I HUVUDBETÄNKANDE AV KOMVUX-UTREDNINGEN

SOU 1982:29

Ref

KOMVUX

KOMMUNAL UTBILDNING FÖR VUXNA

Ur KB:s samlingar
Digitaliserad år 2013
KUNGL. BIBLIOTEKET
National Library of Sweden

I HUVUDBETÄNKANDE AV KOMVUX-UTREDNINGEN

SOU 1982:29

Ref

KOMVUX

KOMMUNAL UTBILDNING FÖR VUXNA

107

Statens offentliga utredningar
1982:29
Utbildningsdepartementet

Komvux

– kommunal utbildning för vuxna

Betänkande av komvux-utredningen

Stockholm 1982

Omslag Jan Bohman
Jernström Offsettryck AB

ISBN 91-38-06761-7
ISSN 0375-250X

Gotab, Stockholm 1982

Till statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet

Regeringen bemyndigade den 16 mars 1978 chefen för utbildningsdepartementet att tillkalla en kommitté för att göra en översyn av den kommunala vuxenutbildningen. Med stöd av detta bemyndigande förordnade departementschefen den 23 maj 1978 riksdagsmannen Stig Alemyr att vara ordförande i kommittén (U 1978:04), riksdagsmannen Karl-Erik Häll, länsbildningskonsulenten Martin Hällgren, dåvarande riksdagsmannen folkhögskolerektorn Gösta Karlsson, dåvarande riksdagsmannen lektorn Ove Nordstrandh, fil. lic. Marie Nordström och studiesekreteraren Berit Oscarsson att vara ledamöter samt ombudsmannen Tore Andersson, ombudsmannen Tore Hultqvist, direktören Sten-Sture Landström, studeranden Leif Larsson, skolrådet Artur Olsson och adjunkten Nils Wallmark att vara sakkunniga. Den 12 april 1979 förordnades direktören Gösta Holmberg att vara sakkunnig i kommittén. Den 30 april 1981 entledigades f. d. riksdagsmannen folkhögskolerektorn Gösta Karlsson, och folkskolläraren Inga Davidsson förordnades att vara ledamot fr. o. m. den 1 maj 1981.

Vi har antagit namnet komvux-utredningen.

Den 13 juni 1978 förordnades dåvarande bitr. skoldirektören lektorn Sven Salin att vara sekreterare åt komvux-utredningen. Departementssekreteraren Barbro Wickberg förordnades den 12 september 1978 att vara bitr. sekreterare åt kommittén. Den 6 november 1978 förordnades sekreteraren Anita Berger att vara bitr. sekreterare. Från detta uppdrag entledigades hon den 31 oktober 1979. Den 14 januari 1980 förordnades utbildningskonsulenten Lars Eklund till ny bitr. sekreterare åt kommittén. Från uppdraget som bitr. sekreterare entledigades Lars Eklund fr. o. m. den 1 janauri 1982 och Barbro Wickberg fr. o. m. den 1 mars 1982, varefter båda som experter har medverkat i slutförandet av detta betänkande.

Ett antal experter har förordnats för att biträda kommittén (se bilaga 5).

Den 5 april 1979 fick vi tilläggsdirektiv som bl. a. innebar uppdrag att med förtur behandla statens skolor för vuxna. Med anledning härav avgav vi den 15 oktober 1979 delbetänkandet "Statens skolor för vuxna. Varvad undervisning och brevundervisning i grundskolans och gymnasieskolans ämnen" (Ds U 1979:12). Enligt de ursprungliga direktiven skulle också gränsdragningen mellan komvux och studieförbund behandlas med förtur. Vi har därför den 12 december 1979 lämnat delbetänkandet "Komvux och studieförbund. Arbetsfördelning och samråd" (SOU 1979:92).

Vi har tillsammans med skolöverstyrelsen låtit utarbeta en översikt över

resultat av forsknings- och utvecklingsarbete som berör komvux "Kommunal vuxenutbildning. Översikt över forsknings- och utvecklingsarbete" (1979).

Vi har utarbetat och med en skrivelse till regeringen den 28 oktober 1980 överlämnat förslag till läroplan för komvux bestående av mål och riktlinjer för all verksamhet inom komvux och kursplaner för grundskolkurser i komvux. Vi har i en skrivelse till regeringen den 2 december 1981 föreslagit kompletteringar till läroplan för komvux i fråga om studie- och yrkesorientering, gymnasieskolkurser och särskilda yrkesinriktade kurser samt grundutbildning för vuxna.

Härmed överlämnas vårt slutbetänkande "Komvux – kommunal utbildning för vuxna". Kommittén är enhällig i sina överväganden och förslag. Till betänkandet har fogats ett särskilt yttrande av ledamoten Ove Nordstrandh.

Vårt arbete är härmed avslutat.

Stockholm i juni 1982

Stig Alemyr

Inga Davidsson *Karl-Erik Häll* *Martin Hällgren*

Ove Nordstrandh *Marie Nordström* *Berit Oscarsson*

/*Sven Salin*

Innehåll

Förkortningar 15

Sammanfattning 17

1 *Kommitténs arbete* 53

2 *Komvux tillkomst, utveckling och nuvarande verksamhet* . . . 57
2.1 Bakgrund och tillkomst 57
2.1.1 Mål, målgrupper och uppgifter vid tillkomsten . . 58
2.1.2 Organisation och bestämmelser vid tillkomsten . . 59
2.2 Komvux utveckling 60
2.2.1 Utveckling av mål, målgrupper och uppgifter . . . 61
2.2.2 Utvecklingen av övriga bestämmelser för komvux . 62
2.2.3 Utvecklingslinjer inom teoretisk utbildning . . . 64
2.2.4 Utvecklingslinjer inom yrkesinriktad utbildning . . 65
2.3 Omfattning av verksamheten 67
2.4 Sammanfattning av nuvarande bestämmelser 72

3 *Erfarenheter av komvux* 77
3.1 Komvux-utredningens uppgifter och genomförda undersökningar 77
3.2 Rekrytering av prioriterade målgrupper 78
3.3 Undervisningens anpassning till deltagarnas behov och förutsättningar 80
3.4 Studieavbrott 81
3.5 Kursdeltagare på dagtid resp. kvällstid i komvux 83
3.6 Kompetens i enstaka ämnen och fullständig kompetens motsvarande grundskolan och gymnasieskolan 84
3.7 Påtalade problem inom komvux 86
3.7.1 Antalet undervisningstimmar för gymnasieskolkurser och särskilda yrkesinriktade kurser 86
3.7.2 Antalet undervisningstimmar enligt timplanerna . . 86
3.7.3 Invandrarnas studiesituation 86
3.7.4 Behov av regional samordning 87
3.7.5 Behov av utökad syo och kurativa insatser . . . 87
3.7.6 Ökad skolledarresurs 87

3.7.7 Resurser för lokaler och utrustning, inbyggd utbildning 87
3.7.8 Gränsdragningsproblem 88
3.7.9 Överströmning av elever från gymnasieskolan till komvux 88
3.8 Den regionala obalansen 89
3.9 Komvux måluppfyllelse 91

4 *Grundvux tillkomst, utveckling och nuvarande verksamhet* . . 99
4.1 Bakgrund och tillkomst 99
4.2 Mål, målgrupper och uppgifter 100
4.3 Nuvarande bestämmelser för grundvux samt utvecklingen av dessa 100
4.4 Omfattning av verksamheten i grundvux 103

5 *Erfarenheter av grundvux* 109
5.1 Några problemområden inom grundvux 110
5.2 SÖ skriver till regeringen om grundvux 110
5.2.1 Personal 111
5.2.2 Intagning till grundvux och deltagarnas fortsatta utbildning 111
5.2.3 Läromedel 111
5.2.4 Lokaler 111
5.2.5 Barntillsyn 112
5.2.6 Timersättning vid grundutbildning för vuxna . . . 112
5.3 Utvecklingen av SÖ:s föreskrifter och anvisningar för grundvux 113
5.3.1 Målgrupper, intagning 113
5.3.2 Undervisning på hemspråk, allmän språkträning i och på svenska, läs- och skrivinlärning på svenska . . 113
5.3.3 Syo, yrkes- och arbetslivsförberedande inslag . . . 114
5.3.4 Studieplanering 114
5.3.5 Elevtimmar per vecka, utsträckning över fler veckor än 37, enskild undervisning – gruppundervisning . . 114
5.3.6 Lärartjänster, behörighet, lärarlag 115
5.4 Rekrytering till och information om grundvux 115
5.4.1 Deltagarnas tidigare skolutbildning 115
5.4.2 Kommunernas information om grundvux och uppsökande verksamhet 115
5.4.3 Hur deltagarna fått information om grundvux . . 117
5.4.4 Utbildningsradions informations- och rekryteringsinsatser 118
5.5 Studieavbrott inom grundvux 118
5.6 Elevvård och stödjande insatser 119
5.7 Studie- och yrkesorientering, studiebesök 120
5.8 Tolkning 121

6 *Framtida behov av kompetensgivande och yrkesinriktad utbildning för vuxna* 123

6.1 Vuxnas utbildningsbehov 123
6.2 Överbryggande utbildning 125
6.3 Näringslivets och arbetsmarknadens utveckling 127
6.4 Konsekvenser av utvecklingen inom elektronik och datateknik 130
6.5 Utredningar inom utbildningsområdet 132
6.6 Komvux och återkommande utbildning 135
6.6.1 Definition och debatt 135
6.6.2 Förutsättningar för återkommande utbildning och livslångt lärande 136
6.6.3 Personalutveckling och återkommande utbildning . 138
6.6.4 Vardagsinlärning 139
6.6.5 Återkommande utbildning i ett fördelningspolitiskt perspektiv 140
6.7 Överväganden 141

7 *Mål, målgrupper, information, rekrytering, intagning, syo och elevvård* 147
7.1 Mål och målgrupper 147
7.1.1 Överväganden 148
7.1.2 Förslag 149
7.2 Information, rekrytering och syo 149
7.2.1 FoU kring information, rekrytering och syo . . . 149
7.2.2 Vuxenutbildningsråd, lokala planeringsråd, informationscentraler för vuxenutbildning 151
7.2.3 Centrala studiestödsnämndens, vuxenutbildningsnämndens och arbetsförmedlingens roll när det gäller information om utbildningsmöjligheter 153
7.2.4 Komvux-utredningens tidigare överväganden och förslag i fråga om syo 153
7.2.5 Statsbidrag för syo inom komvux 154
7.2.6 Överväganden 155
7.2.7 Förslag 158
7.3 Intagning till komvux 158
7.3.1 Nuvarande bestämmelser om elevområde, ålderskrav och behörighet för intagning och urval 158
7.3.2 Överväganden 159
7.3.3 Förslag 162
7.4 Intagningsnämnd för komvux 162
7.4.1 Bestämmelser och erfarenheter 162
7.4.2 Överväganden 163
7.4.3 Förslag 163
7.5 Elevvård 164
7.5.1 Resurser för elevvård 164
7.5.2 Överväganden 164
7.5.3 Förslag 164

8 *Läroplansfrågor* 165
8.1 Komvux-utredningens läroplansarbete 165

8.2 Överväganden i fråga om läroplan för komvux, grundskolkurser (etapp 1) 167
8.2.1 Betygsättning i grundskolkurser (etapp 1) 167
8.2.2 Samhällsorienterande och naturorienterande ämnen 169
8.2.3 Grundskolkompetens inom komvux 170
8.2.4 Förslag 171
8.3 Orienteringskurs för vuxenstuderande 172
8.3.1 Nuvarande orienteringskurs 172
8.3.2 Överväganden 173
8.3.3 Förslag 174
8.4 Gymnasieskolkurser i svenska som främmande språk och hemspråk 174
8.4.1 Överväganden i fråga om svenska som främmande språk 174
8.4.2 Överväganden i fråga om hemspråk 175
8.4.3 Förslag 175
8.5 Yrkesinriktade gymnasieskolkurser 175
8.5.1 Delmomentskurser och modulkurser 175
8.5.2 Överväganden 177
8.5.3 Förslag 177
8.6 Särskilda yrkesinriktade kurser 178
8.6.1 Inventering av utbildningsbehov 178
8.6.2 Utveckling av läroplaner 178
8.6.3 Samråd med parterna 179
8.6.4 Överväganden 180
8.6.5 Förslag 181
8.7 Undervisning på invandrarspråk 181
8.7.1 Omfattning och erfarenheter 181
8.7.2 Överväganden 182
8.7.3 Förslag 183

9 *Kursuppläggning, information och samråd* 185
9.1 Arbetets organisation 185
9.1.1 Nuvarande bestämmelser 185
9.1.2 Överväganden 185
9.1.3 Förslag 187
9.2 Information och samråd 187
9.2.1 Nuvarande former för information och samråd . . 187
9.2.2 Erfarenheter och synpunkter 188
9.2.3 Samråd med personalgrupper och studerande enligt läroplan för komvux 189
9.2.4 Överväganden 189
9.2.5 Förslag 193

10 *Metoder och arbetsformer, läromedel, forsknings- och utvecklingsarbete (FoU)* 195
10.1 Undersökningar och forsknings- och utvecklingsarbete kring metoder och arbetsformer i komvux 195
10.2 Två promemorior 198

10.3 Överväganden i fråga om metoder och arbetsformer i komvux 200
10.4 Läromedel i komvux 203
10.4.1 Undersökningar och FoU angående läromedel . . 203
10.4.2 Begreppet läromedel i läroplan för komvux och riksdagens beslut om basläromedel m. m. 205
10.4.3 Överväganden 206
10.5 Nya medier i undervisningen 207
10.5.1 Utredningar och FoU angående nya medier . . . 207
10.5.2 Överväganden 208
10.6 Forsknings- och utvecklingsarbete 209
10.6.1 Hittillsvarande FoU som berör komvux 209
10.6.2 Behov av fortsatt FoU som rör komvux 209
10.6.3 Förändrad organisation för FoU 211
10.6.4 Överväganden 212
10.6.5 Förslag 214

11 *Grundvux* 215
11.1 Begreppen analfabetism och funktionell läs- och skrivfärdighet 215
11.2 Det moderna svenska samhällets krav på läs- och skrivfärdigheter 216
11.2.1 Överväganden 217
11.3 Framtida behov av grundvux 217
11.3.1 Överväganden 218
11.3.2 Förslag 219
11.4 Målgrupper för grundvux, intagning 219
11.4.1 Nuvarande bestämmelser 219
11.4.2 Överväganden 219
11.4.3 Förslag 220
11.5 Rekrytering 221
11.5.1 Överväganden 221
11.6 Grundvux – en kompetensinriktad utbildning 222
11.6.1 Överväganden 223
11.6.2 Förslag 224
11.7 Undervisning på hemspråk resp. på svenska och undervisning i svenska språket 224
11.7.1 Överväganden 224
11.8 Heltids- eller deltidsstudier i grundvux 225
11.8.1 Överväganden 226
11.8.2 Förslag 227
11.9 Statsbidragssystemet i grundvux 227
11.9.1 Överväganden 228
11.9.2 Förslag 231
11.10 Grundvux förläggning i tid 231
11.10.1 Överväganden 232
11.10.2 Förslag 232
11.11 Några konsekvenser för timersättningssystemet 232
11.11.1 Överväganden 233

11.11.2 Förslag 234
11.12 Läromedel i grundvux 234
11.12.1 Överväganden 235
11.12.2 Förslag 235
11.13 Lokaler för grundvux 235
11.13.1 Överväganden 236
11.14 Barntillsyn 236

12 *Lokaler och utrustning – inbyggd utbildning* 239
12.1 Lokaler och utrustning för komvux 239
12.2 Problem för komvux att använda ungdomsskolans lokaler och utrustning 240
12.3 Överväganden 242
12.4 Problem för komvux att använda lokaler och utrustning utanför skolan 244
12.5 Överväganden 245
12.6 Förslag 245
12.7 Inbyggd utbildning 246
12.7.1 Inbyggd utbildning i gymnasieskolan 246
12.7.2 Arbetsteknik och praktik i komvux 247
12.7.3 Överväganden 248
12.7.4 Förslag 250

13 *Komvux organisation* 253
13.1 Poängberäkning, särskild skolenhet, skolledarresurs . . . 253
13.2 Överväganden 254
13.2.1 Förstärkning av skolledarresursen i små kommuner 254
13.2.2 Särskilda skolenheter 255
13.2.3 Skolledarresurs vid särskilda skolenheter för komvux 256
13.2.4 Särskild skolledarresurs för yrkesinriktad utbildning 257
13.2.5 Skolledarresurs för grundvux 259
13.3 Förslag 261

14 *Arbetsfördelning och samverkan mellan komvux och andra utbildningsformer* 263
14.1 Inledning 263
14.2 Komvux och gymnasieskolan 265
14.2.1 Gymnasieutredningen 265
14.2.2 Överväganden 266
14.2.3 Förslag 267
14.2.4 Gymnasieskolans specialkurser 267
14.2.5 Överväganden 268
14.2.6 Förslag 269
14.3 Gymnasieskolan och primärkommunal och landstingskommunal vuxenutbildning 269
14.3.1 Utbildning inom vårdområdet 269
14.3.2 Överväganden 270
14.3.3 Förslag 271
14.3.4 Utbildning inom jord, skog och trädgård 271

14.3.5 Överväganden 272
14.3.6 Förslag 273
14.4 Komvux och AMU 273
14.4.1 Mål och målgrupper för arbetsmarknadsutbildningen och komvux 273
14.4.2 Huvudmannaskap och organisation 273
14.4.3 Kursutbud, dimensionering, intagning 274
14.4.4 Läroplaner, kompetens, kursuppläggning 274
14.4.5 Lärartjänster 275
14.4.6 Lokaler och utrustning 276
14.4.7 Samverkan mellan komvux och AMU 276
14.4.8 Överväganden i fråga om arbetsfördelning mellan komvux och AMU 278
14.4.9 Överväganden i fråga om samverkan 278
14.4.10 Förslag 279
14.5 Komvux och folkhögskolan 280
14.5.1 Folkhögskolans uppgifter 280
14.5.2 Avgränsning mot komvux 281
14.5.3 Överväganden 281
14.6 Komvux och högskolan 283
14.6.1 Högskolereformen 283
14.6.2 Avgränsning mellan komvux och högskolan . . . 284
14.6.3 Överväganden 285
14.7 Komvux och företagsintern utbildning 286
14.7.1 Komvux-utredningens uppgift, definitionsfrågor . . 286
14.7.2 Arbetsmarknadsinriktad utbildning inom komvux . 286
14.7.3 Samarbete med företag 287
14.7.4 Överväganden 288
14.7.5 Förslag 291
14.8 Regionalt samråd 291
14.8.1 Erfarenheter av regional samverkan 291
14.8.2 Överväganden 292
14.8.3 Förslag 293

15 *Personal* 295
15.1 Skolledare i komvux 295
15.1.1 Bestämmelser om behörighet 295
15.1.2 Överväganden 295
15.2 Skolledarutbildning 296
15.2.1 Nuvarande skolledarutbildning 296
15.2.2 Överväganden 297
15.2.3 Förslag 297
15.3 Lärartjänster i komvux 297
15.3.1 Nuvarande bestämmelser 297
15.3.2 Överväganden 298
15.3.3 Förslag 298
15.4 Utbildning av lärare för komvux 298
15.4.1 Överväganden 298
15.5 Fortbildning av lärare i komvux 299

15.5.1 Beslutade förändringar av lärarfortbildningen . . 299
15.5.2 Överväganden 300
15.6 Huvudlärar- och institutionsföreståndaruppgifter i komvux . 300
15.6.1 Bestämmelser om huvudlärare och institutionsföreståndare i gymnasiskolan och specialfunktioner i grundskolan 300
15.6.2 Överväganden 302
15.6.3 Förslag 303
15.7 Syo-funktionärer i komvux 303
15.7.1 Nuvarande bestämmelser om syo i komvux och riksdagens beslut om en ny typ av syo-tjänster i grundskolan och gymnasieskolan 303
15.7.2 Överväganden 304
15.7.3 Förslag 305
15.8 Lärare i grundvux 305
15.8.1 Ett komplicerat problem 305
15.8.2 Lärarsituationen i grundvux 305
15.8.3 Överväganden 308
15.8.4 Förslag 309
15.9 Utbildningsbehov för lärare inom grundvux 309
15.9.1 Överväganden 310
15.9.2 Förslag 310

16 *Statsbidrag till komvux* 311
16.1 Nuvarande statsbidragssystem 311
16.2 Förordningen om s. k. dispenskurser 312
16.3 Tidigare framlagda förslag till förändringar i statsbidragssystemet 313
16.4 Statsbidragssystem i andra skolformer 313
16.5 Försöksverksamhet med ett friare statsbidragssystem . . . 314
16.6 Överväganden 317
16.6.1 Brister i nuvarande statsbidragssystem 317
16.6.2 Kommitténs uppgifter 317
16.6.3 Principer för ett nytt statsbidragssystem 318
16.6.4 Alternativa statsbidragssystem 319
16.7 Förslag 326
16.8 Statsbidrag till tekniska stödåtgärder inom komvux och grundvux 327
16.8.1 Nuvarande bestämmelser 327
16.8.2 Överväganden 329
16.8.3 Förslag 331

17 *Föreskrifter för komvux och grundvux* 333
17.1 Skollagen 334
17.1.1 Överväganden 334
17.1.2 Förslag 335
17.2 Föreskrifter i förordningar som gäller grundvux 335
17.3 Föreskrifter i förordningar som gäller komvux 337
17.4 Det fortsatta arbetet med författningstexterna 341

17.5 Förändringar av föreskrifterna på längre sikt 342
17.5.1 Överväganden 342
17.5.2 Förslag 343

18 *Statlig tillsyn, genomförande, kostnadsberäkningar* 345
18.1 Överväganden i fråga om statlig tillsyn 345
18.2 Förslag 348
18.3 Överväganden i fråga om genomförande av våra förslag . . 348
18.4 Förslag 349
18.5 Kostnadsberäkningar med anledning av våra förslag . . . 349

Särskilt yttrande
av Ove Nordstrandh 357

Bilaga 1 *Direktiv (Dir 1978:31)* 359

Bilaga 2 *Tilläggsdirektiv (Dir 1979:41)* 371

Bilaga 3 *Direktiv till samtliga kommittéer och särskilda utredare angående finansiering av reformer (Dir 1980:20)* . . . 373

Bilaga 4 *Kommittédirektiv. Begränsning av statlig normgivning till kommuner och landstingskommuner (Dir 1981:42)* . . . 375

Bilaga 5 *Förteckning över ledamöter, sakkunniga, sekretariat och experter* 377

Bilaga 6 *Skrivelser till komvux-utredningen* 379

Bilaga 7 *Remissyttranden* 381

Bilaga 8 *Förslag till tillägg och ändringar i skollagen* 383

Bilaga 9 *Litteraturförteckning* 391

Förkortningar

ABF	Arbetarnas Bildningsförbund
ALFAVUX	SÖ:s arbetsgrupp för alfabetiseringsundervisning för vuxna
AMS	Arbetsmarknadsstyrelsen
AMU	Arbetsmarknadsutbildning
ASÖ	Aktuellt från skolöverstyrelsen
CSN	Centrala studiestödsnämnden
Ds A	Departementspromemoria, Arbetsmarknadsdepartementet
Ds U	Departementspromemoria, Utbildningsdepartementet
FoU	Forsknings- och utvecklingsarbete
FSL	Föreningen Svenska Läromedelsproducenter
FÖVUX	Kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning
IKVUX	Informationssystem för kommunal vuxenutbildning
KAFU	Kommittén för arbetsmarknadsutbildning och företagsutbildning
KAMU	Kommittén för översyn av arbetsmarknadsutbildningen
Lgr	Läroplan för grundskolan
Lgy	Läroplan för gymnasieskolan
LO	Landsorganisationen i Sverige
LOVUX	LO:s arbetsgrupp för vuxenutbildningsfrågor
LRF	Lantbrukarnas Riksförbund
prao	Praktisk arbetslivsorientering
prop.	Regeringsproposition
rskr	Riksdagens skrivelse
SACO/SR	Centralorganisationen SACO/SR
SAF	Svenska Arbetsgivareföreningen
SCB	Statistiska Centralbyrån
sfi	Svenska för invandrare
SFS	Svensk Författningssamling
SIFU	Statens industriverks enhet för företagsutveckling
SIND	Statens industriverk
SIPU	Statens institut för personaladministration och personalutveckling
SOU	Statens offentliga utredningar
SSA-råd	Lokalt planeringsråd för samverkan skola–arbetsliv
SSV	Statens skolor för vuxna
SVUX	Kommittén för studiestöd åt vuxna
syo	Studie- och yrkesorientering

SÖ	Skolöverstyrelsen
SÖ-FS	Skolöverstyrelsens författningssamling
TCO	Tjänstemännens Centralorganisation
TBV	Tjänstemännens Bildningsverksamhet
UbU	Utbildningsutskottet
UFU	Utredningen om företagsutbildning
UHÄ	Universitets- och högskoleämbetet
(f.d. UKÄ)	(Universitetskanslersämbetet)
UR	Utbildningsradion
VUN	Vuxenutbildningsnämnd
YTH	Yrkesteknisk högskoleutbildning

Sammanfattning

Kommitténs arbete (kapitel 1)

Komvux-utredningen, som började sitt arbete under hösten 1978, har haft till uppgift att göra en översyn av den kommunala vuxenutbildningen (komvux) och föreslå åtgärder för att förbättra möjligheterna för utbildningsmässigt eftersatta och därför prioriterade målgrupper att få kompetensgivande utbildning. Vi har kartlagt verksamheten genom en enkätundersökning och genom besök i kommuner och överläggningar med organisationer och myndigheter. Tillsammans med skolöverstyrelsen har vi gjort en sammanställning av forskningsresultat som berör komvux (Kommunal vuxenutbildning. Översikt över forsknings- och utvecklingsarbete).

Komvux förhållande till studieförbund behandlade vi efter samråd med folkbildningsutredningen i ett delbetänkande *Komvux och studieförbund. Arbetsfördelning och samråd* (SOU 1979:92). Efter att ha fått tilläggsdirektiv redovisade vi också våra överväganden och förslag beträffande statens skolor för vuxna i ett delbetänkande *Statens skolor för vuxna, Varvad undervisning och brevundervisning i grundskolans och gymnasieskolans ämnen* (Ds U 1979:12).

Vi har utarbetat förslag till läroplan för komvux och tim- och kursplaner för grundskolkurser som efter beslut av riksdagen kommer att tillämpas fr. o. m. läsåret 1982/83. Vi har också i en särskild skrivelse till regeringen föreslagit kompletteringar till läroplan för komvux i fråga om mål och riktlinjer för syo, etappindelning av gymnasieskolkurser, kursplaner för gymnasieskoletapperna, avgångsbetyg som ger allmän behörighet och mål och riktlinjer för grundutbildning för vuxna (grundvux).

Förutsättningarna för vårt arbete har delvis ändrats genom de tilläggsdirektiv vi fått att våra förslag skall kunna genomföras inom ramen för oförändrade resurser och leda till ökad kommunal självstyrelse och kostnadsbesparingar i den kommunala verksamheten.

Komvux tillkomst, utveckling och nuvarande verksamhet (kapitel 2)

Komvux inrättades genom riksdagsbeslut 1967 i anslutning till regeringens proposition 1967:85 och började sin verksamhet fr. o. m. höstterminen 1968. Tidigare fanns kvällsgymnasier med studieförbund eller kommuner som huvudmän, statliga skolor för vuxna och s. k. deltidskurser för vuxna vid

yrkesskolorna. Komvux uppgift var att ge vuxna samma kompetens som ungdomar fick i grundskolan och gymnasiet, och ungdomsskolans läroplaner gällde i tillämpliga delar även för komvux.

Utmärkande för komvux blev redan från början att undervisningen organiserades som ett ämneskurssystem med koncentrationsläsning och i genomsnitt endast 40–45 % av ungdomsskolans timtal i varje ämne. Komvux förlades i flertalet kommuner till skolenhet för ungdomsutbildning, och ungdomsskolans lokaler, utrustning och personal utnyttjades även för undervisningen inom komvux.

Huvuduppgiften för komvux var i inledningsskedet att ge vuxna behörighet för högre studier. Tyngdpunkten låg på gymnasieutbildning. I början av 1970-talet kom emellertid vuxenutbildningens fördelningspolitiska uppgifter i ökande grad att betonas även för komvux. Grundskolutbildning kom därför att prioriteras. Under senare hälften av 1970-talet uppmärksammades även komvux roll i ett system med återkommande utbildning. En viktig uppgift för komvux blev att stärka individens ställning på arbetsmarknaden. Arbetsmarknadsinriktad utbildning skulle prioriteras.

Efter förslag från oss har mål och målgrupper för komvux fastställts i läroplan för komvux (Lvux 82).

Grundregeln att kurs får starta om antalet deltagare beräknas varaktigt uppgå till lägst 12 ledde i inledningsskedet till en regional obalans i kursutbudet. Bestämmelserna har senare ändrats så att kurs i glesbygd får starta med varaktigt lägst 8 deltagare. Även vissa prioriterade utbildningar och kurser för vissa prioriterade grupper får starta med lägre antal deltagare.

Komvux fick 1975 egna lärartjänster för den teoretiska utbildningen och 1979 för den yrkesinriktade utbildningen.

Utbildningsprogrammet inom komvux har successivt anpassats till de nya läroplaner som införts för grundskolan och gymnasieskolan. Hösten 1978 startade försöksverksamhet med etappindelade kurser i 13 kommuner. Fr. o. m. läsåret 1982/83 gäller läroplan för komvux (Lvux 82).

Yrkesskolornas deltidskurser bedrevs under åren 1968–1971 som kommunal vuxenutbildning vid yrkesskolor och överfördes 1971 till enheter med kommunal vuxenutbildning som särskild yrkesinriktad utbildning. Läsåret 1975/76 inleddes försöksverksamhet inom komvux med kurser motsvarande gymnasieskolans tvåårigа yrkesinriktade linjer med undantag av jord- och skogsbrukslinjerna och vårdlinjen. I förordningen föreskrevs att centralt och lokalt samråd med arbetsmarknadens parter skulle hållas fr. o. m. den 1 juli 1977 i fråga om yrkesinriktad utbildning. Fr. o. m. den 1 juli 1978 får komvux i princip omfatta hela gymnasieskolans program.

Antalet kommuner som anordnar komvux har ökat under hela tiden som komvux existerat. Läsåret 1980/81 var enligt uppgift från SÖ komvux anordnad i 278 primärkommuner och 19 landstingskommuner. I april 1981 fanns det sammanlagt 86 särskilda skolenheter för vuxenutbildning i 73 kommuner.

Antalet elever och kursdeltagare har ökat kraftigt. Enligt senast tillgängliga siffror från SCB omfattade komvux vårterminen 1980 ca 162 000 elever eller ca 320 000 kursdeltagare.

Även antalet undervisningstimmar i komvux har ökat. Antalet undervis-

ningstimmar för gymnasieskolkurser har sedan budgetåret 1971/72 fått öka med endast 10 % och sedan budgetåret 1978/79 inte alls. Inte heller antalet grundskoltimmar har fr. o. m. 1980/81 fått öka. För grundskolkurser beräknades för budgetåret 1981/82 961 000 undervisningstimmar, för gymnasieskolkurser i teoretiska ämnen 1 086 930 undervisningstimmar och för gymnasieskolkurser i yrkesinriktade ämnen 771 070 undervisningstimmar.

Vårterminen 1980 svarade dagkurser för 79 % av deltagarna i grundskolkurser, 84 % av deltagarna i gymnasieskolkurser motsvarande tvåårigа teoretiska linjer i gymnasieskolan och 57 % av deltagarna i kurser motsvarande tre- och fyraåriga linjer i gymnasieskolan. Endast en tredjedel av deltagarna i yrkesinriktade kurser läste på dagtid.

Verksamheten inom komvux regleras av förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning (SFS 1971:424, ändrad senast 1981:524). Till förordningen utfärdar SÖ föreskrifter och allmänna råd som publiceras i SÖ:s författningssamling. De senaste finns samlade i SÖ-FS 1981:37. Föreskrifter om lärartjänster finns i förordningen om tjänster som lärare vid skolväsendet i kommun (SFS 1975:337, ändrad senast 1981:453). Vi gör i kap. 2 en sammanfattning av nuvarande bestämmelser för komvux.

Erfarenheter av komvux (kapitel 3)

Genom att sammanställa material från SCB och SÖ och med hjälp av vår översikt över FoU som berör komvux och resultat från vår enkätundersökning redovisar vi hur komvux fungerat i några olika avseenden. Vi konstaterar

att många kommuner gjort särskilda insatser för att rekrytera korttidsutbildade, invandrare och handikappade,

att andelen korttidsutbildade i grundskolkurser ökat något under senare hälften av 1970-talet,

att de studerande i komvux i olika avseenden är resursstarkare än genomsnittsbefolkningen,

att ca 15 % av deltagarna i komvux är invandrare,

att invandrarna har stora problem på grund av dåliga kunskaper i svenska och otillräckliga kunskaper i det ämne de studerar,

att kurserna i komvux under senare hälften av 1970-talet blivit betydligt mer heterogena,

att det fortfarande för stora grupper vuxna finns många både yttre och psykologiska hinder för att delta i komvux,

att kvinnorna utgör 69 % av eleverna i komvux,

att medianåldern för elever i grundskolkurser höjts något under slutet av 1970-talet,

att medianåldern för elever i gymnasieskolkurser sjunkit.

En stor majoritet av deltagarna i komvux (90–95 %) anser att undervisningen fungerar mycket bra, säger sig trivas och har inga förslag till ändringar. Detta gäller studerande som fullföljt eller fortfarande finns kvar i utbildningen. Ett problem utgör studieavbrotten. Enligt SCB avbryter i genomsnitt ca 15 % av deltagarna per termin sina studier i komvux. För kurser som pågår längre än en termin tillkommer avbrott mellan terminerna. Sammanhållna kurser på

dagtid och yrkesinriktad utbildning uppvisar betydligt lägre avbrottsfrekvens än kvällskurser i allmänna ämnen.

Vår FoU-översikt ger en nyanserad och ganska komplicerad bild av avbrottsorsaker. Studieavbrott beror ofta på en rad samverkande faktorer både i den studerandes arbets- och familjesituation och i studiesituationen. Antalet studieavbrott bör kunna begränsas bl. a. genom

- bättre information om studierna i komvux,
- långsammare studietakt, särskilt i början,
- större deltagarinflytande,
- bättre anpassning av innehåll och arbetsformer till deltagarnas behov och förutsättningar,
- bättre kontakt mellan lärare och kursdeltagare och mellan kursdeltagarna,
- trygghet i studiesituationen.

Vi konstaterar att undervisningen på dagtid ökat kraftigt under senare hälften av 1970-talet särskilt i grundskolkurser och kurser motsvarande tvåårigа teoretiska linjer. Denna tendens tycks emellertid ha brutits under de senaste åren på grund av bristen på lokaler och utrustning och svårigheter att få utbildningsbidrag och särskilt vuxenstudiestöd för utbildning inom komvux.

Flertalet studerande i komvux har som mål att skaffa sig kompetens i enstaka ämnen bl. a. för behörighet för fortsatta studier. Av de dagstuderande avser dock ca 60 % att skaffa sig fullständig grundskolkompetens eller gymnasieskolkompetens. Under de senaste åren har i komvux per år utfärdats ca 3 000 slutbetyg och ca 1 400 avgångsbetyg motsvarande tvåårig teoretisk linje och ca 1 600 avgångsbetyg motsvarande tre- och fyraårig linje i gymnasieskolan. Många använder sina avgångsbetyg till att söka inträde till högskolan.

I SÖ:s petita, i skrivelser till regeringen och till komvux-utredningen och vid uppvaktningar har påtalats en del problem i komvux och framförts följande önskemål:

- Antalet undervisningstimmar för gymnasieskolkurser bör få öka med minst 10 % per år.
- Timtalet i olika ämnen bör få ökas utöver det i timplanerna angivna.
- För att invandrarna skall klara sina studier krävs dels bättre kunskaper i svenska, dels undervisning på invandrarspråk.
- Det krävs en bättre regional samordning mellan olika kommuner och en samplanering mellan komvux och AMU.
- Resurserna för syo och kurativa insatser i komvux måste ökas.
- De administrativa resurserna för yrkesinriktad utbildning behöver utökas.
- Bristen på lokaler och utrustning särskilt för yrkesinriktad utbildning behöver lösas.
- Inbyggd utbildning bör få anordnas även i komvux.
- Det finns vissa problem i fråga om gränsdragningen mellan komvux och folkhögskolan, särskilt de s. k. dagfolkhögskolorna, och mellan komvux och högskolan.

- Det sker en viss överströmning till komvux av elever från gymnasieskolan av betygstaktiska skäl.

Den regionala obalansen i fråga om förbrukningen av undervisningstimmar i komvux har påtalats i många sammanhang. Vi har jämfört förbrukningen av undervisningstimmar i förhållande till antalet invånare i olika kommuntyper under budgetåren 1973/74 och 1980/81. Vi konstaterar att en betydande utjämning skett. I fråga om förbrukningen av undervisningstimmar för grundskolkurser per 1 000 invånare finns det knappast några skillnader mellan olika kommuntyper. I fråga om den sammanlagda förbrukningen av både grundskol- och gymnasieskoltimmar finns det fortfarande vissa skillnader mellan kommuner med mer än 30 000 invånare och kommuner med färre än 30 000 invånare. Glesbygdskommuner som kan tillämpa bestämmelser om lägre antal deltagare för att få starta kurser tycks dock vara gynnade.

Enligt SÖ:s uppföljning av verksamheten i komvux är den stora majoriteten av kursdeltagarna mycket positiv till utbildningen. Utöver kunskaper och betyg har deltagarna fått ökat självförtroende och intresse för fortsatt utbildning. Men skolledare, lärare och kursdeltagare pekar också på en del problem.

- svårigheter i små och medelstora kommuner att starta kurser på grund av för få sökande,
- brist på lokaler och utrustning.,
- dålig vuxenanpassning av undervisningen,
- behov av lärarfortbildning i vuxenpedagogik,
- heterogena undervisningsgrupper,
- för lågt timtal i vissa ämnen,
- alltför lärardominerade arbetsformer,
- den lokala skolstyrelsens intresse varierar.

Det stora flertalet kursdeltagare i komvux ger även enligt vår FoU-översikt ett mycket positivt omdöme om undervisningen i komvux både i fråga om dess kompetensgivande sida och personlighetsutveckling. Men ganska många kursdeltagare efterlyser

- större medinflytande,
- en aktivare elevroll,
- bättre anpassning av innehåll och arbetsformer till olika individer,
- långsammare studietakt, bättre samarbete och större trygghet i undervisningssituationen.

I FoU-översikten ställs frågan i vilken utsträckning komvux med nuvarande utformning och resurser är anpassad att möta en ökad andel resurssvaga och möjliggöra för dem att fullfölja utbildningen.

Vi redovisar tre uppföljningsundersökningar av elever i komvux. En stor majoritet av kursdeltagarna i grundskolkurser och teoretiska gymnasieskolkurser i Örnsköldsvik 1974–1978 anser sig ha fått sina studiemål uppfyllda genom studierna i komvux. Drygt hälften fortsatte till andra studier och många har fått arbete. I undersökningen konstateras att resultatet av de kortutbildade deltagarnas vuxenstudier har visat sig vara mycket gott såväl

vad gäller personlighetsutvecklande faktorer som studieresultat i form av betyg.

I kapitlet redovisas också en undersökning 1980 av samtliga elever vid Stockholms vuxengymnasier som 1973 och 1974 tog fullständig grundskol- eller gymnasieskolkompetens. Denna uppföljningsstudie har visat

att komvux fungerat mycket bra som grund för vidare utbildning (65 % fortsatte att studera),

att en tredjedel har fått arbete på grund av komvux-studierna,

att många har kunnat avancera i sitt arbete på grund av studierna (ca 20 %),

att 15 % anser sig klara sina arbetsuppgifter bättre,

att ca 20 % av kvinnorna har kommit in på arbetsmarknaden och många arbetslösa har fått nytt arbete.

SCB har undersökt sysselsättning hos elever i komvux både före och efter studierna. I fråga om elever i yrkesinriktad utbildning konstaterar SCB en viss förskjutning mot yrken med krav på högre/längre utbildning. Av dem som före studierna var hemarbetande eller studerande har omkring hälften fått arbete efter komvux-studierna.

I SCB:s uppföljning av dem som studerade ämnen motsvarande tre- och fyraåriga linjer konstateras en ännu större yrkesrörlighet. Ca 37 % fortsatte sina studier vid högskolan efter komvux.

I kapitlet konstateras slutligen att dessa uppföljningsundersökningar omfattat endast dem som avslutat sina studier i komvux och dem som fortfarande studerade och ger bl. a. därför en mycket positiv bild av undervisningen i komvux. Vid en bedömning av komvux måluppfyllelse måste man emellertid också beakta att ganska många avbryter sina studier och att komvux inte i tillräcklig utsträckning lyckats rekrytera prioriterade målgrupper. Det finns en målkonflikt i att komvux skall rekrytera korttidsutbildade vuxna och med begränsade resurser för undervisning och elevvård uppfylla högt ställda krav på kunskaper, färdigheter och personlighetsutveckling.

Grundvux tillkomst, utveckling och nuvarande verksamhet (kapitel 4)

Grundutbildning för vuxna (grundvux) startade i sin nuvarande form den 1 juli 1977. Grundvux syfte är enligt förordningen om grundutbildning för vuxna (SFS 1977:537):

1. att förmedla kunskaper och färdigheter som är oundgängliga för den enskilde i samhället och som kan utgöra grund för yrkesutövning och vidareutbildning samt
2. att utveckla de studerandes förmåga att kritiskt undersöka sin egen situation i det omgivande samhället och stimulera dem till att medverka i samhällets utveckling.

Grundvux vänder sig till både invandrare och svenskar. Den omfattar grundläggande utbildning i läsning, skrivning och matematik på en nivå som motsvarar högst årskurs 6 i grundskolan. Samhälls- och naturorienterande moment skall ingå i undervisningen. Undervisningen bör för invandrare helt

eller delvis anordnas på hemspråket om den studerande önskar det.

Verksamheten inom grundvux regleras av förordningen om grundutbildning för vuxna till vilken SÖ utfärdat föreskrifter och allmänna råd (SÖ-FS 1981:19). Varje kommun är skyldig att sörja för att grundvux anordnas för den som behöver det och att information om grundvux sprids. Grundvux skall organisatoriskt knytas till komvux om inte särskilda skäl föranleder annat. Skolpoäng beräknas för grundvux på samma sätt som för komvux. Grundvux har inga egna lärartjänster, utan undervisningen i grundvux får ingå i tjänst som lärare vid grundskolan och i tjänst som lärare vid skolväsendet i kommun. Även timlärare får anställas.

Svensktalande har rätt att tas in i grundvux om deras kunskaper i läsning, skrivning eller matematik bedöms ligga under medelnivån för elever som har gått igenom årskurs 4 i grundskolan. Icke svensktalande har rätt att tas in i grundvux om de inte kan läsa och skriva på sitt hemspråk eller har kortare utbildning än vad som motsvarar fyra års heltidsstudier i Sverige eller saknar motsvarande kunskaper i läsning, skrivning eller matematik. Lägsta ålder för intagning är 16 år.

För undervisningen i grundvux gäller f. n. läroplan för grundskolan i tillämpliga delar och fr. o. m. läsåret 1982/83 läroplan för komvux (Lvux 82).

Statsbidrag för undervisningen i grundvux utgår för sju timmar per vecka för varje elev upp till och med fyra elever och för fyra timmar per vecka för varje elev därutöver beräknat på 37 veckor av redovisningsåret. Inom den ram som därigenom erhålls har kommunerna frihet att organisera undervisningsgrupper samt besluta om hur undervisningsresursen skall fördelas, hur många timmer per vecka och under hur många veckor undervisningen skall ske.

För grundvux finns ett schablontillägg för information, uppsökande verksamhet, studiehandledning, studie- och yrkesorientering, studiebesök, kurativa insatser och stödundervisning. Schablontillägget utgör 15 % av antalet lektioner multiplicerat med timarvodet enligt BT 12:0. Dessutom kan statsbidrag utgå till tekniska stödåtgärder för handikappade efter särskild ansökan från kommun.

Till deltagarna i grundvux utgår timersättning för högst 28 lektioner per vecka och totalt högst för 1 120 lektioner eller om särskilda skäl föreligger för ytterligare 1 100 lektioner.

Antalet kommuner som anordnar grundvux har ökat snabbt sedan 1977 och uppgick 1981 till 243. Såväl antalet deltagare som antalet undervisningstimmar har mer än tredubblats under åren 1977–1980. I mars 1981 fanns i grundvux 8 042 deltagare av vilka 5 394 var invandrare och 2 648 var svenskar. Antalet svenskar har under de senaste åren ökat snabbare än antalet invandrare. Assyrier/syrianer utgjorde i mars 1981 den största gruppen bland invandrarna. De största språkgrupperna var turkiska, finska, grekiska och spanska.

De tio största grundvux-kommunerna hade sammanlagt 39 % av antalet deltagare i grundvux. Andelen enskild undervisning har minskat för varje år och grupperna har blivit större. I mars 1981 var det genomsnittliga antalet deltagare per grupp i hela landet 3,1.

Erfarenheter av grundvux (kapitel 5)

Inledningsvis konstateras att både antalet deltagare och antalet undervisningstimmar i grundvux ökat mycket kraftigt under de senaste åren. SÖ har årligen följt upp verksamheten genom statistiksammanställning, enkäter till skolledare, lärare och deltagare samt genom korttidsförordnade gymnasieinspektörer. Även några FoU-projekt har behandlat grundvux.

Skolledare och lärare önskar förbättringar inom bl. a. följande områden:

- resurser till ändamålsenliga lokaler,
- lärartjänster, lärarutbildning och fortbildning,
- läromedel både på svenska och invandrarspråk och i svenska som främmande språk,
- ändrade intagningsbestämmelser så att sökande som inte uppnått nivån för årskurs 6 i läsning, skrivning eller matematik kan tas in,
- utbyggd undervisning på invandrarspråk och samarbete mellan lärare som undervisar på svenska och hemspråkslärare,
- bättre resurser för syo, kurativa insatser, hälsokontroll och barntillsyn.

Deltagarna önskar förbättringar på bl. a. följande områden:

- mer undervisning på invandrarspråk och bättre läromedel,
- fler timmar med timersättning och bättre villkor för timersättning,
- barntillsyn.

SÖ framhöll i en skrivelse till regeringen (februari 1979) bl. a. följande behov:

- särskilda lärartjänster för grundvux och särskild lärarutbildning för grundvux-lärare, även för lärare som kan undervisa på invandrarspråk,
- intagningsreglerna bör ändras så att den som saknar kunskaper och färdigheter i att läsa, skriva eller räkna motsvarande årskurs 6 i grundskolan får tas in,
- särskilda läromedel för grundvux,
- hyresbidrag till lokaler för grundvux,
- höjning av schablontillägget från 15 % till 25 %; även kostnader för barntillsyn bör i vissa fall få bestridas ur schablontillägget,
- höjning av antalet undervisningstimmar för vilka timersättning kan utgå till 3 000 för deltagare som inte har latinskt alfabete.

I SÖ:s föreskrifter om grundvux 1981 (SÖ-FS 1981:19) har förändringar gjorts i förhållande till tidigare utfärdade anvisningar bl. a. på följande områden:

- Vuxna psykiskt utvecklingsstörda tillhör inte målgruppen för grundvux. Om de inte får annan utbildning har dock kommunen skyldighet att ta in dem i grundvux under förutsättning att de kan tillgodogöra sig undervisningen,
- Om det råder tveksamhet om en sökandes behörighet för grundvux med hänsyn till tidigare kunskaper och färdigheter, bör vederbörande tas in på prov.
- Undervisningen i att läsa och skriva skall om möjligt och om deltagaren

önskar det ges på hemspråket och kombineras med undervisning i att läsa och skriva på svenska.
- Syon spelar en viktig roll och bör få ett ökat utrymme.
- Vid planeringen av grundvux bör särskilt uppmärksammas att antalet undervisningstimmar inte bör vara fler per vecka än att deltagaren har möjlighet att tillgodogöra sig undervisningen. Undervisningen skall företrädesvis ges i grupp och för vissa grupper spridas på fler än 37 veckor under läsåret.

I SÖ–FS 1981:20 betonas att det för närvarande inte finns någon idealisk lärarutbildning för grundvux. Det kan därför vara lämpligt med lärarlag bestående av flera olika lärarkategorier. Vid tillsättning av lärartjänster bör även andra faktorer än formella meriter beaktas, t. ex. erfarenheter av invandrar- och vuxenundervisning.

I SÖ:s uppföljning av verksamheten inom grundvux redovisas också studieavbrott och orsakerna till studieavbrott enligt lärares uppfattning. År 1978 avbröt 297 deltagare utbildningen (11 % av samtliga 2 658 deltagare). Enligt rapporten 1980 var de viktigaste orsakerna till studieavbrott
- sjukdom eller graviditet (25 %)
- ekonomiska skäl (20 %)
- fått arbete (20 %)
- flyttat (18 %)
- sociala problem eller familjeproblem (12 %).

Enligt SÖ:s uppföljning är studieavbrotten inte alltid definitiva. Det krävs emellertid ofta särskilda insatser för att avbrytarna skall återuppta studierna. En del deltagare avbryter grundvux för att övergå till annan utbildning, främst AMU. Det framgår inte i vilken utsträckning avbrott beror på faktorer i själva undervisningssituationen.

Enligt SÖ:s årliga undersökningar av grundvux tycks informationen om grundvux vålla särskilda problem, eftersom man sällan kan nå målgruppen med skriftlig information. De mest anlitade informationskanalerna har därför varit arbetsförmedling, socialbyrå, fackliga organisationer, SSA-råd, vuxenutbildningsråd och studieförbund. Särskilt stor genomslagskraft hade ett par informationsprogram som Utbildningsradion gjorde om vuxna med läs- och skrivsvårigheter. Många lokalradiostationer följde upp dessa program med egna sändningar. Genom den telefonsluss som upprättades i anslutning till programmen kom många vuxna med läs- och skrivproblem i kontakt med grundvux.

En del kommuner har haft problem med att ordna lokaler och barntillsyn och har därför sett sig tvingade att begränsa sin information, eftersom man haft kö till utbildningen.

Vi redovisar slutligen stora behov av insatser bl. a. inom följande områden av grundvux för att möjliggöra för många att fullfölja studierna:
- elevvård och kurativa insatser,
- syo och arbetslivsförberedande inslag,
- studiebesök för att särskilt invandrarna skall få kontakt med det svenska samhället och arbetslivet,

- tolkning särskilt i fråga om de samhälls- och naturorienterande momenten,
- stödundervisning, särskilt för deltagare som tvingas vara frånvarande från lektioner.

För dessa olika insatser kan schablontillägget användas. Det visar sig emellertid i många kommuner otillräckligt på grund av de stora behoven.

Framtida behov av kompetensgivande och yrkesinriktad utbildning för vuxna (kapitel 6)

Inledningsvis definieras utbildningsbehov och refereras några undersökningar av utbildningsbehov.

Vi redovisar i kapitlet de bedömningar som långtidsutredningen, sysselsättningsutredningen och sekretariatet för framtidsstudier gör om näringslivets utveckling och förändringar på arbetsmarknaden och de krav på fortbildning, vidareutbildning och i vissa fall omskolning för nya arbetsuppgifter som denna utveckling medför. Enligt den bedömning som bl. a. data- och elektronikkommittén och dataeffektutredningen gör kräver den snabba utvecklingen inom elektronik och datateknik att företagen tillförs ny kunskap inom dessa områden genom fortbildning och vidareutbildning av de anställda. Utbildningsinsatser är nödvändiga på alla nivåer om företagen skall kunna följa med i utvecklingen och om de anställda skall kunna behålla sina arbeten.

I kapitlet refereras kortfattat de bedömningar, som några utredningar på utbildningsområdet gör om framtida utbildningsbehov, bl. a. utredningen om företagsutbildning och gymnasieutredningen. Vi redovisar också diskussionen om återkommande utbildning och livslångt lärande. De motiv som anges för att organisera utbildningen i form av återkommande utbildning är framför allt följande:

- På grund av de snabba förändringarna i samhället måste varje människa vid återkommande tillfällen komplettera sin tidigare utbildning.
- Det är nödvändigt att utjämna utbildningsklyftor mellan individer och grupper såväl inom som mellan generationerna.
- Med utbildning följer också ofta andra former av välfärd. Det måste därför finnas återkommande möjligheter till utbildning.

Med livslångt lärande avses både organiserad undervisning och informell mera slumpartad vardagsinlärning. Det livslånga lärandet kräver

att samhället tillhandahåller lätt tillgänglig utbildning i många former och med ett varierat innehåll och

att individen har tillräckliga basfärdigheter för att kunna tillägna sig ny kunskap.

Inom ett UNESCO-projekt har utarbetats kriterier för vad som är gynnsamt för utvecklingen av det livslånga lärandet. Kurt Gestrelius och Lennart Fredriksson har använt dessa kriterier för analys av läroplanerna för grundskolan och gymnasieskolan, kursplanerna i några ämnen och målen för komvux. De konstaterar att läroplanerna, kursplanerna och målen för komvux mycket väl motsvarar de krav som ställts upp som gynnsamma för

utvecklingen av livslångt lärande. Däremot tyder undersökningar på att undervisningens genomförande i komvux i mindre utsträckning främjar utvecklingen av livslångt lärande.

I kapitlet redovisas några synpunkter av fyra forskare i anslutning till återkommande utbildning. Magnus Söderström anser att personalutvecklingen i arbetslivet bör fylla bl. a. följande funktioner:

- utveckla basfärdigheter hos individen,
- anpassa individen till miljö, teknik, normer och förändringar i arbetsprocessen,
- ge individen förutsättningar att påverka förändringsprocessen.

Personalutvecklingen bör enligt Söderström ha både en verksamhetsrelaterad funktion, en allmän vuxenutbildningsfunktion och en arbetsmarknadspolitisk funktion. Särskilt framhålls personalutvecklingens roll som förändringsinstrument. Det krävs en klarare rollfördelning mellan arbetslivet och övrig vuxenutbildning, och personalutvecklingen bör kunna spela en större roll än hittills.

Torbjörn Stockfelt och Mauritz Sköld konstaterar bl. a.

att vardagsinlärningen utgör den kvantitativt och känslomässigt största kunskapsgenererande processen i en människas liv,

att arbetet för många människor är den enda utbildningsform som har någon praktisk betydelse,

att arbetet är en av de inlärningssituationer som mest aktivt tillför och utvecklar nya kunskaper,

att en kunskapsutveckling integrerad i arbetslivet har en rad pedagogiska fördelar.

Det behövs fortsatt forskning kring utvecklande av positiv vardagsinlärning i arbetslivet.

Kjell Rubenson anser att det finns risk för att ett system med återkommande utbildning ökar utbildningsklyftorna, eftersom de utbildningsmässigt gynnade ständigt upplever behov av ny kunskap. Det krävs en nära samordning mellan arbetslivets organisation, utbildningspolitiska insatser, utbildningsorganisation och studiestödsformer för att ett system med återkommande utbildning skall kunna utjämna utbildningsskillnader.

Vi konstaterar att ännu år 1990 kommer en stor andel av den vuxna befolkningen att ha en kortare formell utbildning än nio år. Dessutom lämnar många ungdomar grundskolan utan fullständig grundskolkompetens eller med dåliga kunskaper. Därtill kommer många invandrare med kort utbildning och vuxna som avslutat grundvux. Det är enligt vår uppfattning angeläget att samtliga som söker till grundskolkurser inom komvux kan erbjudas utbildning. Timvolymen för grundskolkurser bör därför få öka igen.

Merparten av ungdomarna får i dag en gymnasial utbildning. Även vuxna bör kunna få en gymnasieskolutbildning för att stärka sin ställning på arbetsmarknaden eller skaffa sig behörighet för fortsatta studier. Med utbildning följer också ofta andra former av välfärd. Det finns f. n. ett uppdämt behov av gymnasieskolutbildning inom komvux. Vi anser därför att timvolymen även för gymnasieskolkurser bör få öka med hänsyn till de

angelägna behov av fortbildning och vidareutbildning som vi konstaterat.

Vi redovisar slutligen några angelägna uppgifter som komvux bör fullgöra:

1. fortbildning och vidareutbildning av yrkesverksamma vuxna för att möjliggöra strukturrationaliseringar och undvika arbetslöshet,
2. utbildning av vuxna i elektronik och datateknik både för yrkesverksamhet och som samhällsmedborgare,
3. utbildning av yrkesverksamma vuxna i frågor som rör arbetsmiljö, miljövård, energi, hushållning med resurser och medbestämmande,
4. grundläggande yrkesutbildning för grupper som saknar sådan utbildning,
5. återkommande utbildning för grupper som vill bredda sin kompetens eller avancera inom sitt yrkesområde,
6. undervisning i språk och om andra länders politiska, sociala och kulturella förhållanden,
7. ge baskunskaper och basfärdigheter till nya grupper som grund för fortsatta studier, yrkesverksamhet, samhälls- och föreningsengagemang m. m.,
8. utbildning i enstaka ämnen för allmän och särskild behörighet för högskolestudier.

Mål, målgrupper, information, rekrytering, intagning, syo, elevvård (kapitel 7)

I enlighet med våra tidigare förslag har riksdagen fastställt följande mål för vuxenutbildningen och mål och målgrupper för komvux (Lvux 82):

Vuxenutbildningen syftar till

1. att överbrygga utbildningsklyftorna och därigenom verka för ökad jämlikhet och social rättvisa,
2. att öka de vuxnas förmåga att förstå, kritiskt granska och medverka i kulturellt, socialt och politiskt liv och därigenom bidra till det demokratiska samhällets utveckling,
3. att utbilda vuxna för varierande arbetsuppgifter, medverka till arbetslivets förändring och bidra till full sysselsättning och därigenom främja utveckling och framsteg i samhället,
4. att tillgodose de vuxnas individuella önskemål om vidgade studie- och utbildningsmöjligheter och att ge dem tillfälle att komplettera ungdomsutbildningen.

Särskilda mål för komvux

Komvux skall medverka till att förverkliga vuxenutbildningens allmänna mål genom att erbjuda vuxna kompetensinriktad utbildning. Det sker genom att komvux

1. anordnar utbildning såväl för kompetens i enstaka ämnen som för fullständig kompetens motsvarande den som ges i grundskolan och gymnasieskolan,
2. förmedlar kunskaper i det egna yrket eller utbildar för ett nytt yrke genom att anordna utbildning motsvarande sådan som ges i gymnasieskolan eller

enligt kursplaner som fastställts efter samråd med arbetsmarknadens parter.

Målgrupper för komvux

Komvux vänder sig till alla vuxna som har behov av kompetensinriktad utbildning på grundskol- och gymnasieskolnivå.

Komvux skall framför allt erbjuda utbildning till dem som tidigare fått minst av utbildningsresurserna i samhället. Information och rekrytering skall därför i första hand inriktas mot korttidsutbildade, resurssvaga och socialt utsatta personer.

En annan viktig målgrupp för komvux är yrkesverksamma personer som har behov av att komplettera sitt yrkeskunnande och övriga vuxna som vill gå ut i arbetslivet eller förändra sin situation i arbetslivet. Ytterligare en målgrupp för komvux är människor som behöver komplettera sin tidigare utbildning och skaffa sig behörighet för fortsatta studier.

För att dessa mål skall kunna uppfyllas föreslår vi att i skollagen föreskrivs att en kommun är skyldig att främja vuxnas utbildning i komvux.

I kapitlet redovisas FoU kring information, rekrytering och syo, framför allt den samverkan mellan olika vuxenutbildningsanordnare som ägt rum t. ex. i Hallsberg, Kronobergs län och inom ramen för syovux-projektet. Vi konstaterar att vuxenutbildningsråd och lokala planeringsråd (SSA-råd) har till uppgift dels att kartlägga utbildningsbehov, dels att informera om utbildningsmöjligheter. De fungerar också som samrådsorgan mellan olika utbildningsanordnare och mellan utbildningsanordnare och arbetsliv. Några kommuner har inrättat informationscentraler för att informera om utbildningsmöjligheter för vuxna.

Även Centrala studiestödsnämnden, vuxenutbildningsnämnderna och arbetsförmedlingarna medverkar till att sprida information om utbildningsmöjligheter för vuxna.

Vi konstaterar att det krävs ökade informationsinsatser och en utbyggd syo om komvux i ännu större utsträckning skall rekrytera korttidsutbildade vuxna till utbildning. Det är nödvändigt med en samverkan mellan olika organ såsom vuxenutbildningsråd, SSA-råd, olika utbildningsanordnare, fackliga organisationer och andra för att på effektivast möjliga sätt utnyttja de resurser som finns.

Även den interna syon inom komvux behöver utvecklas. Syon bör vara en integrerad del av den pedagogiska verksamheten i komvux. Även möjligheter att ge vuxna som saknar arbetslivserfarenhet praktisk arbetslivsorientering inom komvux bör övervägas.

För att syon skall klara sina uppgifter behöver en större resurs än som nu är möjligt kunna användas för syo inom komvux. På sikt behöver ytterligare resurser tillföras för en syo som är gemensam för samtliga former av vuxenutbildning.

Vi föreslår

att möjligheter att organisera praktisk arbetslivsorientering för vissa prioriterade målgrupper inom komvux övervägs,

att en större resurs än vad som motsvarar 40 % av det nuvarande schablontillägget inom komvux får användas till syo-funktionärstjänst

inom komvux enligt skolstyrelsens beslut,
att på sikt ytterligare resurser tillförs en för samtliga vuxenutbildningsanordnare gemensam syo-funktion.

Vi anser att vuxnas utbildningsmöjligheter inte bör begränsas till det kursutbud som finns i den egna kommunen. Vuxna bör ha rätt att tas in i utbildning oavsett i vilken kommun utbildningen anordnas. Som allmän princip för urval bland behöriga sökande bör gälla att den som har störst behov av utbildningen tas in i första hand. Om denna allmänna princip tillämpas behövs det enligt vår uppfattning inte elevområden i komvux. Interkommunal ersättning bör utgå som f. n.

Undervisningen inom komvux bygger på förutsättningen att kursdeltagarna har livs- och arbetslivserfarenhet och kan klara en stor del av studierna på egen hand. Enligt läroplan för komvux skall undervisningen i ännu högre grad än tidigare anpassas till vuxnas behov och förutsättningar. Skolstyrelsen har numera ett uppföljningsansvar för ungdomar upp till 20 år, och gymnasieskolan är dimensionerad att ta emot samtliga ungdomar. Resurserna för komvux är begränsade och bör därför i första hand förbehållas vuxna. Intagningsåldern för teoretiska gymnasieskolkurser bör därför höjas till 20 år.

Sökande som är yngre än 20 år bör dock kunna tas in i komvux i följande fall:

- sökande som fullbordat gymnasieskolutbildning och behöver behörighetskomplettera,
- sökande som förvärvsarbetar och behöver studera på kvällstid.

Även i andra fall bör intagningsnämnden kunna ge dispens från ålderskravet om särskilda skäl föreligger.

Intagnings- och urvalsfrågor kommer i framtiden att bli ännu viktigare med hänsyn till de begränsade resurserna. Det är därför angeläget att det i varje kommun med komvux finns en särskild intagningsnämnd med företrädare för skolstyrelsen och allmänintressen. Vuxenutbildningsrådet bör däremot inte vara intagningsnämnd.

De prioriterade målgrupperna ställer ökade krav på elevvård inom komvux. De statliga resurserna bör därför få användas även för kurativa insatser.

Vi föreslår alltså

att vuxna skall ha rätt till intagning i komvux enligt de allmänna behörighets- och urvalsregler som gäller oavsett, i vilken kommun kursen anordnas,
att åldern för intagning till gymnasieskolkurs motsvarande tvåårigа teoretiska linjer och tre- och fyraåriga linjer i gymnasieskolan höjs till 20 år,
att intagningsnämnden får ge dispens från ålderskravet, om särskilda skäl föreligger,
att skolstyrelsen utser en särskild intagningsnämnd för komvux liksom ordförande för denna,
att skolstyrelsen skall vara företrädd i intagningsnämnden och att minst hälften av dess ledamöter skall företräda allmänintressen,
att skolstyrelsen fastställer arbetsordning för intagningsnämnden,

att en del av det nuvarande schablontillägget eller en del av den totala statsbidragsresursen för komvux (enligt vårt förslag i kap. 16) skall få användas även till kurativa insatser inom komvux enligt skolstyrelsens beslut.

Läroplansfrågor (kapitel 8)

Läroplan för komvux (Lvux 82) införs fr. o. m. läsåret 1982/83 enligt riksdagens beslut. Vi har i en särskild skrivelse föreslagit kompletteringar till läroplan för komvux att gälla fr. o. m. läsåret 1983/84. I denna skrivelse föreslog vi bl. a.

- att mål och riktlinjer för syo skall införas i läroplan,
- att etapperna 2–4 successivt skall införas, att samma betygsystem skall tillämpas i gymnasieskolkurser i komvux som i gymnasieskolan och att kursdeltagarna i komvux skall utgöra en egen referensgrupp,
- att särskilda avgångsbetyg som ger allmän behörighet skall införas i komvux,
- att till läroplan för komvux skall fogas ett särskilt avsnitt som behandlar grundvux,
- att SÖ får i uppdrag att utarbeta och fastställa tim- och kursplaner för gymnasieskolkurser i huvudsak i överensstämmelse med våra förslag.

Vi konstaterar att betygsystemet i grundskolkurser i komvux har flera nackdelar:

- det utgör ett hinder vid rekryteringen av prioriterade målgrupper och kan bidra till studieavbrott,
- det försvårar en vuxenanpassning av innehåll och arbetsformer,
- det hindrar samarbete mellan kursdeltagarna.

Vi föreslår

att det nuvarande betygsystemet i grundskolkurser ersätts med godkänd – icke godkänd,

att sökande med slutbetyg från komvux utgör en egen kvotgrupp vid intagning till gymnasieskolan,

att orienteringsämnena även i fortsättningen utgör separata kurser och den första etappen i en sammanhängande studiegång i resp. ämne.

Vi föreslår att ett slutbetyg från komvux som ger grundskolkompetens skall innehålla godkänd från etapp 1 i följande ämnen: svenska, engelska, matematik, historia, samhällskunskap, religionskunskap, geografi, fysik, kemi och biologi. Svenska kan bytas ut mot svenska som främmande språk. I slutbetyget kan också ingå godkänd från etapp 1 i B-språk och/eller hemspråk.

Vi konstaterar att orienteringskursen för vuxenstuderande som ger studie- och yrkesorientering och studieteknisk träning inför fortsatta studier framför allt på högskolenivå har visat sig fylla en viktig funktion. Det finns behov av en motsvarande orienteringskurs som vänder sig till korttidsutbildade och studiovana vuxna som vill påbörja studier över huvud taget. Vi föreslår att SÖ får i uppdrag att utarbeta och fastställa kursplan för en sådan orienteringskurs.

Fr. o. m. läsåret 1982/83 utgör svenska som främmande språk (etapp 1) en särskild kurs inom komvux. Vi anser att även gymnasieskolkursen i svenska (etapp 2) i större utsträckning bör anpassas till invandrares behov och förutsättningar utan att den görs till ett särskilt ämne. Kursen skall ge allmän behörighet för högskolestudier. Vi föreslår att SÖ får i uppdrag att beakta detta vid utarbetandet och fastställandet av kursplan i svenska etapp 2.

Vi föreslår att betyg i hemspråk skall kunna ingå i avgångsbetyg från komvux och att hemspråkets timtal skall kunna inräknas i den timvolym som avgångsbetyg från komvux skall omfatta enligt vårt förslag.

Vi konstaterar att uppdelningen av yrkesinriktade gymnasieskolkurser i delmomentskurser och modulkurser fungerar tillfredsställande och bör därför tillämpas även i fortsättningen. Vi föreslår dock att SÖ i samråd med arbetsmarknadens parter får i uppdrag att göra en översyn av framför allt korta delmoment och kombinera dessa till något längre utbildningar eventuellt tillsammans med vissa delar av allmänna ämnen.

Vi anser också att nya utbildningar som tillkommer i gymnasieskolan bör få anordnas även inom komvux. Vi föreslår att regeringen utfärdar riktlinjer för fastställande av timplaner för komvux för nya utbildningar som tillkommer i gymnasieskolan.

Vi konstaterar att nya utbildningsbehov uppkommer som en följd av förändringar på arbetsmarknaden. Nya kursplaner för särskilda yrkesinriktade kurser måste därför snabbt kunna utarbetas och fastställas. Vi anser att de rutiner som nu tillämpas med lokalt och centralt samråd med parterna bör gälla även i fortsättningen. Vi föreslår emellertid att kommunerna får till uppgift att mera aktivt inventera utbildningsbehov och att inom SÖ avsätts resurser för utarbetande av kursplaner för särskilda yrkesinriktade kurser och av kommentar-, service- och informationsmaterial.

Erfarenheterna av försöksverksamheten med undervisning på finska i grundskolkurser är nu ganska omfattande och i allmänhet mycket goda. Undervisningen bör kunna anordnas även på andra invandrarspråk. Försöksverksamheten med gymnasieskolkurser och särskilda yrkesinriktade kurser har dock hittills haft begränsad omfattning. Det finns enligt vår uppfattning i vissa fall skäl att anordna även gymnasieskolkurser och särskilda yrkesinriktade kurser på invandrarspråk för deltagare som redan har en utbildning motsvarande grundskolan men har alltför dåliga kunskaper i svenska.

Vi föreslår att grundskolkurser på invandrarspråk skall få anordnas efter beslut av skolstyrelsen under förutsättning att lämpliga läromedel och lärare finns tillgängliga. Sådan undervisning skall kombineras med undervisning i svenska som främmande språk.

Vi föreslår att försöksverksamheten med undervisning på invandrarspråk i gymnasieskolkurser och särskilda yrkesinriktade kurser får fortsätta efter SÖ:s medgivande i varje särskilt fall.

Kursuppläggning, information och samråd (kapitel 9)

I syfte att underlätta för glesbygdskommuner med stora avstånd att starta kurser inom komvux föreslår vi att kurs får förläggas till olika platser och på olika tider för olika deltagargrupper, under förutsättning att kursen håller sig

inom ramen för det i timplanen fastställda timtalet. Läraren håller alltså lektioner på olika platser med kursdeltagargrupper som ingår i kursen.

Redan med nuvarande bestämmelser kan kursdeltagare som kunskapsmässigt befinner sig på olika nivå ingå i samma kurs. Undervisningen bör organiseras så att samtliga kan följa undervisningen, t. ex. genom att några kursdeltagare befrias från vissa lektioner eller kursdeltagarna delas upp i olika grupper. Om vårt förslag att etapperna 2–4 skall utgöra en kurs genomförs, innebär det att kursdeltagare som befinner sig i någon av dessa etapper kan utgöra en kurs.

I kapitlet redovisar vi de slag av samråd och konferenser som enligt nuvarande föreskrifter skall finnas i komvux, de erfarenheter och synpunkter som kommit fram bl. a. i rapporter från SÖ:s korttidsförordnade gymnasieinspektörer och de förändringar som skett i ungdomsskolan med anledning av riksdagens beslut om elevers och föräldrars medinflytande. Vi anser att det bör utfärdas så få centrala bestämmelser om information och samråd som möjligt med hänsyn till de stora variationerna i fråga om komvux omfattning och organisation i olika kommuner. Det krävs dock vissa centrala bestämmelser för att säkerställa personalgruppers och kursdeltagares möjligheter till medinflytande.

Vi föreslår att följande former av information och samråd regleras i centrala bestämmelser.

- Rektor skall vara skyldig att informera och samråda med företrädare för lärare och övrig personal samt med företrädare för kursdeltagare före beslut i viktiga frågor.
- Vid varje skolenhet med komvux skall finnas en komvux-konferens, i vilken ovan nämnda information och samråd sker. Skolstyrelsen beslutar om sammansättning och arbetsformer för komvux-konferensen.
- Rektor skall vara skyldig att minst en gång per termin informera personal och kursdeltagare om förändringar i verksamheten.
- Samarbetsnämnd får finnas vid skolenhet med komvux om skolstyrelsen beslutar det; skolstyrelsen bestämmer samarbetsnämndens sammansättning, uppgifter och arbetsformer. Försöksverksamheten med samarbetsnämnd upphör.
- Beslut om skiljande av elev från undervisningen fattas av skolstyrelsen eller av samarbetsnämnden, om samarbetsnämnd med företrädare för skolstyrelsen inrättats.
- Samråd i pedagogiska frågor mellan skolledare, lärare, syo-funktionär och företrädare för kursdeltagare skall äga rum minst en gång per termin; skolstyrelsen bestämmer formerna för detta samråd.
- Elevvårdskonferens och andra konferenser får sammankallas av rektor vid behov.
- Komvux-konferensen skall också behandla frågor som rör grundvux och innehålla företrädare för grundvux. Särskilda konferenser för grundvux i bl. a. pedagogiska frågor och elevvårdsfrågor får av rektor sammankallas vid behov.

Metoder och arbetsformer, läromedel, forsknings- och utvecklingsarbete (kapitel 10)

I kapitlet redovisas resultaten av några undersökningar kring metoder och arbetsformer och inlärningsprocessen dels från vår FoU-översikt (Kommunal vuxenutbildning. Översikt över forsknings- och utvecklingsarbete), dels från några senare publicerade undersökningar. I dessa konstateras att majoriteten av kursdeltagarna i komvux anser att arbetsformerna i hög grad anpassats till vuxnas behov och förutsättningar. Samtidigt görs reservationerna att en stor del av deltagarna föredrar lärardominerad undervisning och att undersökningarna i regel gällt de kursdeltagare som fullföljt eller finns kvar i undervisningen.

I undersökningarna framkommer vissa brister i fråga om metoder och arbetsformer i komvux. Många kursdeltagare anser

att lärarna överskattar deras förkunskaper,

att studietakten är alltför hög och kraven på arbetsinsatser alltför betungande,

att möjligheterna till grupparbete, samtal och sociala kontakter varit alltför få,

att kurserna varit alltför heterogena och att läraren ofta anpassat undervisningen till de duktiga deltagarna,

att kursdeltagarna i ringa utsträckning påverkat planeringen av undervisningen,

att informationen varit bristfällig.

I rapporterna föreslås vissa förbättringar. Bl. a. framhålls att deltagarnas egna erfarenheter och upplevelser i större utsträckning bör användas som en resurs i undervisningen och att undervisningen bättre bör anknyta till deltagarnas hela livssituation (vardagsinlärning och det livslånga lärandets princip).

I undersökningarna konstateras slutligen att komvux brottas med en målkonflikt: att rekrytera korttidsutbildade vuxna och att på ett i förhållande till ungdomsskolan begränsat antal undervisningstimmar uppfylla både kunskaps- och färdighetsmål och en rad övergripande mål.

I kapitlet sammanfattas innehållet i två promemorior som vi låtit utarbeta som underlag för vårt läroplansarbete, Anders Franssons promemoria *Metoder och arbetsformer* och Lennart Nilssons promemoria *Motiven till och innebörden av nyorientering av yrkesundervisningens inriktning och utformning.*

Fransson framhåller framför allt vikten av ökat deltagarinflytande vid planering, genomförande och utvärdering av undervisningen. Nilsson betonar vikten av att den yrkesinriktade undervisningen organiseras i funktionella helheter och arbetsuppgifterna får en autentisk karaktär, att yrkesundervisningen också innehåller teoretiska resonemang och allmänna ämnen och uppfyller övergripande mål såsom samarbete, medansvar och demokratisering.

Vi konstaterar i kapitlet att det är viktigt att beakta de förslag till förbättringar som framförs i forskningsrapporter för att minska antalet studieavbrott, t. ex.

- bättre information till de studerande,
- långsammare studietakt, särskilt i början,
- val av arbetsformer som möjliggör kontakt och samarbete mellan de studerande,
- gemenskap och trygghet i gruppen,
- avdramatisering av prov och betyg,
- stöd och hjälp vid frånvaro.

Vi konstaterar att de vuxenstuderandes studiesituation i väsentliga avseenden skiljer sig från elevernas studiesituation i ungdomsskolan och att därför arbetsformerna i komvux måste bli annorlunda. Följande faktorer bör enligt vår uppfattning särskilt beaktas vid val av arbetsformer i komvux.

De vuxnas livssituation skiljer sig från elevernas i ungdomsskolan. Vuxenstuderande har plikter som rör förvärvsarbete, hem, familj, ekonomi och andra åtaganden som ofta måste gå före studierna. De är vana vid att fatta beslut i dessa frågor och ta ansvar men hamnar i undervisningssituationen i beroendeställning.

Många av de studerande i komvux har *ingen studievana* och känner osäkerhet och oro inför studierna.

Många kursdeltagare har *kunskapsluckor* och dåliga förkunskaper i vissa ämnen eller delar av ämnen. De menar med kunskap ofta faktakunskaper och har svårt att minnas nya fakta som inte anknyter till deras tidigare erfarenheter.

Många vuxenstuderande har *dåligt självförtroende* och bristande tilltro till sin förmåga att klara studier.

De vuxna kursdeltagarna har ofta *yrkes- och livserfarenheter* från flera olika områden.

I kapitlet redovisas också undersökningar om läromedel i komvux. Ett antal kriterier på bra vuxenläromedel anges med utgångspunkt i projektet Kriterier för läromedel i vuxenutbildning (KLÄV). I läroplan för komvux definieras läromedel på följande sätt: "Läromedel är allt som lärare och kursdeltagare kommer överens om att använda för att nå uppställda mål i undervisningen." Riksdagens beslut om basläromedel och granskning av basläromedel gäller också för komvux.

Vi konstaterar att det är angeläget att läromedlen i komvux både i fråga om innehåll och utformning är väl anpassade till vuxnas intressen, behov och förutsättningar. Vid utformningen av läromedel för komvux bör särskilt följande beaktas:

- Det finns stora skillnader mellan kursdeltagarna i en komvux-kurs i fråga om förkunskaper, studiesituation, erfarenheter, studiebehov och intressen.
- Kursdeltagarna i komvux måste klara en stor del av inlärningen på egen hand.
- Kursdeltagarna i komvux har i regel inte samma studievana och erfarenheter av olika arbetsformer som eleverna i ungdomsskolan.
- Uppdelningen av ämnena i etapper och i grunddel och fördjupningsdel ställer särskilda krav på läromedel.
- Behovet av läromedel för särskilda yrkesinriktade kurser som inte har

någon motsvarighet i gymnasieskolan bör beaktas vid utarbetandet av kursplaner för sådana kurser.

Vi berör kortfattat utvecklingen av nya medier för undervisning i anslutning till informationsteknologiutredningen och videogramutredningen. Vi anser att videogram, text-TV och teledata bör kunna komma till användning både vid statens skolor för vuxna och inom komvux, eftersom kursdeltagarna får klara så stor del av inlärningen på egen hand med hjälp av material av olika slag.

Vi konstaterar att forsknings- och utvecklingsarbete som berör komvux haft ganska stor omfattning under senare hälften av 1970-talet men att det fortfarande finns stora bristområden. Vi anser att följande områden bör prioriteras vid planering av FoU-projekt under den närmaste tiden:

- effekter av komvux både för den enskilde och samhället särskilt i ett fördelningspolitiskt perspektiv,
- komvux roll i ett system med återkommande utbildning och livslångt lärande och samspelet mellan ungdomsutbildning, vuxenutbildning, arbetsmarknad och studiesociala villkor,
- samspelet mellan organiserad utbildning och vardagsinlärning,
- uppföljning och utvärdering av genomförandet av läroplan för komvux.

Vi anser att det vuxenpedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet bör förstärkas på central, regional och lokal nivå. Lärare för komvux utbildas vid högskolorna, särskilt vid lärarhögskolan i Stockholm. Högskolorna får också genomförandeansvar för en stor del av lärarfortbildningen. Vi anser det därför angeläget att det vid högskolorna finns professurer även i vuxenpedagogik. En väsentlig del av de resurser för lokal skolutveckling som kommunerna disponerar bör, åtminstone i ett inledningsskede, enligt vår uppfattning användas till utvecklingsarbete i samband med genomförandet av läroplan för komvux och samverkan mellan olika vuxenutbildningsanordnare i fråga om rekrytering av prioriterade målgrupper.

Vi föreslår

att utöver professuren i vuxenpedagogik i Linköping inrättas ytterligare minst en professur i vuxenpedagogik,

att SÖ inriktar sitt FoU inom vuxenutbildningen mot de av oss ovan redovisade bristområdena,

att länsskolnämnderna inom ramen för sina resurser tar initiativ till och ansvar för regional samverkan i fråga om FoU inom vuxenutbildningen,

att till länsskolnämnderna knyts expertis med erfarenhet av vuxenutbildning.

Grundvux (kapitel 11)

Vi redovisar inledningsvis olika definitioner av begreppen analfabetism och funktionell läs- och skrivfärdighet och ansluter oss till UNESCO:s definitioner.

Vi konstaterar att funktionella läs-, skriv- och räknefärdigheter i det

svenska samhället innebär en färdighetsnivå motsvarande medelnivån i årskurs 6 i grundskolan. Olika bedömningar av det framtida behovet av grundvux redovisas med utgångspunkt i bl. a. SÖ:s petita och SFI-kommitténs betänkande Svenskundervisning för vuxna invandrare (SOU 1981:86). Vi föreslår att SÖ får i uppdrag att göra en kartläggning av behovet av grundvux.

Vi föreslår att målgruppen för grundvux definieras som "alla vuxna som saknar de kunskaper och färdigheter i att läsa, skriva eller räkna som fordras för att eventuellt med stödundervisning delta i annan vuxenutbildning på en nivå som är jämförbar med grundskolans högstadium". Vuxna utvecklingsstörda skall tillhöra målgruppen för grundvux endast om de kan tillgodogöra sig reguljär grundvux-undervisning.

Vi anser att det krävs ökade rekryteringsinsatser inte minst genom radio och TV för att nå målgrupper för grundvux. Grundvux är en kompetensinriktad utbildning som syftar till att förmedla kunskaper och färdigheter som är oundgängliga för den enskilde i samhället och som kan utgöra grund för yrkesutövning och vidareutbildning. Deltagare som uppnått målet för grundvux, dvs. kunskaper och färdigheter i att läsa, skriva och räkna motsvarande årskurs 6, skall hänvisas till annan utbildning. Vi anser det väsentligt att det finns en läroplan för grundvux och att innehållet i grundvux preciseras mer än f. n. Vi föreslår att SÖ utarbetar kommentarmaterial för grundvux i anslutning till läroplanen och att lokala arbetsplaner utarbetas även för grundvux.

Invandrare har enligt nuvarande bestämmelser rätt att få undervisning i grundvux på sitt hemspråk, om de önskar det. Vi anser att möjligheterna till sådan undervisning bör förbättras. Vi har föreslagit att grundvux för den som har ett annat modersmål än svenska bör innehålla undervisning i svenska som ett främmande språk. Vi anser också att kursdeltagare i grundvux med otillräckliga kunskaper i svenska för fortsatt utbildning bör ha rätt att parallellt med eller efter grundvux delta i grundläggande undervisning i svenska för vuxna invandrare (sfi).

Det har visat sig att undervisningen inom grundvux är ineffektiv om den organiseras som heltidsundervisning för studieovana analfabeter. Vi föreslår därför av pedagogiska skäl att grundvux i huvudsak bedrivs som deltidsstudier med i regel högst 15 lektionstimmar per vecka och som heltidsstudier endast då deltagaren effektivt kan tillgodogöra sig en sådan utbildningsvolym per vecka.

Vi konstaterar att det nuvarande statsbidragssystemet för grundvux möjliggör för kommuner med en mer omfattande grundvux-verksamhet att organisera grundvux som heltidsundervisning för flertalet grupper. Detta gäller dock inte för kommuner med ett fåtal deltagare i grundvux. Som en konsekvens av vårt förslag att deltidsstudier bör vara det vanliga föreslår vi att statsbidraget till undervisning inom grundvux ändras så att det fr. o. m. den femte eleven utgår för tre undervisningstimmar i stället för fyra per vecka under 37 veckor av ett redovisningsår. För de fyra första deltagarna bör statsbidrag utgå för sju undervisningstimmar per vecka enligt nuvarande bestämmelser.

Schablontillägget för uppsökande verksamhet, syo, kurativa insatser, stödundervisning m. m. har i många kommuner visat sig otillräckligt. Vårt

förslag att minska resurstilldelningen per deltagare gör att gruppstorleken måste öka något, och grupperna riskerar därigenom att bli ännu mera heterogena. Vi föreslår därför att schablontillägget höjs från 15 till 25 %.

Den föreslagna ändringen av statsbidraget per deltagare möjliggör att ytterligare ca 1 500–2 000 sökande kan tas in i grundvux inom samma kostnadsram, vilket är angeläget eftersom det totala antalet undervisningstimmar för grundvux inte får öka under budgetåret 1982/83.

Vi konstaterar att långa uppehåll i studierna har negativa effekter för inlärningen. Vi anser därför att undervisningen bör utsträckas över längre tid än 37 veckor. Vi föreslår att undervisningsvolymen för lärare i grundvux beräknas på samma sätt som för lärare i komvux, dvs. i form av ett antal undervisningstimmar per år.

Antalet undervisningstimmar under vilka en individ kan få grundvux är inte begränsat, men det begränsas i realiteten av det antal timmar för vilka grundvux-deltagaren kan få timersättning, f. n. 1 120 eller om särskilda skäl föreligger 2 220. Erfarenheterna har visat att åtskilliga deltagare behöver fler timmar för att nå målet för utbildningen, dvs. kunskaper och färdigheter i att läsa, skriva och räkna motsvarande årskurs 6 i grundskolan. Några deltagare torde också kunna uppnå målet med färre timmar än 1 120. Vi föreslår därför att timersättningssystemet ses över med anledning av våra förslag om ändringar i innehållet och uppläggningen av grundvux.

Vi konstaterar att bristen på lämpliga läromedel är stor inom grundvux. Vi föreslår därför att SÖ får i uppdrag att utarbeta en plan för hur läromedelsbristerna i grundvux skall avhjälpas.

Många kommuner har brist på lämpliga lokaler för grundvux och har bl. a. därför inte kunnat ta in alla sökande. Vi konstaterar att i kommunens skyldighet att anordna grundvux för samtliga som behöver det också ingår en skyldighet att tillhandahålla erforderliga lokaler för verksamheten.

För att kvinnor med småbarn skall kunna delta i grundvux är det nödvändigt att det finns möjligheter till barntillsyn. Eftersom detta är en kommunal angelägenhet förutsätter vi att kommunerna löser detta problem.

Lokaler och utrustning – inbyggd utbildning (kapitel 12)

Komvux disponerar i regel inte egna lokaler och egen utrustning. Undervisningen bedrivs huvudsakligen i ungdomsskolans lokaler och i viss mån även i andra lokaler. Det innebär stora problem särskilt i fråga om undervisning på dagtid och yrkesinriktad utbildning. Vi anser att komvux bör kunna beredas acceptabelt utrymme i skollokaler och skolverkstäder till relativt små kostnader genom bl. a. en bättre planering och organisation samt viss komplettering av utrustningen. Stora investeringar är redan gjorda i skollokaler. Dessa investeringar bör kunna utnyttjas effektivare för utbildning inom komvux på tider då de inte används för ungdomsskolans undervisning. Även andra lokaler än skollokaler bör i större utsträckning kunna användas för utbildning inom komvux, t. ex. AMU-centers lokaler. Enligt vår uppfattning bör undervisningslokaler som bekostats med statliga och kommunala medel få användas även av komvux mot att komvux betalar de merkostnader som uppstår vid utnyttjandet. Vi föreslår att regeringen

utfärdar riktlinjer för uthyrning av lokaler och utrustning vid AMU-center till komvux med innebörden att komvux endast betalar de merkostnader som uppstår vid användningen.

Vi har övervägt möjligheten att föreslå att ett särskilt statsbidrag införs för lokaler och utrustning i komvux. Vi avstår emellertid från att lägga fram ett sådant förslag, dels därför att vi inte får föreslå åtgärder som medför ökade kostnader för staten, dels därför att vi inte kan bedöma vilka konsekvenser förslag från övriga utredningr som behandlar samverkansfrågor kan komma att få för komvux i fråga om samutnyttjande av lokaler och utrustning.

Vårt förslag (i kap. 7) att i skollagen föreskrivs att kommun och landstingskommun skall främja vuxnas utbildning i komvux bör leda till att skolstyrelsen mera aktivt verkar för att även komvux behov av lokaler och utrustning tillgodoses.

Inbyggd utbildning är ett komplement till skolförlagd utbildning och anordnas när skolan saknar erforderliga lokaler och utrustningar eller när undervisning i viss miljö är nödvändig för att utbildningsmålet skall uppnås. Vi anser att även komvux bör få anordna inbyggd utbildning inom områdena industri och hantverk, handel och kontor samt vård. Det är en förutsättning för att komvux skall kunna erbjuda prioriterade målgrupper grundläggande yrkesutbildning, fortbildning och vidareutbildning. Det bör enligt vår uppfattning vara möjligt att få tillgång till praktikplatser för komvux genom en noggrann planering och nära samverkan med arbetsmarknadens parter och andra utbildningsanordnare.

De vuxnas mognad, livs- och yrkeserfarenhet möjliggör att gymnasieskolans timtal i arbetsteknik och praktik kan reduceras, om utbildningen anordnas som inbyggd utbildning inom komvux. Genom en individuell studieplanering bör det dessutom vara möjligt att ytterligare korta ner utbildningstiden utan att utbildningsmålet eftersätts. Det är viktigt att komvux har tillsyn över den inbyggda utbildningen och att samarbetet med arbetsmarknadens parter fungerar.

Vi föreslår att SÖ får i uppdrag att efter flera samråd med arbetsmarknadens parter fastställa timplaner för arbetsteknik och praktik för inbyggd utbildning.

Vi föreslår att inbyggd utbildning successivt införs i komvux inom områdena industri och hantverk, handel och kontor samt vård, och att omfattningen inledningsvis begränsas till högst 10 % av den totala timresursen för yrkesinriktad utbildning inom komvux i hela landet (1981/82 ca 75 000 timmar). SÖ skall fördela timmarna för inbyggd utbildning efter särskild framställning från kommunerna och i inledningsskedet ge företräde åt inbyggd utbildning inom vårdområdet. SÖ skall kontinuerligt följa och utvärdera verksamheten och senare bedöma om en volymökning behövs och om beslutanderätten om att få anordna inbyggd utbildning kan flyttas till kommunerna.

Vi föreslår att statsbidrag utgår till inbyggd utbildning inom komvux. Eftersom vi inte får föreslå åtgärder som medför ökade kostnader för statsverket, föreslår vi att kostnaderna skall rymmas inom den timresurs som kommunerna tilldelas för gymnasieskolkurser och särskilda yrkesinriktade kurser. Vi föreslår att statsbidrag utgår enligt följande principer:

1. I fråga om inbyggd utbildning inom *industri och hantverk samt handel och kontor* utgår statsbidrag för varje undervisningstimme enligt av SÖ fastställd timplan med belopp enligt arvodesgrupp CT 8:0.
2. I fråga om inbyggd utbildning inom *vård* utgår statsbidrag i arvodesgrupp CT 8:0 för det antal undervisningstimmar som motsvarar det schablonbelopp beräknat på 40 veckors utbildning av åtta elever vid ett och samma företag som utgår för inbyggd utbildning i gymnasieskolan. SÖ fastställer antalet statsbidragsberättigade undervisningstimmar för varje läsår.

Kommunerna får fritt disponera statsbidraget för samverkan, tillsyn, uppföljning, handledarkostnader och eventuell ersättning till företag/institutioner för lokaler, utrustning och material.

I utbildningar inom vårdområdet kommer ett stort antal timmar i praktik som anordnas som inbyggd utbildning att inte vara statsbidragsberättigade. Vi föreslår att endast statsbidragsberättigade timmar skall inräknas i underlaget för skolledarorganisationen. Vi föreslår också att schablontillägg utgår för statsbidragsberättigade timmar inom inbyggd utbildning.

Komvux organisation (kapitel 13)

Trots att en regional utjämning skett under senare år kvarstår fortfarande vissa regionala skillnader i fråga om förbrukning av undervisningstimmar inom komvux i förhållande till antalet invånare i en kommun. För att åstadkomma en ytterligare utjämning anser vi det angeläget att skolledarresursen i de minsta kommunerna förstärks. De 174 veckotimmarnas extra nedsättning av undervisningsskyldigheten för arvodesstudierektor som nu fördelas av SÖ efter särskild framställning från kommunerna bör enligt vår uppfattning användas till en generell förstärkning av skolledarresursen i de minsta kommunerna.

Vi föreslår att skolledarresursen förstärks på följande sätt:

I kommuner med 1,5 poäng och 3 poäng får arvodesstudierektor ytterligare 3 veckotimmars nedsättning, alltså 4,5 resp. 6 veckotimmars nedsättning.

I kommuner med 4,5 och 6 poäng får arvodesstudierektor ytterligare 1,5 veckotimmars nedsättning, alltså 6 resp. 7,5 veckotimmars nedsättning. 83 kommuner får en förstärkning av skolledarresursen med 1,5–3 veckotimmars nedsättning av undervisningsskyldigheten för arvodesstudierektor, sammanlagt 184,5 veckotimmars nedsättning.

Anordnandet av särskilda skolenheter för vuxenutbildning har visat sig medföra flera fördelar för komvux. Det skapas en större medvetenhet om komvux mål och målgrupper, och undervisningen får en klarare markerad vuxenprofil. Vi anser därför att de regler som nu gäller för inrättande av särskilda skolenheter för komvux bör tillämpas även i fortsättningen.

Vi anser att en särskild skolenhet för komvux närmast bör jämställas med en allmän skolenhet för gymnasieskolan. Skolledarresursen borde alltså ha samma omfattning som vid en allmän skolenhet för gymnasieskolan. En sådan förbättring av skolledarresursen vid särskilda skolenheter för komvux skulle emellertid medföra betydande kostnadsökningar. Vi föreslår i stället vissa smärre förbättringar som i stort sett ryms inom nuvarande kostnadsramar.

Vi konstaterar att den yrkesinriktade utbildningen under senare hälften av 1970-talet inte ökat i önskad utsträckning trots att den skall prioriteras. Det kan bl. a. bero på att det varit svårt att få tillgång till lokaler och utrustning för yrkesinriktad utbildning och att det är betydligt mera arbets- och tidskrävande att planera och administrera yrkesinriktad utbildning än utbildning i allmänna ämnen. Vi har övervägt flera alternativ att förstärka skolledarresursen för sådan yrkesinriktad utbildning som är arbetsmarknadsinriktad. Eftersom vi inte får föreslå åtgärder som medför ökade kostnader, har vi stannat för att föreslå att en del av det nuvarande schablontillägget för syo m. m. eller en del av den totala statsbidragsresursen enligt vårt förslag till nytt statsbidragssystem för komvux får användas till administrativa uppgifter för särskilt arbetskrävande arbetsmarknadsinriktad utbildning. Resursen bör få användas till arvodering av eller nedsättning av undervisningsskyldigheten för lärare som åtar sig sådana administrativa uppgifter eller för ytterligare nedsättning av undervisningsskyldigheten för skolledare enligt skolstyrelsens beslut.

SÖ har möjlighet att medge inrättande av ytterligare en eller två arvodestjänster som studierektor vid särskilda skolenheter för komvux, dit administrationen av grundvux förlagts. Vi anser att en generell förstärkning av skolledarresursen bör ske vid stora särskilda skolenheter för komvux som ökat sin verksamhet utan att det givit ökade skolledarresurser. En delning av skolenheten skulle vara ännu mera kostnadskrävande.

Vi föreslår därför att vid särskild skolenhet för komvux får inrättas en tredje arvodestjänst som studierektor om verksamheten beräknas varaktigt omfatta lägst 76,5 poäng och att en fjärde arvodestjänst som studierektor får inrättas om verksamheten beräknas varaktigt omfatta lägst 100,5 poäng. Undervisningsskyldigheten för arvodestjänsterna som studierektor nedsätts enligt nuvarande bestämmelser, dvs. med en veckotimme för varje påbörjat tvåtal poäng över 45.

Arbetsfördelning och samverkan mellan komvux och andra utbildningsformer (kapitel 14)

Vi konstaterar inledningsvis att vi inte kan lägga fram konkreta förslag i fråga om arbetsfördelning och samverkan mellan komvux, gymnasieskolan, arbetsmarknadsutbildningen (AMU), utbildning i företag och högskolan, eftersom dessa utbildningar också är föremål för utredning parallellt med vårt arbete. Vi preciserar komvux uppgifter i förhållande till dessa andra utbildningsanordnare och pekar på områden där samarbetet bör kunna förbättras. Vi föreslår att regeringen tar initiativet till ett nytt utrednings- eller beredningsarbete i fråga om samverkan mellan komvux, gymnasieskolan och AMU, när de tre utredningarna avslutat sitt arbete och vissa erfarenheter vunnits av pågående försöksverksamhet.

Vi redovisar de väsentliga skillnaderna mellan komvux och gymnasieskolan i fråga om organisation, kursuppläggning och arbetsformer.

- Komvux är organiserad som ett ämneskurssystem med koncentrationsläsning på dagtid och kvällstid.
- Komvux timtal i de olika ämnena (i genomsnitt endast 40–45 % av gymnasieskolans) kan fördelas fritt på det antal veckor och terminer som

skolstyrelsen bestämmer.
- Komvux ger vanligen fortbildning och behörighetskomplettering.
- Inom komvux anordnas särskilda yrkesinriktade kurser som inte har någon motsvarighet i gymnasieskolan.

Vi anser – i likhet med gymnsieutredningen – att en fördjupad och utvidgad samverkan mellan komvux och gymnasieskolan bör eftersträvas.

Gymnasieskolans specialkurser är huvudsakligen av tre slag:
1. specialkurser som bygger direkt på grundskolan och utgör en grundläggande yrkesutbildning,
2. specialkurser som kräver viss ålder eller yrkeserfarenhet och utgör fortbildning eller vidareutbildning,
3. högre specialkurser eller andra specialkurser som kräver genomgången gymnasial utbildning eller motsvarande eller viss yrkeserfarenhet.

Vi föreslår att specialkurser som vänder sig till vuxna och kräver viss ålder eller yrkeserfarenhet för inträde administreras av komvux. Vi förutsätter
att resurser i motsvarande grad överförs från gymnasieskolan till komvux,
att SÖ vid utarbetandet och fastställandet av nya läroplaner för specialkurser också anger om specialkursen i fråga skall administreras av komvux eller gymnasieskolan,
att den beredning eller utredning som vi ovan föreslagit får i uppdrag att analysera konsekvenserna av en överföring av vissa specialkurser till komvux.

Vi konstaterar att det fram till 1990 beräknas råda viss brist på personal med vårdutbildning och att många är verksamma inom social service och äldrevård utan att ha adekvat utbildning. Hemarbetande kvinnor som vill söka arbete inom dessa områden, är beroende av att få sin utbildning nära hemorten och/eller på deltid. Det bör vara en uppgift för komvux att tillgodose dessa behov.

Vi konstaterar också att stora grupper lantbrukare har haft svårt att få sina utbildningsbehov tillgodosedda. Även dessa grupper är beroende av att utbildningen anordnas nära hemorten och på deltid. Eftersom denna utbildning vänder sig till vuxna som har praktisk yrkeserfarenhet, är det enligt vår uppfattning naturligt att utbildningen anordnas inom komvux, i första hand den landstingskommunala vuxenutbildningen.

Vi föreslår
att den landstingskommunala vuxenutbildningen anordnar vårdutbildningar som motsvarar den utbildning som finns vid landstingets gymnasieskola och dessutom särskilda yrkesinriktade kurser,
att primärkommunal vuxenutbildning anordnar vårdutbildningar som motsvarar den utbildning som finns vid primärkommunens gymnasieskola och dessutom särskilda yrkesinriktade kurser,
att primärkommunal vuxenutbildning skall kunna anordna vårdutbildningar för primärkommunens behov motsvarande den utbildning som finns vid landstingets gymnasieskola efter samråd med landstingets utbildningsnämnd,

att den landstingskommunala vuxenutbildningen anordnar fortbildning och vidareutbildning för yrkesverksamma inom jordbruk, skogsbruk och trädgård motsvarande den utbildning som anordnas vid landstingets gymnasieskola och dessutom särskilda yrkesinriktade kurser,
att även primärkommunal vuxenutbildning skall kunna anordna utbildning inom dessa områden, dock först efter samråd med landstingets utbildningsnämnd.

I kapitlet redovisas skillnader mellan komvux och AMU i fråga om mål, målgrupper, huvudmannaskap, organisation, kursutbud, dimensionering, intagning, läroplaner, kursuppläggning, lärartjänster, lokaler och utrustning. Vi konstaterar att ett visst samarbete mellan komvux och AMU förekommer både på central, regional och lokal nivå.

Komvux specifika uppgifter i förhållande till AMU kan enligt vår uppfattning formuleras på följande sätt:

- Komvux vänder sig till yrkesverksamma vuxna som behöver fortbildning och vidareutbildning.
- Komvux bör även kunna anordna grundläggande yrkesutbildning inom vissa områden t. ex. vård, social service, barnomsorg, kontor, storhushåll, för vuxna som befinner sig på arbetsmarknaden eller vill komma ut på arbetsmarknaden och saknar sådan utbildning.
- Komvux har till uppgift att ge överbryggande utbildning motsvarande grundskolan och gymnasieskolan och kompetens och behörighet för fortsatta studier.
- Komvux anordnar deltids- och fritidsutbildning som kan kombineras med förvärvsarbete, hemarbete och barnpassning.

Vi anser att en närmare samverkan mellan komvux och AMU bör eftersträvas för att åstadkomma ett bättre resursutnyttjande och ett bredare underlag för mindre frekventa utbildningar. Arbetsmarknadsutbildning bör enligt vår uppfattning i betydligt större utsträckning förläggas till komvux, särskilt förberedande teoretiska utbildningar och utbildningar som inte kräver stora investeringar i lokaler och utrustning. Vi anser också att samarbetet mellan komvux och AMU bör utvecklas bl. a. i fråga om läroplansarbete, FoU, lärarfortbildning, regional planering och utnyttjande av lokaler och utrustning.

Vi föreslår
att formerna för samverkan mellan komvux och AMU utreds ytterligare,
att varje myndighet tar initiativet till att undanröja hinder för samverkan bl. a. i fråga om
- möjligheter att ta in komvux-elever i AMU-kurser,
- möjligheter att utnyttja ledig kapacitet vid AMU-center för utbildning inom komvux,
- möjligheter för lärare att kombinera tjänstgöring i komvux och AMU och förutsättningarna för gemensam fortbildning.

Problem med arbetsfördelningen mellan komvux och folkhögskolan förekommer endast på ett par begränsade områden, t. ex. allmänna linjer vid folkhögskolan som syftar till att ge grundskolkompetens eller allmän

behörighet för högskolestudier, särskilt om dessa utbildningar anordnas utanför folkhögskolans egna lokaler i form av s. k. dagfolkhögskola.

Enligt vår uppfattning bör en förbättrad studie- och yrkesorientering för vuxna och det lokala samrådet mellan olika utbildningsanordnare i en kommun leda till att onödig konkurrens och dubblering undviks. En närmare samverkan bör eftersträvas i syfte att nå prioriterade målgrupper.

Vi konstaterar att det vid högskolorna anordnas vissa utbildningar som delvis ligger på gymnasial nivå och därmed sammanfaller med utbildningar som kan anordnas inom komvux. Det gäller t. ex. vissa nybörjarspråk, företagsekonomi, ADB och vissa tekniska och naturvetenskapliga utbildningar. Detta bör beaktas vid de överläggningar om behörighetskrav för högskoleutbildningar som sker mellan SÖ och UHÄ. Vi förutsätter att den uppföljningskommitté som har till uppgift att göra en översyn bl. a. av fördelningen av resurser till enstaka kurser, också beaktar behörighetskravens utformning så att parallellutbildning undviks.

I kapitlet redovisas några former av samarbete mellan komvux och företag, statliga, kommunala och landstingskommunala myndigheter. En viktig uppgift för komvux är att förmedla kunskaper i det egna yrket, dvs. att ge fortbildning och vidareutbildning till yrkesverksamma vuxna. Som vi redovisat i kap. 6 anser vi att denna uppgift bör få ökad betydelse. Arbetsmarknadsinriktad utbildning inom komvux skall prioriteras. Utbildningsresurser i samhället bör enligt vår uppfattning utnyttjas så effektivt som möjligt och onödiga dubbleringar i fråga om utbildning bör undvikas. Vi föreslår därför att stat, kommun, landsting och företag bör kunna använda komvux för yrkesutbildning, fortbildning och vidareutbildning av anställda på följande villkor:

- utbildningen överensstämmer med de mål och prioriteringar som fastställts för komvux av riksdag och regering,
- utbildningen följer kursplan som fastställts av SÖ,
- beslut att anordna utbildning fattas av skolstyrelsen – i fråga om yrkesinriktad utbildning efter lokalt samråd med arbetsmarknadens parter,
- utbildningen anordnas enligt gällande föreskrifter och står under SÖ:s och länsskolnämndens tillsyn,
- information om utbildningen ges till allmänheten och utbildningen står öppen för alla,
- intagning till utbildningen görs av den kommunala intagningsnämnden enligt gällande bestämmelser om behörighet och urval,
- lärare anställs och läromedel antas av skolstyrelsen.

Vi redovisar slutligen behovet av regional samplanering mellan gymnasieskolan, komvux och AMU och mellan komvux i olika kommuner. En sådan samplanering är enligt vår uppfattning nödvändig både för att mindre frekventa yrkesinriktade utbildningar skall kunna komma till stånd och för att utbildningsresurserna skall utnyttjas så effektivt som möjligt.

Vi föreslår

att länsskolnämnderna åläggs att ta initiativet till regelbundna samråd om kursutbudet i komvux mellan kommunerna i länet,

att länsskolnämnderna tar initiativet till årliga samråd om planering, dimensionering och lokalisering av kursutbudet i gymnasieskolan, komvux och AMU i länet,
att till länsskolnämnderna knyts personer med erfarenhet av vuxenutbildning.

Personal (kapitel 15)

Skolledare

Vi konstaterar att enligt de behörighetsregler som gäller för tillsättning av skolledartjänster inom komvux skall även erfarenheter av komvux beaktas.

Vi redovisar erfarenheter av skolledarutbildning för komvux och de förändringar som sker i fråga om personalutveckling fr. o. m. läsåret 1982/83. Vi föreslår
att introduktionskurser för nyutnämnda skolledare i komvux anordnas som enstaka kurser vid högskolan och dimensioneras så att samtliga nyutnämnda skolledare i komvux kan tas in,
att kommunerna svarar för eventuella kostnader inom ramen för statsbidraget för lokal skolutveckling,
att den allmänna skolledarutbildningen skall omfatta eller kompletteras med särskilda avsnitt för komvux-skolledare med inriktning på administrativa och pedagogiska frågor som är specifika för komvux.

Lärare

Vi konstaterar att det inte ingår i vårt uppdrag att utreda hur lärartjänster skall konstrueras och vilken utbildning som krävs. Vi föreslår
att SÖ får i uppdrag att utarbeta tjänstekonstruktioner och behörighetsregler med anledning av riksdagens beslut att grundskolkurser i svenska som främmande språk och hemspråk skall få anordnas i komvux,
att SÖ får i uppdrag att föreslå åtgärder i fråga om utbildningskomplettering, tjänstekonstruktion och behörighetsregler med anledning av vårt förslag att samhällskunskap och arbetslivserfarenhet skall integreras till ett ämne.

Vi konstaterar att 1974 års lärarutbildningsutredning (LUT 74) inte behandlat utbildningen av lärare för komvux och grundvux. Vi anser att vuxenutbildningens behov av lärarutbildning bör utredas ytterligare.

Vi framhåller det stora behovet av lärarfortbildning med anledning av att läroplan för komvux införs fr. o. m. läsåret 1982/83. Skolstyrelserna bör beakta detta behov vid fördelningen av anslaget till lokal skolutveckling. Högskolorna bör i samråd med SÖ och komvux-enheter i regionen utveckla studieplaner för enstaka kurser som kan användas för fortbildning av lärare.

Vi konstaterar att det i komvux inte finns huvudlärare och institutionsföreståndare och inte heller resurser för sådana specialfunktioner som fr. o. m. den 1 juli 1982 skall fördelas på lärarna i grundskolan. Det finns emellertid enligt vår uppfattning ett mycket stort behov av en pedagogisk lednings- och

samordningsfunktion även i komvux därför att många olika lärarkategorier undervisar i komvux. Undervisningen är splittrad på åtskilliga ställen och komvux får en egen läroplan. Det är också nödvändigt med tillsyn av ämnesinstitutioner för komvux.

Vi föreslår därför

att inom komvux utses ämnesföreträdare med uppgift att svara för den pedagogiska lednings- och samordningsfunktionen inom ett ämne eller ämnesområde och förestå ämnesinstitution,

att i förordningen föreskrivs vilka funktioner som ämnesföreträdare skall fullgöra,

att skolstyrelsen fastställer vilka funktioner som skall fullgöras inom komvux i kommunen och hur de skall fördelas på olika lärare.

Syo-funktionärer

Fr. o. m. den 1 juli 1983 inrättas enligt riksdagens beslut en ny typ av statligt reglerade tjänster för syo-funktionen i grundskolan och gymnasieskolan. I dessa tjänster kan undervisning i ämne/ämnen ingå som en reguljär del.

Vi föreslår

att för komvux inrättas fr. o. m. den 1 juli 1984 statligt reglerade tjänster som syo-funktionär i kombination med undervisning i ämne eller ämnen,

att tjänsten som syo-funktionär inom komvux får kombineras med kommunalt reglerad tjänst och att skolstyrelsen får besluta vad dessa tjänster skall omfatta,

att de nuvarande syo-konsulenterna i komvux får en utbildningskompletteringen och fortbildning som är anpassad till vuxenutbildningens behov.

Lärare i grundvux

Vi konstaterar att grundvux saknar egna lärartjänster. Huvuddelen av lärarna i grundvux utgörs av lågstadie-, mellanstadie- och speciallärare. En stor del av lärarna saknar lärarutbildning. Ingen av de lärarkategorier som för närvarande kan vara tillsvidareförordnad för tjänstgöring i grundvux har en utbildning som är avpassad för grundvux behov.

Vi framhåller också behovet av fortbildning av lärare inom grundvux.

Vi föreslår

att en reguljär utbildning för lärare i grundvux inrättas snarast möjligt,

att lärare som är verksamma inom grundvux utan att ha adekvat utbildning bereds möjligheter att komplettera sin tidigare utbildning,

att UHÄ i samråd med SÖ får i uppdrag att föreslå innehåll och utformning av denna utbildning för lärare i grundvux,

att tjänster som lärare vid skolväsendet i kommun inrättas även för tjänstgöring inom grundvux,

att SÖ får i uppdrag att närmare överväga och föreslå hur dessa tjänster skall utformas,

att övergångsregler utfärdas för behörighetsförklaring av lärare med utbildning i relevanta ämnen och lång erfarenhet av undervisning inom grundvux.

Statsbidrag till komvux (kapitel 16)

Med statsbidragssystem avser vi principer för resurstilldelning inkl. bestämmelser om antal deltagare i kurs, timplaner m. m.

I kapitlet redovisar vi nu gällande bestämmelser om statsbidrag till komvux, tidigare framlagda förslag till förändringar av statsbidragssystemet och statsbidragssystem i några andra skolformer. Vi redogör också för den försöksverksamhet med en friare utformning av statsbidragssystemet som på vårt initiativ bedrevs i sex kommuner under budgetåret 1979/80. Vi konstaterar att erfarenheterna var i huvudsak positiva, men det är svårt att dra generella slutsatser, eftersom försöket bara pågick i ett år.

Vi pekar på följande brister i det nuvarande statsbidragssystemet:

- det har blivit relativt komplicerat genom kompletterande bestämmelser vid ett flertal tillfällen,
- på grund av centrala bestämmelser om antal deltagare och antal timmar för olika kurser har kommunerna relativt liten frihet att bestämma hur statsbidraget skall användas,
- det gynnar kommuner med stort befolkningsunderlag,
- det stimulerar endast i begränsad utsträckning kommunerna att anordna prioriterad utbildning,
- det har starka tröskeleffekter.

Vi har övervägt flera olika alternativ i fråga om statsbidragets utformning för att komma till rätta med ovan redovisade brister. Vi har stannat för att lägga fram två olika alternativ till utformning av statsbidragssystem för komvux. Båda alternativen råder bot på de största bristerna i nuvarande system. Vilket alternativ som väljs bör avgöras på grundval av remissynpunkterna.

Alternativ 1

Statsbidraget för undervisning, stödundervisning, studiehandledning och studie- och yrkesorientering beräknas på följande sätt:

1. Statsbidrag utgår för
   a. kurser som beräknas kunna anordnas med varaktigt lägst tolv deltagare (i glesbygd lägst åtta)
   b. kurser för handikappade och intagna i kriminalvårdsanstalt som beräknas kunna anordnas med varaktigt lägst fem deltagare.
2. Statsbidrag utgår för det antal undervisningstimmar som startade kurser enligt p. 1 högst får omfatta enligt SÖ:s timplaner. Statsbidrag utgår också till varje kommun för högst 1 000 undervisningstimmar per budgetår för anordnande av kurser med lägst fem deltagare (en s. k. garantiresurs). Dessutom utgår ett schablontillägg enligt nuvarande bestämmelser (§ 85 a).
3. De undervisningstimmar som kommunen får statsbidrag för enligt ovan utgör en totalresurs som får användas för undervisning, syo, stödundervisning, studiehandledning och kurativa insatser. SÖ:s timplaner utgör rekommendationer, och omfördelning mellan olika kurser och mellan undervisningsresurs och schablonresurs får göras inom ramen för totalresursen. Kommunen förutsätts följa de centralt fastställda priorite-

ringarna i fråga om målgrupper och utbildningar.

4. Så länge som det nuvarande timtaket består förutsätts att kommunerna schablonmässigt får disponera en viss del av föregående års timförbrukning i kommunen och att SÖ fördelar resterande timmar inom den ram och enligt de principer som fastställs av riksdagen. SÖ bör vid denna fördelning beakta bl. a. i vilken utsträckning kommunerna följer centrala prioriteringar i fråga om målgrupper och utbildningar.

Alternativ 2

Statsbidraget för undervisning, stödundervisning, studiehandledning och syo beräknas på följande sätt:

1. Antalet kursdeltagare i en kurs multipliceras med en koefficient enligt p. 2. Produkten multipliceras med det högsta antalet undervisningstimmar som kursen enligt SÖ:s timplaner får disponera. Därigenom erhålls antalet statsbidragsberättigade undervisningstimmar. Detta antal timmar fördelas på det antal terminer över vilka kursen sträcker sig.
2. Följande koefficienter föreslås gälla:

Kommuner med mer än 50 000 undervisningstimmar per år	0,06
Kommuner i glesbygd	0,12
Övriga kommuner	0,08
Kurser för handikappade och intagna på kriminalvårdsanstalt	0.25
Landstingskommunal vuxenutbildning	0,07

3. Resursgrundande är deltagare som infunnit sig till undervisningen i kurs som omfattar lägst fem deltagare. (Undantag: i kurser för handikappade och intagna på kriminalvårdsanstalt är varje deltagare resursgrundande.) Kursdeltagare som enligt nuvarande bestämmelser får intas om det inte medför ökade kostnader för statsverket föreslås även i fortsättningen få tas in utan att vara resursgrundande.
4. Det antal undervisningstimmar som räknas fram enligt ovan utgör en totalresurs. SÖ:s timplaner utgör rekommendationer. Statsbidraget får användas till undervisning, stödundervisning, studiehandledning, syo och kurativa insatser enligt skolstyrelsens beslut. Högst 10 % av totalresursen får användas till andra kostnader än lärarlöner. En timme motsvarar härvid aktuellt timarvode enligt AT 15:0. Statsbidraget får inte användas till att täcka kostnader som skall täckas av kommunala medel.
5. Så länge som det nuvarande timtaket består förutsätts att kommunerna schablonmässigt får disponera en viss andel av föregående års timförbrukning i kommunen och att SÖ fördelar resterande timmar inom den ram och enligt de principer som fastställs av riksdagen. SÖ bör vid denna fördelning beakta bl. a. i vilken utsträckning kommunerna följer centrala prioriteringar i fråga om målgrupper och utbildningar.

I kapitlet redovisas också de bestämmelser som gäller för statsbidrag till tekniska stödåtgärder för handikappade elever i komvux och grundvux. Vi har övervägt olika möjligheter att förenkla och decentralisera handläggningen av dessa ärenden med anledning av att SÖ:s organisation och uppgifter ändras fr. o. m. den 1 juli 1982 och att statsbidrag till tekniska stödåtgärder för elever i gymnasieskolan numera fördelas av länsskolnämnderna. Vi har emellertid funnit att starka skäl talar för att behålla de nuvarande rutinerna

för handläggning av statsbidraget till tekniska stödåtgärder för studerande i komvux och grundvux.

Vi föreslår

att statsbidrag till tekniska hjälpmedel, skolskjutsar, personell assistans och andra tekniska stödåtgärder för hörselskadade, synskadade och rörelsehindrade elever i komvux och grundvux utgår även i fortsättningen enligt nu gällande regler,

att dessa ärenden tills vidare handläggs av SÖ.

Föreskrifter (kapitel 17)

Jämsides med komvux-utredningen arbetar skolförfattningsutredningen med författningsfrågor som bl. a. berör komvux och grundvux. Vi har sinsemellan kommit överens om en viss arbetsfördelning.

Vi anser att föreskrifter om vuxenutbildningsformerna med kommun som huvudman bör finnas i skollagen i den mån som motsvarande föreskrifter för ungdomsskolan finns där.

I detta kapitel och i bilaga 8 framlägger vi förslag till vad som enligt vår uppfattning bör regleras i skollagen beträffande grundvux och komvux. Våra förslag har utformats som kompletteringar till det förslag till ny skollag, som redan lagts fram av skolförfattningsutredningen.

Med hänvisning till det arbete som pågår inom skolförfattningsutredningen har vi inte formulerat några förslag till ändringar i gällande förordningar om grundvux, komvux och lärartjänster vid skolväsendet i kommun. Däremot har vi kommenterat vilka ändringar som våra förslag i slutbetänkandet bör leda till.

Vi konstaterar avslutningsvis att komvux-förordningen redan är något av ett lappverk på grund av ändringar under årens lopp. Detsamma kommer att gälla övriga berörda författningar, när våra förslag har genomförts. Vi föreslår därför att på sikt en genomgripande översyn skall göras i syfte att bl. a. samla föreskrifterna för komvux och grundvux – utöver det som står i skollagen och eventuellt andra författningar för hela skolområdet – i en gemensam författning. I samband med denna översyn bör alla hänvisningar tas bort att föreskrifter i andra författningar skall tillämpas (helt eller delvis).

Statlig tillsyn, genomförande, kostnadsberäkningar (kapitel 18)

Vi konstaterar att SÖ och länsskolnämnden enligt nuvarande föreskrifter har inseende över komvux och grundvux och att de statliga tillsynsmyndigheternas uppgifter i den nya organisationen blir huvudsakligen en rådgivningsverksamhet. Vi har i detta betänkande föreslagit förenklingar av bestämmelserna och decentralisering av besluten i väsentliga avseenden.

Vi förutsätter att SÖ och länsskolnämnden även i framtiden har inseende över komvux och grundvux. SÖ skall bl. a.

- fördela en del av det disponibla antalet undervisningstimmar mellan kommunerna,
- utarbeta och fastställa kurs- och timplaner och kommentarmaterial,
- ha det övergripande ansvaret för FoU och personalutveckling,
- ta initiativet till förändringar.

Vi anser att länsskolnämnderna bör få vidgade uppgifter för komvux och bl. a. ta initiativet till regional samverkan mellan komvux, AMU och gymnasieskolan och mellan komvux i olika kommuner i länet. Länsskolnämnderna bör även ägna särskild uppmärksamhet åt grundvux och ta initiativet till samverkan i fråga om FoU och lärarfortbildning. Det bör därför till länsskolnämnderna knytas expertis med erfarenhet av vuxenutbildning.

Läroplan för komvux införs enligt riksdagens beslut fr. o. m. 1982/83. Vi har i skrivelse till regeringen den 2 december 1981 föreslagit vissa kompletteringar till läroplan för komvux att tillämpas fr. o. m. läsåret 1983/84.

Gymnasieskolan, arbetsmarknadsutbildningen och den grundläggande undervisningen i svenska för vuxna invandrare har varit föremål för utredning parallellt med vårt arbete. Vi har samrått med dessa utredningar. Våra förslag kan enligt vår uppfattning genomföras utan att beslut med anledning av dessa andra utredningars förslag avvaktas.

Vi anser att en proposition bör kunna läggas fram och behandlas i riksdagen under år 1983. Eftersom några av våra förslag kräver viss förberedelsetid, föreslår vi att förändringarna i sin helhet genomförs fr. o. m. budgetåret 1984/85.

Vi anser att våra förslag kan genomföras inom nuvarande kostnadsramar för komvux. Vi förutsätter att riksdag och regering fastställer hur många undervisningstimmar som komvux får förbruka. Vårt förslag om ett nytt statsbidragssystem för komvux innebär att kommunerna får utnyttja statsbidraget friare bl. a. till grundskolkurser på invandrarspråk, kurativa insatser, inbyggd utbildning. Dessa förslag innebär en bättre lokal anpassning och ett effektivare resursutnyttjande men inga kostnadsökningar. Även införandet av etappsystemet och den samverkan mellan komvux, gymnasieskolan och AMU som vi föreslår bör leda till ett effektivare resursutnyttjande.

Våra förslag om förstärkning av skolledarresursen i de minsta kommunerna och vid särskilda skolenheter innebär en marginell kostnadsökning som vi beräknar till ca 50 veckotimmars nedsättning av undervisningsskyldigheten för arvodesstudierektor.

Förslaget att i komvux införa ämnesföreträdare för pedagogiska ledningsoch samordningsfunktioner innebär en kostnadsökning som bör kunna balanseras av den kostnadsminskning som uppkommer genom en omfördelning av undervisningstimmar från teoretiska gymnasieskolkurser till yrkesinriktad utbildning.

Den föreslagna förändringen av statsbidraget för grundvux och höjningen av schablontillägget innebär att ytterligare ca 1 500–2 000 elever kan tas in i grundvux inom nuvarande kostnadsram.

Vi framhåller slutligen att resurserna för komvux behöver utökas om komvux skall kunna rekrytera prioriterade målgrupper och uppfylla de mål som riksdag och regering fastställt. Vi pekar bl. a. på följande angelägna behov:

- ett ökat antal undervisningstimmar för grundvux, grundskolkurser och gymnasieskolkurser,
- förbättrad syo och ökade kurativa insatser,

- möjligheter att anordna inbyggd utbildning och utnyttja AMU-centers lokaler,
- förbättrad skolledarresurs.

Kostnaderna för *en* utbildningsanordnare bör enligt vår uppfattning inte betraktas isolerade från kostnaderna för andra utbildningsanordnare. Utbildningskostnaderna bör dessutom ses i ett större samhällsperspektiv.

1 Kommitténs arbete

Chefen för utbildningsdepartementet tillkallade i maj 1978 en kommitté med uppdrag att göra en översyn av den kommunala vuxenutbildningen (komvux). Vi antog namnet komvux-utredningen. Ledamöter, sakkunniga, experter och sekretariat redovisas i bilaga 5.

Vi har enligt direktiven (bilaga 1) haft till uppgift att kartlägga, analysera och utvärdera hur de mål för komvux som fastställts av riksdagen har omsatts i praktisk verksamhet och vilka erfarenheter som har vunnits i fråga om komvux uppgifter och roll i utbildningssystemet. I direktiven anges att de tidigare fastställda målen i allt väsentligt skall gälla även i fortsättningen. Vår uppgift har varit att överväga om det behövs preciseringar och förtydliganden. Syftet skall enligt direktiven vara att åstadkomma förenklingar och decentralisera beslut.

I syfte att få information om vissa faktiska förhållanden gjorde vi i början av år 1979 genom en enkät en undersökning av komvux verksamhet i ett representativt urval kommuner. Undersökningen berörde bl. a. följande områden:

- rekrytering av deltagare, i första hand prioriterade målgrupper,
- komvux samverkan med andra utbildningsanordnare och gränsdragningsproblem,
- den yrkesinriktade utbildningens omfattning och problem med lokaler och utrustning,
- fördelning av utbildningen på dagtid och kvällstid,
- intagning av elever.

Vi lät också i samarbete med skolöverstyrelsen (SÖ) göra en översikt över forsknings- och utvecklingsarbete som berört komvux (Eklund H. Kommunal vuxenutbildning. Översikt över forsknings- och utvecklingsarbete, Linköping 1979). Vi har besökt ett antal kommuner och haft överläggningar med representanter för skolstyrelser, skolledning, lärare, kursdeltagare och vuxenutbildningsråd.

Vi skulle enligt våra direktiv med förtur behandla frågor om arbetsfördelning och samverkan mellan komvux och studieförbund och senast hösten 1979 lägga fram förslag rörande gränsdragningen mellan komvux och studieförbundens verksamhet. Vi hade i dessa frågor överläggningar med företrädare för studieförbund och kommuner och samråd med folkbildningsutredningen. Komvux uppgifter i förhållande till studieförbunden behandlade vi i delbetänkandet Komvux och studieförbund. Arbetsfördelning och

samråd (SOU 1979:92).

Arbetsfördelning mellan komvux och andra utbildningsanordnare såsom gymnasieskola, arbetsmarknadsutbildning, folkhögskola, högskola och företagsintern utbildning behandlar vi i detta betänkande. Vi har i dessa frågor samrått med gymnasieutredningen och kommittén för arbetsmarknadsutbildning och företagsutbildning (KAFU). Vi har också haft samråd med SFI-kommittén och gäststuderandekommittén.

Vi fick den 5 april 1979 tilläggsdirektiv (bilaga 2) att göra en översyn av statens skolor för vuxna och bl. a. överväga lämpligheten av att verksamheten koncentreras till skolan i Härnösand. Vi skulle också till regeringen redovisa "hur och i vilken omfattning kommitténs förslag kan komma att påverka den statliga skoladministrationens arbetsuppgifter och organisation på olika myndighetsnivåer (central, regional och lokal nivå)".

Våra överväganden och förslag i fråga om statens skolor för vuxna redovisade vi i delbetänkandet Statens skolor för vuxna. Varvad undervisning och brevundervisning i grundskolans och gymnasieskolans ämnen (Ds U 1979:12). I en särskild skrivelse till regeringen den 17 augusti 1979 redovisade vi hur våra förslag enligt vår bedömning på det stadiet av utredningsarbetet kunde komma att påverka den statliga skoladministrationens arbetsuppgifter och organisation.

Målet för kommitténs översyn av komvux skall enligt direktiven bl. a. vara "att kompetensinriktade studier skall bli lättare tillgängliga än f. n. exempelvis genom en jämnare geografisk spridning av den kommunala vuxenutbildningens utbud och möjligheter att genomföra kurser". För att få underlag för förslag om ändringar av bestämmelser och statsbidragsregler i syfte att åstadkomma en regional utjämning begärde vi och fick den 14 juni 1979 regeringens medgivande att bedriva försöksverksamhet med ett friare statsbidragssystem i sju kommuner under budgetåret 1979/80. Försöksverksamheten har utvärderats av SÖ i samråd med oss. I de alternativa förslag till utformning av statsbidragssystem för komvux som vi lägger fram i detta betänkande har vi beaktat erfarenheterna från försöksverksamheten.

En viktig uppgift för oss har varit att se över komvux innehåll och arbetsformer. Vi har enligt direktiven haft till uppgift att "studera den kommunala vuxenutbildningens anpassning till de vuxenstuderandes behov och intressen samt om dess innehåll och arbetssätt i alltför hög grad utgått från vad som gäller för ungdomsskolan". Vi har nära följt den försöksverksamhet med etappindelning som SÖ efter regeringens medgivande bedrivit i ett antal kommuner. SÖ:s utvärdering av försöksverksamheten har överlämnats till kommittén att beaktas i utredningsarbetet.

Vi har utarbetat ett förslag till läroplan för komvux bestående av mål och riktlinjer för all verksamhet i komvux och tim- och kursplaner för grundskolkurser. Vi har i en särskild skrivelse till regeringen den 28 oktober 1980 föreslagit att denna läroplan skall tillämpas i komvux fr. o. m. läsåret 1982/83. Riksdagen har beslutat i princip enligt våra förslag (prop. 1980/81:203, UbU 1981/82:1 rskr 1981/82:46).

I vårt fortsatta läroplansarbete har vi behandlat bl. a. mål och riktlinjer för syo, gymnasieskolkurser och särskilda yrkesinriktade kurser, kursplaner för gymnasieskoletapperna, avgångsbetyg som ger allmän behörighet och mål och riktlinjer för grundutbildning för vuxna (grundvux).

Våra överväganden och förslag i dessa frågor har redovisats i en särskild skrivelse till regeringen den 2 december 1981, där vi föreslår vissa kompletteringar till läroplan för komvux.

Vi skulle enligt direktiven bl. a. uppmärksamma rekryteringen till komvux. "Av särskilt intresse är att studera i vilken utsträckning utbildningsmässigt eftersatta och därför prioriterade målgrupper som t. ex. kortutbildade, handikappade och invandrare rekryterats och vilka reella möjligheter de har att delta i och slutföra den önskade utbildningen." Vi skulle analysera vilka åtgärder som är nödvändiga för att de prioriterade målgrupperna skall kunna bedriva kompetensinriktade studier. Det konstateras också i direktiven att kortutbildade och studieovana, handikappade m. fl. har ett större behov av lärarhandledning.

Enligt de ursprungliga direktiven skulle vi också göra noggranna kostnadsberäkningar av våra förslag. Förutsättningarna för vårt arbete ändrades emellertid genom de tilläggsdirektiv (bil. 3) som den 13 mars 1980 utfärdades för samtliga kommittéer och särskilda utredare angående finansiering av reformer (Dir. 1980:20). I dessa anges bl. a. följande:

Utgångspunkten skall vara att alla förslag som kommittéerna lägger fram skall kunna genomföras inom ramen för oförändrade resurser inom det område som förslagen avser. Det innebär att om kostnadskrävande förslag läggs fram måste samtidigt visas hur förslagen kan finansieras genom besparingar i form av rationaliseringar och omprövning av pågående verksamhet inom utredningsområdet. Kostnadsberäkningarna skall vara väl genomarbetade och ta hänsyn till alla kostnader som kan uppstå oavsett om de drabbar staten, kommuner eller enskilda. Kommittéerna bör så omsorgsfullt som möjligt belysa de indirekta effekter i form av exempelvis ökad administration och ökat krångel, som förslagen kan medföra för myndigheter och enskilda.

Enligt dessa tilläggsdirektiv skall vi också beakta "de kommunalekonomiska konsekvenserna av lämnade förslag".

Regeringen utfärdade den 25 juni 1981 direktiv (bilaga 4) om begränsning av statlig normgivning till kommuner och landstingskommuner (Dir. 1981:42). Enligt dessa direktiv bör utredningsarbetet inriktas på åtgärder som leder till ökad kommunal självstyrelse och kostnadsbesparingar i den kommunala verksamheten.

En utgångspunkt för det nu aktuella utredningsarbetet bör vara att kommunerna och landstingskommunerna själva så långt möjligt skall få göra nödvändiga avvägningar mellan olika verksamhetsområden. Av hänsyn till den kommunala självstyrelsen och samhällsekonomin bör tvingande statliga föreskrifter i största möjliga utsträckning undvikas.

Vi har beaktat dessa besparingsdirektiv i vårt arbete, och våra förslag har därför delvis fått en annan utformning än de annars skulle ha fått.

I föreliggande huvudbetänkande behandlar vi huvudsakligen de frågor rörande komvux som vi enligt direktiven haft att utreda. Vi har vidare ansett det nödvändigt att ägna större uppmärksamhet och utrymme åt grundutbildningen för vuxna (grundvux) än vad som uttryckligen sägs i våra direktiv. Grundvux har expanderat kraftigt under de senaste åren och har uppvisat en rad problem. Vi har därför både i vårt läroplansarbete och i vårt

utredningsarbete i övrigt behandlat även grundvux och föreslår vissa förändringar.

Enligt direktiven skall vi också föreslå ändringar i bestämmelserna för komvux och grundvux som föranleds av våra förslag. Efter samråd med skolförfattningsutredningen behandlar vi endast översiktligt innehållet i de förändringar som behöver göras i förordningarna om komvux och grundvux med anledning av våra förslag och avstår från att lägga förslag till detaljutformning av nya bestämmelser för komvux och grundvux.

Under arbetets gång har ett antal skrivelser och rapporter överlämnats till kommittén från bl. a. utbildningsdepartementet, SÖ, m. fl. för beaktande i utredningsarbetet. Dessa skrivelser redovisas i bilaga 6. I bilaga 7 redovisar vi de remissyttranden som vi har avgivit.

2 Komvux tillkomst, utveckling och nuvarande verksamhet

2.1 Bakgrund och tillkomst

Vid sidan av de möjligheter till utbildning som vuxna hade inom ungdomsskolan inrättades under framför allt 1950- och 1960-talen särskilda skolor för vuxna. Statens aftonskola, där vuxna kunde avlägga real- och studentexamen, tillkom redan läsåret 1938/39.

Genom de kvällsgymnasier med koncentrationsundervisning som tillkom under 1950-talet fick vuxna vidgade möjligheter till kompletteringsutbildning på realskol- och gymnasienivå. Kvällsgymnasierna drevs till att börja med främst av vissa studieförbund (Folkuniversitetet, Medborgarskolan, TBV). På förslag av studiesociala utredningen i betänkandet Vidgad vuxenutbildning på gymnasiestadiet (SOU 1962:5) infördes 1963 statsbidrag till kvällsgymnasierna (prop. 1963:97). De expanderade därefter snabbt och fick nästan uteslutande kommunerna som huvudmän. Under en tioårsperiod från 1955 fanns även statens kompletteringsgymnasium. De studerande fick som elever vid kompletteringsgymnasiet kostnadsfria studier i ett begränsat antal ämnen bl. a. vid olika kvällsgymnasier.

Vuxenutbildning anordnades även av yrkesskolorna i form av deltidskurser. Den undervisning inom det tekniska området som dagtid bedrevs på heltid fanns även som deltidsundervisning på kvällstid i form av tekniska aftonskolor. Yrkesskolorna anordnade även förgymnasial utbildning, främst som förberedelse för de tekniska studierna. Flertalet yrkesskolor hade primärkommunal huvudman. Det fanns emellertid även landstingskommunala yrkesskolor med utbildning huvudsakligen inom vårdområdet.

Statens skola för vuxna i Norrköping tillkom 1956. Den erbjöd utbildning på realskol- och gymnasienivå. På förslag av studiesociala utredningen inrättades fr. o. m. läsåret 1962/63 även skolan i Härnösand (prop. 1962:107). Utbildningsprogrammet vid de båda skolorna vidgades i jämförelse med den utbildning som tidigare bedrivits i Norrköping. Det var framför allt ekonomisk och teknisk gymnasieutbildning som tillkom.

I betänkandet Vuxenutbildning i gymnasium och fackskola (SOU 1965:60) behandlade 1960 års gymnasieutredning frågor rörande utbildning av vuxna enligt gymnasiets, fackskolans och grundskolans läroplaner. Utredningens överväganden och förslag grundade sig på utvecklingen inom ungdomsutbildningen, t. ex. införandet av grundskolan, det nya gymnasiet och fackskolan. Yrkesutbildningsberedningen behandlade i betänkandet Yrkesutbildningen (SOU 1966:3) vissa vuxenutbildningsfrågor, främst vuxenut-

bildning inom gymnasieskolans yrkessektor.

De båda utredningarnas förslag ledde till en omfattande vuxenutbildningsreform. På grundval av prop. 1967:85 angående vissa åtgärder inom vuxenutbildningens område m. m. inrättades fr. o. m. den 1 juli 1968 gymnasial vuxenutbildning. Som en följd av reformen upphörde kvällsgymnasierna och statens kompletteringsgymnasium att finnas.

Den gymnasiala vuxenutbildningen organiserades dels som statlig vuxenutbildning med riksrekrytering, dels som kommunal vuxenutbildning med lokal rekrytering. Den kommunala vuxenutbildningen (komvux) kunde ha antingen primärkommun eller landstingskommun som huvudman.

2.1.1 Mål, målgrupper och uppgifter vid tillkomsten

I prop. 1967:85 redovisades motiven för en vuxenutbildningsreform. Samhällets engagemang i vuxenutbildningen måste främst koncentreras till sådan verksamhet som kan utgöra ett effektivt bidrag i strävandena att främja framstegstakten i den svenska ekonomin. Målen för vuxenutbildningen diskuterades som en helhet. Några speciella mål, som skulle gälla enbart för komvux, gavs inte utöver riktlinjen att utbildningen i princip skulle erbjudas enligt ungdomsskolans läroplaner. De allmänna målen för vuxenutbildningen gäller därför även komvux.

Följande viktiga mål för vuxenutbildningen anges i propositionen:

- Vuxenutbildningen skall överbrygga utbildningsklyftan mellan den äldre och yngre generationen. Reformerna inom ungdomsskolan har gjort att en majoritet av de yngre får gymnasial utbildning medan de flesta i den äldre generationen bara har 6–8-årig folkskola som utbildningsbakgrund. Samhället bör därför ställa utbildningsresurser till förfogande för vuxna som vill skaffa sig utbildning motsvarande gymnasiet och fackskolan.
- Vuxenutbildningen skall göra det möjligt för ungdomar som valt fel i ungdomsskolan att senare i livet ändra studieinriktning. Valet i ungdomsskolan blir därigenom friare. De som lämnat ungdomsskolan och gått ut i förvärvslivet skall också kunna skaffa sig en kompletterande utbildning.
- Vuxenutbildningen skall möjliggöra för allt fler att aktivt ta del i kulturlivet och därmed göra livet rikare för den enskilde.
- Vuxenutbildningen skall bidra till att förse arbetsmarknaden med väl utbildad arbetskraft. Utbildningen måste anpassas till arbetsmarknadens krav. Den snabba ekonomiska och tekniska utvecklingen gör det nödvändigt att den redan aktiva arbetskraften får nya kunskaper och färdigheter. En sådan fortbildning och vidareutbildning måste vuxenutbildningen kunna ge.

Komvux uppgifter formulerades på följande sätt i den stadga för gymnasial vuxenutbildning som fastställdes 1967 (SFS 1967:452).

Kommunal gymnasial vuxenutbildning motsvarar utbildning enligt läroplanerna för grundskolans högstadium, fackskolan, gymnasiet och yrkesskolan. Den kommunala utbildningen får dessutom omfatta särskilda yrkesskolkurser och yrkesskolkurser i form av studiecirklar.

De läroplaner som gällde för ungdomsskolan infördes i tillämpliga delar även för komvux.

Den viktigaste målgruppen för komvux var till att börja med vuxna som hade förutsättningar att tillgodogöra sig gymnasiets eller fackskolans kurser men som av olika anledningar inte hade fått utbildning i yngre år. Utbildning motsvarande grundskolans högstadium sågs mest som en förberedelse för studier på gymnasial nivå.

Vuxenutbildningsreformen hade som riktpunkt att utbildningen skulle kunna bedrivas med ett begränsat produktionsbortfall. Det betyder att studier på deltid dominerade, men samtidigt aviserades att andra studieformer än deltidskurser på sikt kunde komma att spela en större roll. Förändringar inom ungdomsutbildningen kunde också ställa vuxenutbildningen inför nya uppgifter. De framlagda reformförslagen skulle därför bara ses som steg i utveckligen på vuxenutbildningens område.

Propositionen framhöll också betydelsen av att radio och TV utnyttjas i vuxenundervisningen. Radio och TV kunde delvis ersätta lärarledd undervisning. På så sätt skapades reella möjligheter till en expansion av vuxenutbildningen.

2.1.2 Organisation och bestämmelser vid tillkomsten

Komvux fick i stort sett sin nuvarande utformning redan den 1 juli 1968. Kommunerna blev huvudmän för verksamheten. Komvux förlades i flertalet kommuner till skolenhet för ungdomsutbildning. För komvux skulle ungdomsskolans lokaler, utrustning och personal utnyttjas. Yrkesutbildningsberedningens förslag att inrätta särskilda vuxenutbildningsinstitut vann inte gehör. Komvux blev ett frivilligt åtagande för kommunerna. De fick anordna vuxenutbildning om SÖ medgav det. Skolstyrelsen var styrelse även för komvux.

Enligt de ursprungliga bestämmelserna skulle länsskolnämnderna besluta om vilka ämneskurser som kommunerna fick anordna. Ett system med skolpoäng liknande det som fanns i ungdomsskolan infördes. Med hjälp härav beräknas resursen för skolledning. Utbildning i komvux enligt läroplanerna för grundskolans högstadium, fackskolan och gymnasiet gav en skolpoäng för varje påbörjat 550-tal lektioner. För yrkesskolornas deltidskurser gällde en skolpoäng för varje påbörjat 500-tal lektioner. Särskilda skolenheter för vuxenutbildning kunde inrättas vid 16 skolpoäng. Endast timlärare kunde anställas för undervisning inom komvux.

Undervisningen organiserades i form av ämneskurser för att passa vuxnas studieförutsättningar och villkor. Det innebar i första hand deltidsundervisning och koncentrationsundervisning på kvällstid. Om tillräckligt elevintresse fanns kunde deltidsundervisning också förläggas till dagtid. Enskilda studerande hade i varje fall i stora kommuner möjlighet att utforma sitt studieprogram så att i praktiken heltidsstudier kunde bedrivas.

Normaltimplaner fastställdes av regeringen utifrån att undervisningen bedrevs som deltidsundervisning och koncentrationsundervisning på kvällstid. De vuxenstuderande skulle kunna genomföra sina studier under relativt kort tid och utan att bindas av alltför många lärarledda lektioner. I stället skulle självstudier och hemarbete spela en central roll i utbildningen.

Normaltimplanerna för komvux följde i stort sett de timplaner som hade gällt för kvällsgymnasierna. Dessa timplaner omfattade i genomsnitt 40–45 % av timtalet för motsvarande utbildning i ungdomsskolan. Reduceringen av timtalet hade gjorts med hänsyn till att de studerande dels hade en god erfarenhetsbakgrund och var välmotiverade, dels finansierade sina studier själva. Delvis innebar de normaltimplaner som fastställdes för komvux från 1968 en ytterligare reduktion av timtalet i förhållande till timplanerna för kvällsgymnasierna.

I normaltimplanerna angavs maximiantalet lärarledda lektioner för en ämneskurs inom komvux. Ett lägre timtal fick utnyttjas om inte ämnets målsättning äventyrades. Kommunerna fick dessutom ett s. k. schablontillägg som utgjorde 10 % av det totala timtalet inom komvux (grundskolans högstadium, fackskolan, gymnasiet). Schablontillägget fick användas för att bl. a. möjliggöra individuell studiehandledning och gruppvis anordnad studieorientering. Normaltimplanerna i kombination med schablontillägget ansågs kunna tillgodose individuella studiebehov även inom heterogena grupper med skiftande studieförutsättningar.

Styrelsen för en landstingskommuns yrkesskola var styrelse också för den yrkesutbildning för vuxna som anordnades vid skolan. Utbildningsprogrammet för den landstingskommunala vuxenutbildningen var redan från början begränsat till sådan utbildning som fanns i landstingets gymnasieskola. I övrigt gällde i stort sett samma förutsättningar som för den primärkommunala vuxenutbildningen.

2.2 Komvux utveckling

Efter vuxenutbildningsreformens genomförande 1968 har vuxenutbildningen varit föremål för ett starkt intresse. Frågor rörande vuxenutbildning har behandlats i bl. a. olika betänkanden och propositioner samt i rapporter och skrivelser från de fackliga organisationerna, främst LO och TCO.

Intresset för vuxenutbildningen har i stor utsträckning gällt även komvux. Kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX) började sitt arbete 1968. Kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX) tillsattes 1970. Utredningarnas betänkanden Studiestöd åt vuxna (SOU 1974:62) och Vidgad vuxenutbildning (SOU 1974:54) behandlades i prop. 1975:23 om vidgad vuxenutbildning samt studiestöd till vuxna m. m. Stor betydelse för komvux fick bl. a. riksdagens beslut att införa ett särskilt vuxenstudiestöd från den 1 januari 1976.

Efter initiativ av LO och TCO tillkom 1974 lagen om arbetstagares rätt till ledighet för utbildning. Lagen har i kombination med det förbättrade studiestödet lett till att dagundervisningen inom komvux markant ökat. Förslag från LO och TCO i vuxenutbildningsfrågor bidrog också till att folkbildningsutredningen tillsattes 1975.

SVUX behandlade i betänkandet Utbildning för vuxna (SOU 1975:79) bl. a. frågor om arbetsfördelning och gränsdragning mellan vuxenutbildningsanordnare, samverkan inom komvux och resursförstärkning till komvux. Utredningen ägnade särskilt intresse åt den i olika sammanhang påtalade regionala obalansen i komvux kursutbud. En bättre geografisk

spridning av bl. a. behörighetsgivande kurser skulle enligt SVUX åstadkommas genom t. ex. ett garantikurssystem i kommunerna, en förstärkt skolledarorganisation och ett ökat schablontillägg.

SVUX förslag behandlades i prop. 1977/78:36 om kommunal vuxenutbildning. Flertalet förslag lämnades utan åtgärd. I stället föreslogs att en kommitté skulle tillsättas för översyn av den kommunala vuxenutbildningens uppgifter i förhållande till de mål som fastställts av riksdagen. Komvuxutredningen tillsattes 1978.

Prop. 1975:9 om reformering av högskoleutbildningen m. m. byggde på utredningsarbete av 1968 års utbildningsutredning (U 68) och 1972 års kompetenskommitté (KK). Riksdagens beslut om en ny högskoleorganisation samt nya regler om vidgad behörighet för högskolestudier fick också betydelse för komvux. Främst aktualiserades behörighetsgivande studier inom komvux. På förslag av KK i betänkandet Om behörighet och antagning till högskolan (SOU 1974:71) uppdrog regeringen 1975 åt SÖ att utarbeta förslag till *en* behörighetsgivande kurs i de ämnen som krävs för behörighet för högre studier. SÖ:s förslag till linje- och ämneskonstruktion inom komvux behandlades i prop. 1977/78:36. Riksdagen beslutade om försöksverksamhet med etappindelade kurser i stort sett enligt SÖ:s förslag.

2.2.1 Utveckling av mål, målgrupper och uppgifter

Huvuduppgiften för komvux var i inledningsskedet att ge vuxna möjlighet att skaffa sig behörighet för högre studier. Tyngdpunkten låg därför på gymnasieutbildning. Redan kort tid efter vuxenutbildningsreformens genomförande riktades bl. a. från LO:s arbetsgrupp för vuxenutbildning (LOVUX) kritik mot att i första hand unga och redan välutbildade sökte sig till komvux. LOVUX framförde att man i stället borde rekrytera dem som har en kort och bristfällig utbildning. Risk fanns annars att utbildningsklyftan ytterligare ökade, genom att de som hade den sämsta utbildningen aldrig fick någon reell chans att ta för sig av det rika utbudet av vuxenutbildning.

Från början av 1970-talet kom vuxenutbildningens fördelningspolitiska mål i ökande grad att tillämpas även inom komvux. Komvux skulle medverka till att överbrygga utbildningsklyftan i samhället. Grundskolutbildning prioriterades. Vikten av information och olika uppsökande åtgärder för att nå ut till korttidsutbildade underströks i flera propositioner. Särskilda resurser ställdes också under en period till kommunernas förfogande för aktivare insatser vid intagningen av vuxenstuderande. Som stöd för satsningen på korttidsutbildade fick komvux också större resurser för syo och stödundervisning i anslutning till grundskolkurserna. Nybörjarundervisning i engelska fick anordnas i form av studiehandledning. (Sedan den 1 juli 1981 får grundskolkursen i engelska omfatta även nybörjarundervisning.) Möjligheten till speciella kurser för handikappade skapades och statsbidrag till tekniska stödåtgärder infördes. Antalet undervisningstimmar för grundskolkurser tilläts öka fritt, medan ett tak infördes på antalet timmar för gymnasieskolkurser. På gymnasienivån prioriterades den yrkesinriktade utbildningen (prop. 1970:35, prop. 1971:37, prop. 1972:26).

Under 1970-talet betonades även vuxenutbildningens roll i ett system med återkommande utbildning. Vuxenutbildningen skall både bygga vidare på

ungdomsutbildningen och kompensera brister i den. En viktig uppgift för vuxenutbildningen är att bidra till de studerandes personlighetsutveckling. Den skall också stärka individens ställning på arbetsmarknaden och tillgodose de korttidsutbildades behov av överbryggande utbildning. Det gäller att erbjuda dem studiemöjligheter som är anpassade till deras förutsättningar, behov och levnadsbetingelser. Innehåll och studieformer måste skapa god motivation hos de studerande. För att vuxna skall bli medvetna om sin rätt till utbildning och sina möjigheter att utnyttja utbildningsresurserna krävs information och uppsökande verksamhet (prop. 1975:9, prop. 1975:23).

Nu gällande definition av komvux uppgifter framgår av förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning (SFS 1971:424, senaste lydelse av 1 § 1981:524):

Vuxenutbildning enligt denna förordning motsvarar dels utbildningen enligt läroplanen för grundskolans högstadium eller, i ämnet engelska, enligt läroplanen för grundskolans samtliga stadier, dels utbildningen enligt läroplanen för gymnasieskolan. Vuxenutbildningen omfattar dessutom särskild yrkesinriktad utbildning.

De allmänna mål för vuxenutbildningen som uttalats i propositioner och utskottsutlåtanden gäller för komvux lika väl som för annan vuxenutbildning. Det är komvux uppgift att inom denna ram ge kompetensinriktad utbildning och yrkesutbildning. I samråd med folkbildningsutredningen föreslog vi i vårt delbetänkande Komvux och studieförbund (SOU 1979:92) formuleringar av målen för vuxenutbildningen och för komvux. Vi lämnade också förslag beträffande målgrupper och prioriteringar inom komvux. I läroplanen för komvux (Lvux 82) som nu har fastställts av regeringen och skall tillämpas fr. o. m. läsåret 1982/83 har mål, målgrupper och prioriteringar formulerats (se kap. 7).

2.2.2 Utvecklingen av övriga bestämmelser för komvux

Inte enbart förändringar av vuxenutbildningens mål och målgrupper har påverkat verksamheten inom komvux under 1970-talet. Även nya lagar, nya bestämmelser, ändrade bidragsregler m. m. har styrt utvecklingen.

Den ursprungliga grundregeln, att en kurs fick starta inom komvux endast om deltagarantalet beräknades varaktigt uppgå till lägst 12, ledde till att det främst i mindre kommuner var svårt att få igång kurser. Antalet sökande var ofta inte tillräckligt stort. Bestämmelserna om minimiantal deltagare bidrog alltså till en regional obalans i komvux kursutbud.

För att avhjälpa detta infördes olika särbestämmelser om lägsta deltagarantal i kurs. Fr. o. m. läsåret 1971/72 fick kurser starta inom det allmänna stödområdet, om antalet kursdeltagare beräknades varaktigt uppgå till lägst åtta. De närmast följande läsåren tillkom bestämmelser om lägre deltagarantal för att få starta kurser för handikappade och kurser för intagna i kriminalvårdsanstalt.

Läsåret 1976/77 infördes på försök vissa ytterligare regler för att anordna kurser med lägre deltagarantal än normalt. Det gällde bl. a. kurser i svenska, engelska, matematik, fysik, kemi och teknologi och kurser där minst tre kursdeltagare hade vuxenstudiestöd eller utbildningsbidrag. Bestämmelser-

na permanentades fr. o. m. läsåret 1978/79. Även kurser i tekniska ämnen och kurser där tre deltagare är skiftarbetande får nu påbörjas med lägre deltagarantal.

Länsskolnämnderna avgjorde tidigare om en kurs fick fortsätta, när deltagarantalet sjönk under föreskrivet minimum. På SVUX förslag infördes fr. o. m. läsåret 1978/79 en schablonregel att antalet lärarledda timmar i kurser skall reduceras med 20 %, om deltagarantalet sjunker under föreskrivet minimum ner till en viss nivå. Först om deltagarantalet sjunker ytterligare går ärendet numera vidare till länsskolnämnden. Den nya bestämmelsen innebar en skärpning i förhållande till den praxis som hade utvecklats vid länsskolnämnderna.

Intagningsbestämmelserna har också ändrats på olika sätt under årens lopp. Intagningen kunde från början ske i princip helt fritt. Vissa behörighetsvillkor och bestämmelser om lägsta ålder fanns. Fr. o. m. läsåret 1971/72 skärptes intagningsbestämmelserna till grundskolkurser. Den som tidigare hade motsvarande utbildning fick inte tas in i kurs. Deltagarantalet i grundskolkurser sjönk markant. Det visade sig nödvändigt att mjuka upp denna bestämmelse, eftersom flera sökande med grundskolbetyg visade sig ha otillräckliga kunskaper för fortsatta studier. Fr. o. m. läsåret 1979/80 blev det möjligt för studerande med ett slutbetyg från grundskolan som var minst fem år gammalt att få ett nytt slutbetyg inom komvux. För deltagare som bedömts ha så stort behov av utbildningen att de fått särskilt vuxenstudiestöd eller utbildningsbidrag för studierna får nytt slutbetyg utfärdas tidigare än efter fem år.

Genom flera riksdagsbeslut under 1970-talet har komvux uppgift att rekrytera kursdeltagare med kort och bristfällig utbildning starkare betonats. Därigenom har även den kraftiga reduktionen av timtalet jämfört med motsvarande timtal i ungdomsskolan kommit att diskuteras. LO, TCO och SVUX har föreslagit resursförstärkningar till komvux för deltagare med särskilda behov. SVUX ansåg att timtalet i kurserna inte skulle ökas generellt. I stället borde undervisningens innehåll och utformning anpassas bättre till de vuxnas situation. SÖ får numera fastställa antalet timmar i varje ämne inom vissa ramar. Regeringen utfärdade 1977 sådana riktlinjer för timplanerna inom komvux. I praktiken innebär detta endast mycket små förändringar i förhållande till de normaltimplaner som infördes 1968, trots att lektionstiden sänkts från 45 till 40 minuter och komvux mål har förskjutits och målgrupperna förändrats.

Komvux fick 1975 egna lärartjänster för den teoretiska utbildningen och 1979 för den yrkesinriktade utbildningen. Det särskilda statsbidrag som utgick till intagningskostnader och som delvis kunde användas för uppsökande verksamhet togs bort 1978.

Antalet undervisningstimmar totalt i landet har varit begränsat sedan läsåret 1971/72 för gymnasieskolkurser och sedan läsåret 1980/81 för grundskolkurser (jfr avsnitt 2.3).

1980/81 sänktes också statsbidraget till komvux från 100 till 98 %. Riksdagen har dessutom beslutat att komvux fr. o. m. läsåret 1982/83 måste dras ner i samma mån som grundvux tillåts expandera.

2.2.3 Utvecklingslinjer inom teoretisk utbildning

Utbildningsprogrammet inom komvux har successivt anpassats efter de nya läroplaner som införts för grundskolan och gymnasieskolan. T. o. m. läsåret 1981/82 gäller i tillämpliga delar läroplan för grundskolan (Lgr 69, som ersatte Lgr 62) och läroplan för gymnasieskolan (Lgy 70, som infördes när gymnasieskolan 1971 ersatte gymnasiet, fackskolan och yrkesskolan).

Komvux har i motsats till ungdomsskolan ett ämneskurssystem. Den studerande kan kombinera kurser så att de tillsammans uppfyller kraven för ett slutbetyg motsvarande grundskolans högstadium eller ett avgångsbetyg motsvarande någon linje i gymnasieskolan. En tendens inom komvux är f. n. att förstärka ämneskurssystemet och ännu mer än tidigare bryta med ungdomsskolans linjesystem och konstruktion av slutbetyg och avgångsbetyg.

En annan tendens är att allt mer vuxenanpassa undervisning och kursinnehåll. Riksdagen har efter förslag i propositionen om kommunal vuxenutbildning (prop. 1977/78:36) beslutat att innehållet och utformningen av undervisningen i komvux skall anpassas bättre till vuxnas situation. Det är inte självklart att vuxna skall behöva läsa alla ämnen eller alla delar av kursen i ett ämne enligt läroplanerna för ungdomsskolan. De vuxnas erfarenheter skall tas till vara och endast kompletteras i en sådan omfattning att de vuxna får en utbildning av samma kvalitet som ungdomsutbildningen. Utbildningens innehåll behöver däremot inte vara identiskt.

Strävandena att vuxenanpassa undervisningen kom bl. a. till uttryck i den försöksverksamhet med etappindelade kurser som blev en följd av att regeringen 1975 gav SÖ i uppdrag att utarbeta ett förslag som skulle förbättra möjligheterna till behörighetskomplettering inom komvux. Vi har följt upp tankegångarna i vårt arbete med läroplanen för komvux.

Hösten 1978 startade försöksverksamhet med etappindelade kurser i 13 kommuner. Försöksverksamhet med etappindelning av tekniska ämnen startade läsåret 1979/80. En begränsad försöksverksamhet pågick i tre läsår. Regeringen medgav därefter att försöksverksamheten får fortsätta och utvidgas. Varje kommun som vill får nu efter SÖ:s medgivande delta i försöksverksamheten.

Etappindelning innebär att varje ämne betraktas som en helhet och uppdelas i 1–4 etapper. I de ämnen som förekommer på grundskolnivå finns etapp 1 av ämnet. Etapperna 2–4 motsvarar olika omfattande studiegångar i ämnet i gymnasieskolan. I ämnen, som inte förekommer på grundskolnivå, utgör alltså etapp 2 den första delen av ämnet inom komvux. Etapperna bygger på varandra och ingår som delar i en sammanhängande studiegång. Studierna kan avslutas efter valfri etapp. Det är också möjligt att påbörja studier i en senare etapp utan att först ha genomgått den föregående etappen inom komvux, om vederbörande bedöms ha förutsättningar att följa undervisningen.

Varje etapp av de ämnen som har ingått i försöksverksamheten har indelats i en grunddel och en fördjupningsdel. I grunddelen behandlas vanligen allt det stoff som kursdeltagarna behöver för att kunna fortsätta studierna i en följande etapp eller för att bli behöriga för högskolestudier. Fördjupningsdelen är den del inom kursens ram som deltagarna själva

bestämmer över.

Försöksverksamheten med etappindelade kurser under budgetåren 1978/79–1980/81 har utvärderats genom SÖ:s försorg, och en rapport över utvärderingen har sammanställts och överlämnats till regeringen den 31 augusti 1981. Rapporten har överlämnats till komvux-utredningen för beaktande.

Av utvärderingsrapporten framgår att huvuddelen av de skolledare, lärare och deltagare som har varit engagerade i försöksverksamheten, är positiva till etappsystemet som sådant men anser att målen för försöksverksamheten borde ha preciserats bättre. De hade också önskat mer information. Stoffets begränsning och fördelning på grund- och fördjupningsdel har vållat vissa problem liksom grunderna för betygsättning. Bestämmelsen om att varje etapp skall betraktas som en separat kurs har lett till vissa svårigheter att starta kurser i etapp 3-4. I övrigt har SÖ:s syften med försöksverksamheten i stort sett uppnåtts. I rapporten redovisades också de problem som kan uppstå när kursernas struktur förändras.

Erfarenheterna av försöksverksamheten med etappindelade kurser beaktades i vårt förslag till läroplan för komvux. På grundval av regeringens prop. 1980/81:203 beslutade riksdagen den 26 november 1981 att en särskild läroplan för komvux (Lvux 82) skall införas fr. o. m. läsåret 1982/83.

Läroplanen innehåller mål och riktlinjer för all verksamhet inom komvux och kursplaner för grundskolkurser (etapp 1).

I mål och riktlinjer framhålls att undervisningen inom komvux skall utgå från vuxnas behov och förutsättningar. Valet av innehåll och arbetsformer skall ske utifrån de vuxna kursdeltagarnas intressen, och undervisningen skall bygga på de kunskaper och erfarenheter som de vuxna redan har. Utbildningen inom komvux skall ge en kompetens som är likvärdig med den som grundskolan ger, även om innehållet är annorlunda.

I läroplanen betonas att komvux är uppbyggd som ett ämneskurssystem. Grundskolkurserna utgör den första etappen i en sammanhängande studiegång. De delas upp i en grunddel och en fördjupningsdel.

2.2.4 Utvecklingslinjer inom yrkesinriktad utbildning

Vid de primärkommunala och landstingskommunala yrkesskolorna förekom heltids- och deltidsundervisning bl. a. inom områdena teknisk utbildning, industri och hantverk, handel och kontor, huslig utbildning och vårdutbildning. Deltidskurserna bedrevs i regel som kvällskurser i ämnen och ämnesavsnitt som ingick i de heltidskurser som riktade sig till ungdomar. Det fanns emellertid även deltidskurser i komvux, som inte hade någon motsvarighet inom heltidsundervisningen för ungdomar.

Under perioden 1968–1971 anordnade yrkesskolorna sina deltidskurser som kommunal vuxenutbildning men i ungefär samma former som tidigare. Efter gymnasieskolans införande 1971 bedrevs den yrkesinriktade kommunala vuxenutbildningen som *särskild yrkesinriktad utbildning*. Verksamheten förlades i första hand till den organisation för komvux som tillkommit 1968.

Kurser anordnades enligt generella och interimistiska läroplaner. De generella läroplanerna övertogs från yrkesskolorna och fick anordnas av

kommunerna utan särskilt tillstånd av SÖ. De interimistiska läroplanerna fastställdes fr. o. m. 1972 av SÖ för en viss kommun, vanligen på initiativ av denna. Efter framställning till SÖ kunde även andra kommuner få tillämpa de interimistiska läroplanerna. Både generella och interimistiska läroplaner avsåg i flertalet fall en specifik och relativt snäv fortbildning och vidareutbildning av redan yrkesverksamma vuxna.

För att bredda yrkesutbildningen föreslog SÖ 1974 att komvux skulle få anordna kurser motsvarande gymnasieskolans tvåårigа yrkesinriktade linjer och specialkurser. Regeringen beslutade om sådan försöksverksamhet. Den startade läsåret 1975/76 och pågick i tre läsår. Undantag gjordes för jordbruks- och skogsbrukslinjerna och större delen av vårdlinjen. De stora yrkestekniska ämnena anordnades inte i sin helhet utan delades upp i *delmomentskurser* (närmare beskrivet i kap. 8). Specialkurser kunde anordnas i sin helhet, i vissa fall endast efter SÖ:s medgivande, eller uppdelade i separata ämneskurser.

Regeringen beslutade dessutom om försöksverksamhet med uppdelning av de yrkestekniska ämnena bygg- och anläggningsteknik, fordonsteknik, träteknik och verkstadsteknik i moduler. *Modulkurser* skapades för att kunna tillämpa stationsutbildningssystemet i gymnasieskolans skolverkstäder.

Regeringen beslutade också om *centralt och lokalt samråd med arbetsmarknadens parter* om yrkesinriktad utbildning i komvux fr. o. m. den 1 juli 1977. SÖ bildade en samrådsgrupp med representanter för kommunförbundet, landstingsförbundet, LO, SAF, SACO/SR, TCO, PUN (nu SIPU) och SÖ. Samrådsgruppen medverkar när SÖ utarbetar och fastställer läroplaner. Det lokala samrådet med arbetsmarknadens parter knöts i flertalet kommuner till de nyinrättade lokala planeringsråden (SSA-råden) och föregår skolstyrelsens (utbildningsnämndens) beslut om det yrkesinriktade kursutbudet för ett läsår.

SÖ:s avsikt var ursprungligen att helt ersätta den särskilda yrkesinriktade utbildningen med kurser motsvarande gymnasieskolans yrkesinriktade linjer och specialkurser. Det visade sig emellertid snart att det inom särskild yrkesinriktad utbildning fanns läroplaner som svarar mot viktiga utbildningsbehov för vuxna som inte kan tillgodoses inom ramen för gymnasieskolans läroplan. SÖ upphävde samtliga gamla läroplaner 1976 men fastställde därefter på nytt ett begränsat antal läroplaner för särskild yrkesinriktad utbildning efter samråd med arbetsmarknadens parter. Nya läroplaner har successivt arbetats fram och antalet är läsåret 1981/82 ca 215 (jfr kap. 8).

Fr. o. m. den 1 juli 1978 är yrkesinriktade kurser motsvarande gymnasieskolans yrkesinriktade linjer och specialkurser en permanent del av komvux verksamhet. I förordningen definieras yrkesinriktad utbildning på följande sätt (SFS 1971:424, senaste lydelse av 1 § 1981:524):

Med yrkesinriktad utbildning avses i förordningen dels utbildningen enligt läroplanerna för särskild yrkesinriktad utbildning, dels utbildningen enligt läroplanen för gymnasieskolan såvitt avser tvåårigа linjer samt specialkurser och högre specialkurser med undantag av tvåårig ekonomisk linje, tvåårig social linje och tvåårig teknisk linje.

Regeringen utfärdade också riktlinjer för fastställande av timplaner för kurser som motsvarar den tvåårigа jordbrukslinjen, skogsbrukslinjen och vårdlinjen. SÖ har delat upp ämnena även på dessa linjer i delmomentskurser och fastställt timtal för dessa. Komvux får därigenom i princip omfatta hela gymnasieskolans program.

Regeringens riktlinjer innebar att även lägsta antalet timmar, som delmomentskurser och modulkurser får omfatta, skall fastställas och att modulkurser får anordnas i samtliga yrkestekniska ämnen, om det är befogat av lokal- och utrustningsskäl. Riktlinjerna gav också underlag för fortsatt verksamhet med särskild yrkesinriktad utbildning. Det fastslogs dock att utbildning, som kan anordnas inom komvux enligt läroplanen för gymnasieskolan, inte får anordnas som särskild yrkesinriktad utbildning.

Gränsdragningen mellan bl. a. yrkesinriktad kommunal vuxenutbildning och studieförbundens cirkelverksamhet behandlade vi i vårt delbetänkande Komvux och studieförbund. Vi samrådde i dessa frågor med folkbildningsutredningen. Som ett resultat av de båda kommittéernas förslag har i förordningen fr. o. m. den 1 juli 1981 skrivits in att skolstyrelsen skall ta initiativ till ett regelbundet samråd med övriga vuxenutbildningsanordnare i kommunen. Vidare har i förordningen föreskrivits att kurser inom yrkesinriktad utbildning skall svara mot behov på arbetsmarknaden och att sökande, som inte har arbetsmarknadsinriktade syften med studierna, får tas in i sådana kurser endast om det kan ske utan ökade kostnader för staten.

2.3 Omfattning av verksamheten

Året före tillkomsten av den nuvarande kommunala vuxenutbildningen, läsåret 1967/68, fanns kommunala kvällsgymnasier i ca 30 kommuner. Genom att komvux inrättades blev det en kraftig expansion av kompetensinriktad utbildning för vuxna. Läsåret 1969/70 anordnade ca 240 av landets kommuner komvux. Särskilda skolenheter för vuxenutbildning fanns redan läsåret 1968/69 i åtta kommuner. I Stockholm fanns fyra enheter. Läsåret 1969/70 hade antalet ökat till 17 särskilda skolenheter på tio orter och läsåret 1970/71 till 23 skolenheter på 16 orter.

I juni 1972 hade 335 av landets 464 kommuner infört komvux. I 275 av dem anordnades både grundskolkurser och gymnasieskolkurser.

Antalet kommuner som har anordnat komvux-kurser åren 1971–1980 framgår av tabell 2.1.

Alla primärkommuner utom en har ansökt om och fått SÖ:s medgivande att anordna komvux. SÖ har också medgivit att komvux får anordnas i samtliga landstingskommuner. Alla kommuner som har tillstånd till att anordna komvux har dock inte någon verksamhet igång varje läsår.

Läsåret 1980/81 var enligt uppgift från SÖ komvux anordnad i 278 kommuner och 19 landstingskommuner. Inför läsåret 1981/82 fördelade SÖ undervisningstimmar till 277 primärkommuner och 18 landstingskommuner. I två av landets primärkommuner och fem landstingskommuner anordnas alltså ingen komvux alls under läsåret 1981/82, i tre primärkommuner anordnas enbart grundskolkurser och i sju primärkommuner jämte samtliga landstingskommuner enbart gymnasieskolkurser. Omfattningen i de olika

Tabell 2.1 Antal kommuner som anordnat komvux-kurser av olika slag 1971–1980

År[a]	Antal kommuner med			Antal kommuner utan någon kurs
	Grundskolkurser	Teoretiska gymnasieskolkurser	Yrkesinriktade gymnasieskolkurser	
1971	149	165	238	21
1973	244	197	259	12
1974	243	197	269	9
1975	252	211	261	–[b]
1976	257	227	269	5
1977	264	230	269	6
1978	261	236	262	7
1979	256	239	256	4
1980	266	252	262	4

[a] Åren 1971–1978 vecka 42, 1979–1980 vecka 40.
[b] Uppgift saknas.
Källa: SCB, Statistiska Meddelanden U 1981:24.

kommunerna är också varierande. Generellt gäller att ju större folkmängden är, desto större är kursutbudet. Under senare år har komvux i de större kommunerna ökat i långsammare takt än i de mindre och medelstora.

I april 1981 fanns det sammanlagt 86 särskilda skolenheter för vuxenutbildning i 73 kommuner. Inför läsåret 1981/82 medgav SÖ ytterligare två sådana enheter, varav den ena i en ny kommun.

Under komvux första år deltog ca 11 400 elever[1] i ämneskurser på grundskolans högstadium och ca 26 000 i ämneskurser på gymnasiet och fackskolan. I yrkesskolkurser deltog ca 70 000 elever. De ämnen som lästes av det största antalet studerande var, i tur och ordning, engelska, matematik, svenska, samhällskunskap, företagsekonomi och historia. De tre först nämnda ämnena lästes av flest elever på grundskolnivå även höstterminen 1979 men därnäst kom då biologi, fysik och kemi. Vid yrkesskolkurserna gavs under komvux första år utbildning för de flesta yrken inom industri, hantverk, handel och kontor liksom för vårdyrkena.

Utvecklingen av antalet studerande i komvux framgår av tabell 2.2.

Expansionen var mycket kraftig de första åren, troligen beroende på att det fanns ett uppdämt behov av kompetensinriktad utbildning bland vuxna. Utvecklingen av elevantalet övergick efter uppbyggnadsskedet i en stagnation och t. o. m. en viss tillbakagång i grundskolkurser och yrkesinriktad utbildning. När det gäller grundskolkurserna berodde tillbakagången troligen på att intagningsbestämmelserna skärptes (jfr avsnitt 2.2.2). 1975 började elevantalet i komvux på nytt att öka. Av stor betydelse för utvecklingen av komvux under senare delen av 1970-talet var införandet av ett särskilt vuxenstudiestöd och de regler som infördes för start av kurs, om ett visst antal sökande beviljats vuxenstudiestöd eller utbildningsbidrag.

Höstterminen 1979 infördes ett nytt administrativt och statistiskt system för komvux. Systemet är individbaserat. Det har visat sig att övergången till det nya systemet inneburit vissa svårigheter.

[1] Med elever avses individer. En elev kan delta i flera kurser under samma termin och räknas då som flera kursdeltagare.

Tabell 2.2 Elevantal i komvux 1967–1978[a]

År	Grundskolkurser	Gymnasieskolkurser	
		Teoretisk utbildning	Yrkesinriktad utbildning[b]
Ht 1968	11 400	26 000	69 900
Ht 1969	23 200	38 600	80 200
Ht 1970	37 400	49 500	79 000
Ht 1971	37 100	51 900	65 100
Ht 1972	33 000	51 200	64 700
Ht 1973	31 700	50 800	61 800
Ht 1974	30 300	50 300	59 300
Ht 1975	34 500	55 800	60 600
Ht 1976	38 500	56 600	58 700
Ht 1977	44 000	65 300	58 300
Ht 1978	42 800	68 500	52 400

[a] Senare uppgifter beträffande elevantal i komvux har inte publicerats.
[b] Yrkesskolans deltidskurser åren 1968–1970, särskild yrkesinriktad utbildning åren 1971–1974.
Källa: Statistiska meddelanden U 1979:20. Siffrorna avrundade till närmaste hundratal.

Den statistisk som publicerats av SCB efter omläggningen gäller enbart antalet kursdeltagare, som är ett annat sätt att beskriva den kvantitativa utvecklingen av komvux. Med elevantal avser man det antal individer som studerar. Var och en av dem kan läsa ett eller flera ämnen samtidigt. Den som studerar på heltid i komvux läser t. ex. i allmänhet fyra ämnen på en gång och deltar därmed i fyra olika kurser, dvs. räknas som fyra kursdeltagare. Under de första åren av komvux verksamhet var antalet elever i stort sett detsamma som antalet kursdeltagare. De flesta läste alltså inte mer än ett ämne samtidigt. Lagen om arbetstagares rätt till ledighet för utbildning och införandet av särskilt vuxenstudiestöd medförde förändringar så till vida att allt fler komvux-elever nu studerar på dagtid och på halvtid eller mera. Åtskilliga komvux-elever har haft utbildningsbidrag för arbetsmarknadsutbildning. Utvecklingen av antalet kursdeltagare i komvux framgår av tabell 2.3.

Ett annat mått på komvux omfattning är det antal undervisningstimmar (lärartimmar) som används. Utvecklingen framgår av tabell 2.4.

Tillväxten av komvux har under årens lopp inte reglerats bara genom efterfrågan på utbildning och kommunernas sätt att möta denna efterfrågan samt deras aktiva åtgärder för att rekrytera nya vuxenstuderande. Tillväxten har sedan läsåret 1971/72 också reglerats av årliga riksdagsbeslut om begränsningar. Timmarna för gymnasieskolkurser i teoretiska och yrkesinriktade ämnen fick tillsammans inte öka med mer än 10 % per läsår. Detta gällde t. o. m. läsåret 1977/78. Då infördes ett tak som innebär att gymnasieskoltimmarna inte längre får öka alls. Två år senare, dvs. fr. o. m. läsåret 1980/81 infördes motsvarande tak för grundskolkurser. Utöver tilldelade gymnasieskoltimmar har komvux under läsåren 1978/79–1980/81 kunnat anordna yrkesinriktade kurser för arbetslösa utöver den av riksdagen

Tabell 2.3 Antal kursdeltagare i komvux 1974–1982

Läsår	Grundskolkurser	Gymnasieskolkurser	
		Teoretisk utbildning	Yrkesinriktad utbildning
1974/75	57 300	85 000	62 300
1975/76	59 000	95 700	63 700
1976/77	79 000	101 600	61 600
1977/78	97 200	119 500	58 300
1978/79	107 700	137 900	52 400[a]
1979/80	109 700	151 200	60 100[a]
1980/81	104 400	155 600	64 700[a]
1981/82	104 000[b]	145 000[b]	70 000[b]

[a] Härtill kommer i yrkesinriktade kurser för arbetslösa (enligt särskilda medgivanden):
1978/79 5 000
1979/80 8 700
1980/81 6 500
[b] beräknat antal.
Källa: SÖ:s petita budgetåren 1978/79–1982/83.

Tabell 2.4 Antal undervisningstimmar (lärartimmar) exkl. schablontillägg i komvux 1974–1982

Läsår	Grundskolkurser	Gymnasieskolkurser	
		Teoretiska ämnen	Yrkesinriktade ämnen
1974/75	490 000	658 200	697 000
1975/76	540 000	736 800	776 000
1976/77	692 000	816 000	819 000
1977/78	844 000	973 000	885 000
1978/79	902 800	1 038 900	798 400[a]
1979/80	963 500	1 086 800	769 800[a]
1980/81	916 480	1 089 700	773 150[a]
1981/82	961 000[b]	1 086 930[b]	771 070[b]

[a] Härtill kommer i yrkesinriktade kurser för arbetslösa (enligt särskilda medgivanden):
1978/79 56 000
1979/80 89 200
1980/81 67 120
[b] Beräknat antal.
Källa: SÖ:s petita budgetåren 1978/79–1982/83.

fastställda timramen.

Av tabell 2.3 och 2.4 framgår bl. a. att antalet kursdeltagare och undervisningstimmar i grundskolkurser har ökat stadigt t. o. m. läsåret 1979/80. Året därefter gick antalet ner. Det medgivna högsta antalet undervisningstimmar utnyttjades inte fullt ut. Det är givetvis oklart ännu, om denna nedgång var av tillfällig natur eller inte.

Antalet undervisningstimmar per kurs är mycket skiftande. Timtalet fastställs av SÖ (jfr avsnitt 2.2.2) på grundval av motsvarande ämnes omfattning i ungdomsskolan. Några större förändringar i timtalet i teoretiskt inriktade kurser har inte gjorts under årens lopp. Däremot har SÖ sedan mitten av 1970-talet upphävt ett stort antal läroplaner för särskild yrkesinriktad utbildning med begränsad omfattning. I stället har yrkesinriktad utbildning enligt gymnasieskolans läroplan införts i komvux. Detta har inneburit att yrkesinriktade komvux-kurser numera oftast har ett avsevärt högre timtal än vad de yrkesinriktade kurserna hade tidigare. Det är förklaringen till att antalet kursdeltagare i yrkesinriktad utbildning under några år, minskade medan antalet undervisningstimmar i denna utbildning samtidigt ökade. Därefter minskade antalet timmar, medan deltagarantalet började öka.

Antalet kursdeltagare i komvux som studerar på dagtid har ökat med åren. Tabell 2.5 utvisar den procentuella andelen kursdeltagare i dagkurser. Med dagkurser avses kurser som pågår fram till kl. 18.

Vårterminen 1980 svarade dagkurser för 79 % av deltagarna i grundskolkurser och 84 % i teoretiska gymnasieskolkurser motsvarande tvåårigа linjer. 57 % av kursdeltagarna i ämnen motsvarande de treåriga teoretiska linjerna läste också på dagtid. När det gäller yrkesinriktade ämnen återfanns endast en dryg tredjedel av kursdeltagarna i dagkurser, detta trots att kurser inom områdena handel och kontor och bygg- och anläggning till övervägande del var förlagda till dagtid.

Kvinnliga kursdeltagare är fler än manliga i komvux. Höstterminen 1980 (vecka 40) var 74 % av deltagarna i grundskolkurser kvinnor. I gymnasieskolkurser i teoretiska ämnen motsvarande tvåårigа teoretiska linjer utgjorde kvinnorna 66 % av deltagarantalet och motsvarande treåriga linjer 60 % (mot 69 % året före). I yrkesinriktade kurser utgjorde kvinnorna 66 %

Tabell 2.5 Andel kursdeltagare i dagkurser i komvux i procent åren 1973–1980

År[a]	Procentuell andel kursdeltagare i dagkurser			
	Grundskolkurser	Gymnasieskolkurser		Yrkesinriktade gymnasieskolkurser
		tvåårigа linjer	tre- och fyråriga linjer	
1973	57	41	36	19
1974	55	37	37	23
1975	50	53	40	21
1976	62	63	43	23
1977	69	72	44	–[b]
1978	75	78	50	–[b]
1979	79	82	56	32
1980	79	84	57	35

[a] Åren 1973–1978 vecka 42, 1979–1980 vecka 40.
[b] Uppgift saknas.
Källa: Statistiska Meddelanden U 1981:24.

av antalet kursdeltagare. En dryg fjärdedel av dessa kvinnor studerade hemtekniska ämnen. Året före var det en dryg tredjedel av kvinnorna som studerade hemtekniska ämnen. Statistiken tycks peka på att en förändring inträtt. Inom detta område har gränsdragningen mellan komvux och studieförbund länge diskuterats. På grundval av förslag från folkbildningsutredningen och komvux-utredningen har riksdagen slagit fast (prop. 1980/81:127, UbU 1980/81:36, rskr 1980/81:386) att all yrkesinriktad utbildning i komvux skall vara arbetsmarknadsinriktad. Fr. o. m. läsåret 1981/82 skall komvux-kurserna även på det hemtekniska området anordnas efter arbetsmarknadens behov.

2.4 Sammanfattning av nuvarande bestämmelser

Verksamheten i komvux regleras av förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning (SFS 1971:424, ändrad senast 1981:524). Till förordningen utfärdar SÖ föreskrifter och allmänna råd. De publiceras i skolöverstyrelsens författningssamling. De som gäller nu finns samlade i SÖ-FS 1981:37. Föreskrifter om lärartjänster finns i förordningen om tjänster som lärare vid skolväsendet i kommun (SFS 1975:337, ändrad senast 1981:453).

Primärkommun och landstingskommun får anordna komvux om SÖ medger det, men det finns ingen skyldighet för kommunerna att göra det (jfr s. 148). Skolstyrelsen resp. utbildningsnämnden är styrelse för utbildningen. Landstingskommun får bara anordna kurser i komvux som motsvarar utbildning som landstingskommuns gymnasieskola kan omfatta. (I fortsättningen skriver vi kommun och skolstyrelse men avser i förekommande fall också landstingskommun och utbildningsnämnd.)

Komvux förläggs till skolenhet med gymnasieskola eller i vissa fall grundskola. Verksamheten leds, under rektor för skolenheten, av studierektor. Särskild skolenhet för komvux får inrättas om utbildningen beräknas varaktigt uppgå till 16,5 skolpoäng (varje påbörjat 800-tal lektioner ger 1,5 poäng). Om komvux beräknas varaktigt uppgå till minst 25,5 poäng måste det finnas en eller flera särskilda skolenheter för komvux. All komvux i kommunen måste då hänföras dit. Sådana skolenheter leds av en rektor och en eller flera studierektorer beroende på omfattningen. Maximalt kan skolledningen vid en särskild skolenhet för vuxenutbildning bestå av rektor, en ordinarie studierektor och två arvodesstudierektorer. Om grundvux vid enheten har stor omfattning kan SÖ medge utökat antal arvodestjänster (jfr avsnitt 4.3). De särskilda skolenheterna för vuxenutbildning är organisatoriska enheter men de disponerar sällan egna lokaler.

För komvux anställs lärare enligt förordningen om tjänster som lärare vid skolväsendet i kommun. Undervisning i komvux kan också ingå som fyllnadstjänstgöring i tjänst som lärare i ungdomsskolan. I övrigt anställs timlärare.

För komvux får också anställas studie- och yrkesvägledare (syo-konsulent) på hel- eller deltidstjänst.

Statsbidrag utgår med 98 % av kostnaderna för löner till skolledare och lärare. (Före den 1 juli 1981 utgick 100 %.) Inget statsbidrag utgår för lokaler och utrustning för komvux.

I komvux kan följande olika slag av kurser finnas:

1. grundskolkurs, som motsvarar undervisningen i ett ämne enligt läroplanen för grundskolan,
2. gymnasieskolkurs, som motsvarar undervisningen i ett ämne enligt läroplanen för gymnasieskolan och
3. särskild yrkesinriktad kurs, som består av undervisning i ett eller flera ämnen enligt läroplaner för särskild yrkesinriktad utbildning.

Komvux har alltså i princip ett ämneskurssystem, dvs. varje ämne utgör en separat kurs. I yrkesinriktad utbildning kan även del av ämne utgöra en kurs och särskilda yrkesinriktade kurser omfattar ibland flera ämnen.

Kurser i ämnena gymnastik, slöjd, musik och i vissa tillvalsämnen som konst, ekonomi och teknik får inte anordnas i komvux.

För grundskolkurser gäller ännu läroplan för grundskolan (Lgr 69) och för gymnasieskolkurser läroplan för gymnasieskolan (Lgy 70). Fr. o. m. läsåret 1982/83 gäller en särskild läroplan för komvux (Lvux 82). SÖ fastställer timplaner för komvux efter riktlinjer från regeringen samt kursplaner. Dessutom fastställer SÖ kursplaner för särskilda yrkesinriktade kurser, som saknar motsvarighet i ungdomsskolan. Alla kursplaner för yrkesinriktad utbildning fastställs efter centralt samråd med arbetsmarknadens parter. SÖ publicerar årligen en förteckning över gällande kursplaner.

Skolstyrelsen beslutar vilka kurser som skall anordnas i kommunen. I fråga om gymnasieskolkurser skall företräde ges åt yrkesinriktad utbildning och utbildning i naturvetenskapliga och tekniska ämnen. Beslut om att anordna yrkesinriktad utbildning skall föregås av ett lokalt samråd med arbetsmarknadens parter.

Timtalen i komvux kurser är kraftigt reducerade i förhållande till vad som gäller för motsvarande utbildning i ungdomsskolan. Reduceringen av timtalet är olika stor i olika slag av utbildning. I yrkesinriktad utbildning, där reduceringen av timmar i allmänhet är mindre än i teoretiska ämnen, fastställer SÖ också det lägsta antal timmar som får förekomma i kursen. Det är sedan skolstyrelsen som bestämmer hur många timmar som skall utnyttjas. Skolstyrelsen beslutar också på hur många terminer timtalet i en kurs skall fördelas.

I komvux får en kurs starta om man beräknar att varaktigt ha lägst tolv elever i den. För kurser i glesbygd är motsvarande antal åtta. Från denna huvudregel har man gjort vissa undantag. Avsikten med dessa är att genom att tillåta lägre deltagarantal underlätta startandet av kurser för handikappade och i vissa ämnen, t. ex. tekniska och naturvetenskapliga. Även kurser, där minst tre elever har fått utbildningsbidrag eller särskilt vuxenstudiestöd, får starta med lägre deltagarantal än normalt. Elevantalet i kurser i komvux får inte överstiga 35 i vanlig kurs och 16 i kurs i yrkestekniskt ämne. Om elevantalet i en pågående kurs sjunker under det föreskrivna, skall antalet undervisningstimmar i kursen reduceras. Om elevantalet i en kurs, som fått starta med tolv elever, sjunker under åtta skall länsskolnämnden avgöra om kursen får bibehållas eller ej.

Det totala antalet undervisningstimmar som får användas inom komvux har sedan budgetåret 1978/79 fastställts årligen av riksdagen. Tidigare var antalet undervisningstimmar för grundskolkurser inte begränsat på något

annat sätt än genom det elevantal som krävs för att få starta kurs.

Genom årliga beslut i regleringsbrev brukar varje kommun utan särskilt medgivande få utnyttja högst 90 % av den egna timresursen under närmast föregående budgetår för grundskolkurser resp. för gymnasieskolkurser och särskilda yrkesinriktade kurser. SÖ fördelar återstående timresurs mellan kommunerna efter ansökan.

Utöver timtalet för varje kurs utgår statsbidrag med ett schablontillägg. Det beräknas på grundval av 25 % av antalet timmar i grundskolkurser, 13 % av antalet timmar i teoretiska gymnasieskolkurser och 10 % av antalet timmar i yrkesinriktade gymnasieskolkurser. Detta antal timmar multipliceras med timarvodet enligt BT 12:0, AT 15:0 resp. BCT 10:0 (1982 101:10, 127:10 resp. 85:20 kr.). De medel som erhålls får användas till stödundervisning, studiehandledning och syo. Schablontillägget är inte bundet till resp. kurs utan är en totalresurs, som får utnyttjas efter lokala behov. Högst 40 % av dessa medel får användas till tjänst som syo-konsulent för komvux.

Den som är bosatt i landet har rätt att enligt gällande bestämmelser och i mån av tillgång på plats få undervisning i komvux. Den som tidigare har betyg från en motsvarande utbildning får dock bara tas in i komvux, om det kan ske utan ökade kostnader för statsverket, dvs. om det finns en ledig plats i en pågående kurs. En elev kan delta i en enda eller i flera kurser samtidigt.

Vissa ålderskrav gäller också för intagning till komvux. I fråga om grundskolkurser är kravet lägst 16 år och i fråga om gymnasieskolkurser lägst 18 år. Någon övre åldersgräns finns inte. Behörig att tas in i kurs i komvux är den som har förutsättningar att följa kursen. Några andra behörighetskrav för inträde finns inte (utöver ålderskravet). Tvärtom föreskrivs det att man vid konkurrens om utbildningsplatser skall ge företräde åt den som har störst behov av utbildningen.

Intagningen till komvux görs av en särskild intagningsnämnd, som utses av skolstyrelsen. Vuxenutbildningsrådet kan utses att vara intagningsnämnd.

Avgift får inte tas ut för undervisning i komvux. Varje kommun avgör själv om eleverna skall bekosta läromedel och förbrukningsmateriel. Av en rapport från utredningen om läromedelsmarknaden (Ds U 1978:14) framgår att hälften av kommunerna i landet hade fria läromedel för vuxenstuderande läsåret 1976/77 och att 21 % av kommunerna inte hade det. I övriga kommuner tillämpades fria läromedel med vissa inskränkningar eller också olika slag av bidragssystem. Bland de största kommunerna var det vanligare med undantag från helt fria läromedel än för kommunerna i övrigt. En tendens tycks vara att komvux-elever i ökande omfattning får bekosta sina läromedel själva.

I komvux används samma betygsystem som i grundskolan resp. gymnasieskolan. Betyg enligt den femgradiga skalan sätts efter avslutad kurs. I särskild yrkesinriktad kurs kan uppgiften "Deltagit" ersätta betyg, om SÖ har föreskrivit det.

Slutbetyg och avgångsbetyg utfärdas för den som har slutfört utbildning motsvarande hel lärokurs av grundskolans högstadium resp. fullständig studiekurs enligt någon linje i gymnasieskolan. Dock behövs inte betyg i gymnastik, teckning, musik, slöjd eller jämförbart ämne. För slutbetyg behövs inte heller betyg i tillvalsämne tyska eller franska. Avgångsbetyg från årskurs 3 eller 4 av fyraårig teknisk linje kan dessutom utfärdas utan betyg i

ämnena B-språk, C-språk, historia, religionskunskap och samhällskunskap. Avgångsbetyg utfärdas också efter slutförd särskild yrkesinriktad utbildning.

Statsbidrag kan utgå till tekniska stödåtgärder för hörselskadade, synskadade eller rörelsehindrade elever i komvux. Bidraget utgår med belopp som SÖ fastställer och utbetalar efter ansökan från kommunen. Bidrag kan utgå till tekniska hjälpmedel, skolskjutsar, personell assistans m. m.

3 Erfarenheter av komvux

3.1 Komvux-utredningens uppgifter och genomförda undersökningar

Komvux-utredningen skall bl. a. "kartlägga, analysera och utvärdera hur de mål för den kommunala vuxenutbildningen, som har fastställts av riksdagen, har omsatts i praktisk verksamhet och vilka erfarenheter som har vunnits i fråga om den kommunala vuxenutbildningens uppgifter och roll i utbildningssystemet".

Vi har inte haft resurser att göra någon mera omfattande kartläggning och utvärdering av komvux verksamhet, utan vi redovisar i detta kapitel huvudsakligen statistiskt material från SCB, SÖ:s undersökningar och uppföljning av verksamheten inom komvux och resultat från olika FoU-projekt som berör komvux. Vi utnyttjar också resultaten av vår FoU-översikt (Kommunal vuxenutbildning. Översikt över forsknings- och utvecklingsarbete) och vår enkätundersökning av komvux i ett representativt urval av samtliga kommuner.

Det innebär emellertid stora svårigheter att göra jämförelser och dra generella slutsatser av de redovisade undersökningarna, eftersom förutsättningarna för komvux åtskilligt förändrats sedan starten. Vi har i kap. 2 redovisat utvecklingen av komvux verksamhet. SCB har vid flera tillfällen ändrat sina rutiner för insamling och redovisning av data om komvux. Fr. o. m. budgetåret 1978/79 infördes ett nytt system för registrering och statistisk bearbetning av data om komvux, det s. k. IKVUX-systemet. Detta system har visat sig ha en hel del inkörningsproblem. Dessutom försvåras jämförelser med tidigare uppgifter. SCB har tidigare samlat in uppgifter om kurser och kursdeltagare en viss vecka under hösten och en viss vecka under våren. Kurser som inte varit i gång just dessa veckor har alltså inte kommit med i rapporteringen. IKVUX-systemet avser emellertid samtliga kurser och kursdeltagare under ett helt läsår.

Vi redovisar i det följande erfarenheterna inom några områden av komvux verksamhet. Dessa erfarenheter bildar tillsammans med vår bedömning av den framtida utvecklingen och komvux uppgifter i utbildningssystemet underlag för våra förslag i detta betänkande.

3.2 Rekrytering av prioriterade målgrupper

Av vår enkätundersökning våren 1979 framgår att ungefär två tredjedelar av samtliga kommuner gjort särskilda insatser för att rekrytera prioriterade målgrupper såsom korttidsutbildade, invandrare och handikappade. Ungefär en tredjedel av de stora kommunerna och ungefär hälften av övriga kommuner har medverkat i någon form av uppsökande verksamhet, vanligen tillsammans med fackliga organisationer eller studieförbund. Många kommuner har emellertid med uppsökande verksamhet i enkätsvaren avsett även speciella informationsinsatser. Oftast har rekryteringen inriktats mot korttidsutbildade och invandrare och i mindre utsträckning mot handikappade. Många kommuner har genom gruppkorsband, annonsering och speciella broschyrer informerat om kurser som särskilt vänder sig till prioriterade målgrupper, t. ex. kurser i nybörjarengelska, s. k. mjukstartkurser eller kurser för skiftarbetande.

Ett viktigt mål för komvux liksom för övriga vuxenutbildningsanordnare har under 1970-talet alltmer blivit att bidra till att utjämna utbildningsklyftorna i samhället. Det är därför särskilt angeläget att studera i vilken utsträckning komvux lyckats rekrytera korttidsutbildade, dvs. vuxna med kortare utbildning än realskola eller nioårig gymnasieförberedande grundskola. Av vår FoU-översikt framgår att andelen korttidsutbildade i komvux varit relativt konstant under åren 1969–1975. Drygt en tredjedel av samtliga studerande i komvux har haft kortare utbildning än nio år. Det bör noteras att det av kursdeltagare i gymnasieskolkurser i komvux vanligen krävs kunskaper motsvarande nioårig grundskola.

Av de studerande i grundskolkurser saknade under samma period 55–60 % grundskolkompetens eller motsvarande utbildning. Under senare hälften av 1970-talet tycks andelen studerande med kortare utbildning än nio år i grundskolkurser i komvux ha ökat. Av de nyinskrivna i grundskolkurser höstterminen 1978 saknade 70 % grundskolkompetens eller motsvarande utbildning och av samtliga studerande i grundskolkurser vårterminen 1980 saknade 71 % grundskolkompetens eller motsvarande utbildning. Denna utveckling hänger säkerligen samman med tillkomsten av det särskilda vuxenstudiestödet. En annan förklaring kan vara att andelen invandrare i komvux ökat under senare hälften av 1970-talet.

Att så stor andel av de studerande i grundskolkurser som 30–40 % redan har grundskolkompetens eller motsvarande utbildning har flera orsaker:

- Många av de studerande har trots formell kompetens inaktuella eller otillräckliga kunskaper för fortsatta studier på gymnasieskolnivå.
- Några studerande behöver komplettera enstaka ämnen på grundskolnivå, t. ex. B-språk eller från allmän till särskild kurs i matematik och engelska.
- Nytt slutbetyg får utfärdas om det ursprungliga slutbetyget är ofullständigt, om den studerande beviljats utbildningsbidrag eller om minst fem år förflutit sedan det ursprungliga slutbetyget utfärdades.

Vår FoU-översikt visar alltså att komvux i lika stor – eller lika liten – utsträckning lyckats rekrytera korttidsutbildade till grundskolkurser som t. ex. folkhögskola eller studieförbund. Översikten visar också att de som

deltar i olika former av vuxenutbildning i de flesta avseenden är resursstarkare än genomsnittsbefolkningen. De har bättre utbildning, högre genomsnittsinkomst och större intresse för samhällsfrågor. De är i högre grad politiskt verksamma och kulturellt aktiva.

Eleverna i komvux är relativt unga. Ca hälften av de nyinskrivna var under åren 1973–1978 yngre än 30 år. Endast ca 12 % var över 45 år. Kvinnorna som läsåret 1977/78 utgjorde 69 % av samtliga elever var något äldre än männen. Medianåldern för kvinnor var 32,4 år och för männen 30,8 år. Grundskolelevernas ålder har hållit sig relativt konstant mellan åren 1972 och 1978 och har visat en tendens att öka något efter 1978. Däremot har åldern på elever i kurser motsvarande tvååriga teoretiska linjer och tre- och fyraåriga linjer sjunkit mellan åren 1972 och 1978. Andelen elever i kurser motsvarande tvååriga teoretiska linjer, som var 24 år eller yngre, ökade från 27 % år 1972 till 31 % år 1978. Samma ålderskategori i kurser motsvarande tre- och fyraåriga linjer ökade från 26 % år 1972 till 29 % år 1978.[1]

Av SÖ:s redovisning *Invandrare i kommunal vuxenutbildning* (1978) framgår att invandrarna utgör ca 15 % av deltagarna i komvux. Ungefär hälften av invandrarna återfinns i grundskolkurser, där de utgör en stor del av kursdeltagarna. I grundskolkurser i svenska var 28 % av kursdeltagarna enligt SÖ:s undersökning invandrare. SÖ:s undersökning visar liksom vår egen enkätundersökning att många kommuner vanligen tillsammans med studieförbund, invandrarorganisationer eller invandrarbyråer vidtagit särskilda åtgärder för att rekrytera invandrare. Flera kommuner har också utarbetat särskilda broschyrer, ofta på invandrarspråk, för att informera invandrarna i kommunen. Även antalet särskilda kurser för invandrare liksom kurser på invandrarspråk har ökat under senare år (se kap. 8).

SÖ:s undersökning av invandrare i komvux pekar bl. a. på följande problem och önskemål:

- många invandrare har stora svårigheter att följa undervisningen främst på grund av otillräckliga kunskaper i svenska,
- många invandrare har otillräckliga förkunskaper i det ämne de läser,
- många invandrare har ekonomiska och sociala problem och har därför svårt att regelbundet delta i och tillgodogöra sig undervisningen,
- många invandrare efterlyser kurser på invandrarspråk,
- även särskilda kurser i svenska, samhällskunskap, hemspråk och andra grundskolämnen önskas av många invandrare.

Av vår enkätundersökning framgår att åtskilliga kommuner ordnat speciella kurser för fysiskt, psykiskt och socialt handikappade och för interner. Många av de korttidsförordnade gymnasieinspektörer som SÖ använt för uppföljning av verksamheten inom komvux påpekar i sina rapporter att rekryteringen till komvux – särskilt till grundskolkurser – ändrat karaktär under senare år. Kurserna i komvux är nu betydligt mera heterogent sammansatta än tidigare. Deltagarnas ålder, studieförutsättningar, motivation och förkunskaper varierar betydligt mer än tidigare. I grundskolkurser deltar numera kursdeltagare med problem av olika slag, och lärarna får ofta göra kurativa insatser. Både skolledare, lärare och kursdeltagare önskar mera elevvårdande personal. Många kursdeltagare behöver hjälp med studierna och med att lösa problem som härrör ur den

[1] Källa: SÖ-projektet Yngre elever i vuxenutbildning – äldre elever i gymnasieskolan.

studiesociala situationen. Många önskar en långsammare studietakt och en utökad lärarhandledning.

Även om det tycks finnas en klar tendens att komvux under senare hälften av 1970-talet i större utsträckning lyckats rekrytera korttidsutbildade, invandrare och handikappade, finns fortfarande många studiehinder som försvårar eller omöjliggör studier i komvux för målgrupper som ansetts särskilt angelägna att rekrytera. I vår FoU-översikt sammanfattas resultaten av den ökade kunskapen om rekrytering och rekryteringshinder på följande sätt:

Yttre orsaker har spelat – och spelar fortfarande – en väsentlig roll som hinder för deltagande i vuxenutbildning (oregelbundna arbetstider, allmänt hög arbetsbelastning, tröttande arbetsmiljö, barntillsyn, långa resvägar, bristande information etc.). Samtidigt finns ett starkt forskningsmässigt underlag för slutsatsen att ett undanröjande av de yttre hindren inte leder till en slutlig lösning av rekryteringsfrågan. De yttre åtgärderna behöver i många fall kompletteras med mer långsiktiga åtgärder som rör individens inställning och individens värdering av studier – och till egen förmåga.

Det finns fortfarande många psykologiska hinder för deltagande i komvux, t. ex. bristande självförtroende, ängslan inför studiesituationen och tvivel på nyttan och värdet med studier.

3.3 Undervisningens anpassning till deltagarnas behov och förutsättningar

Studiebehoven och motiven för deltagande i kurser i komvux skiftar i mycket hög grad hos kursdeltagarna både inom samma kurs och mellan olika slag av kurser. Även hos en och samma kursdeltagare finns ofta en blandning av olika motiv, där ett eller ett par är mera framträdande än andra. Tre huvudmotiv kan urskiljas enligt vår FoU-översikt:

- kompetens, behörighet, kunskaper för fortsatta studier,
- fortbildning i yrket, uppleva anställningstrygghet, klara arbetet bättre, kunna avancera, få högre inkomst, få arbete eller få ett nytt arbete,
- bli mer allmänbildad, tillfredsställa läslusten, intresse för ämnet, utveckla personliga resurser, få kontakt med fler människor, hjälpa barnen.

Också förväntningarna inför studierna skiftar i hög grad. En mycket stor del av deltagarna förväntar sig att de skall få direkt nytta av sina kunskaper och färdigheter, att de skall få personlig kontakt med läraren och få lära känna fler människor. Många förväntar sig också att de genom studierna skall få en större personlig säkerhet. En stor grupp deltagare uttrycker emellertid oro inför studierna, att det skall bli arbetsamt, att de skall få svårt att hänga med eller att de skall göra bort sig inför andra. Endast en mindre del av deltagarna tror att de kan påverka undervisningens uppläggning och innehåll.

En mycket stor majoritet av kursdeltagarna i komvux – mellan 90 och 95 % – anser att undervisningen motsvarat förväntningarna. Vår FoU-översikt, SÖ:s undersökningar och rapporterna från SÖ:s korttidsförordnade gymnasieinspektörer som besökt komvux, ger en samstämmig bild av verksamheten inom komvux. Nästan samtliga kursdeltagare (90–95 %) upplever komvux

positivt, säger sig trivas och framför inga eller mycket få förslag till förändringar. Även många deltagare som tillhör de prioriterade målgrupperna instämmer i hög grad i de positiva omdömena om komvux. En minoritet anser att studietakten är för hög och önskar fler lärartimmar.

Vid tolkningen av dessa positiva resultat bör man emellertid beakta att undersökningarna gjorts bland kursdeltagare som antingen fullföljt sina studier eller fortfarande studerar. Enkäter och intervjuer har i regel inte nått de kursdeltagare som avbrutit sina studier i början av en kurs. Som vi redovisar i nästa avsnitt är avbrottsfrekvensen i vissa kurser i komvux relativt hög. Många kursdeltagare är också i allmänhet mycket tacksamma för att över huvud taget få studera och denna tacksamhet präglar inställningen till undervisningen. I många fall upplever kursdeltagarna studierna positivt i jämförelse med sina tidigare erfarenheter av studier. Det finns dock skäl att särskilt uppmärksamma de synpunkter och önskemål om förändringar som en minoritet av kursdeltagarna i komvux framför.

Av vår FoU-översikt kan man utläsa att många studerande inom komvux upplever

att lärarna överskattar deras förkunskaper,
att studietakten är alltför hög och pressande,
att undervisningens detaljinnehåll i olika ämnen inte överensstämt med deras önskemål,
att deltagarnas yrkes- och livserfarenheter inte beaktats i tillräcklig utsträckning,
att deltagarna haft alltför liten möjlighet att påverka undervisningens planering, innehåll och genomförande,
att kraven på arbetsinsatser i skolarbete och i samband med hemuppgifter över huvud taget varit alltför betungande,
att grupparbets- och samtalslektioner intagit en alltför liten plats,
att behovet av handledda självstudier bättre skulle tillgodoses.

3.4 Studieavbrott

Ett problem inom komvux, liksom inom övrig vuxenutbildning, är att många deltagare avbryter studierna i förtid. Även i gymnasieskolan avbryter många studierna, i genomsnitt 10 % enligt gymnasieutredningens redovisning (SOU 1981:96). SCB:s statistik visar en avbrottsfrekvens i komvux på ca 15 % i genomsnitt per termin.

I kurser som pågår längre tid än en termin sker också avbrott mellan terminerna, vilket i allmänhet inte redovisas i SCB:s terminsstatistik. Det kan innebära att inemot hälften av samtliga kursdeltagare i kurser som sträcker sig över tre eller fler terminer avbryter studierna. Enligt SCB:s uppföljning 1980 av elever i komvux höstterminen 1976 avbröt 19 % av eleverna som studerade teoretiska ämnen motsvarande tre- och fyraåriga linjer, samtliga kurser. Ytterligare 11% avbröt någon av kurserna. Ca 70 % fullföljde alltså samtliga kurser och fick betyg.

Avbrottsfrekvensen varierar kraftigt mellan olika slag av kurser. Den är störst i kvällskurser, vilket är ganska naturligt med hänsyn till att kursdeltagarna i kvällskurser studerar jämsides med förvärvsarbete eller

arbete i hemmet och i regel utan ekonomiskt studiestöd. Sammanhållna kurser på dagtid uppvisar i regel en betydligt lägre avbrottsfrekvens. Elever i yrkesinriktade kurser avbryter i mindre utsträckning sina studier. Enligt SCB:s enkätundersökning bland elever i yrkesinriktade kurser i komvux höstterminen 1979 (Det är vi som läser yrkeskurser i komvux. Preliminärrapport februari 1982) avbröt ungefär 10 % studierna helt och ytterligare 5 % avbröt någon kurs. Kommuner med liten komvux-verksamhet och små kurser har i regel en lägre avbrottsfrekvens än storstadskommuner med stora kurser.

Vår FoU-översikt ger en nyanserad och ganska komplicerad bild av orsakerna till studieavbrott. I många fall tycks studieavbrott vara den enda naturliga lösningen och av deltagaren inte upplevas som något negativt. Deltagaren avbryter en kurs för att han åtagit sig ett alltför omfattande studieprogram. Avbrottet kan ibland förklaras av att deltagaren kommit in på annan sökt utbildning eller fått ett arbete. Han kanske konstaterar att kursen antingen var för lätt eller för svår eller på annat sätt inte motsvarade hans förväntningar. Det är också i många fall naturligt att en studerande under en viss tid måste prioritera andra uppgifter, t. ex. i samband med arbetet, familjen, politiska eller fackliga uppdrag och därför måste göra ett uppehåll i studierna för att senare eventuellt återuppta dem. Sådana studieavbrott upplevs av deltagaren som helt naturliga.

I många fall förorsakas studieavbrottet av yttre omständigheter som knappast går att påverka genom förändringar i undervisningssituationen, t. ex. flyttning, byte av arbete, sjukdom osv.

En av de väsentliga slutsatser som kan dras av de gjorda undersökningarna är enligt vår FoU-översikt följande:

Studieavbrottsproblemet kan inte lösas genom att man eliminerar *en* enskild orsaksfaktor hur dominerande den än kan framträda i klassiska sambandsstudier. Snarare är det så att vi alltid har att göra med en *ackumulationseffekt,* som bygger på att flera – ofta förhållandevis svagt avbrottsprovocerande – faktorer samverkar. När summan av individuella problem, brister i yttre studiebetingelser och studiemässiga svårigheter blir tillräckligt stor, sjunker studiemotivationen stegvis mot det gränsvärde där studieavbrottet sker. – Åtgärder för att begränsa avbrottsfrekvensen kan därmed i flera fall inte enbart koncentreras till en allmän förbättring av själva utbildningens innehåll och utformning. De måste också utgå från den studerandes livssituation i sin helhet och därmed i stor utsträckning gälla de icke-utbildningsrelateade orsaksområdena.

Trots detta konstaterande anser vi att uppmärksamheten särskilt bör inriktas på vissa riskgrupper. Resultaten av sambandsstudier av olika slag bör utnyttjas och information, planering och genomförande av undervisningen bör förbättras för att i möjligaste mån minska antalet studieavbrott. Intervjuer med studieavbrytare visar att upplevelser i studiesituationen ofta utgör bidragande orsaker till studieavbrott, även om själva undervisningen kanske inte är den avgörande faktorn som anges som den egentliga orsaken till studieavbrottet. I FoU-översikten (s. 157) anges följande deltagarkategorier som särskilda riskgrupper:

- unga studerande,

- studerande med antingen mycket kort eller relativt sett mycket omfattande förutbildning,
- studerande som fått bristfällig information om studierna och deras förutsättningar,
- studerande som har dåliga kontakter med andra – lärare och andra kursdeltagare – under studietiden,
- studerande som mött en utbildning som alltför mycket avvikit från förväntningarna,
- studerandegrupper som upplever studietempot alltför högt.

Mycket talar alltså för att det finns väsentliga möjligheter att begränsa studieavbrottsbenägenheten genom en bättre information och förändringar i själva studiesituationen, t. ex. genom en bättre anpassning av innehåll och arbetsformer till deltagarnas behov och förutsättningar, större variation i arbetsformerna, ett större deltagarinflytande och en bättre och mer individualiserad studierådgivning och stödundervisning.

SÖ:s undersökning visar att majoriteten av lärarna och kursdeltagarna i komvux anser att inga särskilda åtgärder vidtagits för att hjälpa studieavbrytare eller presumtiva studieavbrytare. I vissa fall har kursdeltagare flyttats till annan kurs, fått stödundervisning eller i några fall fått särskild hjälp av syo-personal.

3.5 Kursdeltagare på dagtid resp. kvällstid i komvux

Komvux inrättades för att människor huvudsakligen på sin fritid vid sidan om förvärvsarbete skulle ha möjlighet att skaffa sig kompetens för fortsatta studier. Därigenom kunde produktionsbortfallet minskas. Dessutom var det i slutet av 1960-talet under utbyggnaden av grundskolan brist på både lärare och undervisningslokaler. Huvuddelen av undervisningen inom komvux bedrevs i initialskedet på kvällstid, då skolornas lokaler annars stod tomma och lärare kunde undervisa vid sidan av sin ordinarie tjänst i ungdomsskolan. Komvux fortsatte därigenom den tradition som hade inletts genom att studieförbund och en del kommuner inrättat s. k. kvällsgymnasier.

I början av 1970-talet betonades allt starkare vuxenutbildningens uppgift att framför allt rekrytera korttidsutbildade vuxna och medverka till att utjämna utbildningsklyftor i samhället. Kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX) och kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX) visade att andelen korttidsutbildade var störst bland yrkesgrupper som i stor utsträckning hade tunga, monotona och tröttande arbeten. Dessa grupper upplevde stora svårigheter att ägna sig åt studier vid sidan av sitt yrkesarbete – i varje fall mera omfattande studier. Det krävdes därför möjligheter till ledighet för studier och olika former av studiestöd.

Lagen om rätt till ledighet för utbildning tillkom genom riksdagsbeslut 1974. På förslag av SVUX och FÖVUX tillkom genom riksdagsbeslut 1975 (prop. 1975:23) timstudiestöd, dagstudiestöd och särskilt vuxenstudiestöd. Därigenom skapades förutsättningar för korttidsutbildade vuxna att ta ledigt från arbetet och ägna sig åt studier bl. a. i komvux. Även arbetsmarknadsutbildningen byggdes ut kraftigt under 1970-talet, och utbildningsbidrag

beviljades i stor utsträckning för studier i komvux, särskilt på grundskolnivå. Även detta ledde till en kraftig utbyggnad av dagundervisningen i komvux. Utvecklingen av andelen dagstuderande i komvux redovisas i tabell 2.5 (s. 71). Problemen med den ökande dagundervisningen påtalas bl. a. i våra direktiv. Även i 1981 års budgetproposition uppmärksammas problemet med den ökande dagundervisningen. Där säger föredragande bl. a.:

SÖ har funnit att skolstyrelserna, när de beslutar vilka komvux-kurser som skall anordnas, prioriterar kurser som planeras för studier på dagtid i en sammanhållen grupp av studerande. Denna tendens är enligt min uppfattning oroande. Det är viktigt att den kommunala vuxenutbildningens kursutbud planeras så att inte de deltagare ställs utanför som bara behöver läsa ett begränsat antal ämnen och vill göra det på fritid vid sidan av sitt arbete (s. 622).

Utbyggnaden av dagundervisningen i komvux har skett samtidigt som antalet 16-åringar ökat, och därigenom har det i många kommuner blivit svårt att tillgodose behovet av lokaler både för gymnasieskolan och för komvux. Komvux har i åtskilliga kommuner blivit tvungen att skaffa sig lokaler, särskilt för gymnasieskolkurser, både teoretiska och yrkesinriktade, och för särskild yrkesinriktad utbildning, utanför gymnasieskolan, ofta i företag, nedlagda grundskolor eller industrilokaler. Många kommuner har fått minska sin dagundervisning, även om efterfrågan på utbildning finns.

Statistiken visar att dagundervisningen knappast har ökat mer under slutet av 1970-talet. Den kommer i stället säkerligen att minska något under början av 1980-talet medan antalet elever i gymnasieskolan kulminerar. En bidragande orsak till att dagundervisningen beräknas minska något torde vara att vuxna nu inte i lika stor utsträckning som tidigare beviljas utbildningsbidrag för studier i komvux.

3.6 Kompetens i enstaka ämnen och fullständig kompetens motsvarande grundskolan och gymnasieskolan

Komvux har ett ämneskurssystem, vilket innebär att de enstaka ämnena utgör grunden för komvux organisation. Flertalet kursdeltagare i komvux har också som mål att skaffa sig kompetens i enstaka ämnen. Enligt SÖ:s undersökningar har dock så många som ca 60 % av de dagstuderande och 30 % av de fritidsstuderande som mål att skaffa sig fullständig grundskolkompetens eller gymnasieskolkompetens. Av kursdeltagarna i yrkesinriktade kurser planerar majoriteten (67 %) att delta endast i enstaka kurser. De som vill skaffa sig fullständig kompetens inom den yrkesinriktade utbildningen studerar vanligen ämnen motsvarande distributions- och kontorslinjen i gymnasieskolan eller deltar i någon specialkurs inom vårdområdet. Ca 14 % studerar enstaka ämnen inom komvux för att få erforderlig behörighet för högre studier.

Antalet slutbetyg resp. avgångsbetyg som utfärdats inom komvux redovisas i tabell 3.1. En stor del av dem som skaffar sig avgångsbetyg från komvux använder dessa avgångsbetyg för att söka inträde till högskolan. Enligt

Tabell 3.1 Elever som erhållit slutbetyg resp. avgångsbetyg i komvux.

Läsår	Slutbetyg	Avgångsbetyg	
	Grundskola	Tvåårig So, Ek, Te	Tre–fyraårig linje
1969/70	827	48	283
1970/71	2 093	118	627
1971/72	1 943	292	956
1972/73	2 725	725	1 176
1973/74	2 495	961	1 410
1974/75	2 177	911	1 403
1975/76	1 438	774	1 414
1976/77	2 216	786	1 533
1977/78	3 791	1 478	1 683

uppgift från UHÄ hade ca 3 000 sökande till högskolans linjer höstterminen 1981 avgångsbetyg från komvux. Av dem som sökte direkt från annan utbildning till högskolans linjer höstterminen 1981 hade 23 % avgångsbetyg från komvux motsvarande tvåårig linje i gymnasieskolan och 8 % hade avgångsbetyg från komvux motsvarande tre- och fyraårig linje.

Komvux används också i stor utsträckning för komplettering av avgångsbetyg för allmän och särskild behörighet. Av samtliga sökande i kvotgrupperna 1 och 2 till högskolans linjer höstterminen 1981 hade 11 % med avgångsbetyg från tre- och fyraårig linje och 31 % med avgångsbetyg från tvåårig linje kompletterat sina avgångsbetyg med betyg i enstaka ämnen.

Vuxna som är 25 år och har fyra års yrkeserfarenhet, s. k. 25:4-or, har allmän behörighet för högskolestudier om de har kunskaper i engelska motsvarande två årskurser i gymnasieskolan. Dessa sökande bedöms i en särskild kvotgrupp för antagning. Andelen sökande som varit behöriga för antagning endast i denna kvotgrupp har varit relativt konstant under åren 1977–1981 och utgjort ca 4 % av samtliga sökande. Huvuddelen av dessa har i komvux skaffat sig behörighet i engelska och särskild behörighet i övriga ämnen som krävs för resp. högskoleutbildning.

Utbyggnaden av dagundervisningen, som redovisats i föregående avsnitt, har ofta lett till att sammanhållna utbildningar anordnats i syfte att ge fullständig grundskolkompetens eller gymnasieskolkompetens. Det har vanligen varit en förutsättning, särskilt i mindre kommuner, för att utbildning över huvud taget skulle kunna komma till stånd. I SÖ:s undersökningar framhålls ofta både av lärare och kursdeltagare fördelarna med sammanhållen utbildning. Det ger bättre förutsättningar för deltagarna att lära känna varandra och skapar en god sammanhållning och "kamratanda" i kurserna. Studieavbrotten minskar. En risk med de sammanhållna utbildningarna är emellertid att en del kursdeltagare känner sig tvingade att läsa fler ämnen eller andra ämnen än de egentligen skulle vilja eller har behov av. Sammanhållen utbildning på dagtid försvårar för kursdeltagare som på sin fritid vill läsa enstaka ämnen för sitt arbete eller för att skaffa sig behörighet för högskolestudier.

3.7 Påtalade problem inom komvux

3.7.1 Antalet undervisningstimmar för gymnasieskolkurser och särskilda yrkesinriktade kurser

Sedan budgetåret 1977/78 har antalet undervisningstimmar för gymnasieskolkurser och särskilda yrkesinriktade kurser inom komvux inte fått öka i förhållande till förbrukningen föregående år. I budgetpropositionen 1982 föreslås för budgetåret 1982/83 att antalet undervisningstimmar för teoretiska gymnasieskolkurser minskas från 1 086 500 till 965 000. Inte heller antalet grundskoltimmar i komvux får numera öka.

SÖ har i petita för budgetåren 1979/80–1982/83 påtalat problemen med att antalet undervisningstimmar för gymnasieskolkurser inte fått öka. Det har uppstått ett uppdämt behov i kommunerna, eftersom många vuxna som fullbordat grundskolstudier önskar fortsätta med gymnasieskolstudier för att skaffa sig en yrkesutbildning eller behörighet för högskolestudier. Många kommuner har också på grund av arbetsmarknadsläget behov av att kunna öka utbildningsinsatserna för vuxna även inom komvux. Enskilda kommuner har i skrivelser till regeringen och vid uppvaktningar framfört önskemål om att antalet undervisningstimmar åter tillåts öka. SÖ har i sina petita bl. a. för budgetåret 1982/83 liksom i en särskild skrivelse till regeringen den 20 april 1979 redovisat problemen och hemställt om att en årlig ökning av antalet undervisningstimmar för gymnasieskolkurser med minst 10 % medges.

3.7.2 Antalet undervisningstimmar enligt timplanerna

Antalet undervisningstimmar enligt normaltimplanerna i komvux är starkt reducerat i förhållande till timtalet för motsvarande ämnen i ungdomsskolan. I genomsnitt disponerar komvux endast ca 50 % av timtalet i gymnasieskolan. Kursdeltagare i komvux skall ändå uppnå samma kompetens. I skrivelser till regeringen och komvux-utredningen från bl. a. samarbetsnämnden vid Sveaplans vuxengymnasium, kursdeltagare och lärare vid komvux i Sundsvall och lärare vid Västra vuxengymnasiet i Göteborg har påpekats att elevgruppen i komvux kraftigt förändrats under senare delen av 1970-talet. I komvux studerar numera många korttidsutbildade. Dessa har behov av ett utökat antal undervisningstimmar för att uppnå målen enligt läroplanen. Från många håll framförs därför önskemål om att timtalet i olika ämnen får öka utöver det nu medgivna enligt normaltimplanerna.

3.7.3 Invandrarnas studiesituation

I SÖ:s undersökningar och i skrivelser från enskilda kommuner, invandrarorganisationer och invandrarverket påtalas invandrarnas svårigheter att delta i och fullfölja sina studier i komvux. Dels krävs en förbättrad undervisning i svenska språket för invandrare, dels framställs önskemål om att undervisning i större utsträckning skall få anordnas på invandrarspråk. Även behovet av lämpliga läromedel och tvåspråkiga lärare framhålls.

3.7.4 Behov av regional samordning

Nu beslutar de enskilda kommunerna om vilka kurser som skall anordnas inom komvux. I små och medelstora kommuner behövs ofta en samordning mellan kommunerna för att viss utbildning skall kunna komma till stånd. På många håll har enskilda kommuner, länsskolnämnderna eller kommunförbundets länsavdelningar tagit initiativ till en regional samordning mellan kommuner framför allt i fråga om yrkesinriktad utbildning. Även behovet av samordning mellan komvux och övriga utbildningsanordnare i ett län har framhållits. Vuxenutbildningsnämnden i Östergötlands län begär i en skrivelse till regeringen som överlämnats till oss att få ansvaret för regional samordning av vuxenutbildningen i länet och att försöksverksamhet initieras med sådan samordning. Behovet av samordning mellan komvux och framför allt AMU har påtalats även i skrivelser från komvux i Kalmar och Linköping.

3.7.5 Behov av utökad syo och kurativa insatser

I SÖ:s undersökningar, i skrivelser från skolledare och från Föreningen för studie- och yrkesvägledning har framhållits att behovet av syo-insatser ökat dels med hänsyn till att nya målgrupper tillkommit, dels på grund av att komvux syo även i stor utsträckning får lämna information och studievägledning till den vuxna allmänheten i kommunen, dvs. även till sådana vuxna som inte blir kursdeltagare i komvux. Det bör därför enligt dessa skrivelser finnas en särskild syo-resurs för extern syo, och kursdeltagarna i komvux bör garanteras syo-insatser som motsvarar minst 40 % av det nuvarande schablontillägget för komvux. Även behovet av kurativa insatser i komvux framhålls på grund av att komvux nu i större utsträckning rekryterar socialt utsatta personer och vuxna med problem av olika slag. Enligt en enkät som Skolledarförbundet genomfört är behovet av elevvårdspersonal i komvux mycket stort.

3.7.6 Ökad skolledarresurs

I skrivelser från komvux i Kalmar och Linköping framhålls behovet av ökade skolledarresurser. Även i SÖ:s undersökningar påpekas behovet av ökade skolledarresurser särskilt för planering och genomförande av yrkesinriktad utbildning. Administrationen av yrkesinriktad utbildning har visat sig vara mera arbetskrävande än administrationen av teoretisk utbildning. Att skaffa fram lokaler och utrustning och få tag i lärare för relativt korta yrkesinriktade kurser som inte kan anordnas varje termin kräver mycket arbete. Därför behöver de administrativa resurserna för yrkesinriktad utbildning utökas.

3.7.7 Resurser för lokaler och utrustning, inbyggd utbildning

Ett av de största hindren för att anordna kurser inom komvux, särskilt i fråga om yrkesinriktad utbildning, är bristen på lokaler och utrustning. I åtskilliga undersökningar och i skrivelser från olika håll har det framhållits att det borde finnas någon form av statliga resurser för lokaler och utrustning inom

komvux. SÖ har flera gånger i petita, senast inför budgetåret 1981/82, hemställt att inom komvux skall få anordnas inbyggd utbildning, eftersom det skulle skapa nya möjligheter att ge vuxna yrkesutbildning. Även Borlänge kommun har begärt att få starta försöksverksamhet med inbyggd utbildning inom komvux.

3.7.8 Gränsdragningsproblem

I inledningsskedet av komvux-utredningens arbete påtalades från flera håll problemen med gränsdragningen mellan komvux och studieförbund. Samarbetet tycks nu enligt SÖ:s gymnasieinspektörsrapporter fungera bra i flertalet kommuner men kännetecknas i några kommuner av "väpnad neutralitet". I SÖ:s uppföljning av verksamheten i komvux påtalas emellertid vissa problem med gränsdragningen mellan komvux och folkhögskolan, särskilt de s. k. dagfolkhögskolorna. I skrivelserna från Kalmar och Linköping påtalas vissa gränsdragningsproblem mellan komvux och AMU. Rektor för Sveaplans vuxengymnasium i Stockholm har i en skrivelse till regeringen framhållit att högskolorna i många fall bedriver undervisning som ligger på gymnasial nivå, särskilt inom de naturvetenskapligt-tekniska, ekonomiska och språkvetenskapliga områdena. Som exempel anges det s. k. naturvetenskapliga basåret som i stort sett motsvarar utbildning i matematik, fysik, kemi och biologi på naturvetenskaplig linje i gymnasieskolan och i komvux. Skrivelsen har jämte yttranden från UHÄ, SÖ, gymnasieutredningen och Vård 77 överlämnats till komvux-utredningen för beaktande.

3.7.9 Överströmning av elever från gymnasieskolan till komvux

Ibland framförs uppfattningen att en del elever avbryter studierna i gymnasieskolan och går över till komvux av taktiska skäl för att få bättre betyg och därmed bättre kunna konkurrera om attraktiva platser i högskolan. Gymnsieutredningen har undersökt förhållandet och redovisar i betänkandet Studieorganisation och elevströmmar (SOU 1981:98) komvux roll vid övergången från gymnasieskola till högskola. Gymnasieutredningen framhåller att det redovisade siffermaterialet inte talar för att "taktiska studieval och studieavbrott skulle vara någon dominerande företeelse bland komvux-elever med gymnasiebakgrund."

Gymnasieutredningen konstaterar slutligen att högst 1 500 elever i komvux kan ha taktiska avsikter med sin övergång från gymnasieskolan till komvux. "Denna andel kan knappast motivera kritik mot komvux som skolform för elever med gymnasieskolbakgrund. Det är snarare så att komvux kompenserar för brister i gymnasieskolans studieorganisation."

Däremot kompletterar åtskilliga studerande med avgångsbetyg från gymnasieskolan sin utbildning i komvux. Enligt uppgift från SÖ (SÖ-projektet Yngre elever i vuxenutbildning – äldre elever i gymnasieskolan) studerade höstterminen 1980 i gymnasieskolkurser och särskilda yrkesinriktade kurser i komvux 33 776 elever som hade en gymnasieskolutbildning om minst två år innan de började sina studier i komvux. Ca hälften av dessa

studerade ämnen motsvarande tre- och fyraåriga linjer och 37 % gick i yrkesinriktade kurser. Av samtliga dessa kursdeltagare var ca 82 % 21 år eller äldre och endast 18 % var 20 år eller yngre. Av det totala antalet (33 776) var endast ca 3 000 av dem som studerade enstaka ämnen motsvarande tre- och fyraåriga linjer 20 år eller yngre. Flertalet av de studerande i komvux med minst tvåårig utbildning från gymnasieskolan torde alltså ha förvärvsarbetat eller i varje fall gjort ett uppehåll i studierna innan de började i komvux.

3.8 Den regionala obalansen

Med regional obalans i fråga om komvux avses att stora kommuner förbrukar ett större antal undervisningstimmar inom komvux per invånare än små kommuner. Den regionala obalansen påtalades bl. a. av SÖ i skrivelse till regeringen år 1974, där SÖ föreslog ett nytt resurstilldelningssystem för komvux. Den regionala obalansen behandlades också av kommittén för studiestöd åt vuxna i betänkandet Utbildning för vuxna (SOU 1975:59).

Under slutet av 1970-talet förbättrades möjligheterna för små kommuner att starta kurser inom komvux med något lägre antal deltagare genom de s. k. dispenskurserna. SÖ har också genom sin fördelning av undervisningstimmar till komvux under senare hälften av 1970-talet haft vissa möjligheter att förstärka komvux i små kommuner. Dessutom har små kommuner kunnat få en förstärkning av skolledarresursen genom de 174 veckotimmarnas nedsättning av undervisningsskyldigheten för skolledare i komvux som fördelats av SÖ.

Vi har undersökt utvecklingen i fråga om regional utjämning vad beträffar förbrukningen av undervisningstimmar i komvux under 1970-talet. Vi har jämfört förbrukningen av undervisningstimmar läsåret 1973/74 med förbrukningen 1980/81 i olika typer av kommuner. Förbrukningen har satts i relation till antalet invånare i kommunerna. För att underlätta jämförelsen har den genomsnittliga förbrukningen betecknats med index 100. De olika kommuntypernas förbrukning har överförts till denna skala. Index 91 för en kommunkategori innebär att förbrukningen av undervisningstimmar per invånare är 91 % av den som gäller för landet som helhet.

Uppgifter för 1973/74 har hämtats ur Utbildning för vuxna (SOU 1975:59) bilaga 2, och antalet invånare avser den 31 december 1973. Uppgifter för 1980/81 har i fråga om förbrukade undervisningstimmar hämtats ur SÖ:s sammanställning, och antalet invånare har hämtats ur SCB:s material och avser den 31 december 1980.

Indelningen av kommuner i kategorier bygger på antalet invånare den 31 december 1980 (Motala och Vadstena har behandlats som en kommun). Glesbygdskommuner har särredovisats. Med glesbygdskommun avses kommun utan ort där tre- eller fyraårig linje av gymnasieskolan får anordnas enligt SÖ:s förteckning i SÖ-FS 1979:138.

Förbrukningen av undervisningstimmar för grundskolkurser och gymnasieskolkurser per 1 000 invånare läsåren 1973/74 och 1980/81 i de olika kommunkategorierna framgår av tabell 3.2.

Tabell 3.2 Kommunal vuxenutbildning. Timförbrukning per 1 000 invånare i grundskol- och gymnasieskolkurser

Antal kommuner	Kommunkategori	1973/74		1980/81	
		Tim/1 000 invånare	Index	Index	Tim/1 000 invånare
11	> 100 000 inv.	299	134	107	358
25	50 000–100 000 inv.	252	112	108	360
36	30 000–50 000 inv.	218	97	106	354
78	15 000–30 000 inv. (exkl. glesbygd utan g-ort)	163	73	91	305
76	< 15 000 inv. (exkl. glesbygd utan g-ort)	148	66	72	240
52	Glesbygd utan g-ort	199	89	102	342
278	Hela landet	229	100	100	334

Som framgår av tabellen har en klar utjämning skett mellan olika kommunkategorier när det gäller förbrukningen av undervisningstimmar per invånare. Spridningen i indexvärdena är ungefär dubbelt så stor 1973/74 som 1980/81. Den kommuntyp som haft den lägsta ökningen är små kommuner som inte kan utnyttja glesbygdskommunernas möjligheter att starta kurser med lägre deltagarantal. Även dessa kommuner har dock ökat sin förbrukning av antalet undervisningstimmar per 1 000 invånare från 148 till 240.

En särredovisning av förbrukningen av antalet undervisningstimmar i grundskolkurser per 1 000 invånare visar en ännu större utjämning mellan stora kommuner och små kommuner från läsåret 1973/74 till 1980/81 (tabell 3.3).

Tabell 3.3 Kommunal vuxenutbildning. Timförbrukning per 1 000 invånare i grundskolkurser

Antal kommuner	Kommunkategori	1973/74		1980/81	
		Tim/1 000 invånare	Index	Index	Tim/1 000 invånare
11	> 100 000 inv.	74,5	116	89	98,3
25	50 000–100 000 inv.	80,8	126	104	114,3
36	30 000– 50 000 inv.	61,2	95	109	120,1
78	15 000– 30 000 inv. (exkl. glesbygd utan g-ort)	52,7	82	104	114,3
76	< 15 000 inv. (exkl. glesbygd utan g-ort)	31,8	50	89	97,9
52	Glesbygd utan g-ort	54,8	85	117	129,1
278	Hela landet	64,1	100	100	110,2

Det finns numera knappast några regionala skillnader att tala om när det gäller förbrukningen av undervisningstimmar för grundskolkurser per 1 000 invånare. Den största förbrukningen uppvisar kommuner i glesbygd. Även i fråga om förbrukningen av gymnasieskoltimmar per 1 000 invånare har en utjämning skett. Där kvarstår dock fortfarande vissa skillnader mellan stora och små kommuner – av naturliga skäl. Minsta förbrukningen av gymnasieskoltimmar per 1 000 invånare har kommuner med mindre än 15 000 invånare utan att räknas till glesbygdskommuner.

Det bör noteras att det i många kommuner även finns andra utbildningsmöjligheter för vuxna än komvux, t. ex. folkhögskola.

3.9 Komvux måluppfyllelse

SÖ konstaterar i sin uppföljning av verksamheten inom komvux *Läroplanen i praktiken* (1978), att undervisningen genomgående är av hög kvalitet och genomförs mycket ambitiöst av lärare och kursdeltagare. Effekterna av undervisningen upplevs mycket positivt av dem som slutför kurserna. "Utöver kunskaper och betyg har individerna utvecklats positivt. Detta gäller särskilt äldre med kort utbildning. Av dem som är över 45 år har hela 73 % angivit att de fått bättre självförtroende, medan detta gäller endast 44 % av de yngre kursdeltagarna (≥ 25 år)."

Även kursdeltagarna i yrkesinriktad utbildning har enligt SÖ:s uppföljning upplevt utbildningen mycket positivt. Utöver yrkeskunskaper anser sig en stor del ha fått ökat självförtroende och större intresse för ytterligare utbildning.

Majoriteten av kursdeltagarna anser sig ha haft tillräckliga möjligheter att påverka kursens uppläggning och innehåll. Det gäller 68 % av deltagarna i allmänna ämnen och 75 % i yrkesinriktade kurser. Minst nöjda är yngre kursdeltagare i gymnasieskolkurser.

Majoriteten av kursdeltagarna är enligt SÖ:s uppföljning positiva till att betyg sätts. Det gäller i högre grad dagstuderande och kursdeltagare som siktar på fullständig kompetens. Kvällsstuderande och kursdeltagare i yrkesinriktad utbildning anser i mindre utsträckning att betyg är betydelsefulla. Enligt SCB:s uppföljning av elever i yrkesinriktade kurser i komvux (Det är vi som läser yrkeskurser i komvux. Preliminärrapport februari 1982) uppgav var fjärde kvinna och var åttonde man att de haft direkt nytta av betyget från komvux. Betygsättningen behandlas också i en rad gymnasieinspektörsrapporter. "Meningarna om betyg bör sättas är delade, bl. a. därför att det är svårt att sätta betyg. Det gäller framför allt kurser som inte har någon motsvarighet i ungdomsskolan."

Betygsnivån är högre i komvux än i ungdomsskolan. Det är enligt gymnasieinspektörsrapporterna fullt berättigat med hänsyn till de vuxenstuderandes höga ambitionsnivå, koncentrationsläsningen och på grund av att de som skulle ha fått de låga betygen avbrutit studierna.

Det stora flertalet kursdeltagare, lärare och skolledare i komvux anser enligt SÖ:s uppföljning av verksamheten att utbildningen fungerar mycket bra. Alla är angelägna om att framhålla skolformens fördelar. Det är ändå viktigt att beakta de kritiska synpunkter som kommer fram och de problem

som redovisas. Vi tar här kortfattat upp några av dessa problem. De utgör underlag för våra överväganden och förslag i detta betänkande.

- *Svårigheter att starta kurser på grund av för få sökande.* Små och medelstora kommuner har ofta problem med att få igång kurser i mindre frekventa ämnen. Detta innebär att åtskilliga kursdeltagare inte kan få en fullständig kompetens. Problem finns även i större kommuner att få underlag för smala yrkesinriktade utbildningar.
- *Lokaler och utrustning.*
  Komvux har i flertalet kommuner problem med att få tillgång till lokaler särskilt på dagtid. I 58 % av kommunerna med särskilda skolenheter för komvux har planerade yrkesinriktade kurser inte kunnat starta på grund av att lokalfrågan inte kunnat lösas.
- *Vuxenanpassning av utbildningen.*
  Gymnasieskolans linjer har ett innehåll som är mindre väl anpassat till vuxnas förkunskaper, behov och intressen. Delmomentskurserna är utformade efter gymnasieskolans lokaler och utrustning och passar ofta dåligt för vuxna som har yrkeserfarenheter och önskar fortbildning. Utbildningen är ofta för omfattande. Vad som behövs är specialkomponerade kurser eller kurspaket som kan innehålla både allmänna och yrkesinriktade ämnen eller delar av ämnen på olika nivåer. De särskilda yrkesinrktade kurserna har vanligen varit utformade på detta sätt och har därför mottagits mycket positivt.
- *Behov av fortbildning.*
  I komvux tjänstgör i stor utsträckning lärare med tjänst i ungdomsskolan. De saknar särskild utbildning eller fortbildning för undervisning i komvux. Det finns därför ett stort behov av både ämnesmetodisk och vuxenpedagogisk fortbildning.
- *Heterogena undervisningsgrupper.*
  Undervisningsgrupperna i komvux består ofta av kursdeltagare som är mycket olika i fråga om intresseinriktning, ålder, yrkeserfarenhet, förkunskaper, studievana m. m. Detta innebär stora problem vid planering och genomförande av undervisningen.
- *Begränsat antal undervisningstimmar.*
  Ett omfattande kursinnehåll, höga ambitioner hos deltagarna och ett begränsat antal undervisningstimmar kan leda till att läraren föreläser. Skriftliga prov och betyg får stor betydelse och påverkar arbetsformerna. En stor del av de studerande önskar fler undervisningstimmar och en långsammare studietakt.
- *Lärardominerade arbetsformer.*
  En minoritet anser att föreläsning förekommer för ofta och önskar mer samtalslektioner och grupparbete och större möjligheter att påverka innehåll och uppläggning av undervisningen.
- *Det lokala engagemanget för komvux.*
  Kommunernas intresse för komvux varierar. Det är i allmänhet lätt att anordna grundskolkurser och gymnasieskolkurser i vissa allmänna ämnen. Möjligheten att anordna yrkesinriktad utbildning styrs i hög grad av tillgången på lokaler och utrustning. I många kommuner har komvux svårigheter att anordna yrkesinriktad utbildning, särskilt på dagtid, även om det finns behov av sådan utbildning, på grund av att det ofta är förenat med särskilda kostnader att anordna sådan utbildning.

Vår FoU-översikt ger i stort sett en samstämmig men något mer nyanserad bild av måluppfyllelse för verksamheten i komvux. Den genomsnittlige komvux-deltagaren uttalar i enkäter och intervjuer en mycket uppskattande syn på sin utbildning. "De positiva uttalandena gäller inte enbart utbildningens praktiska kompetensgivande sida utan också sådana bredare aspekter som personlighetsutveckling och allmän vidareutbildning." Ganska många deltagare har varit kritiska till vissa delar av utbildningens innehåll och till arbetsformerna och önskat ett större medinflytande över planering, innehåll och genomförande av undervisningen.

Om man inte enbart utgår från deltagarreaktioner utan även tar hänsyn till övergripande utbildningsmål för komvux blir måluppfyllelsen enligt FoU-översikten mindre entydig:

- Utnyttjandet av arbetsformer med inriktning mot en mer aktiv elevroll förefaller vara förhållandevis begränsat i jämförelse med mer lärardominerad utbildning.
- Behovet av ytterligare satsningar på enskilda individer och grupper förefaller att vara mycket stort.
- Stora deltagargrupper efterlyser det större medinflytandet vid kursplanering etc. som enligt läroplanerna bör kännetecknа svensk undervisning.
- Stora grupper av vuxenstuderande upplever sig behöva en ökad säkerhetskänsla i sin studiesituation, mer ingående information och introduktion i studiearbetet, ett mindre uppdrivet tempo och ett omfattande lärarstöd.

Vissa av dessa önskemål skulle enligt FoU-översikten kunna tillfredsställas genom en mer differentierad och invidianpassad komvux. Detta leder emellertid till krav både på personella och ekonomiska resurser. Sådana förändringar aktualiserar också frågan om komvux uppgift som en kompetensgivande utbildning och dess roll i utbildningssystemet vid sidan av andra utbildningsanordnare. En snabb och radikal omläggning av utbildningen inom komvux i den riktning som vissa grupper önskar skulle också kunna innebära problem för den stora majoritet av deltagare som anser att den nuvarande undervisningen i komvux väl svarar mot deras förväntningar. Analysen av komvux måluppfyllelse behöver också innefatta behovet av en ökad rekrytering av korttidsutbildade och resurssvaga personer. Även om komvux redan nu – såsom ovan redovisats – i stor utsträckning rekryterar korttidsutbildade vuxna, framför allt till grundskolkurser, har i regeringspropositioner liksom i våra direktiv understrukits behovet att i ännu högre grad till komvux rekrytera vuxna med kort utbildning och andra resurssvaga grupper. Frågan måste då ställas i vilken utsträckning komvux med nuvarande utformning och resurser är anpassad att möta en ökad andel resurssvaga och möjliggöra för dem att fullfölja utbildningen. I FoU-översikten konstateras avslutningsvis:

Allmänt kan då sägas att en omprövning av utbildningsinnehåll och utbildningsformer i flera fall förefaller nödvändig redan om man vill ta ökad hänsyn till olika resurssvaga grupper inom en utbildning med nuvarande rekryteringsprofil. Vid en ökad rekrytering av lågutbildade och i övrigt resurssvaga grupper kommer rimligen de i detta tidigare sammanhang aktualiserade problemen att ytterligare accentueras. Flera skäl kan anföras härför:

- Komvux får fler studerande med liten studievana och med ökat behov av informerande och introducerande utbildningsåtgärder (syo, mjukstart etc.).
- Komvux får därmed också ökat antal studerande som med nuvarande studiekrav känner stor osäkerhet och oro i studiesituationen och som upplever starkt behov av särskilda stödåtgärder och lugnare studietakt.

Genom en ökad satsning på ur rekryteringspolitisk synpunkt angelägna grupper kommer också med all säkerhet särskild hänsyn att behöva tas till den ökade spridningen i förkunskaper och studieinriktning inom den kommunala vuxenutbildningen som helhet.

Jan-Edolf Byström redovisar i *Åter ut i arbetslivet* en enkät- och intervjuundersökning av kursdeltagare som avslutat grundskolkurser och teoretiska gymnasieskolkurser i komvux i Örnsköldsvik 1974–1978. En stor majoritet av samtliga undersökta kursdeltagare anser att de fått sina studiemål uppfyllda genom studierna i komvux, 17 % i mycket stor utsträckning och 56 % i stor utsträckning. Endast 6 % är missnöjda. Drygt hälften av deltagarna fortsatte att studera i någon form efter komvux-studierna. Ungefär en fjärdedel studerade för att byta yrke, under det att ca 40 % inte hade planer på att byta yrke.

Kursdeltagarna i grundskolkurserna följdes dessutom upp med en intervjuundersökning. Intervjupersonernas behållning av sina grundskolstudier som vuxna är ofta mycket positiv. Att få chansen att studera som vuxen har setts som något fantastiskt av många intervjupersoner, att få tillfälle att revanchera ett tidigare studiemisslyckande eller att äntligen få chansen att påbörja studier som det inte fanns möjlighet till i ungdomsåren av ekonomiska eller andra skäl. Den största behållningen av studierna vid sidan av kunskaper och betyg är ett ökat självförtroende. Även kursdeltagarnas kulturella och sociala resurser har ökat.

En stor del av deltagarna i grundskolkurserna har utgjorts av hemarbetande kvinnor. Genom grundskolstudierna har de fått en formell kompetens för fortsatta studier och en stärkt självkänsla. De flesta har fortsatt med gymnasiestudier främst inom områdena vård samt distribution och kontor. Några har gått vidare till högskolestudier. De kvinnor som vid intervjutillfället avslutat sin utbildning hade också lyckats få arbeten som svarade mot deras utbildningsnivå.

I rapporten konstateras avslutningsvis:

Resultaten av de kortutbildade deltagarnas vuxenstudier har visat sig vara mycket goda, såväl vad gäller personlighetsutvecklande faktorer som studieresultat i form av betyg. Även vad gäller resursförstärkning i politiska, kulturella och sociala hänseenden kan resultat noteras om än dessa resultat får anses vara svåra att klart uppskatta. Dessa kortutbildade vuxenstuderande har övervunnit sitt utbildningsmässiga handikapp och stärkt sin konkurrenskraft i förhållande till ungdomsskolans elevgrupper, vad gäller möjligheter till fortsatt utbildning och arbete.

Kristina Olsson har våren 1980 gjort en uppföljning av de elever vid Stockholms vuxengymnasier som 1973 och 1974 tog fullständig grundskol- eller gymnasieskolkompetens, sammanlagt 773 personer. Undersökningen redovisas i rapporten *Uppföljning av komvux-elever.*

De största skillnaderna mellan komvux och ungdomsskolan var enligt

deltagarna att relationen mellan lärare och elev var mer jämlik i komvux, och att möjligheten att påverka undervisningen var större inom komvux. De största fördelarna med komvux ansågs vara koncentrationsläsningen, den fria studiegången, den höga studiemotivationen och den goda kamratandan. De som hade negativa synpunkter på komvux framhöll att studietakten varit för hög, och att betygshetsen och heterogeniteten bland deltagarna varit besvärande. Relativt många män bland kursdeltagarna på grundskolnivå ansåg att undervisningen varit dåligt verklighetsanpassad.

I fråga om kursdeltagarnas sysselsättning efter studierna i komvux konstateras att

- majoriteten av samtliga deltagare fortsatte att studera efter komvux-studierna eller efter ett tag, antingen vid högskolan eller för yrken inom hälso- och sjukvård, social service eller för fritidsledar- eller läraruppgifter,
- två tredjedelar hade vid undersökningstillfället bytt sysselsättning efter komvux-studierna och de allra flesta ansåg att komvux-studierna haft betydelse för deras arbete,
- de som vid undersökningstillfället studerade ansåg att komvux-studierna utgjort en god grund för de fortsatta studierna,
- de allra flesta ansåg att de haft användning av betyget från komvux framför allt för antagning till vidare studier,
- majoriteten av kursdeltagarna ansåg att komvux-studierna föreutom kunskaper och färdigheter också givit dem bättre allmänbildning, ökat självförtroende samt intresse för andra studier.

I den avslutande diskussionen konstateras att komvux i viss utsträckning når gruppen korttidsutbildade i varje fall med sina grundskolkurser. Närmare hälften av kursdeltagarna i grundskolkurser (60 % av männen) hade högst 8-årig folkskola som tidigare utbildningsbakgrund. "Svaret på frågan 'I vilken utsträckning har komvux medverkat till att överbrygga utbildningsklyftor i samhället?' blir därför, att vi tror komvux i viss utsträckning kan bidra till detta framför allt vad beträffar utbildningsklyftan mellan generationer."

Vidare konstateras att ca 30 % av deltagarna ansåg att komvux-studierna medfört ökat intresse för och engagemang i samhällsfrågor och att mellan 70 och 80 % ansåg att de fått en bättre allmänbildning och ökat självförtroende. Sammanfattningsvis konstateras att komvux för många har fungerat mycket bra som grund för vidare utbildning som dessa haft nytta av på arbetsmarknaden. Komvux har för många av deltagarna visat sig fungera som återkommande utbildning.

SCB har undersökt sysselsättning hos elever i komvux före och efter studierna både i yrkesinriktad utbildning och i teoretiska gymnasieskolkurser. SCB konstaterar i rapporten *Det är vi som läser yrkeskurser i komvux att* en viss förskjutning mot yrken med krav på högre/längre formell utbildning kan märkas för båda könen efter fullbordad yrkesinriktad utbildning. Den största förändringen har inträffat för yrkesgrupperna "hemarbetande och studerande". Omkring hälften av dessa grupper har fått arbete efter komvux-studierna. Vidare konstaterar SCB att de som före komvux-studierna var arbetslösa i stor utsträckning fått arbete efter studierna.

I SCB:s uppföljning höstterminen 1980 av vuxna som höstterminen 1976 studerade ämnen motsvarande tre- och fyraåriga linjer i gymnasieskolan konstateras ännu större yrkesrörlighet. Endast 20 % av dem som före studierna i komvux var hemarbetande var även hösten 1980 hemarbetande och 27 % var studerande både före studierna i komvux och hösten 1980. Stor rörlighet konstateras också för personer som före studierna var biträdespersonal och ej yrkesutbildade.

Av SCB:s uppföljning framgår också att av dem som höstterminen 1976 deltog i teoretiska gymnasieskolkurser i komvux, studerade höstterminen 1980 ca 37 % (14 % på heltid och 23 % på deltid). Huvuddelen av dessa studerade vid högskola, 9 % i enstaka kurser och 12 % för fullständig examen.

De senast redovisade undersökningarna och flertalet undersökningar i vår FoU-översikt har gällt kursdeltagare som fullföljt sina studier i enstaka ämnen eller skaffat sig fullständig kompetens. I undersökningarna har inte beaktats att ett visst bortfall sker i komvux (jfr s. 81). Bilden av komvux måluppfyllelse skulle säkerligen bli mer nyanserad om även avbrytarnas synpunkter kunde beaktas. Som tidigare påpekats ger undersökningar av studieavbrott i komvux en komplicerad bild av en rad olika orsaksfaktorer dels relaterade till studiesituationen, dels relaterade till förhållanden utanför studiesituationen.

Vid en bedömning av komvux måluppfyllelse borde man också ta hänsyn till om det bland komvux målgrupper finns några allvarliga invändningar mot komvux, vilka kan utgöra hinder för dem att över huvud taget överväga att deltaga i komvux. Enligt en undersökning av korttidsutbildades inställning till vuxenutbildning (SÖ:FoU-rapport 26, 1977) var hindren för deltagande att hänföra huvudsakligen till två kategorier. Den ena rörde inställningen till vuxenutbildning och pekade på att de tillfrågade inte såg någon nytta med att studera. Den andra kategorien innebar att man inte kunde eller orkade på grund av andra aktiviteter, arbete, familj, "för trött", "för mycket att göra". Relativt få angav negativa upplevelser av den egna skoltiden eller tidigare utbildning eller rädsla att inte klara av studierna. Nästan hälften av dem som önskade delta i utbildning för att därigenom kunna byta yrke eller kunna skaffa sig ett nytt yrke var positiva till att delta i komvux.

Utifrån resultaten från projektet Studiebehov och studiehinder i vuxenutbildningen redovisas behov av vissa förändringar av komvux. Framför allt bör en närmare koppling ske mellan innehållet i undervisningen och den livs- och yrkessituation deltagarna befinner sig i. "Det vore en fördel för undervisningen om stoffet kunde behandlas utifrån olika sektorer och vara probleminriktat i stället för strängt ämnesbundet. Härigenom ökas möjligheterna att i undervisningen knyta an till vuxnas erfarenheter och situation." Vidare framhålls vikten av att deltagarna får medverka i planering, kursuppläggning och stoffurval.

Korttidsutbildade vuxna säger sig framför allt ha behov av korta yrkesrelaterade kurser. Därför bör komvux enligt rapporten byggas upp av moduler som går att kombinera med varandra och kompletteras med andra moduler. En viktig uppgift är att försöka kombinera yrkesinriktade och allmänna moduler.

Vi kan sammanfattningsvis konstatera att de kursdeltagare som fullföljt

sina studier i komvux anser att komvux i mycket hög grad uppfyllt målen för verksamheten. Enligt flera undersökningar har komvux givit behörighet och goda kunskaper för fortsatta studier, medverkat till att kursdeltagarna kunnat få arbete, avancera eller stärka sin ställning på arbetsmarknaden och bidragit till kursdeltagarnas personlighetsutveckling.

Det finns emellertid också vissa brister och problem i fråga om måluppfyllelse. Vi har redovisat bl. a. följande:

- otillräcklig rekrytering av prioriterade målgrupper,
- otillräckliga resurser att anordna framför allt yrkesinriktad utbildning,
- otillräcklig vuxenanpassning av innehåll och arbetsformer och bristande kursdeltagarmedverkan vid planering och genomförande av undervisningen,
- otillräckliga resurser för syo och kurativa insatser och relativt hög avbrottsfrekvens.

Vi konstaterar att det finns en målkonflikt i att komvux skall rekrytera korttidsutbildade vuxna och med begränsade resurser för undervisning och elevvård uppfylla högt ställda krav på kunskaper, färdigheter och personlighetsutveckling.

4 Grundvux tillkomst, utveckling och nuvarande verksamhet

4.1 Bakgrund och tillkomst

Under en stor del av 1900-talet angavs antalet analfabeter bland den vuxna befolkningen i Sverige till 0 %. Analfabetismen betraktades som ett u-landsproblem. I samband med den stora invandringen till Sverige under 1960-talet uppmärksammades analfabetismen bland vuxna. Då startade också vuxenundervisning för svenska zigenare. Från 1967 tilläts kommunerna att ta ut statsbidrag för undervisning på grundskolnivå för vuxna invandrare som fått ofullständig eller ingen undervisning.

Det visade sig emellertid att även vuxna svenskar kunde ha behov av elementär undervisning på grundskolnivå. 1969 medgav Kungl. Maj:t "att statsbidrag till driftkostnader för det allmänna skolväsendet får beräknas för undervisning på grundskolnivå av alla ungdomar och vuxna, som fått ofullständig eller ingen undervisning". Verksamheten följde i tillämpliga delar bestämmelserna för särskild undervisning i grundskolan.

Undervisningen visade sig innebära betydande svårigheter, både av pedagogisk, administrativ och studiesocial art. Inom SÖ tillsattes därför 1974 en arbetsgrupp för att utreda frågor i anslutning till alfabetiseringsundervisning (ALFAVUX). Genom en enkät till skolstyrelserna fick ALFAVUX en överblick över läget. Det framkom bl. a. ett behov av information till skolstyrelser och andra myndigheter om gällande bestämmelser. SÖ utarbetade en sådan, som publicerades i Aktuellt från skolöverstyrelsen (ASÖ 1974/75:48).

ALFAVUX framlade 1975 sin rapport Alfabetiseringsundervisning i Sverige. I rapporten lämnades förslag till definition av begreppen analfabet och funktionell läs- och skrivförmåga, förslag till grundläggande utbildning för vuxna och förslag till studiesociala förmåner under utbildningen. SÖ överlämnade rapporten till regeringen. Ett särskilt studiestöd infördes den 1 juli 1976 för dem som deltog i den kommunala alfabetiseringsundervisningen.

Grundutbildning för vuxna (grundvux) startade i nuvarande form den 1 juli 1977 efter beslut av riksdagen på grundval av förslag i budgetpropositionen 1977 (prop. 1976/77:100, bil. 12).

4.2 Mål, målgrupper och uppgifter

Av förordningen (1977:537) om grundutbildning för vuxna framgår att utbildningen gäller sådana vuxna som saknar grundläggande kunskaper i läsning, skrivning eller matematik. Utbildningen gäller inte den som skall beredas undervisning enligt lagen angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda eller den som kan beredas grundutbildning i samband med arbetsmarknadsutbildning eller i AMS flyktingförläggningar.

Vuxenutbildningens allmänna mål gäller öven för grundvux. Inom denna ram har grundvux till syfte

1. att förmedla kunskaper och färdigheter som är oundgängliga för den enskilde i samhället och som kan utgöra grund för yrkesutövning och vidareutbildning samt
2. att utveckla de studerandes förmåga att kritiskt undersöka sin egen situation och det omgivande samhället och stimulera dem till att medverka i samhällets utveckling.

Grundvux vänder sig till både invandrare och svenskar. Grundvux omfattar grundläggande utbildning i läsning, skrivning och matemtik på en nivå som motsvarar högst årskurs 6 i grundskolan. Samhällsorienterande och naturorienterande moment skall ingå i undervisningen. Utbildningen bör anpassas till de studerandes behov och anknyta till deras situation och erfarenheter. Undervisningen bör helt eller delvis anordnas på invandrarens modersmål, om den studerande önskar det.

4.3 Nuvarande bestämmelser för grundvux samt utvecklingen av dessa

Verksamheten i grundvux regleras av förordningen om grundutbildning för vuxna (SFS 1977:537, senast ändrad 1981:455). I avvaktan på erfarenheter av grundvux utfärdade SÖ anvisningar till vissa paragrafer i förordningen om grundvux (SÖ-FS 1977:42), som ersatte den tidigare informationen från SÖ till skolstyrelserna angående den kommunala alfabetiseringsundervisningen. Under våren 1981 har SÖ givit ut nya föreskrifter och anvisningar till förordningen (SÖ-FS 1981:19). SÖ har också givit ut ett cirkulär med kommentarer och rekommendationer i fråga om lärare för tjänstgöring inom grundvux (SÖ-FS 1981:20). SÖ planerar att under budgetåret 1981/82 påbörja utgivningen av ett servicematerial som stöd i det lokala arbetet med information, lärarfortbildning och utveckling av undervisningen.

Av bestämmelserna framgår att varje kommun skall sörja för att grundvux anordnas i kommunen för den som behöver den. Varje kommun skall också informera om grundvux och samverka med andra utbildningsanordnare, statliga myndigheter och arbetsmarknadens parter i syfta att nå dem som behöver utbildningen och motivera dem för att delta. Kommunerna skall vidare samverka med andra utbildningsanordnare för att de studerande om möjligt skall slippa byta utbildningsmiljö och för att de skall erbjudas fortsatt utbildning efter grundvux.

Skolstyrelsen är styrelse även för grundvux. Utbildningen skall organisa-

toriskt knytas till komvux. Den får knytas till grundskolan i kommuner som saknar komvux eller, efter medgivande av SÖ, om andra särskilda skäl föreligger. Rektor och studierektor vid den skolenhet dit grundvux har förlagts leder verksamheten.

Skolpoäng beräknas på samma sätt för grundvux som för komvux (1,5 poäng för varje påbörjat 800-tal lektioner). Poängsystemet för beräkning av skolledarresursen för grundvux infördes dock först den 1 juli 1979. SÖ kan medge utökat antal arvodestjänster som studierektor (utöver de två som högst får finnas vid komvux-enhet), om särskilda skäl föreligger, dvs. i regel om grundvux har betydande omfattning.

Grundvux har inte något eget lärartjänstsystem. I förordningen om grundvux anges att undervisning i grundvux får ingå i tjänst som lärare vid grundskolan och i tjänst som lärare vid skolväsendet i kommun. Låg- och mellanstadielärare samt speciallärare i grundskolan kan ha hela sin tjänstgöring förlagd till grundvux, medan lärare 16–19[1] vid grundskolan och lärare 16–18[1] vid skolväxendet i kommun får ha högst en tredjedel av tjänstens timtal i grundvux, såvida inte skolstyrelsen av särskilda skäl bestämmer ett högre timtal för viss tjänst. Även timlärare får anställas för undervisning i grundvux.

Regeringen hr också givit ett antal formellt obehöriga lärare, som har mångårig erfarenhet från svenskundervisning för invandrare i studieförbund och/eller grundvux, rätt att tjänstgöra på ett förordnande tills vidare som extra lågstadielärare med undervisning enbart inom grundvux.

Svensktalande har rätt att tas in till grundvux, om deras kunskaper i läsning, skrivning eller matemetik bedöms ligga under medelnivån för elever som har gått igenom grundskolans årskurs 4. Icke svensktalande har rätt att tas in om de inte kan läsa eller skriva på sitt modersmål eller har kortare grundutbildning än vad som motsvarar fyra års heltidsstudier i Sverige eller saknar motsvarande kunskaper i läsning, skrivning eller matematik.

Lägsta ålder för intagning till grundvux är 16 år. Samma åldersgräns gäller för både svensktalande och icke svensktalande. Om synnerliga skäl föreligger kan intagning göras tidigare. Sådana skäl kan vara t. ex. att en person på grund av sin speciella sociala situation, t. ex. giftermål, ej kan undervisas i grundskolan.

Av SÖ:s anvisningar framgår att man bör vara återhållsam med att använda formella test och liknande material för att fastställa kunskapsnivån. Den sökandes tidigare formella utbildning är inte avgörande för intagningen. SÖ hänvisar till uttalanden i 1977 års budgetproposition, där det framgår att det alltid skall vara de faktiska kunskaperna, inte utbildningens längd, som skall få avgöra om en person bör antas eller inte. Personer som inte har mer omfattande brister bör dock i första hand hänvisas t. ex. till studiecirklar i svenska och matematik eller ges stödundervisning i komvux.

För undervisningen i grundvux gäller f. n. tillämpliga delar av mål och riktlinjer enligt läroplan för grundskolan. Fr. o. m. läsåret 1982/83 kommer i

[1] Lärare 16–18: i två eller tre av följande ämnen på grundskolans högstadium eller vid skolväsendet i kommun, nämligen svenska, matematik, engelska, tyska, franska, religionskunskap, samhällskunskap, historia, geografi, biologi, fysik och kemi.
Lärare 19: i följande ämnen på grundskolans högstadium, nämligen dels matematik och teknik, dels fysik eller kemi.

stället mål och riktlinjer i läroplan för komvux (Lvux 82) att gälla i tillämpliga delar även för grundvux.

Betyg eller motsvarande förekommer inte i grundvux. Däremot får den som så önskar ett intyg om deltagande i utbildningen utfärdat av rektor.

De studerande skall sammanföras till grupper. Om antalet deltagare överstiger sju får gruppen delas. Om den studerande har behov av enskild undervisning eller undervisning i mindre grupp, får gruppen delas även om deltagarantalet är sju eller lägre.

Statsbidrag utgår med 100 % av lärarlönen. Enligt det statsbidragssystem som gällde t. o. m. budgetåret 1980/81 utgick vid enskild undervisning bidrag för sju lektioner per vecka. Med ökat antal deltagare i grupp ökade statsbidrget enligt en detaljerad skala. Sedan den 1 juli 1981 tillämpas ett förenklat statsbidragssystem. Det nya systemet innebär att statsbidrag utgår för sju timmar per vecka för varje grundvux-elev i en kommun upp t. o. m. fyra elever. Därefter, dvs. fr. o. m. den femte eleven i kommunen, utgår statsbidrag för fyra timmar per vecka för varje nytillkommande elev.

Statsbidraget har hela tiden utgått för 37 veckor per läsår. Reglerna för statsbidrag gäller *beräkningen* av bidraget. Inom den ram som därigenom erhålls har kommunerna frihet att utifrån de lokala behoven bedöma, hur undervisningsgrupperna skall vara sammansatta och hur timresursen skall fördelas, hur många timmar per vecka och under hur många veckor under läsåret de studerande skall delta i utbildningen.

Liksom för komvux finns det ett schablontillägg för grundvux. I grundvux uppgår det till 15 % av antalet lektioner multiplicerat med timarvodet enligt BT 12:0 (1982 101:10 kr.). Den resurs som då erhålls får användas för kostnader för information och uppsökande verksamhet, studiehandledning, studie- och yrkesorientering, studiebesök, kurativa insatser, tolkning samt stödundervisning. Användningsområdet är alltså något vidare än det är för schablontillägget i komvux. Dessutom gäller att komvux schablontillägg får användas även för grundvux, medan man däremot inte får använda grundvux-resurserna inom komvux. Liksom för komvux gäller att schablontillägget till en kommun inte får överstiga summan av de utgifter som kommunen uppger sig ha haft för de ändamål tillägget är avsett för.

Avgift får inte tas ut för undervisning i grundvux. Det påpekas särskilt i förordningen i anslutning till bestämmelserna om schablontillägg att statsbidrag inte utgår för läromedel. Enligt SÖ (1978) fick deltagarna läromedel i drygt hälften av kommunerna. I en del kommuner förekom både låne- och gåvoläromedel. I ungefär 30 % av kommunerna lånade deltagarna alla läromedel.

Sedan den 1 juli 1980 kan statsbidrag utgå till tekniska stödåtgärder för hörselskadade, synskadade eller rörelsehindrade elever i grundvux. Bidraget utgår enligt samma grunder som i komvux. Det fastställs och utbetalas av SÖ efter ansökan från kommunen. Bidrag kan utgå till tekniska hjälpmedel, skolskjutsar, personell assistans m. m.

Deltagarna i grundvux kan få ett särskilt studiestöd enligt förordningen om timersättning vid grundutbildning för vuxna. (SFS 1976:327, ändrad senast 1980:355). Timersättning kan utgå för högst 28 lektionstimmar om 40 minuter per vecka. Skolstyrelserna svarar för utbetalningen. Ersättningen utgår f. n. med 33 kr. per timme för varje timme den studerande deltar i

undervisningen och på grund därav förlorar arbetsinkomst, ersättning från arbetslöshetskassa eller kontant arbetsmarknadsstöd. Till övriga deltagare i grundvux kan timersättning med f. n. 13 kr. utgå. Timersättningen är i princip maximerad till 1 120 lektionstimmr men kan – om särskilda skäl finns – utgå under ytterligare 1 100 lektionstimmar, dvs. under som allra högst totalt 2 220 lektionstimmar.

Närmare föreskrifter om timersättning meddelas av centrala studiestödsnämnden, CSN.

4.4 Omfattning av verksamheten i grundvux

Analfabetismen bland vuxna uppmärksammades under 1960-talet i samband med den stora invandringen till Sverige. SÖ inventerade hösten 1967 det antal analfabeter bland invandrarna som länsarbetsnämnderna kände till. Det kända antalet analfabeter var ca 200. SÖ uppger att högst 300 personer torde ha deltagit fram till 1970 i den alfabetiseringsundervisning som bedrevs av kommunerna med statsbidrag. I den vuxenundervisning för svenska zigenare som startade under 1960-talet hade ca 400 personer deltagit fram till 1971.

ALFAVUX insamlade genom en enkät till samtliga skolstyrelser uppgifter om undervisningen på grundskolnivå av vuxna som fått ofullständig eller ingen utbildning. Läsåret 1973/74 undervisades sammanlagt ca 1 100 personer i olika typer av alfabetiseringsundervisning. Alltsedan grundvux infördes i sin nuvarande form den 1 juli 1977 har SÖ i samarbete med SCB i mars, vecka 10, varje år tagit in vissa uppgifter om verksamhetens omfattning från kommunerna. Resultaten har publicerats i rapporter 1978, 1979, 1980 och 1981. Någon reguljär statistik över grundvux finns ännu inte (SCB föreslås i budgetpropositionen 1982 få medel till sådan statistik fr. o. m. budgetåret 1982/83).

Antalet kommuner som anordnar grundvux (och dess äldre motsvarighet) har ökat snabbt. Läsåret 1973/74 fanns alfabetiseringsundervisning i 90 kommuner. Tabell 4.1 visar utvecklingen av antalet kommuner med grundvux.

Läsåret 1977/78 var det således drygt hälften av rikets kommuner som hade startat verksamhet inom grundvux. Andelen ökade till 75 % under läsåret 1979/80 och var under läsåret 1980/81 uppe i 87 %. Det är sannolikt att

Tabell 4.1 Antal kommuner som anordnat grundvux, andel kommuner med grundvux och ökning från föregående år

	År			
	1978	1979	1980	1981
Antalet kommuner med grundvux	146	188	209	243
Andel kommuner med grundvux	53 %	68 %	75 %	87 %
Ökning från föregående år		29 %	11 %	16 %

Källa: SÖ:s rapporter Grundutbildning för vuxna 1978–81.

antalet kommuner med grundvux har ökat ytterligare under innevarande läsår och att det i dag anordnas grundvux i mer än 90 % av kommunerna i landet. Det bör i det här sammanhanget också noteras att det finns ett antal kommuner, som tidigare haft enstaka grundvux-deltagare, men inte redovisade någon verksamhet under läsåret 1980/81. Säkerligen har samtliga kommuner behov av att kunna anordna grundvux åtminstone med vissa mellanrum.

Även antalet genomförda undervisningstimmar och antalet deltagare i grundvux har ökat snabbt. Såväl antalet undervisningstimmar som antalet deltagare har mer än tredubblats på de fyra läsår som utbildningsformen funnits. Enligt uppgift från SÖ användes 83 000 timmar läsåret 1973/74 för den kommunala alfabetiseringsundervisningen. I tabell 4.2 visas hur antalet undervisningstimmar ökat fr. o. m. 1978 t. o. m. 1981.

Läsåret 1977/78 genomfördes inom grundvux och komvux sammanlagt 3 045 000 undervisningstimmar (exkl. schablontillägg). Av denna volym svarade grundvux för 343 000 eller 11 %. Grundvux andel av den totala undervisningsvolymen (exkl. schablontillägg) inom grundvux och komvux hade läsåret 1980/81 ökat till 27 % eller 1 050 000 undervisningstimmar av toatalt 3 829 330 undervisningstimmar.

Antalet deltagare i grundvux varierar under läsåret eftersom deltagarna tas in kontinuerligt. Samtidigt slutar deltagare under terminstid av olika skäl. Vissa deltagare måste avbryta sina studier och andra slutför dem. Hur många deltagare som totalt funnits i undervisning under ett år är svårt att bedöma. CSN redovisar i sin verksamhetsberättelse för budgetåret 1979/80 att totalt 6 800 deltagare fått timersättning. För budgetåret 1980/81 redovisar CSN att 9 900 deltagare fått timersättning. Antalet deltagare i grundvux kan därför, enligt SÖ, beräknas till ca 7 000 resp. 10 000 under de två senaste läsåren.

Av CSN:s verksamhetsberättelse framgår också att ca 72 % av de timersättningsberättigade under 1980/81 fick den lägre ersättningen. Det innebar en minskning med 5 % jämfört med 1979/80. Ca 20 % fick den högre ersättningen, vilket var en ökning med 4 % jämfört med året före. Ca 8 % fick delvis den högre och delvis den lägre timersättningen. Det innebar en ökning med 1 % jämfört med året före. Av dessa uppgifter kan utläsas att ca

Tabell 4.2 Antal genomförda undervisningstimmar exkl. schablontillägg i grundvux 1978–81, ökning av antalet undervisningstimmar och ökningen i procent

	Läsår			
	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81
Antalet genomförda undervisningstimmar hela läsåret	343 000	556 000	776 000	1 050 000[a]
Ökning av antalet genomförda undervisningstimmr från föregående år		213 000	220 000	274 000
Ökning från föregående år i %		62 %	40 %	35 %

[a] För vårterminen 1981 planerat antal undervisningstimmar.
Källa: SÖ:s rapport Grundutbildning för vuxna våren 1981.

1 980 personer hade tjänstledigt med löneavdrag för hela sitt deltagande i grundvux, medan ca 790 deltagare studerade delvis med tjänstledighet och delvis på fritid. Förändringarna från föregående år tyder på att allt fler söker tjänstledighet från sina arbeten för att gå i grundvux. De kan också vara arbetslösa och på grund av studierna förlora ersättning från arbetslöshetskassa eller kontant arbetsmarknadsstöd.

Tillkomsten av det nya studiestödet 1976 och förordningen om grundutbildning för vuxna 1977 medförde alltså en markant ökning.Också en informationskampanj som SÖ genomförde hösten 1978 via radio och TV har kraftigt påverkat tillströmningen av deltagare.

Den snabba ökningen av antalet deltagare i grundvux gäller såväl invandrare som svenskar. Andelen svenskar har under tiden 1978–1981 ökat från 17 % till 33 %. Under läsåret 1980/81 ökade svenskarna inom grundvux med 73 % medan invandrarnas ökning stannade vid 24 %.

I tabell 4.3 redovisas utvecklingen av antalet deltagare i kommunal alfabetiseringsundervisning och i grundvux 1970–1981.

Andelen kvinnor och män och åldersfördelningen i grundvux har varit relativt konstant under åren. I tabell 4.4 redovisas fördelningen i mars 1981.

Bland svenskarna i grundvux var andelen män 67 %, och 39 % av deltagarna var över 35 år. Bland invandrarna var 66 % kvinnor och hela 56 % av invandrarna i grundvux var 35 år eller äldre.

De stora språkgrupperna bland invandrare var 1978 (i storleksordning) turkiska, assyriska, kurdiska och grekiska. 1979 märktes särskilt en ökning av deltagare med finska, arabiska, spanska och grekiska som hemspråk. 1980 är fortfarande den turkiska språkgruppen störst. Asiatiska deltagare har ökat liksom grekiska, finska och spanska. De arabiska deltagarna har nu minskat. I sin senaste uppföljning av verksamheten i grundvux, från i mars 1981, redovisar SÖ följande språkgrupper som de "största":

Tabell 4.3 Antal och andel svenskar resp. invandrare i grundvux 1970–1981

År	Invandrare[a]		Svenskar[a]		Totalt
	Antal	Andel	Antal	Andel	
1970/71	–[b]	–[b]	–[b]	–[b]	234
1973/74	502	62 %	311	38 %	813
1974/75	648	62 %	390	38 %	1 038
Mars 1978	2 210	83 %	448	17 %	2 658
Mars 1979	3 481	79 %	898	21 %	4 379
Mars 1980	4 349	74 %	1 532	26 %	5 881
Mars 1981	5 394	67 %	2 648	33 %	8 042

[a] Deltagare med svenska som modersmål kallas svenskar och deltagare med annat modersmål kallas invandrare.
[b] Uppgift saknas.
Källa: SÖ:s rapporter Grundutbildning för vuxna 1978–1981.

Tabell 4.4 Andelar män och kvinnor i grundvux i mars 1981 och åldersfördelning, procent

	Invandrare[a] n = 5 394	Svenskar[a] n = 2 648
Kön		
Män	34	67
Kvinnor	66	33
Ålder		
16–19	4	9
20–24	11	17
25–29	15	20
30–34	14	15
35–44	25	22
45–54	21	10
55 eller mer	10	7

[a] Deltagare med svenska som modersmål kallas svenskar och deltagare med annat modersmål kallas invandrare.
Källa: SÖ:s rapport Grundutbildning för vuxna 1981.

Tabell 4.5 De tio största språkgrupperna (utom svenska) inom grundvux i mars 1981 och dessas relativa förändring från mars 1980

Språkgrupper	Antal deltagare i mars 1981	Procentuell förändring från mars 1980
Turkiska	571	+ 21
Finska	484	+ 72
Grekiska	440	+ 28
Spanska	436	+ 45
Arabiska	302	+ 4
Kinesiska	279	–[a]
Serbokroatiska	240	+ 21
Thailändska	234	–[a]
Assyrier/syrianer		
Arabspråkiga	332	– 1
Kurdiskspråkiga	159	– 24
Syriak, inkl. varianter	465	+ 46
Turkiskspråkiga	319	+ 16
Totalt	1 275	+ 12

[a] Kinesiska och thailändska finns ej redovisade i tidigare uppföljningar.
Källa: SÖ:s rapport Grundutbildning för vuxna 1981.

Av ovanstående redovisning framgår att deltagarna har kommit från mycket olika delar av världen. Den största ökningen har skett bland finska deltagare och bland deltagare med kinesiska och thailändska som hemspråk. De sistnämnda språken som i tidigare uppföljningar av SÖ i stort kallades Övriga Asien har sedan 1980 tillsammans ökat med 65 %.

Tabell 4.6 De tio största kommunerna inom grundvux

	Antal deltagare	Andel svenska deltagare, %	Andel invandrare %	Antal deltagare/grupp	Andel deltagare i enskild undervisning, %	Andel invandrare m. undervisn. helt el. delvis på hemspråk, %
Stockholm	851	17	83	4,3	9	38
Göteborg	661	32	68	4,5	6	67
Malmö	280	26	74	3,1	9	51
Botkyrka	279	3	97	3,3	4	41
Huddinge	218	7	93	3,6	9	46
Södertälje	209	4	96	4,4	3	0[a]
Norrköping	182	23	77	4,7	5	43
Örebro	166	22	78	5,0	4	45
Västervik	160	91	9	6,4	1	0
Uppsala	157	34	66	4,0	4	16

[a] Enligt uppgift gavs nyhetsförmedling och information på hemspråket.
Källa: SÖ:s rapport Grundutbildning för vuxna våren 1981.

Merparten av grundvux finns i stora och invandrartäta kommuner. De tio största grundvux-kommunerna omfattade i mars 1981 39 % av samtliga deltagare och 42 % av det beräknade antalet undervisningstimmar. Dessa tio kommuner presenteras i tabell 4.6 tillsammans med några av de uppgifter som redovisats i det föregående jämte uppgift om antal deltagare per grupp, andel deltagare i enskild undervisning och andel invandrare med undervisning helt eller delvis på hemspråk.

Tabellen visar att stora skillnader föreligger mellan kommunerna vad gäller deltagargruppens sammansättning. Vissa kommuner redovisar nästan uteslutande invandrare, medan någon har till övervägande delen svenskar. Andelen svenskar är för de övriga av dessa kommuner ungefär lika med eller något mindre än riksgenomsnittet.

I alla de kommuner som redovisas i tabell 4.5 är antalet deltagare per grupp större än genomsnittet för landet som helhet. Genomsnittssiffran för riket var i mars 1981 3,1 deltagare per grupp. Andelen deltagare i enskild undervisning var i alla tio lägre än riksgenomsnittet (13 %) och andelen undervisning på hemspråk var i de flesta fall större. SÖ menar att en stor omfattning av grundvux underlättar gruppsammansättning och ökar möjligheterna att ordna undervisning på hemspråk.

Deltagarna i grundvux skall sammanföras till grupper. Studerande som av särskilda skäl har behov av enskild undervisning kan dock få sådan undervisning. 1978 fick 18 % av deltagarna enskild undervisning. Andelen enskild undervisning har för varje år minskat och utgjorde 1981 13 %. Tabell 4.7 visar hur andelen grupper med olika deltagarantal utvecklats mellan 1978 och 1981.

Tabell 4.7 Andel grupper med olika deltagarantal inom grundvux 1978–81, procent

Antal deltagare per undervisningsgrupp	1978	1979	1980	1981
Enskild undervisning	18	17	15	13
Grupp om 2–3 deltagare	16	21	19	20
Grupp om 4–6 deltagare	26	32	32	36
Grupp om 7 eller fler deltagare	40	30	34	31

Källa: SÖ:s rapporter Grundutbildning för vuxna 1978–1981.

5 Erfarenheter av grundvux

Utvecklingen inom grundvux har varit mycket snabb. Såväl antalet deltagare som antalet undervisningstimmar har på några få år ökat synnerligen kraftigt. Hur grundvux utvecklats i dessa avseenden har utförligt beskrivits i kap. 4.

Det är mot denna bakgrund inte ägnat att förvåna att problemen inom grundvux varit, och ännu är, både många och svåra. Många av de erfarenheter som gjorts inom grundvux finns dokumenterade på olika sätt.

SÖ har årligen följt upp verksamheten i grundvux. Åren 1979 och 1981 genomfördes statistikundersökningar, medan uppföljningarna åren 1978 och 1980 förutom statistikredovisning också omfattade enkäter till ett urval skolledare, lärare och deltagare i grundvux. SÖ har dessutom följt verksamheten i grundvux genom korttidsförordnade gymnasieinspektörer under 1979, 1980 och 1981. Besöken har redovisats i rapporter.

Vidare har erfarenheter av grundvux dokumenterats i rapporter från lokala och regionala FoU-projekt. Inom de vuxenpedagogiska utvecklingsblocken i Botkyrka, Eskilstuna, Skaraborgs län och Uppsala län har också bedrivits försöks- och projektverksamhet inom grundvux.

Bland andra FoU-projekt kan nämnas VUX-KOM-projektet (Vuxnas kommunikationsfärdigheter), GRU-VUX-projektet (Utvärdering av grundutbildning för vuxna) och LÄG-VUX-projektet (läromedelsutveckling inom grundutbildning för vuxna inom komvux och AMU). Dessa projekt pågår eller har just avslutats. Slutrapport föreligger dock inte i något fall.

Utbildningsradion har i en rapport (nr 3/81, april 1981, TV för rekrytering till vuxenstudier. Den stora hemligheten) beskrivit ett försök att via TV och efterföljande telefonsluss rekrytera vuxna med läs- och skrivsvårigheter. (Se 5.4.4).

Från strikt vetenskaplig synpunkt kan man med fog hävda att merparten av de rapporter och redovisningar som finns om grundvux lämnar åtskilligt övrigt att önska. Erfarenheterna och synpunkterna är dock så samstämmiga att de tendenser och grundläggande synpunkter som kommit fram enligt vår uppfattning ger en god bild av verkligheten.

5.1 Några problemområden inom grundvux

De största och vanligaste problemen som vi har uppmärksammat i våra kontakter med skolledare, lärare och deltagare, går också igen i det mesta som skrivits om grundvux. För att i stora drag belysa situationen har vi sammanfattat dessa problem som en uppräkning av önskemål om förbättringar inom utbildningsformen.

Skolledare och lärare pekar ofta på att det behövs

- resurser till ändamålsenliga lokaler
- resurser till barntillsyn
- lärartjänster inom grundvux
- lärarutbildning
- fortbildning för skolledare och lärare
- samarbete mellan olika lärare, t. ex. mellan hemspråkslärare och lärare som undervisar på och i svenska
- utbyggd hemspråksundervisning
- adekvata vuxenläromedel för olika kategorier deltagare, t. ex. läromedel på hemspråk för invandrare och läromedel för svenska deltagare
- en ändring av intagningsbestämmelserna så att man kan ta in alla som saknar kunskaper motsvarande årskurs 6
- information om grundvux
- resurser att lösa problem vid övergång till annan utbildning
- hälsokontroll
- kurativa insatser
- syo-insatser
- förbättrade timersättningsregler.

Deltagarna i grundvux önskar sig förbättringar inom bl. a. följande områden:

- hemspråksundervisning
- läromedel
- fler undervisningstimmar med timersättning
- förbättringar i regelverket om timersättning
- barntillsyn

5.2 SÖ skriver till regeringen om grundvux

I februari 1979 överlämnade SÖ en skrivelse till regeringen angående utvecklingen inom grundutbildningen för vuxna. Skrivelsen byggde på landsomfattande statistikinsamling och på enkäter. SÖ fann mot bakgrund av att grundvux vänder sig till en högt prioriterad målgrupp att problemen inom grundvux är oroande. Eftersom de områden SÖ tog upp i sin skrivelse är en sammanfattning av de problem som finns inom grundvux, redovisar vi dem något utförligare nedan.

5.2.1 Personal

SÖ betonar att grundvux är en mycket svåradministrerad utbildning. SÖ pekar också på att det inom grundvux saknas lärartjänstsystem och att det endast är låg- och mellanstadielärare samt speciallärare som kan ha hela sin tjänst förlagd till grundvux som extra ordinarie lärare.

SÖ framhåller att undervisning inom grundvux skiljer sig mycket ifrån undervisning på grundskolan, även om färdighetsnivåerna är lika. Det faktum att grundvux-deltagarnas bakgrund och förutsättningar skiljer sig så väsentligt från barnens bakgrund och förutsättningar gör det naturligt att ifrågasätta, om den utbildning som lärare inom grundskolans låg- och mellanstadium har är adekvat för undervisning inom grundvux. Utvecklingen inom grundvux pekar mot att en särskild lärarutbildning och kompletteringsutbildning för olika lärarkategorier bör inrättas, skriver SÖ.

SÖ tar också upp bristen på lärare som kan ge undervisning på hemspråk inom grundvux. Den innebär att invandrares rätt till undervisning på hemspråket i stor utsträckning omöjliggörs. SÖ anser att lärarfrågan inom grundvux får en tillfredsställande lösning då fasta tjänster inom grundvux inrättas och en särskild lärarutbildning och kompletteringsutbildning skapas.

5.2.2 Intagning till grundvux och deltagarnas fortsatta utbildning

I detta sammanhang diskuterar SÖ bestämmelserna för intagning till grundvux och föreslår att de som saknar kunskaper och färdigheter i att läsa, skriva eller räkna motsvarande den högsta nivå undervisningen inom grundvux får bedrivas på, skall vara berättigade till intagning i grundvux.

SÖ tar också upp de svårigheter som ofta föreligger när deltagare i grundvux skall gå vidare till annan utbildning. Trots att deltagarna nått upp till vad som kan anses motsvara årskurs 6-nivån har de problem att klara undervisningen, bl. a. beroende på att studiesituationen är så annorlunda. SÖ påpekar betydelsen av att försök görs för att underlätta övergången från grundvux till andra utbildningar.

5.2.3 Läromedel

SÖ konstaterar att det inte finns några läromedel utarbetade speciellt för grundvux. Det material som används är i allmänhet gjort för barn på grundskolans låg- och mellanstadium eller också har lärarna utarbetat eget material. Vikten av läromedelsutveckling framhävs av SÖ, som särskilt betonar att läromedelsbehovet motsvarande mellanstadienivå och för svenska deltagare bör uppmärksammas.

5.2.4 Lokaler

Efter att ha konstaterat att grundvux i det övervägande antalet kommuner är knutet till komvux, påpekas att grundvux i en del kommuner även utnyttjar komvux skollokaler. I många kommuner har man undervisning i andra

skollokaler eller i andra kommunala lokaler. Det är också mycket vanligt att undervisningen sker i av kommunen förhyrda lägenheter. Även grundvux-deltagarens eller lärarens bostad används ibland för undervisning. SÖ ser med oro att flera kommuner inte längre har möjlighet att hyra ytterligare lokaler för grundvux på grund av ekonomiska begränsningar i kommunen. En sådan situation medför att personer, som anmält sig till och antagits till grundvux, inte kan beredas plats i undervisningen. SÖ anser att hinder av detta slag måste undanröjas och föreslår att hyresbidrag skall utgå till kommuner för lokaler till grundvux.

5.2.5 Barntillsyn

Invandrarkvinnorna är i majoritet i grundvux och det är för många kvinnor en nödvändig förutsättning för att kunna delta i grundvux att barntillsyn kan ordnas på ett lämpligt sätt. SÖ tvingas konstatera att många kommuner nått gränsen för de möjligheter de har att ordna barntillsyn. Det innebär i dessa kommuner att fler kvinnor inte kan tas emot i undervisningen. Bristen på barntillsyn har således visat sig vara ett mycket stort hinder för att invandrarkvinnor skall kunna få grundutbildning. Denna slutsats gör att SÖ föreslår att schablontillägget höjs från 15 % till 25 % och att kostnader för barntillsyn i vissa fall kan bestridas ur schablontillägget.

5.2.6 Timersättning vid grundutbildning för vuxna

Undervisningstiden i grundvux är inte maximerad. Undervisning får pågå tills deltagaren når målet för undervisningen, dvs. färdigheter i att läsa, skriva och räkna på en nivå motsvarande årskurs 6 i grundskolan. SÖ konstaterar i sina anvisningar att det innebär att utbildningen bör kunna fortsätta under så lång tid att den studerande uppnår den kunskaps- och färdighetsnivå som erfordras för att kunna påbörja annan vuxenutbildning på en nivå jämförbar med grundskolans årskurs 7.

Vid deltagande i grundvux kan timersättning utgå för högst 1 120 lektionstimmar eller, om särskilda skäl finns, för högst 2 220 lektionstimmar. SÖ uppger att flera deltagare i grundvux når gränsen för maximal timersättning utan att ha nått årskurs 6-nivån i fråga om färdigheter. Enligt SÖ:s undersökning 1978 ansåg ungefär hälften av deltagarna att de behövde ytterligare minst sex terminers undervisning. Detta gällde även deltagare som studerade på heltid. SÖ konstaterar att för en totalanalfabet är två år en mycket kort tid att inhämta kunskaper och färdigheter som kan jämföras med sex årskurser i grundskolan. Det är därför troligt, enligt SÖ, att många invandrare når gränsen för timersättningen utan att ha uppnått målet för undervisningen. Utan timersättning torde få ha någon reell möjlighet att på ett effektivt sätt delta i undervisningen. SÖ betonar att det för den fortsatta utvecklingen inom grundvux är viktigt att undersöka vilken uppläggning som ger effektivast resultat. Det kan vara tänkbart att heltidsstudier för deltagare som är analfabeter vid utbildningsstarten är mindre lämpligt. I stället kanske en utsträckning i tiden av undervisningen, med färre lektioner per dag, är bättre. För deltagare som inte har latinskt alfabet kan det finnas skäl för en

höjning av gränsen för maximal tid med timersättning till drygt 3 000 timmar.

5.3 Utvecklingen av SÖ:s föreskrifter och anvisningar för grundvux

De erfarenheter som gjorts under de år grundvux har funnits, och som kommit SÖ till del, bildar bakgrund till de nya föreskrifter och anvisningar som SÖ gav ut i mars 1981 (SÖ–FS 1981:19–20) och som ersatte de tidigare anvisningarna från 1977 (SÖ–FS 1977:42). De viktigaste förändringarna i SÖ:s föreskrifter redovisas här.

5.3.1 Målgrupper, intagning

Målgrupperna för grundvux berörs inte i de äldre anvisningarna. I de nu gällande föreskrifterna och anvisningarna slås fast att grundvux inte får betraktas som ett stöd till andra skolformer, t. ex. ämneskurs i komvux eller studieväg i gymnasieskolan. Det betonas att grundvux normalt skall föregå annan formell utbildning, men också att det i slutet av grundvux inför t. ex. fortsatt utbildning kan vara ändamålsenligt att deltagaren påbörjar denna utbildning parallellt med grundvux.

De grupper som grundvux enligt 2 § förordningen inte gäller kommenteras i de nya föreskrifterna. Det stryks under att kommunens skyldighet att anordna grundvux kvarstår om de berörda grupperna inte kan beredas grundutbildning genom annan utbildningsanordnare. För de psykiskt utvecklingsstörda gäller dessutom att de för att vara berättigade till grundvux skall ha förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen och göra sådana framsteg i studierna som står i rimlig proportion till utbildningens mål och studietidens längd.

SÖ slår fast att den formella utbildningsbakgrunden ej är avgörande för intagning i grundvux och pekar på möjligheten att ta in sökande i grundvux på prov då utbildningsanordnaren är tveksam till om vederbörande är berättigad till grundvux eller ej. I detta sammanhang betonas i nu gällande föreskrifter att det är tillräckligt med bristande färdighet i något av momenten läsa, skriva eller räkna för att få delta i grundvux.

Då det gäller icke svensktalandes rätt att tas in i grundvux har skrivningen i de nu gällande föreskrifterna och anvisningarna utvidgats. Det betonas att vad som kan anses motsvara "omkring fyra års heltidsstudier i Sverige" hänger samman med från vilket land den sökande kommer, vilket hemspråk den sökande har och undervisningens omfattning och inriktning.

5.3.2 Undervisning på hemspråk, allmän språkträning i och på svenska, läs- och skrivinlärning på svenska

I de nu gällande föreskrifterna och anvisningarna betonas starkare än tidigare att icke svensktalande deltagare som saknar elementära färdigheter i att läsa och skriva på hemspråket om möjligt och om deltagaren själv önskar det skall ges undervisning i att läsa och skriva på hemspråket. Det betonas

kraftigare att läsning och skrivning på svenska skall komma in i undervisningen för att syftet med utbildningen skall kunna nås.

Vidare framhävs vikten av att man skiljer på allmän språkträning i och på svenska språket och läs- och skrivinlärning på svenska. De nu gällande anvisningarna betonar att det är skolformens syfte, deltagarens behov, intressen, förutsättningar och erfarenheter som bestämmer grundutbildningens konkreta innehåll.

5.3.3 Syo, yrkes- och arbetslivsförberedande inslag

I de nu gällande föreskrifterna och anvisningarna framhäver SÖ att det är särskilt viktigt att lärare och skolledning noga beaktar studie- och yrkesorienteringens möjligheter inom undervisningen och dess betydelse för deltagarens framtid vad gäller arbete och utbildning. Det betonas att undervisningen i grundvux kan byggas ut med yrkes- och arbetslivsförberedande inslag och att syftet med sådana inslag är att deltagaren så tidigt som möjligt skall få tillämpa förmågan att läsa, skriva och räkna på ett vardagslivsinriktat sätt.

5.3.4 Studieplanering

I de nya föreskrifterna och anvisningarna ägnar SÖ studieplaneringen särskild uppmärksamhet och betonar att en effektiv undervisning kräver en väl genomtänkt planering i såväl det korta som i det långa perspektivet. SÖ framhåller vikten av att lärare och deltagare planerar tillsammans och att undervisningens innehåll och arbetsformer anpassas till deltagarens tidigare utbildning, arbetslivserfarenheter, hemförhållanden, språkliga och kulturella bakgrund.

5.3.5 Elevtimmar per vecka, utsträckning över fler veckor än 37, enskild undervisning – gruppundervisning

Stort utrymme ägnas åt undervisningens organisation, utsträckning i tiden och elevtimmar per vecka. Så framhävs t. ex. att antalet elevtimmar per vecka inte bör vara fler än att deltagaren har möjlighet att effektivt tillgodogöra sig undervisningen. En pedagogisk bedömning skall vara vägledande och i första hand avgöra hur många timmar deltagaren deltar i undervisningen per vecka. Detsamma gäller frågor om gruppsammansättning och liknande.

SÖ betonar 1981 kraftigare än 1977 att undervisningen i grundvux företrädesvis skall ske i grupp.

SÖ framhåller också i de nu gällande anvisningarna att grupper om fler än sju deltagare bör bildas då pedagogiska och organisatoriska skäl tillåter och talar för det. SÖ manar samtidigt till återhållsamhet med undervisning i mindre grupper och enskild undervisning.

SÖ betonar 1981 att det för vissa grupper av deltagare är synnerligen värdefullt med en spridning av undervisningen på fler än 37 veckor.

5.3.6 Lärartjänster, behörighet, lärarlag

SÖ har 1981 givit ut ett särskilt cirkulär rörande lärare i grundvux. Där betonas att, eftersom ingen av dagens lärarutbildningar är idealisk för verksamheten i grundvux, det sannolikt är bäst att ha en varierad krets av lärare i grundvux som i samarbete drar nytta av varandras kompetens. Ett lärarlag kan t. ex. bestå av låg- och mellanstadielärare, speciallärare med inriktning på läs- och skrivsvårigheter och eventuellt en adjunkt/ämneslärare i svenska m. fl. ämnen samt hemspråkslärare. Det betonas också att hänsyn skall tas till vad som brukar kallas den fjärde befordringsgrunden vid lärartillsättning, dvs. andra meriter än dem som kan värderas poängmässigt. Tjänstens beskaffenhet och verksamhetens behov skall beaktas.

5.4 Rekrytering till och information om grundvux

Enligt 4 § förordningen skall varje kommun informera om grundvux i kommunen. Vidare skall varje kommun samverka med andra, t. ex. myndigheter och arbetsmarknadens parter, för att nå dem som behöver grundvux och motivera dem att delta i utbildningen.

Rekrytering till grundvux och information om utbildningen innebär i flera avseenden många och svåra problem. För att belysa dessa problem redovisar vi i det följande en del data om deltagarnas tidigare skolutbildning, kommunernas insatser då det gäller information och uppsökande verksamhet samt hur deltagarna nåtts av informationen om grundvux.

5.4.1 Deltagarnas tidigare skolutbildning

Av SÖ:s uppföljning av verksamheten i grundvux 1980 framgår att deltagarnas utbildningsbakgrund är mycket varierande.

Av tabell 5.1 framgår att majoriteten av svenskarna hade gått i grundskolan. Ungefär en fjärdedel av svenskarna har endast gått i folkskola. Det framgår också av tabellen att 5 % av svenskarna ej hade någon tidigare skolutbildning eller mycket kort sådan. SÖ påpekar att detta bl. a. kan bero på att deltagarna varit invandrare men nu har svenska som hemspråk och därför betraktades som svenska.

I invandrargrupperna var det 46 % av deltagarna som helt saknade skolutbildning och 25 % som hade 1–4 års skolgång bakom sig. Fler än sex av tio invandrare i grundvux var således att betrakta som synnerligen korttidsutbildade. En särredovisning av olika invandrargruppers utbildningsbakgrund visade på mycket stora skillnader mellan olika språkgrupper. Drygt hälften (52 %) av invandrarna hade tidigare deltagit i undervisning i svenska för invandrare hos olika utbildningsanordnare.

5.4.2 Kommunernas information om grundvux och uppsökande verksamhet

SÖ:s årliga uippföljningsrapporter av verksamheten inom grundvux och rapporter från korttidsförordnade gymnasieinspektörer visar stora variatio-

Tabell 5.1 Deltagarnas tidigare skolutbildning

Skolutbildning	Procent			
	Svenskar[a]	Invandrare	Invandrare och svenskar[b]	Totalt
Ingen utbildning alls	3	46	3	31
1–4 år i skola (ej i Sverige)	1	25	9	18
Mer än 4 år i skola (ej i Sverige)	1	18	35	18
Folkskola	24	8	26	14
Grundskola, mindre än 9 år	31	1	7	7
Grundskola, fullföljd	27	0	13	7
Annan utbildning	13	2	7	5
Totalt	100	100	100	100

[a] Av svenskarna redovisas ca 75 % i denna kolumn
[b] Av deltagarna i blandade grupper är ca 60 % invandrare

Källa: Grundutbildning för vuxna, SÖ, 1980

ner i fråga om kommunernas aktiviteter när det gäller information om grundvux. Ofta hänvisas till "begränsningar" av olika slag, t. ex. begränsade möjligheter för barntillsyn, lokalbrist, brist på kompetenta lärare och liknande. Osäkerheten i kommunerna är på många håll stor då det gäller den framtida omfattningen av den kommunala vuxenutbildningen, dvs. komvux och grundvux. Av SÖ:s uppföljning 1980 framgår att stora och medelstora kommuner informerat mer om grundvux än vad små kommuner har gjort. Det finns inget skäl att anta att det finns kommuner som saknar vuxna som är berättigade till grundvux. Kommuner som inte anordnar någon grundvux har oftast informerat i mycket liten omfattning eller inte alls.

De mest förekommande informationskanalerna var enligt SÖ:s rapport 1980 följande (siffrorna anger i procent hur många av landets kommuner som lämnat information till resp. myndighet/organisation):

Arbetsförmedling	66 %
Socialbyrå/förvaltning	64 %
Fackliga organisationer	28 %
SSA-råd/Vuxenutbildningsråd	27 %
Studieförbund	25 %
Försäkringskassa	23 %
Sjukhus/Distriktssköterska/Läkarmottagning	20 %
Företag	19 %

Arbetsförmedling och socialbyrå var alltså de vanligaste informationskanalerna.

Av SÖ-rapporterna framgår att eget informationsmaterial utarbetades relativt ofta av de stora och medelstora kommunerna och att de små kommunerna sällan utarbetade eget informationsmaterial. Det utarbetade

informationsmterialet var oftast skrivet på svenska. Endast i undantagsfall förekom informationsmaterial skrivet på olika invandrarspråk

Merparten av landets kommuner bedriver inte någon uppsökande verksamhet. I uppföljningen från 1980 angav ungefär en tredjedel av kommunerna att de bedriver uppsökande verksamhet. Men vid närmare precisering avsågs då ofta kontakter inom t. ex. arbetsförmedlingens eller socialbyråns ordinarie verksamhet. Endast i några få kommuner planerades någon uppsökande verksamhet.

5.4.3 Hur deltagarna fått information om grundvux

I tabell 5.2 redovisas några vanliga informationskällor enligt SÖ:s uppföljning av verksamheten i grundvux 1980.

Av tabellen framgår att bekant/anhörig var den vanligaste informationskällan. En annan stor informationsspridare var arbetsförmedlingen.

Bland de svenska deltagarna i enskild undervisning var det endast 4 % som uppgav bekant/anhörig som informationsgivare men hela 29 % av dem som fått sin information genom tidning/TV.

Utvecklingen av grundvux, så som vi beskrivit den i kap. 3, torde i inte ringa grad ha påverkats av de informationsinsatser som – lokalt och centralt – gjorts under de senaste åren. Särskilt svenska deltagare har fått upplysning om grundvux genom tidningar/TV, olika myndigheter och organisationer, fackliga företrädare m. fl.

Tabell 5.2 Hur deltagarna fått information om grundvux

Information om grundvux genom	Procentandel				Totalt
	Svenskar[a]		Invandrare	Invandrare och svenskar[b]	
	i enskild undervisning	i gruppundervisning			
Bekant/Anhörig	4	33	38	5	32
Invandrarorganisation	–	–	1	–	1
Invandrarbyrå	–	–	6	1	4
Tidningar/TV	29	12	3	6	6
Arbetsgivare/-kamrater	8	7	4	7	5
Socialbyrå	–	5	8	14	8
Arbetsförmedling	3	6	17	27	16
Studieförbund	–	1	6	–	4
Annat sätt	56	36	17	40	24
Totalt	100	100	100	100	100

[a] Av svenskarna redovisas ca 75 % i dessa båda kolumner
[b] Av deltagare i blandade grupper är ca 60 % invandrare

Källa: Grundutbildning för vuxna, SÖ, 1980

5.4.4 Utbildningsradions informations- och rekryteringsinsatser

Vi vill i detta sammanhang redovisa en informations- och rekryteringsinsats som Utbildningsradion beskrivit i en rapport (nr 3/81, april 1981, TV för rekrytering till vuxenstudier, Den stora hemligheten). Rapporten beskriver ett försök att via TV och efterföljande telefonsluss rekrytera vuxna med läs- och skrivsvårigheter till studier. Två TV-program med titeln Den stora hemligheten sändes våren och hösten 1980. De handlade om människor med läs- och skrivsvårigheter som i vuxen ålder börjat studera. De tittare som kände igen sig i programmen kunde efter kvällssändningarna ringa en telefonsluss för att få information om olika studiemöjligheter. De kunde, om de önskade, få kontakt förmedlad till grundvux.

Vid de två tillfällena fick telefonslussen tillsammans ca 1 400 påringningar. Av de totalt 314 personer som kom fram till telefonslussen ringde 65 % för egen räkning, 25 % för någon annan med läs- och skrivsvårigheter. 10 % ville ställa upp som lärare eller cirkelledare eller ville uttrycka sin glädje över att problemet äntligen uppmärksammades. Drygt hälften ville ha information om olika studiemöjligheter för att själva ta kontakt. Nästan hälften ville ha hjälp med att komma i kontakt med grundvux.

En uppföljning av den sistnämnda gruppen (de enda som lämnat namn och adress) gjordes ett år resp. ett halvår efter de båda telefonslussarna. Den visade att två tredjedelar av dem verkligen kom till studier.

19 av landets 24 lokalradiostationer gjorde program på temat läs- och skrivsvårigheter i anslutning till TV-programmen. I rapporten konstateras att man genom TV verkligen lyckades nå målgruppen.

Men det måste vara enklare att anmäla sig till studier. Det visade sig svårt även för Utbildningsradions folk att hitta fram till rätt person i de olika kommunerna. De hänvisades hit och dit. Tjänstemän som de kopplades till visste ofta inte vad grundvux var.

Det påpekades också i rapporten att det är viktigt att man inte nöjer sig med enstaka intensiva åtgärder utan arbetar för en kontinuerlig utveckling. Så länge människor är hänvisade till att ringa t. ex. en kommunal växel måste den personal som arbetar där få utbildning som skapar förståelse för vad läs- och skrivsvårigheter kan innebära för vuxna.

5.5 Studieavbrott inom grundvux

I SÖ:s uppföljning av verksamheten inom grundvux 1978 redovisas en undersökning om orsakerna till studieavbrott inom grundvux. Av naturliga skäl har inte deltagare som avbrutit studierna tillfrågats, utan det är lärarnas uppfattning om orsakerna till studieavbrott som har inhämtats.

Av 297 deltagare, som avbrutit studierna utan att ha slutfört utbildningen, var orsaken för 16 % "graviditet", och för 16 % "ej tid på grund av arbete/hemarbete". För 21 % var orsaken att de "kommit in på annan utbildning", medan 9 % angav "kan ej leva på timersättning/studiehjälp, måste yrkesarbeta (mer)". En begränsad andel deltagare (7 %) bedömdes ha slutat på grund av bristande studieintresse. De återstående (31 %) fördelade sig relativt jämnt på alternativen "deltagaren nått sitt studiemål", "återresa

till hemlandet", "grundvux är för betungande", "överkvalificerad för grundvux" och "deltagare intagits på anstalt". I enstaka fall angavs andra skäl till studieavbrotten.

Också i den uppföljning av verksamheten som SÖ gjorde 1980 togs deltagarnas studieavbrott upp. Enligt rapporten 1980 beror ca 25 % av avbrotten på "sjukdom eller graviditet", ca 20 % kan hänföras till "ekonomiska skäl" och ca 20 % till att deltagarna "fått arbete". Ca 18 % har "flyttat" och ca 12 % har angivit "sociala problem eller familjeproblem" som orsak till studieavbrott. Ca 10 % av dem som avbrutit grundvux-utbildningen har övergått till annan utbildning.

SÖ betonar att avbrotten inte alltid är definitiva. I de flesta av landets kommuner följer vuxenutbildningen upp dem som avbrutit grundvux för att försöka få dem att återuppta studierna. Efter en tid återupptar också en del av dem sina studier. Erfarenheterna visar emellertid att få studieavbrytare spontant återupptar studierna. Det krävs oftast en uppföljningsinsats i form av en personlig kontakt.

Många deltagare inom grundvux har avbrutit eller avslutat sina grundvux-studier för att gå vidare till andra studier, främst vid AMU men också i komvux. Denna övergång till annan utbildning har emellertid ofta medfört problem. De f. d. grundvux-eleverna har ofta otillräckliga kunskaper för att klara den påföljande utbildningen. Såväl lärare som skolledare inom grundvux och komvux har i olika sammanhang framhållit att det finns ett "glapp" mellan grundvux och andra former av vuxenutbildning.

Det bör också noteras att många deltagare i grundvux tyvärr ser sig tvingade att avbryta sina studier på grund av sjukdom, ekonomiska skäl, sociala problem, familjeproblem och för att de inte orkar med att arbeta och samtidigt utbilda sig. Även om avbrott i de flesta studiesammanhang vanligen innebär något negativt, så bör t. ex. ett avbrott på grund av att deltagaren fått arbete kunna betraktas såsom positivt. Ett avbrott på grund av flyttning behöver heller inte vara definitivt. Eftersom få avbrytare spontant återvänder till studier, krävs dock ofta en uppföljningsinsats, om studierna skall återupptas på den nya bostadsorten.

I vilken utsträckning studieavbrott har sin orsak i hur undervisningen varit upplagd och organiserad, framgår inte av tillgänglig dokumentation.

5.6 Elevvård och stödjande insatser

Enligt de allmänna målen för vuxenutbildningen skall grundvux medverka till att bl. a. överbrygga utbildningsklyftorna i samhället. Mot bakgrund av de särskilda mål som gäller för grundvux och de målgrupper som grundvux vänder sig till, är de elevvårdande och stödjande insatserna av stor betydelse. Grundvux rekryterar de mest korttidsutbildade i samhället. Bland dem som nämnts som särskilt angelägna för grundvux att rekrytera märks t. ex. invandrare, medicinskt och socialt handikappade, arbetslösa och interner. Mot den bakgrunden och eftersom grundvux är en kompetensinriktad utbildning, som bl. a. skall förbereda för yrkesarbete och vidareutbildning kan vi räkna med att många av deltagarna inom grundvux får problem med studiearbetet.

Erfarenheterna har visat att risken för studieavbrott ofta är överhängande, om deltagaren möter problem med studierna eller på det studiesociala området. Erfarenheterna har också visat att en majoritet av de deltagare som hittills rekryterats till grundvux inte bara är i behov av utbildning. De behöver också hjälp och stöd av olika slag av särskilt utbildad elevvårdspersonal. Det har hävdats att utbildningsinsatser inom grundvux som inte kombineras med andra insatser, t. ex. elevvårdande, ofta är att betrakta som ett dåligt sätt att använda resurserna på.

Många deltagare har en synnerligen svår livssituation. Deras situation i ekonomiskt, socialt och psykologiskt avseende är svår och komplicerad och ofta fylld med otrygghet och inte sällan med ångest. Dessa faktorer försvårar studiearbetet och inverkar menligt på studieresultaten.

Även om det i detta sammanhang bör påpekas att lärarna i grundvux har det omedelbara elevvårdsansvaret pekar ovanstående på att de kurativa insatserna behöver förstärkas jämfört med i dag. Särskilda kurativa insatser torde aktivt kunna bidra till att minska studieavbrotten, sänka frånvaron och också leda till en effektivare grundvux. Erfarenheterna har givit vid handen att vissa områden särskilt behöver beaktas. Bland dessa märks speciellt problem kring studieekonomi, barnpassning, bostad, ledighet från arbete och självfallet social och psykisk välfärd.

5.7 Studie- och yrkesorientering, studiebesök

Ett av grundvux mål är att utgöra grund för yrkesutövning. En mycket stor del av deltagarna i grundvux saknar fotfäste på arbetsmarknaden. I synnerhet kvinnornas situation i grundvux är problematisk i detta avseende.

Erfarenheterna har visat att för det stora flertalet av deltagarna i grundvux är ett avlönat arbete på den öppna arbetsmarknaden ett av de viktigaste målen. Många deltagare önskar efter avslutade studier i grundvux övergå till annan utbildning. Detta gäller såväl mera direkt yrkesinriktad utbildning som allmän vidareutbildning. Studie- och yrkesorienteringen har därför spelat en viktig roll i grundvux. Grundvux har ibland också innehållit yrkes- och arbetslivsförberedande inslag i form av studiebesök av olika längd och av perioder av praktisk arbetslivsorientering (prao). Dessa inslag i undervisningen har gjort det möjligt för deltagarna att tillämpa förmågan att tala, läsa, skriva och räkna i autentiska situationer. De har varit mycket uppskattade.

Syo-insatserna i grundvux har ofta en annan karaktär och inriktning än motsvarande insatser i komvux.

Erfarenheterna ger vid handen att syon ofta är underdimensionerad om man ser till deltagarnas behov. I många kommuner görs det fina insatser och ett inte oväsentligt antal prao-platser har tagits fram. Dessa insatser har som sagt slagit väl ut.

I många sammanhang har det visat sig att det är pedagogiskt lämpligt att göra studiebesök till naturliga inslag i undervisningen inom grundvux. Ibland har t. ex. vardagslivs- och samhällsorienteringen i grundvux formats till

studiebesök. För dem som saknar arbetslivserfarenheter har studiebesök visat sig vara en lämplig första kontakt med arbetslivet utanför skolan.

5.8 Tolkning

Merparten av de deltagare som hittills rekryterats till grundvux har inte svenska som modersmål. Många av dem har mycket begränsade språkfärdigheter och har därigenom små möjligheter att rätt förstå och tala svenska. I många sammanhang i grundvux, t. ex. då det gäller samhälls- och naturorientering, har det därför visat sig vara effektivt att använda tolk.

6 Framtida behov av kompetensgivande och yrkesinriktad utbildning för vuxna

6.1 Vuxnas utbildningsbehov

Vi har i kap. 3 försökt beskriva i vilken utsträckning komvux lyckats rekrytera de målgrupper och uppfylla de mål som riksdag och regering fastställt. Vi har där också redovisat vilken roll komvux spelat i utbildningssystemet. De erfarenheter som vunnits under komvux relativt korta existens bildar sedan underlag för de förslag till förändringar som förs fram i fortsättningen av detta betänkande.

Vi har emellertid också ansett det nödvändigt att göra en bedömning av framtida utbildningsbehov för vuxna och vilken roll komvux kan behöva spela för att tillgodose dessa behov. Denna bedömning gör vi utifrån de mål som tidigare fastställts för komvux, dvs. komvux skall medverka till att uppfylla vuxenutbildningens allmänna mål genom att ge kompetens motsvarande grundskolan och gymnsieskolan, kunskaper och färdigheter för fortsatta studier samt yrkesutbildning, fortbildning och vidareutbildning till vuxna.

Vi har inte gjort några egna undersökningar eller framtidsstudier. Som underlag för de överväganden som vi gör i slutet av detta kapitel har vi i stället använt andra utredningars analyser och bedömningar av den framtida utvecklingen. Vi har också beaktat en del forskningsrapporter, debattskrifter och annat material t. ex. från arbetsmarknadens parter. Vi har inte haft ambitionen att göra en uttömmande redovisning av olika framtidsbedömningar. Vi vill i stället peka på några trender som vi anser viktiga för att bedöma vilken uppgift komvux kan tänkas få i framtiden.

Begreppet utbildningsbehov används i flera olika betydelser. Dels menar man med utbildningsbehov de krav på yrkeskompetens eller allmän kompetens som samhället och arbetsmarknaden ställer på individerna, dels avser man de behov av kunskaper och färdigheter som de enskilda individerna själva upplever sig ha.

Utbildningsbehov kan i huvudsak fastställas på två sätt, dels genom centrala bedömningar av förändringar i samhället som kräver viss utbildning, dels genom kartläggning av enskilda individers upplevda behov av utbildning. I vår översikt över forsknings- och utvecklingsarbete som berör komvux[1] redovisas några undersökningar av vuxnas upplevda behov av utbildning eller motiv för deltagande i komvux. Undersökningarna visar en relativt stor spridning över olika motivkategorier. Samma individ anger ofta flera olika motiv. Motiven kan också förändras under utbildningens gång,

[1] Eklund H, Kommunal vuxenutbildning. Översikt över forsknings- och utvecklingsarbete. SÖ 1979.

och ambitionsnivån höjs om individen upplever att studierna går bra.

Motiven för deltagande i komvux kan enligt de undersökningar som redovisas i översikten grovt indelas i tre kategorier. De studerande i komvux anger vanligen ett av följande motiv för sina studier:

1. kompetens, behörighet eller förberedelse för annan utbildning,
2. för att få arbete, avancera i yrket, stärka ställningen på arbetsmarknaden, få kunskaper och färdigheter som behövs i yrkeslivet,
3. för att bli mer allmänbildad, tillfredsställa läslusten, utveckla den personliga förmågan, förstå och hjälpa barnen, träffa andra människor.

I en forskningsrapport från högskolan för lärarutbildning i Stockholm, "Vuxnas utbildningsbehov i teori och praktik" av Lena Borgström och Kerstin Skog-Östlin, diskuteras begreppet utbildningsbehov och dess olika innebörder.

Sammanfattningsvis konstateras att utbildningsbehov inte objektivt kan fastställas. De är beroende av värderingar i samhället eller hos individerna. Utbildningsbehoven kan påverkas och förändras av utvecklingen i samhället och på arbetsmarknaden. Utbildningsbehoven kan därför inte en gång för alla mätas och fastställas, utan det krävs en fortlöpande analys av utbildningsbehov och en anpassning av utbildningen till förändrade eller nya behov.

I rapporten redovisas också vilka utbildningsbehov en representativ grupp korttidsutbildade upplever i anslutning till fyra roller, yrkesrollen, samhällsrollen, fritidsrollen och familjerollen. Ungefär en tredjedel säger sig ha behov av utbildning för att bättre klara sitt arbete eller för att kunna avancera inom yrket. Ungefär lika många vill utbilda sig för att kunna byta yrke och få andra arbetsuppgifter och mer ansvar. En relativt stor grupp (40–50 %) anser att de behöver mer kunskaper i svenska, matematik och främmande språk för att klara samhälls- och fritidsrollen bättre. Ungefär lika många anser sig behöva mer kunskaper om hur samhället fungerar. Många av de utbildningsbehov som upplevs av korttidsutbildade rör enligt rapporten familjerollen och vardagliga ting såsom ekonomi, hälsa, barnuppfostran etc.

I rapporten redovisas också intervjuer med arbetsgivarrepresentanter om utbildningsbehov hos de anställda inför framtiden. Arbetsgivarrepresentanterna framhåller att de anställda i framtiden i större utsträckning behöver kunna samarbeta och kommunicera med andra. De anställda måste vara flexibla och kunna byta arbetsuppgifter. De behöver kunna arbeta självständigt och lösa problem och ta ansvar. Arbetsgivarrepresentanterna efterlyser framför allt bättre kunskaper i svenska, matematik, främmande språk, datateknik och allmän teknik.

På uppdrag av statens industriverk gjorde Thorvald Engvall 1977 en enkätundersökning om utbildningsbehoven i småföretag i Mjölby kommun. Småföretag definieras som företag med färre än 200 anställda och utgör 99 % av samtliga företag i Sverige. De största utbildningsbehoven redovisades inom följande områden: ekonomi, arbetsledning, administration, organisation, marknadsfrågor och språk.

De undersökningar och rapporter som vi här redovisat har behandlat upplevda utbildningsbehov och motiv för deltagande i studier. I det följande

behandlar vi begreppet överbryggande utbildning och näringslivets och arbetsmarknadens förändringar och de krav på utbildning som dessa förändringar kan komma att ställa.

6.2 Överbryggande utbildning

Begreppet överbryggande utbildning härrör från den debatt som föregick de stora vuxenutbildningsreformerna under 1960-talet och framför allt i början av 1970-talet. Den nioåriga grundskolan hade genomförts och samtliga ungdomar fick en minst nioårig skolutbildning. Flertalet ungdomar fortsatte dessutom till yrkesutbildning eller annan gymnasial utbildning, under det att huvuddelen av den vuxna befolkningen hade en högst sju- eller åttaårig folkskola som formell utbildningsbakgrund. En viktig uppgift för vuxenutbildningen blev därför att utjämna utbildningsklyftan mellan den äldre och den yngre generationen. Vuxenutbildningen skulle framför allt svara för en överbryggande utbildning för de vuxna som endast hade folkskola. Med överbryggande utbildning avsåg man i första hand utbildning som motsvarade den nioåriga grundskolan.

I diskussionen utgick man ifrån den formella utbildningsbakgrunden och bortsåg ofta från att många vuxna hade skaffat sig betydande kunskaper och färdigheter genom sin yrkesverksamhet, genom facklig aktivitet eller deltagande i studiecirklar eller på annat sätt. Kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX) gjorde i sin debattskrift Vuxna, Utbildning, Studiefinansiering (SOU 1971:80) ett försök att beräkna utbildningsklyftan mellan den äldre och den yngre generationen. SVUX konstaterade att ännu år 1990 kommer majoriteten av dem som är 45 år och äldre att ha en kortare utbildning än nio år.

Utbildningsklyftan kommer dessutom att vara permanent. Eftersom flertalet ungdomar numera får en minst elvaårig utbildning, kommer även de vuxna som har en nioårig utbildning att vara missgynnade jämfört med dagens ungdomsgeneration. Behovet av överbryggande utbildning kommer därför att finnas kvar i framtiden. Det finns också många ungdomar som i grundskolan inte lyckats uppnå det mål i fråga om kunskaper och färdigheter som är uppställt för samtliga.

SVUX beräknade utifrån befolkningens utbildningsbakgrund 1970 utbildningsklyftan, dvs. skillnaden i utbildningsår i förhållande till elvaårig utbildning för grupper med kortare utbildning, till 17 miljoner studieår (manår i utbildning). Även om inte utbildningen för vuxna behöver vara lika omfattande som för ungdomar och även om inte alla vuxna kommer att kunna motiveras för att skaffa sig en överbryggande utbildning som motsvarar en elvaårig utbildning, finns det enligt SVUX ett mycket stort behov av överbryggande utbildning. SVUX beräknade det faktiska utbildningsbehovet till 1,9 miljoner studieår.

SCB redovisar i rapportserien levnadsförhållanden bl. a. utbildningens fördelning i olika åldersgrupper hos den vuxna befolkningen. I rapport nr 14 redovisas utbildning, vuxenstudier och förvärvsarbete 1975. Som framgår av tabell 6.1 har en stor del av den vuxna befolkningen endast förgymnasial utbildning kortare än nio år. Utbildningsskillnaderna mellan yngre och äldre

Tabell 6.1 Utbildningsnivå efter ålder. Procent.

	Utbildningsnivå efter ålder								Antal i den vuxna befolkningen (tusental)
	(1) Förgymnasial, kortare än 9 år	(2) Förgymnasial, 9 år	(3) Gymnasial, högst 1-årig	(4) Gymnasial, längre än 1 år, men högst 2-årig	(5) Gymnasial, längre än 2 år	(6) Eftergymnasial, högst 2 år	(7) Eftergymnasial, längre än 2 år, inkl. forskarutbildning	Summa	
Båda könen									
16–19 år	16,3	65,3	5,5	10,8	1,6	0,5	0,0	100,0	445
20–24	8,6	22,4	13,2	24,3	15,1	14,4	1,9	100,0	534
25–34	23,2	10,6	17,7	12,1	13,0	12,0	11,5	100,0	1 264
35–44	41,1	6,4	16,3	7,9	12,6	7,6	8,1	100,0	901
45–54	50,8	4,5	17,6	6,3	10,3	5,4	5,1	100,0	969
55–64	63,6	4,0	14,0	4,5	7,2	4,4	2,5	100,0	985
65–74	72,8	3,7	11,6	3,4	3,8	2,0	2,7	100,0	786
Samtliga	42,0	12,1	14,7	9,1	9,6	7,0	5,5	100,0	5 883

är mycket stora.

I rapporten redovisar SCB också studiedeltagande och studieintresse hos den vuxna befolkningen. Som framgår av tabell 6.2 uppger sig 43 % av den vuxna befolkningen vara intresserade av någon form av utbildning eller kurs. Det är en klart större andel än de 32 % som under 1974 enligt egen uppgift deltog i någon form av utbildning. Av åldersgrupperna 20–42 år uppger sig mer än hälften vara intresserad av att delta i utbildning. Studieintresset är störst i åldersgruppen 25–34 år. I samtliga åldersgrupper är andelen studieintresserade lägre bland dem med lägst utbildning.

Till de studieintresserade ställdes också en följdfråga varför de inte deltog i utbildning som de sade sig vara intresserade av. De vanligaste hindren som uppgavs var "för mycket att göra" och "ej blivit av". Ca 10 % uppgav som hinder att utbildningen inte fanns på bostadsorten.

Vi har i kap. 2 redovisat utvecklingen av antalet kursdeltagare i grundskolkurser i komvux. En viss minskning har skett under året 1980/81. SÖ beräknar i sin långtidsprognos för åren 1982/83–1986/87 att antalet kursdeltagare i grundskolkurser kommer att vara oförändrat. Det finns emellertid enligt SÖ:s bedömning åtskilliga osäkra faktorer som kan komma att påverka efterfrågan på grundskolutbildning i komvux. Det gäller t. ex. vad som kommer att hända med den grundläggande utbildningen i svenska för vuxna invandrare och med vuxensärskolan. Dessutom påverkas utbildningsbenägenheten av antalet vuxenstudiestöd och nivån på dem och möjligheterna att delta i grundskolkurser med utbildningsbidrag.

6.3 Näringslivets och arbetsmarknadens utveckling

Behovet av utbildning för vuxna påverkas i hög grad av näringslivets utveckling och förändringar på arbetsmarknaden. Vi redovisar i detta avsnitt kortfattat de bedömningar som långtidsutredningen, sysselsättningsutredningen och Sekretariatet för framtidsstudier gör om alternativa utvecklingsmöjligheter och de krav på utbildning som denna utveckling medför. Det gäller särskilt fortbildning och vidareutbildning av yrkesverksamma och i vissa fall omskolning för nya arbetsuppgifter.

Långtidsutredningen gör i sin huvudrapport (SOU 1980:52) en analys av utvecklingen fram till 1985. Olika utvecklingsalternativ är tänkbara. Utvecklingen på den svenska arbetsmarknaden är beroende av den internationella ekonomins utveckling, t. ex. oljepriserna, politiska beslut

Tabell 6.2 Studieintresse. Särredovisning efter kön och ålder. Procent

Kön	Ålder							Samtliga
	16–19	20–24	25–34	35–44	45–54	55–64	65–74	
Män	31,4	45,6	53,0	46,3	39,6	26,5	12,2	38,0
Kvinnor	45,7	61,6	60,6	57,5	50,5	35,3	20,8	47,6
Båda könen	38,3	53,7	56,7	52,0	45,1	31,1	16,8	42,9

och den svenska industrins investeringskraft och innovationsförmåga. Det finns enligt utredningen möjligheter att på olika sätt underlätta för expanderande företag att rekrytera arbetskraft. I detta sammanhang bör yrkesutbildningen särskilt uppmärksammas.

Långtidsutredningen konstaterar att sysselsättningen visserligen ökade under 1970-talet, men på grund av ökad frånvaro och kortare medelarbetstid sjönk den totala timvolymen. Det skedde grundläggande förskjutningar i arbetsmarknadens funktionssätt under 1970-talet. Utvecklingen gick mot längre och stabilare anställningsförhållanden, vilket ledde till en långsiktigare bindning av arbetskraften till arbetsgivarna. Detta har medfört att ett växande antal personer har kommit att möta svårigheter att få sysselsättning på den öppna arbetsmarknaden. Det gäller t. ex. ungdomar och invandrare, men även äldre arbetskraft som berörts av strukturomvandlingen har haft svårigheter att finna ny anställning. Arbetslöshetstiderna har i regel blivit längre och de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna har ökat under 1970-talet.

Den utveckling mot ökade bindningar och minskad rörlighet på arbetsmarknaden som långtidsutredningen konstaterat begränsar möjligheterna till strukturomvandling i näringslivet. Utvecklingen på den svenska arbetsmarknaden är beroende av flera olika faktorer och är därför svår att förutsäga. Det krävs i varje fall en ökad rörlighet – även i geografiskt hänseende – för att möjliggöra en strukturomvandling och underlätta för expanderande industrigrenar att rekrytera arbetskraft.

Långtidsutredningen har i ett nytt betänkande Tillväxt eller stagnation? (SOU 1982:14) ännu starkare understrukit behovet av en strukturrationalisering inom näringslivet för att Sveriges ekonomi skall komma i balans. Införandet av ny teknik är en motor i denna omvandlingsprocess. Denna strukturella omvandling ställer stora krav på bl. a. flexibilitet i ekonomin och på arbetsmarknaden.

Sysselsättningsutredningen redovisar i sitt slutbetänkande Sysselsättningspolitik för arbete åt alla (SOU 1979:24) sina bedömningar om utvecklingen för framtiden. Den räknar med att arbetskraften under 80-talet skall kunna ökas med ca 30 000 sysselsatta per år, dvs. 300 000 under hela årtiondet. Men det gäller enligt utredningen inte bara att skapa nya arbetstillfällen utan också att undanröja förvärvshinder. Många av dem som står utanför arbetskraften i dag har påtagliga förvärvshinder och ju närmare målet, arbete åt alla, man kommer, desto större samhällsinsatser krävs det för att undanröja dessa hinder.

Personer utanför arbetskraften har i regel kortare grundutbildning och sämre yrkesbakgrund. Fyra av fem har enbart förgymnasial utbildning i huvudsak kortare än nio år mot en av två i arbetskraften. Bristande yrkeserfarenheter är ett stort problem både bland de unga arbetslösa och bland de äldre som står utanför arbetskraften.

Proportionellt sett bor ett mycket stort antal av dem som står utanför arbetskraften i områden med dåliga sysselsättningsmöjligheter – i mindre tätorter, i glesbygd och i områden där möjligheterna till sysselsättning för kvinnorna är dåliga.

En annan stor del av dem som står utanför arbetskraften är kvinnor under 45 år med barn under sju år. Det krävs betydande insatser i fråga om

utbyggnad av barnomsorg för att dessa kvinnor skall kunna få möjligheter till arbete. En annan stor grupp som står utanför arbetskraften är i åldern 55–64 år. Många av dessa har som orsak till att de inte förvärvsarbetar uppgett hälsoskäl.

Om man skall uppnå målet arbete åt alla kommer det att ställas stora krav på samhällets sysselsättningspolitik. Det gäller att skapa balans mellan utbud och efterfrågan, mellan olika sektorer, mellan olika grupper och mellan olika delar av landet. Det finns oroande tendenser som visar att framför allt den äldre arbetskraften riskerar utslagning och den yngre riskerar att inte komma in på arbetsmarknaden. Om den nödvändiga omstruktureringen inom industrin, som innebär att expansiva industrigrenar successivt utvecklas och mindre konkurrenskraftiga avvecklas, skall kunna förenas med trygghet för den enskilde medborgaren och sociala hänsyn, krävs det omfattande insatser från samhällets sida. Det blir enligt utredningen nödvändigt med en utbyggnad av den offentliga sektorn och en omskolning och vidareutbildning av dem som drabbas av strukturomvandlingen. Många av dem som slås ut på arbetsmarknaden har en kort allmän utbildning och saknar grundläggande yrkesutbildning.

Men det gäller enligt utredningen inte bara att skapa arbetstillfällen och ge alla arbete, det gäller också att ge arbetet ett innehåll som upplevs meningsfullt av den enskilde. Arbete skall, enligt utredningen, ge social gemenskap och tillfredsställa grundläggande mänskliga behov av att utveckla och berika tillvaron.

Utredningen redovisar följande krav på utbildningssystemet för att nå bättre balans på arbetsmarknaden:

- Arbetslösheten bland ungdomar kommer att vara ett stort problem också under 80-talet. Ungdomar utan yrkesutbildning möter de största svårigheterna,
- Vuxenutbildningen och arbetsmarknadsutbildningen blir av största betydelse när det gäller att slussa in de stora grupper som i dag står utanför arbetskraften på arbetsmarknaden,
- Behoven av återkommande utbildning kommer att vara stora bland grupper som finns på arbetsmarknaden men som saknar erforderlig utbildning för sitt yrke,
- Förändringen inom näringslivet kommer att fortsätta. Det krävs att denna förändring kan mötas med fortbildning och vidareutbildning. En allmän höjning av utbildningsnivån skulle också underlätta den yrkesmässiga rörligheten,
- Inriktningen på industripolitiken kommer att ställa stora krav på utbildning av bl. a. tekniker och naturvetare samt en kraftig satsning på teknisk forskning och utveckling.

Utredningen sammanfattar sina krav på vuxenutbildningen på följande sätt:

Stora grupper är i behov av vuxenutbildning – de flesta i åldern 16–64 år som står utanför arbetsmarknaden har endast folk- eller grundskola och många av dem saknar dessutom egentlig yrkesutbildning. Detta gäller också många av dem som nu är ute i förvärvslivet. De snabba förändringarna i arbetslivet bl. a. behovet av en kraftig satsning på utveckling inom näringslivet ställer krav på en omfattande vidareutbildning. För att uppnå en ökad yrkesmässig rörlighet är vidare en allmän höjning av utbildningsnivån för stora grupper på arbetsmarknaden en av förutsättningarna. En kraftig utbyggnad av vuxenutbildningen i dess olika former är av dessa skäl nödvändig.

Utredningen föreslår vidare en förbättrad studie- och yrkesorientering för alla grupper, utvidgad praktik och ett studiestöd som är så utformat att alla oavsett ålder, bosättningsort eller socialgrupp har möjlighet att utnyttja samhällets utbildningsutbud. Det bör också gälla olika former av återkommande utbildning. Utredningen föreslår en förbättrad utbildningsplanering med hänsyn till sysselsättningsutvecklingen inom olika delar av ekonomin både på riksnivå och regional nivå. Det krävs systematiska uppföljningar av utbildningssystemet.

Sekretariatet för framtidsstudier arbetar med olika projekt. Ett projekt har rubriken Arbetslivet i framtiden. Inom detta projekt har hittills publicerats ett antal delrapporter. En av dessa delrapporter, nämligen Lennart Olsson, Svenskt industriarbete i en internationell ekonomi – en framtid mer byggd på kunskap och mindre på råvaror, är av särskilt intresse i detta sammanhang.

Inom projektet räknar man med en tillväxttakt i världsproduktionen fram till slutet av 1980-talet med ungefär 3 % per år. Detta kommer för i-länderna som grupp att leda till att råvaruförädlande tillverkning samt sådan tillverkning av enklare produkter som ej har en hög proportion kapital per sysselsatt tenderar att flyttas ut från dessa länder till u-länder. Det blir en ekonomisk press på i-länderna att i ökad utsträckning producera mera förädlade och teknologiskt komplicerade varor.

Enligt projektgruppen har Sverige internationellt sett stora resurser i form av järnmalm, skog, vattenfall och mänskligt kapital i form av utbildning, yrkesträning, hälsa osv.

Sverige bör minska omfattningen av sådan arbetsintensiv produktion som ej kräver särskilt mycket mänskligt kapital, främst därför att u-ländernas industrialisering kommer att kräva en snabb produktions- och exportökning för sådan tillverkning.

Detta har framför allt två konsekvenser. Den ena är att den arbetsintensiva produktionens utslagning friställer relativt många sysselsatta, främst arbetare. Den andra är att de arbetsställen som läggs ner ofta är små och belägna på jämförelsevis små orter. Därför tenderar utslagningen att öka den geografiska koncentrationen av landets befolkning.

Sverige bör enligt rapporten även i fortsättningen satsa på produktion som kräver teknologiskt kunnande, specialisering och högt utbildad arbetskraft och är byggd på inhemska råvaror som förädlas så långt som möjligt inom landet.

6.4 Konsekvenser av utvecklingen inom elektronik och datateknik

Från många olika håll hävdas att utvecklingen inom näringsliv och arbetsmarknad under den närmaste tiden i hög grad kommer att påverkas av elektroniken och datoriseringen. Flera olika utredningar arbetar f. n. med dessa frågor. Här redovisas kortfattat de bedömningar som några av dessa gör i fråga om utvecklingen på arbetsmarknaden och behovet av utbildningsinsatser.

Statens industriverk (SIND) utreder på regeringens uppdrag *elektronikindustrins nuläge och utvecklingsmöjligheter*. I betänkandet Elektronikanvändningen i svensk verkstadsindustris produkter konstateras att mikroelektroniken alltmer kommer till användning både i produkter och i produktionsprocesser bl. a. inom verkstadsindustrin. De stora företagen är föregångare. Ändå ligger Sverige efter andra länder. De största svårigheterna vid övergång till elektronik är att rekrytera utbildad personal och att utbilda de redan anställda.

Eftersom ny kunskap endast på lång sikt kan tillföras företaget genom nyanställning blir den viktigaste uppgiften på kort sikt att vidareutbilda de redan anställda. Övergången till användning av elektronik har inte visat sig ha några negativa effekter på sysselsättningen. Däremot förändras arbetets innehåll och en omstrukturering krävs.

I betänkandet Den mindre elektronikindustrin konstaterar SIND att de små och medelstora elektronikföretagen har haft en snabbare volymtillväxt än flertalet andra industribranscher. Denna tillväxttakt kommer enligt SIND sannolikt att fortsätta även under första hälften av 1980-talet. En förutsättning är dock enligt SIND att branschen kan tillföras ny kunskap huvudsakligen genom utbildning av de anställda. Kursutbudet måste därför anpassas till de små och medelstora elektronikföretagens behov.

I betänkandet Komponenter och utbildning sammanfattar SIND sin syn på utbildningsbehovet på följande sätt:

Vidareutbildning i datateknik och elektronik av personal i företag inom elektroniksektorn likaväl som i vissa företag inom den mekaniska verkstadsindustrin har kommit att framstå som viktig för utvecklingsbetingelserna i alla berörda företag. Ett utbildningsbehov inom datateknik- och elektroniksektorn finns på alla nivåer. Situationen på och strax under gymnasienivån har dock framstått som mest angelägen att påverka.

AMU och komvux-verksamheten spelar en central roll för att möta dessa behov. De har speciella förutsättningar genom sin omfattande och starkt decentraliserade verksamhet att möta inte minst industrins lokala behov.

Data- och elektronikkommittén (DEK) har främst till uppgift att kartlägga och bedöma datateknikens möjligheter att effektivisera produktionen av varor och tjänster. DEK har nyligen publicerat två rapporter, Datateknik i processindustrin och Datateknik i verkstadsindustrin.

Användningen av numeriskt styrda maskiner och robotar av olika slag kommer enligt kommitténs bedömning att öka avsevärt inom både processindustrin och verkstadsindustrin inom den närmaste framtiden. Utvecklingen på det datatekniska området kommer inom överskådlig tid att medföra ändrade arbetsförhållanden och arbetsuppgifter för flertalet industrisysselsatta. Anställda på alla nivåer inom industrin behöver ökade kunskaper om datatekniken. Eftersom utvecklingen går så snabbt, måste dessa kunskaper tillföras företagen genom fortbildning och vidareutbildning av de redan anställda. Insatser bör göras både av offentliga och privata utbildningsanordnare inkl. den företagsinterna utbildningen. Åtgärder som ger resultat först på längre sikt är enligt kommittén förbättrad yrkesutbildning i datateknik, lärarutbildning och lärarfortbildning, tillgång till modern utrustning samt stor flexibilitet i kursplanerna.

Dataeffektutredningen konstaterar i sitt delbetänkande Industrins datorisering (SOU 1981:17) att antalet sysselsatta inom verkstadsindustrin ökat under 70-talet och därmed branschens andel av industrisysselsättningen. En optimistisk bedömning för perioden 1979–85 skulle innebära att sysselsättningen under denna period ökar med ca 84 000 personer inom verkstadsindustrin. Enligt utredningen skulle ungefär 45 000 personer av dessa kunna tillskrivas den ökade användningen av datorteknik.

Enligt utredningen kommer med en ökad användning av datorteknik antalet tjänstemän att öka och de kvalificerade arbetarna likaså. De enklare jobben minskar däremot. Detta kommer framför allt att innebära svårigheter för dem som saknar yrkesutbildning eller för dem som vill komma in på arbetsmarknaden, dvs. hemarbetande kvinnor och ungdomar.

Den ökade datoriseringen leder till att nya kunskaps- och utbildningsbehov uppstår. Kraven på utbildning sammanfattar dataeffektutredningen på följande sätt:

> Utbildningen av tekniker kan vara direkt avgörande för spridningen av datorstyrd tillverkningsutrustning. Kunskapsutbytet mellan olika discipliner t. ex. mellan elektronik och mekanik har betydelse för teknikutvecklingen. En vidgad satsning på utbildning av specialister både inom det enskilda företagets ram och av samhället är en nödvändighet. Det är viktigt att denna utbildning inte enbart är inriktad mot kunskap om tekniken och dess möjligheter utan även att ekonomiska och miljömässiga aspekter byggs in i utbildningen. Kunskap hos tekniker om de sociala effekterna av datorsystemen är en förutsättning för lyckade systemlösningar.

Det krävs också enligt utredningen en allmän insikt i datateknik för att människor som medborgare skall behärska vardagslivets krav på kontakt med olika företags och myndigheters datasystem. I arbetslivet ställs krav på kunskap hos de anställda för att de skall kunna delta i förändringsprojekt. De måste förstå de tekniska möjligheterna och begränsningarna hos datasystemen, men framför allt måste de kunna analysera konsekvenserna av införande av datateknik.

De utbildningsbehov som datatekniken skapar skiftar från grupp till grupp och förändras snabbt. Det krävs därför en återkommande utbildning för att man skall kunna följa utvecklingen. Ett viktigt mål i varje utbildningssteg är att skapa en tillräcklig grund för att deltagarna skall kunna tillgodogöra sig nästa etapp i utbildningen. Möjligheterna att få och tillgodogöra sig fortbildning kommer att bli avgörande för de anställdas förutsättningar att få de nya arbetsuppgifter och jobb som skapas.

6.5 Utredningar inom utbildningsområdet

Flera utredningar som under senare år behandlat olika utbildningsformer har i regel också gjort bedömningar om den framtida utvecklingen och dess konsekvenser för utbildningsformen i fråga. Vi redovisar här kortfattat några sådana bedömningar.

Kommittén för översyn av arbetsmarknadsutbildningen (KAMU) konstaterade i sitt slutbetänkande Utbildning för arbete (SOU 1974:79) att strukturomvandlingen inom näringslivet och rationaliseringen inom företa-

gen kommer att fortsätta. Detta leder till att gamla yrken kommer att försvinna och nya yrken tillkommer. Nya produkter och produktionsmetoder leder till en stark specialisering av arbetsuppgifterna och ställer ökade krav på utbildning. Det reguljära utbildningsväsendet kan knappast förändras så snabbt att det kan tillgodose dessa utbildningsbehov. Det blir i stället en uppgift för företagens internutbildning och vuxenutbildningen att klara individernas anpassning till sådana förändrade krav på arbetsmarknaden innan akuta problem som arbetslöshet eller risk för arbetslöshet uppstår.

Även *Folkhögskoleutredningen* behandlade i sitt slutbetänkande Folkhögskolan (SOU 1976:16) utvecklingstendenser och samhällsbehov såsom de avspeglas i aktuell samhälls- och utbildningsdebatt. Utredningen tog bl. a. upp frågor som det globala perspektivet, det teknologiska samhället, psykisk hälsa och mänsklig miljö och arbete och fritid. Avsnittet om arbete och fritid sammanfattas på följande sätt:

Ett arbete där individens kapacitet, kunnighet och fantasi kommer till sin rätt är av omistligt värde. Om ett arbete sönderdelas i alltför många delar, om snabbhet betonas på bekostnad av kunnighet och noggrannhet, om maskinerna värderas högre än människorna, blir pengar det enda utbytet av arbetet och den anställdes intresse vänds mot fritiden.

Folkbildningsutredningen refererade i sitt slutbetänkande Folkbildning för 80-talet (SOU 1979:85) huvudsakligen några rapporter från Sekretariatet för framtidsstudier. Det viktiga är enligt folkbildningsutredningen att arbetet organiseras så att tillfredsställelsen i arbetet ökar.

I de processer där mänsklig arbetsförmåga behövs sker en fortsatt specialisering och uppdelning. Vi löper risk att få en uppdelning av arbetskraften i en mindre del, som har specialistkunskaper, god anställningstrygghet, bra betalt och goda förmåner, t. ex. under fritiden, och en större del, som särskilt vid lågkonjunktur drabbas av strukturproblem i näringslivet. Därutöver finns en grupp människor som av skilda skäl aldrig kommer in i arbetslivet och som därför blir utslagna redan från början.

Utredningen om företagsutbildning (UFU) redovisade i sitt betänkande Utbildning i företag, kommuner och landsting (SOU 1977:92) omfattning, deltagare och inriktning för personalutbildningen. Utredningen konstaterade att det finns stora variationer i fråga om volymen på personalutbildningen mellan små företag och stora företag. Stora företag har ofta en väl utbyggd personalutbildning under det att små företag vanligen saknar personalutbildning helt och hållet. Det finns också stora skillnader mellan olika grupper inom ett företag när det gäller att få del av personalutbildningen. Tjänstemännen deltar vanligen i större utsträckning i personalutbildning än de kollektivanställda.

UFU lade inte fram några konkreta förslag till åtgärder utan avslutade sitt betänkande med några allmänna överväganden. Det finns enligt UFU stora potentiella utbyggnadsmöjligheter inom företagen (och kommunerna och landstingen) när det gäller att anpassa personalutbildningen till de arbetsmarknadspolitiska målsättningarna. UFU anvisade två möjligheter. Den ena är att i större utsträckning använda arbetsmarknadsutbildningen för personalutbildning i företagen. Den andra är att inom företagen bygga upp fonder

att användas för utbildning under lågkonjunktur i stället för att friställa personal.

UFU menade att personalutbildningen kan bidra till att stärka den enskildes ställning på arbetsmarknaden och underlätta omställningar, som följer av strukturella och konjunkturella förändringar. En effektiviserad personalutbildning kan allmänt förstärka företagens position och därmed skapa bättre förutsättningar för sysselsättning på längre sikt. UFU anvisade slutligen olika sätt att utnyttja arbetsmarknadsutbildningen för utbildning i företag. Bl. a. bör arbetsmarknadsverket kunna ge stöd till utbildning vid risk för permittering. Ett annat sätt är att i ett skede av strukturförändring ge stöd till utbildning av redan anställda i kombination med anställning av ersättare. Det är enligt UFU viktigt att det i företagen finns en beredskap i form av dokumenterade utbildningsbehov, kursplaner osv. så att utbildningsinsatser snabbt kan sättas in vid konjunkturförändringar.

Gymnasieutredningen har låtit två ekonomer vid Handelshögskolan i Stockholm göra en specialstudie över "Den framtida utvecklingen av Sveriges utlandsberoende – konsekvenser för gymnasieutbildningen". Denna studie ingår i Undersökningar kring gymnasieskolan (SOU 1981:97). I sitt principbetänkande En reformerad gymnasieskola (SOU 1981:96) behandlar gymnasieutredningen i kapitlet Framtidsaspekter och förändringskrav utvecklingen inom fyra olika områden, nämligen näringslivet, arbetslivet, ett mjukare samhälle och Sveriges omvandling till ett flerkulturellt samhälle.

Vi redovisar här kortfattat några av de krav som enligt gymnasieutredningen bör ställas på den framtida gymnasieskolan.

- Även om en ung människa vid ett eller flera tillfällen senare i livet själv vill eller av omständigheterna tvingas att byta arbete, yrke eller t. o. m. yrkesområde behöver hon både som yrkesutövare och medborgare goda kunskaper och färdigheter på den plats där hon börjar. Genom nedläggningar av företag och genom omställningar av produktion, administration och service kommer det att finnas ett starkt behov av att till de nya eller starkt förändrade arbetsplatserna rekrytera ett stort antal personer med lång och kvalificerad tidigare erfarenhet från arbetslivet.
- Alla behöver en god kunskapsgrund i form av centrala begrepp och förståelse av sammanhang för att kunna orientera sig i omvärlden och få mening och sammanhang i det ständiga informationsflödet. En någorlunda fast referensram är också nödvändig för att man över huvud taget skall kunna se förändringar och tolka deras innebörd.
- Det bästa sättet att möta förändringsproblematiken torde vara genom en ökad användning av principen om återkommande utbildning. Detta innebär att vuxenutbildning i olika former och med nära anknytning till arbetslivet bör erhålla en stark ställning.
- Särskild uppmärksamhet bör ägnas utbildning i datorteknik och utbildning med inriktning på kemi-, laboratorie- och processteknik.

6.6 Komvux och återkommande utbildning

6.6.1 Definition och debatt

Under 1960- och 1970-talen har i flera länder liksom i Sverige pågått en livlig debatt om återkommande utbildning. Inom Europarådet har man vanligen använt termen "permanent education".

UNESCO har föredragit termen "life-long education" eller "lifelong learning" och har bl. a. undersökt i vilken utsträckning undervisningen i ungdomsskolan enligt läroplanerna och i praktiken befrämjar livslångt lärande. OECD har använt termen "recurrent education". Dess forskningsinstitut CERI har publicerat flera rapporter som bl. a. behandlar samspelet mellan utbildning och arbetsliv.

I den svenska debatten har man vanligen med OECD:s term talat om återkommande utbildning, men även livslångt lärande har använts. I termen livslångt lärande inkluderas vanligen även den inlärning som sker utanför deltagandet i organiserad utbildning, t. ex. i arbetslivet, genom läsning eller på resor. Vi använder i det följande termen återkommande utbildning med tanke på att vår uppgift i första hand inriktas mot utbildning i organiserad form. Vi är emellertid väl medvetna om att mycket av inlärningen sker utanför undervisningssituationen. Ett syfte med undervisningen är just att deltagarna skall tillägna sig sådana kunskaper, färdigheter och attityder att de på egen hand kan skaffa sig nya kunskaper och färdigheter.

Återkommande utbildning behandlas i åtskilliga debattskrifter, rapporter, betänkanden och propositioner under 1960- och 1970-talen, bl. a. i yrkesutbildningsberedningens betänkande Yrkesutbildningen (SOU 1966:3), 1975 års vuxenutbildningsproposition (prop. 1975:23) och högskolepropositionen (prop. 1975:9). En utförlig redovisning av litteratur som behandlar återkommande utbildning görs av Magnus Söderström i artikeln Återkommande utbildning som planeringsproblem – svårigheter och möjligheter. Den ingår i gymnasieutredningens specialbetänkande Undersökningar kring gymnasieskolan (SOU 1981:97). Vi begränsar därför vår redovisning till några frågor av särskilt intresse för den framtida utvecklingen av komvux.

Med återkommande utbildning avses vanligen en grundläggande princip för utbildningsplanering med syfte att skapa reella förutsättningar för flertalet medborgare att erhålla utbildning under större delen av livscykeln och dessutom med sådant innehåll, i sådan form och vid tidpunkter som bäst svarar mot individens behov. Återkommande utbildning kan förekomma i form av varvning av utbildning och förvärvsarbete. Den kan också förekomma parallellt med förvärvsarbete. Återkommande utbildning kan betraktas som den organiserade delen av livslångt lärande.

De problem som man vill lösa med återkommande utbildning och de motiv som anges för att organisera utbildningen i form av återkommande utbildning kan i stort sett inordnas under tre rubriker:

1. Kunskapsutveckling för förändringar inom arbetsliv och samhälle.

   På grund av de snabba förändringar som sker i samhället är det inte möjligt att i ungdomsutbildningen förbereda individerna för ett helt livs verksamhet. Varje människa måste vid återkommande tillfällen komplet-

tera sin tidigare utbildning eller skaffa sig ny utbildning för att kunna fungera på arbetsmarknaden och i samhället och även för att påverka sin egen situation och medverka i förändringsprocessen.

2. Utjämning av utbildningsklyftor mellan individer och grupper såväl inom som mellan generationerna.
   Utbildningstiden för ungdomar har under hand förlängts, och möjligheterna att skaffa sig både gymnasial utbildning och högskoleutbildning har förbättrats. Det är därför en jämlikhets- och en resursfördelningsfråga att de individer som av ekonomiska eller andra skäl inte fortsatte sin utbildning efter den obligatoriska skolan eller till den nivå som motsvarar deras kapacitet skall ha möjlighet att senare i livet skaffa sig den utbildning de önskar.
3. Livskvalitet.
   Levnadsnivåundersökningarna har visat att med utbildning följer ofta andra former av välfärd, t. ex. bättre arbetstillfredsställelse, större kulturkonsumtion, rikare fritid etc. Utbildning föder också behov av mer utbildning. Det måste därför finnas återkommande möjligheter till utbildning, när intresse, behov och motivation föreligger.

I den ovan nämnda artikeln behandlar Magnus Söderström mera ingående dessa tre motiv för återkommande utbildning och anger principer för planering av utbildning och föreslår åtgärder för att målen skall kunna uppnås.

6.6.2 Förutsättningar för återkommande utbildning och livslångt lärande

I anslutning till R. H. Daves bok Lifelong Education and School Curriculum karakteriserar Lennart Fredriksson och Kurt Gestrelius livslångt lärande på följande sätt (Livslångt lärande i svensk skola, SÖ:s FoU-rapport 31)

- det livslånga lärandet täcker en individs hela levnadslopp,
- det omfattar både organiserad undervisning och informell slumpartad inlärning,
- hemmet, samhället och skolan spelar stor roll för utvecklingen av det livslånga lärandet,
- det livslånga lärandet skall befrämja självförverkligande och bästa möjliga kvalitet i individens personliga, sociala och yrkesmässiga liv på det stadium som individen befinner sig,
- det livslånga lärandet omfattar alla och innebär en demokratisering av utbildningen,
- det livslånga lärandet karakteriseras av flexibilitet och mångfald i fråga om innehåll, uppläggning, studieformer och inlärningstid,
- det livslånga lärandet skall medverka till förändring och förbättring av livskvaliteterna och livsbetingelserna.

Det livslånga lärandet ställer krav både på samhället och på individen. Samhället skall tillhandahålla utbildning med ett rikt och mångfacetterat innehåll och i många former och informera om utbildningsmöjligheter. Utbildningen skall vara tillgänglig geografiskt och ekonomiskt och utan

formella inträdeskrav. Av individen krävs att han har tillräckliga basfärdigheter för att kunna tillägna sig kunskap, att han kan utnyttja informationskällor av olika slag, att han kan sammanställa, kritiskt granska, analysera och värdera information och att han kan planera, genomföra och utvärdera studier.

Inom ramen för ett UNESCO-projekt har Fredriksson och Gestrelius utarbetat följande kriterier för vad som är gynnsamt för utvecklingen av det livslånga lärandet.

Horisontell integration dvs. integration mellan utbildningen å ena sidan och samhälle, arbetsliv, massmedier, kulturliv och andra aktiviteter utanför själva undervisningen å den andra.

Vertikal integration dvs. integration mellan utbildningen och tidigare kunskaper och erfarenheter, olika utbildningsstadier och möjligheter till övergångar.

Individuell mognad och självförverkligande innebär bl. a. integration mellan intellektuella, emotionella, sociala, fysiska och estetiska funktioner, utveckling av normer och värderingar och förståelse för andras värderingar, utveckling av kritiskt tänkande, problemlösningsförmåga och självförtroende.

Autodidaktik – utveckling av beredskap för nyinlärning och återinlärning. Den innebär bl. a. förmåga att delta i planering, genomförande och utvärdering av inlärning. Autodidaktik innebär framför allt utveckling av studietekniska färdigheter och kommunikationsfärdigheter, förmågan att lära på egen hand och av andra i grupp.

Kreativitet, flexibilitet och jämlikhet omfattar fantasi, nyfikenhet, vetgirighet och originalitet, öppenhet för nya situationer och andras värderingar, förståelse och tolerans, jämlikhet i olika avseenden.

Fredriksson och Gestrelius har analyserat grundskolans och gymnasieskolans läroplaner och kursplanerna i några ämnen och konstaterar att de svenska läroplanerna i stort sett mycket väl motsvarar de kriterier som ställts upp som gynnsamma för utvecklingen av ett livslångt lärande.

Lennart Fredriksson har använt de beskrivna kriterierna för en analys av i vilken utsträckning komvux kan sägas motsvara kraven för utveckling av livslångt lärande. Han har utgått dels från målen för komvux, dels från några undersökningar av undervisningen i komvux. Eftersom läroplanerna för grundskolan och gymnasieskolan gäller också för komvux, konstaterar han att läroplanerna i stor utsträckning uppfyller kriterierna för livslångt lärande. Han konstaterar också att de allmänna målen för komvux väl överensstämmer med kriterierna för livslångt lärande. De försök med ökat kursdeltagarinflytande som gjorts i några kurser och kartläggningen av kursdeltagares och lärares inställning till pedagogiska och administrativa organisationsformer ger emellertid ett annat resultat.

Undervisningen inom komvux är huvudsakligen inriktad mot den kognitiva sidan av inlärningen, dvs. kunskaper för förnuftet att förstå och minnas. De emotionella och personlighetsutvecklande sidorna, autodidaktik och deltagarnas medverkan i undervisningen får mycket litet utrymme. Fredriksson konstaterar att de vuxenstuderande genom inlärning och erfarenheter skaffat sig attityder till hur undervisning skall läggas upp både organisatoriskt och pedagogiskt. De har därför svårt att tänka sig andra former. Möjligen

styr också de s. k. ramfaktorerna, det begränsade timtalet, betygsystemet och de heterogena grupperna undervisningen och deltagarnas synpunkter.

6.6.3 Personalutveckling och återkommande utbildning

Magnus Söderström behandlar i sin doktorsavhandling Personalutveckling i arbetslivet och återkommande utbildning personalutvecklingens roll i ett system med återkommande utbildning. Personalutvecklingen kan enligt Söderström fylla tre funktioner, en verksamhetsrelaterad funktion, en allmän vuxenutbildningsfunktion och en arbetsmarknadspolitisk funktion. Det krävs klarare precisering av mål och innehåll i personalutvecklingen. Söderström diskuterar bl. a. personalutvecklingens uppgifter. Han anser att den måste fylla olika funktioner, t. ex. utveckla basfärdigheter hos individen och anpassa individen till miljö, teknik och normer och till förändringar som sker i arbetsprocessen. Men den skall också ge individen förutsättningar att vara aktiv i och påverka förändringsprocessen för att därigenom kunna förbättra sin arbetssituation.

Söderström diskuterar också behov i personalutvecklingen och olika sätt att analysera och mäta utvecklingsbehov. Man måste i personalutvecklingen se både till individens behov, som uppkommer ur en upplevd brist eller ett intresse, och till organisationens behov. Personalutvecklingen måste omfatta både anpassningsbehov och förändringsbehov. Både situationsorienterade och normorienterade behov måste beaktas. Söderström vill särskilt framhålla personalutvecklingens roll som förändringsinstrument i organisationers verksamhet och alla parters medverkan i målformulering, verksamhetsplanering, metodutveckling och utvärdering. Det krävs också samverkan mellan personalutvecklingen och övrig vuxenutbildning.

Söderström behandlar personalutvecklingen i ett organisationsteoretiskt och utbildningspolitiskt perspektiv. Personalutveckling betraktas som systematiska pedagogiska processer i företag och myndigheter. Han har särskilt studerat utbildningsåtgärder för anställda i eller i anslutning till arbete och yrkesroll och vilken roll dessa åtgärder spelar i ett system för återkommande utbildning och livslångt lärande. Personalutvecklingen beskrivs som ett spänningsfält där olika aktörer, intressen och funktioner konfronteras med varandra. Aktörerna är samhälle, arbetsgivare, facklig organisation och den enskilde individen och funktionerna är verksamhetsrelaterad funktion, allmän vuxenutbildningsfunktion och arbetsmarknadspolitisk funktion.

Personalutvecklingen bör enligt Söderström utveckla flera olika kvalifikationer hos de anställda för att den skall kunna spela en aktiv roll i den återkommande utbildningen. Sådana kvalifikationer är yrkesmässig kompetens, social kompetens, allmän bakgrundskompetens, ledningskompetens och allmän samhällskompetens. Det krävs enligt Söderström en klarare rollfördelning mellan arbetslivet och övriga utbildningssystem inom ramen för den återkommande utbildningen. Arbetslivet bör kunna fullgöra betydligt större uppgifter än vad som hittills skett. Personalutvecklingen bör enligt Söderström utgöra en resurs för både samhälle, arbetsgivare, facklig organisation och den enskilde individen. Den bör utformas, planeras och fördelas så att den fullgör både en verksamhetsrelaterad funktion, en arbetsmarknadspolitisk funktion och en allmän vuxenutbildningsfunktion.

6.6.4 Vardagsinlärning

I projektet Vuxenutbildning – Vardagsinlärning behandlades arbetet som pedagogisk situation och de anställdas möjligheter att i arbetet producera kunskap. Projektet har genomförts i samarbete mellan ABF, LO, Brevskolan och SÖ. Inom projektet har publicerats 17 rapporter och en sammanfattande rapport "Vardagsinlärning, Grunden för vuxenutbildning".

Vardagsinlärning definieras i projektet som "den pedagogiska process som pågår ständigt och som äger rum i både positiva och negativa livsprocesser i vilka människan är verksam". Det övergripande syftet för projektet var "att på grundval av intresse- och attitydundersökning utveckla och pröva nya ämnen och ny metodik för att nå grupper av kortutbildade vuxna". Projektet utgick från vissa hypoteser såsom

- samband mellan vardagsinlärning och systematiska studier,
- idén om människan som skapande individ,
- frigörande av de stora, outvecklade resurserna hos människor med kort utbildning, enformigt och slitsamt arbete och hårda sociala villkor,
- behovsanpassade studier för medvetandegörande, aktivering och bättre utnyttjande av de anställdas intellektuella och sociala resurser,
- studier byggda på i huvudsak studiecirkelformen som den för målgruppen mest lämpliga studieformen.

Projektet har strävat efter att dokumentera och belysa de kunskaper som finns hos vuxna människor i arbetslivet och engagera större grupper av människor i själva forskningsprocessen. I rapporten konstateras bl. a. att

- arbetet för många människor är den enda utbildningsform som har någon praktisk betydelse,
- arbetets art påverkar individens möjligheter att utanför arbetssituationen ta del av annan utbildning och vardagsinlärning,
- arbetet är en av de inlärningssituationer som mest aktivt tillför och utvecklar nya kunskaper hos människor,
- i alltför många arbetsuppgifter tillvaratas endast en mycket begränsad del av individens kunskaper och färdigheter,
- arbetet kan ha en hämmande effekt på kunskapsbildandet.

Inom projektet har växt fram en kunskapsbild som innebär att kunskaper betraktas som både positiva och negativa. Positiva kunskaper kan antingen vara dynamiska, dvs. sådana kunskaper som ger individen möjlighet att förändra och utveckla sig och sin situation, eller statiska, dvs. tekniska kunskaper eller färdigheter som individen kan tillämpa i en given situation och som underlättar för individen att anpassa sig till situationen. De negativa kunskaperna är antingen passiverande eller förtryckande, dvs. kunskaper att uthärda eller att förtrycka andra med.

Enligt projektrapporten innebär en kunskapsutveckling integrerad i arbetslivet en rad pedagogiska fördelar, t. ex. följande:

- kunskapsbildning kan ske kontinuerligt och teori och praktik integreras,
- utbildningseffekterna låter sig lätt avläsas och praktiken avslöjar kunskapens användbarhet och värde,

- var och en av deltagarna har värdefull kunskap, alla är beroende av varandras kunskaper och det blir naturligt att lära av varandra,
- om kunskapsbildningen är inriktad på utveckling och förändring kan deltagarna i den naturliga grupprocessen få möjlighet att se arbetet i ett vidare perspektiv,
- arbetsförhållandena innehåller redan i sig en mängd realistiska utbildningstemata,
- kunskapernas verklighetsanpassning, tillämpbarhet och möjlighet att snabbt korrigera dem innebär den troligen mest rationella och resurssnåla utbildningsformen.

I rapporten konstateras avslutningsvis att vardagsinlärningen utgör den kvantitativt och känslomässigt största kunskapsgenererande processen i en människas liv. Skolor och kurser kan endast bli till komplement. Vardagsinlärningsmiljön avgör i stor utsträckning den systematiserade utbildningens tillgänglighet. En utbildning som isoleras från vardagsinlärning blir ineffektiv. Det behövs därför fortsatt forskning kring utvecklande av positiv vardagsinlärning i arbetslivet.

6.6.5 Återkommande utbildning i ett fördelningspolitiskt perspektiv

Kjell Rubenson har i en UHÄ-rapport (1979:1) beskrivit högskolans anpassning till återkommande utbildning – förutsättningar inom och utom systemet. Rapporten omfattar inte bara högskolan utan gäller i hög grad också vuxenutbildningen.

Den återkommande utbildningen bör utgöra en enhetlig strategi för tre i dag separata sektorer, nämligen den gymnasiala utbildningen, den postgymnasiala utbildningen och vuxenutbildningen inkl. folkbildning och företagsintern utbildning.

Rubenson redovisar tre olika modeller för återkommande utbildning:

Modell 1 skulle kunna betraktas som en mer långsiktig och grundläggande modell. Enligt denna modell placeras den gymnasiala utbildningen och högskoleutbildningen in i ett system med jämna mellanrum under livscykeln.

Modell 2 kallar Rubenson överbryggande utbildning. Den består av att vuxna som tidigare bara erhållit den obligatoriska utbildningen återkommer antingen till gymnasieskolan, komvux eller högskolan för att överbrygga den utbildningsklyfta som finns mellan dem och den yngre generationen.

Modell 3 kallar Rubenson fortbildning och vidareutbildning. Den består av gymnasial utbildning eller högskoleutbildning för redan yrkesverksamma.

Utvecklingen på arbetsmarknaden har enligt Rubenson i stort gått i riktning mot mer utbildningskrävande yrken. Det finns emellertid tecken på att ökningen av antalet arbetstillfällen inom en del av dessa framför allt har gällt arbeten av enklare slag, dvs. mindre utbildningskrävande arbetsuppgifter.

Rubenson tycker sig också kunna konstatera att utvecklingen på den svenska arbetsmarknaden gått i en riktning som kan sägas motverka ett

system med återkommande utbildning åtminstone för de breda grupperna. Det har snarast blivit en polarisation mellan olika grupper, vilket innebär att de skillnader i utbildningsnivå som finns mellan olika grupper vid inträdet på arbetsmarknaden ökat alltmer under livscykeln. De gynnade befinner sig i en arbetssituation som ständigt skapar behov av ny kunskap, medan förhållandena är helt motsatta för dem som drabbas av dekvalificering. Vid en tilltagande polarisation på arbetsmarknaden kommer återkommande utbildning i form av fortbildning och vidareutbildning att medföra tilltagande utbildningsskillnader inom en och samma generation.

Rubensons avslutande kommentar är att man vid policyformuleringen om återkommande utbildning inte tillräckligt har beaktat vilka faktiska förutsättningar som krävs för en genomgripande förändring av utbildningssystemet i riktning mot återkommande utbildning. Det är nödvändigt med närmare koordinering mellan utbildningspolitik och arbetsmarknads- och sociaipolitik. Annars riskerar man i större utsträckning att möta ett problem som skulle kunna kallas för planeringsparadoxer. Med detta menar Rubenson att resultaten av en viss planeringsåtgärd blir motsatta till de förväntade. Utvecklingen inom arbetslivet med en tilltagande segmentering i rutinsysslor och systemutvecklande uppgifter tycks sålunda inte stödja en utveckling mot återkommande utbildning. I fråga om utbildningsjämlikhet finns mycket som pekar på att de redan bäst utbildade också ges de bästa möjligheterna att utnyttja systemets fördelar. Det är därför nödvändigt med en närmare analys både av studiestödsformer, utbildningsorganisation och arbetslivets anpassning till återkommande utbildning. De totala utbildningskostnaderna kommer under den närmaste framtiden knappast att kunna öka, inte heller kostnaderna för studiestöd. Om man därför vill bygga upp ett system med återkommande utbildning måste det få konsekvenser för andra delar av utbildningssystemet.

6.7 Överväganden

Vi har i kap. 3 redovisat de erfarenheter av komvux som kan utläsas ur statistiskt material, SÖ:s undersökningar och FoU-rapporter av olika slag. I detta kapitel har vi redovisat framtida behov av kompetensgivande och yrkesinriktad utbildning för att utjämna utbildningsklyftor, stärka individernas ställning på arbetsmarknaden, medverka till utvecklingen av näringsliv och samhälle och förbereda för fortsatta studier. Vi gör här en bedömning av vilka krav den ovan redovisade utvecklingen av arbetsmarknaden kan komma att ställa på utbildningsmöjligheter i komvux. I fortsättningen av detta betänkande föreslår vi åtgärder på olika områden för att avhjälpa brister som kommit fram i erfarenhetsredovisningen och förbättra komvux möjligheter att tillgodose redovisade utbildningsbehov. Vi vill också erinra om att riksdagen redan beslutat att en särskild läroplan för komvux skall tillämpas fr. o. m. läsåret 1982/83. Därigenom skapas bättre förutsättningar att anpassa utbildningens innehåll, uppläggning och arbetsformer till vuxnas behov och intressen.

Vi konstaterar att ännu år 1990 kommer en stor andel av den vuxna befolkningen att ha en kortare formell utbildning än nio år. Även om många

vuxna skaffat sig kunskaper och färdigheter på annat sätt än genom formell utbildning, kommer behovet av överbryggande utbildning motsvarande den som ges i grundskolan att vara stort under överskådlig tid. Det är särskilt angeläget att vuxna kan skaffa sig grundläggande kunskaper i ämnen såsom svenska, matematik och samhällskunskap för att kunna tillägna sig nya yrkeskunskaper, medverka i utvecklingen av arbetslivet och förbereda sig för fortsatta studier.

Dessutom lämnar många ungdomar grundskolan utan fullständig grundskolkompetens eller med dåliga kunskaper och färdigheter. Många av dessa återvänder senare till studier i komvux. Därtill kommer ett relativt stort antal invandrare med kort utbildning och ca 4 000 studerande som lämnar grundvux per år. Många av dessa behöver efter den grundläggande undervisningen i svenska för invandrare eller efter grundvux fortsätta sina studier på grundskolnivå.

SÖ räknar i sin långtidsbudget med drygt 100 000 kursdeltagare per år i grundskolkurser. Vi anser att utbildningen på grundskolnivå måste kunna ha minst denna volym. Med hänsyn till de prioriteringar som riksdagen beslutat om, införandet av läroplanen för komvux och de förbättringar för prioriterade målgrupper som vi föreslår i det följande av detta betänkande finner vi det angeläget att volymen får öka i fråga om utbildning på grundskolnivå. Enligt vår uppfattning bör samtliga som söker till grundskolkurser kunna erbjudas utbildning.

En viktig förutsättning för att antalet deltagare i grundskolkurser i komvux skall kunna öka är dock att möjligheterna att erhålla utbildningsbidrag och särskilt vuxenstudiestöd förbättras. Korttidsutbildade vuxna bör kunna få åtminstone grundskolutbildning utan att behöva skuldsätta sig. Denna utveckling kräver också – såsom vi påpekar i kap. 7 – ökade ansträngningar i kommunerna att nå ut med information till korttidsutbildade bl. a. genom samverkan med de fackliga organisationerna i form av uppsökande verksamhet på arbetsplatserna.

Som vi ovan framhållit innefattar begreppet överbryggande utbildning även utbildning motsvarande gymnasieskolan, eftersom flertalet ungdomar numera får en minst elvaårig utbildning. En väsentlig uppgift för vuxenutbildningen är att utjämna skillnader i utbildning mellan individer och generationer. Personer som i ungdomsskolan av olika anledningar fått en kort och bristfällig utbildning skall i vuxen ålder få möjligheter att kompensera detta. Det är rimligt att utbildning betraktas som ett slag av välfärd. En jämnare fördelning av utbildningen innebär ökad jämlikhet i fråga om gemensamma referensramar och ökade möjligheter till förståelse människor emellan.

Utbildningen har också stor betydelse för fördelningen av andra former av välfärd. Det råder starka samband mellan utbildningsnivå och inkomst. Utbildningen bidrar också till att skapa ny välfärd. Utbildningen bestämmer i hög grad människors möjligheter att välja yrke och sysselsättning. Personer med kort utbildning löper större risk att bli arbetslösa och har ofta svårare att tillvarata sina rättigheter och fullgöra sina skyldigheter i vårt komplicerade samhälle. En kort utbildning kan försvåra för människor att delta i samhällslivet och påverka utvecklingen. En förbättrad utbildning medför

också större möjligheter att delta och medverka i kultur- och föreningsliv.

Utbildningsklyftor i samhället leder alltså ofta även till andra klyftor. Det är därför angeläget att överbrygga utbildningsklyftor mellan generationer, individer och grupper. Eftersom gymnasieskolan nu är dimensionerad att ge samtliga ungdomar en minst elvaårig utbildning, bör inom vuxenutbildningen finnas möjligheter till överbryggande utbildning motsvarande gymnasieskolan. Detta innebär inte att vuxenutbildningen behöver vara identisk med utbildningen i gymnasieskolan. Vi har i skrivelse till regeringen den 2 december 1981 föreslagit åtgärder som ger de vuxna betydande frihet att själva välja innehållet i den utbildning som de vill skaffa sig.

Antalet gymnasieskoltimmar i komvux har sedan 1978/79 inte fått öka. Det har skapat ett uppdämt behov av gymnasieskolutbildning inom komvux. Grundskolutbildningen har under senare år haft en stor omfattning inom komvux. Många av de studerande som skaffat sig grundskolkompetens i enstaka ämnen eller fullständig grundskolkompetens har behov av att fortsätta sina studier på gymnasieskolnivå. Därigenom ökar efterfrågan på gymnasieskolkurser. Förändringar på arbetsmarknaden, omstruktureringar i näringslivet och inom kommunala och statliga förvaltningar ställer i ökande grad krav på komvux i fråga om utbildning, fortbildning och vidareutbildning av yrkesverksamma vuxna. Vi redovisar i följande avsnitt några sådana behov av fortbildning och vidareutbildning på grund av förändringar i näringsliv och på arbetsmarknad. Statsmakternas beslut att förlägga utbildningen av vissa andra kategorier, t. ex. militärer, till komvux skapar också behov av ytterligare resurser.

SÖ räknar i sin långtidsbudget med att antalet gymnasieskoltimmar för komvux skulle behöva öka med ca 100 000 timmar per år under budgetåren 1983/84–1986/87 för att motsvara det uppdämda behov som finns och som ovan redovisats. Genom beslutet om införande av etappindelade kurser kan ett ökat antal kursdeltagare få sina utbildningsbehov tillgodosedda inom ramen för nuvarande antal timmar. Men etappsystemet möjliggör också för mindre och medelstora kommuner att i större utsträckning starta gymnasieskolkurser. Även vårt förslag att ett nytt statsbidragssystem skall införas i komvux har till syfte att underlätta för mindre kommuner att anordna prioriterad utbildning. Därigenom kommer efterfrågan även på gymnasieskolkurser att öka.

Vi finner det därför angeläget att antalet gymnasieskoltimmar i komvux åter kan få öka i viss utsträckning med hänsyn till de angelägna behov som vi konstaterat. Det finns i många kommuner ett uppdämt behov av utbildning på gymnasieskolnivå. De omstruktureringar av arbetsmarknaden som vi ovan redovisat kommer att ställa ytterligare krav på komvux i fråga om fortbildning och vidareutbildning av yrkesverksamma vuxna. Denna utbildning bör enligt flera utredningar inte bara ses som en nödvändig konsekvens av förändringarna på arbetsmarknaden. Fortbildning och vidareutbildning av yrkesverksamma är också en viktig förutsättning för att en strukturell omvandling av Sveriges näringsliv skall kunna ske. Vi redovisar här kortfattat våra överväganden i anslutning till andra utredningars och bedömares syn på den framtida utvecklingen. Vi ger också vår syn på komvux uppgifter i framtiden.

1. Vi kan konstatera att det finns olika uppfattningar om i vilken riktning utvecklingen kommer att gå. Vårt näringsliv och vår arbetsmarknad är beroende både av internationella konjunkturer som vi har svårt att påverka och av politiska beslut som fattas här i Sverige. Samtliga bedömare tycks dock vara överens om att en omfattande omstrukturering av näringsliv och arbetsmarknad kommer att ske under de närmaste åren. En viktig uppgift för komvux bör därför vara att möta uppkommande utbildningsbehov hos yrkesverksamma vuxna både för att möjliggöra nödvändiga strukturrationaliseringar och undvika arbetslöshet. Det går emellertid inte i förväg att säga vilka konkreta utbildningsbehov som kommer att finnas. Det måste därför finnas rutiner för att kartlägga uppkommande utbildningsbehov och snabbt utveckla kursplaner för att utbildning skall kunna komma till stånd. Komvux måste ha en så flexibel organisation att utbildningen snabbt kan ändras när nya behov uppkommer. En yrkesinriktad utbildning bör inte vara alltför smal utan innehålla även allmänna ämnen för att möjliggöra en senare påbyggnad.
2. Flertalet utredningar konstaterar att den snabba datoriseringen och övergången till numeriskt styrda maskiner kräver fortbildning och vidareutbildning av stora grupper anställda i näringslivet. Det gäller både i verkstadsindustrin, processindustrin och inom kontorsområdet. Även andra som inte direkt kommer att vara sysselsatta som programmerare eller vid dataterminaler kommer att ha behov av att känna till hur datatekniken fungerar, t. ex. vid informationssökning eller dokumentation. Som samhällsmedborgare kommer de flesta av oss i kontakt med datatekniken. Vi behöver därför alla bättre kunskap om vilka möjligheter och vilka risker datatekniken innebär. Datateknik införs i både läroplan för grundskolan och läroplan för gymnasieskolan i olika ämnen såsom matematik, samhällskunskap och tekniska ämnen. För vuxna krävs därför omfattande fortbildning.
3. Frågor som berör arbetsmiljö, miljövård, energi, hushållning med resurser och medbestämmande blir allt väsentligare både i arbetslivet och samhället. Sådana ämnen förs successivt in i nya kursplaner både i grundskolan och gymnasieskolan. Även vuxna behöver utbildning i dessa frågor. En stor del av denna utbildning kan de fackliga organisationerna eller studieförbunden ombesörja. Dessa frågor behöver beaktas även inom komvux i samband med fortbildning och vidareutbildning av yrkesverksamma vuxna.
4. Det finns stora grupper på arbetsmarknaden som varken i ungdomsskolan eller i vuxenutbildningen fått en grundutbildning för sitt arbete. Åtskilliga av dessa grupper har nu behov av utbildning för att kunna klara de alltmer komplicerade maskinerna och nya material av olika slag liksom kemiska produkter.
5. Komvux behöver byggas upp som en del av ett system med återkommande utbildning. Inom komvux bör det vara möjligt för grupper som har fått en grundläggande yrkesutbildning att bygga på denna utbildning och avancera inom sitt yrkesområde eller skaffa sig vidareutbildning för angränsande yrkesområden. Ingen utbildning bör vara en återvändsgränd. All utbildning bör vara påbyggbar i etapper.

6. Det ökande beroendet av andra länder både inom näringslivet, internationella organisationer och kultur ställer ökade krav på språkkunskaper och kännedom om andra länders politiska och ekonomiska förhållanden och kultur. Vårt eget lands utveckling till ett flerkulturellt samhälle innebär också, att vuxna svenskar behöver bättre kunskaper om våra invandrares hemländer, deras kultur, traditioner och politiska, sociala och religiösa förhållanden. Många yrkesgrupper behöver alltså på grund av sina kontakter med andra länder eller med invandrare i Sverige utbildning i språk och kunskaper om andra länders sociala och politiska förhållanden, kultur och traditioner.
7. Eftersom man måste räkna med att stora grupper på arbetsmarknaden i framtiden måste skaffa sig nya yrkesutbildningar under sin livstid, är det nödvändigt att förbättra de grundläggande kunskaperna och färdigheterna. Många har behov av grundläggande kunskaper i sådana ämnen som svenska, främmande språk, matematik, fysik, kemi, biologi, samhällskunskap etc. Sådana kunskaper behövs både som grund för fortsatta studier och för uppgifter i arbetslivet, i förenings- och kulturliv. De behövs också för uppgifter i samhälle och familj, för resor och fritidsaktiviteter.
   Dessutom tillkommer nya grupper som kommer att ställa krav på utbildning inom komvux, t. ex. invandrare som behöver skaffa sig en teoretisk eller yrkesinriktad utbildning efter den grundläggande undervisningen i svenska för invandrare, och vuxna som genomgått grundvux och behöver bygga på med grundskolkurser och yrkesutbildning. Många ungdomar har lämnat grundskolan med ofullständig grundskolkompetens eller otillräckliga kunskaper för fortsatt utbildning. De behöver komplettera sin utbildning inom komvux.
8. De nya reglerna för tillträde till högskolan innebär att flertalet vuxna inte behöver skaffa sig en fullständig gymnasieskolkompetens för att bli behöriga för högskolestudier. De behöver skaffa sig kompetens endast i de ämnen som krävs för allmän och särskild behörighet. De kan dessutom behöva förbättra sina kunskaper och färdigheter i vissa andra ämnen för att klara högskolestudierna bättre. En viktig uppgift för komvux är därför att tillhandahålla sådana kompletteringsmöjligheter.

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras att utbildningsbehoven i framtiden kommer att ändras betydligt snabbare än vad som hittills har skett. Det kommer i betydligt större utsträckning än tidigare att ställas krav på de vuxna att under sin livstid skaffa sig ny utbildning eller kompletterande utbildning. I ett system med återkommande utbildning måste det finnas möjligheter för vuxna att vid flera tillfällen under sin livscykel återvända till utbildning och skaffa sig fortbildning och vidareutbildning för att möta förändringar på arbetsmarknaden och stärka sin ställning i arbetslivet. Många vuxna behöver också förbättra sina baskunskaper och färdigheter för att få en bättre grund för fortsatt utbildning. Nya grupper av vuxna, t. ex. invandrare och handikappade m. fl., kommer att ställa ökade krav på kompetensgivande och yrkesinriktad utbildning. Det blir därför nödvändigt att göra hårda prioriteringar i fråga om vilka utbildningsbehov som i första hand skall

tillgodoses. På sikt bör utbildningsresurserna inom komvux, framför allt för arbetsmarknadsinriktad utbildning, få öka igen för att komvux skall kunna uppfylla de behov som redovisats.

7 Mål, målgrupper, information, rekrytering, intagning, syo och elevvård

7.1 Mål och målgrupper

Vi har i vårt delbetänkande Komvux och studieförbund (SOU 1979:92) diskuterat och föreslagit mål för vuxenutbildningen, mål och målgrupper för komvux och prioriteringar inom komvux. Även i vårt förslag till läroplan för komvux behandlade vi dessa frågor. I läroplanen för komvux (Lvux 82) som nu har fastställts av regeringen och skall tillämpas fr. o. m. läsåret 1982/83 har mål, målgrupper och prioriteringar formulerats på följande sätt:

Allmänna mål för vuxenutbildningen

Komvux är en del av den samhällsstödda vuxenutbildningen. Andra former av sådan vuxenutbildning är SSV, grundvux, folkhögskola, studiecirkelverksamhet och arbetsmarknadsutbildning.

Vuxenutbildningen syftar till

1. att överbrygga utbildningsklyftorna och därigenom verka för ökad jämlikhet och social rättvisa,
2. att öka de vuxnas förmåga att förstå, kritiskt granska och medverka i kulturellt, socialt och politiskt liv och därigenom bidra till det demokratiska samhällets utveckling,
3. att utbilda vuxna för varierande arbetsuppgifter, medverka till arbetslivets förändring och bidra till full sysselsättning och därigenom främja utveckling och framsteg i samhället samt
4. att tillgodose de vuxnas individuella önskemål och vidgade studie- och utbildningsmöjligheter och att ge dem tillfälle att komplettera ungdomsutbildningen.

Särskilda mål för komvux

Komvux har vissa speciella uppgifter som skiljer den från flertalet andra vuxenutbildningsformer. Komvux skall medverka till att förverkliga vuxenutbildningens allmänna mål genom att erbjuda vuxna kompetensinriktad utbildning och yrkesutbildning.

Det sker genom att komvux

1. anordnar utbildning såväl för kompetens i enstaka ämnen som för fullständig kompetens motsvarande grundskolan och olika studievägar i gymnasieskolan,
2. förmedlar kunskaper i det egna yrket eller utbildar för ett nytt yrke genom

att anordna utbildning motsvarande sådan som ges i gymnasieskolan eller enligt kursplaner som fastställts efter samråd med arbetsmarknadens parter.

Målgrupper för komvux

Komvux vänder sig till alla vuxna som har behov av kompetensinriktad utbildning på grundskol- och gymnasieskolnivå.

Komvux skall framför allt erbjuda utbildning till dem som tidigare fått minst av utbildningsresurserna i samhället. Information och rekrytering skall därför i första hand inriktas mot korttidsutbildade, resurssvaga och socialt utsatta personer.

En annan viktig målgrupp för komvux är yrkesverksamma personer som har behov av att komplettera sitt yrkeskunnande och övriga vuxna som vill gå ut i arbetslivet eller förändra sin situation i arbetslivet. Ytterligare en målgrupp för komvux är människor som behöver komplettera sin tidigare utbildning och skaffa sig behörighet för fortsatta studier.

Prioritering mellan utbildningar inom komvux

När resurserna att anordna utbildning inom komvux är begränsade,bör en prioritering göras mellan olika kurser. Med hänsyn till de allmänna målen för vuxenutbildningen och till de särskilda målen och målgrupperna för komvux bör utbildningarna inom komvux prioriteras i följande ordning, om inte annat följer av särskilda föreskrifter:

1. överbryggande utbildning motsvarande den som ges i grundskolan samt arbetsmarknadsinriktad utbildning, dvs. yrkesinriktad utbildning som är ägnad att tillgodose ett behov på arbetsmarknaden och sådan teoretisk utbildning som krävs för yrkesutbildning eller yrkesverksamhet,
2. behörighetskomplettering, dvs. utbildning som ger formell behörighet och reell kompetens för högskolestudier,
3. överbryggande utbildning motsvarande den som ges i gymnasieskolan.

7.1.1 Överväganden

I 2 § skollagen föreskrivs följande i fråga om kommuns skyldigheter:

Varje kommun skall

a) sörja för undervisningen av barn i grundskola
b) främja åtgärder i syfte att bereda ungdom undervisning i gymnasieskola ävensom
c) i övrigt vårda skolväsendet i kommunen, såvitt ej handhavandet därav ankommer på annan.

Motsvarande skyldigheter för kommun att främja vuxnas utbildning finns f. n. inte. I 14 § förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning anges att en kommun får anordna vuxenutbildning, om skolöverstyrelsen medger det.

Enligt SÖ:s petita för budgetåret 1982/83 har antalet kommuner som inte anordnat kommunal vuxenutbildning kraftigt minskat under de senaste åren. Endast en kommun saknar under budgetåret 1980/81 helt komvux.

Variationerna mellan kommunerna i fråga om omfattningen av verksamheten är emellertid mycket stora.

Vi anser det vara ett rättvisekrav att även vuxna garanteras rätt till utbildning på samma villkor som ungdomar. Det bör därför enligt vår uppfattning i skollagen föreskrivas att en kommun skall främja även vuxnas utbildning i komvux. Det innebär bl. a. att kommunen skall undersöka utbildningsbehov, informera om utbildningsmöjligheter och tillhandahålla lokaler och utrustning för utbildning inom komvux. I kap. 17 och bilaga 8 redovisar vi våra förslag till formuleringar i skollagen.

7.1.2 Förslag

Vi föreslår att i skollagen föreskrivs att en kommun är skyldig att främja vuxnas utbildning i komvux.

7.2 Information, rekrytering och syo

7.2.1 FoU kring information, rekrytering och syo

Både vår enkätundersökning och vår FoU-översikt[1] visar att betydande insatser görs för aktiv information och rekrytering av prioriterade målgrupper. FoU-översikten visar också hur viktigt det är att vuxna får en riktig information om utbildningens syfte, innehåll och uppläggning. En utebliven eller felaktig information kan leda till att en utbildningssökande hamnar i en kurs som inte motsvarar hans behov och förväntningar. Därmed är också risken för studieavbrott stor.

Forsknings- och utvecklingsarbetet har ägnat särskild uppmärksamhet åt två problem, nämligen

- att finna former för en samordning av syo-verksamhet och andra informationsinsatser mellan olika utbildningsanordnare och
- att utveckla formerna för den uppsökande verksamhet som bygger på direktkontakter mellan uppsökare och de uppsökta.

Det fanns tidigare särskilda statliga medel för uppsökande verksamhet även inom komvux. Sådana medel finns inte längre. Vår enkätundersökning visar att åtskilliga kommuner gör aktiva rekryteringsinsatser med kommunala medel vanligen i samverkan med studieförbund och fackliga organisationer.

FoU-översikten visar betydande skillnader i resultat av den uppsökande verksamheten bl. a. beroende på ambitionsnivå, val av uppsökare, deras utbildning, tid, plats och målgrupp för den uppsökande verksamheten och formerna för samverkan. I allmänhet har endast den omedelbara rekryteringseffekten mätts. Många av dem som sade sig vara intresserade av studier och t. o. m. anmälde sig påbörjade inte studierna. Någon uppföljning av de mer långsiktiga effekterna av uppsökande verksamhet har sällan gjorts.

Informationsinsatserna och den uppsökande verksamheten har i allmänhet inriktats på att öka rekryteringen till en viss på förhand bestämd utbildning. Mera sällan har rekryteringsinsatserna ställts i relation till individernas behov av kunskaper på olika områden. I FoU-översikten

[1] Eklund H., Kommunal vuxenutbildning. Översikt över forsknings- och utvecklingsarbete.

konstateras att "om samhället genom rekryteringsinsatser vill ytterligare öka antalet deltagare exempelvis bland de nu prioriterade grupperna, finns det i det samlade FoU-materialet också ganska klara indikationer på vilka åtgärder detta kräver". Det gäller i stor utsträckning att undanröja hinder av ekonomisk och annan art för att möjliggöra för prioriterade grupper att delta i studier.

Olika former av samverkan i fråga om information och syo mellan utbildningsanordnare, myndigheter och fackliga organisationer har prövats bl. a. i Hallsberg, Kronobergs län och inom det SÖ-finansierade SYOVUX-projektet som bedrev försöksverksamhet i Borås, Oskarshamn och Mörbylånga.

SAMSYO-projektet i Hallsberg som pågick 1975–1978 syftade framför allt till att utveckla former för samarbete mellan skola, arbetsliv, myndigheter och organisationer för att informera och rekrytera korttidsutbildade vuxna och arbetslösa. I rapporten från Hallsbergs-projektet redovisas följande resultat:

- Ökad efterfrågan på studie- och yrkesvägledning för vuxna.
- De personer som blivit uppsökta genom försöksverksamheten har reagerat mycket positivt. Projektets erfarenhet är att människor i allmänhet blir glatt överraskade över att en myndighet engagerar sig i deras situation.
- Ökad efterfrågan på hel- och deltidsstudier inom komvux. Den ökade efterfrågan kommer framför allt från studieovana, dvs. från den grupp försöket vänder sig till.
- Ett kontaktnät mellan skola, arbetsliv, studieförbund och arbetsförmedling har byggts upp.
- Utformningen av kurser, studievägar och arbetsliv i Hallsberg har påverkats av erfarenheter från försöksverksamheten. Det kontaktnät som byggts upp på arbetsplatserna har även kunnat utnyttjas i utbildningen.
- Studieorganisationen på de arbetsplatser som deltagit i försöket har förstärkts. Försökets kontaktombud på arbetsplatserna är i samtliga fall studieorganisatörer inom facket. Den utbildning de har fått har varit en styrka inom organisationen.

Kronobergsprojektet syftade till att genom samverkan mellan centrala myndigheter (AMS, SÖ, CSN, UHÄ), fackliga organisationer och utbildningsanordnare samordna och förbättra informationen till framför allt korttidsutbildade vuxna om utbildnings- och studiestödsmöjligheter. Projektet åstadkom goda resultat bl. a. genom att utarbeta och sprida broschyrer som var gemensamma för flertalet utbildningsanordnare, ordna utställningar m. m. Projektet visade att det krävs vilja och engagemang både på central och lokal nivå för att man skall lyckas övervinna hinder i form av intressekonflikter m. m. för samverkan mellan olika utbildningsanordnare.

Under åren 1975–1979 bedrevs ett SÖ-finansierat FoU-projekt, *SYOVUX-projektet,* med en syo-resurs som var gemensam för olika vuxenutbildningsanordnare. Av slutrapporten framgår att behovet av en för alla vuxenutbildningsanordnare gemensam syo är mycket stort bl. a. av följande skäl:

- En stor del av den vuxna befolkningen vet ytterst litet om vuxenutbildning, dvs. vad olika studieförbund står för, hur cirkelstudier går till, vad komvux är, vilka anordnare som kan ge kompetensinriktad utbildning osv.

- Samhället förändras snabbt, yrken försvinner och nya tillkommer. Det är svårt för den enskilde att orientera sig i yrkesfloran, veta framtidsprognoser etc.
- Studiefinansieringsformerna har under de senaste åren ökat markant och de revideras ständigt.
- Det ständigt ökande kursutbudet försvårar för den enskilde att välja rätt kurs. Varje utbildningsanordnare distribuerar sin broschyr och i åtskilliga broschyrer kan samma kursbeteckning förekomma, men innehållet i kurserna kan vara mycket olika. Den enskilde väljer kanske kursanordnare mera av tradition eller slentrian än med hänsyn till sitt utbildningsbehov.
- Ett medel för uppnående av fördelningspolitiska mål är uppsökande verksamhet. För att den uppsökande verksamheten i bostadsområden skall vara effektiv behövs samordning. Här kan en gemensam syo-organisation hjälpa till med uppläggning och efterarbete, dvs. kontakterna med de uppsökta för att bistå dem med information, ansökningshandlingar för t. ex. finansiering av studierna samt direkta syo-samtal. Detta efterarbete är väsentligt om man vill arbeta för de fördelningspolitiska målen.
- Fortbildning av de fackliga studieorganisatörerna på arbetsplatserna och distribution av material är ytterligare en lämplig uppgift för en gemensam syo.
- De uppsökta kan hänvisas till en gemensam syo för enskild vägledning.

Inom projektet genomfördes också en enkätundersökning bland samtliga ca 200 verksamma syo-konsulenter inom komvux år 1978. Av svaren framgår bl. a.

- att det behövs elevvårdande personal såsom kurator och psykolog inom komvux,
- att ca hälften av syo-insatserna gäller personer som inte studerar inom komvux,
- att vissa grupper såsom deltidsstuderande på kvällstid, hemarbetande och skiftesarbetande får betydligt mindre syo än andra,
- att planering och administrativt arbete tar en väsentlig del av syo-konsulenternas tid i anspråk och den direkta studievägledningen av studerande får mindre utrymme än administrationen.

7.2.2 Vuxenutbildningsråd, lokala planeringsråd, informationscentraler för vuxenutbildning

Flertalet komuner har inrättat *vuxenutbildningsråd.* Dess sammansättning, uppgifter och arbetssätt varierar i hög grad från kommun till kommun. Vanligen består rådet av företrädare för olika vuxenutbildningsanordnare, politiker och arbetsmarknadens parter. I några kommuner finns även företrädare för arbetsförmedling, bibliotek, social centralnämnd m. fl. Några små kommuner har under senare år avvecklat vuxenutbildningsrådet med hänvisning till att dess funktion i stor utsträckning övertagits av det lokala planeringsrådet.

Vuxenutbildningsrådet fungerar vanligen som ett samrådsorgan mellan skolstyrelsen och olika vuxenutbildningsanordnare. I flera kommuner har rådet tagit initiativ till gemensam information, broschyrer, utställningar m. m. I några kommuner har rådet också ordnat gemensam fortbildning, uppsökande verksamhet eller andra aktiviteter. I en del kommuner tycks rådet inte ha funnit meningsfulla arbetsuppgifter, till en del säkerligen beroende på att det inte funnits resurser för en sekreterarfunktion.

I de kommuner som bedrivit försöksverksamhet med någon form av samverkan mellan olika vuxenutbildningsanordnare t. ex. inom SYOVUX-projektet, Kronobergsprojektet eller de pedagogiska utvecklingsblocken har vuxenutbildningsråden i allmänhet aktiverats. Sannolikt kommer vuxenutbildningsråden att kunna få en funktion i fråga om det samråd med olika vuxenutbildningsanordnare som skolstyrelsen fr. o. m. den 1 juli 1981 enligt riksdagens beslut skall ta initiativet till innan den fastställer kursutbudet för komvux.

Enligt 16 a § skollagen skall skolstyrelsen utse ett *planeringsråd* med uppgift att biträda styrelsen i frågor som rör utbildningens anknytning till arbetslivet och följa yrkesutbildningen i kommunen. I planeringsrådet skall enligt 2 kap. 8 a § skolförordningen ingå även företrädare för komvux. Det lokala planeringsrådet för samverkan mellan skola och arbetsliv (SSA-råd) har enligt SÖ:s föreskrifter (SÖ–FS 1978:235) åtskilliga uppgifter för komvux. SSA-rådet skall bl.a.

- fungera som samrådsorgan mellan skolstyrelsen och arbetsmarknadens parter rörande utbudet av yrkesinriktade kurser,
- underlätta för vuxna att påbörja studier och att återinträda i yrkesverksamhet,
- medverka till att sprida information om utbildningsutbudet bland yrkesverksamma vuxna.

SSA-rådet bör enligt SÖ:s rekommendationer också kunna ha vissa uppgifter i fråga om

- informationsutbyte mellan ungdomsskola, vuxenutbildning, arbetsförmedling och arbetsliv samt inom utbildningsväsendet,
- studie- och yrkesorienterande åtgärder för vuxenstuderande som har studieproblem och/eller avbryter studierna,
- åtgärder för elever och vuxna kursdeltagare som har svårigheter eller behov av särskilt stöd för att fullfölja viss utbildning eller att få behålla arbetet.

SSA-råden har emellertid hittills endast i begränsad omfattning kunnat fullgöra uppgifter inom komvux, på grund av att deras uppgifter med uppföljningen av elever i ungdomsskolan har tagit större delen av deras tid och resurser i anspråk.

I ett tiotal kommuner har man inrättat *informationscentraler* för vuxenutbildning med kommunala studieinformatörer. Dessa studieinformatörer som inte är knutna till en viss utbildningsanordnare utan sorterar under SSA-råd, vuxenutbildningsråd eller intagningsnämndens kansli, har till uppgift att informera den vuxna allmänheten om utbildningsmöjligheter, behörighetskrav och intagningsbestämmelser. Genom att dessa studieinformatörer inte är knutna till viss utbildningsanordnare utan är fristående från rekryteringsintressen av olika slag, har de bättre möjligheter att sakligt och objektivt informera vuxna om de olika utbildningarna och vilka krav de ställer.

Verksamheten vid informationscentralerna har i viss utsträckning finansierats med medel ur det s. k. schablontillägget för komvux och i övrigt med kommunala medel.

7.2.3 Centrala studiestödsnämndens, vuxenutbildningsnämndernas och arbetsförmedlingarnas roll när det gäller information om utbildningsmöjligheter

Centrala studiestödsnämnden (CSN) och vuxenutbildningsnämnderna (VUN) informerar vanligen genom broschyrer, annonser och affischer om särskilt vuxenstudiestöd, dag- och timstudiestöd särskilt inför ansökningstillfällena. Även TV:s "anslagstavla" används ofta för denna information. I regel sker en samverkan mellan CSN, VUN och de olika utbildningsanordnarna så att man vid samma tillfälle informerar även om utbildningsmöjligheter. Denna information har stor genomslagskraft och leder ofta till att vuxna som funderar på att börja studera vänder sig till informationscentral eller syo-konsulent inom komvux.

Även arbetsförmedlingarna har hittills i viss utsträckning informerat om utbildningsmöjligheter även inom komvux. Vuxna som är arbetslösa eller riskerar att bli arbetslösa har ganska ofta beviljats utbildningsbidrag för studier i komvux. Dessa möjligheter har emellertid under de senaste åren begränsats på grund av att det funnits viss överkapacitet för utbildning vid AMU-center. F. n. studerar ett relativt litet antal vuxna med utbildningsbidrag i komvux.

Inom AMS pågår f. n. en omorganisation av arbetsförmedlingarna. Särskilda handläggare skall avdelas för platsförmedling (platsförmedlare) resp. för arbetsförberedande och sysselsättningsskapande åtgärder (arbetsvägledare). Med tanke på att arbetsförmedlingens platsförmedlande funktion kommer i första rummet och att arbetsvägledarna skall prioritera sökande med arbetshandikapp och sökande som av andra skäl har särskilt stort behov av stöd kan det bli svårt för vuxna som inte primärt är arbetssökande att utnyttja arbetsförmedlingens tjänster.

Regeringen har under våren 1982 tillsatt en kommitté som skall se över arbetsmarknadsstyrelsens och arbetsförmedlingarnas uppgifter och organisation. Målet är enligt direktiven (Dir. 1981:65) att förstärka den platsförmedlande funktionen och effektivisera verksamheten inom givna kostnadsramar. Arbetsförmedlingarna kommer därigenom i betydligt mindre utsträckning att kunna svara för studie- och yrkesorientering för vuxna som inte är arbetslösa.

7.2.4 Komvux-utredningens tidigare överväganden och förslag i fråga om syo

I vårt delbetänkande Komvux och studieförbund (SOU 1979:92) konstaterade vi bl. a. att vuxnas studieförutsättningar och behov av studierådgivning väsentligt skiljer sig från ungdomars studiesituation och syo-behov.

Såväl ungdomar som vuxna har behov av orientering om utbildningsvägar och arbetsmarknad, när de skall planera sin utbildning. Vuxna som skall ta ledigt från arbetet för att studera och som skall klara hemarbete och vård av barn samtidigt med studierna har dessutom stora behov av information och orientering om ekonomiska och andra villkor i samband med studierna. Vi anser därför att det finns skäl att organisera syo för vuxna på ett annat sätt än syo i ungdomsskolan. Studierådgivning som skall ge information och råd om hela vuxenutbildningen bör enligt vår mening

uppfylla följande krav:

- vara fristående från enskilda arrangörers rekryteringsintressen,
- kunna ge övergripande information och rådgivning om all vuxenutbildning och om studiesociala frågor,
- ha god kännedom om vuxnas studieförutsättningar och studiehinder.

En studierådgivning som skall kunna ge vuxna hjälp inför valet av utbildningsväg bör nära samarbeta med skolor, komvux, studieförbund, arbetsförmedling, fackliga organisationer och studiesociala myndigheter.

Syo för vuxna med uppgift att ge information och råd om hela vuxenutbildningen ersätter inte den syo-verksamhet som bedrivs vid de olika utbildningarna, t. ex. komvux. Studierådgivning för hela vuxenutbildningen bör därför inte genomföras på bekostnad av de resurser som i dag finns för syo inom olika utbildningar.

Syon behandlas även i läroplan för komvux som skall tillämpas fr. o. m. läsåret 1982/83. Där sägs bl. a. följande:

Trots utbildningspolitiska och studiesociala insatser begränsas även vuxnas studie- och yrkesval fortfarande av sociala, geografiska och könsrollsbetingade hinder. Ett av vuxenutbildningens mål är att söka motverka dessa hinder och bidra till att minska skillnaderna i möjligheter och faktiska val. Detta får särskild aktualitet i samband med studie- och yrkesvalssituationer som vuxenstuderande ställs inför i utbildningen. Det är en angelägen uppgift för syon att göra de studerande medvetna om de yttre faktorernas styrande effekt på studie- och yrkesval. Särskilt vuxenstuderande med något slag av handikapp har behov av en aktiv syo.

Vi har i vår skrivelse till regeringen den 2 december 1981 angående kompletteringar till läroplan för komvux bl. a. föreslagit mål och riktlinjer för syo inom komvux att infogas i läroplanen. Vi skiljer där på extern syo och intern syo. Den externa syon vänder sig till vuxna som behöver information och studievägledning men inte studerar i komvux och kanske inte heller kommer att påbörja studier i komvux. Med intern syo avser vi syo som vänder sig till kursdeltagare i komvux. Båda uppgifterna är mycket viktiga och syo-konsulenterna i komvux fördelar f. n. sin tid ungefär lika mellan dessa båda uppgifter.

Det finns också en särskild orienteringskurs för vuxenstuderande som till stora delar består av syo både enskilt och i grupp. Vi föreslår i kap. 8 att läroplanen för denna kurs modifieras så att den passar även för korttidsutbildade vuxna som känner stor osäkerhet inför vad de skall studera.

7.2.5 Statsbidrag för syo inom komvux

Som vi redovisat i kap. 2 finns ett schablontillägg för komvux att användas för stödundervisning, studiehandledning och syo. Högst 40 % av schablontillägget får användas för inrättande av tjänster som syo-konsulent. Enligt vår enkätundersökning har endast ett fåtal kommuner utnyttjat hela denna andel för inrättande av tjänster. Flertalet kommuner använder en betydligt lägre andel för syo-tjänster.

Vi föreslår i kap. 16 två alternativa utformningar av ett nytt statsbidragssystem för komvux. Båda alternativen innebär att den skarpa gräns som nu finns mellan statsbidrag för undervisningstimmar och schablontillägg upp-

hävs. Kommunerna får därigenom själva möjlighet att avgöra hur stor del av den totala resursen som skall användas till syo.

7.2.6 Överväganden

Viktiga reformer har under 1970-talet genomförts inom stora delar av utbildningsväsendet. Högskolan har reformerats och högskolestudier har blivit lättare tillgängliga för vuxna genom att behörighetsreglerna ändrats och utbildningen har fått en större geografisk spridning. Gymnasieskolan, komvux och AMU har byggts ut och nya utbildningar har tillkommit, inte minst yrkesinriktade utbildningar inom komvux. Dessutom har studiestödsmöjligheterna för vuxna avsevärt förbättrats. Det finns ett stort behov av information bland vuxna om dessa förändringar, om utbildnings- och studiestödsmöjligheter.

Vuxna som avser att börja studera har behov av omfattande information om utbildningsalternativ och personlig studievägledning för att kunna välja utbildning med hänsyn till sina förutsättningar och behov. Det finns annars risk att de hamnar i en utbildning som inte motsvarar deras förväntningar och intressen och inte leder till det mål som de har med studierna. Risken för studieavbrott och studiemisslyckande är därmed stor. Sådana felval förorsakar onödiga kostnader både för den enskilde och för samhället.

Olika undersökningar har visat att vuxna i allmänhet är dåligt informerade om komvux och de krav som utbildningen i komvux ställer på studieprestationer t. ex. i form av hemarbete. Undersökningarna visar också att bristande information ofta är en bidragande orsak till studieavbrott.

Som vi tidigare redovisat (kap. 3) rekryterade komvux i inledningsskedet framför allt studiemotiverade vuxna med relativt god utbildningsbakgrund. Erfarenheterna visar att människor som redan har en bra utbildning är betydligt mer motiverade att fortsätta att studera än korttidsutbildade vuxna. Komvux har emellertid under senare hälften av 1970-talet i betydande omfattning lyckats rekrytera även korttidsutbildade vuxna, framför allt till grundskolkurser, tack vare en starkare inriktning av verksamheten mot dessa gruppers behov och en aktiv rekrytering. Det krävs enligt vår uppfattning ännu större ansträngningar för att resurssvaga grupper skall kunna nås med information och bli motiverade för studier. Det är därför nödvändigt att syon i kommunerna byggs ut.

Flera undersökningar har visat att syo-konsulenterna i komvux redan nu använder en stor del av sin tid till studievägledning av vuxna som inte är och i stor utsträckning inte heller blir kursdeltagare i komvux. Sådan extern syo är egentligen en angelägen uppgift för hela vuxenutbildningen. Erfarenheterna av försöksverksamheten med gemensam syo i samverkan mellan olika vuxenutbildningsanordnare t. ex. inom SYOVUX-projektet har givit mycket positiva resultat.

Vi har i vårt delbetänkande Komvux och studieförbund övervägt möjligheterna att föreslå införandet av en särskild resurs för syo som är gemensam för samtliga vuxenutbildningsanordnare och därigenom fristående från en viss utbildningsanordnares rekryteringsintressen. Vi anger i vårt förslag till mål och riktlinjer för syo i skrivelsen till regeringen angående kompletteringar till läroplan för komvux, att syon i komvux även skall

omfatta extern syo. Vi konstaterar samtidigt att de nuvarande resurserna för syo i komvux är otillräckliga för extern syo inriktad mot de målgrupper som skall prioriteras. Men eftersom vi inte får föreslå åtgärder som medför ökade kostnader, utgår vi ifrån att erforderliga resurser ställs till syo-verksamhetens förfogande vid ett senare tillfälle.

Vi anser emellertid också att man redan med de resurser som nu finns i kommunerna och hos olika vuxenutbildningsanordnare kan göra betydande insatser för att i större utsträckning rekrytera korttidsutbildade och resurssvaga grupper till olika slag av vuxenutbildning. Kommunerna har enligt kommunallagen ansvar för samhällsinformation till kommuninvånarna. Det borde vara naturligt att i begreppet samhällsinformation inrymma även information om utbildningsmöjligheter för vuxna. En sådan vuxenutbildningsinformation kan vara av mera översiktligt slag och bör hänvisa intresserade till den utbildningsanordnare som närmast motsvarar vederbörandes intressen och behov. Den skulle ändå avlasta syo-funktionärerna en del arbetsuppgifter.

I många kommuner finns särskilda invandrarbyråer med uppgift att lämna information och service av olika slag till invandrarna i kommunen. Denna service bör också kunna omfatta information om utbildningsmöjligheter. Det sker också redan nu i viss utsträckning, men eftersom invandrarna utgör en prioriterad målgrupp, bör ännu större ansträngningar göras att nå dem med information om utbildningsmöjligheter.

Samtliga kommuner har inrättat SSA-råd. Dessa har också enligt SÖ:s föreskrifter uppgifter i fråga om vuxenutbildningen. SSA-råden bör enligt vår uppfattning i större utsträckning än hittills kunna engagera sig för att främja särskilt den yrkesinriktade utbildningen, t. ex. genom att kartlägga utbildningsbehov, ta initiativet till att nya utbildningar kommer till stånd och sprida information om utbildningsmöjligheter bland yrkesverksamma vuxna.

I flertalet kommuner finns också vuxenutbildningsråd. I många kommuner tycks vuxenutbildningsrådet inte ha fått meningsfulla arbetsuppgifter. Det saknar kanske också resurser i form av en sekreterarfunktion. Vuxenutbildningsrådet bör enligt vår uppfattning kunna ha en viktig uppgift när det gäller samverkan mellan olika vuxenutbildningsanordnare i fråga om information och syo för prioriterade målgrupper. Det bör också kunna ta initiativ till uppsökande verksamhet och till att angelägen utbildning kommer till stånd.

De fackliga organisationerna har ansvar för och kan få vissa resurser för uppsökande verksamhet på arbetsplatser. CSN:s undersökning[1] visar att den uppsökande verksamheten på arbetsplatserna hittills i ringa utsträckning rekryterat kursdeltagare till komvux. Vi finner det angeläget att de fackliga organisationerna i större utsträckning både tar initiativet till att utbildningar kommer till stånd – särskilt angelägna yrkesinriktade kurser – och informerar om utbildningsmöjligheter i komvux. Det är därför viktigt att utbildningen och fortbildningen av de fackliga studieombuden också omfattar information om komvux utbildningsmöjligheter.

Även folkhögskolor och studieförbund har – liksom komvux – vissa resurser för information och syo. Studieförbunden kan också få bidrag för uppsökande verksamhet i bostadsområden. Erfarenheterna från försöks-

[1] Stockfelt T. & Öberg S., Vem blev uppsökt och vad hände sedan? Sundsvall 1980.

verksamheten med samverkan i fråga om syo, t. ex. i SYOVUX-projektet och Kronobergsprojektet visar, att gemensamma informations- och syo-insatser ger bättre effekt till lägre kostnad för samtliga utbildningsanordnare. Med samlade resurser kan man åstadkomma en mera allsidig och bättre information. Vi finner det därför angeläget att formerna för samverkan i fråga om information och syo utvecklas ytterligare och att flera kommuner prövar olika former av samverkan. Härvidlag bör vuxenutbildningsrådet kunna fylla en viktig uppgift.

Även den interna syon i komvux behöver utvecklas. I den nya syo-organisationen som träder i kraft i ungdomsskolan fr. o. m. läsåret 1982/83 utgör syo-verksamheten en integrerad del av undervisningen. En ny typ av syo-funktionärstjänster inrättas, i vilka kan ingå – förutom syo-uppgifter – även undervisning och kommunalt reglerade uppgifter. I vårt förslag till mål och riktlinjer för syo i komvux har vi betonat att syon även i komvux skall bedrivas integrerad med övrig pedagogisk verksamhet.

Det betyder att syo skall utgöra naturliga inslag i komvux kurser. Syo-inslagen skall komma in i undervisningen vid ett eller flera lämpliga tillfällen och skall bl. a. kunna bidra med uppslag till undersökningar, temastudier, individuella uppgifter, utställningar, studiebesök etc. En meningsfull syo kan först uppnås då syo-stoffet blir ett naturligt inslag i undervisningen och därmed allas gemensamma ansvar.

Flertalet kursdeltagare i komvux är yrkesverksamma eller har erfarenhet av arbetslivet. Men det finns också grupper, t. ex. hemarbetande kvinnor, invandrare och handikappade, som saknar praktisk arbetslivserfarenhet. Vi betonar i vårt förslag till mål och riktlinjer för syo i komvux att det är angeläget att dessa grupper inom komvux får praktisk arbetslivsorientering på olika områden och får möjlighet att bearbeta sina erfarenheter i undervisningssituationen. Vi är medvetna om svårigheterna att organisera en sådan verksamhet även för vuxna med tanke på det omfattande arbete som krävs för att eleverna i ungdomsskolan skall få praktisk arbetslivsorientering. Vi anser ändå att möjligheterna att ge även särskilt prioriterade målgrupper inom komvux praktisk arbetslivsorientering bör övervägas.

Även inom komvux bör en ny typ av tjänst som syo-funktionär inrättas med möjlighet att kombinera syo-uppgifter med undervisning och kommunalt reglerade uppdrag såsom SSA-sekreterare, kurator o. d. Vi behandlar denna fråga i kap. 15.

F. n. får högst 40 % av schablontillägget användas för inrättande av syo-funktionärstjänst i komvux. Med tanke på de målgrupper som skall prioriteras inom komvux, anser vi att syo-insatserna behöver utökas. För syo inom komvux bör därför enligt vår uppfattning få användas en större resurs än vad som motsvarar 40 % av schablontillägget. Om något av de alternativ till nytt statsbidragssystem för komvux genomförs blir detta möjligt. Skolstyrelsen bör få avgöra hur stor del av den totala resursen som skall få användas till syo-funktionärstjänst i komvux.

Om syon i komvux även skall användas till extern syo för att nå och rekrytera prioriterade målgrupper till olika former av vuxenutbildning, blir det på sikt enligt vår uppfattning nödvändigt att tillföra syon nya resurser, som bör vara gemensamma för samtliga former av vuxenutbildning. En

sådan syo-resurs bör knytas till ett kommunalt organ, t. ex. vuxenutbildningsrådet eller SSA-rådet, och inte till en enskild utbildningsanordnare.

7.2.7 Förslag

Vi föreslår

att möjligheterna att organisera praktisk arbetslivsorientering för vissa prioriterade målgrupper inom komvux övervägs,

att en större resurs än vad som motsvarar 40 % av det nuvarande schablontillägget inom komvux får användas till syo-funktionärstjänst inom komvux enligt skolstyrelsens beslut,

att på sikt ytterligare resurser tillförs en för samtliga vuxenutbildningsanordnare gemensam syo-funktion.

7.3 Intagning till komvux

7.3.1 Nuvarande bestämmelser om elevområde, ålderskrav och behörighet för intagning och urval

Föreskrifter om elevområde finns i 27–29 §§ förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning.

Enligt 27 § är den kommun som anordnar en kurs också elevområde för kursen i fråga. I elevområde får ingå en eller flera andra kommuner eller delar därav. Beslut om elevområde meddelas av länsskolnämnden, om ej regeringen bestämmer annat. Till elevområde för kurs hör den som är kyrkobokförd inom kommun som ingår i elevområdet. Till kurs intages i första hand de som tillhör elevområdet och de för vilka kursen eljest av särskilda skäl är den lämpligaste. I andra hand intages övriga behöriga sökande.

Enligt 31 § förordningen intages till kurs endast den som senast det kalenderår studierna påbörjas fyller 18 år eller, i fråga om grundskolkurs, 16 år, om ej särskilda skäl föranleder annat.

Den som studerar på någon linje i gymnasieskolan och söker till gymnasieskolkurs i avsikt att studera sådant ämne eller för sådant betyg i ett ämne som han behöver för att bli behörig att antagas till högskoleutbildning får dock intagas till kurs även före det kalenderår, under vilket han fyller 18 år om kursen inte kan studeras på den studieväg han valt.

Intagningsnämnden kan medge även andra enstaka individer som inte är 18 år (16 år) att delta i kurs om särskilda skäl föreligger. Arbetslöshet kan enligt SÖ:s uppfattning (SÖ–FS 1981:31) utgöra ett dylikt särskilt skäl. Intagningsnämnden bör enligt SÖ:s anvisningar vara restriktiv i sin bedömning av om dispens från åldersvillkoret skall beviljas eller inte. SÖ medger – under förutsättning att lediga platser finns i anordnad kurs – dels att elever på fyraårig teknisk linje i gymnasieskolan får fullgöra praktik inom komvux, dels att elever i gymnasieskolan, vilka av organisatoriska skäl inte kan få sitt önskemål om kurs i C-språk, utökad studiekurs, tillval eller ämne som ingår i variant tillgodosett i gymnasieskolan, får delta i motsvarande kurs inom komvux.

Efter framställning till SÖ i varje särskilt fall kan SÖ medge, att elever i gymnasieskolan får intas i kurs i komvux även om det beräknas medföra ökade kostnader för statsverket.

Behörig att intas i kurs är den som med hänsyn till tidigare studier eller annan verksamhet har förutsättningar att följa kursen.

Vid urval bland behöriga sökande till grundskolkurs äger sökande företräde i ordningen

1. sökande som inte tidigare har betyg från motsvarande utbildning eller har motsvarande kunskaper,
2. sökande som avser att behörighetskomplettera,
3. övriga sökande.

Inom varje grupp ges sådan sökande företräde som redan har påbörjat studier inom komvux.

Vid urval bland behöriga sökande till gymnasieskolkurs skall företräde ges den som har störst behov av utbildningen. Därvid skall särskilt beaktas

1. behovet för personer som redan påbörjat studier inom komvux att fullfölja sina studier,
2. äldre personers utbildningsbehov,
3. behovet av utbildning för personer som är arbetslösa, hotas av arbetslöshet, är handikappade, är invandrare eller som av annan anledning befinner sig i en utsatt social situation,
4. behovet av behörighetskomplettering.

Vid urvalet får ej hänsyn tas till tidigare betyg.

7.3.2 Överväganden

Variationerna i fråga om kursutbud är mycket stora mellan olika kommuner. Stora kommuner kan erbjuda sina invånare ett rikt utbud av kurser av olika slag, både teoretiska och yrkesinriktade, under det att små kommuner ofta kan anordna endast grundskolkurser och några enstaka gymnasieskolkurser med viss regelbundenhet. På grund av att närheten till utbildningen har visat sig ha en avgörande betydelse för att motivera och rekrytera prioriterade målgrupper till utbildning bör grundskolkurser kunna anordnas i flertalet kommuner. Även etapp 2 av gymnasieskolkurser i centrala ämnen som svenska, engelska, matematik och samhällskunskap bör ha en relativt stor spridning. De följande etapperna av gymnasieskolkurserna och kurser som kräver speciell utrustning i form av institutioner och verkstäder kommer däremot inte att kunna anordnas i flertalet kommuner.

Vuxna bör enligt vår uppfattning också ha rätt till mer specialiserad utbildning på gymnasieskolnivå, även om inte sådan utbildning ordnas i den egna kommunen. Huvuddelen av kostnaderna för utbildning inom komvux utgörs av statliga kostnader. För de kommunala kostnaderna för utbildning av vuxna i annan kommun än kyrkobokföringskommunen utgår interkommunal ersättning. Vi anser alltså att som en allmän princip bör gälla att utbildningsmöjligheterna för vuxna inte begränsas till det kursutbud som finns i den egna kommunen. Vuxna bör ha rätt att söka inträde och tas in i komvux även i annan kommun enligt de allmänna behörighets- och

urvalsregler som gäller.

Även om viss kurs anordnas i den egna kommunen, kan vuxna ha skäl att söka till motsvarande kurs i annan kommun. Sådana skäl kan t. ex. vara

- att kursen i hemkommunen anordnas på tider som inte passar den sökande,
- att den vuxne föredrar att studera i anslutning till sin arbetsplats i stället för nära bostaden,
- att studierna i komvux kombineras med annan utbildning som inte finns i hemkommunen,
- att kommunikationerna till grannkommunen är bättre.

Vi finner det därför svårt att med bestämmelser om elevområden reglera vuxnas utbildningsmöjligheter. Det har hittills inte heller i någon större utsträckning varit nödvändigt att formellt fastställa elevområden, eftersom det i allmänhet har funnits plats i kurserna och sökande har kunnat tas in, även om de inte varit kyrkobokförda i kommunen och därigenom tillhört elevområde för kursen i fråga. På grund av det begränsade timtalet kan det i framtiden i större utsträckning bli nödvändigt att göra urval vid intagning till vissa kurser. Det är under sådana förutsättningar inte utan vidare givet att sökande som är kyrkobokförda i den kommun som anordnar kursen skall tas in i första hand. Vi anser att man även i sådana fall bör tillämpa de allmänna urvalsregler som gäller och som ovan redovisats. Som allmän princip bör då gälla att företräde ges den som har störst behov av utbildningen.

Vid en sådan prövning bör även en bedömning göras om en sökande som är kyrkobokförd i en annan kommun har möjlighet att i hemkommunen erhålla motsvarande utbildning.

Bestämmelserna om elevområde skulle möjligen också kunna fylla en annan funktion, nämligen utgöra en garanti för att resurserna för komvux utnyttjas så effektivt som möjligt. Om länsskolnämnden beslutar att flera kommuner skall utgöra elevområde för en viss kurs bör det innebära att samma kurs inte anordnas i övriga kommuner. Därigenom skulle man kunna åstadkomma ett effektivare resursutnyttjande och förhindra konkurrens mellan kommunerna.

Enligt nuvarande bestämmelser beslutar varje kommun vilka kurser som skall anordnas, i fråga om yrkesinriktad utbildning efter samråd med arbetsmarknadens parter. Vi föreslår inga förändringar av dessa bestämmelser. Ett effektivt resursutnyttjande bör enligt vår uppfattning kunna åstadkommas genom samverkan mellan kommunerna vid planeringen av kursutbudet. Vi föreslår i kap. 14 att länsskolnämnderna skall ta initiativet till ett regionalt samråd. Därigenom bör förutsättningar kunna skapas både att kurser, som kräver ett större elevunderlag än en kommun, kommer till stånd och att kurser inte onödigtvis dubbleras.

Vi anser alltså inte att elevområde behöver fastställas för varje kurs. Inte heller bör vuxnas utbildningsmöjligheter begränsas till det kursutbud som finns i den egna kommunen. Vuxna bör ha samma utbildningsmöjligheter oavsett vilken kommun de bor i. Om urval bland behöriga sökande måste göras, bör det ske enligt de allmänna principer för urval som fastställts i förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning eller i SÖ:s föreskrifter. Vi förutsätter att interkommunal ersättning utgår även i framtiden.

Som allmän behörighet för intagning till komvux gäller – som vi tidigare redovisat – att den sökande bedöms ha förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen. Dessutom anges i kursplanerna för vissa utbildningar krav på praktik, ålder eller förkunskaper i vissa ämnen. Vi har inte funnit anledning att föreslå ändringar av dessa behörighetsregler.

För intagning till komvux finns dessutom ett ålderskrav, 16 år för grundskolkurser och 18 år för gymnasieskolkurser. Eftersom grundskolkunskaper är en förutsättning för fortsatta studier, anser vi att alla så tidigt som möjligt bör kunna skaffa sig grundskolkompetens i enstaka ämnen eller fullständig grundskolkompetens. Grundskolan är emellertid inte organiserad så att det är möjligt att under begränsad tid studera enstaka ämnen. Vi anser därför att alla som fullgjort sin skolplikt bör få tas in i grundskolkurser i komvux för att skaffa sig nödvändiga förkunskaper för fortsatta studier. Vi föreslår därför ingen ändring i fråga om åldern för intagning till grundskolkurser.

Det har emellertid visat sig vara ett större problem att ungdomar som är 18 år eller yngre kan tas in i gymnasieskolkurser i komvux. Antalet undervisningstimmar i komvux-kurserna är starkt begränsat i förhållande till gymnasieskolan, och undervisningen bygger på att kursdeltagarna har livs- och yrkeserfarenhet och kan ta ansvar för och genomföra studierna i stor utsträckning på egen hand, särskilt i de allmänna ämnena. I den läroplan för komvux som fastställts att gälla fr. o. m. läsåret 1982/83 har denna inriktning mot vuxnas behov och förutsättningar ännu starkare betonats. Vuxenanpassningen av undervisningen försvåras om det i kurserna också finns ungdomar utan vuxnas livs- och yrkeserfarenhet.

Komvux har också i vissa kommuner visat sig vara en konkurrent till gymnasieskolan, särskilt om kommunen inte har en egen gymnasieskola. Även om andelen kursdeltagare som är yngre än 18 år i komvux i hela landet är mycket liten – enligt SÖ:s undersökningar endast 1 % – är dock andelen unga kursdeltagare i komvux i vissa kommuner betydligt större. Kommunerna har numera ett uppföljningsansvar för ungdomar upp till 20 år och gymnasieskolan är dimensionerad att ta in 100 % av antalet 16-åringar. Vi anser därför att det finns skäl att överväga en höjd intagningsålder till gymnasieskolkurser i komvux.

Det totala antalet gymnasieskoltimmar för komvux har under senare år inte fått öka och föreslås för budgetåret 1982/83 minska med 136 000 timmar för kurser i teoretiska ämnen. Enligt vår uppfattning bör de resurser som finns anslagna för komvux i första hand användas för att tillgodose vuxnas utbildningsbehov. Även av det skälet finns det anledning att överväga en höjd intagningsålder. Med hänsyn till kommunernas uppföljningsansvar och med tanke på att de sökande efter grundskolan skall ha skaffat sig viss arbetslivserfarenhet om de inte fortsätter i gymnasieskolan, anser vi att intagningsåldern bör sättas till 20 år.

Vi skall emellertid enligt våra direktiv också överväga former för samverkan mellan gymnasieskolan och komvux. En sådan form av samverkan bör kunna vara att ungdomar, som fullbordat sin gymnasieskolutbildning, har möjlighet att behörighetskomplettera i komvux. En annan form av samverkan kan vara att ungdomar som förvärvsarbetar och vill studera enstaka ämnen på kvällstid, kan tas in i komvux, eftersom gymnasieskolan

f. n. inte kan erbjuda utbildning på kvällstid.

Många yrkesinriktade utbildningar har för litet elevunderlag både i gymnasieskolan och i komvux för att kunna anordnas i en kommun. Det gäller framför allt i glesbygdskommuner. En samverkan mellan gymnasieskolan och komvux skulle kunna skapa tillräckligt elevunderlag för att en utbildning skall kunna komma till stånd. En sådan form av samverkan prövas f. n. på initiativ av gymnasieutredningen i Årjängs kommun. Det finns därför enligt vår uppfattning inte lika starka skäl att överväga en höjd intagningsålder till yrkesinriktade gymnasieskolkurser i komvux.

Vi anser alltså att åldern för intagning till gymnasieskolkurser motsvarande tvåårigа teoretiska linjer och tre- och fyraåriga linjer i gymnasieskolan bör höjas till 20 år. För att tillgodose behovet av samverkan mellan komvux och gymnasieskolan bör det emellertid finns möjlighet för intagningsnämnden att ge dispens från ålderskravet.

7.3.3 Förslag

Vi föreslår

att vuxna skall ha rätt till intagning i komvux enligt de allmänna behörighets- och urvalsregler som gäller oavsett i vilken kommun kursen anordnas,

att åldern för intagning till gymnasieskolkurs motsvarande tvåårigа teoretiska linjer och tre- och fyraåriga linjer höjs till 20 år,

att åldern för intagning till övriga gymnasieskolkurser och särskilda yrkesinriktade kurser skall vara oförändrad 18 år,

att intagningsnämnden får ge dispens från ålderskravet, om särskilda skäl föreligger.

7.4 Intagningsnämnd för komvux

7.4.1 Bestämmelser och erfarenheter

Enligt förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning avgörs ärende om intagning av elev till komvux av en särskild intagningsnämnd. Ledamot av intagningsnämnd bör ha erfarenhet av vuxenutbildning. Ledamot utses av styrelsen för utbildningen. Styrelsen får uppdra åt vuxenutbildningsrådet att vara intagningsnämnd.

Enligt vår enkätundersökning våren 1979 bland ett representativt urval kommuner har intagningsnämnderna mycket varierande sammansättning och arbetsformer. I ungefär en femtedel av kommunerna fungerade vuxenutbildningsrådet som intagningsnämnd. I flertalet kommuner bestod intagningsnämnden av politiker och tjänstemän, i några kommuner även av företrädare för andra vuxenutbildningsanordnare. Några kommuner hade en intagningsnämnd bestående enbart av politiker eller enbart av tjänstemän.

Intagningen var i stor utsträckning delegerad till rektor eller studierektor för komvux. Intagningsnämndens huvudsakliga funktion bestod i att fastställa redan verkställd intagning, att pröva ansökan om dispens från behörighetskrav vanligen i fråga om ålder och att göra urval. Det var dock

relativt sällsynt att urval behövde göras, eftersom i regel samtliga behöriga sökande kunde tas in.

7.4.2 Överväganden

Situationen har förändrats åtskilligt i förhållande till läsåret 1978/79 då vår enkätundersökning gjordes. Eftersom inte antalet undervisningstimmar i komvux får öka, är det nu i betydligt större utsträckning nödvändigt att göra urval åtminstone till vissa utbildningar inom komvux. Behovet att göra urval kan väntas bli ännu större i framtiden med hänsyn till att det nu finns ett uppdämt behov av utbildning på gymnasieskolnivå och antalet undervisningstimmar föreslås minska för budgetåret 1982/83.

Enligt 34 § förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning skall intagningsnämnden fr. o. m. läsåret 1981/82 pröva om sökande till yrkesinriktad kurs har arbetsmarknadsinriktade syften med studierna. Det ställs därför nu betydligt större krav på intagningsnämnden än tidigare. Dessa krav kommer enligt vår uppfattning att öka ytterligare.

Omfattningen av verksamheten och även andra förutsättningar varierar från kommun till kommun. Det är därför inte lämpligt att centralt föreskriva sammansättning och arbetsformer för intagningsnämnden. Vi anser dock att skolstyrelsen bör vara företrädd i intagningsnämnden och att nämnden bör ha en majoritet av lekmän med erfarenhet av vuxenutbildning. Ledamot i intagningsnämnden bör utses av skolstyrelsen.

Vi vill dock ifrågasätta lämpligheten av att låta vuxenutbildningsrådet vara intagningsnämnd. Vuxenutbildningsrådets huvudsakliga uppgifter bör vara att fungera som ett samrådsorgan mellan komvux och övriga vuxenutbildningsanordnare och främja vuxenutbildningen genom att kartlägga utbildningsbehov och medverka vid planering av vuxenutbildningsinsatser och information om utbildningsmöjligheter för vuxna.

Vuxenutbildningsrådets uppgift att vara ett samrådsorgan och främja samarbete mellan olika vuxenutbildningsanordnare kan försvåras, om det samtidigt skall fungera som intagningsnämnd för en vuxenutbildningsanordnare.

7.4.3 Förslag

Vi föreslår

att skolstyrelsen utser en särskild intagningsnämnd för komvux liksom ordförande för denna,

att skolstyrelsen skall vara företrädd i intagningsnämnden och att minst hälften av dess ledamöter skall företräda allmänna intressen,

att skolstyrelsen fastställer arbetsordning för intagningsnämnden.

7.5 Elevvård

7.5.1 Resurser för elevvård

För grundskolan och gymnasieskolan finns särskilda resurser för skolhälsovård och elevvård såsom skolläkare, skolsköterska, kurator och skolpsykolog. Motsvarande resurser saknas helt inom komvux. I ett fåtal kommuner har komvux tillgång till kurator. För grundvux får dock det s. k. schablontillägget användas även till kurativa insatser.

7.5.2 Överväganden

När komvux inrättades fanns det knappast något behov av särskilda resurser för elevvård inom komvux. Det var en välmotiverad och relativt studievan grupp vuxna som då sökte sig till komvux. De hade i regel ordnade ekonomiska förhållanden. Huvuddelen studerade på kvällstid vid sidan av sitt förvärvsarbete.

Som framgått av vår FoU-översikt och SÖ:s undersökningar har emellertid rekryteringen till komvux kraftigt förändrats under senare år. En betydligt större andel av kursdeltagarna i komvux har nu studiesociala problem av olika slag. Många kan få problem med ekonomin vid övergång från förvärvsarbete till studier. Vid sjukdom uppstår ofta även andra problem. Många vuxenstuderande upplever en stark press på sig att klara studierna och kan få svårigheter på grund av dåliga förkunskaper och bristande tid. Risken för studiemisslyckande och avbrott är stor, om de inte får hjälp med sina studiesociala problem.

Det finns enligt vår uppfattning ett stort behov av kurativa insatser i komvux för att prioriterade målgrupper skall kunna fullfölja studierna. Behovet ökar ytterligare om komvux i ännu högre grad inriktar sin rekrytering mot resurssvaga och socialt utsatta personer och handikappade. Vi får dock inte föreslå åtgärder som medför ökade kostnader för stat eller kommun. Vi anser därför att kommunerna i större utsträckning bör pröva möjligheterna att låta även studerande i komvux få tillgång till kuratorstjänst som inrättats för ungdomsskolan. Vi anser också att de statliga resurser som finns för komvux bör få användas till kurativa insatser såsom kan ske i grundvux. Det nuvarande schablontillägget för komvux eller den av oss föreslagna totala resursen för komvux (kap. 16) bör få användas även till kurativa insatser efter beslut av skolstyrelsen.

7.5.3 Förslag

Vi föreslår

att en del av det nuvarande schablontillägget eller en del av den totala statsbidragsresursen för komvux (enligt vårt förslag i kap. 16) skall få användas även till kurativa insatser inom komvux enligt skolstyrelsens beslut.

8 Läroplansfrågor

8.1 Komvux-utredningens läroplansarbete[1]

I en skrivelse till regeringen den 28 oktober 1980 föreslog vi en särskild läroplan för komvux. Riksdagen har den 26 november 1981 beslutat att läroplan för komvux skall införas fr. o. m. läsåret 1982/83 (prop. 1980/81:203, UbU 1981/82:1 rskr 46). Regeringen har den 11 mars 1982 fastställt mål och riktlinjer samt uppdragit åt SÖ att fastställa tim- och kursplaner för grundskolkurser (etapp 1).

Vi har i en särskild skrivelse till regeringen 1981 föreslagit vissa kompletteringar till läroplan för komvux att träda i kraft fr. o. m. läsåret 1983/84. Kompletteringarna gäller mål och riktlinjer för syo inom komvux, gymnasieskolkurser och särskilda yrkesinriktade kurser och grundutbildning för vuxna (grundvux). Vi har också låtit en expertgrupp utarbeta modeller till kursplaner för etapperna 2–4 (gymnasieskoletapperna) av de allmänna ämnena i komvux. Dessa kursplanemodeller fogades som bilaga till skrivelsen till regeringen.

Vi ansåg det nödvändigt att i en särskild skrivelse föreslå de kompletteringar till läroplan för komvux som blir nödvändiga för att kursdeltagare som fr. o. m. läsåret 1982/83 börjar sina studier i etapp 1 enligt läroplan för komvux skall kunna fortsätta i de följande etapperna fr. o. m. läsåret 1983/84.

I de mål och riktlinjer för syo i komvux som vi föreslog skall fogas till läroplan för komvux anknöt vi nära till de mål och riktlinjer för syo i grundskola och gymnasieskola som skall träda i kraft fr. o. m. läsåret 1982/83 enligt riksdagens beslut i anslutning till propositionen om studie- och yrkesorientering (prop. 1981/82:15). Syon bör bli en del av den pedagogiska verksamheten i komvux och integreras med undervisningen. Syo-funktionärerna bör kunna kombinera syo med undervisning.

I avsnittet om gymnasieskolkurser och särskilda yrkesinriktade kurser som skall fogas till läroplan för komvux, föreslog vi att etapperna 2–4 skall införas successivt fr. o. m. läsåret 1983/84 i huvudsak med den utformning etapperna

[1] F. n. används beteckningen läroplan både för det övergripande styrdokumentet innefattande mål och riktlinjer, kurs- och timplaner m. m. och för innehållsbeskrivning av enskilda kurser, t. ex. i fråga om särskild yrkesinriktad utbildning. Vi använder begreppet läroplan för det övergripande dokumentet och kallar i våra förslag de dokument som beskriver enskilda kurser för kursplaner.

etapperna haft i den försöksverksamhet som bedrivits i ett antal kommuner fr. o. m. läsåret 1978/79. Den utvärdering av försöksverksamheten som SÖ gjort visar dock att vissa smärre justeringar behöver göras i etappsystemet. Vi föreslog i skrivelsen till regeringen att SÖ får i uppdrag att göra en översyn av etappsystemet och göra de ändringar av timplanerna som visat sig angelägna. Vid denna översyn bör SÖ också beakta de timplaneförändringar som beslutas för gymnasieskolan på grundval av regeringens proposition om förändringar av gymnasieskolans utformning m. m. (prop. 1981/82:14).

I skrivelsen föreslog vi också att de allmänna ämnen som förekommer på gymnasieskolans yrkesinriktade linjer och i vissa specialkurser skall inordnas i etappsystemet. SÖ bör i sitt kursplanearbete och i översynen av etappsystemet beakta detta.

Försöksverksamheten med etappindelning av tekniska ämnen började först under läsåret 1979/80. Den har inte utvärderats. Det var därför inte möjligt att föreslå utformningen av etappindelningen i fråga om teknisk utbildning. Vi föreslog i stället att SÖ följer försöksverksamheten och vidtar de åtgärder som visar sig nödvändiga.

Vi föreslog vidare att samma betygsystem skall tillämpas i gymnasieskolkurser i komvux som i gymnasieskolan. Det innebär att om betygsystemet ändras i gymnasieskolan med anledning av gymnasieutredningens förslag, bör betygsystemet i gymnasieskolkurser i komvux också ändras.

Vårt förslag att ämnena i komvux skall indelas i etapper i stället för att anknytas till gymnasieskolans linjer och årskurser leder till att de studerande i komvux vid betygsättningen inte utan vidare kan jämföras med eleverna i gymnasieskolan. Vi föreslog därför att kursdeltagarna i komvux skall utgöra en egen referensgrupp vid betygsättningen och att SÖ skall få i uppdrag att utarbeta hjälpmedel och utfärda föreskrifter som hjälp till lärarna vid betygsättningen.

Etappsystemet leder också till att avgångsbetygen där etappindelade ämnen ingår bör få en annan utformning än f. n. I stället för att föreskriva vilka ämnen som skall ingå föreslog vi att avgångsbetyget skall innehålla ämnen som enligt timplanerna omfattar en viss timvolym. Vi föreslog att avgångsbetyg skall kunna utfärdas på två nivåer, avgångsbetyg 2 som motsvarar en tvåårig utbildning i gymnasieskolan, och avgångsbetyg 3, som motsvarar en treårig utbildning. Dessa avgångsbetyg skall ge allmän behörighet för högskolestudier i samma kvotgrupper som motsvarande avgångsbetyg från gymnasieskolan.

Avgångsbetyg 2 föreslogs omfatta 1 100–1 400 undervisningstimmar och avgångsbetyg 3 1 500–1 700 undervisningstimmar. I avgångsbetygen skall ingå betyg i ämnena svenska, engelska, matematik och samhällskunskap/arbetslivsorientering. Vi föreslog att ämnena samhällskunskap och arbetslivsorientering integreras till ett ämne. Dessutom skall i avgångsbetygen ingå betyg i några uppräknade karaktärsämnen inom ekonomisk, humanistisk-samhällsvetenskaplig, naturvetenskaplig eller teknisk sektor eller i yrkesinriktade ämnen omfattande minst 800 undervisningstimmar. De studerande föreslogs själva få välja vilka ytterligare ämnen – allmänna eller yrkesinriktade – som skall ingå i avgångsbetyget inom ovan angiven timvolym. Genom denna valfrihet får de studerande möjlighet att inom ramen för ett avgångsbetyg som ger allmän behörighet också tillgodose vissa krav på

särskilda förkunskaper för högskolestudier.

Vi föreslog att avgångsbetyg skall kunna utfärdas i komvux även efter utbildning som motsvarar fullständig studiekurs av yrkesinriktade linjer och specialkurser i gymnasieskolan, årskurs 4 av fyraårig teknisk linje och efter särskilda yrkesinriktade kurser.

Vi föreslog också att till läroplan för komvux skall fogas ett särskilt avsnitt som behandlar grundutbildning för vuxna (grundvux). Mål och riktlinjer skall i tillämpliga delar gälla även för grundvux. Därigenom ville vi markera att även grundvux är en kompetensgivande utbildning som skall följa läroplanen. Innehållet i grundvux bör dock inte regleras i lika hög grad som i fråga om övriga utbildningar i komvux. Dock föreslogs i grundvux ingå undervisning i svenska för kursdeltagare med annat modersmål än svenska.

De kursplaneförslag i svenska, engelska, matematik och samhällskunskap/arbetslivsorientering som fogades till skrivelsen är att betrakta som modeller för hur kursplaner för etapperna 2–4 kan utformas. Dessa kursplaner har utarbetats av en expertgrupp på vårt uppdrag. Vi föreslog att SÖ får i uppdrag att utarbeta och fastställa kursplaner för etappindelade ämnen i huvudsak i överensstämmelse med de förslag som vi låtit utarbeta.

8.2 Överväganden i fråga om läroplan för komvux, grundskolkurser (etapp 1)

Vi sade i vår skrivelse till regeringen den 28 oktober 1980 i samband med överlämnandet av förslag till läroplan för komvux att vi ytterligare skulle överväga några frågor och återkomma till dem i vårt huvudbetänkande. Det gäller bl. a. studie- och yrkesorientering, betygsättning i grundskolkurser, orienteringsämnenas utformning och kraven för grundskolkompetens i komvux. Mål för studie- och yrkesorientering i komvux har vi behandlat i vår skrivelse till regeringen den 2 december 1981. Vi tar nu upp övriga frågor till behandling.

8.2.1 Betygsättning i grundskolkurser (etapp 1)

Vi föreslog i mål och riktlinjer för komvux att samma betygsystem t. v. skulle tillämpas i komvux grundskolkurser som i grundskolan. Att tillämpa den femgradiga betygskalan inom komvux innebär emellertid också vissa problem. Det förutsätter att lärarna i komvux är medvetna om vilka prestationer som krävs av ungdomsskolans elever för de olika betygsgraderna. Det innebär vidare svårigheter att ge komvux ett eget innehåll och en egen profil. Det kan också tänkas att betygsystemet leder till besvikelser och misslyckanden och därmed slutligen till avbrott i studierna. Det kan slutligen innebära vissa svårigheter att rekrytera de mest prioriterade målgrupperna för komvux.

Vi skall enligt våra direktiv uppmärksamma frågor rörande rekryteringen av deltagare till komvux, bl. a. i vilken utsträckning utbildningsmässigt eftersatta och därför prioriterade målgrupper har rekryterats och vilka reella möjligheter de har att delta i och slutföra den önskade utbildningen. I

delbetänkandet Komvux och studieförbund anges särskilt korttidsutbildade och resurssvaga personer som angelägna målgrupper. Komvux bör därför särskilt inrikta sin information och rekrytering mot grupper där andelen resurssvaga och korttidsutbildade är särskilt stor. Det gäller t. ex. lågavlönade, handikappade, bosatta i glesbygd och vissa invandrare och skiftarbetande.

Om komvux skall kunna rekrytera dessa grupper till utbildning inom komvux och möjliggöra för dem att fullfölja utbildningen, måste innehåll och arbetsformer i större utsträckning anpassas till dessa gruppers förutsättningar och behov.

Grundskolans betygsystem fyller egentligen bara en funktion inom komvux, nämligen att möjliggöra urval och konkurrens med ungdomar vid inträde till gymnasieskolan. Det har emellertid flera nackdelar. Det utgör ett hinder vid rekryteringen av prioriterade målgrupper till överbryggande utbildning. Det hindrar vidare en vuxenanpassning av innehåll och arbetsformer i komvux. Det hindrar slutligen samarbete mellan deltagarna och leder i stället till konkurrens. Det bidrar möjligen också till studieavbrott.

Vi anser därför att grundskolans betygsystem bör ersättas med godkänd – icke godkänd i grundskolkurser inom komvux. I mål och huvudmoment för resp. ämne och i SÖ:s tillämpningsföreskrifter bör anges vad som krävs för betyget godkänd. Den som riskerar att inte kunna uppfylla kraven för godkänd skall i god tid erbjudas stödundervisning, repetition eller omgång. Om vederbörande inte vill eller kan ta emot något av de erbjudna alternativen eller om han fortfarande inte lyckas uppfylla kraven enligt kursplanerna, anges i betygskatalogen icke godkänd. Deltagaren bör emellertid kunna få intyg på att han deltagit i kursen om han så önskar. I hans betyg behöver därför inte stå icke godkänd.

Flertalet kursdeltagare inom komvux bör åtminstone efter en viss tids repetition eller med hjälp av stödundervisning kunna uppnå godkänd. Icke godkänd bör därför vara relativt sällsynt förekommande.

Detta innebär att komvux-elever i fortsättningen inte kan konkurrera i samma kvotgrupper med elever från grundskolan om platser i gymnasieskolans linjer och specialkurser. De kan däremot uppfylla kraven på särskild behörighet som ställs för vissa linjer och specialkurser om de har godkänt i det eller de ämnen som krävs. Sökande med slutbetyg från komvux bör i stället bedömas i en särskild kvotgrupp eller inom ramen för den s. k. fria kvoten. Vi förutsätter att ett rimligt antal platser i förhållande till antalet sökande ställs till förfogande för sökande med slutbetyg från komvux. SÖ bör följa utvecklingen och redovisa vilka effekter det nya betygsystemet i grundskolkurser i komvux får för intagningen i gymnasieskolan av sökande med slutbetyg från komvux.

Om komvux byggs ut så som vi föreslår i annat sammanhang, bör det naturliga vara att vuxna som skaffat sig grundskolkompetens i komvux fortsätter även i gymnasieskolkurser i komvux.

8.2.2 Samhällsorienterande och naturorienterande ämnen

De samhällsorienterande och de naturorienterande ämnena förs i grundskolans högstadium samman till två stora ämnesgrupper med ett gemensamt timtal och en gemensam kursplan för vardera ämnesgruppen. I komvux har alltsedan starten ett ämneskurssystem tillämpats som gör det möjligt för vuxna att på deltid studera enstaka ämnen. En sammanslagning av orienteringsämnena även i komvux till två block (ämnesgrupper) skulle försvåra för vuxna att skaffa sig kompetens i enbart ett delämne inom ett sådant block. Vi föreslog därför i läroplan för komvux att de olika orienteringsämnena tills vidare får utgöra separata ämnen i komvux. I vår skrivelse till regeringen med anledning av överlämnandet av läroplansförslaget meddelade vi emellertid också att vi i vårt fortsatta arbete ytterligare skulle överväga om det är möjligt att inom komvux sammanföra orienteringsämnena i block, utan att de vuxenstuderande tvingas till mera omfattande studier än vad som är påkallat av vederbörandes utbildningsbehov.

Det finns många skäl som talar för en sammanslagning av de olika orienteringsämnena i två stora block. Det bör vara lättare med en samverkan mellan ämnena eller en integrering av ämnena och därmed ett effektivare utnyttjande av undervisningstiden. Ämnena bildar en helhet och ger därigenom de vuxenstuderande en bättre översikt över ämnesområdet. För en integrering av orienteringsämnena i två block talar också att det då blir lättare att integrera moment från ämnet teknik som enligt riksdagens beslut inte skall bli ett särskilt ämne inom komvux. Vidare skall inom det samhällsorienterande ämnet på grundskolnivå rymmas moment som behandlar livsfrågor, tro och etik, inte minst med hänsyn till det stora antalet invandrare som nu finns i Sverige.

Mot en integrering av orienteringsämnena till två block talar emellertid att det blir två relativt omfattande ämnen. Det samhällsorienterande blocket skulle komma att omfatta ca 180 undervisningstimmar och det naturorienterande blocket ca 220 undervisningstimmar, om man slår samman nuvarande timtal i de olika ämnena. Den vuxenstuderande som skulle vilja läsa enbart ett ämne inom resp. block, t. ex. historia eller fysik eller kemi som förberedelse för fortsatta studier på gymnasienivå skulle få ett betydligt mera omfattande program.

Ett annat skäl mot en integrering av orienteringsämnena till två stora block är att en sådan organisation skulle omöjliggöra en sammanhängande studiegång i ett enstaka ämne. Grundskoletappen av ämnena historia, samhällskunskap, religionskunskap, geografi, fysik, kemi och biologi utgör den första etappen av en sammanhängande studiegång och en förberedelse av studierna i vart och ett av ämnena på gymnasieskolnivå.

En integrering skulle inte innebära någon påtaglig förbättring för dem som läser samtliga ämnen. Det skulle däremot utöka studietiden för dem som vill läsa enstaka ämnen. Huvuddelen av de studerande på grundskolnivå inom komvux deltar emellertid i sammanhållen utbildning och har för avsikt att skaffa sig en fullständig grundskolkompetens. De läser alltså samtliga ämnen. Det är relativt få vuxenstuderande som läser enstaka ämnen på kvällstid. Det är endast i de större kommunerna som man kan erbjuda kurser

i enstaka ämnen. Eftersom huvuddelen av grundskolkurserna sker som sammanhållen utbildning, bör det vara möjligt att åstadkomma närmare samverkan mellan ämnena även om man behåller de separata ämnena.

Övervägande skäl talar alltså enligt vår uppfattning för att behålla de separata ämnena på grundskolnivå. De bör inte i första hand betraktas som grundskolkurser utan som den första etappen i en sammanhängande studiegång. De sökande bör tas in på den nivå, i den etapp där de har förutsättningar att följa undervisningen. Några av de fördelar som en sammanslagning till två block skulle ge bör man ändå kunna åstadkomma med en närmare samverkan mellan ämnena inom resp. ämnesblock.

Vi anser att grundskolkurserna i de separata ämnena historia, samhällskunskap, religionskunskap, geografi, fysik, kemi och biologi skall utgöra den första etappen i en sammanhängande studiegång i resp. ämne. Moment ur ämnet teknik bör inarbetas i kursplanerna för de övriga naturorienterande ämnena.

8.2.3 Grundskolkompetens inom komvux

Vuxna som fullbordat den obligatoriska skolgången men saknar fullständig grundskolkompetens har ändå allmän behörighet till gymnasieskolans linjer och specialkurser. Den särskilda behörigheten kan de skaffa sig genom studier i enstaka ämnen eller i vissa fall genom praktik eller arbetslivserfarenhet. De söker då inträde till gymnasieskolan inom ramen för den fria kvoten.

Det huvudsakliga skälet till att vuxna vill skaffa sig en fullständig grundskolkompetens är att de vill söka till attraktiva utbildningar i gymnasieskolan och konkurrera med ungdomar som kommer direkt från grundskolan i samma kvotgrupper. Om betygsystemet i grundskolkurser i komvux ändras så att den femgradiga skalan ersätts av godkänd – icke godkänd, kommer det inte att bli möjligt för vuxna med ett slutbetyg från komvux att i samma kvotgrupper konkurrera med ungdomar med slutbetyg från grundskolan. Vuxna kommer därför troligen inte i samma utsträckning att vilja skaffa sig ett slutbetyg, dvs. en fullständig grundskolkompetens, eftersom de redan har en allmän behörighet till gymnasieskolstudier. De kommer troligtvis i större utsträckning att vilja komplettera de ämnen inom komvux som krävs för särskild behörighet, t. ex. svenska, engelska eller matematik, fysik, kemi eller biologi. Samhällsorienterande ämnen tycks inte utgöra särskilda förkunskapsprov för någon utbildning i gymnasieskolan.

Det kan ändå finnas skäl att bibehålla begreppet grundskolkompetens även inom komvux, inte minst med tanke på de många invandrare som studerar inom komvux. Komvux skall ju också ge överbryggande utbildning till människor som tidigare inte erhållit en utbildning motsvarande den nioåriga grundskolan. För dessa kan det vara angeläget att få ett slutbetyg som utvisar att de har en fullständig grundskolkompetens.

Enligt våra direktiv behöver ett sådant slutbetyg inte omfatta betyg i samtliga de ämnen som ingår i ett slutbetyg från grundskolan. De vuxnas erfarenheter bör tas tillvara och endast kompletteras i en sådan omfattning att de vuxna får en utbildning av samma kvalitet som ungdomsutbildningen. Antalet ämnen som ingår i ett slutbetyg från komvux är redan nu mindre än

vad som gäller för grundskolan. Betyg i s. k. övningsämnen ingår inte i slutbetyget, inte heller behöver betyg i B-språk ingå i slutbetyg från komvux.

Vi har övervägt en ytterligare reducering av antalet ämnen som skall ingå i grundskolkompetens för vuxna. Vi har emellertid funnit att starka skäl talar emot en sådan reducering.

Vi har i vårt delbetänkande understrukit att den mest angelägna uppgiften för komvux är överbryggande utbildning på grundskolnivå. Denna utbildning bör alltså prioriteras högst. Den yngre generationen, dvs. i stort sett samtliga vuxna under 40 år, har erhållit en minst nioårig utbildning antingen genom att gå i obligatorisk enhetsskola eller grundskola eller genom att ha gått i komvux. De vuxna som nu saknar grundskolkompetens är de utbildningsmässigt sämst ställda, dvs. äldre vuxna, vissa handikappade, invandrare och deltagare som gått i grundvux. Vi anser att det är angeläget att nå dessa grupper och erbjuda dem reella möjligheter att fullfölja en grundskolutbildning.

Invandrare och f. d. grundvux-deltagare som tas in i grundskolkurser i komvux har ofta otillräckliga kunskaper i orienteringsämnena. De behöver därför en relativt bred utbildning. Orienteringsämnena har också en viktig uppgift att fylla för att komvux skall kunna uppfylla de övergripande målen t. ex. i fråga om attityder, värderingar och personlighetsutveckling.

Antalet människor som kommer att skaffa sig ett slutbetyg från komvux kommer säkerligen att minska om vårt förslag till ändrat betygsystem genomförs. När inte slutbetyget kan användas som merithandling i konkurrens om platser i gymnasieskolan utan endast utvisar behörighet blir det inte lika angeläget att skaffa sig ett slutbetyg. Många vuxna kommer säkerligen att nöja sig med att skaffa sig godkänd i de ämnen som krävs för särskild behörighet till vissa utbildningar i gymnasieskolan. Vi anser därför att de grupper som behöver grundskolkompetens som överbryggande utbildning bör kunna få studera samtliga ämnen som nu ingår i grundskolkompetens. Det har betydligt mera gynnade grupper tidigare fått. Möjligheterna bör därför inte försämras för de mest utsatta grupperna, dvs. äldre korttidsutbildade, vissa handikappade och invandrare och f. d. grundvux-deltagare. På ungdomarna på grundskolenivå satsas betydligt större resurser. De högst prioriterade målgrupperna inom komvux bör därför ha rätt till utbildning i varje fall i den omfattning som vuxna nu har inom komvux.

Det är svårt att förutse vilken efterfrågan det kommer att bli på grundskolkurser särskilt i orienteringsämnena i framtiden. Det kan tänkas att vårt förslag att för grundskolkurser införa godkänd – icke godkänd leder till att huvuddelen av kursdeltagarna på grundskolnivå inom komvux skaffar sig kompetens endast i ämnena svenska, engelska och matematik som förberedelse för fortsatta studier. SÖ bör få i uppdrag att följa utvecklingen och återkomma till regeringen i denna fråga när man vunnit några års erfarenheter av tillämpningen av den nya läroplanen för komvux.

8.2.4 Förslag

Vi föreslår att grundskolans betygsystem ersätts med godkänd – icke godkänd i grundskolkurser inom komvux. I mål och huvudmoment för resp.

ämne och i SÖ:s tillämpningsföreskrifter bör anges vad som krävs för betyget godkänd.

Vi föreslår att grundskolkurserna i de separata ämnena historia, samhällskunskap, religionskunskap, geografi, fysik, kemi och biologi utgör den första etappen i en sammanhängande studiegång i resp. ämne. Moment ur ämnet teknik bör inarbetas i kursplanerna för de övriga naturorienterande ämnena.

Vi föreslår att ett slutbetyg från komvux, som ger grundskolkompetens, skall innehålla godkänd från etapp 1 i följande ämnen: svenska, engelska, matematik, historia, samhällskunskap, religionskunskap, geografi, fysik, kemi och biologi. Svenska kan bytas ut mot svenska som främmande språk. I slutbetyget kan också ingå B-språk och/eller hemspråk.

8.3 Orienteringskurs för vuxenstuderande

8.3.1 Nuvarande orienteringskurs

Inför beslutet om vidgat tillträde till högskoleutbildning fick SÖ i uppdrag att utarbeta en läroplan för en orienteringskurs för vuxenstuderande. Vuxna som är 25 år och har fyra års arbetslivserfarenhet har allmän behörighet till högskolestudier. Eftersom dessa vuxna kanske inte ägnat sig åt studier på åtskilliga år och kanske inte heller har överblick över utbildningsmöjligheter och arbetsmarknad, ansågs det angeläget att skapa en kurs som skulle ge dessa vuxna en studieteknisk träning och orientering om yrken och arbetsmarknad och om fortsatta utbildningsmöjligheter. Kursen skulle också ge information om och förbereda för högskoleprovet som SÖ hade i uppdrag att utarbeta.

SÖ utarbetade i samråd med AMS och UKÄ ett förslag till läroplan för en sådan kurs. Efter en inledande försöksverksamhet under vårterminen 1974 fastställde SÖ läroplanen att tillämpas inom komvux fr. o. m. läsåret 1974/75.

Kursen har som mål att ge kursdeltagarna underlag för ett personligt ställningstagande i fråga om studie- och yrkesvalet samt förbereda dem för vidare studier, särskilt på eftergymnasial nivå. Kursen har följande huvudmoment:

Utbildning (organisation och innehåll, behörighet och urval)
Studie- och yrkesval
Yrken och arbetsmarknad
Studieteknik
Studiesociala frågor

Orienteringskursen omfattar högst 75 undervisningstimmar. Därtill kommer högst 50 undervisningstimmar för enskild vägledning. Läroplanen och SÖ:s anvisningar ger stora möjligheter till lokala variationer och anpassning av innehåll och arbetsformer till deltagarnas behov och förutsättningar. SÖ har också utarbetat ett omfattande servicematerial till kursen.

Kursen har som främsta målgrupp vuxenstuderande som är behöriga för högskolestudier på grund av ålder och arbetslivserfarenhet och som behöver

skaffa sig studieteknisk träning och översikt över utbildnings- och arbetsmöjligheter. Kursen är emellertid också öppen för andra studerande.

8.3.2 Överväganden

Det har emellertid visat sig finnas behov av en orienteringskurs som vänder sig i första hand till korttidsutbildade, studieovana vuxna som vill påbörja studier över huvud taget inom komvux, vanligen på grundskolnivå. Läroplanen är i sin nuvarande utformning inte anpassad till dessa målgrupper. Det gäller t. ex. invandrare, handikappade, interner m. fl. Gemensamt för många av dessa är att de behöver en studieteknisk träning och en orientering om arbetsmarknad och utbildningsmöjligheter.

Inom de pedagogiska utvecklingsblocken i Gävle-Sandviken och i Eskilstuna har bedrivits försöksverksamhet med en sådan kurs med mycket gott resultat. Även på några andra håll, t. ex. på vissa fångvårdsanstalter, har man rekryterat andra målgrupper än de ursprungligen avsedda och anpassat innehåll och arbetsformer till dessa målgrupper. Läroplanen ger ganska stort utrymme för sådana anpassningar.

De prioriteringar vi tidigare gjort i fråga om målgrupper och utbildningar i komvux ger oss anledning överväga om man inte borde ha en liknande orienteringskurs för vuxna som avser att börja studera på grundskolnivå inom komvux men saknar studievana. Dessa vuxna är också vanligen mycket osäkra på vilka studie- och yrkesmöjligheter som finns och vilka studiesociala förmåner som vuxenstuderande kan få osv.

En orienteringskurs som inte är en kurs i vanlig mening kan ge dessa vuxna en inskolning och en förberedelse för studier. Det gäller t. ex. vuxna som är osäkra på om de har förutsättningar att klara grundskolkurser i komvux eller viss yrkesutbildning. För en del invandrare kan det vara svårt att veta om de bör börja i grundvux, svenska för invandrare eller i vanliga grundskolkurser i komvux. För dessa kan en sådan orienteringskurs vara till hjälp. Det kan också i många fall gälla korttidsutbildade svenskar, handikappade och interner. Att omedelbart börja i grundskolkurser kan för dessa grupper leda till studiemisslyckanden och kanske studieavbrott.

8.3.3 Förslag

Vi föreslår att SÖ får i uppdrag att utarbeta en alternativ kursplan för en orienteringskurs för vuxenstuderande med inriktning mot korttidsutbildade vuxna, invandrare m. fl. som avser att påbörja sina studier på grundskolnivå och med en anpassning av innehållet till dessa målgruppers förutsättningar och behov. Även denna kurs bör omfatta högst 75 undervisningstimmar, och den bör också kunna kompletteras med individuell vägledning omfattande högst 50 undervisningstimmar. Vid utarbetandet av denna kursplan bör SÖ beakta erfarenheterna från försöksverksamheten bl. a. i Gävle-Sandviken, Eskilstuna m. fl. kommuner.

8.4 Gymnasieskolkurser i svenska som främmande språk och hemspråk

8.4.1 Överväganden i fråga om svenska som främmande språk

Riksdagen har den 26 november 1981 beslutat i enlighet med vårt förslag till läroplan för komvux att svenska som främmande språk skall kunna utgöra ett särskilt ämne på grundskolnivå (etapp 1) inom komvux. Kursdeltagare med annat modersmål än svenska kan fr. o. m. läsåret 1982/83 ersätta betyg i svenska med betyg i svenska som främmande språk i slutbetyg från komvux. SÖ har initierat försöksverksamhet i fem kommuner med kurser i svenska som främmande språk.

Gäststuderandekommittén föreslår i sitt betänkande Utländsk studerande i Sverige (Ds U 1981:8) att en särskild preparandutbildning för gäststuderande anordnas vid universiteten. Denna utbildning föreslås omfatta två etapper, vardera på en termin. Etapp 1 är avsedd enbart för gäststuderande som har allmän behörighet för högskolestudier utom i fråga om kunskaper i svenska. Frågan om uppehållstillstånd bör vara avklarad före inresan i Sverige. Därigenom går gruppen relativt väl att avgränsa från övriga såsom invandrare och flyktingar. Etapp 2 föreslås även kunna omfatta invandrarstuderande. För denna grupp skall i så fall medel anvisas i särskild ordning.

Vi har övervägt vilken kurs som bör vara den naturliga fortsättningen för en invandrare som deltagit i en kurs i svenska som främmande språk på grundskolnivå (etapp 1) i komvux. Vissa kursdeltagare kan behöva befästa sina kunskaper i svenska ytterligare genom att delta i en vanlig grundskolkurs i svenska. Andra kan säkerligen gå vidare till en vanlig gymnasieskolkurs (etapp 2) i svenska och eventuellt med viss stödundervisning klara studierna. Vi anser emellertid att det finns skäl att även anpassa kursen i svenska etapp 2 till invandrares behov och förutsättningar, särskilt för den grupp som vill skaffa sig behörighet för högskolestudier.

Enligt gäststuderandekommitténs redovisning är ungefär hälften av deltagarna i preparandutbildningen i svenska invandrare eller flyktingar. De behöver ofta komplettera sina kunskaper även i andra ämnen än i svenska för att kunna klara högskolestudier, vanligen i engelska, matematik och naturvetenskapliga ämnen. Dessa kompletteringar sker i regel i komvux. Vi anser det därför naturligt att kompletteringen även i svenska kan ske inom komvux. Även gymnasieskolkursen (etapp 2) i svenska bör därför anpassas till invandrares behov och förutsättningar. Denna anpassning bör kunna ske inom ramen för ämnet svenska. Kursen skall ge allmän behörighet för högskolestudier. SÖ bör följa och utvärdera den försöksverksamhet som nu påbörjats och därefter anpassa kursplanen i svenska etapp 2 till invandrares behov och förutsättningar så att den ger allmän behörighet för högskolestudier på samma sätt som den preparandkurs i svenska för gäststuderande som gäststuderandekommittén föreslår.

8.4.2 Överväganden i fråga om hemspråk

Riksdagen har beslutat att hemspråk skall kunna utgöra tillvalsämne på grundskolnivå i komvux och ingå i slutbetyg från komvux. Invandrare utgör en prioriterad målgrupp inom komvux. Som stöd för sin språkliga utveckling bör invandrare få möjlighet att förkovra sig i sitt modersmål och hålla kontakten med utvecklingen i sina hemländer. Detta är angeläget med tanke på kravet på internationalisering som är ett övergripande mål för utbildningen även inom komvux. Även Sveriges utveckling mot ett mångkulturellt samhälle motiverar att kurser i hemspråk anordnas inom komvux. Kurser i hemspråk bör få anordnas även på gymnasieskolnivå inom komvux, och betyg i hemspråk bör kunna ingå i avgångsbetyg från komvux. Kurs i hemspråk bör få inräknas i den timvolym som ett avgångsbetyg enligt våra förslag skall omfatta. I timplanehänseende bör hemspråk jämställas med C-språk.

8.4.3 Förslag

Vi föreslår att SÖ utvärderar den försöksverksamhet med svenska som främmande språk som nu startat i fem kommuner och därefter gör en anpassning av kursplanen i svenska, etapp 2, för att invandrare skall kunna få en undervisning i svenska som är anpassad till deras förutsättningar och behov och ger allmän behörighet för högskolestudier.

Vi föreslår att betyg i hemspråk skall kunna ingå även i avgångsbetyg från komvux. Av resursskäl föreslår vi dock inte nu att gymnasieskolkurser i hemspråk skall kunna anordnas inom komvux.

8.5 Yrkesinriktade gymnasieskolkurser

8.5.1 Delmomentskurser och modulkurser

Flertalet tvåårigа yrkesinriktade linjer i gymnasieskolan innehåller *ett* dominerande yrkestekniskt ämne med 27–35 veckotimmar för eleverna. Beklädnadsteknik, bygg- och anläggningsteknik, el-teleteknik, fordonsteknik, livsmedelsteknik, processteknik, träteknik och verkstadsteknik är sådana ämnen. Motsvarande eller liknande ämnen förekommer även i specialkurser.

I supplementen till Lgy 70 för resp. linje och specialkurs har de yrkestekniska ämnena uppdelats i delmoment. Inom delmomenten finns angivna rikttider för arbetsteknik och fackteori.

Yrkestekniska ämnen som innehåller arbetsteknik och fackteori anordnas inte i sin helhet som kurser inom komvux. Delmomenten i supplementen till Lgy 70 har i stället fått utgöra indelningsgrund för *delmomentskurser*. Delmomentskurserna kan anordnas i *arbetsteknik med integrerad fackteori eller enbart i fackteori*. Kurserna är sidoordnade och bygger således inte på varandra. Endast delmomentskurser som omfattar lägst 45 timmar får anordnas som separat kurs. Om en delmomentskurs omfattar ett lägre timtal, måste den kombineras med en annan delmomentskurs.

Gymnasieskolans skolverkstäder har inte tillräcklig utrustning för att *en* delmomentskurs som innehåller arbetsteknik skall kunna anordnas inom komvux med 12–16 deltagare. Därför har delmomentskurserna delats in i fyra ungefär lika stora delar – moduler. Moduler från flera delmomentskurser läggs samman till en *modulkurs*. Kursdeltagarna kan då placeras ut på olika studieplatser (stationer) i verkstaden och arbeta med olika delmoment samtidigt. De skiftar sedan efter ett uppgjort cirkulationsschema.

Ämnet verkstadsteknik, årskurs 1, kan tjäna som exempel på hur systemet fungerar (tabell 8.1).

Det inringade fältet omfattar delmomentskurserna mätning, slipning, svarvning och fräsning. För delmomentskurserna finns tillsammans 16 studieplatser. I en modulkurs om 90 lektioner – uppbyggd av moduler från dessa delmomentskurser – kan alltså 16 kursdeltagare tas in i komvux. Den som läser samtliga fyra modulkurserna har också klarat av delmomentskurserna i sin helhet.

Övriga tvååriga yrkesinriktade linjer och specialkurser i gymnasieskolan innehåller flera yrkesämnen av skiftande karaktär och med varierande veckotimtal. Komvux tillämpar även i fråga om dessa ämnen genomgående ett system med *delmomentskurser*. Ämnen som företagsekonomi, maskinskrivning, kontorskunskap, distributionskunskap, bostads- och miljökunskap och barnkunskap har delats upp i flera delmomentskurser som bygger på varandra. Andra ämnen utgör i sig en delmomentskurs. Vissa specialkurser kan endast anordnas i sin helhet. Ingående ämnen kan alltså inte vart och ett för sig anordnas som delmomentskurser.

Några ämnen från dessa linjer och specialkurser har karaktären av allmänna ämnen, t. ex. företagsekonomi och psykologi. För närvarande är dessa ämnen inte inordnade i etappsystemet som en etapp i en sammanhängande studiegång utan utgör fristående ämnen.

Regeringen har fastställt riktlinjer för hur många timmar av bruttotimtalet i gymnasieskolan som varje yrkesämne får omfatta inom komvux. För yrkestekniska ämnen som motsvarar ämnen från gymnasieskolans tvååriga yrkesinriktade linjer och innehåller arbetsteknik och fackteori gäller

Tabell 8.1

Delmomentskurser	Studie-platser	Antal lekt. A + F	Antal lektioner modul 1	2	3	4
Bänkarbeten	2	70	15	15	20	20
Mätning	3	45	15	10	10	10
Slipning	3	75	15	20	20	20
Svarvning	6	140	35	35	35	35
Fräsning	4	100	25	25	25	25
Lödning m. m.	2	100	25	25	25	25
Metallbågsvetsning	2	80	20	20	20	20
Plåtbearbetning	2	150	40	40	35	35
	24	760	190	190	190	190

60–70 % av bruttotimtalet i gymnasieskolan. För övriga ämnen varierar procenttalet från 45–55 till 80 % beroende på ämnenas karaktär (inslag av teori och praktik). För specialkurser gäller särskilda reduceringsregler beroende på kursernas längd (65–90 %).

I gymnasieskolan tillkommer kontinuerligt nya yrkesinriktade utbildningar i form av nya linjer, grenar och varianter eller i form av nya specialkurser eller högre specialkurser. För närvarande pågår försöksverksamhet med tvåårig drift- och underhållsteknisk linje och tvåårig social servicelinje. Konsumtionslinjen och den livsmedelstekniska linjen har fått nya grenar. Specialkursen för trädgård har blivit en tvåårig yrkesinriktad linje. Ett antal nya specialkurser har tillkommit. Dessa utbildningar kan inte generellt anordnas inom komvux.

8.5.2 Överväganden

Vi anser att de riktlinjer som nu gäller för att fastställa högsta antal timmar i yrkesämnen inom komvux av bruttotimtalet i gymnasieskolan bör tillämpas även i framtiden. En hårdare reducering av timtalet skulle innebära att godtagbart yrkeskunnande inte kan garanteras. I kap. 12 framhåller vi emellertid att en ytterligare reducering av timmar för arbetsteknik och praktik bör kunna vara möjlig inom komvux om undervisningen anordnas som inbyggd utbildning.

Systemet med indelning av yrkesämnen i delmomentskurser och modulkurser förefaller fungera väl. Modulkurserna är en förutsättning för att undervisning i arbetsteknik över huvud taget skall kunna bedrivas i skolverkstäder. Vi föreslår därför inga ändringar i dessa grundprinciper.

Timtalet i ett stort antal delmomentskurser är emellertid lågt (t. o. m. under 45 timmar). Det gäller framför allt delmomentskurser av yrkestekniska ämnen som innehåller arbetsteknik och fackteori. Yrkesutbildning i form av enstaka sådana delmomentskurser kan tendera att bli så snäv och företagsinriktad att den inte stärker kursdeltagarnas ställning på arbetsmarknaden. Vi anser därför att SÖ i samråd med arbetsmarknadens parter bör arbeta fram förslag till lämpliga kombinationer av delmomentskurser som – eventuellt tillsammans med etapper av allmänna ämnen – kan ge bredare yrkesutbildningar. Även kurser för fortbildning och vidareutbildning bör innehålla vissa delar av allmänna ämnen.

Nya utbildningar som tillkommer i gymnasieskolan bör också få anordnas i komvux. Eftersom komvux vänder sig till yrkesverksamma vuxna som vill skaffa sig yrkesutbildning, fortbildning eller vidareutbildning vid sidan av sitt förvärvsarbete bör komvux kunna erbjuda motsvarande utbildning som gymnasieskolan för vuxna på deltid. Komvux kursutbud bör kunna omfatta hela gymnasieskolans utbildningsprogram. SÖ bör få ett generellt bemyndigande att fastställa kurs- och timplaner för nytillkommande utbildningar i gymnasieskolan.

8.5.3 Förslag

Vi föreslår att det nuvarande systemet med delmomentskurser och modulkurser tillämpas även i fortsättningen inom komvux. Vi föreslår dock att SÖ

får i uppdrag att i samråd med arbetsmarknadens parter göra en översyn av framför allt korta delmoment och kombinera dessa till något längre utbildningar eventuellt tillsammans med vissa delar av allmänna ämnen.

Vi föreslår att regeringen utfärdar riktlinjer för fastställande av timplaner för motsvarande utbildning i komvux samtidigt med att en ny utbildning införs i gymnasieskolan.

8.6 Särskilda yrkesinriktade kurser

8.6.1 Inventering av utbildningsbehov

Utöver yrkesinriktade gymnasieskolkurser finns också särskilda yrkesinriktade kurser inom komvux. Dessa kurser följer läroplaner för särskild yrkesinriktad utbildning, som inte har någon motsvarighet i gymnasieskolan. Läroplanerna kommer till på initiativ av arbetsmarknadens parter, av kommuner eller av SÖ. SÖ fastställer läroplanerna efter samråd med arbetsmarknadens parter och redovisar dem i en särskild förteckning ("Gula boken"). För närvarande finns ca 215 sådana läroplaner. Läroplanerna tillgodoser främst behov av fortbildning eller vidareutbildning i ett yrke men också behov av grundutbildning för yrkesgrupper som hittills saknat egentlig yrkesutbildning.

Komvux möjligheter att ge anställda utbildning inom ramen för särskild yrkesinriktad utbildning har mer och mer uppmärksammats under senare år. Därigenom har SÖ knutit kontakter med olika intressenter för personalutbildning, t. ex. statens industriverk (SIND) och statens institut för personaladministration och – utbildning (SIPU). Komvux-enheter ute i landet har inlett samarbete med de regionala utvecklingsfonderna som finansieras gemensamt av landstingen och SIND samt med SIPU:s regionskontor eller direkt med statliga verk och företag. Genom dessa kontakter har utbildningsbehov kartlagts och initiativ till nya läroplaner tagits. Successivt har även kontakter etablerats med kommunförbundet, kommunförbundets länsavdelningar, landstingsförbundet, kommunala förvaltningar m. fl.

Den mest omfattande inventeringen av nya utbildningsbehov som kan leda till kurser inom komvux svarar emellertid arbetsmarknadens parter för. Parterna föreslår nya läroplaner i skrivelser direkt till SÖ eller indirekt genom kommunerna. SÖ:s regelbundna kontakter med arbetsmarknadens parter kan också resultera i att man inom SÖ tar initiativ till nya läroplaner.

8.6.2 Utveckling av läroplaner

SÖ har utarbetat anvisningar för hur gymnasieskolans tvåårigа yrkesinriktade linjer och specialkurser skall tillämpas inom komvux. Anvisningarna måste ständigt revideras efter förändringar som sker i gymnasieskolan.

Nya anvisningar måste också tas fram för specialkurser som tidigare inte överförts till komvux men som t. ex. en kommun begär att få anordna. Det mest omfattande arbetet med nya läroplaner eller revidering av gamla läroplaner sker dock inom särskild yrkesinriktad utbildning.

När förslag inkommer till att en ny läroplan skall arbetas fram eller en gammal revideras, kan förslaget gå på remiss till olika intressenter som lämnar synpunkter som SÖ därefter bearbetar. I regel tillsätts emellertid en arbetsgrupp till vilken knyts företrädare för berörda parter och representanter för olika byråer inom SÖ. Erfarenheten visar att det är viktigt att i arbetsgruppen få med alla parter som kan ha intresse av utbildningen.

Arbetsgruppen leds vanligen av en SÖ-expert. Tidsåtgången för att ta fram en läroplan varierar kraftigt men uppgår i genomsnitt till ca tre månader. Det har visat sig betydelsefullt att komplettera läroplansarbetet med förslag till bl. a. utrustningslistor, läromedelsförteckningar och utbildningsvolym samt kartläggning av lärartillgång och behov av lärarutbildning eller fortbildning. Detta arbete är tidskrävande, fordrar resurser och kan ofta utföras endast i samband med försöksverksamhet.

För några utbildningar har resultatet blivit att ett särskilt servicematerial utarbetats. Servicematerialet skall hjälpa lärarna och kursdeltagarna att planera undervisningen och finna lämpliga läromedel.

Ett viktigt led i läroplansarbetet är också att informera berörda yrkesgrupper om möjligheterna till utbildning. Under senare år har SÖ och arbetsmarknadens parter tillsammans tagit fram en del särtryck av SÖ:s läroplansförteckning. Särtrycken innehåller läroplaner som vänder sig till en viss yrkesgrupp eller vissa yrkesgrupper. De innehåller även en kort allmän information om komvux.

Arbetsmarknadens parter – liksom SÖ – anser att det är särskilt viktigt att utveckla läroplaner för yrkesgrupper som hittills saknar möjligheter till utbildning inom sina yrkesområden. SÖ, byrå V 2, har emellertid inte resurser för att snabbt effektuera alla önskemål. Till stor del har man varit tvungen att förlita sig till gratisinsatser från organisationerna inom ramen för samrådet. Samarbete med byrå V 3 som svarar för arbetsmarknadsutbildningen har i någon mån förbättrat situationen. Flera läroplaner inom särskild yrkesinriktad utbildning är identiska med eller har stora likheter med AMU-läroplaner.

8.6.3 Samråd med parterna

SÖ fastställer samtliga läroplaner för yrkesinriktad utbildning efter samråd med kommunförbundet, landstingsförbundet, LO, TCO, SACO/SR, SAF och SIPU. SÖ och samrådsgruppen har kommit överens om en tidsplan för samrådet.

Redan i början av ett år sammanträder SÖ och samrådsgruppen för att diskutera synpunkter på och erfarenheter av föregående läsårs läroplansutbud. SÖ presenterar också ett förslag till läroplansutbud för nästkommande läsår. Detta förslag remissbehandlas under våren. SÖ bearbetar därefter inkomna synpunkter och sammanträder på nytt med samrådsgruppen i början av hösten. Efter sammanträdet fastställer SÖ de läroplaner som skall gälla för kommande läsår. Läroplanerna redovisas i SÖ:s läroplansförteckning ("Gula boken") i slutet av året. Förändringar gäller främst nya och reviderade läroplaner inom särskild yrkesinriktad utbildning och nya specialkurser.

SÖ kan också – utan föregående samråd – fastställa en ny läroplan på

försök under ett läsår efter en framställning från en kommun. Kommunens förslag skall åtföljas av en uppgift om att samråd har hållits med arbetsmarknadens parter på lokal nivå. Framställningen skall gå via länsskolnämnden som också yttrar sig. Efter försöksperioden skall kommunen inkomma med en redogörelse för försöksverksamheten. Därefter fastställer SÖ – efter samråd i samrådsgruppen på central nivå – om läroplanen skall bli riksgiltig och föras in i SÖ:s läroplansförteckning eller upphävas.

Medverkan i läroplansarbetet av arbetsmarknadens parter både på lokal och central nivå ger en garanti för att läroplansutbudet blir arbetsmarknadsanpassat. SÖ får fastställa antalet lektioner som kurs får omfatta inom särskild yrkesinriktad utbildning. Något krav på minimiantal lektioner finns inte. Arbetsmarknadens parter kan medverka till att utbildningen inte blir alltför snäv och företagsinriktad utan får en sådan bredd att arbetstagarnas ställning på arbetsmarknaden stärks. En tendens finns också att göra utbildningarna bredare med inslag även av allmänna ämnen. Inom områden som saknar yrkesutbildning har i regel en kedja av läroplaner tagits fram – från grundutbildning till fortbildning och vidareutbildning.

8.6.4 Överväganden

Utbildningsbehoven förändras ständigt. Som vi redovisat i kap. 6 kommer förändringar både inom den offentliga och den privata sektorn, t. ex. datorisering, omställning till nya tekniker m. m. att ställa krav på fortbildning och vidareutbildning av yrkesverksamma. Det är också angeläget att utveckla kursplaner för kurser som vänder sig till yrkesgrupper som hittills saknat möjligheter till utbildning inom sina yrkesområden. Det måste därför finns väl fungerande kanaler för inventering av utbildningsbehov och resurser att snabbt omsätta uppkomna utbildningsbehov i kursplaner och utbildningsinsatser.

Vi anser att de rutiner som vi beskrivit för SÖ:s och kommunernas samråd med arbetsmarknadens parter i läroplansarbetet bör gälla även i fortsättningen. Enligt vår uppfattning måste emellertid SÖ:s resurser förstärkas, så att kommunerna snabbt kan få ett medgivande att använda en ny kursplan. Det är också en förutsättning för att arbetet med bl. a. kommentar- och servicematerial till vissa kurser samt informationsmaterial om utbildningar inom olika yrkesområden skall kunna utvecklas.

På SÖ, byrå V 2, finns behov av läroplansexpertis inom olika yrkesområden. Vi vill inte nu när SÖ omorganiseras och krymps föreslå att särskilda tjänster inrättas. Däremot anser vi att större resurser måste finnas för att tillfälligt knyta erforderlig sakkunskap till SÖ samt för arvodering av organisationernas representanter. En samordning av läroplansarbetet inom vuxenutbildningsavdelningen på SÖ bör eftersträvas.

Kanalerna för inventering av utbildningsbehov bör också vidgas. I kap. 7 föreslår vi att kommunerna skall ha till uppgift att främja även den kommunala vuxenutbildningen. Skolstyrelsen bör enligt vår mening mera aktivt än nu utveckla former för att inventera utbildningsbehov i kommunen. Det kan ske bl. a. genom lokala planeringsråd och yrkesråd samt genom regionala organ. Till planeringsrådens och yrkesrådens uppgifter hör redan

nu att uppmärksamma utbildningsbehov även inom komvux och att samarbeta med vuxenutbildningsanordnare om kursutbud. Det är angeläget att ledamöter i SSA-råd och yrkesråd får information om komvux och dess möjligheter.

Vi anser att kommunerna även i fortsättningen själva skall besluta om vilka kurser som skall anordnas – i fråga om yrkesinriktad utbildning efter samråd med arbetsmarknadens parter. Kommunerna bör som nu själva få bestämma formerna för detta samråd.

8.6.5 Förslag

Vi föreslår att kommunerna får till uppgift att mera aktivt t. ex. genom de lokala planeringsråden eller yrkesråden eller genom regionala organ inventera utbildnings- och fortbildningsbehov och vidta åtgärder för att tillgodose dessa behov.

Vi föreslår att inom SÖ avsätts resurser för utarbetande av kursplaner för särskilda yrkesinriktade kurser och för kommentar-, service- och informationsmaterial. Detta är en förutsättning för att nya kursplaner snabbt skall kunna utarbetas och nya utbildningar kunna komma till stånd. Dessa resurser bör också kunna användas för anlitande av sakkunskap på lokal eller regional nivå och för samrådet med arbetsmarknadens parter.

8.7 Undervisning på invandrarspråk

8.7.1 Omfattning och erfarenheter

Försöksverksamhet med finska som undervisningsspråk har bedrivits inom komvux sedan läsåret 1976/77. Huvuddelen av försöksverksamheten avser grundskolkurser och anordnas som sammanhållen utbildning för fullständig grundskolkompetens. Försöksverksamheten bedrivs i ca tio kommuner och omfattar sammanlagt ca 100 kurser. I Stockholm har dessutom på försök anordnats gymnasieskolkurser i allmänna ämnen och ett par barnskötarkurser med finska som undervisningsspråk. Efter beslut av riksdagen har SÖ sedan den 1 juli 1981 rätt att medge försöksverksamhet i grundskolkurser med undervisning även på andra invandrarspråk än finska.

Försöksverksamheten har utvärderats av SÖ och tre utvärderingsrapporter har överlämnats till regeringen. Den senaste rapporten omfattar försöksverksamheten under läsåret 1980/81.

Enligt SÖ:s utvärdering har försöksverksamheten med grundskolkurser på finska utfallit väl. Deltagarna var mycket nöjda med den undervisning de fått och starkt motiverade att studera. För de flesta har detta varit den enda möjligheten att studera över huvud taget.

Det största problemet var deltagarnas förkunskaper i svenska och undervisningen i svenska. De flesta deltagarna hade stort behov av förberedande svenskundervisning. Undervisningen i svenska visade sig inte vara särskilt väl anpassad till deltagarnas behov och förutsättningar. Flertalet deltagare önskade mer övning i att använda svenska språket för muntlig kommunikation. Många deltagare uttalade sig för nivågruppering med

hänsyn till förkunskaper. Undervisning i svenska som främmande språk efterlystes.

De testningar som gjordes av deltagarnas kunskaper i svenska visade att flertalet deltagare hade mycket goda kunskaper i svenska. Endast ett fåtal deltagare hade enligt testresultatet för dåliga kunskaper i svenska för att efter grundskolutbildningen kunna delta i reguljär utbildning på svenska. Testen mätte dock inte den muntliga färdigheten.

Kunskaps- och färdighetsmålen även i övriga ämnen syntes väl tillgodosedda i undervisningen. Kunskapskraven syntes enligt SÖ:s utvärdering "ofta väl höga, då lärarna jämförde utbildningen med motsvarande finsk i stället för motsvarande svenska komvux-kurser". Deltagarna var i nästan samtliga fall mycket nöjda med den genomförda utbildningen.

Försöksverksamheten med gymnasieskolkurser i allmänna ämnen har bedrivits endast i Stockholm under en kortare tid. Även denna försöksverksamhet visar till övervägande del positiva resultat. Många av deltagarna skulle inte ha påbörjat studier, om inte undervisningen anordnats på finska.

Försöksverksamhet med yrkesinriktad utbildning på finska har bedrivits endast i ett par barnskötarkurser i Stockholm. Deltagarna i dessa har varit mycket nöjda med utbildningen. Det största problemet har varit att finna lämpliga läromedel och tvåspråkiga lärare i huvudämnet barn- och ungdomskunskap.

8.7.2 Överväganden

Erfarenheterna av försöksverksamheten med undervisning på finska i grundskolkurser är nu så omfattande och goda att möjligheten att anordna grundskolkurser på finska bör kunna utvidgas till samtliga kommuner. Beslut om att anordna sådan utbildning bör kunna decentraliseras till kommunerna. Det största problemet som påtalades i utvärderingen var undervisningen i svenska. Genom riksdagens beslut att ämnet svenska kan ersättas av svenska som främmande språk har förutsättningar skapats för en svenskundervisning som är bättre anpassad till deltagarnas behov. Undervisning i grundskolkurser bör också kunna anordnas på andra invandrarspråk än finska om det finns tillgång till lämpliga läromedel och lärare. Syftet med att anordna grundskolkurser på invandrarspråk bör vara att rekrytera deltagare som har otillräckliga kunskaper i svenska för att kunna delta i vanliga grundskolkurser. Undervisningen på invandrarspråk bör kombineras med undervisning i svenska som främmande språk så att deltagarna blir aktivt tvåspråkiga och kan fortsätta sina studier i vanliga gymnasieskolkurser eller i yrkesinriktad utbildning.

Försöksverksamheten med gymnasieskolkurser och särskilda yrkesinriktade kurser har hittills haft en begränsad omfattning. Det är därför för tidigt att dra generella slutsatser. Det kan finnas skäl att anordna även gymnasieskolkurser på invandrarspråk för deltagare som redan har en utbildning motsvarande grundskolan men har alltför dåliga kunskaper i svenska för att kunna delta i gymnasieskolkurser på svenska. Sådana kurser blir dock möjliga endast i kommuner med ett relativt stort elevunderlag, och även i stora kommuner blir antalet ämnen som kan erbjudas på invandrarspråk

begränsat. För att inte deltagarnas studieval alltför mycket skall styras mot sådan utbildning som kan erbjudas på invandrarspråk bör det naturliga vara att deltagare som genomgått grundskolutbildning på invandrarspråk fortsätter sin utbildning på svenska. Försöksverksamheten med undervisning på invandrarspråk i gymnasieskolkurser och särskilda yrkesinriktade kurser bör få fortsätta efter SÖ:s medgivande i varje särskilt fall.

8.7.3 Förslag

Vi föreslår att grundskolkurser på invandrarspråk skall få anordnas efter beslut av skolstyrelsen under förutsättning att lämpliga läromedel och lärare finns tillgängliga. Sådan undervisning skall kombineras med undervisning i svenska som främmande språk, och syftet bör vara att deltagarna skall uppnå aktiv tvåspråkighet.

Vi föreslår också att försöksverksamheten med undervisning på invandrarspråk i gymnasieskolkurser och särskilda yrkesinriktade kurser får fortsätta efter SÖ:s medgivande i varje särskilt fall.

9 Kursuppläggning, information och samråd

9.1 Arbetets organisation

9.1.1 Nuvarande bestämmelser

Vi har i kap. 2 redovisat de bestämmelser som reglerar verksamheten i komvux. Av redovisningen framgår att beslutanderätten om hur kurserna i komvux skall läggas upp i stor utsträckning redan är decentraliserad till skolstyrelsen eller till rektor. Lokalt beslutas vilka kurser som skall anordnas, läsårets längd och uppdelning på höst termin och vårtermin och kursernas förläggning i tiden (antal timmar per vecka, antal veckor och eventuellt antal terminer). I centrala bestämmelser regleras endast vilka kursplaner som får användas, antal undervisningstimmar per kurs och antal deltagare för att kurs skall få anordnas. Kommunerna har härigenom redan mycket stor frihet att anpassa kursutbud och kursernas uppläggning till de lokala förutsättningarna och behoven.

9.1.2 Överväganden

Vi föreslår i kap. 16 att ett nytt statsbidragssystem införs i komvux. Vi lämnar två alternativ till utformning av statsbidragssystemet. Oavsett vilket av dessa alternativ som genomförs får kommunerna ännu större frihet att själva avgöra vilka kurser som skall anordnas oavsett deltagarantal i de enskilda kurserna, och hur disponibla resurser skall fördelas på de kurser som anordnas.

Vi skall enligt våra direktiv försöka åstadkomma en jämnare geografisk spridning av komvux utbud och möjligheter att genomföra kurser så att kompetensinriktade studier blir lättare tillgängliga än f. n. Vi har med anledning av detta uppdrag övervägt ytterligare förändringar som kan underlätta för mindre kommuner, framför allt i glesbygd, att anordna undervisning inom komvux.

I förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning anges att kurs får påbörjas om antalet elever beräknas varaktigt uppgå till lägst tolv (under vissa förutsättningar åtta eller fem). Detta tolkas i regel så att undervisningen i en kurs skall bedrivas för samtliga kursdeltagare samtidigt under det antal undervisningstimmar som kursen omfattar.

Det finns emellertid ingen föreskrift om att alla kursdeltagare måste vara närvarande samtidigt under hela kurstiden. Detta vore orimligt, eftersom

komvux vänder sig till vuxna som själva får ta ansvar för sina studier. Tvärtom finns det – och bör finnas – bestämmelser om att rektor får befria deltagare, som redan behärskar vissa delar av ämnet, från undervisningen under vissa lektioner. Det viktiga i sammanhanget är att undervisningen sker enligt viss kursplan och totalt omfattar det antal deltagare som föreskrivs i bestämmelserna. Dessa föreskrifter bör emellertid dessutom få tolkas så att det är möjligt för kursdeltagarna i en kurs att träffas vid olika tidpunkter och på olika platser, t. ex. när deltagarna bor långt ifrån varandra. Det innebär att läraren reser till kursdeltagarna och håller lektioner på olika platser. Samtliga kursdeltagare bör dock träffas vid några tillfällen under kursen.

Med denna tolkning av kursbegreppet är det möjligt att starta kurs t. ex. för skiftarbetande eller att i underlaget för kursen räkna in samtliga som vill studera ett och samma ämne antingen i etapp 1 eller etapperna 2–4, även om inte alla kursdeltagare kan delta i undervisningen samtidigt. Det kan också vara lämpligt i vissa fall att en och samma kurs delas upp på dagtid och kvällstid, om inte alla deltagare kan delta antingen på dagtid eller kvällstid.

En kurs som organiseras såsom här beskrivits skall hålla sig inom ramen för det av SÖ i timplanen fastställda högsta antalet undervisningstimmar för kursen i fråga. Denna tolkning innebär inga ökade kostnader, eftersom det totala antalet undervisningstimmar som en kommun får disponera för komvux fastställs för varje budgetår av SÖ inom en av riksdagen beslutad totalram för verksamheten. Även om något av våra förslag till nytt statsbidragssystem genomförs, förutsätter vi att en totalram av undervisningstimmar för varje budgetår kommer att fastställas även i framtiden.

Ett problem som ofta uppstår i komvux är att de sökande har mycket olika förkunskaper. Enligt intagningsbestämmelserna för komvux är den behörig att tas in som bedöms ha förutsättningar att följa undervisningen i kursen. Många sökande till en kurs har emellertid genom tidigare studier eller på annat sätt skaffat sig vissa kunskaper i ämnet. Dessa kan motsvara en del av kursen utan att vara tillräckliga för att den sökande skall kunna tas i en följande etapp. Samtliga sökande som tas in i en kurs räknas in i underlaget för kursen i fråga oavsett på vilken nivå de befinner sig i fråga om förkunskaper.

Arbetet i en sådan kurs bör kunna organiseras så att samtliga påbörjar sina studier samtidigt och att individualisering sker inom kursens ram. En kurs kan också delas upp i undergrupper som bedriver studier på olika nivåer. En annan möjlighet är att deltagare med goda förkunskaper påbörjar sina studier vid ett senare tillfälle eller i början endast deltar i vissa lektioner för att hålla kontakt med gruppen.

Vi har i skrivelse till regeringen den 2 december 1981 föreslagit att etapperna 2–4 betraktas som en kurs. Detta innebär att sökande kan tas in i en sådan kurs redan från början men i olika etapper eller på olika nivåer. Det bör vara möjligt att bedriva undervisningen parallellt på olika nivåer samtidigt åtminstone i vissa ämnen, t. ex. matematik. I andra ämnen kan det vara lämpligt att ta in deltagarna vid olika tidpunkter beroende på förkunskaper och förutsättningar i övrigt att följa undervisningen. Med denna tolkning av begreppet kurs blir kompetensinriktade studier lättare tillgängliga framför allt i mindre kommuner. Denna förändring kan

genomföras inom nuvarande kostnadsramar.

Vi konstaterar alltså att kurs i komvux får omfatta deltagare som befinner sig på olika nivå i fråga om kunskaper och färdigheter inom ramen för gällande kursplan.

9.1.3 Förslag

Vi föreslår

att kurs får förläggas till olika platser eller på olika tider för olika deltagargrupper, under förutsättning att kursen håller sig inom ramen för det i timplanen fastställda timtalet.

9.2 Information och samråd

9.2.1 Nuvarande former för information och samråd

Enligt 10 § förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning skall i komvux finnas en personalkonferens, sammankomster för studie- och yrkesorientering m. m., kurskonferenser för en eller flera kurser samt en samarbetsnämnd. Dessutom får enligt en särskild förordning bedrivas försöksverksamhet med samarbetsnämnd med annorlunda utformning. Vid skolenheten får finnas en bibilioteksnämnd. I förordningen regleras också konferensernas sammansättning och arbetsformer. I fråga om flertalet konferenser hänvisas i förordningen till att motsvarande bestämmelser i skolförordningen gäller i tillämpliga delar för komvux. I fråga om kurskonferens gäller bestämmelserna om klasskonferens i tillämpliga delar för komvux. Till förordningen har SÖ utfärdat föreskrifter och anvisningar (SÖ-FS 1981:37). Dessa behandlar framför allt konferensernas sammansättning och uppgifter.

Med anledning av regeringens proposition (1979/80:182) om elevers och föräldrars medinflytande i skolan och riksdagens beslut i enlighet med propositionen har vissa förändringar (SFS 1981:195) gjorts i skolförordningen angående konferenser (kap. 2a, 2b och 3) att tillämpas fr. o. m. den 1 juli 1981. En ny typ av konferens, den s. k. skolkonferensen, infördes. I skolförordningen föreskrivs (2 kap.) att rektor är skyldig att fortlöpande informera företrädare för eleverna om skolverksamheten och samråda med dem innan han fattar beslut i frågor som är av stor betydelse för eleverna. Till frågor av stor betydelse för eleverna skall normalt räknas bl. a. budgetförslag till styrelsen för skolan, principer för fördelning av anvisade medel, principer för schemaläggningen, ordningsföreskrifter, bokinköp till biblioteket, hur lokalerna skall användas inom skolverksamheten, ändringar och reparationer av lokalerna, inköp av inventarier och utbildningsmateriel, åtgärder för jämställdhet mellan könen, samverkan mellan skolan och närsamhället, trivselfrämjande åtgärder m. m. I frågor som inte har stor betydelse för eleverna skall rektor före sitt beslut samråda med företrädare för eleverna, om samråd begärs av en företrädare och tidsnöd eller annat hinder inte föreligger.

I skolförordningen anges vidare att formerna för information och samråd

bestäms av rektor och företrädarna gemensamt. Om de inte kan enas, bestäms formerna av skolstyrelsen. Skolkonferensen får väljas som den normala formen för kontakterna mellan rektor och företrädarna. I skolförordningen föreskrivs att skolkonferensen är ett frivilligt organ för gemensamma diskussioner mellan rektor, personal och elever. I fråga om skolkonferensens sammansättning, uppgifter och arbetsformer lämnas stor frihet till den lokala skolstyrelsen att besluta. Samarbetsnämnden har blivit ett frivilligt organ för att främja ett gott samarbete mellan alla som är verksamma inom skolenheten.

Även i förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning har vissa ändringar (SFS 1981:196) gjorts med anledning av riksdagens beslut om elevers medinflytande. I de ändrade bestämmelserna föreskrivs bl. a. att till sammankomster för studie- och yrkesorientering och konferenser som berör pedagogiska frågor av allmän karaktär och frågor om skolmiljön skall om möjligt kallas lika många företrädare för eleverna som antalet arbetstagare, rektor inräknad. I denna förordning har dock inte införts någon skyldighet för rektor att informera och samråda med företrädare för eleverna före beslut i frågor som är av stor betydelse för eleverna. Inte heller finns några bestämmelser om skolkonferens eller motsvarande.

9.2.2 Erfarenheter och synpunkter

Av SÖ:s redovisning av verksamheten inom komvux 1979–80 framgår att kurskonferenser anordnas i mycket varierande omfattning. På dessa konferenser behandlas ofta "elevvårdsfrågor", medan undervisningsfrågor behandlas mera sällan. Inom yrkesinriktad utbildning anordnas mycket sällan kurskonferenser som behandlar undervisningsfrågor.

Komvux-utredningens sekretariat gjorde hösten 1980 en rundskrivelse till ett tiotal skolledare inom komvux och SSV angående behovet av konferenser inom dessa utbildningsformer. Av svaren kan följande slutsatser dras:

1) konferensverksamheten inom komvux och SSV bör regleras så litet som möjligt i centrala bestämmelser. I stället bör den lokala skolstyrelsen och skolledningen få kalla till de konferenser som man har behov av,
2) vid större skolenheter finns behov av formaliserad konferensverksamhet och centrala bestämmelser. Vid mindre skolenheter kan överläggningar ofta ske mera informellt med berörda parter,
3) följande former av samråd och konferenser anses fungera tillfredsställande och bör därför finnas kvar:
   a) samarbetsnämnd
   b) personalkonferens
   c) kurskonferens ang. undervisningsfrågor (en motsvarighet till den tidigare ämneskonferensen)
   d) kurskonferens ang. "elevvårdsfrågor".

De tillfrågade skolledarna anser inte att det finns behov av centrala bestämmelser om sammankomster för studie- och yrkesorientering och om biblioteksnämnd. Inte heller anser de att det behövs skolkonferenser, arbetsenhetskonferenser, klassråd o. d.

9.2.3 Samråd med personalgrupper och studerande enligt läroplan för komvux

På flera ställen i läroplan för komvux berörs olika former av samråd mellan personalgrupper och studerande. Lokala arbetsplaner skall utarbetas, vilket kräver samråd mellan skolledning, lärare och representanter för kursdeltagarna.

I läroplanen framhålls vidare att för att deltagarna aktivt skall kunna medverka i planeringen av undervisningen, måste de också få tillgång till information om förutsättningar för undervisningens genomförande, t. ex. ekonomiska och organisatoriska förutsättningar, mål och riktlinjer, innehåll i kursplaner och skolstyrelsebeslut m. m.

Kursdeltagarna skall tillsammans med läraren i resp. kurs utarbeta studieplan för kursen i fråga. Kursdeltagarna skall också delta i valet av läromedel i komvux. Eftersom beslut om eventuella baslärömedel i regel måste fattas innan kursen börjar, kommer deltagarnas påverkan vanligen att gälla kommande kurser. Däremot har deltagarna möjlighet att påverka valet av övriga läromedel i den egna kursen.

Kommunerna har stor frihet att själva bestämma hur det s. k. schablontillägget för studie- och yrkesorientering, studiehandledning och stödundervisning skall användas. Även i denna fråga kan det finnas behov av samråd mellan skolledning, olika personalgrupper och kursdeltagare.

9.2.4 Överväganden

Komvux har mycket skiftande omfattning i olika kommuner. Behovet av formaliserat samrådsförfarande är därför mycket skiftande i de olika formerna av komvux. I den lilla kommunen där komvux organisatoriskt är knuten till en gymnasieskola eller en grundskola kan samrådet ofta ske informellt utan att regelbundna konferenser behöver anordnas. Vid en stor särskild skolenhet för vuxenutbildning måste informationen och samrådet formaliseras på ett helt annat sätt.

Problemen är också helt annorlunda för kursdeltagare som deltar i enbart en kurs på kvällstid och för kursdeltagare som deltar i heltidsutbildning på dagtid. Vuxna som deltar i en längre sammanhållen utbildning har naturligtvis betydligt större intresse av att delta i överläggningar och samråd om komvux än vuxna som bara deltar i t. ex. en enda kort kurs.

Det bör därför utfärdas så få centrala bestämmelser om konferenser som möjligt. Bestämmelserna bör ge kommunerna stor frihet att själva besluta om formerna för samråd mellan olika personalgrupper och kursdeltagare. De bestämmelser som utfärdas bör vara till för att tillvarata de olika personalgruppernas och kursdeltagarnas intressen. De bör också vara så utformade att de går att tillämpa både i den lilla kommunen med en liten komvux-verksamhet och i en stor särskild skolenhet för vuxenutbildning.

I komvux skall också finnas andra former av samråd som inte har någon motsvarighet i ungdomsskolan. Samråd med arbetsmarknadens parter i fråga om yrkesinriktad utbildning skall äga rum innan skolstyrelsen fastställer kursutbudet. Dessutom skall skolstyrelsen fr. o. m. den 1 juli 1981 ta initiativet till samråd mellan olika vuxenutbildningsanordnare i kommunen,

innan den fastställer kursutbudet. Även av dessa skäl kan det vara lämpligt att begränsa bestämmelserna om obligatoriska konferenser i komvux.

Genom lagen om medbestämmande i arbetslivet tillförsäkras arbetstagarorganisationerna rätt till information och samråd i de frågor som berör deras medlemmars arbete. Denna informations- och samrådsskyldighet fullgörs vanligen av skolchefen eller av rektor och regleras i annan ordning. Den berörs alltså inte av de förslag till information och samråd som framförs i detta sammanhang.

Även kursdeltagarna har redan enligt nuvarande bestämmelser vissa möjligheter att påverka verksamheten i komvux. De kan påverka innehållet och uppläggningen av undervisningen genom att medverka i kursplaneringen. De kan vidare genom att delta i kurskonferenser och där framföra sina synpunkter påverka valet av läromedel och inköp av övrigt material. Kursdeltagarna kan i samarbetsnämnden föreslå förbättringar i fråga om komvux verksamhet på olika områden, t. ex. lokalernas utformning och användning. De kan också delta i utformningen av yttranden över olika planeringsärenden och budget.

Lokala arbetsplaner skall fr. o.m. läsåret 1982/83 utarbetas vid varje komvux-enhet. Företrädare för kursdeltagarna skall delta i utarbetandet av dessa arbetsplaner. Varje kommun får själv besluta om hur dessa arbetsplaner skall utarbetas och vilken utformning de skall ha.

Vi anger i det följande de olika former av samråd som behövs i komvux och i vilken utsträckning de behöver regleras i centrala bestämmelser.

Komvux-konferens

Enligt skolförordningen är rektor i grundskolan och gymnasieskolan fr. o. m. den 1 juli 1981 skyldig att informera och samråda med bl. a. företrädare för eleverna, innan han fattar beslut i viktiga frågor som berör dem. Vi anser det angeläget att kursdeltagarna i komvux får samma rätt till information och samma möjligheter att genom samråd påverka beslut som rör dem själva. Det bör därför även i föreskrifter om kommunal och statlig vuxenutbildning skrivas in en skyldighet för rektor att informera och samråda med företrädare för kursdeltagarna, innan han fattar beslut i viktiga frågor.

Det kan diskuteras om formerna för detta samråd skall regleras i centrala bestämmelser eller om denna fråga skall lämnas till rektor att avgöra i samråd med företrädare för kursdeltagarna. Enligt skolförordningen får varje kommun själv avgöra formerna för detta samråd i grundskolan och gymnasieskolan. I grundskolan och gymnasieskolan införs dock också en ny typ av konferens, den s. k. skolkonferensen. Det blir sannolikt att kommunerna väljer att fullgöra detta samråd i skolkonferensen.

Vi anser det viktigt att rektor samtidigt kan samråda med företrädare för olika personalgrupper och med kursdeltagare om frågor som berör alla parter och är viktiga för hela komvux-verksamheten. Vi finner det angeläget att alla grupper får tillgång till samma information, att grupperna får diskutera med varandra och får lyssna på varandras synpunkter. Det är därför nödvändigt att även formerna för detta samråd regleras i viss utsträckning. Det kan ske genom föreskrifter om att det i komvux skall finnas

en motsvarighet till skolkonferensen, lämpligen kallad komvux-konferens.

Denna konferens bör också kunna överta en del av samarbetsnämndens uppgifter.

I komvux-konferensen bör ingå representanter för lärare, skolledare, andra personalgrupper och kursdeltagare både inom komvux och grundvux. Även skolstyrelsen bör kunna vara representerad i komvux-konferensen. Skolstyrelsen bör besluta om sammansättning, arbetsuppgifter och arbetsformer för komvux-konferensen i den mån inte dessa frågor regleras i författning. Det blir naturligt att rektor i komvux-konferensen fullgör sin skyldighet att informera och samråda med olika personalgrupper och med kursdeltagarna, innan han fattar beslut i frågor som t. ex. budgetförslag till styrelsen, principer för fördelning av anvisade medel, principer för schemaläggning och frågor som rör skolans miljö, dvs. lokaler och utrustning. I komvux-konferensen bör också behandlas frågor som rör grundvux. Det bör också vara naturligt att i komvux-konferensen diskutera de lokala arbetsplaner som enligt riksdagens beslut skall utarbetas för varje skolenhet med komvux.

Även om rektors skyldighet att samråda med företrädare för olika personalgrupper och med kursdeltagarna skrivs in i en författning, är det ändå rektor som fattar beslut. Rektor har att besluta enligt sina åligganden i förordningen och i de frågor som delegerats till honom av skolstyrelsen. Det är också rektor som har det juridiska ansvaret.

Information till personal och studerande

Information till personalen lämnas nu vid personalkonferensen som enligt förordningen skall finnas vid varje skolenhet med komvux. Vid personalkonferensen utser också de olika personalgrupperna sina representanter i samarbetsnämnd, biblioteksnämnd och arbetsgrupper av olika slag.

Enligt våra överväganden i det föregående bör rektor vara skyldig att informera och samråda med företrädare för olika personalgrupper och kursdeltagare innan han fattar beslut i viktiga frågor. Denna informations- och samrådsskyldighet bör enligt vår uppfattning fullgöras i komvux-konferensen. Det kan dessutom finnas behov av att informera all personal åtminstone någon gång per läsår om planerade åtgärder och i andra viktiga frågor. Vid stora särskilda skolenheter för vuxenutbildning kan det vara lämpligt att sammankalla all personal till s. k. personalkonferenser. Vi anser det emellertid värdefullt om skolledarna vid alla skolenheter med komvux även kan finna informella sätt att informera berörda parter om förändringar i verksamheten.

Vi anser alltså att det i en författning bör skrivas in en skyldighet för rektor att minst en gång per termin informera all personal i frågor av betydelse för personalen. Även kursdeltagarna bör på lämpligt sätt få del av denna information. Informationsskyldigheten bör kunna fullgöras på olika sätt beroende på de lokala förhållandena. Formerna bör därför enligt vår uppfattning inte regleras i författning.

Pedagogiskt samråd

Det fanns tidigare både i ungdomsskolan och komvux s. k. ämneskonferenser som behandlade pedagogiska frågor inom ett ämne eller ämnesområde. Dessa konferenser har numera ersatts av andra typer av konferenser, inom komvux s. k. kurskonferenser.

Det finns enligt vår uppfattning även i framtiden behov av samråd inom komvux i pedagogiska frågor inom ett ämne eller ämnesområde. I detta samråd bör skolledare, lärare, syo-funktionärer och företrädare för kursdeltagarna delta.

Samrådet bör omfatta bl. a. följande frågor:

- planering och uppföljning inom ämnet eller ämnesområdet,
- pedagogiska frågor av allmän art,
- förslag till läromedel som skall antas av skolstyrelsen,
- undervisningsmateriel som skall inköpas,
- eventuellt förekommande skriftliga prov,
- studiebesök, syo, praktikfrågor och andra aktiviteter i anslutning till ämnet eller ämnesområdet,
- underlag för de lokala arbetsplanerna i ämnet eller inom ämnesområdet.

Vi anser det angeläget att sådant pedagogiskt samråd kommer till stånd vid varje skolenhet med komvux minst en gång per termin. Detta samråd bör kunna få olika utformning beroende på verksamhetens omfattning och typ av skolenhet. Vid en särskild skolenhet för vuxenutbildning bör pedagogiska konferenser kunna anordnas i ett ämne eller inom ett ämnesområde. I kommuner med liten komvux-verksamhet kan andra former vara lämpligare. Formerna för det pedagogiska samrådet bör därför enligt vår uppfattning inte regleras i författning utan skolstyrelserna bör själva besluta i vilka former det pedagogiska samrådet skall ske.

Elevvårdsfrågor

I ungdomsskolan skall enligt skolförordningen anordnas särskilda elevvårdskonferenser. Även inom komvux kan det finns behov av överläggningar om enskilda elevers studiegång. Det kan t. ex. gälla att informera berörda lärare och andra om elevers handikapp och diskutera vilka åtgärder som bör vidtas för att dessa elever skall kunna delta i undervisningen. Vid behov bör därför berörda lärare, syo-funktionär och kurator, om sådan finns, av rektor kallas till överläggning. Dessa överläggningar bör kunna ske i form av en kurskonferens av elevvårdskaraktär eller på annat lämpligt sätt. Vi anser inte att formerna för sådana överläggningar behöver regleras i författning.

Samarbetsnämnd

Samarbetsnämnd förekommer i två former, dels den som föreskrivs i förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning, dels försöksverksamhet med en friare utformning av samarbetsnämnden. Samarbetsnämndens viktigaste uppgift är att vara ett rådgivande organ åt skolstyrelsen. Den skall främja ett gott samarbete mellan skolledning, lärare och kursdeltagare.

Den samarbetsnämnd som skall finnas enligt förordningen har också som uppgift att besluta om skiljande av elev från undervisningen. Det är emellertid mycket sällsynt att elev skiljs från undervisningen.

Samarbetsnämnden har fr. o. m. läsåret 1981/82 gjorts till ett frivilligt organ i ungdomsskolan. Försöksverksamheten med samarbetsnämnd får fortsätta även under innevarande läsår. Samarbetsnämnden bör enligt vår uppfattning även i komvux göras till ett frivilligt organ och försöksverksamheten med samarbetsnämnd bör upphöra. Dess uppgift att skilja elev från undervisningen bör föras över till skolstyrelsen, om kommunen inte inrättar samarbetsnämnd med företrädare för skolstyrelsen. Samarbetsnämndens rådgivande funktioner bör föras över på komvux-konferensen, som vi föreslår skall inrättas.

Övriga konferenser

Frågor som är gemensamma för komvux och grundvux bör behandlas i komvux-konferensen. Det finns emellertid också frågor som är specifika för grundvux, t. ex. pedagogiska frågor och elevvårdsfrågor. För samråd i dessa frågor bör vid behov särskilda konferenser med företrädare för grundvux kunna sammankallas, utan att detta behöver regleras i centrala bestämmelser.

Det kan dessutom finnas behov av att sammankalla tillfälliga konferenser för olika frågor. Det kan t. ex. gälla biblioteksfrågor, budget, lokalplanering etc. Rektor bör kunna sammankalla till konferenser som han finner behov av eller som andra personalgrupper påkallar. Till dessa konferenser skall även företrädare för kursdeltagarna kallas.

9.2.5 Förslag

Efter samråd med skolförfattningsutredningen föreslår vi att bestämmelserna om konferenser i komvux förenklas, att antalet obligatoriska konferenser minskas och att skolstyrelserna i större utsträckning får besluta om formerna för information och samråd.

Vi föreslår dock att följande frågor regleras i centrala bestämmelser:

- rektor skall vara skyldig att informera och samråda med företrädare för lärare och övrig personal samt med företrädare för kursdeltagarna före beslut i viktiga frågor,
- vid varje skolenhet med komvux skall finnas en komvux-konferens i vilken ovannämnda information och samråd sker. Skolstyrelsen beslutar om sammansättning och arbetsformer för komvux-konferensen,
- rektor skall vara skyldig att minst en gång per termin informera personal och kursdeltagare om förändringar i verksamheten,
- samarbetsnämnd får finnas vid skolenhet med komvux om skolstyrelsen beslutar det; skolstyrelsen bestämmer samarbetsnämndens sammansättning, uppgifter och arbetsformer. Försöksverksamheten med samarbetsnämnd skall upphöra,
- beslut om skiljande av elev från undervisningen fattas av skolstyrelsen eller av samarbetsnämnden, om samarbetsnämnd med företrädare för skolstyrelsen inrättats,

- samråd i pedagogiska frågor mellan skolledare, lärare, syo-funktionär och företrädare för kursdeltagarna skall äga rum minst en gång per termin. Skolstyrelsen bestämmer formerna för detta samråd,
- elevvårdskonferens, konferenser för grundvux och andra konferenser får sammankallas av rektor vid behov.

10 Metoder och arbetsformer, läromedel, forsknings- och utvecklingsarbete (FoU)

10.1 Undersökningar och forsknings- och utvecklingsarbete kring metoder och arbetsformer i komvux

I den översikt över forsknings- och utvecklingsarbete som rör komvux som vi låtit göra i samarbete med SÖ (jfr kap. 1) behandlas även studier kring undervisnings- och inlärningsprocessen och deltagar- och lärarbedömningar om avvägningen mellan olika arbetsformer i komvux. Vi redovisar inte här de undersökningar och det material som behandlas i översikten utan sammanfattar endast de slutsatser som dras. Däremot redovisar vi några rapporter som publicerats efter det att översikten gjordes. Vi återger också i kort sammandrag innehållet i två promemorior som vi låtit utarbeta som underlag för vårt läroplansarbete.

I översikten konstateras att majoriteten av deltagarna i komvux enligt de undersökningar som redovisas anser att såväl undervisningens innehåll som arbetsformer väl anpassats till de vuxnas behov och förutsättningar. Samtidigt görs den reservationen att en stor del av deltagarna föredrar en ganska klart lärardominerad undervisning. Ganska stora minoritetsgrupper efterlyser ett större medinflytande i fråga om undervisningens innehåll och uppläggning. Ganska stora grupper av studerande anser enligt FoU-översikten

att lärarna överskattar deras förkunskaper,
att studietakten är alltför hög och pressande,
att undervisningens detaljinnehåll i olika ämnen inte överensstämt med deras egna önskemål,
att kraven på arbetsinsatser och hemarbete varit alltför betungande,
att grupparbete och samtalslektioner intagit en alltför liten plats,
att behovet av handledda självstudier bättre skulle tillgodoses.

I flera av de redovisade undersökningarna ställs krav på bättre information om de förutsättningar som gäller för studier i komvux. Det framförs krav på att olika former av individuella stödåtgärder och informella sociala kontakter skall utgöra en integrerad del av undervisningsprocessen. I översikten konstateras att en förändringsinriktad verksamhet kan erbjuda svårigheter för studerandegrupper med etablerade tidigare handlingsmönster. Det kan t. ex. vara svårt att acceptera en ny elev–lärar-relation. Det kan finnas risk att det blir en ganska hård gruppstyrning genom att någon/några elever går in i

den auktoritära ledarrollen.

I översikten konstateras vidare att i samtliga undersökningar av mer teoretiskt inriktade studier framhålls att inlärningsprocessen i hög grad påverkas av deltagarnas hela livssituation. Vid utformningen av undervisningen i komvux är det därför viktigt att ta hänsyn till sådana faktorer som är speciella för vuxenstuderande, t. ex. den bredare erfarenhetsmassan, yrkesengagemanget, det sociala ansvaret. En utveckling av individens syn på kunskap och på sina egna resurser skulle enligt FoU-översikten kunna åstadkommas bl. a.

- genom att deltagarnas egna erfarenheter och upplevelser i större utsträckning används som resurs i utbildningen,
- genom att lägga ett totalperspektiv på utbildningsplaner och studiegångar utifrån det livslånga lärandets princip och med utvecklingen av kritisk förmåga som ett centralbegrepp,
- genom att organisatoriskt nära samordna den formella utbildningen med den totala vardagssituationen (vardagsinlärningen).

Vid Högskolan för lärarutbildning i Stockholm har en forskargrupp särskilt studerat undervisningsprocessen i komvux inom US-VUX-projektet (Undervisningsprocessen och studieavbrott i vuxenutbildningen). I rapporten *Ämnesmetodiska processanalyser i matematik inom komvux* redovisas en analys av ett antal bandade lektioner i matematik inom komvux och intervjuer med tretton lärare angående det stoffområde som behandlades under de bandade lektionerna. Wiggo Kilborn som utfört analysen konstaterar att lärare både i ungdomsskolan och i komvux tillgriper s. k. lotsning för att förklara något problem. Det innebär att en lärare som inte metodiskt kan förklara hur man löser ett problem, övergår till att ställa ledfrågor med ganska självklara svar. På så sätt engageras elever till synes i lösningen men utan att egentligen förstå. Lotsningen är enligt Kilborn annorlunda inom komvux och mer raffinerad än i ungdomsskolan, eftersom vuxeneleverna ofta engagerar sig mer i undervisningen och kräver att de skall förstå. Lotsning är enligt Kilborn en mycket vanlig företeelse i komvux. Ytterst beror detta på brister i läromedlen och lärarutbildningen.

I rapporten *Adult Education for Social Change* redovisas en annan undersökning som utförts inom US-VUX-projektet. I ett antal kurser i komvux (i svenska och matematik) gjordes observationsstudier under ca 240 lektioner. Dessutom bandades ca 30 lektioner för senare analys av interaktionsmönster. Intensivstudierna kompletterades med enkäter och intervjuer med både lärare och kursdeltagare.

Lärarna i komvux tycks sällan organisera undervisningen så att deltagarna aktivt kan delta i undervisningsprocessen. Huvuddelen av lektionstiden upptas av lärarens genomgång, frågor och förhör. En ganska liten del av tiden ägnas åt grupparbete eller diskussion (i svenska ca 30 %, i matematik ca 4 %). Den största delen av undervisningstiden ägnas åt uppgifter som är gemensamma för samtliga kursdeltagare. Endast en mindre andel (i svenska 5 %, i matematik 15 %) ägnas åt individualiserade uppgifter.

Klassrumsundersökningen visar att det inom kurserna ofta bildas en dominerande grupp, till vilken läraren vänder sig med sina frågor. Denna grupp anger tempot i undervisningen. Lärarens undervisning blir i komvux i

större utsträckning än i ungdomsskolan informationsförmedling. De vuxenstuderande ställer mera sällan frågor men kommenterar oftare lärarens framställning eller kommer med egna erfarenheter och synpunkter.

I rapporten konstateras slutligen att både kursdeltagarna och lärarna upplever dilemmat mellan å ena sidan läroplanens höga ambitionsnivå och kursplanernas rika stoffmängd och å andra sidan den knappt tillmätta tiden och de stora grupperna. Detta driver läraren till att under lektionstid förmedla så mycket information som möjligt. Deltagarnas uppfattning om vad kunskap är och samhällets meritvärderingssystem leder till att mätbar kunskap övervärderas på bekostnad av sådana mål som kritisk förmåga och samarbete och aktivt deltagande i kulturellt, socialt och politiskt liv. Det är litet förvånande, konstaterar rapportförfattaren, att de vuxna kursdeltagarna använder sitt inflytande till att få läraren att uppträda på ett sätt som gör det nästan omöjligt att ta hänsyn till deltagarnas egna erfarenheter.

Inom US-VUX-projektet har också publicerats rapporten *Undervisningen i komvux, En studie av lärares och skolledares uppfattning*. Undersökningen omfattade samtliga lärare som hade dagundervisning i komvux grundskolkurser höstterminen 1977 i ämnena svenska, engelska, matematik, samhällskunskap och fysik. Enkätundersökningen omfattade även samtliga skolledare i komvux vid enheter med grundskolkurser. Här redovisas sammanfattningsvis de resultat som berör själva undervisningsprocessen.

De flesta lärarna angav att kursdeltagarna hade mycket begränsade möjligheter att påverka kursinnehållet och utformningen av undervisningen. Lärarna gjorde vanligen planeringen själva. Erfarenheterna från intensivstudier visade att kursdeltagarna oftast ville ha det på detta sätt. Verksamheten i komvux är i hög grad inriktad på presentation av fakta. Det är svårt att motivera kursdeltagarna för annan verksamhet. Kursdeltagarnas livs- och yrkeserfarenheter används knappast som resurs i undervisningen. Undervisningstiden används i stor utsträckning till lärarstyrda aktiviteter och ämnesspecifika frågor, och kursdeltagarna tycks vilja ha det så.

Ett av de största problemen med att undervisa i komvux är enligt undersökningen den heterogena elevsammansättningen. Många lärare i komvux är också missnöjda med kursplanerna och upplever i hög grad stoffträngsel i ämnena, särskilt i samhällskunskap och fysik. Det blir ofta ett problem att både hinna med kursen och se till att alla kursdeltagare hänger med. Stödundervisningsresursen används dock i ganska stor utsträckning.

I rapporten konstateras sammanfattningsvis att komvux brottas med en målkonflikt som verkar olöslig. En huvuduppgift för komvux är att möjliggöra för korttidsutbildade vuxna att kvalificera sig för fortsatta studier eller för arbetsmarknaden. Men komvux skall samtidigt se till att dessa korttidsutbildade blir så resursstarka som individer att de aktivt kan delta och medverka i de beslutsprocesser som finns i samhället och härigenom mer direkt få möjligheter att förändra sin livssituation. Det räcker därför inte, enligt rapportförfattaren, att betona att de vuxenstuderandes livserfarenhet skall användas i undervisningen och att undervisningen skall anpassas till de vuxnas behov och förutsättningar. Det måste också organisatoriskt och administrativt vidtas åtgärder som gör detta möjligt.

En likartad bild av undervisningen i komvux ges av Håkan Hult i avhandlingen *Vuxenstuderandes studiesituation*. Hult har med enkäter och

intervjuer undersökt hur ett stort antal kursdeltagare i grundskolkurser i engelska upplever sina studier. Undersökningen ger i korthet följande bild av undervisningen i komvux:

Skolarbetet upplevs arbetsamt, beroende på den höga undervisningstakten och de många proven. Undervisningen är i stora stycken traditionell katederundervisning. Möjligheterna att delta i uppläggningen av undervisningen är relativt begränsade. Trots det höga tempot och den i stora stycken traditionella undervisningen anser de studerande att lärarkontakten är god och att lärarna faktiskt har vissa möjligheter att ge individuell hjälp. Kamratandan anses vara ganska god och läroböckerna väl vuxenanpassade. Slutomdömet blir således att man överlag finner studierna stimulerande och matnyttiga.

Undersökningen visar emellertid också att undervisningen inte helt motsvarade de studerandes förväntningar. Många ansåg att kunskapsskillnaderna i kursen var alltför stora och studietakten alltför hög. Förväntningarna stämde sämst med verkligheten i fråga om undervisningsmetod och sociala kontakter. Deltagarna hade väntat sig att grupparbete skulle förekomma relativt ofta och att det skulle vara lätt att få sociala kontakter genom studierna. Detta kan möjligen enligt Hult förklaras av att många av deltagarna var ovana vid studier i komvux, eftersom engelska ofta är det första ämnet som deltagarna i komvux studerar.

10.2 Två promemorior

Vi har låtit Anders Fransson och Lennart Nilsson utarbeta promemorior som belyser metoder och arbetsformer i komvux. Dessa promemorior har bl. a. bildat underlag för våra överväganden och förslag vid läroplansarbetet. De utgör emellertid också underlag för våra allmänna överväganden i fråga om metoder och arbetsformer. Därför återges här kortfattat några synpunkter ur dessa båda promemorior.

I Anders Franssons promemoria *Metoder och arbetsformer* redovisas olika faktorer som styr valet av arbetsformer i komvux. Sådana faktorer är t. ex. de yttre ramarna kring undervisningen, det begränsade antalet lektioner, läromedlens utformning och kravet att sätta betyg. Men valet av arbetsformer påverkas också i hög grad av deltagarnas förväntningar och lärarens pedagogiska grundsyn.

Det är viktigt att läraren i inledningsskedet ägnar tid åt att lära känna kursdeltagarnas förkunskaper, förväntningar och uppfattning om kunskap. Deltagarna måste lära känna arbetets förutsättningar och ramar, kursens inriktning och uppbyggnad och tillgängliga resurser. Det är läraren som har ansvaret för planeringen av inledningsskedet i studierna och att sociala relationer, gemenskap och trygghet i gruppen skapas. Under återkommande samtal bör läraren arbeta för att utveckla deltagarnas kunskapsuppfattning, deras tilltro till sin egen förmåga att tillägna sig ny kunskap, påverka och ta ansvar för sin egen inlärningssituation.

En viktig strävan i det pedagogiska utvecklingsarbetet under senare år har enligt Fransson varit att öka deltagarnas medverkan och inflytande vid planering, genomförande och utvärdering av undervisningen. I promemori-

an ges fem motiv för deltagarinflytande:

1. Utbildningens innehåll och arbetsformer skall vara så utformade att de befrämjar demokratins samhälls- och människosyn. Deltagarnas aktiva medverkan i och ansvarstagande för den gemensamma planeringen och genomförandet av undervisningen är ett viktigt mål för komvux. Undervisningen bör främja samarbete och solidaritet och personligt ansvarstagande för beslut som en hel grupp enas om.
2. Undervisningen skall leda till självständigt tänkande och kritisk förmåga att analysera situationer och ta ställning. Deltagarna måste därför få arbeta med problem som de själva väljer och lära sig tillämpa kunskaper och färdigheter i verkliga situationer. Deltagarna måste se det generella i den konkreta undervisningssituationen.
3. Ett viktigt motiv för ökat deltagarinflytande är att öka studiemotivationen. Studier som drivs av intresse och inriktas mot förståelse och praktisk handling resulterar i personligt tillämpad kunskap av helt annat djup och längre varaktighet än studier som åläggs deltagaren.
4. Genom deltagarmedverkan kan undervisningen bättre knyta an till deltagarnas egna erfarenheter och föreställningar.
5. Deltagarnas erfarenheter av yrkesarbete, fackligt arbete, resor m. m. och de kunskaper många skaffat sig genom sina specialintressen kan utnyttjas som resurser i undervisningen. Genom ökat deltagarinflytande kan deltagarna lära sig åtskilligt av varandra, hjälpa varandra vid bearbetning av problem och utvärdering av resultat.

I promemorian visas slutligen, med utgångspunkt i de erfarenheter som kommit fram i försöksverksamhet på olika håll, några modeller för deltagarmedverkan i planering och genomförande av undervisningen.

I Lennart Nilssons promemoria *Motiven till och innebörden av nyorientering av yrkesundervisningens inriktning och utformning under 1980-talet* redovisas inledningsvis de förändringar som yrkesundervisningen genomgått sedan 1930-talet. Det industriella arbetslivets utformning har varit förebild också för yrkesundervisningens utformning. Det som nu sker och kommer att prägla den framtida utvecklingen av arbetslivet är att ny teknik, elektronik och datateknik tas i bruk i allt större utsträckning. Detta medför bl. a. att individen som produktionsenhet ersätts av gruppen, att specialiseringsgraden minskar, arbetsuppgifterna för varje individ vidgas och att både arbetet och undervisningen planeras för längre tidsenheter och färdigställande av konkreta arbetsuppgifter inriktade mot en funktionell helhet. Denna utveckling kommer enligt Nilsson att leda till en kvalitativ förnyelse av yrkesskickligheten och till krav på vidgade kunskaper både i arbetsteknik, fackteori och allmänna teoretiska ämnen.

Arbetsformerna i yrkesundervisningen bör enligt Nilsson i högre grad vara gruppinriktade i syfte att skapa förutsättningar för samarbete kring konkreta arbetsuppgifter. Rotation i fråga om arbetsuppgifter bör förekomma för att befrämja en allsidig yrkeskompetens hos de studerande. Arbetsuppgifterna bör utformas så att de kräver samarbete för att kunna utföras.

Undervisningens innehåll bör organiseras i funktionella helheter och arbetsuppgifterna bör ha en autentisk karaktär. Det är väsentligt att de studerande får insikter i och förståelse för tekniska, ekonomiska och sociala

principers konsekvenser för det praktiska arbetet. Det är därför nödvändigt att med fackteoretiska resonemang belysa arbetstekniken.

För att yrkesundervisningen skall svara mot de krav som den framtida arbetsmarknaden kommer att ställa på individerna är det nödvändigt att även allmänbildande ämnen kombineras med yrkesundervisningen.

Den personliga kommunikationen mellan människor i arbetssituationer är en grundläggande förutsättning för arbetslivets demokratisering. Den personliga kommunikationen bör även i undervisningssituationen få en framskjuten plats. Undervisningen måste därför organiseras så att kommunikation blir möjlig, t. ex. i grupper av varierande storlek och sammansättning. Nilsson konstaterar att genom undervisningen förmedlas inte bara kunskaper och färdigheter utan även normer och värderingar.

10.3 Överväganden i fråga om metoder och arbetsformer i komvux

Som vi redovisat finns det relativt litet forskning om vuxnas inlärning och undervisningsprocessen i komvux. Endast några få observationsstudier har gjorts. I övrigt bygger de resultat som redovisats i fråga om metoder och arbetsformer på enkäter och intervjuer bland lärare och kursdeltagare i komvux. Av dessa undersökningar framgår

att majoriteten av kursdeltagarna i komvux är nöjda med arbetsformerna i komvux,

att lärarens genomgång och frågor upptar största delen av undervisningstiden,

att behovet av medinflytande över undervisningen är ganska svagt markerat.

Man bör hålla i minnet att dessa undersökningar gjorts bland kursdeltagare som själva valt att studera i komvux och som fortsätter sina studier där. De kan därför förväntas vara mera positiva till undervisningens innehåll, uppläggning och arbetsformer än sådana som avbrutit studierna eller som aldrig börjat.

De undersökningar av orsakerna till studieavbrott i komvux som redovisats i vår översikt över forsknings- och utvecklingsarbete visar emellertid inte något klart samband mellan arbetsformer och studieavbrott. Studieavbrott har i regel många sammanhängande orsaker. Som vi redovisat i kap. 3 (s. 81) är det svårt att klarlägga vad som orsakar studieavbrott. Orsaken kan sökas i den studerandes hela livssituation, arbete, familj, hälsotillstånd osv. Ofta är yttre faktorer som sjukdom, övertidsarbete, flyttning, de utlösande orsakerna till studieavbrott som anges av studieavbrytare. Vid intervjuer med studieavbrytare visar det sig emellertid, att dessa även i större utsträckning än andra är missnöjda med själva studiesituationen. En stor del av dem som avbrutit hade svårigheter att följa med i undervisningen på grund av dåliga förkunskaper och hög studietakt. Betygsjakt, stress och oro finns också ofta med som orsaksfaktorer vid studieavbrott. Läraren har stor betydelse för hur kursdeltagarna finner sig till rätta i studiesituationen, liksom förhållandet till övriga studerande. Studie-

avbrytare upplever ofta dålig gemenskap bland de studerande.

I rapporterna föreslås också åtgärder för att förhindra studieavbrott. I varje fall borde en del av de avbrott som har sin orsak i själva studiesituationen gå att förhindra, t. ex. genom

- bättre information till de studerande,
- bättre kontakt mellan läraren och de studerande,
- gemenskap och trygghet i gruppen,
- långsammare studietakt, särskilt i början,
- avdramatisering av prov och betyg,
- val av arbetsformer som möjliggör kontakt och samarbete mellan de studerande,
- kontakt, stöd och hjälp vid frånvaro.

Vi har vid utformningen av vårt förslag till läroplan för komvux särskilt betonat vikten av att innehåll och arbetsformer i komvux anpassas till prioriterade målgruppers behov och förutsättningar. I läroplanen behandlas också i ett särskilt avsnitt arbetsformer i komvux. Där framhålls bl. a. att undervisningen skall börja med en introduktionsperiod där deltagarna lär känna varandra, och mål, innehåll och arbetsformer diskuteras. Arbetsformerna skall varieras och deltagarna skall aktivt medverka vid planering, genomförande och utvärdering av undervisningen.

Komvux omfattar utbildning i många olika ämnen, teoretisk utbildning och yrkesutbildning. Undervisningen sker på flera olika nivåer. Deltagarna skiljer sig i hög grad från varandra i fråga om bakgrund, studievana, förkunskaper, erfarenheter, intressen, behov och studiemotiv. De lokala förutsättningarna uppvisar stora skillnader i fråga om lokalernas utformning, tillgång på pedagogiska hjälpmedel, läromedlens utformning m. m.

Arbetsformerna måste därför i hög grad variera och anpassas till de lokala förutsättningarna och de olika deltagargrupperna. Vi vill peka på några faktorer som skiljer studerande i komvux från studerande i ungdomsskolan och som gör att arbetsformerna i komvux måste bli annorlunda än i ungdomsskolan.

Framställningen blir av naturliga skäl ytlig och generaliserande. Inte allt som sägs om vuxenstuderande gäller alla vuxenstuderande. Ett utmärkande drag för komvux är just den stora spännvidd som finns mellan olika typer av utbildningar och mellan olika deltagare.

Vi skall enligt våra direktiv överväga åtgärder i syfte att åstadkomma en bättre anpassning av undervisningen inom komvux till vuxnas behov och förutsättningar. Det är enligt vår uppfattning viktigt att beakta bl. a. följande faktorer vid valet av arbetsformer i komvux.

De vuxnas livssituation

Vuxenstuderande har ofta plikter av olika slag, förvärvsarbete, familj, ekonomi, hus och hem, fackliga och politiska uppdrag etc. Många av dessa åtaganden måste gå före studierna. De vuxenstuderande kan ofta inte helhjärtat koncentrera sig på studierna. De kan vara oroliga för sitt arbete och få problem med ekonomin om de tagit ledigt från arbetet för studier. De kan ha svårigheter att inrikta sina studier på långsiktiga mål. Undervisningen

måste få en klar inriktning på deltagarnas näraliggande behov, och en stark prioritering måste göras av innehållet med hänsyn till deltagarnas syften med studierna. Yttre förhållanden kan ofta hindra kursdeltagarna från att närvara vid lektioner eller från att avsätta tid för hemarbete. Det krävs förståelse från lärarens sida, när sådana problem dyker upp. Deltagarna måste få hjälp att ta igen vad de eventuellt förlorat vid frånvaron och stöd och uppmuntran att fortsätta studierna.

Många vuxna kursdeltagare är vana vid att fatta beslut och ta ansvar i andra sammanhang. I studiesituationen hamnar de i beroendeställning, kanske därför att de har en överdriven tilltro till lärarens auktoritet, baserad på erfarenheter från sin tidigare skolgång. Det är väsentligt att kursdeltagarna får inflytande på planeringen och genomförandet av undervisningen. De bör själva i större utsträckning kunna ta ansvar för sin studiesituation. Läraren bör under inledningsskedet av studierna klargöra de förutsättningar som gäller, de krav som läroplan och kursplaner ställer och vilken frihet deltagarna har att påverka innehåll och uppläggning.

Bristande studievana

Många av de studerande i komvux, särskilt de prioriterade målgrupperna, har sin skolgång långt bakom sig och har därför dålig studievana. De känner osäkerhet och oro inför att börja studera igen och vet ofta inte hur de skall gripa sig an problemen. De kan ha svårt att skilja mellan väsentligt och oväsentligt i läromedlen och har svårt att avgöra vad de skall lära sig. Kursdeltagarna behöver få hjälp med att planera sina studier, att använda hjälpmedel av olika slag såsom lexikon, uppslagsverk, bibliotek osv. Undervisningen bör särskilt i början av studierna också ge en studieteknisk träning.

Kunskapsluckor

Många kursdeltagare har kunskapsluckor och dåliga förkunskaper inom vissa delar av ett ämnesområde, eftersom deras tidigare studier ligger långt tillbaka och ämnenas innehåll kan ha förändrats en hel del. Åtskilliga deltagare har en kunskapsuppfattning som innebär att de med kunskap menar faktakunskaper, som kan memoreras och redovisas vid förhör och prov. De känner ofta en stor osäkerhet, eftersom de upplever att deras detaljminne försvagats och att de har svårt att lära in nya fakta, som inte har en direkt anknytning till deras tidigare erfarenheter. Det är viktigt att ta upp kunskapsbegreppet till diskussion tidigt i undervisningen. En strävan bör vara att vidga kunskapsbegreppet till att omfatta olika slag av erfarenheter, insikter, fakta och färdigheter som ger förståelse för principer och en uppfattning om sammanhang. Undervisningen bör ge överblick och anknyta till deltagarnas tidigare erfarenheter och vardagsliv. Läraren bör eftersträva en helhetssyn som överbryggar ämnesgränser. Faktakunskaperna bör sättas in i meningsfulla sammanhang. Kursdeltagarna bör också få hjälp med att fylla igen kunskapsluckor t. ex. genom stödundervisning.

Dåligt självförtroende

Många har upplevt misslyckanden i sina tidigare studier. De har dålig tilltro till sin förmåga att klara studier. Det begränsade antalet lektioner i komvux nödvändiggör ofta en snabb studietakt. Kravet på kunskapsredovisning vid förhör och prov och betygsättningen kan bidra till konkurrens och stress i studiesituationen. Därmed ökar riskerna för studieavbrott. Det är därför nödvändigt att deltagarnas självförtroende och tilltro till sin förmåga att klara studierna byggs upp successivt. Läraren måste medverka till att skapa trygghet i gruppen och sociala relationer mellan kursdeltagarna. Kraven måste särskilt i början av studierna anpassas till deltagarnas förutsättningar. Deltagarna behöver få uppmuntran och känna att de klarar uppgifter. Det är viktigt att deltagarna lär känna varandra och får samarbeta i grupper med konkreta problemorienterade uppgifter. Därigenom kan alla bidra med sina erfarenheter och de svagare och osäkra kan få hjälp.

Yrkes- och livserfarenheter

De vuxna kursdeltagarna representerar ofta en rik fond av erfarenheter och kunskaper från flera olika områden i samhället, yrkesarbete, facklig och politisk verksamhet, resor, arbete med hem och familj. Dessa kunskaper och erfarenheter bör användas som resurser i undervisningen. I detta avseende kan t. ex. invandrare ge väsentliga bidrag till kursens gemensamma fond av kunskaper och erfarenheter. Undervisningen bör så mycket som möjligt anknyta till deltagarnas tidigare erfarenheter. De problemområden som behandlas i undervisningen bör kunna belysas med deltagarnas praktiska erfarenheter. Deltagarnas inlärning i undervisningssituationen bör kopplas samman med deras inlärning i vardagslivet för att skapa meningsfulla sammanhang.

10.4 Läromedel i komvux

10.4.1 Undersökningar och FoU angående läromedel

De läromedel som används i komvux uppfattas i regel mycket positivt av deltagarna enligt den översikt över forsknings- och utvecklingsarbete som vi låtit göra. Enligt de undersökningar som redovisas anser majoriteten av kursdeltagarna i komvux att läromedlen fungerar mycket bra eller ganska bra. Enligt SÖ:s undersökning 1976 betraktas de läromedel som primärt producerats för vuxna som mycket bra i större utsträckning än ungdomsläromedel. Mycket få tycks dock vara direkt missnöjda med läromedlen även om det är läromedel producerade för ungdomsskolan som används.

Enligt SÖ:s uppföljning av verksamheten inom kommunal vuxenutbildning *Läroplanen i praktiken* finns vuxenanpassade läromedel i flera av grundskolans ämnen. Sådana används i 80–90 % av grundskolkurserna i svenska, engelska och matematik. Flera av de läromedel som producerats för vuxenundervisningen kom till i anslutning till ett forsknings- och utvecklingsprojekt som drevs av SÖ under åren 1970–1977, LIV-projektet (Läroplans-

anpassning och läromedelsutveckling inom vuxenutbildningen).

På gymnasieskolnivå förekommer särskilda läromedel för vuxenundervisningen endast i ett fåtal ämnen, t. ex. svenska, matematik, engelska och psykologi. I övriga ämnen används läromedel producerade för gymnasieskolan. I särskilda yrkesinriktade kurser förekommer förlagsproducerade läromedel i mycket liten utsträckning. Bristen på lämpliga läromedel är också stor inom grundvux (se kap. 11).

Inom SÖ-projektet Kriterier för läromedel i vuxenutbildning (KLÄV) har utvecklats modeller för analys av läromedel. I enkäter och intervjuer med lärare och kursdeltagare i komvux har framförts önskemål om innehåll och utformning av läromedel för vuxenundervisning. Några sådana kriterier på bra vuxenläromedel är följande:

- innehållet bör anknyta till vuxnas liv och erfarenheter,
- läromedlet bör vara målinriktat och klart markera vad som är viktigt,
- utformningen bör möjliggöra självstudier, eftersom mycket av inlärningen måste ske i form av hemarbete (t. ex. facit och lösningar till övningsuppgifter),
- det måste finnas repetitionsuppgifter och tillbakablickar, eftersom vuxna ofta har kunskapsluckor,
- språket bör vara enkelt men inte barnsligt, fackuttryck bör förklaras, en väl tilltagen ordlista bör finnas,
- läromedlet får inte förutsätta att andra ämnen studeras samtidigt,
- läromedlet bör möjliggöra en "mjuk" studiestart, så att deltagare med dåliga förkunskaper kan hinna i kapp och gemenskap och trygghet i gruppen skapas,
- läromedlet bör tillgodose olika motiv med studierna såsom kompetens för fortsatta studier, kunskaper för yrkesarbete, intresse för ämnet och allmänbildning,
- läromedlet bör även tillgodose övergripande mål för vuxenutbildningen,
- läromedlet bör vara utformat så att det möjliggör varierande arbetsformer,
- vuxna kursdeltagare bör själva i viss mån kunna välja innehåll och arbetsformer för att tillgodose individuella intressen.

Inom SÖ-projektet Läromedelsutveckling inom vuxenutbildningen (LÄRVUX) har behov inom vuxenutbildningen analyserats i syfte att kartlägga läromedelsbrister och föreslå åtgärder för att avhjälpa deras brister. Projektet har framför allt inriktats på små målgrupper inom invandrar-, handikapp- och yrkesundervisningen. Projektet har utarbetat läromedelsprototyper och underlag för läromedel, förteckningar över användbara läromedel inom ett ämne eller för en viss målgrupp, servicematerial för lärare och information om alternativ läromedelsanvändning. Ett liknande projekt Läromedelsutveckling för grundutbildning av vuxna (LÄGVUX) har analyserat behovet av och utvecklat läromedel på svenska och hemspråk för grundvux. Projektet har också utarbetat läromedelsförteckningar och informations- och fortbildningsmaterial för lärare i grundvux.

Inom projektet Språkfärdighet och språkkompetens hos kortutbildade vuxna (SSKV) har bl. a. undersökts hur kursdeltagare i grundskolkurser

inom komvux uppfattar språket i läroböckerna. Ca 40 % av deltagarna anser att språket är svårförståeligt. Projektet har analyserat språket i några ofta förekommande läroböcker i grundskolkurser i komvux med hjälp av Lix (läsbarhetsindex). Resultaten visar att läroböcker i geografi, historia och samhällskunskap har lix-tal som ligger mellan 40 och 50, vilket anger att språket är medelsvårt eller svårt.

Utredningen om läromedelsmarknaden gjorde ett antal observationsstudier om läromedlens funktion i undervisningen (Ds U 1980:04). Bl. a. observerades några kurser i engelska inom komvux under sammanlagt 42 lektioner. Större delen av tiden upptogs av genomgång och behandling av text, grammatik och övningar. Gemensamma klassrumsaktiviteter upptog sammanlagt tre fjärdedelar av lektionstiden. Det fanns relativt stora variationer mellan kurserna i fråga om sättet att använda lärobok. I någon kurs ägnades den största tiden åt läroboksgenomgång, under det att andra lärare kompletterade läroboken med eget material. Sammanfattningsvis konstateras i rapporten att läromedlen haft avgörande inflytande på valet av innehåll i undervisningen och på vad som lärdes in. Däremot tycktes läromedlen inte i någon större utsträckning påverka den metodik som lärarna i engelska använde i dessa kurser.

10.4.2 Begreppet läromedel i läroplan för komvux och riksdagens beslut om baslärómedel m. m.

I den läroplan för komvux som enligt riksdagens beslut skall tillämpas fr. o. m. läsåret 1982/83 behandlas läromedel i ett särskilt avsnitt. Läromedel definieras i läroplanen på följande sätt: "Läromedel är allt som lärare och kursdeltagare kommer överens om att använda för att nå uppställda mål i undervisningen." I denna vida definition av begreppet läromedel ryms även annat än tryckt material.

Fr. o. m. läsåret 1982/83 införs begreppet baslärómedel enligt riksdagens beslut med anledning av regeringens proposition (1981/82:5) om vissa läromedelsfrågor m. m. Riksdagens beslut om baslärómedel gäller även för komvux. I läroplanen för komvux har följande definition av baslärómedel införts. "Baslärómedel är tryckt material som täcker väsentliga delar av ämne, ämnesgrupp eller kursmoment och som är ägnat att ge fasthet och sammanhang i studierna." Vilka läromedel som skall räknas som baslärómedel fastställs av statlig myndighet. För handikappade elever kan även material som inte är tryckt fastställas.

Baslärómedel i samhällsorienterande ämnen och i andra ämnen enligt SÖ:s beslut skall granskas av SÖ, innan de får fastställas som baslärómedel. SÖ skall också enligt riksdagens beslut ha ansvaret för forsknings- och utvecklingsarbete i fråga om läromedel och fördelning av produktionsstöd. Vidare skall SÖ ha det övergripande ansvaret för den registrering av och information om baslärómedel som skall utföras av Föreningen Svenska Läromedelsproducenter (FSL).

10.4.3 Överväganden

Som vi ovan redovisat har läroboken en dominerande roll i undervisningen inom komvux. Innehållet i läroböckerna och lärarens förmedling av kunskaper avgör till stor del vad kursdeltagarna lär sig. Det är därför angeläget att det finns läromedel som i fråga om både innehåll och utformning är väl anpassade till vuxnas intressen, behov och förutsättningar. Detta gäller särskilt i grundskolkurser, där svårigheterna är störst att använda läromedel som är producerande för ungdomsskolan. Vi har redovisat några av de krav som kursdeltagare och lärare i komvux ställer på läromedel. Dessa krav utgår framför allt från följande skillnader mellan en kurs i komvux och en klass i ungdomsskolan:

- det finns betydligt större skillnader mellan kursdeltagarna i en komvux-kurs än mellan eleverna i en klass i ungdomsskolan i fråga om förkunskaper, erfarenheter, studiesituation, behov och intressen m. m.,
- kursdeltagarna i komvux måste klara en större del av inlärningen på egen hand på grund av det begränsade timtalet för lärarhandledning,
- kursdeltagarna i komvux har i regel åtminstone i inledningsskedet inte samma studievana och erfarenhet av olika arbetsformer som eleverna i ungdomsskolan.

Av SÖ:s undersökningar framgår att särskilda vuxenläromedel i regel används inom komvux om sådana finns och att dessa uppskattas mer av kursdeltagarna än andra läromedel. SÖ har också inom LÄRVUX-projektet kartlagt bristområden i fråga om läromedel och medverkat till att avhjälpa en del av dem. Vi anser det angeläget att SÖ även i fortsättningen följer utvecklingen och vidtar åtgärder för att även små målgrupper skall få sina behov av lämpliga läromedel tillgodosedda. Produktionsstödet bör härvidlag kunna användas.

Riksdagen har beslutat att grundskolkurserna skall betraktas som den första etappen i en sammanhängande studiegång och att de skall bestå av en grunddel och en fördjupningsdel. Vi har föreslagit att detta skall genomföras även i gymnasieskolkurser, vilket innebär att det även för gymnasieskolkurser i större utsträckning kommer att behövas särskilda läromedel för komvux. En sådan produktion har i viss mån redan påbörjats i anslutning till försöksverksamheten med etappindelade kurser. De nya kursplanerna som f. n. utarbetas av SÖ att ingå i läroplanen för komvux innebär en vuxenanpassning av innehåll och arbetsformer i komvux. Med tanke på den stora roll som läromedlen spelar för undervisningen i komvux anser vi det vara av stor vikt att även läromedlen anpassas till mål och riktlinjer för komvux, etappsystemet och till innehållet i kursplanerna. I varje fall bör baslläromedel som täcker grunddelarna i de olika ämnena snarast produceras.

Andra bristområden är de särskilda yrkesinriktade kurserna, som inte har någon motsvarighet i gymnasieskolan. I vissa fall bör läromedel kunna utvecklas gemensamt för komvux och AMU. I andra fall kan läromedel utvecklas i samarbete mellan SÖ, branschorganisationer och arbetsmarknadens parter. Det är angeläget enligt vår uppfattning att SÖ i samband med att

en ny kursplan för en särskild yrkesinriktad kurs utarbetas, också tar initiativet till att utarbeta eller på annat sätt tillgodose behovet av läromedel för kursen i fråga.

Läromedel för grundvux behandlas i kap. 11.

10.5 Nya medier i undervisningen

10.5.1 Utredningar och FoU angående nya medier

Elektronik- och datateknik utnyttjas alltmer för lagring och överföring av information och för beräkningar av olika slag. SÖ har bedrivit ett projekt Datorn i skolan (DIS), inom vilket utvecklats metoder och material för användning av datatekniken i undervisningen.

Två statliga utredningar har under 1981 avlämnat slutbetänkanden som behandlar angränsande frågor. Informationsteknologiutredningen behandlar i sitt slutbetänkande *Nya medier, text-TV, teledata* (SOU 1981:45) dessa mediers utvecklingsmöjligheter och användningsområden t. ex. för samhällsinformation, konsumentupplysning eller undervisning.

Videogramutredningen behandlar i sitt slutbetänkande *Video* (SOU 1981:44) videogrammen i utbildningen. Utredningen konstaterar att videogrammen i många avseenden är överlägsna andra bildmedier för undervisningsändamål.

- videogram är lätthanterliga, programmen kan stoppas och repeteras,
- videogram kan användas individuellt och i små grupper,
- videogram kan lånas hem, eftersom allt fler hushåll skaffar sig apparatur för uppspelning,
- videogram kan kombineras med andra medier, t. ex. text, eftersom de inte kräver mörkläggning,
- videogram möjliggör varierande arbetsformer, kan användas som komplement till undervisningen och behöver inte inkräkta på lektionstid,
- videogram är lätta att transportera, relativt billiga och kan återanvändas,
- lärare och kursdeltagare kan själva spela in videogram från TV eller med TV-kamera,
- videogram kan användas för att kursdeltagarna skall kunna studera sitt eget agerande i olika situationer.

Det finns redan ett väl utbyggt nät för distribution av videogram genom Utbildningsradion och AV-centralerna. Många förlag producerar också videogram. Videogramutredningen föreslår dessutom distribution via bibliotek. Utredningen föreslår också att både grundutbildningen och fortbildningen för lärare förstärks i fråga om bildkunskap, framställning och användning av videogram i undervisningen.

Även inom Utbildningsradion, Hermods, Brevskolan och åtskilliga förlag pågår ett omfattande utvecklingsarbete i fråga om nya medier i undervisningen. På läromedelsmässor har presenterats olika slag av datorer och apparater för bildvisning, ljudåtergivning, kopiering och mångfaldigande av text och bild etc. Mikrofilm används alltmer för lagring av information av

olika slag och ett utvecklingsarbete pågår med bildskivan, som på grund av sin stora lagringskapacitet i vissa avseenden är överlägsen videogram som tekniskt hjälpmedel i undervisningen.

10.5.2 Överväganden

Vår FoU-översikt har visat att de tryckta läromedlen och lärarens muntliga framställning med hjälp av svarta tavlan eller arbetsprojektor utgör de dominerande inslagen i undervisningen. I språkundervisningen används bandspelare ganska ofta. Bildmedier används däremot relativt sällan i undervisningen. Det finns säkerligen flera orsaker till det, t. ex.

- AV-utrustningen är ofta dålig i de skollokaler som används av komvux,
- antalet lektioner är reducuerat i komvux i förhållande till ungdomsskolan, och varken lärare eller kursdeltagare anser att det finns tid för film eller videogram på lektionstid,
- användningen av film och videogram måste planeras in långt i förväg,
- många lärare har ingen utbildning för eller erfarenhet av att använda film och videogram i undervisningen.

Utvecklingen går snabbt på det tekniska området, vilket informationsteknologiutredningen och videogramutredningen har visat. Försäljningen av videobandspelare ökade från 30 000 år 1979 till 80 000 år 1980. Under 1981 har ca 165 000 videobandspelare sålts eller hyrts ut till hushåll. I Sverige fanns vid årsskiftet 1981/82 ca 300 000 videobandspelare, vilket innebär att nästan vart tionde TV-hushåll disponerar en videobandspelare. Sverige har under åren 1980 och 1981 utvecklats till det videotätaste landet i världen näst efter Japan. Produktionen av videogram har ökat kraftigt under de senaste åren. Även andra tekniska hjälpmedel såsom text-TV, teledata och bildskiva är under utveckling. Det finns nu betydligt bättre förutsättningar att använda ljud och bild i undervisningen än när TRU-kommittén utredde dessa frågor och presenterade sina förslag i *Program för ljud och bild i utbildningen* (SOU 1975:28).

Utbildningsradion har i samarbete med bl. a. Hermods, Brevskolan, statens skolor för vuxna (SSV) och vissa högskoleinstitutioner utvecklat formerna för användning av ljud och bild i distansundervisning. Viss försöksverksamhet pågår i Södertälje med utlåning av Utbildningsradions material bl. a. till komvux och grundvux.

Vi anser att videogram, text-TV och teledata bör kunna komma till användning i större utsträckning inom komvux. Många kursdeltagare i komvux får klara sina studier med relativt få lärarledda lektioner i förhållande till ungdomsskolan. Om något av våra förslag till nytt statsbidragssystem genomförs blir det säkerligen ännu vanligare att vissa kursdeltagare med relativt god studievana får klara sina studier med hjälp av material av olika slag och viss lärarhandledning. För dessa kursdeltagare kan videogram för enskild eller gruppvis användning i hemmet, skolan eller på bibliotek vara värdefulla hjälpmedel.

10.6 Forsknings- och utvecklingsarbete

10.6.1 Hittillsvarande FoU som berör komvux

SÖ:s FoU-anslag har fr. o. m. 1962 utgjort det största enskilda forskningsanslaget inom utbildningsområdet. Det växte kraftigt t. o. m. budgetåret 1972/73 men har sedan minskat i fast penningvärde, dvs. om man tar hänsyn till penningvärdesförsämringen. Anslaget utgjorde budgetåret 1980/81 ca 36 milj. kr. Det har för budgetåret 1981/82 minskat även i krontal räknat och föreslås minska ytterligare för budgetåret 1982/83.

Av det totala FoU-anslaget användes t. o. m. budgetåret 1972/73 en relativt liten andel för forsknings- och utvecklingsarbete inom vuxenutbildningen. Vuxenutbildningens andel ökade fr. o. m. budgetåret 1973/74. Det finns flera orsaker till denna ökning. Vuxenutbildningen expanderade kraftigt under första hälften av 1970-talet och flera viktiga reformer genomfördes. SÖ:s avdelning för vuxenutbildning inrättades fr. o. m. budgetåret 1972/73. Pedagogikutredningen pekade i sitt betänkande *Vuxenpedagogisk forskning och utbildning* (SOU 1971:24) på flera bristområden och föreslog ökade forskningsinsatser på vuxenutbildningsområdet. Riksdagen beslöt med anledning av regeringens proposition 1972:26 att en vuxenpedagogisk gren och en lektorstjänst i vuxenpedagogik skulle inrättas vid lärarhögskolan i Stockholm. SÖ:s pedagogiska nämnd utökades med representanter för vuxenutbildning.

Vuxenutbildningens andel av det totala FoU-anslaget ökade t. o. m. budgetåret 1977/78 och omfattade under detta budgetår ca 7,5 milj. kr., dvs. drygt 22 % av anslaget. Därefter har en viss minskning skett. För vuxenutbildningen disponerades under budgetåret 1979/80 ca 6 milj. kr. (ca 19 %) av det totala anslaget.

Utvecklingen av forsknings- och utvecklingsarbetet finns redovisad i skolforskningskommitténs betänkande *Skolforskning och skolutveckling* (SOU 1980:2). Vår FoU-översikt visar att FoU som berör komvux haft en betydande omfattning. Förutom SÖ:s anslag har även enskilda kommuner bidragit med medel, t. ex. Stockholm genom Pedagogiskt Centrum och de kommuner som varit engagerade i pedagogiska utvecklingsblock inom vuxenutbildningen. Vissa medel till vuxenpedagogiskt FoU har också anslagits av Riksbankens jubileumsfond och universitets- och högskoleinstitutioner. Översikten pekar emellertid också på stora bristområden.

10.6.2 Behov av fortsatt FoU som rör komvux

Vår FoU-översikt visar att kunskapen om hur komvux fungerar är bristfällig i vissa avseenden. I översikten anges följande områden där fortsatt forskning är särskilt angelägen:

- *Undervisnings- och inlärningsprocessen i vuxenutbildningen*
  Vad utmärker vuxnas inlärning och skiljer den från ungdomars? Finns det grundläggande skillnader eller är det snarare skillnader i studiesituationen? Vad innebär en vuxenmetodik och vuxenanpassning av studiematerial och arbetsformer? Det behövs också mera systematiska uppföljningsstudier av studieavbrytare. De bör kunna ge underlag för förändringar i

undervisningsprocessen för att förhindra studieavbrott.

- *Analyser av sambandet mellan studieförväntningar och studieerfarenheter*
  En analys av studieförväntningar inte minst hos korttidsutbildade och resurssvaga grupper är angelägen därför att komvux skall rekrytera dessa grupper och anpassa undervisningens innehåll och uppläggning till deras behov. Det kan tänkas finnas en konflikt mellan dessa gruppers förväntningar och målen för komvux. En sådan analys bör kunna belysa sambandet mellan förväntningar och erfarenheter och frågan varför vissa grupper inte deltar i komvux. Den bör också kunna belysa avbrottsfrågan.
- *Studier av sambandet mellan studiesituation och allmän livssituation*
  Sådana studier bör framför allt kunna belysa sambandet mellan utbildningen och yrkes-, samhälls- och familjerollen och komvux uppgift i perspektivet av livslångt lärande. Även sambandet mellan studiesituationen och den allmänna livssituationen behöver belysas, behovet av syo, kurativa insatser, hälso- och sjukvård, hjälp med finansieringsproblem.
- *Studier i anslutning till utbildningens mål*
  Det behövs mera kunskap om de effekter som studier i komvux har för den enskilde och för samhället, t. ex. överbryggande av utbildningsklyftor, utvecklingen av kritisk förmåga, samhällsengagemang, samarbetsförmåga, ansvarstagande, studiernas betydelse för yrkesarbetet eller för fortsatta studier. Effektstudier behöver göras över längre tid i form av longitudinella studier för att kunna belysa mera långsiktiga effekter. Även komvux roll i ett fördelningspolitiskt perspektiv behöver ytterligare belysas, likaså komvux organisation, innehåll och arbetsmetoder som en kompetensgivande utbildning för de målgrupper som särskilt prioriterats.
- *Studier som siktar mot begreppsanalyser och teoriutveckling*
  Det finns behov av mera kunskap om vad som utmärker prioriterade målgrupper, t. ex. korttidsutbildade och resurssvaga och deras inlärning. Informations- och rekryteringsaktiviteter och studievalsprocessen behöver belysas. Vad motiverar till studier och hur väljer de prioriterade målgrupperna innehåll och ämnen i sin utbildning? Det behövs kriterier för bestämning av komvux måluppfyllelse i olika avseenden. Komvux behöver också studeras i ett historiskt perspektiv. Hur har samhällets förändring påverkat studiebehov och studiedeltagande hos den vuxna befolkningen?
- *Metodfrågor*
  För att beslutsfattare skall få ett bättre underlag för slutsatser och åtgärder måste även metodfrågorna ägnas uppmärksamhet, t. ex. undersökningsgruppernas representativitet. Det behövs en bättre vuxenutbildningsstatistik helst i form av en databank. Instrumenten för intensivstudier, deltagarobservation och processanalyser behöver finslipas. Undersökningar behöver pågå under längre tid för att möjliggöra uppföljningar av mera långsiktiga effekter och av studieavbrytare. Det är nödvändigt med en breddning av projekten över ämnesgränserna, både beteendevetenskapliga och andra, och en nära kontakt mellan universitetsinstitutio-

ner och lokalt utvecklingsarbete, skolledare, lärare och kursdeltagare.

- *Spridning av FoU-resultat*
  Frågan om information om och spridning av FoU-resultat måste ägnas särskild uppmärksamhet, inte minst i lärarfortbildningen.

10.6.3 Förändrad organisation för FoU

Med anledning av regeringens proposition 1980/81:97 om skolforskning och personalutveckling har riksdagen beslutat om väsentliga förändringar i fråga om organisationen av FoU att träda i kraft fr. o. m. budgetåret 1982/83. Förändringarna innebär i huvudsak ett större lokalt inflytande över och ansvar för FoU. Genom riksdagsbeslutet får de lokala skolstyrelserna och skolenheterna betydande frihet att disponera resurser för lokal skolutveckling enligt riktlinjer som riksdag och regering fastställer.

Riksdagen har beslutat om följande riktlinjer för FoU:

- det direkta ansvaret för den konkreta planeringen av skolforskningen skall ligga på SÖ,
- skolforskningen skall vara inriktad mot problem aktualiserade i skolans och vuxenutbildningens vardag eller i arbetet med den långsiktiga planeringen och uppföljningen av skolreformer,
- forskningen skall vara tematiskt uppbyggd och inriktas mot undervisningens innehåll och metoder och relationerna mellan skola, vuxenutbildning och det omgivande samhället,
- den centralt initierade forskningen skall inriktas mot långsiktiga frågor och vara ett instrument för omprövning och förnyelse av utbildningens mål, innehåll och organisation,
- viktiga områden för forskningsinsatser är kunskapsutvecklingen i skolan särskilt med avseende på basfärdigheterna, läroplanens utformning och kursplanernas funktion, problemställningarna kring utbildning–arbetsmarknad–arbetsliv inkl. de inom vuxenutbildningen prioriterade målgrupperna.

I propositionen säger föredragande följande om vuxenutbildningen: ”Forskningen om vuxenutbildningen är ännu alltför litet utvecklad. Särskilda ansträngningar måste, enligt min mening, göras för att bygga upp en bättre kapacitet för forskning om vuxenutbildningens olika former och målgrupper”. Riksdagen har beslutat att SÖ skall disponera ett särskilt FoU-anslag att användas för visst utvecklingsarbete inom främst vuxenutbildningsområdet och handikappområdet, exempelvis i form av övergripande utvecklingsarbete kring eftersatta gruppers problem.

Riksdagen har vidare beslutat i enlighet med regeringens proposition att en professur i praktisk pedagogik vid universitetet i Linköping skall omvandlas till en professur i vuxenpedagogik. Samtidigt dras dock en lektorstjänst i vuxenpedagogik vid lärarhögskolan i Stockholm in.

Ungefär hälften av det anslag som nu disponeras av SÖ för pedagogiskt utvecklingsarbete inom skolväsendet skall enligt riksdagens beslut även fortsättningsvis disponeras av SÖ för skolforskning inom högskolans ram men också för visst centralt utvecklingsarbete inom prioriterade områden. Av återstoden skall länsskolnämnderna disponera en mindre del – för

budgetåret 1982/83 ca 4 milj. kr. – för regionalt utvecklingsarbete och stöd till lokalt utvecklingsarbete. Resterande del av det nuvarande anslaget för FoU utgår till kommunerna för lokal skolutveckling.

Det lokala utvecklingsarbetet skall inriktas mot de behov och problem som man har i den enskilda skolan. Det skall utgå från de mål och riktlinjer som anges i läroplanerna och kan omfatta alla delar av utbildningsverksamheten. För vuxenutbildningens del kan det ofta gälla frågor som är gemensamma för hela vuxenutbildningssektorn. Det blir därför viktigt med lokal samverkan mellan olika vuxenutbildningsanordnare. För många små kommuner blir det även viktigt med regional samverkan.

10.6.4 Överväganden

Den kraftiga utbyggnaden av vuxenutbildningen under 1970-talet ledde till att en allt större andel av FoU-anslaget användes till forsknings- och utvecklingsarbete inom vuxenutbildningen. Ofta blev emellertid insatserna kortsiktiga i syfte att lösa akuta problem eller ge underlag för beslut i aktuella frågor. En stor del av FoU inom vuxenutbildningen initierades och leddes direkt av SÖ. Även många av de projekt som lades ut till huvudsakligen pedagogiska institutioner försågs med ledningsgrupper bestående av SÖ-personal. Det har under den korta tid som FoU inom vuxenutbildningen haft viss volym knappast funnits tid att vid universitets- och högskoleinstitutioner bygga upp en kompetens inom vuxenutbildningsområdet. Det finns därför stora luckor i fråga om kunskapsutvecklingen och teoribildningen inom vuxenpedagogiken.

Riksdagen har beslutat att en särskild professur i vuxenpedagogik skall inrättas vid universitetet i Linköping med anknytning till den lärarutbildning för vuxenutbildning som sker där. Men samtidigt dras en lektorstjänst i vuxenpedagogik vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm in. Även där utbildas emellertid lärare för vuxenutbildningen inom den s. k. vuxenpedagogiska grenen vid ämneslärarlinjen. Vi anser det därför otillfredsställande att det inte i Stockholm finns en professur eller en lektorstjänst i vuxenpedagogik. Till Stockholmsområdet är en stor del av vuxenutbildningen inte minst inom komvux koncentrerad. I Stockholm kommer även i framtiden åtskilliga lärare att få sin utbildning för undervisning bl. a. i komvux. Det är därför enligt vår uppfattning angeläget att en professur i pedagogik i Stockholm inriktas mot vuxenpedagogik.

Den vuxenpedagogiska forskningen har länge eftersatts och skall nu enligt riksdagens beslut prioriteras. Universiteten och högskolorna får i den nya organisationen för personalutveckling väsentliga uppgifter för fortbildning och vidareutbildning av lärare i komvux. Vi finner det därför angeläget med en förstärkning av den vuxenpedagogiska kompetensen vid universitet och högskolor för att en satsning på vuxenpedagogisk forskning skall bli möjlig och vuxenpedagogisk fortbildning och vidareutbildning skall kunna genomföras. Ytterligare någon professur i pedagogik bör därför inriktas mot vuxenpedagogik.

I vår översikt över FoU som berör komvux har som vi ovan påpekat också redovisats åtskilliga bristområden. Vi vill här framhålla några sådana områden som kräver insatser inom den närmaste tiden. Vi finner det

angeläget att SÖ prioriterar följande områden vid sin planering av FoU-projekt:

- Effekter av komvux
  Effekterna av deltagande i komvux bör undersökas i form av longitudinella studier. Det är angeläget att analysera vilken roll komvux spelar och kan spela i ett fördelningspolitiskt perspektiv. Därvid bör effekterna både för den enskilde och för samhället studeras. För detta är det nödvändigt med en bättre statistik över deltagare i komvux.
- Komvux roll i ett system med återkommande utbildning och livslångt lärande.
  Det är angeläget att studera samspelet mellan ungdomsutbildning, vuxenutbildning, arbetsmarknad och studiesociala villkor. Vilka faktorer befrämjar intresset för återkommande utbildning? Hur bör komvux vara organiserad och vilket innehåll bör den ha för att motivera särskilt prioriterade målgrupper för återkommande utbildning?
- Samspelet mellan organiserad utbildning och vardagsinlärning.
  Det är angeläget att analysera hur vuxnas kunskaper och erfarenheter kan tas till vara i en formell kompetensgivande utbildning. Vilka faktorer påverkar vuxnas inlärning och kunskapssökande?
- Uppföljning och utvärdering av genomförandet av läroplan för komvux.
  Hur påverkar mål och riktlinjer undervisningens genomförande? Hur tas vuxnas livs- och yrkeserfarenhet till vara i undervisningen? Vilka målkonflikter finns inbyggda i ambitionen med en breddad rekrytering av prioriterade målgrupper, kravet på en kompetens som är likvärdig med ungdomsskolans och begränsade resurser? Hur fungerar systemet med etapper och grunddel och fördjupningsdel för prioriterade målgrupper och för främjande av återkommande utbildning?

Länsskolnämnderna får i den beslutade organisationen av FoU-verksamheten vidgade uppgifter för initiering och samordning av regionalt utvecklingsarbete. Vi finner det angeläget att länsskolnämnderna också tillvaratar möjligheterna till samverkan mellan olika vuxenutbildningsanordnare i ett län. De pedagogiska utvecklingsblocken inom vuxenutbildningen i Skaraborgs och Uppsala län visar exempel på hur sådan samverkan kan organiseras. Det krävs enligt vår uppfattning att det till länsskolnämnderna knyts expertis med erfarenheter av vuxenutbildning. Länsskolnämnderna bör också till kommunerna förmedla information om resultaten av FoU-projekt.

En stor del av ansvaret och resurserna för genomförande av pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete kommer i den framtida organisationen att ligga på lokal nivå med nära anknytning till lärarfortbildningen. Kommunerna har emellertid begränsade erfarenheter av lokalt utvecklingsarbete inom vuxenutbildningen med undantag av några kommuner som haft pedagogiska utvecklingsblock inom vuxenutbildningen eller eget utvecklingsarbete och i viss mån de kommuner som deltagit i försöksverksamheten med etappindelade kurser. Det är enligt vår uppfattning angeläget att de centrala prioriteringar som fastställts av riksdagen slår igenom även på lokal nivå. Det är särskilt viktigt att undersöka i vilken utsträckning vuxenutbild-

ningen lyckas rekrytera eftersatta och därför prioriterade målgrupper såsom korttidsutbildade, invandrare och handikappade och vilka möjligheter dessa grupper har att delta i och slutföra den önskade utbildningen. Därvid bör även avbrottsproblemet uppmärksammas.

På lokal nivå bör man även sträva efter att åstadkomma en närmare samverkan mellan olika vuxenutbildningsanordnare t. ex. i fråga om utvecklingsarbete angående information, rekrytering och studie- och yrkesorientering. En väsentlig del av de resurser för lokal skolutveckling som kommunerna disponerar bör därför åtminstone i ett inledningsskede i samband med genomförandet av läroplan för komvux avdelas för vuxenutbildningen.

10.6.5 Förslag

Mot bakgrund av ovan redovisade överväganden föreslår vi

att utöver professuren i vuxenpedagogik i Linköping ytterligare minst en professur i vuxenpedagogik inrättas,

att SÖ inriktar sitt forsknings- och utvecklingsarbete inom vuxenutbildningen mot de av oss ovan redovisade bristområdena,

att länsskolnämnderna inom ramen för sina resurser tar initiativ till och ansvar för regional samverkan i fråga om forsknings- och utvecklingsarbete inom vuxenutbildningen,

att till länsskolnämnderna knyts expertis med erfarenhet av vuxenutbildning.

11 Grundvux

11.1 Begreppen analfabetism och funktionell läs- och skrivfärdighet

Många försök har gjorts att definiera begreppet analfabetism. Ofta har det definierats som frånvaro av läs- och skrivförmåga. Arbetsgruppen ALFAVUX fann i sin rapport 1975 en sådan definition alltför vag, eftersom den inte preciserar nivån för "förmågan". Gruppen påpekade att begreppet läsning för många människor innebär en mekanisk avläsningsprocedur då skrivet språk överförs till talat språk. Begreppet läsning bör dock också innefatta förståelse. Forskare har hävdat att läsning också måste innebära, att man tillägnar sig språkliga meddelanden, dvs. att minimikravet måste bli avläsning *och* förståelse. Den centrala frågan blir således vilken grad och kvalitet läsförmågan, dvs. förmågan att avläsa och förstå texter, och skrivförmågan skall ha uppnått hos en individ för att denne inte längre skall betraktas som analfabet. Resultaten av några försök att precisera denna läs- och skrivfärdighetsnivå kan tjäna som belysande exempel.

ALFAVUX föreslog att med analfabet menas en person som saknar elementära färdigheter i att läsa, skriva och räkna motsvarande ungefär medelnivån i dessa avseenden för elever i vanlig klass som gått ut årskurs 3 i grundskolan.

Då UNESCO skulle standardisera begreppet analfabetism för praktiskt bruk vid folkräkningar, skapades denna definition (UNESCO) 1958):

En person är litterat om han med förståelse kan både läsa och skriva en kort och enkel redogörelse för sitt dagliga liv.

Det kan konstateras att distinktionen mellan litterat och illitterat i hög grad beror på vilken betydelse läs- och skrivfärdigheterna har i ett samhälle. Definitioner av läs- och skrivfärdighet har därför i allt högre grad anknutits till den enskildes sociala situation. Inom UNESCO började man ganska tidigt använda begreppet funktionell läs- och skrivförmåga (functional literacy) för att peka på läs- och skrivfärdighetens nära relation till individens vardagsliv. En expertgrupp inom UNESCO definierade 1962 begreppet funktionell läs- och skrivfärdighet.

ALFAVUX föreslog i sin rapport för begreppet funktionell läs- och skrivfärdighet en definition som ansluter till UNESCO:s definition:

En person är funktionellt litterat när han uppnått de grundläggande kommunikationsfärdigheter som gör det möjligt för honom att ta del i alla de aktiviteter i vilka kunskaper och färdigheter i läsning, skrivning och matematik är nödvändiga i hans grupp eller samhälle och när de uppnådda kunskaperna och färdigheterna gör det möjligt för honom att använda dessa för sin egen och samhällets utveckling.

Arbetsgruppen föreslog dessutom att medelnivån i kommunikationsfärdigheter (inkl. matematik) för elever i vanlig klass som gått ut årskurs 6 i grundskolan skulle anges som minimum för funktionell läs- och skrivfärdighet.

ALFAVUX-gruppens mycket vida definition har bl. a. den fördelen att den tar hänsyn till samhällets utveckling och till den enskildes sociala miljö. En individ som i en miljö kan betraktas som funktionellt litterat kan således i en annan omgivning anses sakna tillräckliga kunskaper och färdigheter i att läsa, skriva och räkna t. ex. beroende på att han bytt social miljö i samhället eller för att samhället utvecklats så att det ställer större krav på medborgarna. Gränsen mellan att vara analfabet och funktionellt läs- och skrivkunnig är således aldrig skarp.

Uppskattningar av hur omfattande undervisning som är nödvändig för att en person skall bli "funktionellt litterat" har gjorts. I det sammanhanget har den tanken framförts att det finns en viss lägsta läsfärdighetsnivå man måste uppnå för att efter utbildningstidens slut kunna utnyttja färdigheterna praktiskt, t. ex. i vardagslivet, och på egen hand successivt förbättra dem. Den som inte når upp till denna nivå riskerar att efter utbildningen falla tillbaka till analfabetism.

I ALFAVUX-rapporten påpekades att UNESCO tidigare grovt har angett att en utbildningstid på fyra års heltidsundervisning är att betrakta som ett minimum för att man skall uppnå funktionell läs- och skrivfärdighet. Eftersom skolväsendets omfattning, inriktning och kvalitet växlar från land till land liksom de krav olika samhällen ställer på läs- och skrivfärdigheter, torde det i åtskilliga länder vara så att undervisningen först efter sex–sju läsår ger kunskaper och färdigheter som motsvarar vad fyra års utbildning ger i andra länder. Internationella jämförelser och undersökningar ger vid handen att den internationella fyraårs-nivån i stort motsvarar medelnivån i årskurs 3 i Sverige. På senare år har man ifrågasatt fyraårs-nivån som tillräcklig för att uppnå funktionell läs- och skrivfärdighet. En högre läsfärdighetsnivå, nämligen den som nås vid ca 13 års ålder och som i Sverige skulle motsvara medelnivån i årskurs 6 har, t. ex. av International Institute for Adult Literacy Methods in Iran (anknutet till UNESCO), ställts upp som ny norm.

11.2 Det moderna svenska samhällets krav på läs- och skrivfärdigheter

Ända fram på 1950-talet togs det för givet att analfabetism inom den vuxna befolkningen i Sverige var så gott som helt obefintlig. Den sociala, ekonomiska och tekniska utvecklingen under 1900-talet har inneburit ökade krav på alla medborgares läs-, skriv- och räknefärdigheter och kunskaper i samhälls- och naturorientering. Till detta kommer att Sverige sedan

1960-talet har tagit emot ett stort antal invandrare bl. a. från länder med en relativt stor andel analfabeter. Dessa människor har i Sverige ställts inför samma krav på läs- och skrivförmåga som man vant sig att kunna ställa i ett land utan analfabeter.

11.2.1 Överväganden

Det moderna svenska samhället ställer stora krav på sina invånares läs-, skriv- och räknefärdigheter. Det torde vara synnerligen svårt att fullgöra sina skyldigheter och tillvarata sina rättigheter i politiskt, socialt, ekonomiskt och kulturellt avseende om man saknar funktionella läs-, skriv- och räknefärdigheter, dvs. inte har uppnått en färdighetsnivå motsvarande medelnivån i årskurs 6 i grundskolan.

Om samhällets krav på medborgarnas kommunikationsfärdigheter skall kunna vara så högt ställda, måste samhällets utbildningsresurser vara dimensionerade därefter. Alla som saknar grundläggande läs-, skriv- eller räknefärdigheter och som kan tillgodogöra sig utbildning bör erbjudas utbildning som syftar till att ge dessa oundgängliga kunskaper och färdigheter.

Personer i det svenska samhället som saknar funktionella kommunikationsfärdigheter då det gäller läsa, skriva eller räkna bör också aktivt motiveras att delta i sådan undervisning. Varje kommun är skyldig att anordna grundvux för den som behöver sådan utbildning och alla grundvuxberättigade bör påverkas att delta i grundvux, även om skolplikt till grundvux ej finns.

11.3 Framtida behov av grundvux

Det finns inga undersökningar av det totala behovet av grundvux i Sverige. Vad som hittills finns att tillgå har redovisats av några FoU-projekt och av arbetsgruppen ALFAVUX. Resultaten sammanfattas här.

Under åren 1971–1974 genomfördes vid lärarhögskolan i Linköping en undersökning av hur olika läs- och skrivfärdigheter utvecklas genom skolåren från 7 till 19 års ålder (det s. k. LÄSK-projektet). Undersökningen visade bl. .a. att av eleverna i årskurs 9 saknade

3 % läs- och skrivförmåga motsv. årskurs 3 (specialklasselever)
5 % läs- och skrivförmåga motsv. årskurs 4
15 % läs- och skrivförmåga motsv. årskurs 6

Åren 1975–1976 genomfördes en undersökning av läs- och skrivförmågan hos 25- resp. 35-åringar, det s. k. VUXENLÄSK-projektet. Denna undersökning visade att för de flesta vuxna har en fortsatt positiv utveckling av läs- och skrivfärdigheterna skett efter skolgångens slut. För personer med mycket svag läsfärdighet har detta emellertid inte inträffat.

ALFAVUX uppskattade 1975 antalet analfabeter bland invandrarna till lägst 12 000 och högst 40 000. Antalet vuxna som inte uppnått funktionell läs- och skrivfärdighet antogs vara betydligt högre, över 40 000 bland invandrarna och kanske något hundratusental bland personer med svenska som

modersmål. Uppskattningarna var mycket osäkra. Bland vissa grupper antogs andelen analfabeter vara särskilt hög. Till dem hör invandrare från sydeuropeiska länder, särskilt kvinnor och zigenska invandrare. ALFAVUX framhöll att de svensktalande analfabeterna till största delen återfanns bland socialt, psykiskt eller fysiskt handikappade vuxna.

Då det inte finns någon undersökning som kartlägger det totala antalet grundvux-berättigade vuxna bland svenskar och invandrare, är det svårt att bedöma behovet av grundvux under t. ex. den närmaste tioårsperioden. SFI-kommittén har i sitt betänkande Svenskundervisning för vuxna invandrare (SOU 1981:86) uppskattat att ca 2 000 av de beräknade 15 000 nya invandrarna per år kommer att ha så bristfälliga läs- och skrivfärdigheter att det för dem blir aktuellt med grundvux.

SÖ konstaterade i februari 1979 i en skrivelse till regeringen att det är omöjligt att uppskatta antalet personer som har sådana läs- och skrivsvårigheter att de borde gå i grundvux. SÖ menade dock att det var ett åtskilliga gånger större antal än de som dittills hade sökt sig till utbildning. SÖ har i sina petita varje år sökt göra en uppskattning av antalet deltagare i och behovet av undervisningstimmar för grundvux under kommande budgetår. SÖ har i sin uppföljning av verksamheten varje år funnit att den fått större omfattning än vad som hade förutsetts. I den senaste långtidsbedömningen (1981) uttalade SÖ bl. a. följande:

Att närmare uppskatta behovet av grundutbildning för vuxna ställer sig svårt. Ett räkneexempel kan dock tjäna som visst underlag för att belysa problemets omfattning. Om varje år ca 3 % av årskullen lämnar grundskolans årskurs 9 utan att ha färdigheter som motsvarar medelnivån bland elever som gått ut årskurs 3 motsvarar detta ca 3 000 elever per år. Det är rimligt att förutsätta att kanske en tredjedel av dessa förr eller senare kommer att utnyttja grundutbildningen. Andelen i äldre årskullar torde vara minst lika stor varför ca 40 000 i yrkesverksam ålder skulle kunna vara presumtiva grundvux-studerande. Om dessa skulle erhålla utbildning vid grundvux under 1980-talet krävs ca 4 000 årsplatser, om utbildningstiden i genomsnitt kunde begränsas till ett år. Därtill kommer ett årligt tillskott om ca 1 000 17-åringar. Om – som hittills – studietiden normalt behöver uppgå till två år krävs ca 10 000 utbildningsplatser per år för *svenska* kursdeltagare. Därtill kommer ett inte obetydligt antal invandrare, vilka i dag utgör 80 % av kursdeltagarna. Även framdeles torde vuxna invandrare komma från länder med betydande analfabetism, varför behov av grundvux för invandrare kommer att finnas kvar.

11.3.1 Överväganden

Det är otillfredsställande att det inte är möjligt att göra tillförlitliga bedömningar vad gäller grundvux i framtiden på grund av att det inte gjorts någon kartläggning av behoven av utbildningen i fråga. SÖ:s räkneexempel, som i sig rymmer stor osäkerhet, belyser problemet.

Vi konstaterar, dels att Sverige även i framtiden kommer att ta emot invandrare och att en stor andel sannolikt kommer från länder med analfabetism, dels att grundvux av allt att döma under många år framåt kommer att rekrytera nya deltagare även bland svenskarna i vuxen ålder. Vi konstaterar också att andelen svenskar i grundvux hittills har ökat stadigt (se kap. 4). Grundvux är inte en tillfällig företeelse utan en utbildning som har

kommit för att stanna. Men också dessa konstateranden är otillräckliga. En effektiv och målmedvetet anordnad grundvux bör i framtiden i större utsträckning än f. n. bygga på reellt kända utbildningsbehov. Vi noterar att SCB i årets budgetproposition föreslås få medel för en löpande årlig statistik över grundvux.

De grundläggande kommunikationsfärdigheterna dels bland svenskar, dels i olika invandrargrupper, bör kartläggas. För att det skall vara möjligt måste alla tänkbara informationskällor utnyttjas, t. ex. SCB:s undersökningar av levnadsförhållanden, undersökningar vid inskrivning till militärtjänst. Fortfarande giltiga resultat från LÄSK-projektet, VUXENLÄSK-projektet, ALFAVUX och regionala och lokala inventeringar som gjorts kan också utgöra visst underlag för ett sådant arbete.

11.3.2 Förslag

Vi föreslår att SÖ får i uppdrag att inventera tillgänglig information om de grundläggande kommunikationsfärdigheterna dels bland svenskar, dels i olika invandrargrupper samt föreslå åtgärder att komplettera denna information. Syftet med kartläggningen är att säkrare än hittills kunna bedöma antalet deltagare i grundvux och behovet av undervisningstimmar.

11.4 Målgrupper för grundvux, intagning

11.4.1 Nuvarande bestämmelser

Den målgrupp som grundvux skall vända sig till beskrivs allmänt i förordningen dels med orden "sådana vuxna som saknar grundläggande kunskaper i läsning, skrivning eller matematik", dels genom inskränkningarna att förordningen inte gäller den som landstingskommun skall bereda undervisning enligt omsorgslagen och inte den som kan beredas grundutbildning i samband med arbetsmarknadsutbildning eller i arbetsmarknadsstyrelsens flyktingförläggningar. Man skall också ha permanent tillstånd att uppehålla sig i riket för att kunna tas in i grundvux. Därmed menas enligt SÖ:s anvisningar att en utlänning måste ha sådant uppehållstillstånd som kan ligga till grund för kyrkobokföring, eller om sådant tillstånd inte behövs, vara kyrkobokförd i riket. Dessutom finns bestämmelser om intagning i grundvux. Rätt att tas in har dels svensktalande som saknar kunskaper och färdigheter motsvarande medelnivån i årskurs 4 i grundskolan, dels icke svensktalande som har kortare utbildning än vad som motsvarar omkring fyra års heltidsstudier i Sverige eller saknar motsvarande kunskaper och färdigheter i att läsa, skriva eller räkna på sitt hemspråk. Lägsta intagningsålder är i princip 16 år.

11.4.2 Överväganden

Ett problem som ofta har påtalats är att grundvux får bedrivas upp t. o. m. årskurs 6 i grundskolan, men att reglerna för intagning anger att man för att få tas in måste ligga under genomsnittlig nivå i årskurs 4 i grundskolan.

Erfarenheterna har visat att nivån på en vuxens kunskaper och färdigheter då det gäller att läsa, skriva eller räkna inte låter sig fångas i ett enkelt resonemang som bygger på jämförelse med en fix årskurs i ett obligatoriskt skolsystem för barn. I prop. 1976/77:100 angavs målgruppen för grundvux vara sådana vuxna som saknar tillräckliga kunskaper och färdigheter i att läsa, skriva eller räkna för att kunna delta i annan vuxenutbildning på grundläggande nivå. Som exempel på sådana vuxenutbildningar angavs studiecirklar i prioriterade ämnen och AMU-kurser i allmänna ämnen. Också komvux grundskolkurser måste anses tillhöra vuxenutbildning på grundläggande nivå. I propositionen framhölls också att det alltid skall vara de faktiska kunskaperna och färdigheterna och inte längden på den utbildning som formellt genomgåtts, som skall avgöra om en person bör antas till grundvux eller inte. Vid bedömningen om sökande är behöriga att tas in i grundvux bör man enligt vår uppfattning snarare ta hänsyn till deras möjligheter att följa undervisningen i annan vuxenutbildning än jämföra med en viss nivå i grundskolan. Detta innebär att sökande som inte kan följa undervisningen i en grundskolkurs i komvux på grund av bristande färdighet i att läsa, skriva eller räkna är berättigad till undervisning i grundvux under förutsättning att stödundervisning i komvux inte räcker för att han skall kunna följa komvux-kursen.

En övre åldersgräns för intagning till grundvux har ibland diskuterats. Att få lära sig läsa och skriva och räkna måste dock enligt vår uppfattning betraktas som en rättighet även för äldre som inte fått tillfälle till det tidigare.

Enligt nuvarande bestämmelser är alla utvecklingsstörda över 23 år formellt sett berättigade att delta i grundvux, om de inte kan beredas lämplig utbildning genom omsorgsstyrelsen. I praktiken är detta möjligt endast om de utvecklingsstörda har förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen inom grundvux och göra sådana framsteg i studierna som står i rimlig proportion till utbildningens mål och studietidens längd. Eftersom grundvux svarar mot grundskolans låg- och mellanstadium och är nära sammankopplad med komvux, har även grundvux kompetensinriktning. Läroplan för komvux gäller också för grundvux. Särskoleformerna för barn och ungdomar har egen läroplan. Med hänvisning till ovanstående och till omsorgskommitténs förslag om en vuxensärskola (särvux) med en särskild läroplan omfattande grundskolutbildning och allmän gymnasieutbildning anser vi att utvecklingsstörda vuxna inte bör tillhöra grundvux målgrupp utom när utvecklingsstörningen är så lindrig att de kan integreras i en reguljärt bedriven grundvux av normal omfattning och struktur.

11.4.3 Förslag

Vi föreslår att bestämmelserna om intagning till grundvux ändras så att det klart framgår att alla vuxna som saknar de kunskaper och färdigheter i att läsa, skriva eller räkna som fordras för att, eventuellt med hjälp av stödundervisning, delta i annan vuxenutbildning på en nivå som är jämförbar med grundskolans högstadium, har rätt att tas in i grundvux. Det bör observeras att vårt förslag inte innebär någon ändring i sak av grundvux målgrupp enligt riksdagens beslut.

Vi föreslår också att utvecklingsstörda vuxna inte skall tillhöra grundvux målgrupp annat än i de fall de kan följa reguljär grundvux-utbildning.

11.5 Rekrytering

Vi har i kap. 5 redovisat några av de erfarenheter som gjorts i samband med rekryteringen till grundvux.

11.5.1 Överväganden

Rekrytering till grundvux och information om utbildningen innebär i åtskilliga avseenden komplicerade problem.

I flera undersökningar rörande vuxentubildning har den iakttagelsen gjorts att den egentliga målgruppen för studier på grundläggande nivå är svår att nå och ofta ännu svårare att förmå att delta i utbildning. Detta torde, enligt vår uppfattning, i särskilt hög grad gälla grundvux målgrupp. Redovisningen i kap. 5 av deltagarnas utbildningsbakgrund och hur deltagarna fått information om grundvux ger en uppfattning om vilka insatser den framtida rekryteringen till grundvux kräver i fråga om information och uppsökande verksamhet.

Det finns dock speciella problem med informationen om grundvux, eftersom vanliga informationsvägar inte fungerar särskilt väl. Så kan t. ex. skriftlig information om grundvux i allmänhet bara riktas till personer som man tror kan komma i kontakt med sådana som har behov av grundvux. Detta innebär bl. a. att kommunerna måste använda alla tänkbara kontaktkanaler och många olika medier i sin strävan att nå ut med informationen om grundvux. Det bör vara varje kommuns mål att nå alla som kan tänkas ha behov av grundvux.

De skyldigheter förordningen lägger på varje kommun då det gäller att informera om grundvux och att samverka med andra utbildningsanordnare, myndigheter och arbetsmarknadens parter i syfte att nå dem som behöver grundvux och motivera dem att delta i utbildningen kräver såväl systematik och regelbundenhet som ekonomiska och personella resurser. Vi vill här påpeka att det s. k. schablontillägget kan användas till information och uppsökande verksamhet. SÖ:s uppföljning av verksamheten i grundvux 1980 visade att kommunerna använde endast en mycket begränsad del av schablontillägget till information och rekryteringsinsatser.

Bland skolans vanligaste samarbetspartners när det gäller information och rekrytering märks särskilt olika sociala myndigheter, skyddskonsulenter, kriminalvårdsanstalter, sjukhus och företag/arbetsplatser. Enligt vår uppfattning har de ovan beskrivna insatserna haft stor betydelse för den rekrytering som hittills skett till grundvux. Vi anser trots detta att informations- och rekryteringsarbetet måste utvecklas och byggas ut. Det framgår t. ex. av SÖ:s rapport från 1980 att stora och medelstora kommuner i allmänhet gjort relativt omfattande informationsinsatser under det att kommuner som saknade grundvux informerat i mycket liten omfattning. Några (19 %) av dessa kommuner hade inte alls informerat om utbildningen.

Varje kommun bör ha ett eget, dvs. kommunspecifikt, informationsmaterial om grundvux. 1980 hade vanligen endast större och medelstora kommuner utarbetat sådant material, medan de små kommunerna i allmänhet inte utarbetat eget informationsmaterial. Det utarbetade informationsmaterialet var oftast på svenska, i några fall på olika invandrarspråk. Vi anser att information om grundvux bör finnas på de flesta av de språk som finns representerade i kommunen i fråga.

Vi vill också peka på att SÖ:s information om grundvux på svenska och vissa vanliga invandrarspråk har utnyttjats för att informera om och rekrytera till grundvux. Totalt ansåg 88 % av skolledarna i 1980 års grundvux-rapport att den varit betydelsefull för rekryteringen till grundvux. Mest positiva var skolledarna i de stora kommunerna. SÖ bör därför även i framtiden utarbeta servicematerial kring information om grundvux som underlag för kommunernas egna informationsmaterial.

Informationsinsatserna måste vara återkommande, och olika medier måste användas. I kap. 5 beskrev vi ett mycket lyckat försök med information om och rekrytering till grundvux som Utbildningsradion genomförde 1980. Utbildningsradion återkommer under våren 1982 med en ny informations- och rekryteringskampanj, då man återutsänder programmen och på nytt ordnar en telefonsluss. Enligt vår mening har Utbildningsradion viktiga uppgifter att fylla, dels att fortsätta att informera om läs- och skrivsvårigheter och vad man kan göra åt dem, dels att hjälpa till att rekrytera till studier. Vi utgår ifrån att kommunerna löser de informations- och rekryteringsproblem som finns så att de som behöver grundvux får information om utbildningen.

11.6 Grundvux – en kompetensinriktad utbildning

Grundvux skall medverka till att förverkliga vuxenutbildningens allmänna mål genom att anordna grundläggande utbildning på en nivå som motsvarar högst årskurs 6 i grundskolan. Inom ramen för denna allmänna målsättning syftar grundvux till att förmedla kunskaper och färdigheter som är oundgängliga för den enskilde i samhället och som kan utgöra grund för yrkesutövning och vidareutbildning. Grundvux syftar också till att utveckla de studerandes förmåga att kritiskt undersöka sin egen situation och det omgivande samhället och stimulera dem till att medverka i samhällets utveckling. Dessutom gäller för grundvux f. n. tillämpliga delar av mål och riktlinjer enligt läroplan för grundskolan. Fr. o. m. läsåret 1982/83 gäller i stället mål och riktlinjer enligt läroplan för komvux i tillämpliga delar också för grundvux.

Utbildningen inom grundvux omfattar undervisning i att tala, läsa, skriva och räkna. Samhällsorienterande och naturorienterande moment ingår också i utbildningen. För grundvux finns inte någon centralt fastställd kurs- och timplan för separata ämnen. Inget moment inom grundvux utgör således ett separat ämne. Hela grundvux är en sammanhängande studiegång och betraktas som en helhet. Deltagarna i grundvux inplaceras i utbildningen på den nivå där de har förutsättningar att följa undervisningen. Det konkreta innehållet i undervisningen i grundvux bestäms av skolformens syfte, deltagarens behov, intressen, förutsättningar och erfarenheter. Det betyder

bl. a. att friheten vad gäller såväl innehåll som arbetsformer i grundvux är mycket stor och ytterst bestäms av deltagare och lärare.

11.6.1 Överväganden

Grundvux syftar till att ge kunskaper och färdigheter i att läsa, skriva och räkna motsvarande årskurs 6 i grundskolan och dessutom vissa kunskaper i samhällsorienterande och naturorienterande ämnen. Undervisningen i grundvux bör fortgå så länge deltagaren på ett tillfredsställande sätt kan tillgodogöra sig ytterligare utbildning. Målet är att deltagaren efter genomgången grundvux skall ha tillräckliga kunskaper och färdigheter för att kunna fortsätta sina studier på en nivå motsvarande grundskolans högstadium i annan vuxenutbildningsform, t. ex. komvux, folkhögskola eller AMU. Detta innebär att en deltagare som nått detta mål skall hänvisas till annan utbildning.

Grundvux syfte att förmedla kunskaper och färdigheter som kan utgöra grund för yrkesutövning och vidareutbildning innebär att grundvux bör ses som en kompetensinriktad utbildning. Denna kompetensinriktning är ett viktigt skäl till att det bör finnas en läroplan för grundvux.

Både kompetensinriktningen och behovet att tillförsäkra deltagarna rätt till en likvärdig utbildning leder till att innehållet i grundvux bör preciseras mera än hittills. Särskilt innehållet i de samhällsorienterande och naturorienterande momenten behöver specificeras.

Det är dock inte lämpligt att fastställa tim- och kursplaner för grundvux, eftersom målgruppen är mycket heterogen vad gäller både förkunskaper och målsättning med studierna. En kraftig individualisering av undervisningens innehåll och stora skillnader mellan olika grupper av deltagare i grundvux är den verklighet lärare inom grundvux har att räkna med. De önskemål om en specificering av innehållet i de samhällsorienterande och naturorienterande momenten som framförts bottnar inte sällan i erfarenheten att lärare kan ha olika uppfattning om vad och hur mycket denna undervisning skall omfatta. Såväl innehållslig specificering och prioritering som central och lokal viljeinriktning kan komma till uttryck och vara vägledande för arbetet inom grundvux, om SÖ får i uppdrag att utarbeta kommentarmaterial och om lokala arbetsplaner utarbetas för varje skolenhet.

Fr. o. m. läsåret 1982/83 gäller mål och riktlinjer enligt läroplan för komvux i tillämpliga delar också för grundvux. Grundvux skiljer sig emellertid också i väsentliga avseenden från utbildning inom komvux. Vi har därför ansett det nödvändigt att utarbeta vissa tillägg om grundvux att fogas till mål och riktlinjer. I tillägget, som översänts till regeringen som bilaga 4 till skrivelse den 2 december 1981, behandlas bl. a. mål och målgrupper för grundvux, undervisningens innehåll och uppläggning, metoder och arbetsformer. Vi konstaterar där att grundvux omfattar utbildning på vitt skilda nivåer. Vi föreslår bl. a. att grundvux för invandrare bör ha ett annorlunda innehåll och en annan uppläggning på t. ex. den mest elementära nivån än vad grundvux för svenskar bör ha. Grundvux bör för den som har ett annat modersmål än svenska innehålla undervisning i svenska upplagd som undervisning i ett främmande språk.

11.6.2 Förslag

Vi föreslår
att SÖ får i uppdrag att utarbeta kommentarmaterial för grundvux, och att lokala arbetsplaner skall utarbetas för grundvux liksom för komvux.

11.7 Undervisning på hemspråk resp. på svenska och undervisning i svenska språket

Det är av fundamental betydelse i ett modernt och mångkulturellt samhälle som det svenska, att dess invånare har funktionella läs- och skrivfärdigheter. Detta gäller såväl svensktalande som icke svensktalande människor.

Förordningen pekar på möjligheten för icke svensktalande vuxna att få undervisning på hemspråket inom grundvux. Detta förutsätter givetvis att språket i fråga har skriftsystem.

För att uppfylla syftet med grundvux måste dock – även om undervisningen inledningsvis bedrivits på hemspråket – efter hand läsning och skrivning på svenska komma in i undervisningen. I förordningen om grundvux finns emellertid ingen antydan om att grundvux innebär undervisning i svenska språket.

Det har i flera sammanhang hävdats, bl. a. i gymnasieinspektörsrapporter, att vissa kvalitativa problem inom grundvux i hög grad beror på att läs- och skrivinlärningen för icke svensktalande skett, och sker, på svenska och inte på hemspråk. I SÖ:s uppföljning av verksamheten inom grundvux 1980 påpekas att 74 % av deltagarna är invandrare och att endast 36 % av invandrarna i grundvux helt eller delvis får sin undervisning på hemspråket.

Orsakerna är flera till att andelen invandrare, som helt eller delvis undervisas på hemspråket, inte är större. Det råder t. ex. brist på kompetenta hemspråkslärare. Vidare har vissa språk ett så annorlunda skriftsystem, jämfört med det svenska, att senare läsinlärning på svenska knappast skulle underlättas av att deltagaren lärt sig läsa och skriva på sitt modersmål. Andra orsaker är att invandrare med flera olika hemspråk undervisas i samma grupp, speciellt i kommuner med liten omfattning av grundvux, och att invandrare ibland hellre vill få undervisning enbart på svenska.

Grundvux påverkar inte invandrares rätt att delta på betald arbetstid i grundläggande undervisning i svenska för invandrare. Denna undervisning har utretts av SFI-kommittén, som i sitt slutbetänkande Svenskundervisning för vuxna invandrare (SOU 1981:86) lagt fram sina förslag.

11.7.1 Överväganden

Det borde vara en självklar rättighet att få lära sig läsa och skriva på sitt modersmål, om man så önskar. Vi anser därför att rätten att undervisas på och i hemspråk inom grundvux bör bibehållas.

Det är enligt vår uppfattning av stor vikt att man i undervisningsgrupper med icke svensktalande deltagare skiljer mellan å ena sidan allmän

språkinlärning i och på svenska och å andra sidan läs- och skrivinlärning på svenska.

För att läs- och skrivinlärning skall kunna bedrivas effektivt på ett främmande språk krävs relativt goda färdigheter i att förstå och tala språket. En omfattande undervisning häri måste alltså föregå eller integreras med alfabetiseringsundervisningen. Svenska språket är ett nyckelämne för alla icke svensktalande deltagare i grundvux, även för dem som alfabetiseras på sitt modersmål. De har behov av undervisning i svenska, eftersom läsning och skrivning på svenska efter hand kommer in i undervisningen.

Vi har som en konsekvens av detta i vår skrivelse den 2 december 1981 till regeringen angående komplettering av läroplan för komvux föreslagit att all grundvux för den som har ett annat modersmål än svenska bör innehålla undervisning i svenska som ett främmande språk, även då undervisningen i övrigt sker på hemspråk.

Enligt SÖ:s föreskrifter och anvisningar om grundvux bör undervisning inom grundvux helst ges före undervisning i svenska för invandrare. Efter genomgången grundvux kan invandraren delta i svenska för invandrare anordnad av studieförbund. Genomgången sådan svenskundervisning utgör dock inte något hinder för att senare delta i grundvux. Det finns alltså icke svensktalande invandrare som är i behov av och har rätt att delta såväl i svenska för invandrare som i grundvux. Målgruppen är således i stora stycken gemensam för båda utbildningarna. Enligt vår bedömning bör sådana vuxna invandrare som är berättigade att delta i grundvux och som saknar en funktionell språkkompetens i svenska, som kan ligga till grund för en effektiv läs- och skrivinlärning på svenska, också i framtiden vara berättigade att delta även i svenska för invandrare.

Vi vill påpeka att detta s. k. dubbla berättigande att delta i båda dessa utbildningar inte gäller invandrare som kan läsa och skriva på sitt modersmål med en färdighet som överstiger vad som motsvaras av fyra års heltidsstudier i Sverige. De har endast vad som kan kallas språkspecifika övergångssvårigheter *och är inte* berättigade till grundvux men väl till svenska för invandrare.

För de flesta icke svensktalande som också saknar elementära läs- och skrivfärdigheter torde det vara mycket svårt att nå upp till grundvux mål inom ramen för den undervisningsvolym som nuvarande bestämmelser om timersättning medger. Detta förhållande är bakgrunden till att vi anser att språkundervisning i svenska visserligen skall ingå i grundvux för denna kategori invandrare men inte kan ersätta utan enbart komplettera den språkundervisning som kan ges inom ramen för svenska för invandrare.

11.8 Heltids- eller deltidsstudier i grundvux

Någon central bestämmelse om hur många timmar per vecka eller hur lång tid den enskilde deltagaren får delta i grundvux finns inte. Inte heller finns det något högsta timtal för undervisningen totalt per individ utöver den begränsning som gäller för timersättning. Utbildningen kan således i princip fortsätta till dess deltagaren uppnått den kunskaps- och färdighetsnivå som fordras för att kunna påbörja annan vuxenutbildning på en nivå jämförbar

med grundskolans årskurs 7.

Enligt de rapporter av olika slag som finns har det nuvarande systemet med timersättning stora negativa effekter på organisationen av undervisningen och därmed på den pedagogiska situationen i grundvux och på de resultat som uppnås.

Den kritik som framförts innebär bl. a. följande:

- Undervisningen bedrivs på heltid, inte av pedagogiska skäl utan för att deltagarna skall kunna försörja sig.
- En studieovan person kan inte tillgodogöra sig undervisning på heltid.
- Heltidsstudier medför att den tid som deltagaren är berättigad till timersättning "går åt" på ungefär två år, vilket är en alltför kort tidsrymd för att en icke-svensktalande analfabet skall kunna få de kunskaper och färdigheter som krävs för att hävda sig i det svenska samhället.
- Timersättningen faller bort helt när undervisningen ställs in t. ex. på grund av studiedag, lov eller liknande.
- 2 220 lektionstimmar är inte tillräckligt för att t. ex. en invandrare som är analfabet skall uppnå en grund för vidareutbildning.

De senaste rapporterna visar också att man i dag i mycket högre grad än tidigare låter deltagarna börja sina studier i grundvux på deltid och inte på heltid. Man låter numera deltagarna oftare än tidigare gå så många timmar per vecka i utbildningen som de effektivt kan tillgodogöra sig undervisningen.

11.8.1 Överväganden

Vi anser det inte troligt att analfabeter och andra studieovana som inte lärt sig att studera eller inte har studerat på länge har förutsättningar att effektivt tillgodogöra sig heltidsundervisning.

Det tycks vara svårt att få maximal effekt av grundvux om den organiseras som heltidsundervisning. Undervisningen bör i regel hellre bedrivas på deltid. Det vore lämpligt om man kunde kombinera studier i grundvux med andra aktiviteter som t. ex. arbete eller yrkesutbildning.

Om grundutbildningen oftare än nu anordnas som deltidsstudier kan den sträckas ut över en längre period och ge betydligt bättre resultat. För deltagare som inte har sin försörjning genom grundvux bör detta inte vara något problem. De får även i fortsättningen den lägre timersättningen för de timmar de deltar i undervisningen. Sökande som har anställning bör uppmuntras att ta tjänstledigt från sitt arbete på högst halvtid för att delta i grundvux. De kan då bibehålla del av sin lön och kombinera den med timersättningen. Det antal lektionstimmar deltagaren undervisas per vecka bör spridas ut på ett ändamålsenligt sätt, t. ex. på tre eller fyra av veckans dagar. Studier i grundvux bör så ofta som det är lämpligt och möjligt kombineras med arbete. Arbetslivet erbjuder naturliga möjligheter att tillämpa förmågan att tala, läsa, skriva och räkna. Skola och arbete kan på så sätt stödja varandra och samverka så att de uppsatta målen nås. Det bör också vara möjligt att kombinera grundvux med grundläggande undervisning i svenska för invandrare.

Heltidsstudier skall naturligtvis fortfarande vara möjliga, om pedagogiska

skäl talar för det. Deltagare som kan tillgodogöra sig mer än halvtidsstudier, bör givetvis tillåtas att passera grundvux-nivån så fort det går för att sedan kunna gå vidare i annan utbildning utan onödig försening. Heltidsstudier i större grupper bör också kunna vara ett sätt att under avslutningsskedet i grundvux förbereda deltagarna för övergång till komvux, folkhögskola eller AMU.

De tendenser som under senare tid kunnat förmärkas inom grundvux, dvs. att allt fler läser på deltid, bör vara normerande för framtiden.

11.8.2 Förslag

Vi föreslår

att grundvux i huvudsak bedrivs som deltidsstudier med i regel högst 15 lektionstimmar per vecka,

att grundvux bedrivs som heltidsstudier endast då deltagaren effektivt kan tillgodogöra sig en sådan utbildningsvolym per vecka.

11.9 Statsbidragssystemet i grundvux

När grundvux i sin nuvarande form infördes den 1 juli 1977 skapades ett statsbidragssystem som var ganska invecklat. För varje ny deltagare i grundvux i kommunen utgick statsbidrag för ytterligare ett antal undervisningstimmar. Antalet timmar som tillkom varierade dock beroende på hur undervisningen organiserades. Statsbidrag utgick enligt följande

För grupp om	1 deltagare utgick	7	lektioner per vecka
”	2	12	
”	3	18	
”	4	20	
”	5	22	
”	6	24	
”	7	28	
”	8	28 +7	
”	9	28 + 12 osv.	

Detta statsbidragssystem var alltså baserat på undervisningsgrupper. I viss mening innebar systemet en stor frihet. Kommunerna fick själva lägga upp organisationen av grundvux vad gäller gruppsammansättning, gruppstorlek, antalet deltagartimmar per vecka och antalet undervisningsveckor per år.

Fr. o. m. den 1 juli 1981 infördes ett nytt statsbidragssystem för grundvux. Enligt det nya, och nu gällande, statsbidragssystemet utgår statsbidrag för sju lektioner per vecka för varje grundvux-deltagare i en kommun upp t. o. m. fyra deltagare, och fr. o. m. den femte deltagaren i kommunen utgår statsbidrag för fyra timmar per vecka för varje nytillkommande grundvux-deltagare. Statsbidraget har hela tiden utgått för 37 veckor per läsår. Reglerna för statsbidrag gäller *beräkningen* av bidraget men låser inte användningen av de statsbidragsberättigade timmarna.

Inom den timram som erhålls har kommunerna fortfarande frihet att

utifrån deltagarnas individuella behov av och möjligheter att tillgodogöra sig undervisning besluta hur undervisningsgrupperna skall vara sammansatta och hur timresursen skall fördelas, hur många timmar per vecka och hur många veckor under året de studerande skall delta i utbildningen. Förändringen av statsbidragssystemet kan sägas innebära en styrning mot gruppundervisning och därigenom en besparing.

Av SÖ:s senaste rapport om verksamheten inom grundvux (uppgifter insamlade i mars 1981) framgår att antalet kommuner som anordnade grundvux var 243, dvs. 87 %. Deltagarantalet var 8 042. Dessa deltagare berättigade kommunerna att sammanlagt rekvirera statsbidrag för 1 284 233 undervisningstimmar exkl. schablontillägg. Antalet statsbidragsberättigade undervisningstimmar (lärartimmar) är alltså betydande i förhållande till antalet deltagare.

Riksdagen har nu beslutat att en expansion av grundvux fr. o. m. budgetåret 1982/83 endast får ske på bekostnad av komvux.

Utöver statsbidrag till lärarkostnader för undervisningstimmar inom grundvux utgår statsbidrag för kostnader för information och uppsökande verksamhet, studiehandledning, studie- och yrkesorientering, studiebesök, kurativa insatser, tolkning samt stödundervisning i samband med grundvux i form av ett schablontillägg. Detta statsbidrag motsvarar lärarlönekostnaderna (BT 12:0) för 15 % av antalet lektioner i grundvux i kommunen under redovisningsåret.

11.9.1 Överväganden

Det nu gällande statsbidragssystemet för grundvux, som infördes fr. o. m. den 1 juli 1981, innebar en förenkling.

Vi anser att det nu gällande statsbidragssystemet gör det möjligt att anordna en ändamålsenlig grundutbildning. Vi förordar därför ingen principiell förändring i det nuvarande statsbidragssystemet. Inte heller finner vi anledning att föreslå några förändringar i de regler som nu gäller beträffande rätt till enskild undervisning och bildande av grupper.

Vi har emellertid i kap. 5 konstaterat att antalet deltagare i grundvux sannolikt skulle vara väsentligt större än det är nu, om alla som har behov av sådan undervisning också skulle få det.

Vi anser att det är nödvändigt att bibehålla principen att alla grundvuxberättigade, som önskar undervisning, också skall få påbörja sina studier relativt omgående. Vi anser vidare att ansträngningar bör göras för att motivera så många som möjligt att delta i grundvux.

Riksdagsbeslutet om en gemensam timram för komvux och grundvux innebär emellertid, att en sådan expansion av grundvux med nuvarande relativt frikostiga statsbidragssystem skulle leda till att komvux omfattning måste begränsas på ett sätt som inte är önskvärt eller möjligt.

Vi har också konstaterat att erfarenheterna visar att det är svårt att få maximal effekt av undervisningen i grundvux, om den organiseras som heltidsstudier. Därför har vi föreslagit att grundvux som regel skall bedrivas som deltidsstudier med högst 15 lektionstimmar per vecka. Eftersom heltidsundervisning inte längre bör vara det vanliga utan endast förekomma, då det är pedagogiskt motiverat, bör statsbidragssystemet modifieras genom

en viss minskning av resurstilldelningen per deltagare. En sådan av pedagogiska skäl motiverad minskning av timresursen per deltagare leder till att antalet deltagare i grundvux kan tillåtas öka inom en bibehållen totalram av undervisningstimmar i riket, utan att verksamheten i komvux stryps på ett oacceptabelt sätt.

En viss minskning av resurstilldelningen per deltagare i grundvux innebär, utöver att halvtidsstudier bör bli det vanliga, att den genomsnittliga gruppstorleken kan behöva öka något. I stora kommuner, som redan har grupper på olika färdighetsnivåer, med olika hemspråk osv., bör detta inte erbjuda alltför svårbemästrade problem. Däremot måste enligt vår uppfattning de mindre kommunernas svårigheter att bilda homogena grupper i grundvux beaktas.

Vi vill belysa dessa frågor med några exempel.

En kommun som har fyra deltagare i grundvux kan inom ramen för det nu gällande statsbidragssystemet anordna grundvux under 1 036 lektionstimmar per år. Om de fyra deltagarna grupperas i två grupper om tre resp. en deltagare, är det möjligt att anordna undervisning under 37 veckor med 18 lektionstimmar per vecka i gruppen om tre deltagare och med 10 lektionstimmar per vecka i enskild undervisning för kommunens fjärde deltagare. Om gruppen med tre deltagare i stället vill studera under fler veckor under året än 37, medger systemet t. ex. 15 lektioner per vecka under drygt 44 veckor för gruppen. Går det att undervisa kommunens fyra deltagare i en enda grupp, skulle det vara möjligt att anordna utbildning med t. ex. 23 lektioner per vecka under 45 veckor. Det är sannolikt att deltidsstudier i mindre grupp är lämpligt under första delen av grundvuxstudierna, medan heltidsstudier i större grupp bör anordnas mot slutet, som förberedelse för fortsatta studier av annat slag.

Vi drar av denna exemplifiering slutsatsen att det nu gällande statsbidragssystemet möjliggör anordnandet av en väl fungerande grundvux i kommuner med få deltagare. Det är av stor betydelse att inte försämra situationen för kommuner av detta slag. Vi anser därför att ingen förändring bör göras av timtilldelningen för de fyra första deltagarna i en kommun.

I ett annat exempel vill vi belysa situationen i en kommun med 40 deltagare i grundvux. En sådan kommun har med nuvarande statsbidragssystem rätt till statsbidrag för sammanlagt 6 364 lektioner per år. Om vi antar att dessa 40 deltagares färdighetsnivå och modersmål gör att de bör bilda 11 grupper av olika storlek, med t. ex. 8 + 6 + 5 +5 + 5 + 3 + 3 + 2 + 1 + 1 + 1 deltagare, kan timresursen exempelvis fördelas så att alla grupperna undervisas under 37 veckor med resp. 28, 28, 28, 28, 15, 15, 10, 8, 5, 5 och 2 lektioner per vecka. Enligt vår uppfattning bör emellertid högst halvtidsundervisning vara regel. Om alla heltidsgrupperna i stället undervisas 15 lektioner per vecka och de övriga som förut, erfordras totalt 4 440 timmar. Som vi tidigare redovisat, anser vi emellertid att undervisningen om möjligt bör pågå under längre tid än 37 veckor. Om statsbidragssystemet exempelvis förändras så att tre i stället för fyra timmar erhålls per deltagare fr. o. .m. den femte deltagaren, skulle en kommun med 40 deltagare disponera totalt 5 032 timmar per år. Med samma gruppindelning som tidigare och med högst halvtidsundervisning skulle denna resurs räcka till undervisning under i det närmaste 42 veckor (41,9). Med ökad gruppstorlek skulle resursen räcka till undervisning

under ytterligare några veckor.

Ett tredje exempel belyser situationen i en av landets största grundvuxkommuner, nämligen Göteborg. I Göteborg anordnas grundvux av sex av kommunens sju särskilda skolenheter för komvux. Läsåret 1980/81 redovisade Göteborg enligt SCB:s statistik 661 deltagare i grundvux. Dessa deltagare berättigade kommunen att, enligt det nu gällande statsbidragssystemet, rekvirera statsbidrag för 98 272 undervisningstimmar. Av en rapport från Göteborgs skolförvaltning framgår att den utnyttjade totala undervisningsvolymen inom grundvux i kommunen under läsåret 1980/81 var 98 075 undervisningstimmar. Antalet undervisningsgrupper under det angivna läsåret var 153 grupper. Antalet deltagare per undervisningsgrupp uppgick till 4,3 i genomsnitt. Enligt till SCB nyligen (vecka 10 1982) redovisad statistik deltar 920 deltagare i grundvux i Göteborg under läsåret 1981/82. Undervisningen bedrivs i sammanlagt 147 undervisningsgrupper. Antalet deltagare per grupp blir genomsnittligt 6,3. Det nu gällande statsbidragssystemet medger Göteborg att rekvirera statsbidrag för 136 604 undervisningstimmar för läsåret 1981/82. Enligt uppgift från undervisningsavdelningen i Göteborg krävs 98 110 undervisningstimmar totalt under det angivna läsåret för de 920 deltagarnas undervisning. Denna totala undervisningsvolym rymmer stora skillnader i organisatoriskt och administrativt avseende mellan de skolenheter i kommunen som anordnar grundvux.

Vi konstaterar att Göteborg kan bedriva en ändamålsenlig grundvux inom ramen för en väsentligt mindre total undervisningsvolym, dvs. de tidigare angivna 98 110 undervisningstimmarna, än vad statsbidragssystemet maximalt kan medge. Vi konstaterar också att det inom den utnyttjade undervisningsvolymen ryms stora pedagogiska och organisatoriska variationer mellan de olika enheterna som anordnar grundvux. Såväl enskild undervisning som heltidsstudier förekommer. En förändring av statsbidragssystemet fr. o. m. den femte deltagaren så att resurserna minskas från fyra till tre timmar per deltagare skulle för Göteborgs del innebära att de 920 deltagarna berättigar till 102 712 undervisningstimmar för ett redovisningsår, vilket är 4 602 timmar mer än vad som enligt vad vi erfarit kommer att utnyttjas för verksamheten i kommunen.

Vi drar av denna exemplifiering slutsatsen att också kommuner med stor omfattning av grundvux utan olägenheter kan öka gruppstorleken och ta in fler deltagare i grundvux. En sådan ökning av antalet deltagare bör enligt vår bedömning vara fullt möjlig, utan att den totala undervisningsvolymen i grundvux i kommunen behöver öka i den omfattning de nu gällande statsbidragsbestämmelserna medger.

Vi har också uttalat oss för att det bör vara möjligt att t. ex. under en avslutande period i grundvux bedriva heltidsstudier. Detta bör ibland kunna genomföras genom att man slår samman t. ex. två mindre halvtidsgrupper till en, vilket inte kräver utökade resurser. En sådan sammanslagning av grupper är emellertid inte tänkbar i alla lägen. Resurser måste dock alltid finnas för att möjliggöra heltidsstudier i den omfattning som är pedagogiskt lämpligt.

Schablontillägget inom grundvux betraktas av lärare och skolledare inom grundvux som en omistlig resurs. Den uppfattningen finns väl dokumenterad i såväl SÖ:s rapporter om grundvux som i de gymnasieinspektörsrapporter

som behandlar grundvux.

Schablontillägget inom grundvux har ett vidare användningsområde än schablontillägget inom komvux. Schablontillägget för grundvux kan också användas till information och uppsökande verksamhet, studiebesök, kurativa insatser och tolkning.

I kap. 5 har vi redovisat de stora behov som finns att tillfredsställa med hjälp av schablontillägget. Erfarenheterna har visat att det i kommuner med liten omfattning av grundvux är svårt att få schablontillägget att räcka till de mest prioriterade behoven. Även mot denna bakgrund finns det därför anledning att överväga en höjning av schablontillägget.

Även våra överväganden i det föregående att minska resurstilldelningen per deltagare ger oss anledning att överväga en höjning av schablontillägget. Syftet med att minska statsbidraget för undervisning är ju bl. a. att motivera kommunerna att i större utsträckning anordna gruppundervisning på deltid. Det kan emellertid leda till ett ökat behov av stödundervisning bl. a. därför att grupperna i många fall blir mycket heterogena. Vi anser att en del av den besparing som uppkommer vid en minskning av timresursen bör användas till en höjning av schablontillägget för att därigenom kompensera en del av minskningen.

Schablontillägget för grundskolkurser i komvux är 25 %, dvs. högre än schablontillägget för gymnasieskolkurser. Det motiveras av att kursdeltagare i grundskolkurser har betydligt större behov av stödundervisning. Det torde i hög grad gälla även deltagare i grundvux. Schablontillägget för grundvux har dessutom flera användningsområden – såsom vi ovan redovisat. Det finns därför enligt vår uppfattning ingen anledning att ha ett lägre schablontillägg för grundvux än för grundskolkurser inom komvux.

Det bör noteras att vi för komvux föreslår (i kap. 16) att statsbidraget för undervisning och schablontillägget skall utgöra en totalresurs men att statsbidraget för grundvux även i fortsättningen skall vara uppdelat på en undervisningsresurs och ett schablontillägg.

Statsbidrag för tekniska stödåtgärder för handikappade inom grundvux behandlas i avsnitt 16.8.

11.9.2 Förslag

Vi föreslår

att statsbidraget till undervisning inom grundvux ändras så att det fr. o. m. den femte eleven utgår för tre undervisningstimmar i stället för fyra per vecka under 37 veckor av ett redovisningsår,

att schablontillägget för grundvux ändras så att det utgår för 25 % i stället för 15 % av antalet lektioner i grundvux i kommunen under redovisningsåret.

11.10 Grundvux förläggning i tid

För komvux gäller de terminstider som skolstyrelsen bestämmer. Ofta överensstämmer terminstiderna med ungdomsskolans tider. Det förekommer dock att komvux genom särskilda överenskommelser med lärare och

övrig personal bedriver undervisning även på sådan tid som för skolan i övrigt är ferietid. Efter hand som nya utbildningar har inordnats i komvux har också många avsteg gjorts beträffande tidpunkten för kursstart och kursavslutning från den terminsbundna undervisningen. Kvällsundervisning är fortfarande också mycket vanlig i komvux.

Grundvux kan också pågå under fler veckor än 37 per år. Det normala är dock att grundvux i stort sett följer grundskolans terminstider. Detta beror inte på pedagogiska och arbetslivsbaserade krav utan på det faktum att de flesta grundvux-lärarna har sin fasta förankring i grundskolan och inte i komvux.

11.10.1 Överväganden

Vi har tidigare hävdat att deltagarna i grundvux av pedagogiska skäl hellre bör studera på deltid än på heltid. Av samma skäl bör de också delta i undervisning under flertalet av veckans arbetsdagar. Erfarenheterna har visat att långa ferier och andra avbrott i undervisningen negativt påverkar inlärningen och behållningen. Det förtroende och den stadga som byggts upp i undervisningssituationen bryts, de nyförvärvade kunskaperna och färdigheterna faller lätt i glömska osv. Det finns därför starka skäl som talar för att undervisningen i grundvux pågår under fler veckor än 37 under ett redovisningsår. Det bör vara möjligt att genom avtal komma fram till en uppläggning av verksamhetsåret i grundvux, som tar hänsyn till de nackdelar som långa lov innebär för deltagarna.

Den förändring som är på gång i komvux mot ett längre arbetsår och som SFI-kommittén förutsätter för svenskundervisningen för invandrare bör också gälla för grundvux. Det betyder att undervisningsskyldigheten i veckotimmar omvandlas till undervisningstimmar per år. Det bör vanligen leda till att undervisningen i grundvux sprids över fler än 37 veckor.

11.10.2 Förslag

Vi föreslår att undervisningsvolymen för lärarna i grundvux per år beräknas på motsvarande sätt som för lärarna i komvux.

11.11 Några konsekvenser för timersättningssystemet

Undervisningstiden i grundvux är inte maximerad. Den som deltar i grundvux kan få timersättning enligt förordningen om timersättning vid Grundutbildning för vuxna (SFS 1976:327). Timersättningen är maximerad. Den utgår för högst 28 lektionstimmar i veckan och sammanlagt för högst 1 120 lektionstimmar eller – om särskilda skäl finns – allra högst för 2 220 lektionstimmar. Deltagare i grundvux som förlorar arbetsinkomst, ersättning från arbetslöshetskassa eller kontant arbetsmarknadsstöd får ett högre belopp (f. n. 33 kr. per lektionstimme) och deltagare som inte förlorar inkomst får ett lägre belopp (f. n. 13 kr. per lektionstimme). Villkoren för att erhålla timersättning påverkar deltagarens möjligheter att delta i undervisningen.

SÖ har föreslagit att gränsen för timersättning skall höjas för dem som inte har latinskt alfabete till 3 000 lektionstimmar. Centrala studiestödsnämnden har föreslagit att gränsen skall höjas till 3 340 lektionstimmar. Även invandrarverket har framhållit vikten av att timersättningen för deltagande i grundvux kan utgå för fler timmar än f. n.

Deltagare som är tjänstlediga från sitt arbete för att delta i grundvux får alltså en timersättning som i stort kan sägas motsvara arbetsinkomsten. I sjukpenningklasshänseende blir de emellertid "nollklassade", eftersom timersättningen inte får räknas som sjukpenninggrundande inkomst. De får heller inte kvarstå i tidigare sjukpenningklass, eftersom grundvux inte anses vara utbildning inom eget yrkesområde.

Vid en konferens om grundvux anordnad av SÖ våren 1981 uppdrogs åt CSN att uppmärksamma social- och utbildningsdepartementen på frågan om sjukpenning till deltagare i grundvux med den högre timersättningen. CSN överlämnade den 30 juli 1981 en skrivelse till socialdepartementet, i vilken det föreslogs att reglerna för sjukpenning till deltagare i grundvux ändras så att den ovan beskrivna olägenheten elimineras. CSN anmälde också frågan i sin anslagsframställning för budgetåret 1982/83.

11.11.1 Överväganden

Erfarenheterna inom grundvux har högst påtagligt visat att många deltagare, som börjat i grundvux med mycket kort eller utan utbildning, inte har möjlighet att nå utbildningens mål inom den tid som timersättningssystemet i sin nuvarande form medger. För en analfabet, som dessutom har annat modersmål än svenska, är studier motsvarande två års heltidsstudier en mycket kort tid för att inhämta kunskaper och färdigheter motsvarande sex årskurser. Erfarenheterna har också klart visat att många deltagare når den gräns då timersättning upphör att utgå utan att de nått målet för utbildningen. Utan timersättning har få möjlighet att fortsätta studierna i grundvux på ett effektivt sätt. Det finns också exempel på deltagare som, när de fått klart för sig att studierna medför avsevärt försämrade sjukförmåner, avbrutit studierna och återgått till arbetet.

Enligt SÖ:s uppföljning av verksamheten i grundvux 1980 var det åtskilliga deltagare som ansåg sig behöva ytterligare flera terminers undervisning för att nå utbildningens mål.

Åtskilliga deltagare i grundvux, t. ex. många svenskar men också vissa invandrare, behöver emellertid inte delta de maximala 2 220 eller ens de 1 120 lektionstimmarna, för vilka i dag alla som börjar i grundvux tycks kunna få timersättning. Enligt vår uppfattning är timersättningssystemet i sin nuvarande utformning ett alldeles för trubbigt instrument som inte tar hänsyn till de olika individuella behoven av utbildning med timersättning. Det är ju så att några deltagare kan nå utbildningens mål inom kanske 500 lektionstimmar, under det att vissa deltagare kan behöva t. ex. 3 000 lektionstimmar för att nå samma mål. Vi menar att en analfabet med ett modersmål som skiljer sig mycket från svenskan nästan alltid behöver fler undervisningstimmar än en svensk som t. ex. har brister inom ett färdighetsområde. Enligt vår uppfattning bör ett timersättningssystem kunna medge olika "gränser" för olika individer och grupper.

Vi räknar dessutom med att den av oss föreslagna övergången till mer deltidsundervisning också skall göra utbildningen i grundvux effektivare så att fler deltagare kan nå utbildningsmålet på färre timmar än dem som timersättning kan utgå för. Vi förväntar oss dessutom en förbättring av kvaliteten genom att undervisningen i framtiden oftare än i dag bedrivs under fler veckor än 37. Det innebär såväl pedagogiska som ekonomiska problem för deltagarna med alltför långa studieuppehåll.

11.11.2 Förslag

Mot bakgrund av ovanstående föreslår vi att timersättningssystemet ses över. Översynen bör bl. a. beakta heltids- och deltidsstudier på halvtid och fritid, möjligheterna att nå personliga utbildningsmål och olika kategoriers behov för att nå utbildningens mål inom ramarna för de nu gällande reglerna för timersättningssystemet. Även reglerna för sjukpenning till deltagare i grundvux bör ses över.

11.12 Läromedel i grundvux

Det finns fortfarande synnerligen få läromedel utarbetade särskilt för grundvux. Det betyder att lärare och deltagare i grundvux är hänvisade till att använda läromedel som är producerade för grundskolans låg- och mellanstadium. Ofta används också läromedel som lärarna själva utarbetat. Lärarna i grundvux lägger ned ett omfattande och förtjänstfullt arbete på att framställa läromedel som tillfredsställer de skiftande behoven.

Vissa insatser på forsknings- och utvecklingssidan har gjorts. Så har t. ex. pedagogiska institutionen vid Linköpings universitet i samarbete med utbildningsenheten vid kriminalvårdsstyrelsen i Norrköping tagit fram en modell för undervisning och läromedelskonstruktion inom grundvux.

Inom ramen för SÖ:s FoU-arbete pågår sedan budgetåret 1977/78 ett femårigt projekt benämnt Läromedels- och metodutveckling inom komvux och AMU:s grundutbildning för vuxna (LÄGVUX). Projektet syftar till att

- analysera behovet av läromedel på svenska och hemspråk,
- undersöka förekomsten av för andra målgrupper konstruerade läromedel som lätt kan anpassas till alfabetiseringsundervisningens behov,
- utveckla läromedel,
- utarbeta läromedelsförteckningar,
- utveckla fortbildnings-, metod- och informationsmaterial för lärare om läromedlens användning.

Under drygt två år, fram till november 1979 utarbetades inom projektet dels ett informationsmaterial för lärare, dels ett läsinlärningsmaterial med metodisk lärarhandledning för undervisning av vuxna invandrare på svenska. Dessutom bedrevs under senare delen av budgetåret 1979/80 utvecklingsarbete i tre delprojekt, nämligen:

- övergripande analys av grundutbildningens läromedelsbehov,
- inventering och förteckning av material lämpligt för läsinlärning på olika

hemspråk (grekiska, polska, spanska, turkiska),
- assyrisk/syriansk grammatik.

Under budgetåret 1980/81, som är det senast redovisade, bedrevs arbetet i sex delprojekt:
- lättlästa texter på svenska och hemspråk,
- servicematerial för lärare i samhälls- och naturorienterande moment,
- servicematerial för lärare i svenska som främmande språk,
- assyrisk/syriansk grammatik,
- utvärdering av inom projektet utarbetat material för alfabetisering av vuxna invandrare på svenska,
- informationsmaterial om grundskolan för invandrarföräldrar.

11.12.1 Överväganden

Läromedelssituationen är ett av grundutbildningens största problem. Problemen är stora inom alla områden av grundvux. Det gäller således för såväl skilda deltagargrupper, t. ex. invandrare och svenskar, som olika moment, t. ex. läsning, räkning, samhällsorienterande och naturorienterande moment. Merparten av de låg- och mellanstadieläromedel som finns att tillgå svarar inte mot de krav som bör ställas på ändamålsenliga läromedel i grundvux.

De FoU-insatser som hittills redovisats har givit såväl påtagliga som betydelsefulla resultat men har icke desto mindre varit otillräckliga. De bör betraktas som inledande pionjärinsatser som bör följas upp och utökas.

En effektiv grundvux förutsätter ändamålsenliga läromedel och vi betonar att sådana i alltför hög grad saknas i dag. Uppmärksamhet behöver också ägnas åt behovet av diagnosmaterial både för att fastställa deltagarnas förkunskaper och för att utvärdera framsteg i utbildningen.

Det behövs läromedel både för undervisning på svenska och på olika invandrarspråk.

11.12.2 Förslag

Vi föreslår att SÖ får i uppdrag att utarbeta en plan för hur läromedelsbristen i grundvux skall kunna avhjälpas.

11.13 Lokaler för grundvux

I många kommuner finns svårigheter för grundvux att få tillgång till ändamålsenliga lokaler för verksamheten. För grundvux utnyttjas i regel komvux-lokaler, andra skollokaler och kommunala lokaler. Det är också vanligt att man hyr lägenheter för att anordna grundvux i dem. Ibland utnyttjas deltagarens eller lärarens bostad.

Att hyra lokaler, främst lägenheter i bostadsområden, har underlättat för speciellt invandrarkvinnor att påbörja utbildningen i grundvux.

Det hör till undantagen att man kan ha kommunens grundvux samlad på ett eller högst ett par ställen.

Den stora och snabba ökningen av antalet deltagare i grundvux har medfört ett kraftigt ökat behov av lokaler. Från flera kommuner har rapporterats att man inte kan hyra ytterligare lokaler på grund av ekonomiska begränsningar i kommunen.

Flera kommuner har påtalat att de inte kan expandera på grund av lokalbrist. I SÖ:s uppföljning 1980 var andelen skolledare som ansåg att de *inte* hade tillräckligt med lokaler:

66 % i kommuner med mer än 100 deltagare
48 % i kommuner med 11–100 deltagare
14 % i kommuner med 1–10 deltagare.

Skillnaderna mellan kommunerna är således stora.

11.13.1 Överväganden

Lokalfrågan är av fundamental betydelse för organiserandet av undervisningen.

Det kan med fog hävdas att lokalsituationen ofta försvårar och ibland omöjliggör pedagogiskt riktiga lösningar för deltagarnas undervisning. Lokalbristen innebär oftast att det är svårt att organisera färdighetsmässigt homogena grupper, att lärarnas samarbetsmöjligheter försvåras och att skolledarna inte kan följa deltagarnas och lärarnas arbete på ett så nära och naturligt sätt som verksamheten kräver.

I kommuner där undervisningen är samlad till en eller högst ett par "enheter" ökar trivsel och arbetsglädje och skapas förutsättningar för ett väl fungerande samarbete mellan lärarna i t. ex. lärarlag, mer homogena grupper i färdighetshänseende och bättre kontakt mellan lärare och skolledning.

Vi vill framhålla att det i åtskilliga kommuner under senare tid skett förbättringar på lokalsidan. Kommunerna blir mer och mer medvetna om hur viktigt det är för undervisningen att lärare och deltagare kan organisera lektionsarbetet så samlat som möjligt, så att de pedagogiska övervägandena så långt som möjligt styr arbetet.

Det är numera en rent kommunal angelägenhet att tillhandahålla skollokaler. Då kommunen har skyldighet att anordna grundvux för den som behöver och vill ha sådan undervisning, har kommunen också en skyldighet att klara lokalfrågan. Även om ingen motsvarighet till skolplikt föreligger i grundvux, är kommunernas ansvar och skyldigheter för grundvux i princip desamma som för grundskolan.

11.14 Barntillsyn

Majoriteten av deltagarna i grundvux är kvinnor. För åtskilliga av dem är det möjligt att delta i grundvux endast om barntillsyn har ordnats. Enligt SÖ:s uppföljning av verksamheten inom grundvux 1980 hade en tredjedel av kommunerna ordnat någon form av barntillsyn. Skillnaderna mellan kommunerna var dock stora. Särskild barntillsyn för deltagarnas barn var vanligast, men även daghemsplatser hade ordnats. I många kommuner har man dock inte kunnat lösa frågan. Grundvux-berättigade kvinnor har därför

inte kunnat starta sin utbildning.

Eftersom barntillsynen är en kommunal fråga avstår vi från att framlägga förslag och utgår ifrån att kommunerna löser detta problem.

12 Lokaler och utrustning – inbyggd utbildning

12.1 Lokaler och utrustning för komvux

Komvux saknar nästan helt egna materiella resurser. När vuxenutbildningsreformen genomfördes 1968 förutsattes det att komvux för sin verksamhet skulle utnyttja ungdomsskolans lokaler och utrustning. Statsbidrag har därför aldrig utgått till komvux för dessa ändamål. Att särskilda skolenheter för komvux inrättats har inte inneburit någon förändring i det avseendet. De särskilda skolenheterna har i första hand en administrativ och organisatorisk funktion.

Under åren 1968–1975 bedrevs större delen av komvux-verksamheten – både den teoretiska och den yrkesinriktade – på kvällstid. Därefter har bl. a. studieledighetslagen och det förbättrade studiestödet medverkat till att efterfrågan på dagundervisning kraftigt ökat. Konkurrensen mellan komvux och ungdomsskolan om lokaler på dagtid har därigenom blivit påtaglig och ytterligare skärpts på grund av att stora ungdomskullar strömmar igenom gymnasieskolan under första hälften av 1980-talet.

Den snabba utvecklingen av grundvux fr. o. m. 1977 har också ökat behovet av lokaler för dagundervisning. Även utvecklingen av den yrkesinriktade utbildningen har lett till att komvux problem med lokaler och utrustning blivit större. Både yrkesskolornas deltidskurser som komvux övertog 1971 och de nya yrkesinriktade kurser som SÖ successivt utarbetade fr. o. m. 1972 var relativt korta och innehöll övervägande teoretisk undervisning. Situationen förändrades, när komvux 1975 fick i uppdrag att anordna kurser motsvarande gymnasieskolans yrkesinriktade linjer och specialkurser. Undervisningen i yrkestekniska ämnen som innehåller arbetsteknik fordrar i de flesta fall tillgång till skolverkstäder. Att samutnyttja skolverkstäderna med gymnasieskolan har emellertid visat sig vara svårt.

Vi har i vår enkätundersökning från januari 1979 samlat in uppgifter om lokaler som används för komvux dagundervisning. Genom bl. a. studiebesök och överläggningar med företrädare för olika utbildningsformer har vi försökt att kartlägga de speciella problem kring lokaler och utrustning som gäller för den yrkesinriktade utbildningen inom komvux. De uppföljningar som SÖ gjort av komvux och grundvux och sammanställt i olika rapporter samt gymnasieinspektörernas rapporter har också belyst lokal- och utrustningssituationen för komvux.

Ungdomsskolans lokaler är de som oftast används för såväl teoretiska som yrkesinriktade kurser på dagtid. Samutnyttjande av lokaler innebär också i

regel sambruk av undervisningsmateriel och förbrukningsmaterial. I enkätundersökningen uppger kommunerna att komvux dagundervisning i viss utsträckning bedrivs i lokaler som i första hand disponeras av vuxenutbildningen (dvs.egna lokaler för komvux). Med egna lokaler följer givetvis även viss utrustning. Vid ett par enheter sker t. o. m. all undervisning i egna lokaler, vilket måste innebära att komvux-enheten även förfogar över lokaler för t. ex. laborationer.

Det är främst särskilda skolenheter som har tillgång till egna lokaler. Komvux har fått överta äldre skolor som ungdomsskolan lämnat. Dessa skolor har i större eller mindre omfattning rustats upp med kommunala medel. I några kommuner har nya skolpaviljonger uppförts för komvux räkning. De egna lokaler komvux förfogar över används främst för administration och teoretisk undervisning. När kommunerna uppger att de bedriver yrkesinriktad utbildning i egna lokaler, rör det sig troligen om ett mycket begränsat antal kurser och inom begränsade yrkesområden. Av enkätundersökningen framgår inte vilken yrkesutbildning det är fråga om. Erfarenheten visar emellertid att det i första hand rör sig om yrkeskurser med fackteoretiskt innehåll eller kurser som kräver begränsade investeringar i utrustning för de praktiska övningarna.

Komvux använder delvis andra kommunala lokaler än skollokaler för sin undervisning. I många fall är dessa lokaler inte ändamålsenliga utan uppvisar brister i arbetsmiljön. Genom samarbete med t. ex. företag kan komvux i begränsad omfattning få hyra eller låna lokaler och utrustning. För grundvux utnyttjas komvux-lokaler samt andra skollokaler och kommunala lokaler. Det är också vanligt att man hyr lägenheter. Även elevens eller lärarens bostad används ibland. Den stora ökningen av deltagare i grundvux har medfört kraftigt ökat behov av lokaler. Av ekonomiska skäl har flera kommuner inte ansett sig kunna hyra ytterligare lokaler för grundvux. Därigenom har ibland väntetider till utbildningen uppstått. Även för komvux-verksamheten i övrigt har brist på lokaler och utrustning orsakat att kurser inte har kunnat anordnas – trots att uttalat behov finns på arbetsmarknaden. Kurser som borde ha prioriterats har därigenom fått stå tillbaka för andra som praktiskt har kunnat genomföras.

Lokalsituationen för komvux och grundvux innebär att verksamheten blir splittrad. Ett stort antal lokaler i olika delar av kommunen måste i regel utnyttjas. Det innebär bl. a. tungrodd administration, svårigheter att samplanera utbildningar och nivågruppera, problem att nå ut med information samt bristande kontakt mellan lärare och kursdeltagare.

12.2 Problem för komvux att använda ungdomsskolans lokaler och utrustning

I kommunernas skolorganisation och skolplanering är komvux inte jämställd part med ungdomsskolan. Skolbyggnaderna är i regel såväl lokalmässigt som till sin utrustning dimensionerade enbart för det antal ungdomar som beräknas ingå i organisationen. Vid schemaläggningen får därför komvux i många fall nöja sig med de lokaler som blir över när ungdomsskolan täckt sina behov. Häsnyn tas inte till att kursdeltagare på dagtid ofta får flytta

mellan olika lektionssalar eller att undervisning förläggs i salar som är avsedda för andra ändamål, t. ex. språkundervisning i kemilaboratorier. I vissa fall kan det t. o. m. bli nödvändigt att fördela undervisningen i olika ämnen mellan flera skolbyggnader. För heltidsstuderande kan det innebära åtskilliga förflyttningar under en vecka.

Ett praktiskt och pedagogiskt problem är att delningstalet för kurser i teoretiska ämnen inom komvux är 36. Timtaket gör att kommunerna i många fall tvingas starta endast *en* kurs med 35 deltagare trots att antalet sökande är betydligt högre. Ungdomsskolans lärosalar är vanligen utrustade med högst 30 elevbord och stolar och lokalytan medger knappast flera. Det innebär alltså – förutom pedagogiska – även praktiska svårigheter att anordna en komvux-kurs med 35 deltagare. Brister i arbetsmiljön kan leda till att avbrottsfrekvensen blir onödigt hög.

Undervisningen i teoretiska ämnen går emellertid oftast att klara hjälpligt med provisoriska lösningar, även om det innebär olägenheter för skolledning, lärare och kursdeltagare. Problemen är störst för den yrkesinriktade utbildningen. Speciella svårigheter är knutna till ämnen med arbetstekniska övningar i skolverkstäder, t. ex. bygg- och anläggningsteknik, el-tele-teknik, fordonsteknik, träteknik och verkstadsteknik.

I kommuner som saknar gymnasieskola är komvux yrkesinriktade utbildning främst hänvisad till grundskolans lokaler. Yrkeskurser förläggs till bl. a. teknikverkstäder, slöjdsalar, skolkök och maskinskrivningssalar. Undantagsvis kan lämpliga lokaler finnas utanför skolan, t. ex. i företag. Självfallet kan inte komvux – och bör troligen inte heller – anordna mera omfattande yrkesutbildningar som innehåller arbetstekniska övningar under sådana förhållanden. I dessa kommuner är därför kursutbudet mera inriktat mot fackteoretisk fortbildning och vidareutbildning av redan yrkesverksamma.

Gymnasieskola i någon form finns i 217 av landets 279 primärkommuner samt i alla landstingskommuner. I många kommuner omfattar gymnasieskolan endast en eller ett par specialkurser. Förutsättningarna att bedriva yrkesinriktad utbildning inom komvux är där ungefär desamma som i kommuner som saknar gymnasieskola. En mera differentierad gymnasieskola med flera yrkesinriktade linjer och tillhörande skolverkstäder finns i ca 130 kommuner. Även här kan det vara vissa problem för komvux att anordna undervisning i arbetsteknik. Orsaken är bl. a. gällande normer för lokaler och utrustning samt undervisningens organisation.

Undervisning i arbetsteknik på yrkesinriktade studievägar i gymnasieskolan sker i helt andra former än undervisning i teoretiska ämnen. Varje klass om högst 16 elever har i princip sin egen yrkeslärare och skolverkstad. Kostnaderna för dyrbar utrustning begränsas genom att undervisningen organiseras som stationsutbildning. Eleverna arbetar samtidigt vid olika stationer i verkstadslokalen med praktiska övningar i olika delmoment av det yrkestekniska ämnet. De skiftar sedan efter ett uppgjort cirkulationsschema. Systemet innebär att maskiner och annan utrustning behöver finnas endast för en elev eller några elever vid varje station. Det förekommer också att två parallellklasser med var sin yrkeslärare arbetar i samma verkstadslokal. Utrustningen dubbleras då inte i sin helhet för att räcka till 32 elever utan nyttjandegraden av maskinerna ökas i stället vid vissa stationer.

Genom det s. k. modulsystemet (närmare beskrivet i kap. 8) har komvux anpassat sig till den stationsutbildning som är organiserad i skolverkstäderna. I modulkurserna arbetar man samtidigt med bitar av olika delmoment av de yrkestekniska ämnena. Kursdeltagarna fördelas på olika stationer och följer liksom eleverna i gymnasieskolan ett på förhand uppgjort cirkulationsschema.

Det är förenat med flera svårigheter att samutnyttja skolverkstäder. Problemen är likartade både på dagtid och kvällstid och hänger till stor del samman med att undervisningen i arbetsteknik i gymnasieskolan är uppbyggd kring systemet med en elevgrupp – en yrkeslärare – en utbildningslokal. Yrkesläraren behöver i regel inte planera övningarna med hänsyn till att andra lärare och elevgrupper skall in i verkstadslokalen. Eleverna kan t. ex. lämna arbeten i maskinerna från den ena dagen till den andra.

Yrkesläraren vill inte heller gärna släppa in "främmande" elevgrupper och lärare i "sin" verkstad. Han känner sig dels ansvarig för maskiner och verktyg och dels ansvarig för att undervisningen i den egna gruppen flyter så friktionsfritt som möjligt. En grupp ytterligare, t. ex. en komvux-kurs på kvällstid, kan innebära att undervisningen försenas och att läraren orsakas ett merarbete som han inte får någon ersättning för. Dessutom tillkommer ökad förslitning på maskiner och verktyg samt större materialåtgång, vilket skolstyrelsen inte alltid tar hänsyn till i budgetarbetet. Om yrkesläraren själv undervisar även i komvux-kursen på kvällstid, elimineras givetvis en del av dessa problem.

Inte heller SÖ:s lokalnormer förutsätter i regel att ytterligare en grupp skall undervisas i verkstadslokalen. Lokalnormerna har fastställts med sikte på största möjliga sparsamhet med ytorna för att begränsa bygg- och driftskostnaderna. Lokalerna räcker i många fall inte till för de extra skåp, extra förrådsutrymmen, kompletterande verktygsuppsättningar m. m. som kan behövas för t. ex. en komvux-kurs på kvällstid och som skulle underlätta dubbelutnyttjande av skolverkstäder med dyrbar utrustning.

Trots redovisade problem visar erfaranheten att det går att samutnyttja skolverkstäder. Eleverna på fyraårig teknisk linje gör sin skolpraktik i skolverkstäderna. De stora ungdomskullarna har de senaste läsåren tvingat kommunerna att öka antalet intagningsklasser i gymnasieskolan. Genom bl. a. saxad schemaläggning har man kunnat rymma parallellklasser i verkstäderna. T. o. m. komvux-kurser har kunnat planeras in i viss utsträckning – i varje fall på kvällstid. Graden av svårigheter att samutnyttja verkstadslokaler skiftar emellertid från linje till linje och från delmoment till delmoment inom ett yrkestekniskt ämne.

12.3 Överväganden

Komvux behöver lokaler och utrustning för undervisning i yrkestekniska ämnen som innehåller arbetsteknik. Vi utgår från att komvux normalt inte erbjuder flertalet av gymnasieskolans yrkesinriktade linjer som sammanhållna utbildningar på dagtid under koncentrerad tid. Vuxna utan yrkeserfarenhet som vill få ett avgångsbetyg från t. ex. bygg- och anläggningsteknisk linje

eller fordonsteknisk linje måste i första hand vända sig till gymnasieskolan. Även vid AMU-center anordnas likartade utbildningar, men där tas f. n. endast in personer som studerar med utbildningsbidrag. Komvux uppgift blir främst att anordna kurser både på dagtid och kvällstid i delar av yrkestekniska ämnen – delmomentskurser eller modulkurser – för vuxna med yrkeserfarenhet. Utrymmet för denna undervisning bör i första hand skapas i gymnasieskolans skolverkstäder. I andra hand bör resurser sökas utanför skolan, t. ex. i företag eller vid AMU-center.

Vi anser att komvux kan beredas acceptabelt utrymme i skolverkstäder till relativt små kostnader genom bl. a. bättre planering och organisation samt smärre komplettering av utrustningar. Stora investeringar är redan gjorda i gymnasieskolans verkstäder. Lokalerna används emellertid endast under en begränsad del av dagen och en begränsad del av året. Det borde därför vara ekonomiskt oförsvarbart att inte – med marginella merkostnader – öka nyttjandegraden så att därigenom viktiga behov av yrkesutbildning för vuxna tillgodoses.

Vi har mot den bakgrunden ansett att någon form av statsbidrag för bättre resursanvändning kunde vara motiverad. Statsbidraget skulle få disponeras fritt av kommunerna för att aktivera till maximalt utnyttjande av lokaler och utrustning både inom och utom skolan. Inköp av kompletterande utrustning skulle underlätta dubbelutnyttjande av befintliga lokaler. Även arvode till tekniker, vaktmästare, lärare eller andra personer som åtar sig tillsyn av lokaler och materiel på de skolor där komvux använder skolverkstäder och liknande lokaler, t. ex. på kvällstid, skulle verka i samma riktning.

En grundläggande förutsättning för att komvux-verksamheten skall fungera nu och i framtiden är emellertid att kommunen och skolstyrelsen (utbildningsnämnden) känner samma ansvar för komvux som för ungdomsskolan, t. ex. i fråga om lokaler och utrustning. Enligt vår uppfattning bör därför i skollagen skrivas in, *att primärkommunerna och landstingskommunerna skall ha till uppgift att främja den kommunala vuxenutbildningen.* Detta är en direkt motsvarighet till den uppgift kommunerna har att främja åtgärder i syfte att bereda ungdom undervisning i gymnasieskolan.

Ett sådant åliggande för kommunerna bör enligt vår mening kunna leda till att skolstyrelsen (utbildningsnämnden) bl. a. i fråga om lokaler och utrustning för komvux mera aktivt än med nuvarande bestämmelser verkar för att

- komvux behov av lokaler och utrustning beaktas både i planerings- och organisationsskedet på skolförvaltnings- och rektorsnivå och i det dagliga arbetet ute i skolorna,
- vid nybyggnad och ombyggnad av skolor planeras för ett eventuellt dubbelutnyttjande av lokaler i framtiden (större lokalytor),
- kompletterande utrustningsdetaljer anskaffas,
- lokaler och utrustning används även på andra tider än nu, t. ex. under lov och ferier samt under eftermiddagar genom saxad schemaläggning och på kvällstid,
- samplanering och samordning av schemaläggningen sker så att komvux lokal- och utrustningsbehov beaktas samtidigt med ungdomsskolans vid fördelning av lokaler och utrustning,

- yrkeslärarnas arbetssituation så långt det är möjligt underlättas vid samutnyttjande av skolverkstäder.

Beträffande grundvux finns redan en uttalad skyldighet för kommunerna att ordna lokaler för undervisningen. I budgetpropositionen 1980 konstaterar föredraganden att det enligt riksdagens beslut åligger kommunerna att anordna grundvux. "I detta åliggande måste anses ingå en skyldighet att tillhandahålla erforderliga lokaler för verksamheten." Därmed avvisas ett förslag från SÖ om att hyresbidrag skulle utgå till kommuner för lokaler till grundvux.

12.4 Problem för komvux att använda lokaler och utrustning utanför skolan

Avsevärda utbildningsresurser som inte utnyttjas maximalt finns i samhället utanför skolan – vid AMU-center, inom byggnader som förvaltas av byggnadsstyrelsen och i företag. Formella och byråkratiska gränser mellan t. ex. olika ansvariga myndigheter och huvudmän samt höga hyreskostnader hindrar en rationell användning av lediga undervisningslokaler.

Det finns för närvarande 53 AMU-center, något fler filialer och fyra riksyrkesskolor i landet. Lokalerna ägs till övervägande del av kommuner, kommunala och privata bolag och stiftelser. De hyrs av SÖ, i regel genom mångåriga kontrakt. Inventarier, utrustning, maskiner m. m. har köpts för statliga medel och ägs av SÖ. AMU disponerar vid de flesta center och filialer lokaler och utrustning av mycket god standard.

Beläggningen av utbildningsplatserna varierar från ca 50 % till över 100 % beroende på arbetsmarknadsläget. Av beredskapsskäl finns ofta ledig utbildningskapacitet vid AMU-center i form av lokaler och utrustning. Så är t. ex. fallet när länsarbetsnämnden begärt en utbildning temporärt nedlagd och AMU-center inte har lärare anställd. Ledig kapacitet kan också finnas i form av vakanta platser i pågående utbildningar. För närvarande utnyttjar bl. a. företag och gymnasieskolor ledig utbildningskapacitet vid AMU-center på dagtid och köper utbildningsplatser eller hyr lokaler och utrustningar. Även komvux har möjlighet att utnyttja ledig kapacitet. Villkor, priser och mallar för avtal har fastställts av SÖ.

Även vid AMU-center bör det vara möjligt att genom saxad schemaläggning kunna utnyttja lokaler och utrustning under längre tid av dagen än vad i regel nu är fallet. Sen eftermiddagstid skulle på så sätt kunna användas för t. ex. komvux-kurser. Av aktuella utbildningsanordnare är det endast komvux som har kvällsundervisning. Det är därför särskilt intressant för komvux att förlägga kvällskursr till AMU–center. Det har emellertid hittills skett i mycket blygsam skala. Det förekommer knappast att komvux köper lediga utbildningsplatser för enstaka kursdeltagare eller hela grupper för undervisning på dagtid. Även förhyrning av lokaler och utrustning för dagundervisning är sällsynt.

Den främsta återhållande faktorn är hyreskostnaderna, som är desamma både på dag- och kvällstid. Enligt riktlinjer som regeringen fastställt beaktar

SÖ vid prissättningen dels merkostnader som uthyrningen förorsakar, dels fasta kostnader för investeringar i byggnader och stadigvarande utrustning. SÖ uppfattar dessa priser som självkostnadspriser. Hyreskostnaderna blir emellertid så höga, att kommunerna i allmänhet inte är intresserade av att förlägga en komvux-kurs till AMU-center. Som exempel kan nämnas att enbart hyran för en komvux-kurs i svetsning om 100 lektioner och 16 elever höstterminen 1980 uppgick till ca 10 500 kr.

Genom en överenskommelse mellan SÖ och AMS kan gymnasieskolan antingen köpa utbildningsplatser vid AMU-center eller hyra lokaler och utrustning för egna utbildningar. I det senare fallet tillämpas ett reducerat hyrespris och i det förra fallet utgår statsbidrag för inbyggd utbildning. Gymnasieskolan befinner sig alltså i nuläget i en betydligt gynnsammare situation är komvux.

Det går även att peka på vissa andra problem för komvux att utnyttja AMU:s lokaler på kvällstid. Svårigheterna är till en del av samma slag som tidigare redovisats när det gäller samutnyttjande av skolverkstäder mellan komvux och gymnasieskolan.

12.5 Överväganden

I samhället utanför skolan finns alltså utbildningsresurser som skulle kunna användas av komvux. Vi har framför allt velat peka på de möjligheter som finns för komvux att samutnyttja lokaler och utrustning vid AMU-center på kvällstid och annan ledig tid. Vi har också ansett det vara viktigt att kortfattat visa vilka hinder som för närvarande finns för en sådan samverkan. I kap. 14 diskuterar vi utförligare andra samverkansområden mellan komvux och AMU som i framtiden kan få betydelse för lokal- och utrustningsfrågan.

Även i nuvarande situation bör emellertid vissa förändringar som leder till ett bättre resursutnyttjande kunna genomföras. Vi anser att t. ex. olika huvudmannaskap och höga hyreskostnader inte får utgöra hinder för att rationellt utnyttja lediga undervisningslokaler. Enligt vår uppfattning bör i stället utbildningsanordnare med statligt eller kommunalt huvudmannaskap eller stöd få utnyttja undervisningslokaler som bekostas med statliga och kommunala medel mot att de endast betalar *merkostnader,* dvs. kostnader för vaktmästare, belysning, värme, städning osv., om lokalerna är lediga och alltså inte används för sitt primära ändamål. Däremot bör inga kapitalkostnader eller övriga hyreskostnader debiteras.

Under läsåren 1980/81 och 1981/82 har merkostnadsprincipen i stort sett tillämpats när gymnasieskolan hyrt lokaler och utrustning av AMU-center. För komvux har ett högre pris gällt. Vi anser att differentierade priser inte bör tillämpas för dessa båda skolformer.

12.6 Förslag

Vi föreslår i kap. 7 att i skollagen skrivs in att primärkommunerna och landstingskommunerna skall ha till uppgift att främja den kommunala vuxenutbildningen. Vi föreslår också i kap. 14 att en särskild utredning eller

beredning tillsätts med uppgift att föreslå åtgärder för att åstadkomma en närmare samverkan mellan gymnasieskolan, komvux och AMU.

Utan att avvakta resultatet av en sådan utredning eller beredning bör vissa förändringar kunna göras som underlättar komvux möjligheter att använda lokaler och utrustning vid AMU-center. Vi föreslår att regeringen utfärdar riktlinjer för uthyrning av lokaler och utrustning vid AMU-center till komvux med innebörden att komvux endast betalar de merkostnader som uppstår vid användningen av AMU-centers lokaler och utrustning.

Vi har övervägt möjligheten att föreslå att ett särskilt statsbidrag införs för lokaler och utrustning i komvux. Vi avstår emellertid från att lägga fram ett sådant förslag dels därför att vi inte får föreslå åtgärder som medför ökade kostnader för staten, dels därför att vi i nuläget inte kan bedöma vilka konsekvenser förslag från övriga utredningar som behandlar samverkansfrågor kan komma att få för komvux i fråga om samutnyttjande av lokaler och utrustning.

12.7 Inbyggd utbildning

12.7.1 Inbyggd utbildning i gymnasieskolan

Enligt 8 kap. 13 § skolförordningen får undervisning i arbetsteknik samt viss praktik helt eller delvis förläggas till företag/institution utanför skolan. Företaget eller institutionen tillhandahåller lärare, lokaler och utrustning som behövs för undervisningen. Undervisning som bedrivs på detta sätt kallas *inbyggd utbildning*.

Även de delar av en yrkesutbildning som anordnas som inbyggd utbildning följer gymnasieskolans läroplan. Skolstyrelsen (utbildningsnämnden) har ansvar för och utövar tillsyn över utbildningen. Den i utbildningen ingående undervisningen i fackteori genomförs i regel som vanlig skolundervisning. Detsamma gäller undervisningen i de allmänna ämnen som ingår i yrkesutbildningen.

Orsakerna till att undervisning i arbetsteknik och andra praktiska moment anordnas som inbyggd utbildning är främst två:

- viss praktisk undervisning måste ske i s. k. "reell miljö", dvs. en miljö som inte kan upprättas eller simuleras inom skolans väggar, om utbildningsresultatet skall bli det avsedda,
- undervisning i arbetsteknik fordrar delvis sådana lokaler och sådan utrustning som företag och institutioner men inte skolan kan tillhandahålla.

Undervisningen i arbetsteknik eller praktik skall anordnas som inbyggd utbildning om timplanen för studievägen föreskriver det. Inbyggd utbildning förekommer på flertalet yrkesinriktade linjer, främst i årskurs 2, och i ett antal specialkurser inom olika yrkesområden.

Fr. o. m. läsåret 1980/81 har skolstyrelsen möjlighet att anordna undervisning som inbyggd utbildning även om timplanen inte föreskriver det. Det gäller främst studievägar inom områdena industri och hantverk eller handel och kontor. Undervisningen får emellertid inte anordnas som inbyggd

utbildning om utrymme finns i skolverkstäder. Skolstyrelsen har fått denna vidgade befogenhet för att kunna bereda så många ungdomar som möjligt plats i gymnasieskolan under den s. k. ungdomspuckeln.

Statsbidrag utgår till kommunen för inbyggd utbildning. Inom områdena industri och hantverk samt handel och kontor utgår statsbidrag med ett visst belopp per elev och undervisningstimme inom timplanens ram som SÖ fastställer för studieväg och yrkesinriktat ämne. Statsbidraget, som läsåret 1981/82 varierar mellan 5 :50 kr. och 25:20 kr. per elev och undervisningstimme, är i första hand avsett för den ersättning som kommunen betalar företagen för de utbildningsplatser som dessa tillhandahåller. Kommunen får behålla 55 öre per elev och undervisningstimme för samverkan, tillsyn och uppföljning.

Inom områdena vård och husligt arbete utgår statsbidraget i form av ett schablonbelopp beräknat på 40 veckors utbildning av åtta elever vid ett och samma företag/institution. Kortare tid och färre elever ger ett reducerat belopp. För läsåret 1980/81 var beloppen 15 000 kr. inom vård och 10 800 kr. inom husligt arbete. Någon ersättning till kommunen för samverkan, tillsyn och uppföljning utgår inte.

Skolstyrelsen (utbildningsnämnden) är som nämnts ansvarig för *hela* utbildningen, alltså även de delar som anordnas som inbyggd utbildning. Skolan måste noga följa hur utbildningen på arbetsplatsen läggs upp, bedrivs och utfaller. Skolan skall också svara för nödvändig information om övergripande mål och innehåll i kurs- och timplaner. Även de lokala planeringsråden och yrkesråden har till uppgift att följa den inbyggda utbildningen.

Skolans och företagens skyldigheter i samband med inbyggd utbildning regleras ofta genom ömsesidiga avtal. I några fall finns även avtal slutna mellan arbetsgivar- och arbetstagarparten om elevernas ställning. Situationen för eleverna är emellertid i stort sett densamma under den inbyggda utbildningen som vid skolförlagd undervisning – bortsett från att de deltar i produktionen och tillämpar arbetsplatsens tider.

12.7.2 Arbetsteknik och praktik i komvux

Den arbetsteknik och praktik som enligt föreskrifter till timplanen skall anordnas som inbyggd utbildning i gymnasieskolan kan f. n. inte erbjudas vuxna inom komvux. Statsbidrag utgår inte till komvux för inbyggd utbildning. Även i övrigt är det svårt för komvux att anordna delmomentskurser eller modulkurser av yrkestekniska ämnen som innehåller arbetsteknik. Det hänger samman med de tidigare redovisade problemen kring att samutnyttja skolverkstäder med gymnasieskolan. Komvux får därför i många fall nöja sig med att erbjuda kompletterande utbildning i fackteori. Vuxna med yrkeserfarenhet har dessutom möjlighet att av rektor helt eller delvis befrias från arbetstekniska moment, om de kan visa att de redan har motsvarande kunskaper.

Det är också möjligt för vuxna med yrkeserfarenhet att befrias från den praktik som på tvåårig distributions- och kontorslinje i gymnasieskolan anordnas som inbyggd utbildning. Däremot är det inte lika lätt att ersätta handledd praktik inom vårdområdet med enbart yrkeserfarenhet, om

fullgott yrkeskunnande skall kunna garanteras.

I några specialkurser och särskilda yrkesinriktade kurser inom vårdområdet med inriktning mot barnomsorg och äldreomsorg ingår i komvux läroplaner i begränsad omfattning fältstudier i stället för praktik. Kostnaderna för fältstudier täcks av schablontillägget. Fältstudier kan normalt inte ersätta handledd praktik. Definitionsmässigt innebär fältstudier att kursdeltagarna själva samlar erfarenheter och iakttagelser från arbetslivet och samhället i övrigt genom t. ex. studiebesök, intervjuer, observationer och exkursioner. Det finns emellertid anledning att anta att fältstudier inom komvux också haft inslag av handledd praktik.

12.7.3 Överväganden

Vi anser att inbyggd utbildning bör finnas inom komvux i stort sett av samma skäl som inbyggd utbildning anordnas inom gymnasieskolan (och inom högskolan och AMU). Den inbyggda utbildningen är ett komplement till den skolförlagda undervisningen och ett medel att anordna yrkesutbildning, t. ex. i de fall skolan saknar erforderliga lokaler och utrustningar eller då undervisning i viss miljö är nödvändig för att utbildningsmålet skall uppnås. Skolförlagd undervisning bör emellertid väljas i första hand om resurser finns.

Avsaknaden av inbyggd utbildning begränsar f. n. komvux möjligheter att erbjuda en allsidig yrkesutbildning. Viktig grundutbildning, fortbildning och vidareutbildning kan t. ex. inte erbjudas vuxna som tillhör komvux målgrupper inom delar av flertalet tvåårigа yrkesinriktade linjer samt i specialkurser inom olika yrkesområden.

Vi anser därför att komvux bör få anordna inbyggd utbildning inom områdena industri och hantverk, handel och kontor samt vård. Särskilt viktigt är det att inbyggd utbildning får anordnas inom vårdområdet. I kap. 14 redovisar vi att primärkommunal vuxenutbildning får anordna utbildningar inom vårdområdet med inriktning mot i första hand barnomsorg och äldreomsorg. Någon ändring av nuvarande bestämmelser i detta avseende föreslår vi inte. Enligt vår uppfattning är det en rimlig arbetsfördelning mellan landstingskommunal och primärkommunal utbildning, att primärkommunerna även genom komvux har möjlighet att tillgodose sina egna behov av utbildad personal inom barnomsorgen och äldreomsorgen. En förutsättning är emellertid då att komvux kan ge ett varierat kursutbud och erbjuda utbildningar som innehåller handledd praktik. Därigenom skulle människor i högre grad än nu kunna få sin utbildning på hemorten, vilket ofta är avgörande för kvinnor som vill söka sig till utbildning.

Inbyggd utbildning inom komvux skulle också bredda kursutbudet inom landstingskommunal vuxenutbildning. Utbildningsnämnderna skulle få större frihet än hittills att organisera utbildningar på deltid och på kvällstid och att förlägga utbildningar med vuxna deltagare till vuxenutbildningen i stället för till gymnasieskolan.

En förutsättning för att inbyggd utbildning skall kunna anordnas inom komvux är att ett tillräckligt antal praktikplatser finns att tillgå inom rimligt reseavstånd. Kursdeltagarna måste också kunna garanteras en allsidig utbildning under erfaren handledning. Brist på praktikplatser kan givetvis

komma att begränsa komvux möjligheter att anordna inbyggd utbildning. Genom en noggrann planering av utbildningarna och en nära samverkan med arbetsmarknadens parter och andra utbildningsanordnare bör emellertid enligt vår bedömning ett stort antal lämpliga praktikplatser kunna tas fram för komvux.

Konkurrensen om praktikplatser är särskilt stor inom vårdområdet. Gymnasieskolan, högskolan och AMU anordnar utbildningar som kräver praktikplatser. Inbyggd utbildning inom komvux behöver inte nödvändigtvis innebära en starkt ökad efterfrågan på praktikplatser inom vårdområdet. Vi utgår från att ökningen kan begränsas bl. a. genom en omfördelning av arbetsuppgifterna mellan t. ex. landstingens gymnasieskola och vuxenutbildning samt mellan landstingskommunal och primärkommunal utbildning. Av rapporten Praktikområden – Hälso- och Sjukvård, Socialtjänst (augusti 1981) sammanställd av AMS, SÖ, kommunförbundet, landstingsförbundet och socialstyrelsen framgår dessutom, att det inom den primärkommunala verksamheten finns alternativa praktikområden som inte används eller inte använts tillräckligt tidigare.

Vi vill också hävda att inbyggd utbildning rent principiellt passar bättre för vuxna kursdeltagare än för ungdomar. De vuxnas större mognad, livserfarenhet och yrkeserfarenhet erbjuder en bättre bakgrund för utbildning inom arbetslivet. Därför går det kanske t. o. m. att inom komvux generellt reducera gymnasieskolans timmar i arbetsteknik och praktik något mera om de anordnas som inbyggd utbildning än om de är skolförlagda. Genom en individuell studieplanering för varje vuxen kursdeltagare bör det dessutom vara möjligt att ytterligare korta ner eller rentav utelämna vissa utbildningsmoment utan att utbildningsmålet eftersätts.

Statsbidrag måste utgå även för inbyggd utbildning inom komvux. Vuxna kursdeltagare kan på grund av tidigare erfarenheter och kunskaper förmodas bidra till produktionen – samtidigt som de tillgodogör sig utbildningen – mer än vad ungdomar förmår. Vi anser att detta i allmänhet kan uppväga kostnaderna för handledning, material m. m. på arbetsplatsen. Vi förutsätter också att något anställningsförhållande för kursdeltagarna normalt inte kommer att föreligga under utbildningstiden. Någon generell ersättning bör därför inte behöva utgå till företag/institutioner. Däremot kan det givetvis vara befogat att ersätta företag/institutioner om merkostnader uppstår genom att de ställer praktikplatser till förfogande. En överenskommelse bör kunna träffas i varje enskilt fall, eventuellt genom ett avtal. Parterna måste i sin bedömning av ersättningsfrågorna ta hänsyn till att *pedagogiska intressen* bör gå före ekonomiska.

Det är viktigt att skolans tillsyn och uppföljning av den inbyggda utbildningen fungerar. Detsamma gäller bl. a. samverkan med arbetsmarknadens parter samt informationen till och kontakterna med företag/institutioner och handledare. Kommunernas statsbidrag för inbyggd utbildning bör därför i stor utsträckning användas för att bygga upp väl fungerande rutiner inom dessa områden.

Erfarenheter från inbyggd utbildning inom gymnasieskolan, högskolan och AMU bör ligga till grund för utvecklingen av inbyggd utbildning inom komvux. Verksamheten bör utformas i nära samråd med arbetsmarknadens parter. Det måste slås fast att skolstyrelsen (utbildningsnämnden) har

ansvaret också för den inbyggda utbildningen. Även lokala planeringsråd och yrkesråd bör följa verksamheten.

12.7.4 Förslag

Inbyggd utbildning är ett självklart inslag i den yrkesinriktade utbildningen inom gymnasieskolan, högskolan och AMU. Vi föreslår att *inbyggd utbildning införs också i komvux inom områdena industri och hantverk, handel och kontor samt vård.* Först därigenom kan komvux helt uppfylla de mål som fastställts för den yrkesinriktade utbildningen och ingå som en naturlig del i ett system med återkommande utbildning.

Vi föreslår att den inbyggda utbildningen införs successivt och att omfattningen inledningsvis begränsas till högst tio % av den totala timresursen för yrkesinriktad utbildning inom komvux i hela landet (1980/81 ca 75 000 timmar). SÖ bör få i uppdrag att kontinuerligt följa och utvärdera verksamheten och senare bedöma om ytterligare volymökning fordras, t. ex. på grund av expansion av den landstingskommunala vuxenutbildningen.

Vi föreslår vidare att SÖ skall fördela timmarna för inbyggd utbildning inom komvux efter särskild framställning av kommunerna och – i varje fall i inledningsskedet – ge *företräde åt inbyggd utbildning inom vårdområdet.* När en mera ingående erfarenhet av inbyggd utbildning inom komvux vunnits och verksamheten stabiliserats, kan SÖ ta initiativ till att beslutanderätten om inbyggd utbildning flyttas från SÖ till kommunerna.

Vi föreslår också att SÖ får i uppdrag att efter samråd med arbetsmarknadens parter fastställa timplaner för inbyggd utbildning. I SÖ:s uppgifter skall också ingå att

- efter samråd med arbetsmarknadens parter fastställa om även delar av särskilda yrkesinriktade kurser kan anordnas som inbyggd utbildning,
- utfärda föreskrifter och allmänna råd för den inbyggda utbildningen,
- i föreskrifter och allmänna råd särskilt beakta frågor som samverkan, uppföljning, tillsyn, utbildning av handledare m. m.

Eftersom vi inte får lägga förslag som innebär ökade utgifter för statsverket, föreslår vi att *kostnaderna för inbyggd utbildning inom komvux skall rymmas inom den timresurs som kommunerna tilldelas för gymnasieskolkurser och särskilda yrkesinriktade kurser.* Statsbidrag föreslås utgå efter följande principer:

1. I fråga om inbyggd utbildning inom *industri och hantverk samt handel och kontor* utgår statsbidrag för varje undervisningstimme enligt av SÖ fastställd timplan med belopp enligt arvodesgrupp CT 8:0.
2. I fråga om inbyggd utbildning inom *vård* utgår statsbidrag i arvodesgrupp CT 8:0 för det antal undervisningstimmar som motsvarar det schablonbelopp beräknat på 40 veckors utbildning av åtta elever vid ett och samma företag som utgår för inbyggd utbildning i gymnasieskolan. SÖ fastställer antalet statsbidragsberättigade undervisningstimmar för varje läsår.

Kommunerna får fritt disponera statsbidraget för samverkan, tillsyn, uppföljning, handledarkostnader och eventuell ersättning till företag/institutioner för lokaler, utrustning och material.

I utbildningar inom vårdområdet kommer ett stort antal timmar i praktik som anordnas som inbyggd utbildning att inte vara statsbidragsberättigade. Vi föreslår emellertid att endast statsbidragsberättigade timmar skall inräknas i underlaget för att beräkna skolledarorganisationen och avräknas från de timmar som kommunerna får sig tilldelade för läsåret för gymnasieskolkurser och särskilda yrkesinriktade kurser. Vi föreslår vidare att *schablontillägg utgår* för statsbidragsberättigade timmar inom inbyggd utbildning. Schablontillägget utgör en totalresurs i kommunerna och får användas bl. a. till stödundervisning, studiehandledning samt studie- och yrkesorientering. Relativt stora syo-insatser kommer att behövas för att placera kursdeltagare i inbyggd utbildning. Därför är det viktigt att schablontillägg utgår även för statsbidragsberättigade timmar inom inbyggd utbildning.

13 Komvux organisation

13.1 Poängberäkning, särskild skolenhet, skolledarresurs

Omfattningen av komvux i en kommun kan beskrivas på många olika sätt. Vanligen anges i statistiken antalet kursdeltagare (ibland antalet elever, dvs. antalet individer). Ett annat mått på verksamhetens omfattning är antalet undervisningstimmar. Det beräknade antalet undervisningstimmar kan också omräknas till antal skolpoäng enligt följande: "Varje påbörjat 800-tal lektioner eller timmar för studiehandledning samt för studie- och yrkesorientering vid kommunal vuxenutbildning = 1,5 poäng". Antalet poäng som komvux i en kommun beräknas omfatta får konsekvenser för antalet skolledare och för omfattningen av deras undervisningsskyldighet. Detta poängtal ingår också i kommunens samlade skolpoäng som bildar underlag bl. a. för skoldirektörstjänster.

Komvux förekommer i två organisatoriska former, dels som särskild skolenhet för komvux, dels som en del av en gymnasieskola eller en grundskola. Särskild skolenhet för kommunal vuxenutbildning får inrättas om utbildningen beräknas varaktigt uppgå till minst 16,5 poäng. En eller flera sådana skolenheter skall inrättas om utbildningen beräknas varaktigt uppgå till minst 25,5 poäng. Om särskild enhet inrättats skall all komvux i kommunen administreras av sådan enhet. I april 1981 fanns det 86 särskilda enheter i 73 kommuner. Komvux för vilken särskild skolenhet inte har inrättats förläggs till skolenhet med gymnasieskola eller, om kommunen inte har anordnat gymnasieskola, till skolenhet med endast grundskola.

Grundutbildning för vuxna anordnades våren 1981 i 243 kommuner. Sedan den 1 juli 1979 beräknas poäng för utbildningen inom grundvux enligt samma regler som för övrig utbildning inom komvux, dvs. 1,5 poäng för varje påbörjat 800-tal lektioner. Från samma datum skall grundvux organisatoriskt knytas till komvux eller om inte komvux finns i kommunen till grundskolan.

Vid särskild skolenhet för komvux finns förutom en rektorstjänst följande tjänster som studierektor:

21–35,5 poäng en arvodestjänst
36–41,5 " en ordinarie tjänst
42–53,5 " en ordinarie tjänst och en arvodestjänst
fr. o. m. 54 poäng en ordinarie tjänst samt enligt bestämmande av styrelsen för utbildningen en eller två arvodestjänster.

Fr. o. m. den 1 juli 1979 får SÖ medge inrättandet av ytterligare arvodestjänster som studierektor vid särskild skolenhet för komvux med anledning av att grundvux förts till komvux. SÖ har sedan dess inrättat ca 30 arvodestjänster som studierektor.

Skolledarnas undervisningsskyldighet regleras av förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning. Rektor och ordinarie studierektor skall tillsammans fullgöra ett visst antal timmar under läsåret beroende på det poängtal som skolenheten beräknas omfatta. För arvodestjänsterna som studierektor nedsätts undervisningsskyldigheten med ett visst antal timmar beroende på omfattningen av poäng som skolenheten har.

Om komvux organisatoriskt är knuten till en gymnasieskola eller grundskola finns för komvux en arvodestjänst som studierektor. För den lärare som innehar sådan arvodestjänst som studierektor nedsätts undervisningsskyldigheten med 1,5 veckotimme för varje 1,5 poäng som komvux beräknas omfatta vid skolenheten under läsåret.

13.2 Överväganden

13.2.1 Förstärkning av skolledarresursen i små kommuner

Komvux-utredningen skall enligt sina direktiv bl. a. föreslå åtgärder i syfte att åstadkomma en regional utjämning. Som vi redovisat i kap. 3 förbrukar stora kommuner i regel ett större antal undervisningstimmar inom komvux per 1 000 invånare än små kommuner även om en utjämning skett under senare hälften av 1970-talet. Detta har säkerligen flera orsaker. Det kan bl. a. förklaras av statsbidragssystemets utformning och dimensioneringen av skolledarresursen i små kommuner. Statsbidragssystemet diskuterar vi i kap. 16 och föreslår där åtgärder i syfte att underlätta för små och medelstora kommuner att anordna kurser inom komvux. Här behandlar vi skolledarresursen.

Redan kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX) föreslog i sitt betänkande Utbildning för vuxna (SOU 1975:59) att varje kommun skulle garanteras en skolledarresurs för komvux motsvarande minst 1/4 tjänst, dvs. 6 veckotimmars nedsättning av undervisningsskyldigheten. SVUX förslag har inte genomförts.

SÖ har under de senaste tre budgetåren kunnat fördela 174 veckotimmars extra nedsättning av undervisningsskyldigheten för skolledare framför allt i små kommuner. Denna resurs har använts till att minska undervisningsskyldigheten med ytterligare 1–3 veckotimmar för skolledare i kommuner med liten komvux i förhållande till antalet invånare, vanligen kommuner under 10,5 poäng. Enligt den redovisning för verksamheten som SÖ har lämnat har den förstärkta skolledarresursen troligen haft del i den förhållandevis kraftiga ökningen av antalet undervisningstimmar som har ägt rum i förstärkningskommunerna med undantag av de allra minsta.

Vi anser att det är nödvändigt att förstärka skolledarresursen i små kommuner för att åstadkomma en regional utjämning. Även i en liten kommun måste samma administrativa uppgifter fullgöras som i en stor kommun: information till allmänhet och till företag och organisationer,

samråd med arbetsmarknadens parter i fråga om yrkesinriktad utbildning, samråd med övriga vuxenutbildningsanordnare, planering av verksamheten, anställning av lärare, anskaffning av utrustning och lokaler osv. Den lärare som innehar en arvodestjänst som studierektor för komvux har en nedsättning av sin undervisningsskyldighet med 1,5 veckotimmar per 1,5 poäng. En arvodesstudierektor i de minsta kommunerna skall undervisa över 21 timmar i veckan och dessutom administrera den kommunala vuxenutbildningen. I en liten kommun är det också relativt vanligt att en skolledare planerar för en verksamhet som sedan inte kommer igång, därför att den inte samlar tillräckligt med deltagare.

Eftersom vi inte får föreslå åtgärder som medför ökade kostnader måste den förstärkning av skolledarresursen som vi förordar ske inom ramen för disponibla resurser. Vi anser att de 174 veckotimmarnas nedsättning som nu fördelas av SÖ bör användas till en generell förstärkning av skolledarresursen i de minsta kommunerna. En sådan generell förstärkning innebär flera fördelar jämfört med nuvarande system. Det är lättare att planera verksamheten i kommunen, eftersom man på förhand vet vilken nedsättning skolledaren kan räkna med. Man slipper ett ansökningsförfarande och en fördelning för varje år. Planeringen kan därför göras för flera år i taget. En generell förstärkning av skolledarresursen innebär en administrativ förenkling jämfört med nuvarande situation.

De 174 veckotimmarnas nedsättning skulle räcka till att genomföra SVUX förslag, dvs. garantera minst 1/4 skolledartjänst i varje kommun med komvux. De allra minsta kommunerna skulle därigenom få en mycket kraftig förstärkning, dvs. från 1,5 till 6 timmars nedsättning. Denna modell skulle emellertid ge en stark tröskeleffekt i kommuner med 6 poäng. Dessa skulle inte få någon förstärkning alls. Vi har därför övervägt ett annat alternativ som ger de minsta kommunerna en något mindre förstärkning och även kommuner med 6 poäng en viss förstärkning.

Vi anser att den lärare som innehar arvodestjänst som studierektor för komvux bör i kommuner med 1,5 och 3 poäng få ytterligare 3 veckotimmars nedsättning av undervisningsskyldigheten, dvs. 4,5 resp. 6 veckotimmar och i kommuner med 4,5 och 6 poäng ytterligare 1,5 veckotimmars nedsättning, dvs. 6 resp. 7,5 veckotimmar.

13.2.2 Särskilda skolenheter

Särskild skolenhet för komvux får efter medgivande av SÖ anordnas, om utbildningen beräknas varaktigt uppgå till minst 16,5 poäng. En eller flera sådana skolenheter skall anordnas, om utbildningen beräknas varaktigt uppgå till minst 25,5 poäng. Då en eller flera sådana enheter anordnats, skall all komvux inom kommunen hänföras till sådan enhet.

En särskild skolenhet för komvux innebär att komvux har en egen administration med en egen rektor och en eller flera studierektorer. I annat fall är komvux inordnad under en gymnasieskolas eller grundskolas administration och rektor. Som vi redovisat i kap. 12 har komvux i regel inga egna lokaler för undervisning. Undervisningen kan vara förlagd till skollokaler på olika håll i kommunen och även till andra lokaler, t. ex. företag och kommunala förvaltningslokaler.

Anordnandet av särskilda skolenheter för komvux har visat sig medföra flera fördelar för komvux. Det har vid sådana enheter skapats en större medvetenhet om mål, målgrupper och prioriteringar för komvux. Det har varit lättare för skolledningen att sätta sig in i de bestämmelser som gäller för komvux och de förändringar som sker undan för undan.

Rekryteringen har förbättrats genom att man får bättre resurser för information och studievägledning. Kommuner med särskilda enheter har en bättre utbyggd komvux i förhållande till antalet vuxna invånare än kommuner utan sådana enheter.

Vid särskilda enheter har man också i större utsträckning kunnat ägna sig åt vuxenpedagogiska frågor. Vid kurskonferenser, pedagogiska konferenser och studiedagar behandlas ofta problem som är specifika för komvux. Detta bidrar till att innehåll och arbetsformer i undervisningen anpassas till de vuxnas behov och förutsättningar. Undervisningen får därigenom en klarare markerad vuxenprofil. Därtill bidrar naturligtvis också att man vid särskilda enheter får bättre underlag för lärartjänster så att lärare kan ägna sig uteslutande åt vuxenundervisning.

Vi har inte funnit anledning att föreslå ändringar av nuvarande bestämmelser om inrättande av särskilda enheter. Flertalet kommuner som har en sådan omfattning av komvux att särskild skolenhet kan inrättas har också redan inrättat en sådan enhet eller begärt att få göra det. Eftersom det totala antalet undervisningstimmar för komvux inte beräknas kunna öka under överskådlig tid, torde inte heller antalet särskilda skolenheter kunna öka nämnvärt. SÖ har i petita för budgetåret 1982/83 räknat med högst 90 särskilda skolenheter, dvs. samma antal som man beräknade för budgetåret 1981/82.

13.2.3 Skolledarresurs vid särskilda skolenheter för komvux

Skolledarresursen för komvux följer i princip de bestämmelser som gäller för gymnasieskola typ 2, dvs. en gymnasieskola som har huvudsakligen teoretiska linjer. Vid en särskild skolenhet för komvux får finnas en rektor, en ordinarie studierektor och högst två arvodestjänster som studierektor. SÖ kan numera medge inrättandet av ytterligare arvodestjänster som studierektor på grund av att grundvux organisatoriskt förts till en komvux-enhet.

En allmän skolenhet för gymnasieskolan har en ordinarie tjänst som rektor och en ordinarie tjänst som studierektor och vid 70 poäng ytterligare en ordinarie tjänst som studierektor. Dessutom finns följande antal arvodestjänster som studierektor:

30– 49,5 poäng	1 arvodestjänst
50– 89,5 ”	2 arvodestjänster
90–109,5 ”	3 ”
110–129,5 ”	4 ”

Skolledarresursen vid en särskild skolenhet för komvux är alltså underdimensionerad i jämförelse med en allmän skolenhet för gymnasieskolan trots att en komvux-enhet kan omfatta betydligt mera varierande gymnasiala

utbildningar än en gymnasieskolenhet. En komvux-enhet kan dessutom omfatta grundskolkurser och grundvux.

Skolledarresursen vid särskilda skolenheter för komvux är underdimensionerad även i förhållande till en särskild skolenhet typ 1 i gymnasieskolan. Vid en sådan enhet får finnas:

1 rektor om undervisningen omfattar lägst 7,5 poäng
1 biträdande rektor om undervisningen omfattar lägst 70 poäng
1 eller flera arvodesstudierektorer om undervisningen omfattar lägst 30 poäng. Arbetsområdet för en sådan studierektor skall omfatta lägst 9 poäng.

Antalet studierektorstjänster är alltså inte begränsat utan sådana studierektorstjänster får inrättas för varje arbetsområde som omfattar lägst 9 poäng. Arbetsområde bestäms av länsskolnämnden.

En särskild skolenhet för komvux bör närmast jämställas med en allmän skolenhet för gymnasieskolan, eftersom en komvux-enhet omfattar flera olika typer av utbildningar såsom grundvux, grundskolkurser, teoretiska gymnasieskolkurser och yrkesinriktade utbildningar. Skolledarresursen vid en särskild skolenhet för komvux borde alltså ha samma omfattning som skolledarresursen vid en allmän enhet för gymnasieskolan. Eftersom vi inte får föreslå åtgärder som medför ökade kostnader, kan vi inte föreslå en sådan ökning av skolledarresursen för en särskild skolenhet för komvux.

13.2.4 Särskild skolledarresurs för yrkesinriktad utbildning

Enligt förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning (§ 14) skall man inom komvux i fråga om gymnasieskolkurser prioritera yrkesinriktad utbildning och utbildning i naturvetenskapliga och tekniska ämnen. Kurser inom yrkesinriktad utbildning skall vara ägnade att tillgodose ett behov på arbetsmarknaden. I flera propositioner om vuxenutbildning och budgetpropositioner under senare år har föredragande statsrådet uttalat att företräde bör ges åt arbetsmarknadsinriktad utbildning inom komvux.

Vi använder här begreppet yrkesinriktad utbildning enligt den definition som ges i förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning, nämligen utbildning enligt läroplaner för särskild yrkesinriktad utbildning och enligt läroplanen för gymnasieskolans specialkurser och tvåårigа linjer utom tvåårig ekonomisk, social och teknisk linje. Med arbetsmarknadsinriktad utbildning avser vi både grundläggande yrkesutbildning och fortbildning och vidareutbildning av redan anställda. Den arbetsmarknadsinriktade utbildningen har till uppgift att möjliggöra för arbetslösa och hemarbetande att komma in på arbetsmarknaden eller att stärka vederbörandes ställning på arbetsmarknaden. Med denna definition kan även en del av de s. k. allmänna ämnena, t. ex. ekonomiska och tekniska ämnen, vara arbetsmarknadsinriktad utbildning.

Antalet gymnasieskoltimmar i komvux har under de senaste fem åren inte fått öka i landet i dess helhet. Kommunerna har i regel fått disponera 90 % av timförbrukningen året före och resterande 10 % har SÖ fördelat till kommunerna efter särskild framställning. Vid denna fördelning har SÖ bl. a.

beaktat omfattningen av verksamheten i förhållande till antalet vuxna invånare och den prioritering av arbetsmarknadsinriktad utbildning som riksdag och regering uttalat sig för.

Eftersom SCB redovisar antalet kursdeltagare uppdelat på grundskolkurser, allmänna gymnasieskolkurser och yrkesinriktade gymnasieskolkurser är det svårt att dra några säkra slutsatser om vilken effekt prioriteringen av arbetsmarknadsinriktad utbildning fått. Enligt tabell 2.3 har antalet deltagare i yrkesinriktad utbildning minskat under senare hälften av 1970-talet. Under läsåret 1980/81 har emellertid en viss ökning skett. Det är ännu för tidigt att bedöma om detta är en tillfällig uppgång eller om det är en utveckling som blir bestående. Antalet kursdeltagare i allmänna gymnasieskolkurser har inte minskat i motsvarande grad under läsåret 1980/81.

Det finns säkerligen många förklaringar till att yrkesinriktad utbildning under senare hälften av 1970-talet inte ökat i önskad utsträckning. Av SCB:s redovisning av kursdeltagare inom komvux framgår att antalet deltagare i kurser inom området konsumtion minskat kraftigt. Arbetsfördelningen mellan komvux och studieförbund och SÖ:s uppföljning av kursutbudet har medfört att antalet kurser i sömnad, matlagning och vävning har minskat. Det har under den här perioden inte varit möjligt att öka den övriga yrkesinriktade utbildningen i motsvarande grad, bl. a. därför att det har varit betydligt svårare för komvux att få tillgång till lokaler och utrustning i gymnasieskolan, i varje fall på dagtid, på grund av att antalet elever i gymnasieskolan ökat.

En annan anledning till att den yrkesinriktade utbildningen inte ökat kan vara svårigheten att nå ut med information om yrkesinriktad utbildning. Det kursutbud som kan förekomma inom komvux enligt SÖ:s förteckning över läroplaner i komvux är mycket omfattande. Det kan vara svårt att få överblick över samtliga möjliga kurser, modulkurser, delmomentskurser och särskilda yrkesinriktade kurser. Skolledare i komvux har vanligen lärarutbildning i allmänna ämnen och kan därför ha svårt att sätta sig in i det yrkesinriktade kursutbudet.

Att starta och administrera yrkesinriktad utbildning är ofta mer tidskrävande än att administrera utbildning i allmänna ämnen. Det krävs ett omfattande förberedelsearbete även för kurser som har relativt få timmar och därför ger obetydlig poäng och skolledarresurs. Skolledaren är skyldig att samråda med arbetsmarknadens parter i fråga om all yrkesinriktad utbildning. Det blir ofta nödvändigt med kontakter med statliga och kommunala myndigheter och förvaltningar, t. ex. länsarbetsnämnd, socialförvaltning, och med företag och branschorganisationer. Ofta måste skolledaren samverka med angränsande kommuner för att en utbildning skall kunna komma till stånd.

Många av de yrkesinriktade utbildningarna är nya för kommunen och nya läroplaner utarbetas kontinuerligt. Samma yrkesinriktade kurser kan ofta inte anordnas regelbundet utan måste tas upp med vissa mellanrum. Skolledaren kan därför inte falla tillbaka på erfarenheter från tidigare utbildningar. Det är många gånger ett tidskrävande arbete att finna lämpliga lokaler, lärare, läromedel och annan undervisningsmateriel. Man får ofta söka lärare bland anställda i näringsliv och förvaltningar, och eftersom dessa inte har lärarutbildning och i regel ingen erfarenhet av komvux, krävs

omfattande information och handledning.

Förberedelsearbetet för och administrationen av den yrkesinriktade utbildningen är alltså mycket tidskrävande. Skolledarresursen för komvux är inte dimensionerad för detta omfattande arbete. Som vi tidigare redovisat är skolledarresursen vid särskilda skolenheter för komvux underdimensionerad i jämförelse med både allmän skolenhet och skolenhet typ 1 i gymnasieskolan. Det är därför nödvändigt att förstärka skolledarresursen för komvux för att det skall bli möjligt att utveckla sådan yrkesinriktad utbildning som är arbetsmarknadsinriktad.

Vi har övervägt olika alternativ att stärka skolledarresursen för arbetsmarknadsinriktad utbildning, t. ex. genom en ändring av poängberäkningssystemet så att prioriterad utbildning gynnas. Men eftersom vi inte får föreslå åtgärder som medför ökade kostnader, skulle en sådan ändring av poängsystemet endast innebära en omfördelning av skolledarresursen. Det skulle i flertalet kommuner inte ge någon positiv effekt.

Vi anser att en särskild resurs bör tillföras skolledarresursen för att underlätta planeringen och administrationen av särskilt arbetskrävande arbetsmarknadsinriktad utbildning. Eftersom denna förstärkning måste ske inom ramen för de resurser som komvux disponerar, anser vi att en del av den totalresurs som kommunen föreslås få (kap. 16) för undervisning, stödundervisning, studiehandledning, syo m. m. bör få användas även till förberedelsearbete och administration av särskilt arbetskrävande arbetsmarknadsinriktad utbildning. Resursen bör få användas till ytterligare nedsättning av undervisningsskyldigheten för skolledare eller för arvodering eller nedsättning av undervisningsskyldigheten för lärare för administrativa uppgifter. Därigenom får kommunerna möjlighet att uppdra åt skolledare eller lärare att ansvara för administrationen av särskilt arbetskrävande arbetsmarknadsinriktad utbildning.

Kommunerna bör själva få avgöra för vilken kurs eller vilka kurser man behöver avsätta särskilda resurser för planering och administration inom ramen för den totalresurs som kommunen disponerar. Förutsättningarna i fråga om tillgång på lokaler, utrustning och lärare varierar från kommun till kommun. Det ger också kommunen möjlighet att satsa extra resurs på kurser som är nya för kommunen och kanske just därför särskilt arbetskrävande.

Skolstyrelserna bör själva efter förhandlingar med personalorganisationerna få avgöra hur stor del av den disponibla totalresursen som skall få användas för administrativa uppgifter.

13.2.5 Skolledarresurs för grundvux

Även för grundvux sker poängberäkning enligt samma regler som gäller för övrig komvux, dvs. varje påbörjat 800-tal undervisningstimmar ger 1,5 poäng. Vid poängsättningen för grundvux har man alltså inte tagit hänsyn till att grundvux i många fall är betydligt besvärligare att administrera än reguljär komvux-verksamhet. Till grundvux rekryteras många invandrare med olika hemspråk, interner och socialt handikappade. Det gäller alltså att rekrytera lärare med olika erfarenheter och bakgrund och skaffa fram

läromedel och lokaler för i många fall rätt små grupper på olika håll i kommunen.

När grundvux organisatoriskt fördes ihop med komvux och poäng beräknades för grundvux-timmarna enligt ovan, tillfördes också komvux skolledarresurs i form av ytterligare studierektorstjänster eller nedsättning av undervisningsskyldigheten för dessa. Problem uppstod emellertid vid särskilda skolenheter som redan hade inrättat två arvodestjänster som studierektor och utnyttjat möjligheten till nedsättning av undervisningsskyldigheten för dessa maximalt. Dessa skolenheter fick ingen förstärkning av skolledarresursen även om administrationen av grundvux fördes till sådana enheter. SÖ fick därför möjlighet att medge att ytterligare en eller två arvodestjänster som studierektor inrättas. Sådana arvodestjänster som studierektor har i några fall inrättats redan vid 70 poäng men vanligtvis vid 90 poäng. SÖ har t. o. m. den 1 januari 1982 medgivit inrättandet av 26 sådana tjänster.

För att det skall vara möjligt för skolledningen vid en stor särskild skolenhet som redan inrättat två arvodestjänster som studierektor att klara administrationen av grundvux är det enligt vår uppfattning nödvändigt att ytterligare en eller två arvodestjänster kan inrättas. Den andra arvodestjänsten kan nu inrättas vid 54 poäng. Vi anser att den tredje tjänsten bör kunna inrättas vid 76 poäng. Vid detta poängtal upphörde tidigare möjligheten att ytterligare nedsätta undervisningsskyldigheten för de två arvodestjänsterna. Den fjärde arvodestjänsten bör kunna inrättas vid 100 poäng. Vid detta poängtal ger en ytterligare nedsättning av undervisningsskyldigheten knappast någon ytterligare effekt.

Det är enligt vår uppfattning knappast motiverat att ytterligare arvodestjänster inrättas. Om skolenheten får en omfattning som överstiger ca 120 poäng bör man i stället överväga en delning av skolenheten.

Enligt 63 § förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning nedsätts undervisningsskyldigheten med en veckotimme för varje påbörjat tvåtal poäng över 45. Tidigare fanns en begränsning av nedsättningen till högst 20 veckotimmar för arvodesstudierektorerna. Fr. o. m. den 1 juli 1981 har denna begränsning tagits bort (SFS 1981:524). Behovet av skolledarresurs för administration av grundvux bör därför kunna tillgodoses inom ramen för dessa bestämmelser.

Vid de stora särskilda enheterna där man har minst två arvodesstudierektorstjänster blir i regel en sådan studierektor ansvarig för administrationen av grundvux. Vid komvux som inte har särskild enhet utan är knuten till en grundskola eller gymnasieskola finns det endast en studierektor som svarar för administrationen av komvux. Även i sådana fall bör man överväga om det inte krävs en särskild administrativ tjänst för grundvux. Det skulle t. ex. kunna vara möjligt att dela upp tjänsten på två personer även vid poäng som inte medger inrättandet av särskild enhet. Vi lägger emellertid inte nu förslag om sådan ändring. Resultatet av SFI-kommitténs förslag om kommunalt huvudmannaskap för den grundläggande svenskundervisningen för invandrare bör avvaktas. Om denna förs till komvux kan det vara lämpligt att kombinera administrationen av grundvux med administrationen av svenskundervisning för invandrare. I det sammanhanget bör också frågan om administrativa resurser för dessa båda utbildningsformer lösas.

13.3 Förslag

Vi föreslår

att undervissningsskyldigheten för den lärare som innehar arvodestjänst som studierektor för komvux nedsätts enligt följande:
med högst 4,5 veckotimmar om verksamheten omfattar 1,5 poäng
med högst 6 veckotimmar om verksamheten omfattar 3 poäng
med högst 6 veckotimmar om verksamheten omfattar 4,5 poäng
med högst 7,5 veckotimmar om verksamheten omfattar 6 poäng,

att skolstyrelsen får besluta att en viss del av den statsbidragsresurs som kommunen disponerar för komvux får användas till arvodering av eller nedsättning av undervisningsskyldigheten för lärare eller skolledare för planering och genomförande av särskilt arbetskrävande arbetsmarknadsinriktad utbildning,

att vid särskild skolenhet för komvux får inrättas tre arvodestjänster som studierektor om verksamheten beräknas varaktigt omfatta lägst 76,5 poäng och fyra arvodestjänster som studierektor om verksamheten beräknas varaktigt omfatta lägst 100,5 poäng samt att undervisningsskyldigheten för dessa nedsätts med en veckotimme för varje påbörjat tvåtal poäng över 45.

14 Arbetsfördelning och samverkan mellan komvux och andra utbildningsformer

14.1 Inledning

Komvux-utredningen skall enligt sina direktiv bl. a. behandla gränsdragningen mellan komvux och andra utbildningsanordnare. Vi fick i uppdrag att med förtur behandla gränsdragningen mellan komvux och studieförbund. Vi lade efter samråd med folkbildningsutredningen fram ett delbetänkande Komvux och studieförbund (SOU 1979:92), där vi behandlade dessa frågor. Efter beslut i riksdagen har förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning ändrats på ett par punkter med anledning av våra förslag. I den ändrade förordningen betonas ännu starkare än tidigare att den yrkesinriktade utbildningen inom komvux skall vara ägnad att tillgodose ett behov på arbetsmarknaden. Vidare åläggs skolstyrelsen i en kommun som anordnar komvux att ta initiativ till ett regelbundet samråd med företrädare för studieförbund och andra vuxenutbildningsanordnare. Därvid bör arbetsfördelningen och andra frågor av gemensamt intresse diskuteras.

Dessa ändringar trädde i kraft den 1 juli 1981, och det är ännu för tidigt att bedöma vilken effekt de kommer att få. Detta samråd gäller inte bara gränsdragningen mellan komvux och studieförbund utan även andra vuxenutbildningsanordnare.

Vi skall också behandla frågan om arbetsfördelning och samverkan mellan komvux och gymnasieskolan särskilt i fråga om yrkesinriktad utbildning och specialkurser. De mera övergripande frågorna om samverkan, samplanering och samordning mellan komvux och gymnasieskolan har åvilat gymnasieutredningen.

Även arbetsmarknadsutbildningen och utbildning i företag är föremål för en särskild utredning inom kommittén för arbetsmarknadsutbildning och företagsutbildning (KAFU). Vi skall enligt våra direktiv också behandla gränsdragningen mellan komvux och AMU resp. utbildning i företag.

Vår uppgift att behandla gränsdragning och samverkan mellan komvux och gymnasieskolan, arbetsmarknadsutbildningen och företagsintern utbildning försvåras av att dessa utbildningsformer utreds parallellt med komvux. Eftersom dessa utbildningsformer kan komma att förändras med anledning av gymnasieutredningens och KAFU:s förslag, är det knappast meningsfullt att i våra överväganden och förslag utgå från nuvarande gymnasieskola och arbetsmarknadsutbildning. Vi kan emellertid inte heller bygga våra förslag på en framtida utformning av gymnasieskolan och AMU.

Gymnasieutredningen skulle enligt sina direktiv från 1976 föreslå en

framtida organisation för gymnasieskolan som kan medföra möjligheter till ökad samverkan mellan utbildningar på det gymnasiala stadiet. Syftet med samverkan anges vara att man bättre skall kunna utnyttja de resurser som finns i de olika skolformerna såsom personal, lokaler och utrustning. Ett medel att åstadkomma en närmare samverkan är att göra gymnasieskolan mera flexibel även om man där inte går lika långt som inom komvux och AMU.

Även i tilläggsdirektiven till gymnasieutredningen den 7 juni 1979 tas frågan om samverkan mellan komvux, gymnasieskola och AMU upp:

Reguljär gymnasial utbildning ges inte bara inom ramen för gymnasieskolan utan också inom kommunal vuxenutbildning och arbetsmarknadsutbildning. Innehållet i utbildningen är i många fall näraliggande. Gymnasieskolans läroplan gäller även för den kommunala vuxenutbildningen. Likartade kursplaner kan också förekomma inom arbetsmarknadsutbildningen. Den kommunala vuxenutbildningen och arbetsmarknadsutbildningen har dock sina särskilda målgrupper vilket också präglar verksamhetens utformning. Ett visst konkurrensförhållande råder dock för närvarande mellan dessa utbildningsformer och gymnasieskolan. – – – Enligt min mening är det nödvändigt att tillgängliga resurser för gymnasial utbildning utnyttjas på mest effektiva sätt. Utredningen bör därför i enlighet med tidigare utfärdade direktiv med hänsynstagande till resp. utbildningsforms egenart och uppgifter framlägga förslag om en fördjupad samverkan när det gäller gymnasial utbildning mellan gymnasieskola, kommunal vuxenutbildning och arbetsmarknadsutbildning.

Även komvux-utredningen skall i samråd med gymnasieutredningen behandla frågan om samverkan mellan gymnasieskola och komvux. Särskilt anges i direktiven förhållandet mellan gymnasieskolan och komvux i frågan om gymnasieskolans korta specialkurser.

Vi skall också behandla frågan om gränsdragning och samverkan mellan komvux och AMU. I direktiven hänvisas till den försöksverksamhet som pågått i Haninge kommun i fråga om samverkan mellan preparandkurser och grundskolkurser.

Under våren 1980 tillsattes en kommitté med uppgift att göra en översyn av arbetsmarknadsutbildningen och utbildning i företag (KAFU). I direktiven till denna kommitté sägs bl. a. att det är viktigt

att få det belyst om arbetsmarknadsutbildningen fortfarande fungerar som ett komplement till det reguljära utbildningsväsendet eller om arbetsmarknadsutbildningen i vissa fall kan sägas konkurrera med reguljära utbildningsanordnare. – – – Behovet av samplanering med andra utbildningsanordnare har framstått som alltmer nödvändigt efter hand som behovet av arbetsmarknadsutbildning har ökat. En angelägen uppgift för kommittén är att finna former för en samordning mellan arbetsmarknadsutbildningen och samhällets övriga utbildningsanordnare med utgångspunkten att tillgängliga resurser för utbildningen skall utnyttjas så effektivt som möjligt. Bl. a. bör prövas vilka möjligheter som finns till organisatorisk och administrativ samverkan med kommunen.

En relativt stor del av arbetsmarknadsutbildningen utgörs av undervisning i svenska för invandrare. Denna undervisning har varit föremål för utredning i den s. k. SFI-kommittén, som har lagt fram sitt slutbetänkande under hösten 1981. Kommittén föreslår bl. a. att kommunen skall bli huvudman för den grundläggande undervisningen i svenska för invandrare.

Under våren 1982 har en ny utredning tillsatts med uppgift att analysera olika gränsdragningsfrågor. Kommittén skall bl. a. behandla gränsdragningen mellan arbetsmarknadsverket och utbildningsmyndigheterna och föreslå riktlinjer för arbetsmarknadsverkets ansvar på utbildningsområdet.

14.2 Komvux och gymnasieskolan

14.2.1 Gymnasieutredningen

Gymnasieutredningen föreslår i sitt principbetänkande En reformerad gymnasieskola (SOU 1981:96) bl. a. en flexiblare studieorganisation, studiestart och studieavgång flera gånger per år, möjlighet till deltidsstudier och ökade inslag av koncentrationsläsning.

Vissa av gymnasieutredningens förslag kan också sägas direkt öka behoven av ett vidgat samarbete, t. ex. förslaget att eleverna i årskurs 3 skall kunna välja korta yrkesinriktade kurser, s. k. kyt-kurser, och förslaget om påbyggnadskurser – klossar – för elever som avslutat ett kort studieprogram.

Gymnasieutredningen föreslår samarbete mellan gymnasieskolan, komvux och AMU på tre olika plan, ett samarbete som kan vara olika långtgående beroende på kommunstorlek och förutsättningar i övrigt. Det kan ske i form av samverkan, samplanering och samordning.

Samverkan kan avse lokaler och utrustning, personal och elever. En sådan samverkan sker redan nu i stor utsträckning. Gymnasieutredningen föreslår att denna samverkan ytterligare utvidgas och fördjupas.

Med samplanering menar gymnasieutredningen att man skaffar sig en gemensam överblick över hela utbildningsbehovet i en region. Planeringen för gymnasieskolan, AMU och komvux sker i dag vid olika tidpunkter och på olika nivåer. Riksdagsbeslutet med anledning av regeringens proposition om den statliga skoladministrationen (prop. 1980/81:107) kommer att underlätta en sådan samplanering.

Med samordning menar gymnasieutredningen att kurser och studievägar som leder till samma slutmål slås samman och de studerande ingår i samma grupp. I fråga om mycket resurskrävande utbildningar och sådana av mer udda karaktär kan vinster nås genom att elever och/eller grupper av elever samläser. För rena glesbygdsregioner kan en samordning av studieorganisationerna vara en förutsättning för att utbildning över huvud taget skall komma till stånd. Gymnasieutredningen har tagit initiativ till försöksverksamhet med sådan samordning i Årjängs kommun.

Gymnasieutredningen föreslår sammanfattningsvis att regeringen tar initiativet till ett utrednings- eller beredningsarbete i samarbetsfrågan när regering och riksdag tagit ställning till gymnasieutredningens förslag och förslag från komvux-utredningen och KAFU föreligger. Målet bör vara att åstadkomma en utvidgad och fördjupad samverkan, samplanering och samordning mellan de tre utbildningsformerna.

14.2.2 Överväganden

Det finns klara skillnader mellan komvux och gymnasieskolan i fråga om målgrupper, utbildningens syfte och innehåll och utbildningens uppläggning. Gymnasieskolan vänder sig i första hand till 16-åringarna som lämnar grundskolan. Komvux däremot vänder sig till vuxna som har åtminstone några års arbetslivserfarenhet. För närvarande är intagningsålder till gymnasieskolkurser 18 år. Vi föreslår i kap. 7 att intagningsåldern till flertalet gymnasieskolkurser skall höjas till 20 år. Därigenom vill vi ännu starkare markera skillnaderna i målgrupper mellan gymnasieskolan och komvux. Genom att antalet undervisningstimmar i komvux är starkt reducerat i förhållande till gymnasieskolan förutsätter undervisningen i komvux att deltagarna har en viss ålder och arbetslivserfarenhet för att kunna tillgodogöra sig undervisningen. Utbildningen i komvux kräver också betydligt mer av hemarbete.

Det finns betydande skillnader i fråga om utbildningens innehåll och syfte mellan komvux och gymnasieskolan. Inom komvux anordnas särskilda yrkesinriktade kurser som inte har någon direkt motsvarighet i gymnasieskolan. Dessa kurser utgör ibland grundutbildning för människor som tidigare inte fått någon yrkesutbildning och ibland fortbildning eller vidareutbildning. Komvux ger i mycket begränsad utsträckning en grundläggande yrkesutbildning som motsvarar en hel yrkesinriktad linje i gymnasieskolan. I stället ger komvux delmomentskurser, ofta bestående av fackteori, inom delar av ett blockämne i gymnasieskolan. Dessa kurser förutsätter vanligen att deltagarna har praktiska erfarenheter från det yrkesområde som utbildningen gäller.

Utbildningen inom komvux är uppbyggd som enstaka ämneskurser och inte som sammanhållna utbildningar motsvarande en viss linje i gymnasieskolan. Komvux ger vanligen behörighetskomplettering i enstaka ämnen till människor som antingen på grund av ålder och arbetslivserfarenhet eller genom sin tidigare utbildning har allmän behörighet för högskolestudier.

Även i fråga om utbildningens uppläggning skiljer sig komvux från gymnasieskolan. Utbildningen i gymnasieskolan är i regel organiserad som en heltidsutbildning på dagtid under en termin eller ett läsår. Komvux däremot har en betydligt mera flexibel uppläggning. En stor del av den gymnasiala utbildningen inom komvux sker som kvällskurser i enstaka ämnen. Detta möjliggör en kombination av förvärvsarbete och studier.

Undervisningens omfattning definieras i komvux i antalet undervisningstimmar som får användas. Dessa timmar kan koncentreras till ett fåtal veckor men kan också sträckas ut över en termin eller ett läsår. Utbildningen kan starta vid vilken tidpunkt som helst på läsåret och är inte begränsad till terminsstart. Genom att komvux vänder sig till vuxna som har tidigare yrkeserfarenhet och genom att antalet undervisningstimmar är starkt begränsat i förhållande till gymnasieskolan blir arbetsformerna i komvux annorlunda än i gymnasieskolan. Den lärarleddda undervisningen koncentreras i stor utsträckning på gemensamma genomgångar och behandling av svåra moment. En stor del av studierna sker som individuellt hemarbete.

Samverkan förekommer redan nu i flera olika former mellan komvux och gymnasieskolan. I åtskilliga kommuner utgör komvux administrativt en del

av gymnasieskolan med samma rektor och till stor del samma personal. I flertalet kommuner är komvux också hänvisad till att använda gymnasieskolans lokaler och utrustning. Under senare hälften av 1980-talet bör möjligheterna till sådan samverkan kunna öka, eftersom antalet 16-åringar minskar.

Vi anser – i likhet med gymnasieutredningen – att en fördjupad och utvidgad samverkan, samplanering och samordning mellan gymnasieskolan och komvux bör eftersträvas. Detta samarbete bör kunna utvecklas olika mycket beroende på kommunstorlek och förutsättningar för olika utbildningar. I mindre kommuner av glesbygdskaraktär är det naturligt att en mera långtgående samverkan kan ske än i större kommuner, men även i större kommuner kan en samverkan ske i fråga om mindre frekventa utbildningar. Eftersom gymnasieskolan, arbetsmarknadsutbildningen och komvux har varit föremål för utredningar samtidigt lägger vi inte nu några konkreta förslag till hur en sådan samverkan mellan de olika utbildningsformerna skall ske. Vi anser att man först bör avvakta resultaten av den försöksverksamhet som initierats av gymnasieutredningen. Man bör också avvakta remissbehandlingen av de betänkanden som läggs av gymnasieutredningen, komvux-utredningen och KAFU ungefär samtidigt. Därefter bör regeringen ta initiativet till ett nytt utrednings- eller beredningsarbete med ledning av de erfarenheter som dels försöksverksamheten och dels remissbehandlingarna givit.

14.2.3 Förslag

Vi föreslår att regeringen tar initiativet till ett nytt utrednings- eller beredningsarbete i fråga om samverkan mellan gymnasieskolan, komvux och AMU, när de tre utredningarna avslutat sitt arbete och remissbehandlingen avslutats och erfarenheter från försöksverksamheten i bl. a. Malmöhus län och Årjängs kommun vunnits.

Genom det samråd som vi föreslår att länsskolnämnderna skall ta initiativet till i avsnitt 14.8.3 bör man redan tidigare kunna åstadkomma en närmare samplanering och samverkan mellan de tre utbildningsformerna. Även dessa erfarenheter bör kunna ligga till grund för det fortsatta beredningsarbetet.

14.2.4 Gymnasieskolans specialkurser

Komvux-utredningen skall enligt sina direktiv bl. a. överväga vilken roll komvux bör spela beträffande kortare specialkurser i gymnasieskolan. Specialkursernas längd anges i antal lektioner, antal veckor, antal månader, antal terminer eller antal år. Längden varierar från 30 lektioner till fyra år. Några av specialkurserna är uppbyggda på samma sätt som yrkesinriktade linjer, dvs. de innehåller allmänna ämnen som svenska, arbetslivsorientering, gymnastik, tillvalsämne och ett stort yrkestekniskt blockämne, t. ex. fordonsteknik. Dessa kurser är i regel två till tre år långa.

Flertalet specialkurser är emellertid av annan karaktär. De är konstruerade för att tillgodose ett specifikt behov av yrkesutbildning, t. ex. förande av buss, eldare vid ångcentraler, turistfortbildning osv. De flesta specialkurser-

na täcker smala utbildningsbehov och förekommer endast på ett fåtal ställen. Specialkurser inom konsumtion och vård har dock relativt stor spridning.

Av SÖ:s förteckning över läroplaner inom komvux (gula boken) framgår vilka specialkurser som kan anordnas inom komvux. För att en specialkurs i sin helhet skall få anordnas krävs i regel SÖ:s medgivande i varje särskilt fall.

I SCB:s redovisning av specialkurserna skiljer man mellan specialkurser som är kortare än ett år och specialkurser som är ett år eller längre. SÖ skiljer i sina förteckningar över specialkurser i gymnasieskolan vanligen mellan grundskoleanknutna, icke grundskoleanknutna och högre specialkurser. De grundskoleanknutna specialkurserna har i regel inga inträdeskrav i fråga om ålder, förkunskaper eller praktik. De icke grundskoleanknutna specialkurserna har i regel sådana inträdeskrav. De högre specialkurserna bygger i regel på en två- eller treårig linje i gymnasieskolan.

14.2.5 Överväganden

Av SCB:s statistik över specialkurser i gymnasieskolan framgår att de kortare specialkurserna visserligen i något större utsträckning rekryterar äldre deltagare än de längre specialkurserna men skillnaden är inte särskilt stor. Det finns åtskilliga längre specialkurser som har som inträdeskrav viss ålder eller praktik. Längden är därför knappast en lämplig indelningsgrund. Vi anser att man i stället bör dela in specialkurserna i följande tre grupper:

1. Specialkurser som bygger direkt på grundskolan och inte har några inträdeskrav beträffande viss ålder, praktik eller yrkeserfarenhet. Dessa specialkurser utgör vanligen en grundläggande yrkesutbildning inom områden där det inte finns en linje i gymnasieskolan.
2. Specialkurser som kräver viss ålder eller yrkeserfarenhet. Dessa kurser fungerar oftast som vidareutbildning av vuxna eller som fortbildning i yrket. Åtskilliga specialkurser har inte några uttryckliga krav på viss inträdesålder eller praktik men fungerar i realiteten som fortbildning eller vidareutbilding av redan yrkesverksamma.
3. Högre specialkurser eller andra specialkurser som kräver genomgången gymnasial utbildning eller motsvarande eller viss yrkeserfarenhet.

Med denna indelning av specialkurserna skulle det också relativt lätt gå att göra en uppdelning mellan gymnasieskolan och komvux. Grupp 1 är att betrakta som en motsvarighet till de yrkesinriktade linjerna i gymnasieskolan och bör administreras av gymnasieskolan. Grupp 2 är att betrakta som vuxenutbildning, eftersom dessa specialkurser kräver viss ålder och yrkeserfarenhet som inträde. Grupp 3 är en blandning. En del av specialkurserna i denna grupp fungerar som en direkt fortsättning på en gymnasieskollinje och flertalet deltagare är därför 18–19 år. Om åldersgränsen för intagning till komvux höjs till 20 år, bör huvuddelen av kurserna i denna grupp ligga i gymnasieskolan. De högre specialkurser eller motsvarande som förutom genomgången gymnasieskolutbildning också kräver viss yrkeserfarenhet eller praktik bör emellertid betraktas som vuxenutbildning. Deltagarna i dessa kurser kommer vanligen att vara över 20 år.

Under läsåret 1980/81 fanns 3 524 klassavdelningar med 69 908 elevplatser i gymnasieskolans specialkurser. Om grupp 2 och vissa kurser inom grupp 3 fördes över till komvux, skulle det få stora konsekvenser för gymnasieskolorna på många orter. Det skulle bl. a. påverka underlaget för rektors- och studierektorstjänster. Det är därför nödvändigt att göra en noggrannare analys av vilka konsekvenser en överföring av vissa specialkurser till komvux skulle få för gymnasieskolorganisationen.

F. n. fastställs ca 15 läroplaner för specialkurser per år av SÖ. Huvuddelen av dessa är helt nya läroplaner men några är omarbetningar av äldre läroplaner. Vid fastställandet av nya läroplaner för specialkurser bör också anges om specialkursen i fråga skall administreras av gymnasieskolan eller av komvux.

14.2.6 Förslag

Vi föreslår att specialkurser som vänder sig till vuxna och kräver viss ålder eller yrkeserfarenhet för inträde bör administreras av komvux (grupp 2 och delar av grupp 3 i ovan redovisade indelning). Vi förutsätter att resurser i motsvarande grad överförs från gymnasieskolan till komvux. Vi föreslår vidare att SÖ vid utarbetandet och fastställandet av nya läroplaner för specialkurser också anger om specialkursen i fråga skall administreras av gymnasieskolan eller komvux. Uppdelningen bör göras enligt ovan redovisade princip. Vi föreslår slutligen att den beredning eller utredning som vi ovan föreslagit får i uppdrag att analysera konsekvenserna av en överföring av vissa specialkurser till komvux. Denna omorganisation bör göras samtidigt med att gymnasieskolan omorganiseras med anledning av gymnasieutredningens förslag.

14.3 Gymnasieskolan och primärkommunal och landstingskommunal vuxenutbildning

14.3.1 Utbildning inom vårdområdet

I gymnasieskolan finns ett stort antal utbildningar inom vårdområdet, t. ex. den tvåårigа vårdlinjen med dess olika grenar och dessutom ett stort antal specialkurser. Flertalet av vårdutbildningarna ligger vid landstingens gymnasieskolor. Den tvåårigа sociala service-linjen anordnas dock på försök i ca 30 kommuner med primärkommunal huvudman. Även barnskötarutbildning anordnas inom primärkommunernas gymnasieskola. En stor del av vårdutbildningen sker som inbyggd utbildning på vårdinstitutioner av olika slag.

Komvux möjligheter att anordna utbildningar inom vårdområdet har hittills varit begränsade på grund av att komvux inte kunnat anordna inbyggd utbildning. De specialkurser som fått anordnas inom komvux och de särskilda yrkesinriktade kurserna är vanligen av fortbildningskaraktär och förutsätter praktiska erfarenheter av vårdarbete. En del särskilda yrkesinriktade kurser är introduktionskurser och kräver därför fortsatt utbildning och praktik. Av den sociala service-linjen har komvux på ett fåtal platser kunnat anordna utbildning som motsvarar årskurs 1 i gymnasieskolan.

Enligt 14 § förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning får landstingskommuns vuxenutbildning omfatta endast kurser som motsvarar den utbildning som landstingskommuns gymnasieskola kan omfatta. För primärkommunal vuxenutbildning finns inte motsvarande begränsning.

Av en enkätundersökning som landstingsförbundet gjorde i januari 1980 till samtliga landsting framgår att den landstingskommunala vuxenutbildningen har en begränsad omfattning. Under 1979 ordnades sammanlagt ca 60 kurser i landstingskommunal vuxenutbildning. En stor del av dessa (22 stycken) avsåg fortbildning av 1:e skötare inom psykiatrisk vård. Situationen ändrades inte särskilt mycket under 1980 och 1981. Antalet kursdeltagare i den landstingskommunala vuxenutbildningens vårdutbildningar var under 1979 ca 1 000. Den primärkommunala vuxenutbildningen anordnade under samma tid ett stort antal utbildningar inom vårdområdet, huvudsakligen barnskötarutbildning och vårdbiträdesutbildning. Det sammanlagda antalet kursdeltagare i dessa utbildningar under läsåret 1979/80 var i primärkommunal vuxenutbildning ca 16 000.

14.3.2 Överväganden

Enligt SCB:s prognoser fram till år 1990 beräknas det råda viss brist på personal med vårdutbildning på den gymnasiala nivån. Det gäller särskilt personal inom äldrevården och barnomsorgen. Kommunernas utbyggnad av äldrevården och barnomsorgen under den närmaste tioårsperioden medför att rekryteringsbehovet ökar. Även om utbyggnadstakten dämpats på grund av de ekonomiska svårigheterna, kommer kommunerna ändå att ha behov av att rekrytera ny personal. Vårdyrkena karakteriseras av relativt hög omsättning av personal. Det finns också enligt SCB:s redovisningar både inom äldrevården och barnomsorgen en relativt stor grupp anställda som inte har adekvat utbildning för sina arbetsuppgifter.

Den landstingskommunala vårdlinjen och utbyggnaden av den sociala service-linjen kommer säkerligen att kunna klara huvuddelen av det nyrekryteringsbehov som kommer att finnas. Däremot är det mera tveksamt om gymnasieskolan samtidigt kan klara fortbildning och vidareutbildning av de anställda som saknar adekvat utbildning. Här bör komvux kunna göra en insats. För anställda som har praktiska erfarenheter av vårdarbete kan komvux erbjuda utbildning i fackteori eventuellt parallellt med fortsatt yrkesarbete eller varvat med praktiskt arbete. Åtskilliga hemarbetande kvinnor som vill komma ut på arbetsmarknaden skulle säkerligen vilja skaffa sig arbete inom äldrevården, social service eller barnomsorg, om de kunde få utbildning för uppgiften. För hemarbetande kvinnor, särskilt om de har småbarn, är det nödvändigt att utbildningen finns nära hemorten. Det kan också vara en fördel om utbildningen kan anordnas på deltid och/eller på kvällar. Det bör därför vara en viktig uppgift för komvux att tillgodose dessa behov. En förutsättning är dock att även komvux kan erbjuda inbyggd utbildning för att människor som inte har någon praktisk erfarenhet av området skall kunna få utbildning för arbete inom äldrevården och barnomsorgen.

Det är naturligt att inom den primärkommunala vuxenutbildningen anordnas utbildning som tillgodoser primärkommunernas behov av utbildad

arbetskraft. Det gäller i första hand utbildningar för äldreomsorgen och barnomsorgen. Utbildningar som ligger i landstingens gymnasieskola och tillgodoser landstingens behov bör i första hand anordnas inom landstingskommunal vuxenutbildning. Det kan emellertid finnas skäl att även sådana utbildningar i fortsättningen liksom f. n. anordnas inom primärkommunal vuxenutbildning, om t. ex. avståndet till landstingets gymnasieskola är alltför stort.

14.3.3 Förslag

Vi föreslår att de principer för arbetsfördelning mellan gymnasieskolan och komvux som vi tidigare redovisat också bör gälla för utbildningar inom vårdområdet. Det gäller t. ex. administrationen av specialkurser som kräver viss ålder och yrkeserfarenhet för inträde. Den landstingskommunala vuxenutbildningen skall kunna anordna utbildningar som motsvarar den utbildning som finns vid landstingets gymnasieskola. Dessutom skall inom den landstingskommunala vuxenutbildningen kunna anordnas särskild yrkesinriktad utbildning.

Vi föreslår också att det inom primärkommunal vuxenutbildning skall kunna anordnas vårdutbildningar, dels motsvarande den utbildning som finns vid primärkommunernas gymnasieskolor, dels enligt kursplaner för särskild yrkesinriktad utbildning. Det skall också inom den primärkommunala vuxenutbildningen kunna anordnas utbildningar för primärkommunernas behov motsvarande de utbildningar som finns vid den landstingskommunala gymnasieskolan efter samråd med landstingets utbildningsnämnd.

14.3.4 Utbildning inom jord, skog och trädgård

I gymnasieskolan finns ett stort antal utbildningar inom jordbruk, skogsbruk och trädgård. Det finns tre linjer, en jordbrukslinje, en skogsbrukslinje och en trädgårdslinje. Dessutom finns ca 50 specialkurser och högre specialkurser. I förteckningen över kurser som får anordnas inom komvux finns endast en kurs inom detta område, nämligen trädgårdskurs om tio veckor. I vilken utsträckning denna kurs anordnas i komvux framgår inte av tillgänglig statistik.

SÖ har emellertid bemyndigande att fastställa kursplaner också inom områdena jordbruk, skogsbruk och trädgård. Enligt uppgift pågår ett sådant arbete på SÖ och fr. o. m. läsåret 1981/82 är det möjligt att anordna utbildning i ämnen och delmoment också inom jordbrukslinjen, skogsbrukslinjen och specialkursen grundutbildning jordbruk.

Lantbruksnämnderna bedriver en relativt omfattande kursverksamhet för egna företagare och anställda inom jordbruk och trädgård huvudsakligen inom ämnesområdena växtodling, husdjur, mekanisering och företagsekonomi. Även Studieförbundet Vuxenskolan anordnar kurser för lantbrukare bl. a. i bokföring, redovisning och företagsekonomi.

Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) har under budgetåret 1980/81 ställt samman material som visar lantbrukarnas behov av utbildning. LRF konstaterar att lantbrukarna genomsnittligt har kortare formell skolutbildning än löntagarna i övrigt. Lantbrukarna har också uttryckt önskemål om

ökade kunskaper i åtskilliga ämnen inom jordbruk och skogsbruk. En förutsättning är dock att utbildning kan erbjudas på sådana villkor att lantbrukarna kan delta, dvs. på tider då lantbrukarna kan göra sig fria från sina övriga göromål och inte alltför långt ifrån bostaden.

LRF konstaterar i sitt handlingsprogram bl. a. att den kommunala vuxenutbildningen hittills har spelat en ganska liten roll för LRF:s primära målgrupper.

Utbildningsformen kan dock öppna nya vägar främst till kompletterande yrkesutbildning för vuxna och även till viss allmän och grundläggande utbildning. Grundläggande förutsättningar för detta är dock att kursutbudet kompletteras med kurser avseende lantbruksområdet och att bestämmelsen om gruppstorlek bättre anpassas till förhållandena i glesbygdsområden.

Landstinget i Kristianstads län har gjort en undersökning för Skåne av behovet av yrkesutbildning inom jordbruket, skogsbruket och trädgårdsnäringen fram till år 1990. Där konstateras sammanfattningsvis att närmare hälften av de personer som beräknas vara anställda i jordbruket år 1990 inte skulle få sin grundläggande yrkesutbildning tillgodosedd vid länets lantbruksskolor med den uppläggning av utbildningen som kommer att gälla fr. o. m. 1980/81. För denna bristgrupp är det i många fall angeläget att skaffa sig en lämplig utbildning i samband med att man börjar i yrket eller har varit verksam en tid.

14.3.5 Överväganden

Lantbrukarna har hittills i viss utsträckning fått sina fortbildningsbehov tillgodosedda genom studiecirklar i Studieförbundet Vuxenskolan eller genom gymnasieskolans specialkurser. Stora grupper lantbrukare har emellertid haft svårt att få sina utbildningsbehov tillgodosedda. För dessa grupper är det viktigt att utbildningen anordnas nära hemorten och att den kan ske på deltid och på tider då lantbrukarna kan komma ifrån arbetet på gårdarna. Eftersom denna utbildning vänder sig till vuxna som är verksamma inom yrkesområdet och har stor praktisk erfarenhet av jordbruk och skogsbruk, är det naturligt att denna utbildning anordnas inom komvux.

Eftersom utbildningarna inom områdena jord, skog och trädgård ligger inom landstingens gymnasieskola bör i första hand den landstingskommunala vuxenutbildningen svara för denna utbildning. SÖ har nu delat upp ämnena på jordbruks- och skogsbrukslinjerna i delmoment, och därigenom har det blivit möjligt att anordna kortare kurser som fortbildning och vidareutbildning även inom dessa områden.

Det är emellertid i vissa delar av landet långt till närmaste gymnasieskola med jordbruks- eller skogsbruksutbildning, och lantbrukarna har behov av att utbildningen anordnas nära bostaden. Landstingens gymnasieskolor har också för närvarande otillräcklig kapacitet för att kunna ge både grundläggande yrkesutbildning och fortbildning och vidareutbildning. Det kan därför finnas skäl att även den primärkommunala vuxenutbildningen anordnar utbildning inom dessa områden. Detta bör dock ske efter samråd med landstingets utbildningsnämnd.

14.3.6 Förslag

Vi föreslår att den landstingskommunala vuxenutbildningen i första hand skall svara för fortbildning och vidareutbildning av yrkesverksamma inom jordbruk, skogsbruk och trädgård. Denna utbildning skall motsvara den utbildning som anordnas vid landstingens gymnasieskolor eller följa kursplaner för särskild yrkesinriktad utbildning. Vi föreslår vidare att även den primärkommunala vuxenutbildningen skall kunna anordna utbildning inom dessa områden, dock först efter samråd med landstingets utbildningsnämnd.

14.4 Komvux och AMU

14.4.1 Mål och målgrupper för arbetsmarknadsutbildningen och komvux

Den nuvarande inriktningen av arbetsmarknadsutbildningen (AMU) har sin grund i riksdagens beslut år 1975 om nya riktlinjer för arbetsmarknadsutbildningen (prop. 1975:45). AMU är den vuxenutbildning som samhället tillhandahåller av arbetsmarknadspolitiska skäl. Dess huvudsakliga uppgift är att stärka dem som har en svag ställning på arbetsmarknaden och samtidigt tillgodose angelägna behov av yrkesutbildad arbetskraft. AMU skall emellertid också bidra till att uppfylla vuxenutbildningens allmänna mål.

AMU är främst förbehållen arbetslösa vuxna över 20 år och personer som riskerar arbetslöshet. Efter hand har emellertid vissa andra grupper givits möjlighet att delta i arbetsmarknadsutbildning främst genom tillkomsten av bristyrkesutbildningen. Även ungdomar som inte fyllt 20 år har under vissa förutsättningar fått möjlighet att delta i arbetsmarknadsutbildning.

Arbetsmarknadsutbildning sker i fyra olika former:

1. vid särskilda kurser som anordnas av SÖ vid s. k. AMU-center och riksyrkesskolor,
2. utbildning inom det reguljära utbildningsväsendet, t. ex. gymnasieskolan och komvux,
3. utbildning i företag,
4. utbildning i andra former, t. ex. i studieförbund.

SÖ kan också för AMS räkning köpa utbildning av kommuner, företag eller studieförbund. Sådana kurser följer AMU-läroplaner och finansieras helt och hållet med statliga medel.

Komvux mål och målgrupper sammanfaller till viss del med målen och målgrupperna för AMU. Båda utbildningsformerna vänder sig till arbetslösa och korttidsutbildade och har till uppgift att stärka individernas ställning på arbetsmarknaden. Komvux har dessutom andra mål och målgrupper.

14.4.2 Huvudmannaskap och organisation

AMU är ett arbetsmarknadspolitiskt instrument som står till arbetsmarknadsmyndigheternas förfogande. Dess omfattning och inriktning bestäms för

varje år av AMS i samråd med SÖ och arbetsmarknadens parter. AMS beställer utbildning av SÖ som har till uppgift att genom sina regionala organ, kursstyrelserna, och sina AMU-center genomföra den.

AMU är helt och hållet en statlig utbildning. Den finansieras med statliga medel och arbetsgivaravgifter. All personal är statligt anställd. Även lokaler och utrustning, läromedel, undervisningsmateriel m. m. bekostas av statliga medel. Administrationen av AMU har i stor utsträckning varit centraliserad. Viktiga beslut om budgetramar, kursutbud, tjänster m. m. fattas på central nivå.

Komvux däremot är en kommunal skolform inordnad under skolstyrelsen i det kommunala skolväsendet. Skolledar- och lärartjänster är statligt reglerade och kommunerna får statsbidrag till skolledar- och lärarlöner och ett schablonbidrag till bl. a. syo. Kommunerna själva står för övriga kostnader.

Komvux är i stor utsträckning decentraliserad till kommunerna som själva fattar viktiga beslut om kursutbud, budget, organisation, lokaler, intagning m. m. De regionala organen, länsskolnämnderna, har knappast några beslutande funktioner i fråga om komvux. Komvux finns i alla kommuner utom en, men omfattningen varierar mycket kraftigt.

14.4.3 Kursutbud, dimensionering, intagning

I fråga om AMU svarar länsarbetsnämnderna för den länsvisa årliga planeringen av utbildningen med hänsyn till arbetsmarknadssituationen och den väntade konjunkturen. Denna planering sker i samarbete med de regionala branschorganisationerna. Samråd förekommer med företrädare för det övriga utbildningsväsendet på regional och central nivå.

I fråga om komvux inventerar kommunerna själva utbildningsbehovet för kommande läsår. Det sker i samråd med arbetsmarknadens parter när det gäller yrkesinriktad utbildning. Kommunerna beslutar själva vilka kurser som skall anordnas. I vissa fall krävs dock SÖ:s medgivande för att en viss läroplan skall få tillämpas inom komvux.

Uttagningen till arbetsmarknadsutbildningen görs av länsarbetsnämnden. Kriteriet är att vederbörande är arbetslös eller riskerar att bli arbetslös. I AMU-kurser tas endast in studerande som beviljats utbildningsbidrag. Intagningen till komvux görs av den lokala intagningsnämnden som har att pröva om den sökande är behörig att tas in enligt de bestämmelser som gäller. Om urval måste göras finns föreskrifter om vilka grupper som skall prioriteras. I komvux finns kursdeltagare med olika former av studiestöd och studerande som själva finansierar sin utbildning.

14.4.4 Läroplaner, kompetens, kursuppläggning

Arbetsmarknadsutbildningen följer av SÖ (byrå V3) centralt fastställda läroplaner. Huvuddelen av dessa har till uppgift att ge utbildning för visst yrke och avsikten är att en deltagare efter genomgången utbildning skall kunna få arbete inom yrket i fråga. Vid AMU-center förekommer också viss förberedande utbildning t. ex. preparandkurser och utbildning i svenska för invandrare.

Utbildningstiden vid AMU-center anges i regel i antal veckor. Längden kan variera från en vecka upp till 80 veckor. De olika ämnena som ingår i utbildningen anges med antal veckotimmar. Läroplanens tider är rikttider. Utbildningstiden kan förlängas eller förkortas för en enskild deltagare. Antalet läroplaner för arbetsmarknadsutbildning har under 1970-talet i stort sett fördubblats från ca 300 under år 1974 till 600 f. n. Efter genomgången utbildning utfärdas intyg för deltagaren eller sätts betyg. För de längre utbildningarna ges i allmänhet betyg i en 7-gradig skala med A som högsta betyg.

Utbildningen inom komvux är i allmänhet inte – med undantag av vissa specialkurser och särskilda yrkesinriktade kurser – så snävt inriktad mot ett visst yrke som vid AMU. Den har en bredare karaktär och innehåller ofta även allmänna ämnen. En stor del av utbildningen inom komvux är teoretisk utbildning som förbereder för fortsatta studier.

Utbildningen inom komvux ger samma kompetens som utbildningen i grundskolan och gymnasieskolan. I komvux används också samma betygssystem som i ungdomsskolan. För vissa yrkesinriktade utbildningar används "Deltagit" i stället för graderade betyg.

Arbetsmarknadsutbildningen anordnas huvudsakligen som heltidsutbildning på dagtid. Kursdeltagarna i yrkesutbildning befinner sig i utbildningen 40 timmar i veckan och förväntas göra allt arbete vid AMU-center. Hemarbete förekommer knappast. Svenska för invandrare och teoretiska kurser har dock kortare utbildningstid per vecka. Kurser kan starta när som helst på året och utbildningen pågår kontinuerligt. Intagningen till AMU görs successivt antingen av enskilda individer eller av grupper.

Komvux däremot tillämpar ett ämneskurssystem. Deltagarna kan välja att studera en eller ett par kurser på deltid, ofta på kvällstid. De kan också kombinera flera kurser till en sammanhållen utbildning, som ibland anordnas som heltidsutbildning på dagtid. För varje kurs anges det antal undervisningstimmar som får användas. Kommunerna bestämmer själva hur dessa timmar skall fördelas på dagar, veckor och månader. Antalet undervisningstimmar anger endast den lärarledda undervisningen. Dessutom förväntas deltagarna fullgöra hemarbete som är ungefär lika omfattande som undervisningstiden.

14.4.5 Lärartjänster

Inom AMU finns i stort sett samma lärarkategorier som inom komvux men det finns väsentliga skillnader. Lärarna i AMU är anställda i riket och kan alltså begära förflyttning från ett center till ett annat eller måste flytta på sig om undervisningsunderlaget minskar eller upphör vid ett center. Lärarna inom AMU har helårstjänstgöring med semester och alltså inte ferier som lärarna inom övriga skolväsendet. Som kompensation härför utgår lön för AMU-lärare enligt den lönegrad vars nummer med två enheter överstiger numret för den lönegrad i vilken läraren är placerad. Lärarna inom AMU anställs med tillsvidare-förordnande om underlaget beräknas vara i minst 12 månader och om läraren uppfyller behörighetsvillkoren för motsvarande extra ordinarie tjänst.

Inom komvux finns dels lärare med tjänst i ungdomsskolan och fyllnads-

tjänstgöring inom komvux, dels extra ordinarie tjänster som lärare vid skolväsendet i kommunen och dels timlärare. Undervisningsskyldigheten för lärare i komvux bestäms i form av ett visst antal undervisningstimmar per läsår.

14.4.6 Lokaler och utrustning

Det finns f. n. 53 AMU-center, ungefär lika många filialer och fyra riksyrkesskolor i landet. Lokalerna för denna utbildning ägs till övervägande del av kommuner, kommunala och privata bolag eller stiftelser och hyrs av staten i regel genom kontrakt på tio år. Inventarier, utrustning, maskiner m. m. ägs däremot av staten. Sådan utrustning kan alltså flyttas mellan olika AMU-center om utbildningsbehoven förändras.

Utbildningskapaciteten för samtliga dessa lokaler var under våren 1981 enligt uppgift från SÖ (1981-04-30) 28 485 och beläggningen vid angiven tidpunkt 22 885, dvs. 80 %. Beläggningen varierar emellertid från ca 50 % till över 100 %.

AMU disponerar vid de flesta AMU-center och filialer väl utrustade lokaler. AMU:s utbildningskapacitet används i princip endast under dagtid och är alltså ledig på kvällstid. Även på dagtid finns ofta viss ledig kapacitet.

Som vi redovisat i kap 12 disponerar komvux i regel inte några egna lokaler. Komvux har därför stora svårigheter att anordna yrkesinriktad utbildning och annan utbildning som kräver viss utrustning – särskilt på dagtid.

AMU:s lokaler är ofta lediga på kvällstid. Ändå finns det stora svårigheter att utnyttja dessa lokaler för utbildning inom komvux. Svårigheterna är delvis av samma slag som att utnyttja gymnasieskolans lokaler.

Några sådana svårigheter för utnyttjande av AMU:s lokaler på kvällstid är följande:

- höga hyreskostnader
- lokaler och maskiner är blockerade av halvfärdiga arbeten
- olösta ansvars- och försäkringsfrågor
- kostnader för tillsyn och städning.

14.4.7 Samverkan mellan komvux och AMU

Samverkan mellan komvux och AMU förekommer redan nu i viss utsträckning. AMU används här i den vidare betydelsen, dvs. som utbildning för vilken deltagarna beviljats utbildningsbidrag.

Av vår enkätundersökning (januari 1979) om komvux i ett representativt urval kommuner framgår att flertalet kommuner har någon form av samverkan med AMU, vanligen i form av att kursdeltagare med utbildningsbidrag deltar i komvux-kurser. Ett fåtal kommuner ordnar av SÖ för AMS räkning köpta kurser. Båda dessa former av samarbete anges ha minskat under de senaste budgetåren.

KAFU:s enkät till samtliga kursstyrelser (januari 1981) visar att flertalet kursstyrelser inte har något samarbete med komvux. Ett tiotal kursstyrelser har samarbete med komvux vid planeringen av kursprogrammet, och

ungefär lika många anlitar komvux för genomförande av vissa kurser, vanligen vårdbiträdeskurser. Ett fåtal kursstyrelser anger att komvux hyrt lokaler i AMU-center.

I det nya planerings- och budgeteringssystem som efter förslag från KAFU tillämpas inom AMU fr. o. m. budgetåret 1981/82 förekommer samråd med företrädare för det övriga utbildningsväsendet dels på regional nivå, dels på central nivå. Kursstyrelsen där länsskolnämnden är representerad gör en bedömning av länsarbetsnämndens beräkning av utbildningsbehov och AMU-centrens redovisning av utbildningskapacitet. Inom SÖ yttrar sig företrädare för olika enheter över det planerade utbildningsbehovet inom AMU och fördelningen på län. I det nu tillämpade planerings- och budgeteringssystemet kan företrädare för länsskolnämnderna och ansvariga för gymnasieskol- och komvux-planeringen inom SÖ ge sina synpunkter på förläggningen av AMU till AMU-center och till övriga utbildningsanordnare.

Enligt AMS statistik var i oktober 1980 ca 23 600 personer i utbildning vid AMU-center. Vid samma tidpunkt studerade ca 18 300 elever med utbildningsbidrag i det reguljära skolväsendet. Dessa fördelade sig på följande anordnare

Komvux grundskolkurser	3 530
Komvux gymnasieskolkurser	4 733
Gymnasieskola	7 037
Folkhögskola	2 361
Övrig reguljär utbildning	713

Under budgetåret 1979/80 köpte SÖ för AMS räkning kurser för ca 1 730 deltagare. Huvuddelen av dessa anordnades av komvux och avsåg utbildning av personal inom vårdsektorn. Även kurser för kontors- och ekonomipersonal anordnades av komvux som AMU, likaså några kurser i svenska för invandrare.

Visst samarbete förekommer inom SÖ i fråga om att utarbeta läroplaner för komvux och AMU. Några AMU-läroplaner har fastställts att gälla även för komvux. Under hösten 1981 tillsattes en programgrupp för vuxenanpassad och läroplansbunden undervisning inom SÖ:s ansvarsområde. Gruppen består av företrädare för de tre byråerna inom SÖ:s avdelning för vuxenutbildning.

Även inom forsknings- och utvecklingsarbetet förekommer samarbete mellan komvux och AMU i form av gemensamma forskningsprojekt eller försöksverksamhet t. ex. inom de pedagogiska utvecklingsblocken för vuxenutbildning. I Haninge kommun bedrevs under budgetåren 1977/78–1979/80 försöksverksamhet med tillämpning av AMU:s läroplaner för preparandkurser inom komvux. Försöksverksamheten med samverkan mellan komvux och AMU utvidgas fr. o. m. läsåret 1981/82 till två län.

I några län har samrådsgrupper bildats för att åstadkomma ett bättre samarbete mellan komvux, AMU och gymnasieskolan. Sådana grupper finns t. ex. i Malmöhus, Stockholms, Södermanlands, Östergötlands och Kopparbergs län. Även i några kommuner har försöksverksamhet med samverkan mellan komvux, AMU och gymnasieskolan initierats, t. ex. i Göteborg, Landskrona, Arvika, Årjäng och Södertälje.

14.4.8 Överväganden i fråga om arbetsfördelning mellan komvux och AMU

De övergripande målen för vuxenutbildningen gäller för både komvux och AMU. Som framgått av vår redovisning finns det stora likheter i fråga om mål och målgrupper mellan komvux och AMU. Men det finns också vissa skillnader. Mot bakgrund av gällande regler och de mål som fastställts för komvux anser vi att komvux specifika uppgifter i förhållande till AMU kan formuleras på följande sätt:

1. Komvux vänder sig till yrkesverksamma vuxna som behöver fortbildning och vidareutbildning. Genom att produktionsprocesser och arbetsrutiner förändras behöver många vuxna komplettera sin tidigare utbildning för att kunna klara de nya arbetsuppgifterna och stärka sin ställning på arbetsmarknaden. Komvux kan ge fackteoretisk utbildning till vuxna som redan har praktisk erfarenhet av ett yrkesområde.
2. Komvux bör också inom vissa områden kunna anordna grundläggande yrkesutbildning, t. ex. av personal inom vård, social service, barnomsorg, kontor, storhushåll, städ med flera områden. Om dessa utbildningar anordnas som heltidsutbildning på dagtid kan de komma att överensstämma med utbildningar inom AMU. I så fall bör samverkan eftersträvas.
3. Komvux har till uppgift att ge en överbryggande utbildning motsvarande grundskolan och gymnasieskolan. Komvux ger kompetens och behörighet för fortsatta studier.
4. Genom att komvux vänder sig till yrkesverksamma vuxna bör utbildningen inom komvux kunna anordnas på fritid eller deltid. Utbildningen bör kunna kombineras med yrkesarbete, hemarbete och barnpassning, och därigenom minskas produktionsbortfallet och samhällets kostnader för utbildningen.

14.4.9 Överväganden i fråga om samverkan

Det främsta motivet för en ökad samverkan mellan komvux och AMU är att åstadkomma ett bättre resursutnyttjande. Det finns inom båda utbildningsformerna betydande resurser, både materiella och personella, som inte utnyttjas i tillräcklig utsträckning. Genom en ökad samverkan skulle resurserna kunna utnyttjas betydligt effektivare.

Ett annat viktigt motiv för samverkan är att möjliggöra att mindre frekventa utbildningar kommer till stånd. I många små och medelstora kommuner är underlaget för litet för att man skall kunna anordna smala yrkesutbildningar. Genom en samverkan mellan komvux och AMU skulle man kunna erbjuda vuxna utbildningar på närmare håll och därigenom möjliggöra för en större grupp människor att få den utbildning de önskar.

Ett tredje motiv för samverkan är att anställda i resp. utbildningsform skall få bättre kännedom om varandra, om förutsättningar och kursutbud i de båda utbildningsformerna. Vuxna som vänder sig till arbetsförmedlingen bör kunna hänvisas till komvux, om komvux har en lämplig utbildning, och arbetslösa som vänder sig till komvux bör i första hand hänvisas till

arbetsförmedlingen. Genom ett samarbete minskar riskerna för att vuxna hamnar i fel utbildningsform och att orättvisor uppstår i fråga om studiestödsmöjligheter.

Vi anser alltså att man på olika sätt, både på central, lokal och regional nivå, bör eftersträva en närmare samverkan mellan komvux och AMU. Våra förslag om samråd bör kunna underlätta en sådan samverkan.

Vi anser att arbetsmarknadsmyndigheterna i betydligt större utsträckning borde kunna utnyttja komvux för arbetsmarknadsutbildning. Det gäller särskilt i fråga om teoretiska, förberedande utbildningar som preparandkurser eller allmänna ämnen, men det bör också gälla i fråga om utbildningar som inte kräver omfattande investeringar i lokaler och utrustning, t. ex. kontorsutbildningar, ekonomiska utbildningar, vårdutbildningar m. fl. Om våra förslag att inbyggd utbildning skall få anordnas även i komvux genomförs, bör det bli lättare att samverka i fråga om utbildningar särskilt inom vårdområdet. Eftersom komvux har en betydligt större spridning än AMU-center och finns företrädd i nästan alla kommuner kan utbildningen anordnas närmare de enskilda människorna och därigenom underlättas rekryteringen.

Vi anser också att det bör vara möjligt att utnyttja lediga platser vid AMU-center för utbildning av enskilda vuxna som inte beviljas utbildningsbidrag. I många fall kan kvalificerade yrkesutbildningar inte ordnas inom komvux av brist på lokaler och utrustning. När utbildningsplatser finns inom AMU bör dessa kunna utnyttjas även för människor som finansierar sin utbildning på annat sätt än genom utbildningsbidrag.

Det är särskilt angeläget att samverkan mellan komvux och AMU kommer till stånd på regional nivå när det gäller planeringen av kursutbud inom AMU och komvux. Det bör kunna ske i det regionala samrådet som länsskolnämnderna enligt vårt förslag skall ta initiativet till. (Se 14.8.3).

Även på central nivå bör samarbetet mellan komvux och AMU kunna utvecklas ytterligare. Initiativ till sådant samarbete har redan tagits av SÖ t. ex. i fråga om läroplansarbete och forsknings- och utvecklingsarbete. Försöksverksamhet med samverkan mellan komvux och AMU har initierats i två län. Även i fråga om lärarfortbildning bör samarbetet kunna utvidgas, särskilt när det gäller lärare i yrkesämnen.

De bästa förutsättningarna för samverkan mellan komvux och AMU finns i kommuner med AMU-center, där framför allt lokaler och utrustning bör kunna utnyttjas gemensamt. Det kan vara lämpligt att skolstyrelsen låter göra en förteckning över utbildningsresurser som finns i gymnasieskola, komvux och AMU-center i kommunen.

14.4.10 Förslag

Vi föreslår att den kommitté eller motsvarande som enligt vårt förslag i avsnitt 14.2.3 skall tillsättas får i uppdrag att utreda följande former av samverkan mellan komvux och AMU:

- komvux används i större utsträckning för arbetsmarknadsutbildning genom att elever med utbildningsbidrag placeras i komvux-kurser särskilt i fråga om förberedande teoretisk utbildning och utbildningar inom vård, handel och kontor, el-tele m. fl. områden,

- samarbetet i fråga om utveckling av kursplaner, kommentarmaterial, diagnostiserings- och utvärderingsinstrument bör intensifieras. En strävan bör vara att komvux och AMU i så stor utsträckning som möjligt använder samma kursplaner för att möjliggöra övergångar och senare kompletteringar,
- samarbetet i fråga om forsknings- och utvecklingsarbete, försöksverksamhet och lärarfortbildning bör byggas ut,
- det lokala och regionala samrådet bör inkludera även företrädare för AMU-center, arbetsförmedling och länsarbetsnämnd.

Den föreslagna utredningen bör särskilt uppmärksamma vissa utvecklingstrender inom AMU och föreslå åtgärder som kan underlätta samverkan:

- utvecklingen mot en varvning av förberedande teoretisk utbildning och yrkesutbildning för att öka motivationen hos deltagarna,
- ökande individualisering av utbildningen både i fråga om innehåll, längd och uppläggning för att förbereda för anställning i visst yrke,
- ett utdraget utredningsarbete parallellt med orienteringskurser och provutbildning för vissa svårplacerbara kursdeltagare.

Redan med nuvarande bestämmelser är samverkan mellan komvux och AMU möjlig. Vi föreslår att varje myndighet tar initiativet till att undanröja de hinder för samverkan som nu finns inom resp. myndighets område i syfte att åstadkomma ett bättre resursutnyttjande och ökade utbildningsmöjligheter för vuxna. Samarbetet mellan komvux och AMU bör kunna utvidgas och fördjupas inom följande områden:

- möjligheten att ta in komvux-elever i AMU-kurser, dvs. låta vuxna som inte är berättigade till utbildningsbidrag få sin utbildning vid AMU-center,
- möjligheten att utnyttja ledig kapacitet vid AMU-center för utbildning inom komvux. Ansvars- och försäkringsfrågor bör särskilt uppmärksammas och kostnader analyseras,
- möjligheten att för lärare kombinera tjänstgöring i komvux och AMU samt förutsättningarna för gemensam fortbildning särskilt av lärare i yrkesämnen.

14.5 Komvux och folkhögskolan

14.5.1 Folkhögskolans uppgifter

Folkhögskolan har enligt folkhögskoleförordningen till uppgift "att främja allmän medborgerlig bildning". Verksamheten vid folkhögskolan skall till innehåll och form vara sådan att den

ökar den studerandes medvetenhet om sina egna och omvärldens villkor,
vidgar förmågan att känna och uppleva,
utvecklar kritiskt omdöme, självständighet och samarbetsförmåga,
ökar den studerandes möjligheter att vara skapande samt
stärker viljan och förmågan att i solidaritet med andra aktivt påverka arbetsliv och samhälle.

Under ovan angivna förutsättningar kan folkhögskolan i begränsad omfattning även ge yrkesinriktad utbildning.

Folkhögskolan är en del av det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Varje folkhögskola utarbetar själv sina studieplaner. Vid folkhögskolan finns dels långa kurser (15 veckor eller längre), dels korta kurser från två dagar till 15 veckor. I de långa kurserna deltar ca 15 000 elever varje år. Vid folkhögskolan genomförs ca 10 000 korta kurser varje år.

De långa kurserna indelas i allmänna linjer, allmänna linjer med särskild inriktning och särskilda linjer. Vissa av de allmänna linjerna med särskild inriktning och de särskilda linjerna är yrkesinriktade. Den yrkesinriktade utbildningen utgörs t. ex. av fritidsledarutbildning, fritids- och ungdomsledarkurser, utbildning med journalistisk inriktning, medielinje, miljövård (u-landsfrågor), särskild musikinriktning eller språklig inriktning. Åtskilliga folkhögskolor har utbildning med estetisk inriktning, konst, musik, teater och dramatik.

14.5.2 Avgränsning mot komvux

SÖ har utfärdat föreskrifter för folkhögskolorna när det gäller avgränsning mot yrkesinriktad utbildning och komvux (SÖ–FS 1977:23). Enligt dessa föreskrifter bör den yrkesinriktade utbildningen vid folkhögskolorna begränsas till vissa områden. De studieplaner som skolorna skickar in till SÖ skall i fråga om kurser som är yrkesutbildande också innehålla information om "de kontakter som skolan tagit med andra anordnare av likartad utbildning och motiveringen ges för att skolan bör anordna kursen i fråga."

Folkhögskolorna bör enligt dessa föreskrifter utförligt motivera i vilket avseende utbildningar som ger grundskolkompetens eller gymnasieskolkompetens är ett alternativ till komvux. Variationen i förhållande till komvux kan t. ex. avse innehållet eller arbetsformerna. När variationen gäller arbetsformerna krävs en detaljerad jämförelse.

Regeringen har under hösten tillsatt en utredning med uppgift att se över folkhögskolans studieomdöme. Utredningen skall enligt direktiven bl. a.

göra en förutsättningslös översyn av användningen av studieomdöme som urvalsgrund vid antagning till högskoleutbildning samt, om utredaren finner att studieomdöme inte längre bör användas, lämna förslag om formerna för antagning av studerande från folkhögskola.

SÖ har i skrivelse den 28 september 1981 till regeringen redovisat folkhögskolekurser förlagda till annan ort än skolorten. Av skrivelsen framgår att 50 skolor under läsåret 1980/81 ordnade ca 100 kurser längre än 15 veckor i andra lokaler än skolans egna. Bland dessa finns de s. k. dagfolkhögskolorna.

14.5.3 Överväganden

Utbildningen vid folkhögskolan följer inte centralt fastställda läroplaner, utan varje folkhögskola har full frihet att själv bestämma innehåll och arbetsformer för sin verksamhet inom ramen för de allmänna mål som ovan redovisats. Folkhögskolan utgör en del av det fria och frivilliga folkbildnings-

arbetet, och utbildningen vid folkhögskolan har därför vanligen ett annat innehåll och en annan inriktning än utbildningen inom komvux. Endast på ett par begränsade områden förekommer likartade utbildningar vid folkhögskolan och i komvux, vilket kan leda till viss konkurrens. Det gäller t. ex. viss yrkesinriktad utbildning och allmänna linjer som syftar till att ge grundskolkompetens eller allmän behörighet för högskolestudier, särskilt om dessa utbildningar ordnas utanför folkhögskolans egna lokaler, t. ex. i en tätort där även komvux har en etablerad verksamhet.

Den yrkesinriktade utbildningen vid folkhögskolan har vanligen en inriktning mot estetisk verksamhet, fritidsledare eller annat arbete inom folkrörelserna. Sådan yrkesinriktad utbildning ordnar inte komvux. Det blir därför inte någon konkurrens. Endast på ett par mycket begränsade områden skulle konkurrens kunna uppstå. Det gäller t. ex. ekonomisk utbildning eller utbildning i språk. Dessa utbildningar är av begränsad omfattning och förekommer vanligen endast i folkhögskolornas egna lokaler och inte utlokaliserade. Denna utbildning har oftast ett annat innehåll och annan uppläggning än motsvarande utbildningar i komvux. Konkurrens kan därför knappast sägas föreligga.

Däremot anser man både inom komvux och i folkhögskolan att det förekommer viss konkurrens mellan allmän linje i folkhögskolan som ger grundskolkompetens eller allmän behörighet och grundskolkurser och utbildning motsvarande tvåårig social linje i komvux. Enligt uppgifter från SÖ fick under läsåret 1979/80 1 416 elever vid folkhögskolan grundskolkompetens och 1 988 elever fick allmän behörighet för högskolestudier. Dessutom utfärdades 1 489 behörighetsbevis för särskild behörighet för högskolestudier.

Vi anser att det finns tillräckligt klara regler för arbetsfördelning mellan komvux och folkhögskolan. Utbildningen inom komvux följer centralt fastställda kursplaner och leder fram till betyg. Folkhögskolan har betydligt större frihet att välja ämnen och innehåll i utbildningen. SÖ har i sina föreskrifter klart angett att folkhögskolekurserna skall vara ett alternativ till komvux med ett annat innehåll eller en utförligt dokumenterad annorlunda uppläggning. Den nya utredningen om folkhögskolans studieomdöme bör också kunna medverka till att skillnaderna mellan komvux och folkhögskolan klargörs. Det lokala samråd mellan vuxenutbildningsanordnare som skolstyrelsen fr. o. m. den 1 juli 1981 skall ta initiativet till kommer säkerligen att leda till att onödiga dubbleringar undviks och ett bättre samarbete kommer till stånd. Försöksverksamheten inom de pedagogiska utvecklingsblocken för vuxenutbildning bl. a. i Gävle och Sandviken, Eskilstuna och Skaraborgs län har givit goda erfarenheter av samarbete mellan komvux och folkhögskolan.

Vi föreslår i kap. 7 att studie- och yrkesorienteringen för vuxna bör förbättras. För både komvux och folkhögskolan gäller uppgiften att medverka till att överbrygga utbildningsklyftorna i samhället. Det är därför angeläget att med information och studierådgivning försöka nå prioriterade målgrupper. Här finns goda möjligheter till samverkan mellan komvux och folkhögskolan. En strävan bör vara att studie- och yrkesorientering ges fristående från resp. utbildningsanordnares rekryteringsintressen. Valet av studieform för den enskilde sökande bör göras med hänsyn till densökandes

förutsättningar och behov.

Enligt vår uppfattning bör en förbättrad studie- och yrkesorientering för vuxna och det lokala samrådet mellan olika vuxenutbildningsanordnare leda till att onödig konkurrens och dubblering i fråga om utbildningsutbud undviks. Genom den förbättrade studie- och yrkesorienteringen bör den enskilde sökande kunna hänvisas till den studieform som bäst motsvarar vederbörandes förutsättningar och behov. Genom det lokala samrådet bör utbildningsanordnarna lära känna varandra bättre och samarbeta i fråga om information, rekrytering, lärarfortbildning m. m.

14.6 Komvux och högskolan

14.6.1 Högskolereformen

Vi skall enligt våra direktiv bl. a. belysa gränsdragningen mellan komvux och högskolan. Utgångspunkten bör vara de uppgifter som komvux i första hand skall fullgöra. Högskolan förändrades genom den högskolereform som genomfördes på grundval av 1968 års utbildningsutredning (U 68) och trädde i kraft fr. o. m. budgetåret 1977/78.

Ett av syftena med högskolereformen 1977 var att rekrytera nya målgrupper till högskoleutbildning. Därför vidgades tillträdet till högskoleutbildning, och urvalsreglerna till spärrad utbildning ändrades så att även arbetslivserfarenhet tillmäts meritvärde. Högskoleutbildning etablerades också på nya orter för att man genom närheten till utbildningen skulle kunna rekrytera grupper som man inte tidigare nått.

Inom UHÄ pågår en analys av högskolereformens effekter på rekryteringen av studerande till högskoleutbildning inom ramen för det s. k. Tillträdesprojektet. En första avrapportering har skett i rapporten Två års erfarenheter av de nya tillträdesreglerna till högskoleutbildning (UHÄ-rapport 1979:13). Projektet har emellertid hittills endast i begränsad utsträckning berört antagningen till enstaka kurser. Regeringen tillsatte 1979 en parlamentariskt sammansatt kommitté (U 1979:03) för uppföljning av högskolereformen (uppföljningskommittén). Denna kommitté skall enligt tilläggsdirektiv (Dir. 1981:13) bl. a. behandla frågan om metoderna att fördela medel för bl. a. enstaka kurser på högskoleenheter. "En strävan bör därvid vara att finna lösningar som bättre tillgodoser de behov som sammanhänger med att enstaka kurser både fyller ett fortbildningsbehov och i många fall utgör grunden för ämnesstudier som leder fram till forskarutbildning." Inom sekretariatet pågår en undersökning av de enstaka kurserna, deras utveckling och studiemönster.

För antagning till högskolan krävs att den sökande dels har allmän behörighet, dels uppfyller vissa särskilda förkunskapskrav. Till åtskilliga utbildningar är den allmänna behörigheten tillräcklig. Allmän behörighet har den som fullbordat en minst tvåårig gymnasial utbildning som innehåller två årskurser svenska och två årskurser engelska. Allmän behörighet har också den som är 25 år och har fyra års arbetslivserfarenhet och har kunskaper i engelska motsvarande två årskurser i gymnasieskolan.

Utbildningen vid högskolan är organiserad dels som linjer, dels som

enstaka kurser. Linjerna kan vara allmänna linjer, påbyggnadslinjer eller lokala linjer. De allmänna linjerna har central antagning. Tillkomsten och utbyggnaden av enstaka kurser vid högskolan motiverades av att regering och riksdag genom högskolereformen dels ville rekrytera nya grupper till högskoleutbildning, dels ville ge fortbildning och vidareutbildning till redan yrkesverksamma. De enstaka kurserna har också i stor utsträckning kommit att tillgodose personliga intressen. De har ofta utformats som orienteringskurser inom naturvetenskap och teknik eller översikter inom kulturområdet. Antagningen till enstaka kurser görs lokalt. För samtliga kurser finns lokala kursplaner med anvisningar om förkunskapskrav, undervisningens uppläggning, kurslitteratur m. m. Det finns ofta möjlighet att studera en kurs på deltid, vanligen på kvällstid med s. k. halvfart.

14.6.2 Avgränsning mellan komvux och högskolan

Åtskilliga utbildningar i högskolan har inga andra förkunskapskrav än den allmänna behörigheten. Detta innebär att den sökande kan tas in utan att ha gymnasieskolkunskaper i det ämne som han ämnar studera på högskolan. Undervisningen måste därför börja på en nivå som motsvarar gymnasieskolans kurs i ämnet.

Vi gjorde i september 1981 en enkät till samtliga komvux-enheter som ligger i kommuner som också har högskoleutbildning. Vi frågade bl. a. om det vid högskolan anordnas kurser som sammanfaller med eller ligger nära de kurser som kan anordnas inom komvux. Komvux-skolledarna skulle i så fall uppge vilka kurser det gäller och vilka inträdeskrav dessa har.

Flera skolledare svarade att högskolorna gallrat kraftigt bland sitt kursutbud inför läsåret 1981/82 och att det under de två föregående läsåren fanns betydligt fler enstaka kurser som sammanföll med de kurser som komvux kan erbjuda. Man ansåg ändå på flera håll att det finns enstaka kurser ofta av orienteringskaraktär som sammanfaller med komvux utbud, särskilt om de inte kräver några förkunskaper utom den allmänna behörigheten. Här redovisas några sådana kurser.

Högskolornas undervisning i C-språken ryska, italienska, portugisiska och finska tycks kunna börja från nybörjarnivån. Ibland anges krav på kunskaper i svenska motsvarande treårig linje i gymnasieskolan och ett B-språk eller C-språk men inte förkunskaper i det språk det gäller. Även vissa kurser i engelska, t. ex. engelska för naturvetare och engelska för offentligt anställda, har den allmänna behörigheten som utgångspunkt, dvs. två årskurser i engelska och börjar alltså på en nivå som motsvarar etapp 3 i komvux.

Vid några högskolor finns en baskurs i svenska för utländska studerande. Innehållet i denna kurs tycks motsvara innehållet i grundskolkursen och gymnasieskolkursen i svenska vid komvux, men studietakten är betydligt snabbare.

Åtskilliga kurser inom det naturvetenskapliga och tekniska området är av orienteringskaraktär och börjar på en nivå som motsvarar den gymnasiala utbildningen i resp. ämne. Det gäller t. ex.

Naturvetenskaplig orientering (Inga särskilda förkunskaper)

Allmän biologisk orienteringskurs (Inga särskilda förkunskaper)
Elektronik (Förkunskaper i matematik)
Tekniskt basår (Kurserna i matematik, fysik, kemi och biologi ligger på gymnasieskolnivå, N-linjen)
Natur och teknik (Inga förkunskapskrav)
Energihushållning (Inga förkunskapskrav)
Miljövård (Inga förkunskapskrav)
Flera kurser i astronomi (Inga förkunskapskrav)

Ett annat område som ligger nära de kurser som gymnasieskolan och komvux kan erbjuda är företagsekonomi, personaladministration och ADB. Högskolans kurser i företagsekonomi kräver inga förkunskaper i företagsekonomi. Gymnasieskolans och komvux omfattande kurs i företagsekonomi tycks alltså inte ha någon betydelse. Både komvux och högskolans kurs startar med samma förutsättningar och i stort sett på samma nivå. Det gäller även åtskilliga kurser inom ADB.

Deltagarna i de tekniska utbildningarna vid yrkesteknisk högskoleutbildning (YTH) har ofta inte gymnasieskolkunskaper i matematik, fysik och kemi. Sådana kunskaper är vanligen en förutsättning för att deltagarna skall kunna tillgodogöra sig undervisningen i tekniska ämnen. Även dessa ämnen kommer delvis att ligga på en nivå som motsvarar de tekniska linjerna i gymnasieskolan och komvux. På några håll har man etablerat samarbete med komvux, som då ger undervisning i de allmänna ämnena.

Som exempel på utbildningar inom komvux som borde ligga på högskolan angav några skolledare den ekonomiska specialkursen. Den tredje terminen i den utgör en påbyggnad på treårig ekonomisk linje i gymnasieskolan och kan alltså sägas ligga på högskolenivå. Det kan möjligen gälla även andra högre specialkurser, men sådana anordnas tydligen inte i komvux.

Konkret samarbete mellan komvux och högskolan tycks förekomma i mycket liten utsträckning. I något län förekommer samrådsgrupper med företrädare för bl. a. komvux och högskolan. Samrådet består vanligen i att man informerar varandra om kursutbud, diskuterar utbildningsbehov och gemensam fortbildning. Några högskolekataloger informerar även om komvux och möjligheten att skaffa sig förkunskaper. I vissa kommuner erbjuder komvux preparandkurser i bl. a. matematik för kursdeltagare vid YTH. Komvux i några kommuner använder samma lokaler som högskolan och rekryterar dessutom lärare från högskolan bl. a. till ADB-utbildningen inom komvux.

14.6.3 Överväganden

Samhällets resurser för utbildning är begränsade och parallellutbildningar bör därför undvikas. Utbildningen inom komvux motsvarar utbildningen i gymnasieskolan. SÖ bör vid fastställandet av kursplaner för särskild yrkesinriktad utbildning beakta att kursen i fråga ligger på gymnasial nivå.

Av vår undersökning framgår att det vid högskolan finns några utbildningar som på grund av förkunskapskravens utformning delvis ligger på gymnasial nivå och sammanfaller med utbildningar som kan anordnas inom

komvux. Detta bör beaktas vid de överläggningar om behörighetskrav för högskoleutbildningar som sker mellan SÖ och UHÄ. Vi förutsätter att den uppföljningskommitté som har till uppgift att göra en översyn av administrationen av högskoleutbildningen och fördelningen av resurser till enstaka kurser också beaktar behörighetskravens utformning så att parallellutbildning undviks.

14.7 Komvux och företagsintern utbildning

14.7.1 Komvux-utredningens uppgift, definitionsfrågor

Vi skall enligt våra direktiv bl. a. uppmärksamma gränsdragningen mot sådan utbildning som bör bedrivas av företag. "Kommittén bör kartlägga i vilken utsträckning det inom den kommunala vuxenutbildningens ram förekommer utbildning som vanligtvis bedrivs av resp. företag. Kommittén bör föreslå en gränsdragning mellan arbetsmarknadsinriktad kommunal vuxenutbildning och företagsintern utbildning samt ange i vilka avseenden ett samarbete bör förekomma".

I våra direktiv används termen "företagsintern utbildning" och vi använder i fortsättningen denna term. I andra sammanhang har talats om företagsutbildning, personalutbildning eller utbildning i företag. Även dessa begrepp innefattas i vad vi menar med företagsintern utbildning.

Kommittén för arbetsmarknadsutbildning och företagsutbildning (KAFU) har till uppgift att belysa vilken roll företagens personalutbildning skall spela för att uppfylla de arbetsmarknadspolitiska målsättningarna. KAFU skall också analysera och lägga fram förslag till hur personalutbildningen skall stärka den enskilde arbetstagarens ställning på arbetsmarknaden och tillgodose företagens behov av personal med yrkeskunskaper. En viktig uppgift för KAFU är att pröva om åtgärder behövs för att klarare markera gränserna mellan arbetsmarknadsutbildning – särskilt sådan arbetsmarknadsutbildning som bedrivs i företag – och företagens egen internutbildning.

14.7.2 Arbetsmarknadsinriktad utbildning inom komvux

En av komvux uppgifter är att förmedla kunskaper i det egna yrket och utbilda för nytt yrke enligt av SÖ fastställd läroplan. Komvux skall enligt förordningen prioritera arbetsmarknadsinriktad utbildning. "Kurser inom yrkesinriktad utbildning skall vara ägnade att tillgodose ett behov på arbetsmarknaden."

Även sådana kurser som administrativt brukar hänföras till gruppen allmänna ämnen fungerar i många sammanhang för den enskilde kursdeltagaren som arbetsmarknadsinriktad utbildning genom att de förmedlar kunskaper i det egna yrket. Det gäller t. ex. språk, företagsekonomi och andra ekonomiska ämnen, tekniska ämnen, psykologi m. fl. Många kursdeltagare i komvux anger som motiv för sina studier att de vill hävda sig på arbetsmarknaden eller klara arbetet bättre.

De undersökningar av studiebehov som gjorts baseras i regel på enkät-

eller intervjuundersökningar av enskilda individers upplevda behov av kompletterande utbildning. I den översikt över FoU som berör komvux som vi låtit göra tillsammans med SÖ redovisas några sådana undersökningar (s. 5–15). Åtskilliga reservationer måste göras vid tolkningen av resultaten av sådana undersökningar. Människor har ofta flera olika motiv för studier. Det kan vara svårt att ange de viktigaste. Motiven kan förändras under studiernas gång. De tillfrågade visar en tendens att uttala sig påfallande försiktigt om sina motiv i början av studierna. Ändå kan man konstatera att motiv som har att göra med yrkeslivet väger relativt tungt i samtliga redovisade undersökningar. Motiv som ofta anges är t. ex. att få högre inkomst, kunna avancera, uppleva anställningstrygghet, få ett arbete som bättre passar personens förmåga, bättre klara arbetet. Sådana motiv anges inte bara för deltagande i yrkesinriktad utbildning utan även i relativt stor utsträckning för deltagande i grundskolkurser och teoretiska gymnasieskolkurser.

14.7.3 Samarbete med företag

I projektet Effekter av vuxenutbildning som finansierats av SÖ och utförts vid sociologiska institutionen vid Uppsala universitet redovisas vuxenutbildningsverksamheten i Sundsvall. Genom en enkät till ca 1 100 kursdeltagare i komvux undersöktes studiemotiven för deltagande i komvux. Motiven delades in i tre grupper: 1. direkt yrkeslivsanknuten utbildning, 2. utbildning inriktad på formell kompetens för fortsatta studier samt 3. övrig utbildning (i huvudsak studier för fritids- eller hobbyinriktade ändamål).

Genom denna indelning och de definitioner som gjordes av de olika grupperna kom man inom projektet fram till att den största andelen av de komvux-studerande i Sundsvall deltog i direkt yrkeslivsanknuten utbildning (43 %). Även en stor del av dem som deltog i teoretiska gymnasieskolkurser (45 %) angav att studierna var en fortbildning inom yrket och inte i första hand en förberedelse för fortsatta studier.

Till deltagarna i direkt yrkeslivsanknuten utbildning ställdes frågan om anledningen till att de börjat studera. Deltagarna hade sju alternativ att ta ställning till och svaren grupperade sig enligt tabell 14.1 (i antal och procent).

De som angav något av de tre första alternativen (50 %) påstås delta i företagsintern utbildning. I rapporten över Sundsvallsundersökningen använder författarna termen "företagsintern utbildning" i en annan betydelse än vad som är vanligt. Med företagsintern utbildning avser författarna sådan utbildning som av de anställda bedöms ge kunskaper som är nödvändiga i arbetet eller för att kunna avancera inom företaget. Författarna drar slutsatsen: "Vi kan således konstatera att en stor del av den direkt yrkeslivsinriktade delen av komvux är direkt företagsutbildning, att ytterligare en relativt stor del är direkt bestämd av deltagarnas yrkeslivssituation eller utgör en fortbildning i deras yrke."

Av vår enkätundersökning framgår att det förekommer visst samarbete mellan komvux och företag och förvaltningar. En relativt stor andel av de stora kommunerna (över hälften) anger att sådant samarbete förekommer i fråga om kurser som förlagts till arbetsplatser och kurser där deltagarna

Tabell 14:1 Deltagarnas anledning till att börja studera

Anledningen till studierna	Totalt	
	Antal	%
1. Jag är anställd och mina studier är nödvändiga för att mitt nuvarande arbete kräver vidgade kunskaper	110	28
2. Jag är anställd och mina studier är nödvändiga för att mitt arbete kräver viss kompetens (behörighet, licens)	34	8
3. Jag är anställd och mina studier är nödvändiga för att kunna avancera inom företaget	59	14
4. Jag är anställd och mina studier är nödvändiga för att kunna söka ett nytt jobb	84	19
5. Jag är anställd och mina studier är nödvändiga för att få trygghet i arbetet	21	5
6. Jag är anställd och mina studier är nödvändiga av andra skäl som har med arbetet att göra	18	4
7. Inget av ovanstående alternativ, men studierna utgör en fortbildning i mitt yrke	96	22
Summa		100
Antal kursdeltagare	431	
Ej svar 50		

Källa: Effekter av vuxenutbildning.

deltar på betald arbetstid. Mellanstora och små kommuner angermer sällan sådant samarbete. I de flesta kommunerna som redovisar samarbete med företag är antalet kurser relativt litet (i regel under tio). Komvux-kurser där läroplaner utarbetats i samråd med företag förekommer i några stora kommuner.

Exempel på övrigt samarbete som redovisas är:

- Kurser för personal på statliga verk och landstingsinstitutioner eller för vissa personalkategorier såsom apotekstekniker, dagbarnvårdare
- Företag distribuerar komvux-information till sina anställda eller hänvisar intresserade till komvux
- Samarbete i syo-frågor, anskaffning av lärare
- Samarbete mellan företag, fack, SSA-råd och komvux för attundersöka utbildningsbehov.

14.7.4 Överväganden

Vi använder i det följande termen företagsintern utbildning ochavser med den även vad som i andra sammanhang har kallats företagsutbildning, utbildning i företag eller personalutbildning. Med företag jämställer vi i detta sammanhang statlig, landstingskommunal eller primärkommunal myndighet, förvaltning eller institution. Med företagsintern utbildning avser vi sådan utbildning som initierats av och helt och hållet bekostas av företaget. Företaget bestämmer också innehållet och deltagare i denna utbildning eventuellt i samråd med de fackliga organisationerna på företaget.

Utbildningen inom komvux följer centralt fastställda kursplaner. Kurser i komvux beslutas av skolstyrelsen, i fråga om yrkesinriktad utbildning efter

samråd med arbetsmarknadens parter. Utbildningen inom komvux skall offentligt kungöras, den är öppen för alla som är behöriga och intagning görs av den kommunala intagningsnämnden enligt gällande intagnings- och urvalsbestämmelser. Lärare anställs av skolstyrelsen och läromedel beslutas av skolstyrelsen efter förslag av rektor. Utbildningen skall även i övrigt följa gällande bestämmelser i fråga om antal deltagare, betygsättning osv.

Av de definitioner som vi här givit av företagsintern utbildning och komvux framgår att komvux inte kan anordna företagsintern utbildning. Olika former av samverkan mellan komvux och företag kan naturligtvis förekomma. Några sådana former av samverkan redovisades i vår enkätundersökning. En komvux-kurs kan t. ex. förläggas till ett företags lokaler och utnyttja dess utrustning. Företaget kan också låta sina anställda delta i en komvux-kurs helt eller delvis på betald arbetstid. Ibland utarbetas en kursplan för särskild yrkesinriktad utbildning i samarbete med ett företag och utbildningen planeras och genomförs i samarbete med ett eller flera företag. I vissa fall rekryteras samtliga deltagare i en komvux-kurs från ett och samma företag. Det kan tyckas att utbildningen i sådana fall kommer nära vad som betecknas som företagsintern utbildning. Företaget kanske redovisar vissa kostnader för utbildningen, t. ex. i form av produktionsbortfall eller material. Ibland redovisas också sådan utbildning som personalutbildning av företaget.

Utbildningen är ändå att betrakta som kommunal vuxenutbildning om den följer centralt fastställda kursplaner och genomförs av skolstyrelsen efter samråd med arbetsmarknadens parter och i övrigt följer bestämmelserna för komvux. Det är viktigt i sådana sammanhang att utbildningen inte blir alltför smal och ensidigt inriktad mot ett enda företags behov. Projektet Effekter av vuxenutbildning har redovisat tendenser i den riktningen. Skolledning och skolstyrelse liksom tillsynsmyndigheter har att beakta att gällande kursplaner följs.

Vid utarbetandet och fastställandet av kursplaner för särskild yrkesinriktad utbildning beaktas att utbildningen är tillräckligt allmängiltig och också innehåller allmänna ämnen så att den stärker individens ställning på arbetsmarknaden. Dessa frågor bevakas i det centrala samrådet med arbetsmarknadens parter. Vissa problem kan emellertid finnas med delmomentskurser eller modulkurser som motsvarar delar av de yrkestekniska blockämnena på gymnasieskolans yrkesinriktade linjer. Delmomentskurser som är kortare än 45 lektioner får inte anordnas som separata kurser, och modulkurser måste kombineras så att de omfattar minst 90 lektioner. Även om beslut om sådana kurser fattas av skolstyrelsen efter lokalt samråd med arbetsmarknadens parter kan det finnas risk för att dessa kurser blir alltför smala och företagsinriktade. Vi har därför i kap 8 (s. 177) föreslagit att SÖ får i uppdrag att se över uppdelning av blockämnena i delmoment och eventuellt föreskriva att i delmomentskurser och modulkurser också skall ingå vissa delar av allmänna ämnen.

En av komvux uppgifter är att förmedla kunskaper i det egna yrket, dvs. att ge fortbildning och vidareutbildning till yrkesverksamma vuxna. Många vuxna har också som ett väsentligt skäl för att de deltar i komvux angett att de behöver bättre kunskaper för att klara sitt arbete eller att de vill avancera. Kravet att den yrkesinriktade utbildningen inom komvux skall vara

arbetsmarknadsinriktad har skärpts enligt våra förslag i delbetänkandet Komvux och studieförbund med anledning av diskussionen om avgränsningen mot studieförbundens verksamhet.

Utvecklingen har under senare år alltmer gått i riktning mot att samhällets utbildningsresurser skall utnyttjas för utbildning, fortbildning och vidareutbildning av personal i statlig, kommunal eller landstingskommunal tjänst eller av anställda i näringslivet. Det gäller både gymnasieskolan, AMU och komvux. Syftet är att utbildningsresurser inte i onödan skall dubbleras utan i stället utnyttjas så effektivt som möjligt. Denna utveckling kan belysas med några uttalanden i regeringspropositioner från senare år.

I propositionen angående riktlinjer för kursverksamheten vid statens industriverk m. m. (prop. 1974:47) uttalade föredragande statsråd att särskilda medel skulle anslås för utveckling av kurser som är speciellt anpassade för de mindre företagens behov och avsedda att bedrivas inom den kommunala vuxenutbildningen. Kurser som är företagsanpassade och utvecklas av SIFU bör enligt föredraganden kunna genomföras av bl. a. komvux.

I budgetpropositionen 1977/78, bilaga 11 (s. 58–59) behandlas förslag från utredningen om den statliga personalutbildningens fortsatta inriktning och organisation. Föredragande uttalar sig där bl. a. för en närmare samverkan mellan den utbildning som staten som arbetsgivare själv bedriver för sina anställda och den utbildning som ges inom det allmänna utbildningsväsendet, bl. a. inom den statliga och kommunala vuxenutbildningen och den nya högskoleorganisationen.

> Att inom statsförvaltningen bygga upp motsvarigheter till utbildning och kurser inom det allmänna utbildningsväsendet kan inte försvaras ur vare sig ekonomisk eller pedagogisk synpunkt. Det är självfallet även inom utbildningsområdet angeläget att de samlade resurserna utnyttjas på ett ändamålsenligt sätt.

I propositionen om gymnasial utbildning för försvaret (prop. 1979/80:7) säger föredragande följande:

> För egen del ansluter jag mig till SÖ:s uppfattning att resurserna för utbildning på gymnasial nivå inte bör splittras genom att parallell utbildning i onödan anordnas i en och samma kommun. Jag anser därför att den kompletterande gymnasieutbildningen i samtliga tre etapper i första hand bör anordnas genom den kommunala vuxenutbildningen.

Riksdagen beslöt i enlighet med föredragandes förslag att försvarets gymnasiala utbildning förs över till det allmänna skolväsendet, främst komvux och att försvarets gymnasieskola läggs ned den 1 juli 1982.

Statens institut för personaladministration och personalutveckling (SIPU) har under senare år bedrivit försöksverksamhet med samverkan mellan statliga myndigheter, komvux och högskolan i fråga om statlig personalutbildning. Inom komvux har bl. a. erbjudits kurser i ADB, informationsteknik, maskinskrivning och kurser i svenska och engelska som ger allmän behörighet för högskolestudier samt kurser för städpersonal. Liknande former av samverkan prövas nu i andra regioner och med andra kurser.

Utvecklingsfonderna har i flera län, bl. a. i Östergötlands län tagit initiativ till fortbildning och vidareutbildning av anställda i små och medelstora

företag i samverkan med t. ex. komvux. Liknande försök till samverkan har initierats av kommunförbundet och landstingsförbundet för fortbildning och vidareutbildning av personal i kommunernas och landstingens tjänst.

14.7.5 Förslag

Vi anser att utbildningsresurser i samhället bör utnyttjas så effektivt som möjligt och onödiga dubbleringar i fråga om utbildning undvikas. Med utgångspunkt i de uppgifter som gäller för komvux och de prioriteringar som fastställts av riksdag och regering föreslår vi att som allmän princip bör gälla att stat, kommun, landsting och enskilda företag bör kunna använda komvux för yrkesutbildning, fortbildning och vidareutbildning av anställda på villkor som anges nedan.

- Utbildningen skall följa kursplan som fastställts av SÖ,
- Beslut om utbildningens anordnande skall fattas av skolstyrelsen – i fråga om yrkesinriktad utbildning – efter lokalt samråd med arbetsmarknadens parter,
- Utbildningen skall anordnas enligt gällande föreskrifter och stå under länsskolnämndens och SÖ:s tillsyn,
- Information om utbildningen skall ges till allmänheten och utbildningen skall vara öppen för alla,
- Intagning till utbildningen skall göras av den kommunala intagningsnämnden enligt gällande bestämmelser om behörighet och urval,
- Lärare skall anställas och läromedel antas av skolstyrelsen.

14.8 Regionalt samråd

14.8.1 Erfarenheter av regional samverkan

Komvux är i hög grad decentraliserad till kommunnivå. Skolstyrelsen fattar beslut om kursutbudet i kommunen inom ramen för disponibel timresurs. De regionala organen, länsskolnämnderna, har f. n. inga befogenheter i fråga om planeringen av komvux. I några län har länsskolnämnderna tagit initiativet till årligen återkommande konferenser med skolledare i komvux för att bl. a. diskutera planeringen av kursutbudet inom komvux. Sådant samråd förekommer bl. a. i Södermanlands län, Östergötlands län och Västerbottens län. I några regioner har kommunerna själva tagit initiativet till sådant samråd.

I Malmöhus län har länsskolnämnden i samråd med gymnasieutredningen bildat en regional samrådsgrupp. I denna grupp ingår företrädare för komvux, gymnasieskolan, länsarbetsnämnden, AMU-center m. fl. Gruppen behandlar dels kursutbudet inom komvux i olika kommuner i länet, dels kursutbudet i gymnasieskolan, AMU och komvux för att åstadkomma en regional samplanering och undvika dubbleringar. Ett liknande initiativ har tagits av länsstyrelsen i Stockholms län. Motsvarande diskussioner förekommer i andra län, även om inte samrådet formaliserats i samma utsträckning. Även kommunförbundets länsavdelningar har i några län inbjudit till länsvisa diskussioner om kursutbudet inom komvux.

14.8.2 Överväganden

Åtskilliga kurser inom komvux kräver ett större rekryteringsunderlag än en kommun. Det gäller många yrkesinriktade utbildningar, både särskilda yrkesinriktade kurser och kurser motsvarande gymnasieskolans linjer och specialkurser. Många små och medelstora kommuner har också svårigheter att starta kurser i allmänna ämnen på grund av bristande elevunderlag. Det gäller t. ex. kurser i naturvetenskapliga och tekniska ämnen och även de avslutande etapperna i andra allmänna ämnen. Det blir därför nödvändigt med en samplanering av utbildningen i angränsande kommuner. I några fall där avstånden inte är för stora bör hela län kunna ingå i en sådan samplanering.

På grund av att komvux nu har ett timtak både i fråga om grundskolkurser och gymnasieskolkurser kan bristen på undervisningstimmar leda till att åtskilliga kommuner inte kan starta kurser som de i och för sig har elevunderlag till. Kommunerna måste i sådana fall väga olika behov mot varandra och följa de prioriteringar som riksdag och regering fastställt. Det kan t. ex. medföra att man i många kommuner inte kan starta kurser för behörighetskomplettering på gymnasienivå. Det kan också i åtskilliga kommuner bli svårt att starta samma kurs både på dagtid och kvällstid. Oavsett om kommunen väljer att anordna kursen på dagtid eller kvällstid, kommer det att leda till att vissa sökande inte kan delta. Även av dessa skäl är det nödvändigt med en samplanering mellan kommunerna.

I åtskilliga fall förekommer samma eller likartade utbildningar både i gymnasieskolan, komvux och AMU. Även detta kan leda till att de olika utbildningsanordnarna har otillräckligt elevunderlag för vissa kurser, och att en anordnare har lediga utbildningsplatser under det att en annan anordnare inte får igång kursen i fråga. Om samma eller likartad utbildning anordnas av flera utbildningsanordnare, kan det också leda till att det inom ett visst yrkesområde utbildas flera personer än vad som svarar mot arbetsmarknadens behov. Även av detta skäl är det nödvändigt med samplanering för att utbildningsresurserna skall tas till vara på ett sådant sätt att det gagnar både samhällets och de studerandes intressen.

Vi har inte funnit anledning föreslå ändringar i fråga om den kommunala beslutanderätten när det gäller kursutbudet inom komvux. Komvux skall prioritera överbryggande och arbetsmarknadsinriktad utbildning och främst rekrytera korttidsutbildade vuxna. För många vuxna är bristande självförtroende och rädsla för misslyckanden ett hinder att börja studera. Om utbildningen dessutom anordnas i en annan kommun och långt från hem eller arbetsplats, skulle det ytterligare försvåra för prioriterade målgrupper att påbörja studier. Sådana kurser måste därför även i framtiden i så stor utsträckning som möjligt kunna anordnas i varje kommun, och skolstyrelserna bör själva kunna fatta beslut om kursutbudet i kommunen. Vi skall dessutom enligt våra direktiv överväga åtgärder i syfte att ytterligare decentralisera beslut i fråga om komvux.

Av skäl som vi ovan redovisat anser vi att en regional samplanering bör komma till stånd både i fråga om komvux i olika kommuner i ett län och i fråga om kursutbudet i gymnasieskolan, AMU och komvux. Syftet bör vara att utbildningsresurserna utnyttjas så effektivt som möjligt och att kursut-

budet i en region blir så rikt och varierat som möjligt. Vi har övervägt olika alternativ när det gäller att ta initiativet till en sådan regional samplanering. Vi anser att länsskolnämnden är den lämpligaste myndigheten att ta initiativet till ett samråd både mellan olika kommuner i fråga om kursutbudet i komvux och i fråga om en samplanering mellan gymnasieskolan, AMU och komvux.

Länsskolnämnden får i den nya skolorganisationen som träder i kraft fr. o. m. den 1 juli 1982 vidgade befogenheter i fråga om planeringen av verksamheten i gymnasieskolan. Den har också genom sin representation i kursstyrelsen viss insyn i planeringen av arbetsmarknadsutbildningen. Länsskolnämnden bör till sig knyta sakkunskap i fråga om komvux. Länsskolnämnden bör därför ta initiativet till regelbundna samråd mellan företrädare för gymnasieskolan (även landstingets gymnasieskola), komvux och AMU. Även företrädare för vuxenutbildningsnämnden, utvecklingsfonden, kommunförbundets länsavdelning och eventuellt även SIPU:s regionskontor och högskolan bör kunna ingå i detta samråd.

Det regionala planeringsrådet (SSA-rådet) bör som rådgivande organ till länsskolnämnden kunna spela en aktiv roll i samrådsarbetet. Det bör kartlägga utbildningsbehov i regionen, sammanställa olika utbildningsanordnares kursutbud och göra upp förslag till lokalisering och dimensionering av olika utbildningar.

Detta samråd bör ske vid en tidpunkt när utbildningen fortfarande planeras inom olika utbildningsanordnare. Då finns det också möjligheter att ta hänsyn till vad som planeras hos andra anordnare. Samrådet innebär i fråga om komvux ingen ändring när det gäller att besluta om kursutbud. Genom frivilliga överenskommelser bör ändå en viss samordning kunna komma till stånd.

14.8.3 Förslag

Vi föreslår att länsskolnämnderna åläggs att ta initiativet till regelbundna samråd om kursutbudet i komvux mellan kommunerna i länet. Länsskolnämnderna bör också ta initiativet till årliga samråd om planeringen av kursutbudet i gymnasieskolan, komvux och AMU i länet. Samrådet bör gälla planering, dimensionering och lokalisering av kurser hos olika anordnare. Till detta samråd bör – förutom företrädare för landstingets och den primärkommunala gymnasieskolan, komvux och AMU – vid behov också inbjudas företrädare för folkhögskolan, högskolan, vuxenutbildningsnämnden, utvecklingsfonden, SIPU, kommunförbundets länsavdelning, länsbildningsförbundet m. fl. Vi förutsätter att detta samråd sker vid en tidpunkt, då resp. anordnare ännu inte fattat beslut om sitt kursutbud för det kommande läsåret. De regionala planeringsråden (SSA-råden) förutsätts kunna spela en viktig roll i detta samrådsarbete.

Vi föreslår också att till länsskolnämnderna knyts personer med erfarenhet av vuxenutbildning. Det bör kunna ske inom ramen för de resurser som länsskolnämnderna disponerar i den nya organisationen.

15 Personal

15.1 Skolledare i komvux

15.1.1 Bestämmelser om behörighet

I förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning regleras villkoren för inrättande av rektorstjänster, ordinarie studierektorstjänster och arvodestjänster som studierektor. Där regleras också vilken undervisningsskyldighet rektor och ordinarie studierektor skall ha och vilken nedsättning av undervisningsskyldigheten lärare som upprätthåller arvodestjänst som studierektor kan få. Vi föreslår i kap. 13 vissa ändringar av villkoren för inrättande av arvodestjänster som studierektor och nedsättningen av undervisningsskyldigheten för dessa. Förslagen innebär en förstärkning av skolledningen i komvux särskilt i små kommuner och i kommuner med mer än 76 poäng. Dessa kommuner har hittills endast efter särskilt medgivande av SÖ kunnat inrätta mer än två arvodestjänster som studierektor.

Behörig till ordinarie tjänst som rektor eller studierektor för särskild skolenhet för komvux är den som är behörig till ordinarie tjänst som lärare i gymnasieskolan eller för grundskolans högstadium eller till extra ordinarie tjänst som lärare vid sådan skolform, om ordinarie tjänst som lärare av samma slag inte finns. Om särskilda skäl föreligger, kan till ordinarie tjänst som rektor eller studierektor komma i fråga även den som inte är behörig enligt ovan.

Behörig till arvodestjänst som studierektor vid särskild skolenhet för komvux är den som i kommunen innehar tjänst som lärare i gymnasieskolan eller för grundskolans högstadium eller extra ordinarie tjänst som lärare vid skolväsendet i kommunen.

15.1.2 Överväganden

De behörighetsregler som nu gäller för tillsättning av rektors- och studierektorstjänster i komvux tycks fungera tillfredsställande. Vi har därför inte funnit anledning att föreslå ändringar. Vid tillsättning av ordinarie tjänst som skolledare gäller som befordringsgrunder särskilt insikter, erfarenhet och övriga egenskaper som företrädesvis fordras för att utöva tjänsten (17 kap. 15 § skolförordningen). Dessa bestämmelser innebär att erfarenheter av komvux skall beaktas vid tillsättning av ordinarie rektors- och studierektorstjänst inom komvux.

Vi föreslår i avsnitt 15.9.4 att tjänster som lärare vid skolväsendet i kommun inrättas även för tjänstgöring inom grundvux. Om så sker blir även dessa lärare behöriga för rektors- och studierektorstjänst inom komvux.

15.2 Skolledarutbildning

15.2.1 Nuvarande skolledarutbildning

SÖ har hittills genom fortbildningsavdelningen i Linköping anordnat särskilda s. k. introduktionskurser för skolledare i komvux. Dessa kurser har ordnats en gång per år och har omfattat ca en vecka. Antalet sökande till kurserna har i regel varit minst dubbelt så stort som antalet platser.

Dessa kurser har i fråga om själva kurskostnaden finansierats inom ramen för SÖ:s fortbildningsanslag. Skolledarna har deltagit i kursen i tjänsten eller i vissa fall i fråga om arvodesstudierektorer under ferier. Kommunerna har svarat för resekostnader och traktamente under kurstiden.

Fr. o. m. läsåret 1982/83 ändras ansvarsfördelningen och organisationen inom lärar- och skolledarfortbildningen. En del av det nuvarande anslaget för fortbildning förs över till högskolorna som inom ramen för enstaka kurser skall svara för att kurser som är lämpliga som fortbildning för skolledare och lärare anordnas. Kommunerna får ansvaret för och statliga bidrag till lokal skolutveckling, vari ingår fortbildning av skolledare och lärare. Detta innebär att skolstyrelsen medger att skolledaren i tjänsten får delta i kurs som anordnas vid högskolan, eller att skolstyrelsen beviljar tjänstledighet. Kommunen svarar också för reseersättning och traktamente inom ramen för de statliga bidragen eller av kommunala medel.

Reguljär skolledarutbildning anordnas sedan 1976 regionvis i åtta s. k. samverkansområden. En samrådsgrupp inom SÖ och en arbetsgrupp vid fortbildningsavdelningen i Linköping leder utbildningen. Inom varje samverkansområde finns ett utbildarlag som genomför utbildningen i regionen. Denna utbildning är inte speciellt inriktad mot en viss skolform. Den omfattar även skolledare i komvux. Skolledarutbildningen har två övergripande syften. Dels skall genom utbildningen verksamheten utvecklas på den skola som skolledaren representerar, dels skall skolledarfunktionen utvecklas genom utbildningsprogrammet. Den enskilda skolledaren förväntas också utvecklas rent personligt genom att delta i utbildningsprogrammet.

Utbildningen löper under fyra terminer och består av tre delar, kursperioder, hemperioder och samhällsinriktad praktik. Kursperioden omfattar sammanlagt 25 dagar. Tyngdpunkten i utbildningen utgörs av hemperioderna, då skolledaren arbetar med att utveckla ledningsfunktionen på skolan och försöker sätta i gång utvecklingsarbete. I skolledarutbildningen ingår också två fjortondagarsperioder med samhällsinriktad praktik. Denna allmänna skolledarutbildning beräknas vara genomförd för huvuddelen av skolledarna år 1985. Den skall sedan följas upp av en återkommande fortbildning.

15.2.2 Överväganden

Introduktionskurserna för skolledare i komvux har visat sig fylla en viktig funktion. Eftersom verksamheten i komvux i så hög grad skiljer sig från verksamheten i grundskolan och gymnasieskolan, är det mycket angeläget att nyutnämnda skolledare i komvux kan få utbildning i sådana frågor som är specifika för komvux, t. ex. mål och målgrupper, bestämmelser, organisation, läroplan, samråd med arbetsmarknadens parter m. m. Sådana introduktionskurser för nyutnämnda skolledare i komvux bör därför anordnas även i fortsättningen inom ramen för högskolornas enstaka kurser. Det finns sannolikt underlag för en eller två sådana kurser per år i landet, och en samordning mellan högskoleregionerna bör därför ske. Vi utgår ifrån att skolstyrelserna medger att deltagande i sådana kurser kan ske i tjänsten eller beviljar tjänstledighet för deltagande. Kommunerna bör även i fortsättningen svara för reseersättning och traktamente eventuellt inom ramen för det statliga bidraget till lokal skolutveckling.

Även den reguljära skolledarutbildningen är enligt vår uppfattning angelägen för skolledare i komvux. Den kan bidra till en allmän utveckling av ledarfunktionen och verksamheten i komvux. Vi anser det emellertid viktigt att vissa delar av denna utbildning behandlar frågor som är specifika för komvux eller att utbildningen kompletteras med avsnitt som behandlar sådana frågor. Det gäller t. ex. mål och målgrupper för vuxenutbildningen och komvux och grundvux, organisatoriska och pedagogiska frågor, läroplan och kursplaner, yrkesinriktad utbildning och kontakter med arbetsmarknadens parter, bestämmelser och vuxenpedagogik. Sådan utbildning i administration och pedagogisk ledning av komvux bör kunna anordnas som enstaka kurser inom högskoleregionerna både för blivande skolledare och skolledare med viss erfarenhet av komvux. Studieplaner för sådan utbildning bör utarbetas i samråd med komvux-enheterna inom regionen.

15.2.3 Förslag

Vi föreslår

- att introduktionskurser för nyutnämnda skolledare i komvux anordnas som enstaka kurser vid högskolan och dimensioneras så att samtliga nyutnämnda skolledare i komvux kan tas in,
- att kommunerna svarar för andra kostnader än kurskostnader eventuellt inom ramen för bidraget till lokal skolutveckling,
- att den allmänna skolledarutbildningen skall omfatta eller kompletteras med särskilda avsnitt för komvux-skolledare med inriktning på administrativa och pedagogiska frågor som är specifika för komvux och grundvux.

15.3 Lärartjänster i komvux

15.3.1 Nuvarande bestämmelser

Lärartjänsterna i komvux regleras av förordningen (SFS 1975:337) om tjänster som lärare vid skolväsendet i kommun. Tjänst som lärare vid

skolväsendet i kommun omfattar undervisning inom komvux som motsvarar utbildningen enligt läroplanerna för grundskolans högstadium, för gymnasieskolan och för särskild yrkesinriktad utbildning. I tjänsten kan även ingå undervisning i grundskolan och gymnasieskolan.

15.3.2 Överväganden

I vårt uppdrag ingår inte att utreda hur lärartjänster för undervisning i komvux bör konstrueras. Vi vill i detta sammanhang endast peka på de förändringar som riksdagen beslutat om eller som vi föreslagit i fråga om ämnen i komvux. Fr. o. m. läsåret 1982/83 får enligt riksdagens beslut grundskolkurser även i svenska som främmande språk och i hemspråk anordnas inom komvux. Vi anser att undervisning i svenska som främmande språk bör kunna ingå i tjänst som lärare vid skolväsendet i kommun, och att hemspråkslärare bör kunna förordnas som lärare vid skolväsendet i kommun med undervisningen helt eller delvis förlagd till komvux.

Vi har i skrivelse till regeringen den 2 december 1981 föreslagit att ämnena samhällskunskap och arbetslivsorientering på gymnasieskolnivå skall integreras till ett ämne i komvux. I lärartjänst som omfattar ämnet samhällskunskap bör därför också ingå skyldighet att undervisa i arbetslivsorientering. Detta bör beaktas både i lärarutbildning och tjänstekonstruktioner. Det är också angeläget med vidareutbildning av lärare i samhällskunskap i de moment som tillförs ämnet från ämnet arbetslivsorientering.

15.3.3 Förslag

Vi föreslår

att SÖ får i uppdrag att utarbeta tjänstekonstruktioner och behörighetsregler med anledning av riksdagens beslut att grundskolkurser i svenska som främmande språk och hemspråk skall få anordnas inom komvux,

att SÖ får i uppdrag att föreslå åtgärder i fråga om utbildningskomplettering, tjänstekonstruktion och behörighetsregler med anledning av vårt förslag att samhällskunskap och arbetslivsorientering skall integreras till ett ämne.

15.4 Utbildning av lärare för komvux

15.4.1 Överväganden

Särskilda lärartjänster inom skolväsendet i kommun, avsedda för tjänstgöring inom komvux, finns numera både i allmänna ämnen och i yrkesämnen. Särskild utbildning i pedagogik och metodik finns f. n. endast för lärare i allmänna ämnen vid den s. k. vuxenpedagogiska grenen vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm. Det utredningsarbete som utförts av 1974 års lärarutbildningsutredning (LUT 74) och som redovisats i dess slutbetänkande Lärare för skola i utveckling (SOU 1978:86) har inte närmare behandlat utbildningen av lärare för komvux och grundvux. I vårt yttrande över LUT 74:s betänkande anförde vi följande:

Särskilda lärartjänster inom skolväsendet i kommun, avsedda för tjänstgöring inom komvux, finns numera både i allmänna ämnen och yrkesämnen. Antalet särskilda skolenheter för vuxenutbildning har ökat under de senaste åren. Därför är det enligt vår uppfattning nödvändigt att skapa möjligheter till ytterligare specialisering när det gäller den pedagogiska och metodiska delen av lärarutbildningen för dem som vill bli lärare inom vuxenutbildningen. Utbildningen för dessa lärare bör därför utredas ytterligare. Stor vikt bör läggas bl. a. vid hur vuxna kursdeltagares erfarenheter tas till vara i undervisningen samt vid den sociala och kurativa funktion, som vuxenutbildningens lärare har.

LUT 74 har inte berört de speciella behov av lärarutbildning som finns för den yrkesinriktade vuxenutbildningen. Denna del av komvux avser fortbildning och vidareutbildning inom det egna yrket, men även vissa grundutbildningar och orienterande yrkeskurser, som inte har någon motsvarighet i ungdomsskolan. Inom den yrkesinriktade vuxenutbildningen utnyttjas ofta fackmän inom olika yrkesområden som lärare. Det är knappast tänkbart att de skulle genomgå en längre lärarutbildning, men ofta är deras verksamhet som pedagoger så pass omfattande att de bör erbjudas viss utbildning i metodik och vuxenpedagogik. Det gäller åtminstone de fackmän i olika yrken som fungerar som lärare under längre perioder eller kontinuerligt på deltid. De bör också känna till vilka förutsättningar som gäller för undervisning inom komvux och vilka mål och riktlinjer som fastställts för komvux. En sådan utbildning kan bli svår att organisera, eftersom det kan bli fråga om att arvodera dessa yrkesmän för förlorad arbetsförtjänst under utbildningstiden. Det bör dock utredas närmare vilken omfattning och organisation en sådan utbildning bör ha.

Sammanfattningsvis anser vi alltså att vuxenutbildningens behov av lärarutbildning bör utredas ytterligare på flera punkter. Vi konstaterar samtidigt att komvux-utredningens direktiv inte omfattar något uppdrag på den punkten.

15.5 Fortbildning av lärare i komvux

15.5.1 Beslutade förändringar av lärarfortbildningen

Fortbildningsavdelningen i Linköping och i viss mån länsskolnämnderna och enskilda kommuner har hittills svarat för fortbildningen av lärare i komvux. Fortbildningsavdelningen har varje år ordnat ca tio kurser för lärare i komvux och flera länsskolnämnder har ordnat länsstudiedagar med särskilda program för lärare i komvux. Enskilda kommuner har också i regel i samarbete med andra kommuner ordnat särskilda studiedagar för lärare i komvux.

Fr. o. m. läsåret 1982/83 sker enligt riksdagens beslut med anledning av regeringens proposition om skolforskning och personalutveckling (prop. 1980/81:97) väsentliga förändringar i fråga om fortbildningen av lärare. Huvuddelen av fortbildningen kommer att ske i form av enstaka kurser vid högskolorna. Skolstyrelserna får bemyndigande att bevilja tjänstledighet med B-avdrag för deltagande i sådana kurser. Skolstyrelserna får också statsbidrag för lokalt utvecklingsarbete i vilket ingår fortbildning av lärare.

Fortbildningsavdelningen i Linköping som fr. o. m. den 1 juli 1982 kommer att utgöra en del av högskolan i Linköping får ett visst riksansvar för utveckling av kurser bl. a. för vuxenutbildningen.

15.5.2 Överväganden

Eftersom komvux inte väntas kunna expandera under de närmaste åren, kommer omsättningen av lärare inom komvux att bli relativt liten. Det är därför angeläget att de lärare som nu är verksamma kan få fortbildning för att kunna tillämpa läroplanen för komvux som införs fr. o. m. läsåret 1982/83. Enligt den nya läroplanen skall undervisningen inom komvux i väsentliga avseenden skilja sig från undervisningen i ungdomsskolan. Det ankommer på skolstyrelserna och komvux-enheterna att se till att lärarna i komvux får del av de resurser för fortbildning som kommer att finnas inom högskolan och kommunerna. Under ett övergångsskede i samband med den nya läroplanens genomförande bör en förhållandevis större andel av resurserna ägnas åt fortbildning av lärare i komvux än vad som motsvarar deras andel av lärarkåren. Komvux-enheterna bör etablera ett samarbete med högskolorna och i samråd med dem utveckla studieplaner för enstaka kurser, som är lämpliga för fortbildning av lärare i komvux.

Den del av utbildningen som under den närmaste tiden säkerligen kommer att utvecklas mest är den yrkesinriktade utbildningen. För denna utbildning används ofta fackmän inom olika yrkesområden som lärare. Det är viktigt att dessa fackmän får utbildning i metodiska och vuxenpedagogiska frågor.

Enligt riksdagens beslut i anslutning till regeringens proposition om den statliga skoladministrationen m. m. (prop. 1980/81:107) har SÖ ett övergripande ansvar för inriktningen av personalens fortbildning och vidareutbildning. SÖ skall fortlöpande kartlägga utbildningsbehoven samt föreslå regeringen inriktningen av och innehållet i olika personalutbildningsinsatser. SÖ skall vidare ha ett ansvar för att sådan personalutbildning som inte kan arrangeras inom högskolans ram kommer till stånd.

En del av det fortbildnings- och vidareutbildningsbehov som lärare och fackmän som undervisar i komvux har, kan tillgodoses inom ramen för enstaka kurser vid högskolan. Högskolorna bör därför i samråd med SÖ och komvux-enheter i regionen utveckla studieplaner för sådana enstaka kurser som kan användas som fortbildning och vidareutbildning för lärare och fackmän som undervisar i komvux.

Skolstyrelserna bör också särskilt beakta behovet av utvecklingsarbete och lokal fortbildning för den yrkesinriktade utbildningen inom komvux. Eftersom den arbetsmarknadsinriktade utbildningen inom komvux skall prioriteras är det angeläget att sådan utbildning också prioriteras i fråga om lokalt utvecklingsarbete och lokal fortbildning.

15.6 Huvudlärar- och institutionsföreståndaruppgifter i komvux

15.6.1 Bestämmelser om huvudlärare och institutionsföreståndare i gymnasieskolan och specialfunktioner i grundskolan

Enligt 16 kap. 45–46 §§ skolförordningen får arvodestjänst som huvudlärare inrättas vid gymnasieskolan under vissa förutsättningar. "Ingår även grundskolans högstadium eller annan skolform i skolenheten, är samma

lärare huvudlärare för ämnet i hela skolenheten." Detta innebär att huvudlärarens uppgifter omfattar även komvux, om komvux ingår i skolenheten. Detta gäller inte om särskild skolenhet för komvux inrättats.

Enligt 16 kap. 49 § skolförordningen får arvodestjänst som institutionsföreståndare inrättas vid gymnasieskolan under vissa förutsättningar. "Ingår även grundskolans högstadium eller annan skolform i skolenheten och omfattar denna skolform ämne som ingår i ämnesinstitutionen avser föreståndarens verksamhet även detta ämne". I de fall komvux ingår i skolenheten och komvux utnyttjar ämnesinstitutionen i fråga, omfattar alltså institutionsföreståndarens uppgift även komvux. Detta gäller inte om särskild skolenhet för komvux inrättats.

Även i grundskolan finns f. n. dels arvodestjänster som huvudlärare och institutionsföreståndare, dels uppdrag som huvudlärare och institutionsföreståndare. Enligt beslut av riksdagen skall den nuvarande organisationen med huvudlärare och institutionsföreståndare i grundskolan upphöra (prop. 1975/76:39 s. 300 f, UbU 1975/76:30 s. 51 och 52, rskr 1975/76:367, prop. 1978/79:16 s. 5 och 6, UbU 1978/79:16 s. 3, rskr 1978/79:126). Riksdagens beslut innebär att ett nytt system skall införas som gör det möjligt att lokalt avgöra hur de pedagogiska samordnings- och ledningsuppgifterna i grundskolan skall fördelas på lärarna och hur resurserna skall användas. Enligt förordning (SFS 1981:986) om ändring i skolförordningen skall arvodestjänster och uppdrag som huvudlärare och institutionsföreståndare i grundskolan upphöra fr. o. m. den 1 juli 1982. De uppgifter (specialfunktioner) som nu fullgörs av huvudlärare och institutionsföreståndare skall fördelas på olika lärare vid kommunens grundskola med utgångspunkt i vad som är lämpligast för skolans verksamhet med hänsyn till de lokala förhållandena.

Dessutom införs några nya specialfunktioner. De specialfunktioner som skall fördelas på lärarna i grundskolan är enligt 14 kap. 13a § skolförordningen följande:

1. leda den pedagogiska planeringen i ett eller flera ämnen,
2. lämna lärare råd och anvisningar,
3. handleda mindre erfarna lärare,
4. främja lärares fortbildning,
5. leda elevvårdsarbetet inom en arbetsenhet,
6. samordna planeringen av den pedagogiska verksamheten inom en arbetsenhet,
7. tillse att åtgärder som har beslutats inom en arbetsenhet verkställs,
8. anpassa ämnesinstitutionen på ändamålsenligt sätt,
9. ansvara för att ämnesinstitutionen kan utnyttjas för avsett ändamål.

I 15 kap. 48 § anges i vilken omfattning specialfunktionerna skall fullgöras i varje kommun. Det sammanlagda antalet veckotimmar för en kommun utgör den totala ekonomiska resurs som skall användas för specialfunktioner i kommunen. Det angivna antalet veckotimmar per elev på varje stadium motsvarar kostnadsmässigt de uppdragstillägg som för närvarande utgår till huvudlärare och institutionsföreståndare. Tilläggsbidraget enligt 25 § förordningen (1978:345) om statsbidrag till driftkostnader för grundskolan m. m. innefattar även kostnader för specialfunktioner. Denna resurs kan

användas för att nedsätta undervisningsskyldigheten för lärare som fullgör specialfunktioner.

Skolstyrelsen skall inför varje läsår besluta hur den sammanlagda resursen skall användas med hänsyn till föreliggande behov och hur specialfunktionerna skall fördelas på lärare.

15.6.2 Överväganden

Om komvux organisatoriskt är inordnad i en gymnasieskolenhet, omfattar uppdraget att vara huvudlärare och institutionsföreståndare i gymnasieskolan även komvux. Däremot finns inte motsvarande bestämmelser i fråga om specialfunktionerna i grundskolan. Det innebär också stora svårigheter för huvudlärarna och institutionsföreståndarna i gymnasieskolan att inom ramen för sina uppdrag kunna fungera även inom komvux. Dels kan komvux omfatta andra utbildningar, t. ex. grundskolkurser och särskilda yrkesinriktade kurser, än som finns företrädda i gymnasieskolan, dels förläggs undervisningen inom komvux till flera skolenheter.

De största problemen inom komvux finns emellertid vid särskilda skolenheter för komvux. Där har verksamheten ofta en betydande omfattning med flera lärare inom varje ämne eller ämnesområde. Många särskilda skolenheter har också byggt upp egna ämnesinstitutioner. I några kommuner har komvux fått egna lokaler för dagundervisning och till dessa har köpts in utrustning och undervisningsmateriel som används enbart för komvux.

Komvux har f. n. inga resurser för huvudlärar- och institutionsföreståndarfunktioner eller för sådana specialfunktioner som kan fördelas på lärarna i grundskolan. Schablontillägget kan endast användas till studiehandledning av enskilda studerande.

Det finns även inom komvux ett mycket stort behov av en pedagogisk lednings- och samordningsfunktion. Det behovet ökar ytterligare när komvux nu får en egen läroplan. Undervisningens innehåll och uppläggning skall i större utsträckning anpassas till vuxnas behov och förutsättningar. Ämnena indelas i etapper och varje etapp skall omfatta en grunddel och en fördjupningsdel. Lokala arbetsplaner skall utarbetas för komvux. I anslutning till försöksverksamheten med etappindelade kurser har en omfattande läromedelsutveckling initierats. Det är enligt vår uppfattning angeläget att någon lärare kan följa utvecklingen och leda det pedagogiska arbetet inom ett ämne eller ämnesområde. Komvux anlitar i stor utsträckning timlärare eller lärare med tjänst i ungdomsskolan och fyllnadstjänstgöring i komvux. Dessa lärare behöver ofta handledning och hjälp med undervisningens uppläggning med hänsyn till komvux målgrupper och läroplan.

Vid skolenheter där man byggt upp särskilda institutioner för komvux är det nödvändigt att någon lärare utses att förestå institutionen, svara för nyanskaffning av materiel och över huvud taget se till att institutionen fungerar. Det gäller både vid institutioner för naturvetenskapliga ämnen såsom fysik, kemi och biologi och vid andra ämnesinstitutioner.

Det finns också inom komvux behov av studiehandledare inom ett ämne eller ämnesområde för att lämna information till presumtiva kursdeltagare om undervisningens innehåll och uppläggning, diagnostisera inträdessökande för inplacering i rätt etapp och för handledning av enskilda studerande

som siktar på särskild prövning, därför att de av olika skäl inte kan delta i kurs i ämnet i fråga.

Vi anser därför att skolstyrelsen bör utse ämnesföreträdare som svarar för olika funktioner inom ett ämne eller ämnesområde inom komvux. Sådana funktioner bör t. ex. vara

- att leda den pedagogiska planeringen i ett eller flera ämnen,
- lämna lärare råd och anvisningar och handleda mindre erfarna lärare,
- främja lärares fortbildning,
- lämna information till blivande kursdeltagare och handleda enskilda studerande inom ett ämne eller ämnesområde,
- tillse att åtgärder som beslutats i det pedagogiska samrådet verkställs,
- förestå ämnesinstitution.

Vi anser att det i förordningen bör fastställas vilka pedagogiska ledningsfunktioner som skall fullgöras av ämnesföreträdare inom komvux.

Behovet av sådana funktioner varierar från kommun till kommun beroende på verksamhetens omfattning och inriktning. Skolstyrelsen bör besluta vilka funktioner som skall fullgöras inom komvux i kommunen och hur de skall fördelas på olika lärare. Vi förutsätter att ersättningen för fullgörande av olika funktioner fastställs efter förhandlingar mellan parterna. Ersättningen i form av arvode och/eller nedsättning av undervisningsskyldigheten bör t. ex. kunna relateras till timvolymen inom ämnet eller ämnesområdet.

15.6.3 Förslag

Vi föreslår

att inom komvux utses ämnesföreträdare med uppgift att svara för den pedagogiska lednings- och samordningsfunktionen inom ett ämne eller ämnesområde och förestå ämnesinstitution,

att i förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning föreskrivs vilka pedagogiska lednings- och samordningsfunktioner sådan ämnesföreträdare skall fullgöra,

att skolstyrelsen fastställer vilka funktioner som skall fullgöras inom komvux i kommunen och hur de skall fördelas på olika lärare.

§ 15.7 Syo-funktionärer i komvux

15.7.1 Nuvarande bestämmelser om syo i komvux och riksdagens beslut om en ny typ av syo-tjänster i grundskolan och gymnasieskolan

Enligt 75a § förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning får tjänst som studie- och yrkesvägledare finnas för hel- eller deltidstjänstgöring inom komvux. Till kostnaden för hel- eller deltidsanställda studie- och yrkesvägledare får användas högst 40 % av det statsbidrag som utgår för stödundervisning, studiehandledning samt för studie- och yrkesorientering (schablontillägget). Dessa tjänster är kommunalt reglerade.

Fr. o. m. den 1 juli 1983 inrättas enligt riksdagens beslut (prop. 1981/82:15, UbU 1981/82:6 rskr 1981/82:115) en ny typ av statligt reglerade tjänster för syo-funktionen i grundskolan och gymnasieskolan. I dessa syo-tjänster kan undervisning i ämne ingå som en reguljär del. Hur stor omfattning undervisningsdelen skall ha får avgöras från fall till fall med hänsyn till de lokala förhållandena. Tjänsten kan också kombineras med andra uppgifter som helt faller utanför ramen för statlig reglering, t. ex. sekreteraruppgifter i det lokala planeringsrådet (SSA-rådet). Det skall också vara möjligt att inrätta en tjänst enbart för syo-uppgifter, t. ex. vid en stor skolenhet. I propositionen förutsätts att den nya tjänstekonstruktionen för syo kan komma till användning vid utformningen av tjänstekonstruktionen för syo även i komvux. Komvux-utredningen förutsätts överväga denna fråga och lägga fram förslag.

15.7.2 Överväganden

Även inom komvux bör motsvarande typ av statligt reglerade tjänster för syo i kombination med undervisning i ämne/ämnen kunna inrättas. Omfattningen av komvux verksamhet varierar kraftigt från en liten kommun till en stor kommun. Undervisningsdelen i en sådan syo-tjänst bör därför kunna variera. Vid vissa stora särskilda skolenheter kan det vara lämpligt att tjänsten omfattar enbart syo-uppgifter. Den lokala skolstyrelsen bör få besluta om vad tjänsten skall omfatta med hänsyn till de lokala förhållandena och befattningshavarens kompetens.

Vi föreslår i kap. 7 vidgade uppgifter för syo-funktionären i komvux. En viktig uppgift för syon är att informera den vuxna befolkningen i kommunen om komvux verksamhet och aktivt rekrytera prioriterade målgrupper. En stor del av syo-funktionärens arbete kommer därför att riktas till sådana målgrupper som komvux i första hand skall rekrytera, såsom korttidsutbildade, invandrare och handikappade. Dessa målgrupper har särskilt stort behov av information, studievägledning och hjälp med studiesociala frågor. Vi anser därför att syo-tjänsternas omfattning inte bör begränsas till högst 40 % av det nuvarande schablontillägget. I en kommun som har en stor andel av ovan nämnda prioriterade målgrupper kan det finnas skäl att syo-tjänsten får en större omfattning. Skolstyrelsen bör enligt vår uppfattning få avgöra med hänsyn till de lokala förhållandena hur stor del av det nuvarande schablontillägget eller av den totala statsbidragsresursen enligt våra förslag som skall användas till syo-uppgifter. Det är dock viktigt att beakta att resursen skall räcka även till andra angelägna uppgifter. Vi föreslår dessutom i annat sammanhang en utvidgning av användningsområdet. Den undervisning som eventuellt ingår i syo-funktionärstjänsten skall givetvis bekostas på samma sätt som annan undervisning.

Den utbildningskomplettering och fortbildning som nuvarande syo-konsulenter i grundskolan och gymnasieskolan behöver skall enligt riksdagens beslut ges inom ramen för de resurser som f. n. ställs till förfogande för utbildning för undervisningsyrken resp. det nya statsbidraget till lokal skolutveckling. Det är viktigt att även syo-konsulenterna inom komvux får del av denna utbildningskomplettering och fortbildning. Eftersom syo-uppgifterna i komvux väsentligt skiljer sig från syo-funktionärernas uppgifter

i grundskolan och gymnasieskolan, är det angeläget att denna utbildningskomplettering och fortbildning anpassas till vuxenutbildningens behov.

15.7.3 Förslag

Vi föreslår

att inom komvux inrättas fr. o. m. den 1 juli 1984 statligt reglerade tjänster som syo-funktionärer i kombination med undervisning i ämne eller ämnen,

att statligt reglerade tjänster som syo-funktionär inom komvux får kombineras med kommunalt reglerade tjänster, t. ex. tjänst som sekreterare i lokalt planeringsråd (SSA-sekreterare) eller tjänst som innebär uppgift att ge allmänheten information och vägledning i vuxenutbildningsfrågor,

att skolstyrelsen får besluta vad dessa tjänster skall omfatta,

att skolstyrelsen får besluta hur stor del av schablontillägget eller den totala resursen för undervisning, syo m. m. enligt vårt förslag till nytt statsbidragssystem för komvux som skall användas för syo-uppgifter inom dessa tjänster,

att de nuvarande syo-konsulenterna i komvux får en utbildningskomplettering och fortbildning som är anpassad till vuxenutbildningens behov.

15.8 Lärare i grundvux

15.8.1 Ett komplicerat problem

En av de frågor som enligt SÖ tillhör de mest komplicerade inom grundvux och som lett till svårigheter i många kommuner är frågan om lärare inom grundvux.

Grundvux saknar eget lärartjänstsystem. I stället har lärarna sin anställning knuten till någon annan skolform i kommunen. De flesta lärarna i grundvux har tjänster inom grundskolan. Bl. a. härigenom har det uppstått svårigheter att nå klarhet om vilken skolforms regler som skall tillämpas. Det är krångligt att i grundvux tillämpa regler som är utformade för lärartjänster i grundskolan.

Enligt våra direktiv skall vi bl. a. föreslå förenklingar av de bestämmelser som gäller.

15.8.2 Lärarsituationen i grundvux

Under hela den tid som grundvux funnits som särskild skolform har den stått under debatt. Ofta har diskussionerna handlat om lärarbehörighet och lärarkompetens. Lärare och skolledare har ofta menat att det funnits stora skillnader mellan de regler som gör det möjligt att tillsvidareförordna en lärare med tjänstgöringen förlagd till grundvux och de krav på reell kompetens som verksamheten reser. Fler och fler har insett att inte någon av de lärarutbildningar som i dag existerar rustar lärarna särskilt väl för det arbete de skall genomföra i grundvux.

Med utgångspunkt i den formella anknytningen av anställningen till skolform anges möjligheterna att tillgodose lärarbehovet i SÖ:s kommentarer och rekommendationer rörande lärarfrågor (SÖ-FS 1981:20) på följande sätt:

- Lärare är/blir anställd *vid grundskolan* i kommunen enligt bestämmelserna i skolförordningen (Sf). Tjänstgöringen skall tills vidare (helt eller delvis) vara förlagd till den närmare angivna skolenhet dit Grundvux är knuten (jfr Sf 14:2 och 3). Här inkluderas bl. a. möjligheter till extra ordinarie och extra lärartjänster samt arvodestjänst som timlärare. Grundvuxförordningen anger ingen begränsning av vilka av grundskolans lärarkategorier som får utnyttjas för Grundvux. Såsom närmast aktuella slag av lärartjänster (med därtill knutna behörighetsföreskrifter) kan här framhållas följande: tjänst som låg- eller mellanstadielärare (tjänst 1, 2), som speciallärare (tjänst 3, 4), som adjunkt (tjänst 16) eller ämneslärare (tjänst 18) i ämneskombination med svenska samt som hemspråkslärare (tjänst 22) med aktuellt språk.
- Lärare är/blir anställd enligt förordningen (SFS 1975:337) om tjänster som lärare *vid skolväsendet* i kommun. Här inkluderas extra ordinarie och extra tjänster. I detta fall begränsar grundvuxförordningen möjligheterna till att gälla vissa tjänster av grundskoltyp, nämligen tjänst 16–18.
- Lärare är/blir anställd som timlärare vid *kommunal vuxenutbildning*. Regler härom finns i bl. a. 71 och 78 §§ förordningen (SFS 1971:424) om kommunal och statlig vuxenutbildning.

Lärarsituationen i grundvux har belysts i SÖ:s uppföljning av verksamheten i grundvux 1980. Det är den enda relativt fullständiga redovisning som finns. Där anges totala antalet lärare inom grundvux till drygt 1 700. 85 % av lärarna har svenska som modersmål. De vanligaste andra modersmålen bland lärarna är turkiska, grekiska och finska.

Majoriteten av lärarna har inte arbetat särskilt länge i grundvux. I mars 1980 hade endast 9 % av lärarna arbetat mer än sex terminer, under det att 57 % av dem hade arbetat upp till tre terminer. Två tredjedelar av de lärare som arbetat mer än sex terminer återfanns i kommuner med mer än 100 deltagare i grundvux. 76 % av lärarna i kommuner med 1–10 deltagare hade rekryterats under de senaste tre terminerna. Skillnaderna mellan kommunerna var alltså mycket stora.

Rapporten redovisar också lärarnas skolutbildning och lärarutbildning. Tabell 15.1 belyser frågan om lärarutbildningen.

Totalt hade således 62 % lärarutbildning av något slag, medan 38 % saknade lärarutbildning. Av de svenska lärarna saknade ungefär en tredjedel lärarutbildning. Majoriteten hade låg- eller mellanstadielärarutbildning eller sådan utbildning kompletterd med speciallärarutbildning. Av invandrarna som var lärare i grundvux saknade majoriteten (59 %) lärarutbildning. En relativt stor del hade dock hemspråkslärarutbildning eller lärarutbildning från sitt hemland. Endast en mindre del av både de svenska lärarna och invandrarna var ämneslärare/adjunkter.

Andelen lärare utan lärarutbildning var störst i de största grundvuxkommunerna (ca 50 % mot endast ca 20 % i kommuner med 1–10 deltagare). Under de senaste terminerna anställdes färre lärare utan lärarutbildning.

Tabell 15.1 Grundvux-lärarnas lärarutbildning

Utbildning	Procentandel		
	Svenskar[a]	Invandrare[a]	Totalt
Lågstadielärare	23	0	20
Mellanstadielärare	19	8	17
Speciallärare	18	0	16
Ämneslärare/adjunkt	5	4	5
Hemspråkslärare	0	20	3
Utländsk lärarutbildning	0	9	1
Ingen lärarutbildning	35	59	38
Totalt	100	100	100

[a] Med svenskar avses personer med svenska som modersmål och med invandrare personer med annat modersmål än svenska.
Källa: SÖ, Grundutbildning för vuxna 1980.

Lärare inom grundvux som ej hade lärarutbildning hade följande skolutbildning (tabell 15.2).

Av invandrarna som var lärare hade 28 % akademisk examen och 11 % akademiska studier. Gymnasieutbildning hade 37 % och en fjärdedel hade endast kortare teoretisk skolutbildning.

Av de svenska lärarna som saknade lärarutbildning hade övervägande delen (70 %) akademiska studier eller akademisk examen. 10 % hade dock kortare utbildning än gymnasium.

Flera av de icke lärarutbildade svenska lärarna hade akademisk utbildning i relevanta ämnen. 36 % av dessa lärare hade t. ex. mer än 80 poäng sammanlagt i något eller några av ämnena svenska, svenska som främmande språk, lingvistik, pedagogik, sociologi, psykologi och liknande ämnen. Ytterligare mer än 25 % av dem hade universitetsstudier i enstaka relevanta ämnen tillsammans upp till 80 poäng. Av de övriga hade 22 % utbildning i

Tabell 15.2 Skolutbildning för grundvux-lärare som saknar lärarutbildning

Skolutbildning	Procentandel	
	Svenskar[a]	Invandrare[a]
Folkskola/grundskola	3	8
Folkhögskola	2	8
Realskola/Flickskola	5	8
Gymnasium	20	37
Akademiska studier	44	11
Akademisk examen	26	28
Totalt	100	100

[a] Med svenskar avses personer med svenska som modersmål och med invandrare personer med annat modersmål än svenska.
Källa: SÖ, Grundutbildning för vuxna 1980.

andra ämnen som ej kan anses relevanta och 15 % enbart någon form av cirkelledarutbildning. Flera av dem som saknade behörighet för tjänst med undervisning inom grundvux hade utbildning i relevanta ämnen även om de saknade praktisk-pedagogisk utbildning. Klasslärare och speciallärare som alltså har praktisk-pedagogisk utbildning saknade däremot utbildning i vissa av de relevanta ämnen som många av de obehöriga lärarna hade utbildning i, t. ex. svenska som främmande språk. Det bör dock påpekas att det finns behöriga lärare inom grundvux vilka dessutom har akademiska studier i relevanta ämnen.

15.8.3 Överväganden

De flesta lärarna i grundvux har sin anställning knuten till grundskolan. Grundvux organiseras och administreras emellertid av komvux och följer i övrigt mycket nära vad som gäller för komvux, inte vad som gäller för grundskolan. Detta leder till stora olägenheter, t. ex. vid förordnande av nya lärare (en skolledarkollega i någon grundskola skall föreslå skolstyrelsen att förordna den som komvux-skolledaren har rekryterat). Det finns således skäl som talar för att en konstruktion med tjänst som lärare vid skolväsendet i kommunen är ändamålsenlig även inom grundvux. Sådana tjänster kan konstrueras på i princip samma sätt som tjänsterna för undervisning i komvux. Antalet undervisningstimmar på ett verksamhetsår bör t. ex. kunna vara måttet på tjänstens omfattning även vid tjänstgöring i grundvux.

Grundvux har i praktiken utvecklats så att undervisningen, generellt sett, bedrivs i tre former:

- som undervisning av deltagare med svenska som modersmål,
- som undervisning av invandrare på svenska eller
- som undervisning av invandrare på hemspråk.

I kap. 11 har vi föreslagit att all undervisning i grundvux skall rymma ett visst mått av undervisning i svenska, alltså även i de fall invandrare undervisas på sitt hemspråk.

Ingen av de lärarkategorier som f. n. kan vara tillsvidareförordnade för tjänstgöring i grundvux har en utbildning som är avpassad för grundvux behov. Lågstadielärare, speciallärare, hemspråkslärare och lärare i svenska för invandrare kan anses ha en utbildning som efter viss kompletteringsutbildning är väl användbar på t. ex. den grundläggande nivån i grundvux. På fortsättningsnivån i grundvux kan t. ex. mellanstadielärare, speciallärare, hemspråkslärare och komvux-lärare undervisa. Också de bör helst ha en kompletteringsutbildning.

Vidare bör det vara möjligt att kunna ta till vara de kunskaper om och erfarenheter av grundvux-undervisning som finns hos många obehöriga lärare som hittills har arbetat inom grundvux. Lärare med utbildning i relevanta ämnen och lång erfarenhet av grundvux men utan praktisk-pedagogisk utbildning bör av SÖ kunna behörighetsförklaras för tjänst inom grundvux. Övergångsvis bör även andra med lång erfarenhet av undervisning inom grundvux kunna komma i fråga för tjänst inom grundvux. Övergångsregler bör utfärdas för vilka utbildningar och vilka erfarenheter som under ett övergångsskede kan utgöra underlag för en behörighetsförklaring.

15.8.4 Förslag

Vi föreslår

- att tjänster som lärare i skolväsendet i kommun inrättas även för tjänstgöring inom grundvux,
- att SÖ får i uppdrag att närmare överväga och föreslå hur dessa tjänster skall utformas,
- att övergångsregler utfärdas för behörighetsförklaring av lärare med utbildning i relevanta ämnen och lång erfarenhet av undervisning inom grundvux.

15.9 Utbildningsbehov för lärare inom grundvux

Undervisningen inom grundvux skiljer sig mycket från undervisningen i grundskolan, även om inlärningsnivån är densamma. SÖ menar att deltagarnas bakgrund och förutsättningar är så annorlunda att man måste ifrågasätta om den utbildning som lärare inom grundskolans låg- och mellanstadium har är adekvat för undervisning inom grundvux. Grundvuxlärarna måste bl. a. ha kunskaper

- om kontrastiv grammatik och fonetik samt prosodi och språktypologi
- i läs- och skrivinlärningens metodik eller alfabetiseringsundervisning
- i matematikundervisningens metodik
- om deltagarnas sociala, religiösa och övriga kulturella bakgrund
- i vuxenpedagogik.

Endast matematikinlärningens metodik ingår i både låg- och mellanstadielärarnas utbildning. Läs- och skrivinlärningens metodik ingår endast i lågstadielärarutbildningen.

SÖ:s föreskrifter och anvisningar för grundvux framhåller att läs- och skrivinlärningen för icke svensktalande om möjligt och om deltagaren själv önskar det skall ske på hemspråket. Det är oftast en förutsättning för att deltagaren utan alltför stora svårigheter skall kunna lära sig läsa på ett "nytt" språk. För att möjliggöra en grundvux på hemspråk krävs att invandrare utbildas för att undervisa sina landsmän.

LUT 74:s slutbetänkande innehöll inga förslag om lärarutbildning för grundvux. Vi framhöll i vårt yttrande att grundvux "behöver lärare som är väl utbildade både i vuxenpedagogik och i grundläggande läs- och skrivinlärning. För de icke svenskspråkiga deltagarna behövs det lärare som kan undervisa på deras hemspråk. Det bör utredas närmare vilken utbildning som bör finnas för lärare inom grundutbildningen för vuxna. Det finns också stort behov av vidareutbildning för personer utan lärarutbildning som nu är verksamma som lärare inom grundutbildningen för vuxna."

Behovet av reguljär utbildning för lärare inom grundvux har påtalats i flera sammanhang. Bl. a. har planeringsnämnden för lärarutbildning vid universitetet i Linköping framhållit behovet av lärarutbildning för grundvux. Utbildningsutskottet har i ett utlåtande över en motion påpekat att "frågan om en reguljär utbildning för lärare inom grundvux bör prövas i anslutning till beredningen av LUT 74:s betänkande". (UbU 1979/80:33).

15.9.1 Överväganden

Som framgått av den tidigare redovisningen saknar en stor del av lärarna i grundvux både lärarutbildning och utbildning i relevanta ämnen. Även lärare med lärarutbildning saknar i stor utsträckning utbildning för vissa väsentliga uppgifter inom grundvux. Det är därför enligt vår uppfattning nödvändigt att en reguljär utbildning för lärare i grundvux snarast möjligt inrättas. Vi anser också att lärare som nu är verksamma inom grundvux utan att ha relevant utbildning bör kunna få en kompletterande utbildning. Delar av den reguljära lärarutbildningen bör kunna användas även för denna kompletterande utbildning. UHÄ bör få i uppdrag att i samråd med SÖ föreslå innehåll och utformning av denna utbildning för lärare i grundvux.

Dessutom bör invandrare med lärarutbildning från hemlandet ges möjlighet att komplettera sin utbildning för att få behörighet att undervisa i grundvux. Även hemspråkslärarna bör få kompletterande utbildning för att kunna undervisa i grundvux. Utbildningen måste i hög grad riktas till tvåspråkiga personer, t. ex. redan verksamma hemspråkslärare. Möjligt är också att denna lärarutbildning kan kombineras med särskild utbildning för lärare som undervisar invandrare i svenska som främmande språk.

Det finns emellertid också andra tänkbara varianter av lärarutbildningar för lärare som arbetar inom grundvux med svenska deltagare resp. invandrare. Den kraftiga ökningen av svenska deltagare innebär på sikt att merparten av lärarna i grundvux måste räkna med att arbeta med både svenskar och invandrare. Detta gäller åtminstone svenska lärare.

Det finns också ett stort behov av fortbildning av lärare inom grundvux, särskilt med tanke på att läroplan för komvux skall tillämpas även inom grundvux och att SÖ enligt vårt förslag skall utarbeta kommentarmaterial för grundvux. Vi förutsätter att länsskolnämnderna och kommunerna beaktar detta vid planeringen av fortbildningsinsatser.

15.9.2 Förslag

Vi föreslår

att en reguljär utbildning för lärare i grundvux inrättas snarast möjligt,

att lärare som är verksamma inom grundvux utan att ha adekvat utbildning bereds möjligheter att komplettera sin tidigare utbildning,

att UHÄ i samråd med SÖ får i uppdrag att föreslå innehåll i och utformning av denna utbildning för lärare i grundvux.

16 Statsbidrag till komvux[1]

16.1 Nuvarande statsbidragssystem

Med statsbidragssystem avser vi principer för resurstilldelning inkl. bestämmelser om antal deltagare i kurs, timplaner m. m.

Statsbidraget till komvux består huvudsakligen av tre delar

- statsbidrag till skolledarlön,
- statsbidrag till lärarlön och
- ett schablonmässigt beräknat statsbidrag till stödundervisning, studiehandledning samt studie- och yrkesorientering (schablontillägget).

Statsbidrag utgår i princip med 100 % för de kostnader som kommunerna har för lärarlöner, skolledarlöner och studie- och yrkesorientering, studiehandledning och stödundervisning inom de ramar som fastställs av SÖ i fråga om antalet undervisningstimmar och inom de ramar som bestämmelserna i förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning medger.

Enligt förordning (SFS 1981:449) om minskning av vissa statsbidrag till kommunal utbildning skall statsbidraget fr. o. m. den 1 juli 1981 minskas med 2 % av det belopp som annars skulle ha utgått.

För att statsbidrag till lärarlön skall utgå för komvux fordras

- att kurs uppfyller vissa bestämmelser om antal deltagare,
- att kurs följer fastställd läroplan och timplan och
- att det antal undervisningstimmar som kommun begär statsbidrag för inte överskrider det av SÖ medgivna antalet undervisningstimmar.

Kurs får starta om antalet kursdeltagare varaktigt beräknas uppgå till lägst tolv, i glesbygd[2] lägst åtta. Kurs för handikappade och intagna på kriminalvårdsanstalt får starta med lägst fem deltagare. Kurs får under vissa förutsättningar starta med lägre antal deltagare (se p. 16.2).

Dessutom utgår ett schablontillägg till komvux för studie- och yrkesorientering, stödundervisning och studiehandledning. Detta statsbidrag beräknas schablonmässigt enligt 85 a § förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning. Det utgår med 25 % av timarvodet enligt beteckningen BT arvodesgrupp 12 för grundskolkurser, 13 % av timarvodet enligt beteckningen AT arvodesgrupp 15 för de gymnasieskolkurser som motsvarar utbildning på tvåårig ekonomisk linje, tvåårig social linje, tvåårig teknisk linje, treårig linje eller fyraårig linje i gymnasieskolan och 10 % av timarvodet enligt beteckningen BCT arvodesgrupp 10 för övriga gymnasieskolkurser samt för

[1] Statsbidraget till grundvux behandlas i kap. 11.

[2] Med glesbygd avses ort som ligger inom någon av de kommuner som anges i 6–9 §§ förordningen (1979:632) om regionalpolitiskt stöd och där treårig eller fyraårig linje av gymnasieskolan inte får anordnas (SFS 1980:530).

särskilda yrkesinriktade kurser. Schablontillägget utgör ett totalbelopp som får användas för ovan angivna ändamål både för arvodering och för materialinköp. Statsbidraget rekvireras för varje redovisningsår i efterskott.

Av förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning framgår hur många skolledare som får finnas och vilken undervisningsskyldighet dessa skolledare har vid olika stora komvux-enheter.

Fr. o. m. den 1 juli 1979 finns möjligheter för SÖ att medge utökat antal skolledare vid särskild skolenhet för komvux med anledning av att grundvux förts till skolenheten (SFS 1979:451). Statsbidraget till grundvux behandlas i övrigt i kap. 11.

16.2 Förordningen om s. k. dispenskurser

Regeringen medgav den 8 juli 1976 i förordning om elevantal i vissa kurser inom kommunal vuxenutbildning möjligheter att under budgetåren 1976/77 och 1977/78 som försöksverksamhet starta kurser med lägre antal kursdeltagare än normalt. Dessa bestämmelser har fr. o. m. läsåret 1978/79 blivit generella och finns intagna i förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning, §§ 22 a–e och 23. Dessa bestämmelser innebär följande:

- om lägst tre elever beviljats utbildningsbidrag eller vuxentstudiestöd får kurs påbörjas med lägst åtta (i glesbygd fem),
- i svenska och engelska får kurs påbörjas med lägst åtta (i glesbygd fem); för grundskolkurs gäller det endast under förutsättning att minst fem av eleverna kombinerar studier i svenska eller engelska med studier i minst två andra kurser inom komvux,
- i teknologi och övriga tekniska ämnen får kurs påbörjas om antalet elever beräknas varaktigt uppgå till lägst åtta,
- utöver de kurser som anordnas med stöd av ovannämnda bestämmelser får under ett läsår inom en kommun påbörjas en grundskolkurs i vart och ett av ämnena matematik, fysik och kemi samt en gymnasieskolkurs i vart och ett av ämnena matematik, fysik, kemi och teknologi, om antalet elever beräknas varaktigt uppgå till lägst åtta (i glesbygd fem). Dessa möjligheter gäller under förutsättning att inte kurs startar i kommunen med reguljärt antal deltagare.

Dessutom finns en möjlighet att starta kurs med lägst åtta (i glesbygd fem) om lägst tre elever som har intagits till kurs är skiftarbetande.

SÖ har utvärderat försöksverksamheten under läsåren 1976/77 och 1977/78 och redovisat erfarenheterna i två rapporter. Av dessa framgår att endast hälften av landets kommuner hade utnyttjat dispensförordningen och huvuddelen av dessa hade endast startat enstaka kurser. Förordningen utnyttjades framför allt av medelstora kommuner men hade knappast någon effekt alls i de minsta kommunerna. Den ojämna geografiska fördelningen kvarstod alltså oförändrad enligt SÖ:s utvärdering. Förordningen hade särskilt tillämpats för att ordna sammanhållna utbildningar på heltid för studerande med utbildningsbidrag eller vuxenstudiestöd.

16.3 Tidigare framlagda förslag till förändringar i statsbidragssystemet

SÖ tog 1973 initiativet till en översyn av komvux. Denna översyn resulterade i ett förslag till nytt resurstilldelningssystem för komvux.

För att minska de ogynnsamma tröskeleffekterna i nuvarande statsbidragssystem och komma till rätta med den regionala obalansen föreslog SÖ att antalet undervisningstimmar per termin skulle relateras till antalet kursdeltagare. Varje kommun fick själv avgöra om man skulle starta kurs eller inte. Ett lägre antal kursdeltagare i en kurs kunde kompenseras av ett högre antal i andra kurser. Antalet kursdeltagare per termin skulle multipliceras med en viss koefficient som var olika för olika typer av kommuner. Produkten av denna multiplikation angav det antal undervisningstimmar som kommunen fick disponera under terminen. Fördelningen på de olika ämnena skulle göras av kommunen i huvudsak i överensstämmelse med SÖ:s rekommendationer.

Även kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX) uppmärksammade problemet med den regionala obalansen och lade i sitt huvudbetänkande Utbildning för vuxna (SOU 1975:59) fram förslag om en garantikursorganisation.

SVUX förslag till garantikursorganisation innebar i korthet

att varje kommun skulle få anordna grundskolkurser i svenska, engelska och matematik, omfattande sammanlagt högst 1 000 undervisningstimmar per läsår,

att varje kommun skulle få anordna gymnasieskolkurser i yrkestekniska ämnen (med vissa undantag) med sammanlagt högst 600 undervisningstimmar per läsår,

att varje kommun med tre- och fyraåriga linjer skulle få anordna gymnasieskolkurser i dels ämnena svenska, engelska och matematik, dels i historia, samhällskunskap, socialkunskap, företagsekonomi och religionskunskap, och dels i ämnena biologi, fysik, kemi, naturkunskap och teknologi, omfattande högst 1 600 undervisningstimmar per läsår,

att dessa kurser skulle få anordnas om deltagarantalet uppgick till lägst fem under förutsättning av att de inte redan förekom i kommunen resp. i gymnasieregionen.

Även andra förslag har lagts fram till ändring av statsbidragssystemet, t. ex. att antalet deltagare generellt skall sänkas i grundskolkurser till åtta eller att schablontillägget skall göras betydligt mer gynnsamt för mindre kommuner och glesbygd än för övriga kommuner.

16.4 Statsbidragssystem i andra skolformer

Sedan 1966 har statsbidrag till lärarlöner vid folkhögskolan utgått till 2,2 lärartimmar per elevvecka. Folkhögskoleutredningen föreslog i sitt huvudbetänkande Folkhögskolan (SOU 1976:16) att lärartätheten även i fortsättningen skulle vara 2,2 timmar per elevvecka och att statsbidrag alltså skulle utgå för en undervisningsresurs motsvarande 2,2 lärartimmar per elevvecka.

I övrigt föreslog utredningen att bidragen till folkhögskolan schabloniseras och relateras till volymen. Riksdagen beslöt på grundval av prop. 1976/77:55 i stort sett enligt utredningens förslag.

Statsbidragskonstruktionen ger folkhögskolan mycket stor frihet att inom givna ramar disponera resurserna efter de lokala behoven.

Fr. o. m. läsåret 1973/74 infördes vid statens skolor för vuxna ett nytt statsbidragssystem. Det nya systemet innebär att för varje kursdeltagare och varje kursperiod tilldelas skolorna statsbidrag för ett visst antal undervisningstimmar. Antalet timmar erhålls genom att antalet kursdeltagare i de olika ämneskursperioderna multipliceras med 2,1 i Härnösand och 1,7 i Norrköping. Den så framräknade resursen skall användas dels till undervisning, dels till studiehandledning, studie- och yrkesorientering och stödundervisning. SÖ:s normaltimplaner utgör endast rekommendationer, och skolstyrelsen fördelar den totala resursen på de olika ämnena och beslutar när kurs skall starta oavsett antalet deltagare.

Även grundskolan har fr. o. m. läsåret 1978/79 fått ett nytt statsbidragssystem, som är betydligt mera schabloniserat i förhållande till det tidigare gällande. Bidraget till grundskolan består i huvudsak av tre delar: basresurs, förstärkningsresurs och tilläggsbidrag av diverse olika slag.

Basresursen beräknas på

1. varje påbörjat 25-tal elever i var och en av årskurserna 1–3 och
2. varje 30-tal elever i var och en av årskurserna 4–9.

För varje basresurs utgår statsbidrag till ett visst antal veckotimmar, som varierar beroende på vilken årskurs det gäller, och hur många basresurser som utgår till kommunen. Dessutom tillkommer förstärkningsresurser av olika slag, t. ex. till stödundervisning, för hemspråksundervisning av invandrare osv.

Detta nya statsbidragssystem ger kommunerna betydligt större frihet att själva avgöra hur man vill använda resurserna, t. ex. till att sänka elevantalet i klasser eller att öka och differentiera insatserna för olika rektorsområden.

SSK–utredningen föreslog i sitt huvudbetänkande, Skolan, en ändrad ansvarsfördelning (SOU 1978:65) ett nytt statsbidragssystem för ungdomsskolan. Utredningen konstaterar att den lämpligaste och mest neutrala grunden för fördelning av statsbidraget är att relatera det till antalet elever i kommunen.

16.5 Försöksverksamhet med ett friare statsbidragssystem

För att få underlag för förslag om det framtida statsbidragssystemets utformning begärde vi den 21 mars 1979 att i sju kommuner få bedriva försöksverksamhet med ett friare statsbidragssystem. Regeringen medgav genom beslut den 14 juni 1979 att sådan försöksverksamhet skulle få bedrivas under budgetåret 1979/80 i följande kommuner, nämligen: Arvidsjaur, Hällefors, Kalmar, Mörbylånga, Umeå, Vaxholm och Vindeln. För kommunerna i försöksverksamheten gällde följande villkor:

1. antalet undervisningstimmar för grundskolkurser i kommunal vuxenutbildning fick i resp. försökskommun under budgetåret 1979/80 uppgå till högst 300 mer än motsvarande antal undervisningstimmar i kommunen under budgetåret 1978/79,
2. antalet undervisningstimmar för gymnasieskolkurser och särskilda yrkesinriktade kurser i kommunal vuxenutbildning fick under budgetåret 1979/80 i Arvidsjaurs, Hällefors, Mörbylånga och Vindelns kommun uppgå till högst 110 % och i Kalmar, Umeå och Vaxholms kommun till högst 100 % av motsvarande antal undervisningstimmar i kommunen under budgetåret 1978/79 (exkl. det antal undervisningstimmar som används med stöd av förordningen den 21 september 1978 om yrkesinriktad utbildning inom kommunal vuxenutbildning för arbetslösa), om inte SÖ medgav kommunen ett större antal,
3. i försökskommunerna utgjorde den resurs som erhölls enligt 1) och 2) ovan och som schablontillägg till dessa timmar enligt 85 a § förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning en totalresurs som fick användas för kurser, stödundervisning, studiehandledning, studie- och yrkesorientering enligt de mål, riktlinjer, läroplaner, bestämmelser och föreskrifter, som fastställts för kommunal vuxenutbildning med följande undantag:

a) kurser fick anordnas utan hinder av vad som föreskrivs i 22–25 a §§ förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning och av SÖ:s föreskrifter om delning av kurs.
b) SÖ:s normaltimplaner utgjorde en rekommendation.

I regeringens beslut angavs dessutom

att försöksverksamheten fick bedrivas endast under budgetåret 1979/80,

att komvux-utredningen och SÖ i samråd skulle följa och utvärdera försöksverksamheten och

att komvux-utredningen i det fortsatta arbetet med att utforma ett slutligt förslag om ändringar i statsbidragssystemet för kommunal vuxenutbildning inte skulle utgå från att utformningen av statsbidragsgivningen i försöksverksamheten i oförändrat skick skall ligga till grund för det slutliga förslaget. "Ett grundläggande krav måste vara att statsbidragsgivningen och resurstilldelningen till kommunal vuxenutbildning i någon form står i relation till antalet kursdeltagare eller antalet undervisningstimmar i kommunal vuxenutbildning under bidragsåret."

Arvidsjaurs kommun meddelade i skrivelse den 14 februari 1980 att den beslutat avbryta försöksverksamheten, eftersom regeringen inte beviljat Arvidsjaur ytterligare undervisningstimmar för grundskolutbildning. De övriga kommunerna fortsatte försöksverksamheten och fick regeringens medgivande att under budgetåret 1980/81 slutföra de kurser som inom försöksverksamhetens ram påbörjats med lägre deltagarantal.

Försöksverksamheten har utvärderats av SÖ i samråd med oss. I utvärderingsrapporten konstateras att kommunerna måste anses representativa för förhållandena i komvux i landet som helhet i fråga om det slag av kurser som anordnats. I fråga om antalet kurser däremot visade kommunerna en bättre utbyggd vuxenutbildning än vad som motsvarar förhållan-

dena i landet i dess helhet. I utvärderingsrapporten konstateras vidare att det knappast gick att påvisa några förändringar i fråga om kursutbud eller deltagarstruktur. Det var inte heller att vänta, eftersom försöksverksamheten bara pågick i ett år. Det stora flertalet kurser var en fortsättning av tidigare verksamhet. Många kurser följde också bestämmelserna för komvux i landet i övrigt. Friheten från kravet på ett visst antal deltagare för start av kurs hade dock tillvaratagits och upplevts mycket positivt. Framför allt hade man därigenom i god tid kunnat garantera elever och lärare att en kurs verkligen blev av. Det var en stor lättnad för skolledning och övrig personal och självklart också värdefullt för eleverna. I flera kommuner hade man på grund av försöksverksamheten kunnat erbjuda grundskolkurser på kvällstid vilket inte varit möjligt tidigare ens under åberopande av de s. k. dispensparagraferna (se 16.2). En hel del kurser i udda gymnasieskolämnen hade också tillkommit och därigenom hade många studerande kunnat fullfölja en påbörjad utbildning.

Erfarenheterna av försöksverksamheten sammanfattas på följande sätt:

Om man utgår från komvux-utredningens kravlista på ett statsbidrag för komvux, visar utvärderingen trots allt att ett fritt resurssystem – om det är tillräckligt generöst – underlättar för små och medelstora kommuner att anordna kurser. Det mildrar också självfallet de nuvarande tröskeleffekterna och ökar därmed den lokala beslutanderätten i fråga om att starta kurser. Administrationen underlättas och det står också klart att systemet i större utsträckning än det reguljära resurssystemet *möjliggör* anordnande av kurser i prioriterade ämnen eller yrkesområden. Det ger dessutom vidgat utrymme för att följa upp lokala bedömningar av vad som är prioriterad utbildning med beslut om kursstart. De små kommunerna får genom den fria resursen inte bara undervisningstimmar utan också möjlighet att använda dem till utbildning som de anser angelägen, även om dessa kurser inte samlar föreskrivet antal deltagare.

Det är väl däremot mera tveksamt om försökssystemet kan sägas *stimulera* kommunerna att anordna prioriterad utbildning. Det nuvarande sättet att dimensionera komvux lokala administration stimulerar i varje fall knappast anordnandet av arbetskrävande yrkesinriktade kurser på bekostnad av teoretisk utbildning. Sådana prioriterade kurser ställer också ofta krav på kommunala resurser för lokaler och utrustning.

Man kan alltså konstatera att försöket har haft en hel del positiva effekter. Däremot kan man också påvisa att det genomsnittliga antalet deltagare per kurs sjönk från 15,3 till 14,1. Det är i och för sig naturligt att så skedde, eftersom det låg i förutsättningarna för försöket att man skulle ha möjlighet att starta kurser med lägre antal deltagare.

Försöket ger inte underlag för en entydig bedömning av hur ett helt fritt resurssystem skulle fungera inom snäva totalramar. Anledningen är dels att timtilldelningen till försökskommunerna som grupp inte tycks ha nödvändiggjort hårda prioriteringar, dels att försöket bara pågick ett år, vilket tillsammans med sent beslut och kanske otillräcklig information om verksamhetens förutsättningar gjorde att alla i systemet inneboende möjligheter inte kunde utvecklas.

16.6 Överväganden

16.6.1 Brister i nuvarande statsbidragssystem

I flera olika sammanhang har redovisats de brister som finns i nuvarande statsbidragssystem. De viktigaste är följande:

1. Genom att kompletterande bestämmelser införts vid ett flertal tillfällen har statsbidragssystemet blivit komplicerat.
2. Genom att det finns detaljerade centrala bestämmelser om antal deltagare och antal timmar i olika kurser har kommunerna relativt liten möjlighet att avgöra hur man skall använda statsbidraget (schablontillägget får dock disponeras relativt fritt). Bestämmelserna medger att kommunen får minska antalet undervisningstimmar i viss kurs. Däremot får man inte öka antalet timmar även om deltagarna skulle ha behov av fler undervisningstimmar.
3. Det nuvarande statsbidragssystemet gynnar kommuner med stort befolkningsunderlag. Det medverkar till att skapa en regional obalans. Genom de särbestämmelser som skapats för glesbygd har situationen förbättrats för kommuner som kan tillämpa glesbygdsbestämmelserna. Mest missgynnade är f. n. små kommuner som inte kan tillämpa glesbygdsbestämmelserna.
4. Statsbidragssystemet underlättar endast i begränsad utsträckning för kommunerna att anordna sådan utbildning som enligt förordningen skall prioriteras, dvs. grundskolkurser, arbetsmarknadsinriktad utbildning, kurser i tekniska och naturvetenskapliga ämnen. Det finns en frestelse för kommunerna att anordna sådan utbildning som efterfrågas i stället för sådan som skall prioriteras.
5. Det nuvarande statsbidragssystemet har starka tröskeleffekter. Det är först när man får varaktigt tolv deltagare som man kan starta en kurs och får statsbidrag för hela timtalet enligt normaltimplanen. Om det bara finns elva anmälda får man inte starta kurs även om det skulle vara en högt prioriterad utbildning för prioriterade deltagare. Samma tröskeleffekt finns för kurser som får starta med åtta deltagare.

16.6.2 Kommitténs uppgifter

Vi skall enligt våra direktiv bl.a . föreslå åtgärder i syfte att förenkla bestämmelser och decentralisera beslut. Vi skall också åstadkomma en jämnare geografisk fördelning av komvux. "Målet för kommitténs översyn bör bl. a. vara att kompetensinriktade studier skall bli lättare tillgängliga än för närvarande exempelvis genom en jämnare geografisk spridning av den kommunala vuxenutbildningens utbud och möjligheter att genomföra kurser". I regeringens medgivande till försöksverksamhet med friare statsbidragssystem sägs bl. a.: "Ett grundläggande krav måste vara att statsbidragsgivningen och resurstilldelningen till kommunal vuxenutbildning i någon form står i relation till antalet kursdeltagare eller antalet undervisningstimmar i kommunal vuxenutbildning under bidragsåret".

Totalkostnaderna för komvux begränsas f. n. på så sätt att för varje år fastställs det antal undervisningstimmr som får förbrukas för komvux i hela

landet. Fr. o. m. budgetåret 1980/81 får varken grundskoltimmar eller gymnasieskoltimmar öka från ett år till nästa år. På grund av de direktiv som gäller för samtliga utredningar om att inte föreslå åtgärder som medför ökade kostnader kan vi inte föreslå ett statsbidragssystem som medför ökade kostnader för samhället. Förbättringar för vissa kommuner eller för vissa typer av kurser måste därför göras genom en omfördelning av resurser. Även med nuvarande bestämmelser om lägsta antal deltagare för start av kurs och med högsta antal timmar per kurs måste kommunerna begränsa antalet kurser. Även om man har sökande till kurser med 6 000 undervisningstimmr men bara får förbruka 5 000 enligt SÖ:s medgivande måste kommunen avvisa sökande, dvs. antingen får man inte starta alla kurser eller också får man inte dubblera kurser när man har fler sökande än som ryms inom en kurs i samma ämne.

Även med ett statsbidragssystem som relaterar antalet undervisningstimmar till antalet deltagare kommer man att hamna i samma situation. Det kan mycket väl hända att det antal deltagare man har berättigar kommunen till att förbruka 6 000 undervisningstimmar men SÖ:s tilldelning ger kommunen bara 5 000 undervisningstimmar. I en sådan situation måste man besluta sig för att antingen avvisa sökande därför att man inte kan dubblera kurser eller starta alla kurser som man har sökande till eller reducera antalet undervisningstimmar i kurserna.

Det begränsade antalet undervisningstimmar kan leda till att kursutbudet anpassas till den förväntade efterfrågan. Man minskar också på sin information och aktiva rekrytering. Det är knappast meningsfyllt att aktivt informera, om man sedan måste avvisa ett antal sökande. Ett timtak på utbildningen inom komvux medför alltså risker att målgrupper som är utbildningsmedvetna och själva efterfrågar utbildning i större utsträckning rekryteras. Prioriterade målgrupper däremot såsom korttidsutbildade, handikappade och invandrare och andra svårrekryterade grupper kommer i mindre utsträckning att söka sig till komvux, om informationen och den aktiva rekryteringen minskar. Timtaket medför också risk att lättrekryterade och lättadministrerade kurser, såsom t. ex. kurser i frekventa teoretiska ämnen, kommer att dominera kursutbudet. Det är däremot betydligt svårare att rekrytera till och att administrera korta yrkesinriktade kurser.

Det är därför angeläget att timtaket på grundskolkurser i framtiden kan upphävas även om vi inte f. n. kan föreslå detta. Även vissa angelägna yrkesinriktade kurser med regional rekrytering bör kunna anordnas utanför den timram som fastställs för landet i dess helhet.

16.6.3 Principer för ett nytt statsbidragssystem

Med utgångspunkt i våra direktiv, erfarenheterna av försöksverksamheten och de prioriteringar som vi tidigare gjort har vi ställt upp följande krav på ett framtida statsbidragssystem:

1 Det skall vara enkelt. Om bestämmelserna är enkla är det lätt att planera verksamheten, lätt att administrera statsbidragsfrågorna och lätt att kontrollera att bestämmelserna efterlevs.
2. Kommunerna bör ha stor frihet att själva avgöra vilken utbildning som skall anordnas inom ramen för centralt fastställda mål för komvux och

centrala och lokala prioriteringar.

3. Statsbidragssystemet bör medverka till att åstadkomma en regional utjämning. Inom en total kostnadsram innebär det en omfördelning av resurser.
4. De totala kostnaderna för komvux måste f. n. kunna hållas inom en given ram och kostnaderna per utbildad kursdeltagare bör kunna hållas oförändrade eller minska. Statsbidragssystemet bör inspirera till hushållning med resurserna.
5. Statsbidragssystemet bör stimulera kommunerna att anordna prioriterad utbildning för prioriterade målgrupper.
6. De s. k. tröskeleffekterna i det nuvarande statsbidragssystemet bör avlägsnas.

I dessa principer finns emellertid vissa motsättningar inbyggda. Det kan t. ex. vara svårt att förena en lokal beslutanderätt med centralt fastställda prioriteringar i fråga om utbildning och målgrupper. Det kan också vara svårt att åstadkomma en regional utjämning jämsides med att man skall prioritera arbetsmarknadsinriktad utbildning och utbildning i naturvetenskapliga och tekniska ämnen. Vi anser emellertid att man bör lösa sådana motsättningar från fall till fall. Ytterst blir det tillsynsmyndighetens uppgift att se till att centrala bestämmelser följs och att avgöra i vilken utsträckning kommunen har följt de prioriteringar som fastställts och som är tillämpliga i kommunen i fråga.

16.6.4 Alternativa statsbidragssystem

Vi har övervägt flera olika alternativ i fråga om statsbidragssystemets utformning för komvux. Utgångspunkten har varit det statsbidragssystem som tillämpades i försöksverksamheten i sex kommuner. Erfarenheterna av försöksverksamheten var till övervägande del positiva, men det fanns en tendens att det genomsnittliga antalet deltagare per kurs sjönk. Med anledning av regeringens uttalande i medgivandet till försöksverksamheten har vi inte ansett oss kunna föreslå ett statsbidragssystem som liknar det som tillämpades i försöksverksamheten. Ett sådant system medför risk att verksamheten konserveras i sin omfattning till vad den har varit tidigare oavsett hur behoven utvecklas eller hur antalet deltagare förändras.

Vi har också övervägt ett alternativ att om möjligt relatera statsbidragets storlek till antalet vuxna invånare i kommunen. Därigenom skulle man kunna åstadkomma en enkel och geografiskt rättvis fördelning av statsbidraget för komvux. I detta statsbidragssystem skulle både skolledarlöner och lärarlöner inkluderas liksom schablontillägget för syo m. m.

En analys av nuvarande förbrukning av undervisningstimmar för komvux i relation till antalet invånare visar emellertid mycket stora skillnader mellan kommunerna. Om normalförbrukningen av undervisningstimmar i förhållande till den vuxna befolkninen (18–64 år) sätts till indextalet 100 varierar förbrukningen av timmar mellan kommunerna 1979/80 enligt följande:

grundskoltimmar från 0 till 389
teoretiska gymnasieskoltimmar från 0 till 631
yrkesinriktade gymnasieskoltimmar från 0 till 444.

Det ligger förmodligen i en icke obligatorisk skolforms natur att undervisningsvolymen varierar även med andra faktorer än befolkningstalet. Sådana faktorer är t. ex. arbetsmarknadssituationen i kommunen, närheten till högskoleutbildning och kommunens ambitionsnivå i fråga om utbildning för vuxna. Det är svårt att identifiera och kvantifiera dessa andra faktorer. De kan därmed inte heller ligga till grund för en klar och enkel indelning av kommunerna i grupper. En proportionell fördelning av undervisningstimmar till kommuner inom några avgränsbara kommungrupper skulle innebära stora förändringar för många kommuner jämfört med nuläget. Vi har inte ansett det möjligt att föreslå ett statsbidragssystem som skulle medföra sådana förändringar.

Vi har i stället stannat för att föra fram två alternativ i fråga om statsbidragssystemets utformning i komvux. Båda dessa alternativ tycks kunna uppfylla de flesta av de krav som vi ställt upp. Inget av alternativen tycks dock i sig stimulera kommunerna att anordna prioriterad utbildning för prioriterade målgrupper. Däremot underlättar båda alternativen för kommunerna att anordna sådan utbildning. Båda alternativen möjliggör att kommunerna anpassar resursanvändningen till prioriterade målgruppers behov.

Alternativ 1

Detta alternativ utgår ifrån nuvarande statsbidragssystem för komvux. Det innebär vissa förenklingar i fråga om bestämmelserna och underlättar för framför allt små kommuner, som inte ligger i glesbygd att anordna utbildning. Tröskeleffekterna övervinns och kommunerna får i större utsträckning själva avgöra vilka utbildningar som skall anordnas. Systemet innebär i korthet följande:

1. Statsbidrag beräknas för
   a) kurser som beräknas kunna anordnas med varaktigt tolv deltagare (i glesbygd med åtta deltagare enligt nuvarande bestämmelser)
   b) kurser för handikappade och intagna på kriminalvårdsanstalt som beräknas kunna anordnas med varaktigt fem deltagare.
2. Statsbidrag utgår för det antal undervisningstimmar som startade kurser enligt ovan högst får omfatta enligt SÖ:s timplaner. Statsbidrag utgår dessutom till varje kommun för högst 1 000 undervisningstimmar per budgetår för start av kurser med lägst fem deltagare (en garantiresurs som ersätter de s. k. dispensparagraferna). Dessutom utgår ett schablonmässigt beräknat statsbidrag enligt nuvarande bestämmelser (§ 85 a).
3. De undervisningstimmar som kommunen får statsbidrag för enligt ovanstående bestämmelser utgör en totalresurs som får användas av kommunen för att bereda sökande utbildning. Kommunen bör därvid följa de centralt fastställda prioriteringarna i fråga om målgrupper och utbildningar. SÖ:s timplaner utgör rekommendationer. Överblivna timmar i vissa kurser, garantiresursen på 1 000 undervisningstimmar och eventuellt ej utnyttjad del av schablonresursen får användas för kurser med lägre deltagarantal än vad som anges under punkt 1.
4. Så länge som timtaket består förutsätts att kommunerna schablonmässigt får disponera en viss andel av föregående års timförbrukning och att SÖ

fördelar resterande timmar inom den ram som fastställs av riksdagen. SÖ bör vid denna fördelning beakta bl. a. i vilken utsträckning kommunerna följer centrala prioriteringar i fråga om målgrupper och utbildningar.

Detta alternativ innebär relativt få förändringar i förhållande till nuvarande statsbidragssystem. Det innebär bl. a. en viss förenkling av bestämmelserna genom att de s. k. dispensparagraferna försvinner. Å andra sidan försvinner också den centrala styrningen mot vissa prioriterade kurser eller målgrupper. Förslaget innebär vidare att kommunerna får större frihet att disponera det statsbidrag som utgår. De får själva avgöra vilka kurser som skall anordnas och hur timmarna skall fördelas på dessa kurser. Garantiresursen på 1 000 timmar underlättar för de små kommunerna att starta viss utbildning. Denna garantiresurs får naturligtvis den största effekten i de små kommunerna och innebär en utjämning framför allt mellan kommuner som nu kan tillämpa glesbygdsbestämmelserna och andra små kommuner som inte ligger i glesbygd.

Eftersom vi inte får lägga fram förslag som innebär kostnadsökningar, måste garantiresursen rymmas inom det totala antalet timmar som komvux disponerar. Varje kommun bör få disponera en garantiresurs på 1 000 undervisningstimmar under förutsättning att kommunen avser att använda timmarna inom de ramar som bestämmelserna medger. Denna garantiresurs kommer i så fall att tas ur den totala timresursen och avsättas innan SÖ fördelar resterande antal timmar.

Denna modell innebär emellertid ingen påtaglig omfördelning av resurser från stora kommuner till små kommuner. Vi har övervägt förslag som innebär en mera långtgående omfördelning av resurser från stora kommuner till små kommuner men har avstått från ett sådant förslag. Utbildningsbehovet i fråga om yrkesinriktad utbildning tycks f. n. vara större i stora och medelstora kommuner med påtagliga arbetsmarknadsproblem. Det är framför allt i medelstora och stora kommuner som underlag kan skapas för mera differentierade yrkesutbildningar. Det är däremot möjligt för SÖ att vid fördelningen av timmar ta hänsyn till behov som även små och medelstora kommuner har.

Alternativ 2

Den försöksverksamhet med friare statsbidragssystem som vi bedrivit i sex kommuner under läsåret 1979/80 har upplevts mycket positivt i kommunerna. Framför allt har problemet med de besvärande tröskeleffekterna kraftigt reducerats. Man har i många fall kunnat garantera elever och lärare kursstart, även om antalet kursdeltagare inte uppgått till det erforderliga när man beslutat starta kursen i fråga.

Vi har övervägt olika alternativ att relatera antalet statsbidragsberättigade undervisningstimmar till antalet kursdeltagare och därigenom överlåta åt kommunerna att själva besluta vilka kurser som skall starta oavsett antalet deltagare och fördela disponibla undervisningstimmar på de olika kurserna. Antalet undervisningstimmar borde i så fall beräknas genom att antalet kursdeltagare multipliceras med en viss koefficient. Det innebär emellertid vissa svårigheter att åstadkomma både ett enkelt och lättadministrerat

system och någorlunda rättvis statsbidragsgivning, eftersom förutsättningarna varierar från kommun till kommun och antalet timmar från kurs till kurs.

Svårigheterna att för komvux tillämpa ett koefficientsystem är bl. a. följande:

1. Variationerna mellan olika typer av kommuner är mycket stora och för att systemet inte skall innebära påtagliga försämringar för en del kommuner jämfört med nuläget måste systemet differentieras.
2. Komvux har ett ämneskurssystem, där huvuddelen av kursdeltagarna är fritidsstuderande. Systemet måste därför gå att tillämpa också på den som bara läser ett enda ämne liksom det måste gå att tillämpa för heltidsstuderande.
3. Antalet undervisningstimmar varierar mycket kraftigt i olika slag av kurser t. ex. från 25 undervisningstimmar i religionskunskap upp till 660 undervisningstimmar i en elinstallatörskurs.
4. Kommunerna har f. n. frihet att själva avgöra över hur lång tid kursen skall utsträckas, dvs. över en termin eller kortare tid än en termin eller flera terminer och kanske flera läsår.

I det koefficientbaserade statsbidragssystem, som vi här diskuterar, har vi försökt övervinna dessa hinder. Det går inte helt att undvika orättvisor jämfört med nuläget om inte systemet skall bli alltför krångligt med åtskilliga undantag. Då har man missat fördelarna med just schabloniseringen. Skillnaderna mellan olika typer av kommuner har vi försökt övervinna genom att indela landet i tre grupper av kommuner: storstäder, glesbygdsområde och övriga kommuner. I gruppen övriga kommuner är spännvidden stor mellan de minsta och de största kommunerna. De minsta kommunerna i denna grupp missgynnas i viss utsträckning.

För att klara problemen med olika timtal i olika kurser har vi utgått ifrån det som är specifikt för varje kurs, dvs. antalet timmar i kursen. Varje kursdeltagare för alltså med sig en viss bråkdel av det antal timmar som kursen högst får disponera enligt timplanen. Därigenom kommer inte kurser med högt antal undervisningstimmar att missgynnas i förhållande till kurser med lågt antal undervisningstimmar. Det antal undervisningstimmar som konstitueras på detta sätt bör fördelas på det antal terminer, över vilka kursen är utlagd. Härigenom missgynnas inte kurser som koncentreras till en termin jämfört med kurser som läggs ut över flera terminer.

I det koefficientbaserade statsbidragssystem som vi här diskuterar har vi utgått ifrån det genomsnittliga antalet deltagare per kurs under läsåret 1979/80. Det finns relativt stora skillnader i fråga om genomsnittligt antal kursdeltagare per kurs mellan storstad och glesbygd. Övriga kommuner bildar en mellangrupp, där också relativt stora variationer förekommer. Skillnaderna i fråga om genomsnittligt antal deltagare per kurs mellan olika typer av utbildningar såsom grundskolkurser, teoretiska gymnasieskolkurser och yrkesinriktade gymnasieskolkurser är emellertid relativt måttliga. De koefficienter som vi räknat fram har beräknats på det genomsnittliga antalet deltagare per kurs under läsåret 1979/80 vilket var följande:

för kommuner med mer än 50 000 undervisningstimmar 17,1
för glesbygd 9,2

för övriga landet 13,8.

Dessutom har i koefficienterna inräknats ett schablontillägg som för samtliga kurser motsvarar 16 %, vilket är den genomsnittliga schablonresursen beräknat på såväl grundskoltimmar som teoretiska och yrkesinriktade gymnasieskoltimmar. Med hänsyn till att statsbidrag inte utgår för lönebikostnader på schablonresursen nedjusteras den gemensamma schablonprocenten till 13 %.

Eftersom förekomsten av kurser för handikappade och intagna på kriminalvårdsanstalt varierar kraftigt från kommun till kommun har dessa kurser inte inräknats i koefficienten utan för sådana kurser föreslås en särskild koefficient. Vidare föreslås en särskild koefficient för landstingskommunal vuxenutbildning.

Ett koefficientbaserat statsbidragssystem skulle kunna utformas på följande sätt.

Statsbidraget till en kommun för lärarlöner inkl. studie- och yrkesorientering, studiehandledning och stödundervisning beräknas på följande sätt:

Antalet kursdeltagare i en kurs multipliceras med en koefficient som är olika för storstad, glesbygd och övriga kommuner, och produkten multipliceras med det högsta antal undervisningstimmar som kursen enligt SÖ:s timplan disponerar. Därigenom erhålls det antal undervisningstimmar för vilket utgår statsbidrag. Detta antal timmar fördelas sedan på det antal terminer över vilka kursen är utlagd.

Följande koefficienter har beräknats. Inom parentes anges det genomsnittliga antalet deltagare per kurs som koefficienterna motsvarar.

Kommuner med mer än 50 000 undervisningstimmar per år	0,06 (18,8)
Kommuner i glesbygd	0,12 (9,4)
Övriga kommuner	0,08 (14,1)
Kurser för handikappade och intagna på kriminalvårdsanstalt	0,25 (4,5)
Landstingskommunal vuxenutbildning	0,07 (15,5)

De beräknade koefficienterna innebär efter avrundning en viss höjning av det genomsnittliga antalet deltagare per kurs i förhållande till läsåret 1979/80. Detta kan anses rimligt med tanke på att antalet deltagare i komvux under det senaste året har visat en ökande tendens trots att antalet undervisningstimmar inte fått öka.

Vilka koefficienter som slutligen fastställts beror ytterst på vilket genomsnittligt antal deltagare per kurs som man anser vara rimligt eller önskvärt i de tre olika kommungrupperna.

För övrigt bör följande villkor gälla för beräkning av statsbidraget:

1. Resursgrundande är de deltagare som infunnit sig till undervisningen i de kurser som omfattar minst fem deltagare (Undantag: kurser för handikappade och intagna på kriminalvårdsanstalt, där varje deltagare är resursgrundande). Kursdeltagare som enligt nuvarande bestämmelser får intas om det inte medför ökade kostnader för statsverket, är inte resursgrundande.
2. Det antal undervisningstimmar som räknas fram på detta sätt utgör en

totalresurs som får användas för undervisning, studiehandledning, stödundervisning, syo, delning av kurser, skrivvakter m. m. Högst 10 % av den framräknade resursen får användas till andra kostnader än lärarlöner, t. ex. syo, skrivvakter, material för syo och stödundervisning m. m. En timme motsvarar härvid aktuellt timarvode enligt AT 15:0. Statsbidraget får inte användas till att täcka sådana kostnader som skall täckas av kommunala medel, t. ex. läromedel och undervisningsmateriel. Vid undervisningens anordnande utgör SÖ:s timplaner en rekommendation och får både överskridas och underskridas.

3. Så länge som antalet undervisningstimmar för komvux i hela landet är maximerat förutsätts en kommun fritt få disponera en viss andel av det antal timmar som kommunen förbrukade föregående år. Resterande timmar fördelas av SÖ, som vid sin fördelning förutsätts beakta bl. a. i vilken utsträckning kommunerna följer centrala prioriteringar i fråga om målgrupper och utbildningar.

Vi har kontrollerat de beräknade koefficienterna på ett antal kommuner. Det visade sig vara en relativt enkel procedur att beräkna totalresursen med ovan redovisade koefficientmetod. För kommuner med lägre antal deltagare per kurs blir resurserna något sämre än f. n. och för de kommuner som har ett högre genomsnittligt antal deltagare per kurs blir resursen något bättre än f. n., vilket ju är att vänta med hänsyn till att koefficienterna beräknats på genomsnittligt antal deltagare.

Detta slår starkast i den stora mellangruppen av kommuner, de som varken är storstad eller glesbygd. Skillnaderna mellan kommunernas möjligheter att rekrytera deltagare är störst inom denna grupp som innehåller både små kommuner som t. ex. Borgholm och stora kommuner som t. ex. Eskilstuna.

Vi har låtit några kommuner i denna mellangrupp beräkna den resurs som utbildningsorganisationen 1980/81 skulle ha givit enligt koefficientsystemet. Den framräknade resursen kan sedan jämföras med den resurs som kommunerna åtnjutit enligt de nu gällande reglerna. En viss jämförelse kan därmed göras mellan de båda systemen.

Kommunerna har valts utifrån följande utgångspunkter:

- Eskilstuna och Karlskrona har ett högt genomsnittligt deltagarantal,
- Borgholm, Torsby och Sala har ett lågt genomsnittligt deltagarantal,
- Katrineholm har en särställning genom sin stora riksrekryterande tekniska vuxenutbildning.

I tabell 16.1 har antalet schablontimmar justerats med hänsyn till att bidrag för lönebikostnader inte ingår i denna resurs' schabloniserade timersättning.

Som tabellen visar skulle kommuner med ett högt genomsnittligt deltagarantal per kurs få en ökad resurs med koefficientmetoden. Kommuner med ett lågt genomsnittligt deltagarantal per kurs skulle däremot få en något försämrad resurs. Dessa kommuner skulle bli tvungna att reducera antalet lektioner i några kurser.

Förslaget innebär emellertid också för dessa kommuner vissa förbättringar. De har möjlighet att anordna prioriterad utbildning med lägre deltagaran-

Tabell 16.1 Antal undervisningstimmar i sex kommuner läsåret 1980/81 och beräkning av antalet undervisningstimmar enligt koefficientmetoden.

	1 Genomsnittligt deltagarantal/ grupp enl. IKVUX 1979/80	2 Resurs enl. nuvarande regler 80/81 Antal utr. + antal schablontimmar	3 Resurs enl. nuvarande regler. Inkl. justerad schablon Antal utr.	4 Resurs enl. koeff. syst. 1980/81 Antal utr.	5 Differens
Eskilstuna	16,3	23 129+4 156	~26 600	31 604	+5 000
Karlskrona	17,8	13 009+2 312	~15 000	18 496	+3 500
Borgholm	10,1	1 727+ 204	~ 1 900	1 593	− 300
Torsby	6,8	6 600+1 000	~ 7 400	6 990	− 400
Sala	9,9	7 332+1 216	~ 8 300	7 336	−1 000
Katrineholm	14,9	24 664+4 357	~28 300	30 002	+1 700

tal än f. n. De får i så fall kompensera detta med högre antal deltagare i andra kurser eller reducera antalet undervisningstimmar i kurserna i fråga.

Vi har också övervägt olika metoder att åstadkomma en omfördelning av resurser mellan kommunerna i mellangruppen. En möjlighet skulle t. ex. kunna vara att sänka koefficienten från 0,08 till 0,07. Det skulle frigöra en resurs på ca 1 100 undervisningstimmar per kommun inom gruppen övriga kommuner. Om dessa timmar fördelades som en garantiresurs på 1 100 undervisningstimmar per kommun i gruppen skulle det innebära en förstärkning av de små kommunernas situation på de större kommunernas bekostnad, alltså en viss utjämning. Systemet skulle emellertid samtidigt bli krångligare. Vi avstår därför från att föra fram ett sådant förslag.

Vi har vid våra beräkningar utgått från SCB:s statistik över kurser, kursdeltagare och antal undervisningstimmar läsåret 1979/80. Som vi tidigare framhållit (kap. 3) är statistiken behäftad med vissa brister eftersom kommunerna tillämpat nya rutiner för inrapportering av uppgifter till SCB. Antalet kursdeltagare i SCB-statistiken utgår ifrån situationen under mätveckorna (vecka 40 år 1979 och vecka 8 år 1980), medan vi i vår modell räknat med att alla kursdeltagare som varit närvarande under terminen skall vara resursgrundande. I det av SCB redovisade antalet kursdeltagare ingår även sådana studerande som får tas in utan ökade kostnader för statsverket och därför inte är resursgrundande i vår modell.

Eftersom uppgifterna lämnas kommunvis har vi inte heller kunnat ta hänsyn till kurser utanför g-ort i glesbygdskommuner med g-ort.

Koefficientsystemet innebär att samma koefficient används för olika typer av kurser. Även om vi vid beräkning av koefficienterna tagit hänsyn till alla typer av kurser kan systemet ändå missgynna kommuner som har ett mycket profilerat kursutbud, t. ex. många yrkeskurser med delningstalet 16, många kurser som får delas vid laborationer eller många kurser som får starta med lägre antal deltagare.

De här redovisade problemen vid beräkning av koefficienterna utgör inga allvarliga invändningar mot koefficientmodellen som sådan. Detta statsbidragssystem kan i ett inledningsskede innebära vissa försämringar för en del

kommuner men har ändå stora fördelar jämfört med nuvarande statsbidragssystem. Det ger kommunerna betydande frihet att själva bestämma hur statsbidragsresursen skall användas. Därigenom möjliggörs en anpassning till de lokala behoven. Prioriterade målgrupper och utbildningar kan få en större andel av lärarresursen än f. n. Tröskeleffekter undviks och beslut om kursstart kan ske tidigare och planeringen för kursdeltagare och lärare underlättas.

16.7 Förslag

Vi föreslår att bestämmelserna om statsbidrag för undervisning, stödundervisning, studiehandledning och studie- och yrkesorientering inom komvux ändras för att råda bot på de brister i det nuvarande statsbidragssystemet som vi ovan redovisat. Vi har stannat för att lägga fram två olika alternativ till utformning av statsbidragssystem för komvux. Båda alternativen uppfyller de grundläggande krav på ett nytt statsbidragssystem som vi ställt upp. Vilket som väljs bör avgöras på grundval av remissynpunkterna.

Alternativ 1

Statsbidraget för undervisning, stödundervisning, studiehandledning och studie- och yrkesorientering beräknas på följande sätt:

1. Statsbidrag utgår för
   a. kurser som beräknas kunna anordnas med varaktigt lägst tolv deltagare (i glesbygd lägst åtta)
   b. kurser för handikappade och intagna i kriminalvårdsanstalt som beräknas kunna anordnas med varaktigt lägst fem deltagare.
2. Statsbidrag utgår för det antal undervisningstimmar som startade kurser enligt p. 1 högst får omfatta enligt SÖ:s timplaner. Statsbidrag utgår också till varje kommun för högst 1 000 undervisningstimmar per budgetår för anordnande av kurser med lägst fem deltagare (en s. k. garantiresurs). Dessutom utgår ett schablontillägg enligt nuvarande bestämmelser (§ 85 a).
3. De undervisningstimmar som kommunen får statsbidrag för enligt ovan utgör en totalresurs som får användas för undervisning, syo, stödundervisning och studiehandledning. SÖ:s timplaner utgör rekommendationer och omfördelning mellan olika kurser och mellan undervisningsresurs och schablonresurs får göras inom ramen för totalresursen. Kommunen förutsätts följa de centralt fastställda prioriteringarna i fråga om målgrupper och utbildningar.
4. Så länge som det nuvarande timtaket består förutsätts att kommunerna schablonmässigt får disponera en viss del av föregående års timförbrukning i kommunen och att SÖ fördelar resterande timmar inom den ram och enligt de principer som fastställs av riksdagen. SÖ bör vid denna fördelning beakta bl. a. i vilken utsträckning kommunerna följer centrala prioriteringar i fråga om målgrupper och utbildningar.

Alternativ 2

Statsbidraget för undervisning, stödundervisning, studiehandledning och syo beräknas på följande sätt:

1. Antalet kursdeltagare i en kurs multipliceras med en koefficient enligt p. 2. Produkten multipliceras med det högsta antalet undervisningstimmar som kursen enligt SÖ:s timplaner får disponera. Därigenom erhålls antalet statsbidragsberättigade undervisningstimmar. Detta antal timmar fördelas på det antal terminer över vilka kursen sträcker sig.
2. Följande koefficienter föreslås gälla:

Kommuner med mer än 50 000 undervisningstimmar per år	0,06
Kommuner i glesbygd	0,12
Övriga kommuner	0,08
Kurser för handikappade och intagna på kriminalvårdsanstalt	0,25
Landstingskommunal vuxenutbildning	0,07

3. Resursgrundande är deltagare som infunnit sig till undervisningen i kurs som omfattar lägst fem deltagare. (Undantag: i kurser för handikappade och intagna på kriminalvårdsanstalt är varje deltagare resursgrundande). Kursdeltagare som enligt nuvarande bestämmelser får intas om det inte medför ökade kostnader för statsverket föreslås även i fortsättningen få tas in utan att vara resursgrundande.
4. Det antal undervisningstimmar som räknas fram enligt ovan utgör en totalresurs. SÖ:s timplaner utgör rekommendationer. Statsbidraget får användas till undervisning, stödundervisning, studiehandledning och syo enligt skolstyrelsens beslut. Högst 10 % av totalresursen får användas till andra kostnader än lärarlöner, t. ex. till syo, skrivvakter, material för stödundervisning, studiehandledning och syo. En timme motsvarar härvid aktuellt timarvode enligt AT 15:0. Statsbidraget får inte användas till att täcka kostnader som skall täckas av kommunala medel.
5. Så länge som det nuvarande timtaket består förutsätts att kommunerna schablonmässigt får disponera en viss andel av föregående års timförbrukning i kommunen och att SÖ fördelar resterande timmar inom den ram och enligt de principer som fastställs av riksdagen. SÖ bör vid denna fördelning beakta bl. a. i vilken utsträckning kommunerna följer centrala prioriteringar i fråga om målgrupper och utbildningar.

16.8 Statsbidrag till tekniska stödåtgärder inom komvux och grundvux

16.8.1 Nuvarande bestämmelser

Enligt 84 § förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning utgår statsbidrag till tekniska hjälpmedel, skolskjutsar, personell assistans och andra tekniska stödåtgärder för hörselskadade, synskadade eller rörelsehindrade elever med belopp som skolöverstyrelsen fastställer i varje särskilt

fall efter ansökan av kommunen. Bidraget betalas ut av skolöverstyrelsen.

Motsvarande bestämmelser infördes för grundvux den 1 juli 1980 (§ 18a förordningen om grundutbildning för vuxna).

Till bestämmelserna för komvux har SÖ den 4 mars 1981 utfärdat föreskrifter och anvisningar.

Plan över medelsbehovet till tekniska stödåtgärder och hjälpmedel m. m. för hörselskadade, synskadade och rörelsehindrade kursdeltagare skall inges av skolstyrelsen senast i samband med kursstart till SÖ. Statsbidraget utbetalas till skolstyrelsen, sedan SÖ godkänt planen för medelsbehovet. SÖ prioriterar ansökningar i enlighet med målen för kommunal vuxenutbildning. Hänsyn tas bl. a. till den sökandes syfte med studierna. Statsbidrag utgår inte om handikappet beräknas vara av tillfällig natur.

För synskadade och rörelsehindrade deltagare kan statsbidrag utgå till anskaffning av viss materiel, skolskjutsanordningar, personell assistans, lektörshjälp m. m. Vid bedömning av ansökningar om statsbidrag till skolskjuts fästes avseende vid om den studerande deltar i kurs anordnad på kortaste reseavstånd från bostaden.

Statsbidrag till tekniska hjälpmedel åt hörselskadade kursdeltagare kan utgå till anskaffning av viss materiel, lektörshjälp m. m. Vissa tekniska hjälpmedel utlånas från respektive läns hörcentral.

För inköp av tekniska hjälpmedel som inte finns i lager på rikscentralerna kan statsbidrag utgå.

Den materiel som lånats ut eller för vilken statsbidrag beviljats åt synskadad eller rörelsehindrad kursdeltagare skall, när den ej längre används av kursdeltagaren i skolan, utan anmaning sändas till respektive rikscentral.

Antalet deltagare som fått någon form av tekniska stödåtgärder för vilka statsbidrag utbetalats och kostnaderna för dessa åtgärder har utvecklats på följande sätt.

Tabell 16.2 Statsbidrag till tekniska stödåtgärder

År	Antal deltagare	Belopp	Anslag
1975/76	165	805 341	375 000
1976/77	202	1 083 728	500 000
1977/78	179	1 289 640	1 100 000
1978/79	177	1 306 128	1 265 000
1979/80	157	1 649 000	1 900 000
1980/81	165	1 883 256	2 000 000

Det är ett relativt litet antal kommuner – under budgetåret 1980/81 ca 40 – som sökt statsbidrag för tekniska stödåtgärder. Under budgetåret 1980/81 har ca 220 000 kr. använts till läromedel av olika slag. De största bidragen har gått till skolskjutsar (ca 765 000 kr.) och till personell assistans (ca 990 000 kr.).

För tekniska hjälpmedel inom grundvux beräknades för budgetåret 1980/81 250 000 kr. Endast ca 70 000 kr. förbrukades.

16.8.2 Överväganden

För statsbidraget till tekniska stödåtgärder för elever i komvux beräknades budgetåret 1981/82 2 milj. kr. Varje handikappad elev för vilken en skolstyrelse har sökt bidrag för någon åtgärd som avses i bestämmelserna och som uppfyllt kriterierna för bidrag har också beviljats statsbidrag. Under de senaste åren har bidrag för stödåtgärder av olika slag beviljats till ca 180 elever i komvux. Genom att alla ärenden handläggs centralt på SÖ garanteras en likformig och rättvis behandling för hela landet. Statsbidragsgivningen har härigenom också kunnat hållas under kontroll.

I SÖ:s nya organisation och uppgifter ingår emellertid knappast handläggning av individuella ärenden av detta slag. Tidigare fastställdes och utbetalades statsbidrag till tekniska stödåtgärder för elever i gymnasieskolan av SÖ på samma sätt som ännu sker för komvux. Det statsbidrag som betalades ut till kommunerna för personell assistans eller skolskjutsar i gymnasieskolan täckte i allmänhet bara en liten del av den totala kostnaden, enligt uppgift från SÖ ca 20 %. Resterande kostnader fick kommunerna stå för. För läromedel och tekniska hjälpmedel av olika slag utgick emellertid statsbidrag med 100 %. Dessa hjälpmedel var att betrakta som lån och skulle efter användningen återlämnas till rikscentralerna för pedagogiska hjälpmedel eller till hörcentralen i länet.

Fr. o. m. den 1 juli 1981 handlägger inte SÖ statsbidrag för tekniska stödåtgärder för elever i gymnasieskolan. Enligt förordningen (SFS 1981:501) om statsbidrag till särskilda åtgärder på skolområdet skall länsskolnämnderna fördela allmänna resurser och särskilda resurser till kommunerna i länet. Vid fördelningen av allmänna resurser skall länsskolnämnderna bl. a. ta hänsyn till om andelen handikappade elever är stor. Vid fördelningen av särskilda resurser skall länsskolnämnderna beakta om kommunen har betydande kostnader för en speciell anordning som i stor utsträckning kommer elever från andra kommuner till del.

Med anledning av de förändringar som skett i fråga om handläggningen av statsbidraget till tekniska stödåtgärder för elever i gymnasieskolan och SÖ:s ändrade uppgifter har vi övervägt om inte handläggningen av detta statsbidrag för elever i komvux och grundvux bör förändras. Flera olika alternativ är tänkbara. Här redovisas tre olika alternativ. Som ett fjärde alternativ skulle man kunna tänka sig att nuvarande handläggningsrutiner består.

1. Enligt förordningen om statsbidrag för särskilda behov inom kommunal vuxenutbildning och grundutbildning för vuxna den 25 juni 1981 kan kommuner och landstingskommuner som har särskilt behov av stöd för komvux eller grundvux efter beslut av SÖ få statsbidrag. Det är en del av de inbesparade två procenten av statsbidraget till komvux som används på detta sätt.

   En möjlighet skulle kunna var att till detta statsbidrag föra de ca 2 milj. kr. för elever i komvux och 250 000 kr. för elever i grundvux som nu anslås till tekniska stödåtgärder och låta SÖ i ett sammanhang fördela hela statsbidraget. SÖ skulle därvid även beakta behovet av tekniska stödåtgärder för handikappade elever. Härigenom skulle en viss parallell uppstå med vad som gäller för gymnasieskolan.

Ett problem är emellertid att detta statsbidrag söks före budgetårets början och beviljas bara en gång per år. Om inte situationen för handikappade som söker till komvux eller grundvux senare under budgetåret och behöver tekniska stödåtgärder skall försämras, skulle SÖ behöva reservera en del av anslaget för utbetalning t. ex. under vårterminen.

2. Ett annat alternativ skulle kunna vara att föra över handläggningen av statsbidrag till tekniska stödåtgärder för handikappade elever i komvux och grundvux på länsskolnämnderna. Eftersom det sammanlagt rör sig om ca 180 elever per år skulle det inte bli en särskilt betungande uppgift för varje länsskolnämnd. Genom centrala anvisningar skulle man ändå kunna få en viss enhetlighet. Genom detta alternativ skulle inte de handikappades möjligheter att få statsbidrag försämras. En förutsättning är emellertid att medlen inte begränsas så att SÖ först måste fördela anslaget på länsskolnämnderna.
3. Ett tredje alternativ skulle kunna vara att dela statsbidraget i tre delar enligt följande:

a) Statsbidraget till tekniska hjälpmedel – ca 220 000 kr. under budgetåret 1980/81 – skulle utbetalas till rikscentralerna för pedagogiska hjälpmedel. Elever som behöver någon form av hjälpmedel från rikscentralerna får låna de hjälpmedel som behövs för studierna. Om rikscentralen för tillfället inte har ett sådant hjälpmedel disponibelt skulle rikscentralen med detta statsbidrag köpa in hjälpmedlet i fråga för utlåning till eleven. Efter användningen skulle det återlämnas till rikscentralen.

b) Enligt förordningen (SFS 1980:786) om ändring i kungörelsen (1974:840) om statsbidrag till färdtjänst utgår statsbidrag med 35 % av landstingskommunens eller kommunens bruttodriftkostnader för färdtjänst för handikappade elever. Det kan då ifrågasättas om resterande kostnader skall täckas av ett annat statsbidrag. Antingen skulle man kunna tänka sig att kommunerna själva får stå för resterande kostnader. Det får kommunerna göra när det gäller handikappade elever i grundskolan. Även handikappade elever i gymnasieskolan har endast fått en mindre del av sina resekostnader täckta av statsbidrag. Eller om man inte vill försämra möjligheterna för komvux-elever att få statsbidrag till resor skulle man till statsbidraget för färdtjänst föra de ca 750 000 kr. som nu används för skolskjutsar och därmed höja procentsatsen för statsbidrag till färdtjänst för studier i komvux till 100 %.

c) Personell assistans skulle kunna betraktas som en form av studiehandledning eller kurativ insats och de ca 750 000 kr. som nu används för detta ändamål skulle därmed kunna föras till schablontillägget för komvux. Schablontillägget skulle därefter få användas för detta ändamål. En sådan anordning skulle visserligen försämra möjligheterna för kommuner som har en omfattande verksamhet med personell assistans för handikappade elever. Men eftersom handikappade elever är en prioriterad målgrupp för komvux skulle det möjligen också stimulera andra kommuner att göra insatser av detta slag för handikappade.

4. Det finns emellertid också starka skäl för att behålla de nuvarande rutinerna för handläggning av statsbidraget för tekniska hjälpmedel trots att ändringar skett för elever i gymnasieskolan. Det är trots allt ett relativt

litet antal kommuner som söker statsbidrag och relativt få ansökningar per år. Det krävs enligt uppgift från SÖ inga stora arbetsinsatser för att klara handläggningen av dessa ärenden. En central handläggning syns mer ekonomisk och effektiv än en uppdelning på länsskolnämnderna eller rikscentralerna för tekniska hjälpmedel. En viss schablonisering torde ändå vara möjlig. Om antalet ansökningar ökar, bör man i ett senare skede överväga andra alternativ.

16.8.3 Förslag

Handikappade utgör en prioriterad målgrupp för komvux och grundvux. En förutsättning för att handikappade skall kunna studera är ofta att de har tillgång till tekniska hjälpmedel och för synskadade och rörelsehindrade att de kan ta sig till skollokalerna. Undervisningen i komvux är ofta förlagd till äldre skolor som inte är utrustade för undervisning av handikappade. En utgångspunkt för vårt förslag är att handikappades möjligheter att studera i komvux och grundvux inte får försämras.

Vi föreslår därför att statsbidrag till tekniska hjälpmedel, skolskjutsar, personell assistans och andra tekniska stödåtgärder för hörselskadade, synskadade och rörelsehindrade elever i komvux och grundvux utgår även i fortsättningen enligt nu gällande regler.

Eftersom behoven varierar så starkt från kommun till kommun och från år till år och eftersom det är fråga om ett relativt litet antal ansökningar per år, föreslår vi att dessa ärenden tills vidare handläggs av SÖ. Andra alternativ bör övervägas, om antalet ansökningar visar sig öka kraftigt under de kommande åren.

17 Föreskrifter för komvux och grundvux

De föreskrifter som gäller för verksamheten inom komvux finns i flera olika förordningar. Förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning (SFS 1971:424, omtryckt 1980:530, ändrad 1981:196, 452 och 524) innehåller huvuddelen av bestämmelserna för både komvux och den statliga vuxenutbildningen. I åtskilliga fall görs dock i denna förordning endast hänvisningar t. ex. till bestämmelserna för gymnasieskolan i skolförordningen (SFS 1971:235) eller till tillämpliga delar av dessa bestämmelser. Även hänvisningar till bestämmelser i förordningen om statsbidrag till driftkostnader för viss kommunal utbildning (SFS 1966:115) förekommer i komvux-förordningen.

Vissa föreskrifter som gäller skolledning och lärare i komvux finns sålunda direkt i komvux-förordningen, men åtskilliga hänvisningar görs i personalfrågor till skolförordningen. Dessutom finns en särskild förordning om tjänster som lärare vid skolväsendet i kommun (SFS 1975:337, ändrad 1975:1203, 1976:1039, 1977:400, 1978:610, 1979:449, 1980:26 och 484 samt 1981:453). Dessa tjänster är, trots att det inte framgår av benämningen, avsedda för undervisning i komvux. Undervisning i andra kommunala skolformer kan dock ingå i en sådan tjänst.

Föreskrifterna för verksamheten inom grundvux finns i förordningen om grundutbildning för vuxna (SFS 1977:537, ändrad 1978:532, 1979:451, 1980:356 och 1981:455). Även i grundvux-förordningen förekommer hänvisningar till föreskrifter i skolförordningen och förordningen om statsbidrag till driftkostnader för viss kommunal utbildning.

Föreskrifter om beräkning av skolpoäng finns för både komvux och grundvux i skolförordningen tillsammans med motsvarande föreskrifter för andra skolformer med kommunen som huvudman.

Enligt direktiven skall våra förslag också omfatta utkast till bestämmelser för verksamheten. Jämsides med oss arbetar emellertid en annan kommitté med skolförfattningsfrågor, nämligen skolförfattningsutredningen (U 1979:12). I september 1979 tillkallades rättschefen i utbildningsdepartementet Arvid Sanmark som särskild utredare med uppgift att se över vissa skolförfattningar. Enligt sina direktiv skall utredaren "se över inte bara skollagen och skolförordningen utan även sådana paragrafer i andra författningar, som innehåller motsvarande bestämmelser som skollagen och skolförordningen eller hänvisningar till paragrafer i någon av dessa författningar". I direktiven nämns bl. a. att förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning i 25 paragrafer har hänvisningar till ett mycket stort

antal kapitel och paragrafer i skolförordningen. Utredaren skall bl. a. överväga om det inte är lämpligt att i stället för hänvisningar föra in motsvarande texter. Utredaren skall också undersöka om bestämmelser och regelsystem kan förenklas. Enligt direktiven har alltså skolförfattningsutredningen i uppdrag att lägga fram förslag om utformningen av föreskrifterna även för kommunal och statlig vuxenutbildning.

Komvux-utredningens sekretariat har därför vid skilda tillfällen samrått med skolförfattningsutredningen och fått viss information om hur denna utredning planerar att bedriva sitt arbete i fortsättningen. Det har bl. a. framgått att ett betänkande som gäller konferenser kommer att läggas fram under våren 1982. Skolförfattningsutredningen kommer därefter att i sitt slutbetänkande behandla dels frågor som gäller personal inom hela skolområdet, dels de utbildningsfrågor som nu behandlas i skolförordningen.

I överläggningarna med skolförfattningsutredningen har vi gemensamt kommit fram till en arbetsfördelning oss emellan för att undvika onödigt dubbelarbete. Vi framlägger i det följande förslag till formuleringar vad gäller skollagen. I övrigt begränsar vi oss till att beskriva vilka förändringar i nuvarande regelsystem som ett genomförande av våra förslag i detta betänkande bör leda till. Vi deklarerar också vår principiella syn på hur föreskrifter för komvux och grundvux på längre sikt bör vara uppbyggda.

17.1 Skollagen

17.1.1 Överväganden

I nu gällande skollag (SFS 1962:319, omtryckt 1970:1026, ändrad senast 1979:721) finns bestämmelser om kommunens skolstyrelse och skolchef, om landstingskommunens utbildningsnämnd och om länsskolnämnden. Frågor som rör undervisning regleras däremot i skollagen endast i den mån undervisningen bedrivs inom ramen för ungdomsskolan. Vi anser att föreskrifterna för alla utbildningsformer med kommunen som huvudman och skolstyrelsen resp. utbildningsnämnden som styrelse bör samordnas och utformas på ett likartat sätt. Föreskrifter för komvux och grundvux bör alltså finnas i skollagen i den mån som motsvarande föreskrift för ungdomsskolan återfinns där. Vissa bestämmelser, som nu står i förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning och i förordningen om grundutbildning för vuxna, bör därför flyttas till skollagen.

Vi vill erinra om att vi har föreslagit (i kap. 7) att det skall skrivas in i skollagen att kommunerna skall ha till uppgift att främja vuxnas utbildning i komvux. Vidare har vi i kap. 14 föreslagit att länsskolnämnderna skall åläggas att ta initiativet till regelbundna samråd om kursutbudet i komvux mellan kommunerna i länet och till årliga samråd om planering, dimensionering och lokalisering av kursutbudet i gymnasieskolan, komvux och AMU i länet.

Vi erinrar också om att uttalanden finns i flera propositioner att en grundvux-berättigad skall ha rätt att påbörja sina studier relativt omgående. Vidare konstaterar vi i kap. 11 att utbildningen i grundvux skall anses vara

avslutad i och med att en studerande bedöms ha förutsättningar att följa annan vuxenutbildning på grundskolnivå.

17.1.2 Förslag

Skolförfattningsutredningen har redan avgett ett delbetänkande med förslag till ny skollag, Skollagen (Ds U 1981:4). Det har remissbehandlats och vi har avgett yttrande över förslaget. Beredningen av frågan pågår enligt vad vi har erfarit f. n. inom regeringskansliet i syfte att framlägga förslag till en ny skollag.

I bilaga 8 lämnar vi förslag till formuleringar av ett antal paragrafer i skollagen. Eftersom beredningsarbete för en ny skollag redan pågår, har vi därvid valt att utgå från skolförfattningsutredningens förslag i stället för att utgå från nu gällande skollag. Vi föreslår tillägg till förslaget till ny skollag med anledning av våra förslag i detta betänkande att kommunerna skall främja vuxnas utbildning i komvux och att länsskolnämnderna skall ta initiativ till samråd av olika slag.

Mot bakgrund av vår uppfattning att likartade bestämmelser skall återfinnas i ett sammanhang, oavsett vilken utbildningsform de gäller, föreslår vi också överflyttningar till skollagen av vissa föreskrifter som nu finns i förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning resp. förordningen om grundutbildning för vuxna. I 2 § grundvux-förordningen finns nu ordet "permanent" använt i anslutning till föreskrifter om uppehållstillstånd. Detta har lett till tveksamhet om innebörden i föreskriften. SÖ har tolkat innebörden i sina anvisningar. Vi föreslår att texten, i samband med att den flyttas till skollagen, ändras så att det framgår att stadigvarande bosättning är avgörande för rätten att delta i grundvux men att permanent uppehållstillstånd inte alltid är nödvändigt.

17.2 Föreskrifter i förordningar som gäller grundvux

I det följande kommenterar vi de förändringar av föreskrifterna i förordningen om grundutbildning för vuxna och förordningen om timersättning vid grundvux som våra förslag i detta betänkande bör leda till.

Grundvux-förordningen

Allmänna föreskrifter (1–6 §§)

Vi har i avsnitt 17.1 föreslagit att vissa delar av de allmänna föreskrifter som inleder förordningen om grundutbildning för vuxna skall föras över till en ny skollag. Det innebär att 4 § kan upphävas helt, medan andra paragrafer kan begränsas i omfånget.

I 2 § finns föreskrifter om vilka kategorier denna förordning *inte* gäller. Paragrafen måste ändras med anledning av vårt förslag i kap. 11 så att det

klart framgår att grundvux är öppen för utvecklingsstörda endast i den mån de kan följa reguljär undervisning i grundvux.

Utbildning m. m. (7–14 §§)

I 7 § beskrivs bl. a. vad grundvux skall omfatta. Vi har i avsnitt 11.6 föreslagit att grundvux skall betraktas som en kompetensgivande utbildning. Vi har också föreslagit att praktisk arbetslivsorientering skall kunna ingå i grundvux för den som har behov därav. I avsnitt 11.7 har vi vidare föreslagit att all grundvux skall omfatta undervisning i svenska samt att denna undervisning för dem som har annat modersmål än svenska skall vara upplagd som undervisning i ett främmande språk. Allt detta bör framgå av förordningen och kan lämpligen införas i anslutning till 7 §.

I 8 och 9 §§ finns föreskrifter om vilka som har rätt att intas i grundvux. Vårt förslag i avsnitt 11.4 innebär att hänvisningarna till årskurs 4 i grundskolan resp. till fyra års heltidsstudier (i grundskolan) i Sverige bör tas bort. I stället bör enligt vår uppfattning slås fast, att den som inte kan följa annan vuxenutbildning på en nivå som är jämförbar med högstadiet har rätt att studera i grundvux, under förutsättning att den sökande bedöms ha förutsättningar att tillgodogöra sig grundvux-undervisning.

Förslaget om att undervisning i svenska skall ingå i grundvux medför även att 9 § sista stycket bör ändras. Undervisning uteslutande på invandrarens modersmål skall inte längre förekomma.

I 10 § finns en föreskrift att de studerande skall sammanföras till grupper. Den bör bibehållas. Därutöver bör paragrafen endast innehålla föreskrift om att enskild undervisning får förekomma, om den studerande av särskilda skäl har behov därav. Resten av den nuvarande 10 § anknyter till det statsbidragssystem som gällde före den 1 juli 1981 och bör därför upphävas.

Med anledning av vårt förslag i avsnitt 11.8 bör i någon lämplig paragraf i avsnittet om utbildning m. m. införas en föreskrift att undervisning i grundvux skall bedrivas under högst 15 timmar per vecka, om inte pedagogiska skäl föranleder annat.

11 § grundvux-förordningen kan utgå, eftersom vi har föreslagit att detta skall regleras i skollagen.

12 och 13 §§ kommer sannolikt att beröras av de förslag till föreskrifter om personal som skolförfattningsutredningen f. n. arbetar med. Vi vill i sammanhanget endast erinra om vårt förslag i kap. 15 om särskilda lärartjänster för grundvux vid skolväsendet i kommun och att SÖ skall utforma dessa tjänster.

F. n. finns inga föreskrifter om konferenser i grundvux. I enlighet med våra förslag i kap. 9 bör föreskrivas att rektor är skyldig att informera och samråda med lärare, övrig personal och företrädare för kursdeltagare även inom grundvux innan han fattar beslut i viktiga frågor som rör grundvux. Komvux-konferensen skall ha representanter även för lärare, övrig personal och kursdeltagare inom grundvux och behandla även frågor som rör grundvux. Dessutom skall samråd i pedagogiska frågor inom grundvux äga rum. Skolstyrelsen bestämmer formerna för detta samråd. I övrigt får rektor

sammankalla elevvårdskonferens och övriga konferenser för grundvux när behov föreligger. Skolförfattningsutredningen väntas föreslå föreskrifter i fråga om konferenser.

Föreskriften i 14 § att grundvux inte får räknas in i undervisning i svenska för invandrare bör kvarstå av skäl som vi redovisar i avsnitt 11.7.

Statsbidrag (15–18 a §§)

I förordningens avsnitt om statsbidrag bör antalet statsbidragsberättigade undervisningstimmar per elev ändras i enlighet med vårt förslag i avsnitt 11.9. I 18 § krävs en ändring med anledning av vårt förslag om höjt schablontillägg (jfr avsnitt 11.9).

Förordningen om timersättning vid grundutbildning för vuxna

Det bör framgå av förordningen (1976:327) om timersättning vid grundutbildning för vuxna att högst halvtidsstudier är det normala och att heltidsstudier är ett undantag som måste föregås av ett av pedagogiska skäl motiverat beslut beträffande varje enskild studerande.

17.3 Föreskrifter i förordningar som gäller komvux

I det följande kommenterar vi de ändringar av förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning och förordningen om tjänster som lärare vid skolväsendet i kommun som våra förslag i detta betänkande bör leda till.

Komvux-förordningen

Allmänna bestämmelser (1–11 a §§)

Vi förutsätter att de inledande bestämmelserna i komvux-förordningen om utbildningens omfattning (1 §) omformuleras, när etappsystemet genomförs även på gymnasieskolnivån i komvux enligt våra förslag i skrivelsen den 2 december 1981. Våra förslag i avsnitt 17.1, att vissa föreskrifter i bl. a. komvux-förordningen (5 a, 6 och 7 §§) skall överföras till skollagen, innebär att några paragrafer i denna del av komvux-förordningen kan upphävas helt, medan andra kan begränsas i omfånget.

Beträffande ny utformning av föreskrifterna i 10–10 f §§ om konferenser m. m. framläggs förslag av skolförfattningsutredningen.

Arbetets anordning (12–25 a §§)

I 1 § anges att komvux anordnas i form av kurser. I 12 § anges vilka slag av kurser som kan förekomma inom komvux. Vi har, i syfte att underlätta för

glesbygdskommuner att starta kurser, föreslagit i kap. 9 att en kurs får förläggas till olika platser och på olika tider för olika deltagare. Läraren skall alltså hålla lektioner på olika platser/tider för olika deltagargrupper inom ramen för en och samma kurs. Detta leder till att innebörden av ordet kurs bör definieras. Vi anser att med kurs bör avses *dels* den undervisning som bedrivs enligt en och samma timplan och kursplan, *dels* den grupp av studerande som deltar i undervisning enligt en och samma timplan och kursplan.

Förslaget innebär vidare att förordningen bör kompletteras med en föreskrift att kurs får delas i mindre undervisningsgrupper, som undervisas på olika plats eller tid. Det får ske under förutsättning att antalet lärartimmar, som utnyttjas för kursen, inte överstiger det högsta timtalet enligt timplanen. Övriga bestämmelser om delning av kurs i undervisningsgrupper framgår av läroplanen. (I de fall som anges där får antalet lärartimmar överstiga timplanens timantal.)

Vårt förslag i kap. 8 att grundskolkurser får anordnas på invandrarspråk, om lämpliga läromedel och lärare finns, bör leda till att föreskrifter härom tas in förslagsvis i 13 §.

Av 13 § bör också framgå att en orienteringskurs för vuxenstuderande får finnas på grundskolnivå enligt vårt förslag i kap. 8.

I kap. 8 föreslår vi också att kommunerna får i uppdrag att mera aktivt inventera vilka utbildningsbehov som föreligger lokalt vad gäller särskild yrkesinriktad utbildning. Detta åliggande bör skrivas in i förordningen, lämpligen i 14 a §.

Att inbyggd utbildning får anordnas (jfr kap. 12) bör framgå av förordningen på lämpligt sätt. I 14 a § bör skrivas in att skolstyrelsen bestämmer om inbyggd utbildning skall anordnas samt att det får ske högst i den omfattning som SÖ medger.

I kap. 7 hävdar vi att de prioriterade målgrupperna ställer ökade krav på elevvård inom komvux. Vi föreslår att schablontillägget skall få användas även till kurativa insatser. Att kurativ verksamhet får förekomma för studerande i komvux bör därför framgå av 17 §.

I 22 § återfinns huvudregeln som nu gäller beträffande vilket deltagarantal som krävs för kursstart. I 22 a–24 §§ finns en hel serie invecklade och detaljerade föreskrifter om undantag från denna huvudregel. Vi har i kap. 16 lagt fram två alternativa förslag till statsbidragssystem för komvux som påverkar dessa föreskrifter.

Om alternativ 1 genomförs, skall huvudregeln om tolv (åtta) deltagare i 22 § bibehållas liksom föreskrifterna i 23 a och 24 §§. Därutöver skall framgå att kurser, som anordnas inom ramen för den s. k. garantiresursen, får starta med fem deltagare. 25 § kan förenklas.

Om alternativ 2 genomförs, kan samtliga föreskrifter om högsta och lägsta deltagarantal i kurs utgå ur förordningen. I stället bör föreskrivas att en deltagare, som infunnit sig till kurs, är resursgrundande under förutsättning att kursen omfattar fem deltagare eller flera. Från denna huvudregel skall följande undantag finnas:

a) I kurser för handikappade och för intagna på kriminalvårdsanstalt är deltagare som infunnit sig till undervisning alltid resursgrundande.

b) Deltagare, som nu får tas in till kurs under förutsättning att det inte medför ökade kostnader för statsverket, är aldrig resursgrundande.

Elever (26–53 §§)

Föreskrifterna om *intagning* bör förändras på några punkter.

I kap. 7 har vi framhållit att vuxna bör ha rätt att tas in i komvux oavsett i vilken kommun den anordnas. Elevområden behövs enligt vår uppfattning inte i komvux. 27 och 28 §§ bör därför upphävas. Av 29 § bör framgå att bland behöriga inträdessökande skall i första hand intas den som bäst behöver utbildningen.

Vi har också föreslagit (kap. 7) att intagningsåldern till teoretiska gymnasieskolkurser höjs till 20 år, vilket bör leda till ändring i 31 §.

I anslutning till vårt förslag, att grundskolkurser skall få anordnas på invandrarspråk, har vi föreslagit (kap. 8) att dessa kurser skall kombineras med undervisning i svenska som främmande språk. Ett intagningsvillkor av denna innebörd bör tas in i förordningen.

Vi har i avsnitt 17.1.2 föreslagit att föreskrifter om intagningsnämnd skall tas in i skollagen. Det bör observeras att vi anser att vuxenutbildningsråd inte längre bör få fungera som intagningsnämnd. Vårt förslag i kap. 7 innehåller också förslag om att skolstyrelsen skall fastställa arbetsordning för intagningsnämnden. Det bör regleras i 39 § som i övrigt kan upphävas.

Även i föreskrifterna om *betyg* bör åtskilliga förändringar göras med anledning av våra förslag i kap. 8 och i vår skrivelse till regeringen den 2 december 1981.

Våra förslag innebär att den femgradiga betygskalan skall ersättas med betygen Godkänd – Icke godkänd vid betygsättning efter grundskolkurser.

I föreskrifterna om *studiegång m. m.* bör en förändring göras (i 49 och 52 §§) med anledning av vårt förslag i kap. 9 om vilket organ som skall besluta i frågor om skiljande av en elev från undervisningen.

Personal (54–80 §§)

Vi erinrar om att alla föreskrifter beträffande personal kommer att beröras av de förslag till föreskrifter som skolförfattningsutredningen f. n. arbetar med.

Beträffande *ledningen av särskild skolenhet för komvux* har vi i kap. 13 föreslagit en utökning med en tredje arvodestjänst som studierektor vid 76,5 poäng och en fjärde vid 100,5 poäng. Detta bör föras in i 57 §.

Rektors åligganden föreslår vi i kap. 9 skall utvidgas med skyldighet att informera och samråda med företrädare för lärare och övrig personal samt med företrädare för kursdeltagarna före beslut i viktiga frågor och minst en gång per termin om förändringar i verksamheten. Detta åliggande bör framgå av 60 §.

Den nya informations- och samrådsskyldigheten bör också gälla för *komvux som förlagts till skolenhet med gymnasieskola eller grundskola.* I dessa skolor bör åliggandet vila på rektor och inskrivas i 69 §.

I kap. 13 föreslår vi också en förstärkning av skolledarresursen i de minsta

komvux-kommunerna. Förstärkningen föreslås i form av en större nedsättning av undervisningsskyldigheten för de arvoderade studierektorerna. Det bör leda till förändringar i 70 §.

Vi föreslår i kap. 13 att en del av resurserna för komvux får användas till administrativa uppgifter för särskilt arbetskrävande arbetsmarknadsinriktad utbildning. Resursen bör få användas till arvodering av eller nedsättning av undervisningsskyldigheten för lärare som åtar sig detta arbete eller för ytterligare nedsättning av undervisningsskyldigheten för skolledare. Föreskrifter som reglerar detta bör tas in i förordningen i anslutning till de paragrafer som behandlar ledningen av skolenheter för komvux resp. skolenheter dit komvux har förlagts.

Även föreskrifterna om *lärare* behöver ändras.

I kap. 15 har vi föreslagit att ämnesföreträdare skall utses med uppgift att svara för den pedagogiska lednings- och samordningsfunktionen inom ett ämne eller ämnesområde och förestå ämnesinstitution. I komvux-förordningen bör föreskrivas att ämnesföreträdare skall kunna utses i komvux och fullgöra någon eller några av de funktioner som vi föreslår i kap. 15 enligt beslut av skolstyrelsen.

Med anledning av vårt förslag i kap. 15 om inrättande av syofunktionärstjänster som även får omfatta undervisning bör 75 a och 78 a §§ ändras. Dessa tjänster bör i enlighet med vad som nu gäller för syokonsulenttjänsterna regleras i komvux-förordningen.

I kap. 7 har vi föreslagit att den andel av schablontillägget som får användas till syo-tjänster inte längre skall vara begränsad till 40 %. Denna föreskrift i 75 a § bör alltså upphävas.

Statsbidrag (81–85 c §§)

I kap. 16 har vi framlagt två alternativa förslag till statsbidragssystem för komvux. I båda fallen är avsikten att nuvarande regler (81 §) om rekvisition, utbetalning och revision fortfarande skall gälla.

Om alternativ 1 genomförs, behövs dels en föreskrift om den s. k. garantiresursen, dels en föreskrift om att de undervisningstimmar som kommunen disponerar utgör en totalresurs, som får användas för undervisning, syo, kurativa insatser, stödundervisning, studiehandledning (inkl. material härför) och vissa administrativa uppgifter för arbetsmarknadsinriktad utbildning.

Om alternativ 2 genomförs, behövs dels regler om koefficientsystemet, dels en föreskrift att högst 10 % av resurserna får användas för syo, kurativa insatser, vissa administrativa uppgifter för arbetsmarknadsinriktad utbildning, material för stödundervisning och studiehandledning samt skrivvakter.

Statlig vuxenutbildning (86–113 §§)

Statlig vuxenutbildning berörs endast indirekt av förslagen i vårt slutbetänkande. Vissa konsekvensändringar kan dock behöva göras i förordningen.

Särskilda bestämmelser (114–116 §§)

Vi har i avsnitt 17.1.2 föreslagit att frågor om interkommunal ersättning skall regleras i skollagen. 116 § kan därför upphävas.

Besvär m. m. (117–125 §§)

120 § bör ändras med anledning av vårt förslag i kap. 9 om vilket organ som skall besluta i frågor om skiljande av en studerande från undervisningen.

Förslaget om att inrätta statligt reglerade tjänster som syo-funktionär bör leda till att erforderliga besvärsregler för dessa tjänster konstrueras.

Övergångsbestämmelser

De nya föreskrifterna bör i enlighet med vårt förslag i kap. 18 träda i kraft fr. o. m. den 1 juli 1984. Eftersom genomförandet av några av våra förslag kräver viss förberedelsetid även ute i kommunerna, är det väsentligt att de nya föreskrifterna är klara och publicerade i god tid före ikraftträdandet.

Förordningen om tjänster som lärare vid skolväsendet i kommun

Denna förordning gäller tjänster som är avsedda för tjänstgöring i komvux. Våra förslag i slutbetänkandet påverkar föreskrifterna i denna förordning på följande punkter.

Vi förslår i kap. 15 att tjänster som lärare vid skolväsendet i kommunen skall inrättas även för tjänstgöring inom grundvux. Föreskrifter om sådana tjänster bör alltså införas i denna förordning. Vi föreslår dock att SÖ skall få i uppdrag att närmare överväga och föreslå hur dessa tjänster skall utformas. Vi förutsätter att SÖ därvid också föreslår erforderliga författningsändringar.

Övriga förordningar

Ytterligare några förordningar berörs av förslagen i vårt slutbetänkande.

Våra förslag i kap. 8, att införa ett nytt betygsystem i grundskolkurser och att sökande med slutbetyg från komvux skall utgöra en egen kvotgrupp vid intagning till gymnasieskolan, bör leda till ändringar i förordningen om grundskolans kompetensvärde.

17.4 Det fortsatta arbetet med författningstexterna

Våra förslag till förändringar av verksamheten i komvux och grundvux och reglerna härför måste givetvis leda till ändringar i gällande författningstexter. Vi har i detta kapitel beskrivit vilka förändringar vi anser bör genomföras. Med hänvisning till den arbetsfördelning som skolförfattningsutredningen och vi har kommit överens om har vi avstått från att lägga fram förslag till formuleringar.

Vi förutsätter att inom regeringskansliet utarbetas ändringar av föreskrif-

terna om komvux och grundvux med utgångspunkt i våra överväganden i detta kapitel och förslag från skolförfattningsutredningen.

Vi förutsätter också att erforderliga konsekvensändringar görs i förordningen om grundskolans kompetensvärde.

17.5 Förändringar av föreskrifterna på längre sikt

17.5.1 Överväganden

En stadga om kommunal och statlig vuxenutbildning kom till 1967. Den omarbetades relativt kraftigt 1971. Sedan dess har åtskilliga ändringar genomförts i den förordning om kommunal och statlig vuxenutbildning som fortfarande gäller. Den har därigenom kommit att bli något av ett lappverk, som i hög grad är i behov av en genomgripande översyn. Flera paragrafer är "tomma" sedan en föreskrift upphävts utan att ersättas med någon motsvarighet. På andra ställen i förordningen har det blivit nödvändigt att använda även bokstäver vid numreringen av paragraferna. Trots detta har vi, mot bakgrund av det arbete som nu pågår inom skolförfattningsutredningen, förutsatt att de förändringar som våra förslag leder till genomförs inom ramen för nu gällande författningar.

Behovet av en genomgripande översyn av förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning kommer emellertid att framstå än klarare, när ytterligare förändringar har införts där med anledning av våra förslag i detta betänkande. Även övriga föreskrifter som gäller verksamheten i grundvux och komvux bör enligt vår uppfattning ses över samtidigt. Vi anser att det är nödvändigt att avvakta resultatet av skolförfattningsutredningens arbete, innan man slutligt tar ställning till hur denna översyn i sina detaljer bör genomföras.

Förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning innehåller som framgår av namnet föreskrifter för både den kommunala och den statliga vuxenutbildningen. Däremot finns föreskrifterna om den andra vuxenutbildningsformen med kommunalt huvudmannaskap, grundvux, i en särskild förordning. Detta har sin förklaring i att grundvux tillkom först 1977. Denna uppdelning kan dock inte anses vara lämplig att bibehålla på längre sikt.

Vidare innehåller förordningarna en hel del hänvisningar till bestämmelser i andra förordningar och i vissa fall till tillämpliga delar av bestämmelserna i andra förordningar. Inte heller detta är lämpligt att bibehålla på sikt. Om möjligt bör hänvisningar undvikas. Detta gäller i all synnerhet när hänvisningen anger att tillämpliga delar skall gälla, särskilt som det inte alltid är självklart vad som är tillämpligt och hur.

Vi anser därför att det arbete som har påbörjats av skolförfattningsutredningen går i rätt riktning. De föreskrifter som är lika för alla skolformer och vuxenutbildningsformer med kommun som huvudman bör återfinnas på ett och samma ställe, dvs. i en gemensam författning eller flera gemensamma författningar för hela området.

De föreskrifter som dessutom behövs för varje vuxenutbildningsform för sig anser vi bör samlas i en förordning för varje utbildningsform för sig. Alternativt kan det vara möjligt att samla föreskrifterna för de kommunala

vuxenutbildningsformerna i en enda förordning och föreskrifterna för den statliga vuxenutbildningen i en annan. Framtiden bör få utvisa vilket alternativ som är det lämpligaste. Vilket som väljs torde också bli beroende av om SFI-kommitténs och omsorgskommitténs förslag genomförs och ytterligare vuxenutbildningsformer därmed överförs till primärkommunalt huvudmannaskap.

17.5.2 Förslag

Vi föreslår att en genomgripande översyn görs av de författningar som rör grundvux och komvux.

Syftet med översynen skall vara

att samla alla gemensamma föreskrifter för hela det kommunala skol- och vuxenutbildningsområdet i en gemensam författning. Om den skulle visa sig bli ohanterligt stor, bör en uppdelning på flera gemensamma författningar övervägas,

att samla övriga föreskrifter för de två vuxenutbildningsformerna med kommunalt huvudmannaskap i en för dem gemensam författning. Om antalet kommunala vuxenutbildningsformer utökas utöver de nuvarande, kan en uppdelning på flera gemensamma författningar behöva övervägas,

att ta bort alla hänvisningar att föreskrifter i en annan författning (helt eller delvis) skall tillämpas.

18 Statlig tillsyn, genomförande, kostnadsberäkningar

18.1 Överväganden i fråga om statlig tillsyn

Enligt förordningarna om kommunal och statlig vuxenutbildning och om grundutbildning för vuxna har SÖ och länsskolnämnden inseende över komvux och grundvux. SÖ meddelar de föreskrifter och allmänna råd som fordras för tillämpningen av förordningarna. Vi förutsätter att SÖ och länsskolnämnden även i fortsättningen har inseende över komvux och grundvux.

Enligt riksdagens beslut med anledning av regeringens proposition 1980/81:107 angående den statliga skoladministrationen m. m. förändras de statliga tillsynsmyndigheternas arbetsuppgifter när den nya organisationen träder i kraft fr. o. m. den 1 juli 1982. I propositionen (s. 56) säger föredragande:

> Tyngdpunkten i SÖ:s och länsskolnämndernas tillsynsarbete läggs på utveckling och planering bl. a. genom utbyte av erfarenheter och information. Tillsynsarbetet bör bedrivas så att skolverksamheten studeras till sina verkningar, diskuteras med de direkt berörda och följs upp genom t. ex. tester och enkäter. Resultaten kan sedan jämföras med rapporter och erfarenheter från andra orter och regioner samt diskuteras med berörda parter. Enligt min mening blir en tillsyn som bedrivs på detta sätt främst en fortlöpande rådgivningsverksamhet. Den statliga skoladministrationen är mindre en kontrollant och mer en samtalspartner. Det jag nu har anfört innebär att tillsynsverksamheten, som tidigare främst inneburit styrning i form av detaljreglering, kontroll samt olika administrativa och formella beslutsfunktioner, ersätts med en tillsyn av indirekt karaktär. Denna betonar övergripande planering och utvärdering samt handledning, rådgivning och stimulans för det lokala arbetet.

Som vi tidigare redovisat är beslutanderätten över komvux redan nu i stor utsträckning decentraliserad till skolstyrelserna och i viss mån till rektorerna. Kommunerna har ännu större frihet i fråga om grundvux. Det är visserligen en skyldighet för kommunerna att anordna grundvux och informera om möjligheterna till sådan utbildning, men kommunerna har stor frihet att själva besluta hur grundvux skall organiseras, hur statsbidragsresurserna skall användas och vilka lärare som skall anställas. Vi har i enlighet med våra direktiv i detta betänkande föreslagit ytterligare förenklingar av bestämmelserna för komvux och decentralisering av besluten i flera väsentliga avseenden.

Vi föreslår bl. a. att kommunerna själva skall

- inventera utbildningsbehov,
- besluta hur resurserna skall fördelas mellan olika aktiviteter såsom undervisning, syo, kurativa insatser, stödundervisning, administrativa uppgifter för arbetsmarknadsinriktad utbildning och inbyggd utbildning,
- besluta vilka kurser som skall anordnas oavsett antal deltagare och hur undervisningsresurserna skall fördelas på de kurser som anordnas (SÖ:s timplaner skall utgöra rekommendationer),
- utse ämnesföreträdare och fördela arbetsuppgifterna mellan dessa,
- besluta om syo-funktionärstjänsternas utformning och eventuell kombination med undervisning eller kommunalt reglerad tjänst i samråd med annan kommunal nämnd,
- besluta om hur stor del av den totala resursen som skall användas till syo-funktionärstjänst,
- besluta om utformningen och genomförandet av den informations- och samrådsskyldighet som rektor enligt förordningen skall fullgöra innan han fattar beslut i viktiga frågor,
- besluta om att anordna grundskolkurser på invandrarspråk.

Vi förutsätter att skolstyrelserna själva följer upp verksamheten inom komvux.

Skolstyrelserna har också enligt riksdagens beslut i anslutning till regeringens proposition 1980/81:97 om skolforskning och personalutveckling fått ansvaret för en stor del av forsknings- och utvecklingsarbetet för komvux och grundvux och för fortbildningen av lärare, skolledare och övrig personal samt för lokalt utvecklingsarbete.

Vi förutsätter att SÖ även i framtiden – förutom ett allmänt tillsyns- och uppföljningsansvar – också skall ha vissa konkreta uppgifter för komvux. Så länge som det totala antalet undervisningstimmar är begränsat skall SÖ fördela en viss andel av de undervisningstimmar som enligt riksdagens beslut får disponeras för komvux i hela landet under budgetåret. SÖ bör vid denna fördelning beakta bl. a. i vilken utsträckning kommunerna följer centrala prioriteringar i fråga om målgrupper och utbildningar.

Enligt förslag i budgetpropositionen 1981/82 skall SÖ fördela undervisningstimmar även för grundvux.

SÖ skall enligt riksdagens beslut fastställa kurs- och timplaner för utbildningen inom komvux, i fråga om kursplaner för särskild yrkesinriktad utbildning efter samråd med arbetsmarknadens parter. SÖ skall också utarbeta kommentarmaterial till läroplanen för komvux och utfärda föreskrifter bl. a. för betygsättningen inom komvux.

SÖ har dessutom ett övergripande ansvar för forsknings- och utvecklingsarbete och för fortbildning. I propositionen (1980/81:97) om skolforskning och personalutveckling säger föredragande bl. a. att forskningen om vuxenutbildningen ännu är alltför litet utvecklad. Särskilda ansträngningar måste därför göras för att bygga upp en bättre kapacitet för forskning om vuxenutbildningens olika former och målgrupper. SÖ bör därför enligt föredragande även i fortsättningen disponera ett särskilt forskningsanslag. "Medel från detta anslag bör även användas för visst utvecklingsarbete inom främst vuxenutbildningsområdet och handikappområdet, exempelvis i form

av övergripande utvecklingsarbete kring eftersatta gruppers problem."

SÖ skall vidare enligt våra förslag

- besluta om statsbidrag till tekniska stödåtgärder för handikappade elever i komvux och grundvux,
- avgöra om gymnasieskolkurser får anordnas på invandrarspråk,
- avgöra om kurser i vissa ämnen får anordnas i komvux,
- undanröja hinder för samverkan mellan komvux, gymnasieskolan och AMU.

Det är enligt vår uppfattning väsentligt att SÖ och länsskolnämnderna ägnar stor uppmärksamhet åt grundvux. Grundvux är en relativt ny utbildningsform och har fortfarande åtskilliga problem när det gäller innehåll, uppläggning och arbetsformer, eftersom det inte finns centralt fastställda tim- och kursplaner för verksamheten. Flera kommuner har ännu ej anordnat grundvux. Det finns inga fasta lärartjänster för grundvux och ingen lärarutbildnng speciellt anpassad för grundvux. Lärarna har också en mycket varierande utbildningsbakgrund, och åtskilliga saknar utbildning i relevanta ämnen och lärarutbildning över huvud taget. På grund av kursdeltagarnas skiftande bakgrund och i många fall stora sociala problem ställs skolledare och lärare i grundvux ofta inför svåra uppgifter. Det är därför angeläget att SÖ och länsskolnämnderna medverkar till att utveckla grundvux, t. ex. genom att utarbeta service-material, ge råd och anvisningar och ta initiativet till samverkan och regionalt och lokalt utvecklingsarbete.

SÖ bör alltså enligt vår uppfattning även i framtiden ha viktiga uppgifter i fråga om utvecklingen av komvux och grundvux. SÖ bör följa upp verksamheten, se till att av riksdag och regering fastställda mål och prioriteringar följs och vid kontakt med kommunerna påtala eventuella brister. SÖ bör också ta initiativet till och i petita eller i särskilda framställningar till regeringen föreslå de ändringar i uppgifter, organisation, innehåll, statsbidrag och föreskrifter som visar sig nödvändiga.

En stor del av den statliga uppföljningen av undervisningen förutsätts i den nya skoladministrationen ske genom länsskolnämnderna. Länsskolnämnderna har hittills haft mycket begränsade uppgifter i fråga om komvux och grundvux. De har därför endast i begränsad utsträckning erfarenheter av och sakkunskap om vuxenutbildning. Vi föreslår (i kap. 14) att länsskolnämnderna tar initiativet till samråd mellan kommunerna i länet i fråga om kursutbud och samverkan inom komvux. Vi föreslår också att länsskolnämnderna initierar samverkan mellan komvux, gymnasieskolan och AMU i länet och svarar för regional samverkan i fråga om FoU inom vuxenutbildningen. Det är därför enligt vår uppfattning nödvändigt att det till länsskolnämnderna knyts expertis med erfarenhet av vuxenutbildning.

Vi anser att länsskolnämnderna i den nya statliga skoladministrationen bör ha en viktig uppgift i fråga om komvux och grundvux särskilt när det gäller införandet av den nya läroplanen för komvux, som i tillämpliga delar skall gälla även för grundvux. Det krävs omfattande informations- och fortbildningsinsatser vilka i många fall kräver samverkan mellan kommunerna i ett län.

Länsskolnämnderna bör i större utsträckning medverka vid kartläggning av utbildningsbehov, t. ex. genom de regionala planeringsråden, och ta

initiativet till att dessa utbildningsbehov tillgodoses genom samverkan mellan komvux i olika kommuner och genom samverkan mellan komvux, gymnasieskolan och AMU. Länsskolnämnderna bör därför enligt vår uppfattning spela en väsentlig roll som rådgivande organ för att stimulera och utveckla verksamheten inom komvux. Förutsättningarna varierar emellertid från län till län beroende på hur väl utbyggd komvux är samt vilka former för samarbete mellan olika kommuner och mellan komvux och andra utbildningsanordnare som etablerats. Länsskolnämnderna bör anpassa sina insatser till de varierande behoven.

I många kommuner är grundvux av ringa omfattning, och det finns därför knappast förutsättningar för kommunerna själva att organisera fortbildning för ett fåtal lärare. Länsskolnämnderna bör därför också ta initiativet till samverkan i fråga om lärarfortbildning och utvecklingsarbete inom grundvux.

18.2 Förslag

Vi föreslår

att SÖ och länsskolnämnderna även i fortsättningen har inseende över komvux och grundvux.

18.3 Överväganden i fråga om genomförande av våra förslag

Riksdagen har beslutat att läroplan för komvux skall införas fr. o. m. läsåret 1982/83. Detta innebär att etappsystemet börjar tillämpas fr. o. m. detta läsår. SÖ har fått i uppdrag att fastställa kurs- och timplaner för etapp 1 av utbildningen inom komvux att gälla fr. o. m. läsåret 1982/83. I vår skrivelse till regeringen den 2 december 1981 har vi föreslagit vissa kompletteringar till läroplan för komvux att tillämpas fr. o. m. läsåret 1983/84. Dessa kompletteringar avser mål och riktlinjer för syo, tim- och kursplaner för gymnasieskoletapperna, avgångsbetyg i komvux och läroplansfrågor inom grundvux. Vi har också föreslagit vissa övergångsbestämmelser för utfärdande av avgångsbetyg enligt nuvarande bestämmelser för att inte förutsättningarna för dem som påbörjat studier alltför snabbt skall förändras. Våra förslag till kompletteringar av läroplan för komvux har remissbehandlats.

Vi har arbetat parallellt med andra utredningar som behandlat områden som har beröringspunkter med vårt utredningsarbete. Det gäller gymnasieutredningen, SFI-kommittén, gäststuderandekommittén, omsorgskommittén och kommittén för arbetsmarknadsutbildning och företagsutbildning (KAFU). Vi har haft samråd med dessa kommittéer.

Eftersom gymnasieskolan, komvux och AMU varit föremål för utredning samtidigt, har vi endast i begränsad utsträckning kunnat föreslå konkreta åtgärder för att åstadkomma en närmare samverkan mellan komvux och gymnasieskolan och mellan komvux och AMU. Vi har t. ex. i förslaget till läroplan för komvux beaktat möjligheterna till samverkan mellan komvux grundskolkurser (etapp 1) och motsvarande utbildning inom AMU. Vi har

också i vårt förslag till kompletteringar av läroplan för komvux i fråga om gymnasieskolkurser i viss mån beaktat förslag från gymnasieutredningen. Gymnasieutredningen har initierat viss försöksverksamhet med samverkan mellan gymnasieskolan och komvux och SÖ har startat ett projekt med uppgift att pröva olika former av samverkan mellan komvux och AMU i två län.

I kap. 14 pekar vi på åtskilliga områden där en närmare samverkan mellan komvux och framför allt AMU är möjlig. Vi anser liksom gymnasieutredningen att dessa frågor behöver utredas ytterligare.

Vi föreslår därför (i kap. 14) att regeringen tar initiativet till ett fortsatt utrednings- eller beredningsarbete i syfte att åstadkomma en ökad samverkan mellan gymnasieskolan, komvux och AMU. I 1982 års budgetproposition (bil. 12, s. 227) aviserade skolministern att hon efter samråd med chefen för utbildningsdepartementet och chefen för arbetsmarknadsdepartementet avser att tillkalla en särskild arbetsgrupp för att analysera olika alternativ för samverkan mellan komvux, gymnasieskolan och AMU.

De förslag till förändringar av komvux som vi framför i detta betänkande bör enligt vår uppfattning genomföras oavsett vilka förändringar som på längre sikt kommer att göras i gymnasieskolan med anledning av gymnasieutredningens förslg. Våra förslag baseras på en analys av de problem komvux f. n. har för att uppfylla de mål som riksdag och regering fastställt och på en bedömning av vuxnas behov av kompetensgivande och yrkesinriktad utbildning.

Merparten av våra förslag kräver inte någon mera omfattande förberedelsetid eller omläggning av rutiner, eftersom vi inte föreslår några organisatoriska förändringar. Vissa förslag förutsätter emellertid nya rutiner, förhandlingar mellan parterna och framför allt information. Det gäller särskilt förslaget om ett nytt statsbidragssystem. Det måste därför finnas viss tid mellan beslutet om genomförande och ikraftträdande.

Vi förutsätter att betänkandet kan remissbehandlas under 1982 och att en proposition i de frågor som kräver riksdagens beslut kan läggas fram för riksdagen under 1983. Om riksdagen behandlar propositionen under 1983 bör förslagen kunna genomföras fr. o. m. budgetåret 1984/85. Vi anser det lämpligt att samtliga föreslagna förändringar genomförs i ett sammanhang.

18.4 Förslag

Vi föreslår alltså att våra förslag i detta betänkande genomförs fr. o. m. budgetåret 1984/85.

18.5 Kostnadsberäkningar med anledning av våra förslag

Enligt våra ursprungliga direktiv skall våra förslag åtföljas av noggranna kostnadsberäkningar. Enligt tilläggsdirektiv den 13 mars 1980 skall utgångspunkten vara att alla förslag skall kunna genomföras inom ramen för

oförändrade resurser inom det område som förslagen avser. Våra förslag i detta betänkande ryms därför inom nuvarande kostnadsramer för komvux och innebär i stort sett att statsbidraget för komvux får användas friare av kommunerna och även till vissa andra ändamål än enligt nuvarande bestämmelser. Vi redovisar i detta kapitel kortfattat de förändringar vi föreslår som kan få kostnadskonsekvenser. Vi pekar emellertid också på några områden där resurserna för komvux på sikt behöver öka, om komvux skall kunna rekrytera de målgrupper och uppfylla de mål som riksdag och regering fastställt.

Huvuddelen av statsbidraget för komvux går till kostnader för undervisning. Statsbidragets storlek bestäms av det antal undervisningstimmar som komvux får förbruka. Antalet undervisningstimmar fastställs numera för varje budgetår av riksdagen på grundval av förslag i budgetpropositionen. Komvux förbrukade under budgetåret 1980/81 ca 2 780 000 undervisningstimmar till en beräknad kostnad av ca 400 milj. kr. Vi utgår ifrån att riksdagen även i framtiden årligen kommer att fastställa hur många undervisningstimmar för komvux som får utnyttjas med statsbidrag för resp. budgetår. Vi räknar också med att principerna för hur dessa timmar skall fördelas mellan kommunerna föreskrivs i regleringsbrev och att fördelningen görs av SÖ.

Vi föreslår i kap. 16 en friare utformning av statsbidragssystemet för komvux enligt två alternativ. Båda alternativen förutsätter att SÖ fördelar undervisningstimmar till kommunerna enligt riksdagens och regeringens beslut. Totalkostnaden hålls därigenom inom den av riksdagen fastställda ramen. Det innebär att kommunerna bara kan starta kurser inom ramen för tilldelat antal undervisningstimmar, även om de skulle ha underlag för att starta fler kurser. Även alternativ 2 innebär att kommunen bara får förbruka det av SÖ tilldelade antalet timmar även om antalet kursdeltagare skulle berättiga till fler undervisningstimmar.

Också de förändringar som genomförs fr. o. m. läsåret 1982/83 med anledning av beslutet om läroplan för komvux, skall rymmas inom den totalram av timmar som riksdagen fastställt. Detsamma gäller vårt förslag i skrivelsen till regeringen den 2 december 1981 att etapperna 2–4 skall utgöra en kurs.

I detta betänkande föreslår vi bl. a. följande förändringar som skulle påverka kostnaderna om inte timtaket funnes, nämligen

att grundskolkurser skall få anordnas på invandrarspråk,

att gymnasieskolkurser skall få anordnas på invandrarspråk efter medgivande av SÖ i varje särskilt fall,

att en ny typ av orienteringskurs för korttidsutbildade skall få anordnas inom komvux och att SÖ skall utarbeta och fastställa kursplan för denna kurs,

att kurs skall få omfatta kursdeltagare som undervisas av en lärare på olika tider och platser.

Det nuvarande statsbidraget är uppdelat på en undervisningsresurs och ett schablontillägg. Vårt förslag till nytt statsbidragssystem för komvux innebär enligt båda alternativen att dessa resurser slås ihop till en totalresurs som får användas för samma ändamål som tidigare (undervisning, stödundervisning,

syo och studiehandledning) men fördelas friare mellan dem enligt skolstyrelsens beslut. Vi föreslår dessutom följande förändringar i fråga om användningen av statsbidraget:

- det får användas till kurativa insatser (kap. 7),
- en större andel än vad som motsvarar 40 % av det nuvarande schablontillägget får användas till inrättande av syo-funktionärstjänster (kap. 7),
- det får användas till vissa administrativa uppgifter som gäller planering och genomförande av särskilt arbetskrävande arbetsmarknadsinriktad utbildning (kap. 13),
- det får användas till inbyggd utbildning (kap. 12),
- SÖ:s timplaner utgör rekommendationer och får både överskridas och underskridas.

Beträffande statsbidrag till tekniska stödåtgärder för handikappade elever i komvux och grundvux föreslår vi inga förändringar.

Enligt vårt förslag skall dessa åtgärder genomföras genom omprioriteringar och rymmas inom den totala timramen. De medför därför inga ökade kostnader för statsverket. Omprioriteringen måste gå ut över något. Det beklagar vi, eftersom vi inte anser att någonting i nuvarande komvux är onödigt eller lyxbetonat.

De föreslagna åtgärderna kan också sägas utgöra en effektivisering av undervisningen och därigenom innebära kostnadsbesparingar i ett större perspektiv. Genom etappsystemet undviks parallella kurser på etapp 1- och 2-nivån. Det blir därigenom möjligt att göra en omprioritering från allmänna ämnen till yrkesinriktad utbildning och fler sökande kan tas in i komvux. Förslaget att inbyggd utbildning skall få anordnas i komvux innebär att komvux kan anordna yrkesutbildning för vuxna inom områden som hittills inte varit möjliga. Fler människor bör därigenom kunna komma ut på arbetsmarknaden. Inbyggd utbildning innebär att utbildningsresurserna utnyttjas effektivare, eftersom man med samma undervisningskostnad kan utbilda fler människor. Kommunerna behöver inte göra dyrbara investeringar i lokaler och utrustning.

En lokal omfördelning av undervisningstimmar mellan olika kurser innebär att resurserna kan anpassas till de lokala behoven. De prioriterade målgrupperna bör därför kunna få en större andel av de totala resurserna. Den förbättrade syon och möjligheten till kurativa insatser bör leda till att studieavbrotten minskar. Även detta innebär på sikt besparingar både för den enskilde och för samhället.

Vi föreslår dessutom (i kap. 14) en bättre samverkan mellan komvux, AMU och gymnasieskolan och en regional samverkan mellan komvux i olika kommuner i ett län. Även dessa förslag bör kunna leda till ett effektivare resursutnyttjande och kostnadsbesparingar för samhället.

Våra förslag (i kap. 13) att skolledarresursen i de minsta kommunerna skall förstärkas och att ytterligare studierektorstjänster skall få inrättas vid särskilda skolenheter för komvux innebär marginella kostnadsökningar. Nu fördelar SÖ 174 veckotimmars nedsättning av undervisningsskyldigheten för studierektor i komvux. Vårt förslag att samtliga kommuner som har högst 6 poäng får en förstärkning av skolledarresursen med 1,5–3 veckotimmars

ytterligare nedsättning av undervisningsskyldigheten för arvodesstudierektor innebär 184,5 veckotimmar och ryms i stort sett inom ramen för dessa 174 veckotimmar. Några kommuner kan väntas öka sin omfattning till 7,5 poäng genom denna förstärkning, vilket innebär att den extra resursen bortfaller.

Enligt 12 § förordningen om grundutbildning för vuxna får SÖ medge att ytterligare en eller flera arvodestjänster som studierektor vid skolenheten får inrättas om grundvux förläggs till skolenheten. Enligt uppgift från SÖ har t. o. m. januari 1982 26 sådana tjänster inrättats. Enligt Årsbok för skolan 1981–82 (Sveriges Lärarförbund) hade 15 särskilda skolenheter 100,5 poäng eller mera. Ytterligare 17 särskilda skolenheter hade en omfattning av 76,5–100 poäng. Vårt förslag i kap. 13 innebär att totalt ytterligare 47 arvodestjänster kan inrättas utöver vad förordningen nu medger. Eftersom SÖ redan medgivit 26 tjänster, innebär vårt förslag alltså att ytterligare 21 tjänster får inrättas. Vi beräknar ca 50 veckotimmars nedsättning av undervisningsskyldigheten för arvodestjänster som studierektor i komvux på grundval av grundvux omfattning. Det innebär en kostnad av ca 300 000 kr.

F. n. finns inom komvux inga resurser för huvudlärare, institutionsföreståndare och sådana specialfunktioner som skall fullgöras av lärare i grundskolan. Vårt förslag (i kap. 15) att ämnesföreträdare skall utses att svara för den pedagogiska lednings- och samordningsfunktionen och förestå ämnesinstitution inom komvux innebär alltså att vissa nya resurser tillförs komvux. Om sådana ämnesföreträdare utses, innebär det ett bättre utnyttjande och en bättre vård av undervisningsmateriel, institutioner och verkstäder och därmed en besparing för samhället. Vi har inte kunnat beräkna kostnaderna för förslaget om ämnesföreträdare, eftersom det förutsätter förhandlingar mellan parterna om ersättningens storlek. Vi förutsätter emellertid att denna kostnadsökning kommer att uppvägas av den kostnadsminskning som uppkommer genom den omfördelning från teoretiska gymnasieskolkurser till yrkesinriktade kurser som våra förslag är avsedda att leda till.

Vi har i kap. 6 redovisat de stora behov av yrkesinriktad fortbildning och vidareutbildning som finns. Vi föreslår (i kap. 12) att inbyggd utbildning skall få anordnas i komvux. Arbetsmarknadsinriktad utbildning skall prioriteras. Riksdagens beslut om införande av etappsystemet och vårt förslag (i skrivelsen den 2 december 1981) att avgångsbetyg som ger allmän behörighet skall kunna innehålla både allmänna och yrkesinriktade ämnen kommer enligt vår uppfattning att leda till att antalet undervisningstimmar för yrkesinriktad utbildning kommer att öka och antalet timmar för teoretiska ämnen därmed att minska. Vi beräknar denna förskjutning i inledningsskedet till ca 100 000 undervisningstimmar.

100 000 undervisningstimmar inom teoretiska gymnasieskolkurser beräknas kosta (i 1982 års löneläge inkl. socialförsäkringsavgift, LKP och ATP) ca 22,5 milj. kr, och 100 000 undervisningstimmar i yrkesinriktade kurser beräknas kosta ca 15,5 milj. kr. En omfördelning av 100 000 undervisningstimmar från teoretiska gymnasieskolkurser till yrkesinriktade kurser skulle alltså innebära en kostnadsminskning på ca 7 milj. kr. Vi anser att denna

resurs gott och väl täcker de små kostnadsökningar som vissa av våra förslag innebär.

Vi föreslår av pedagogiska skäl att undervisningen inom grundvux i större utsträckning organiseras som deltidsundervisning och att statsbidrag fr. o. m. den femte eleven utgår för tre undervisningstimmar i stället för fyra per vecka. Med detta förslag minskar antalet statsbidragsberättigade undervisningstimmar. Dessa föreslås i 1982 års budgetproposition under budgetåret 1982/83 få uppgå till samma antal som under budgetåret 1981/82. Eftersom detta antal ännu inte är känt kan vi bara göra en beräkning på grundval av 1980/81 års timantal. Det skulle med vårt förslag minska från 1 284 233 till 1 017 877, dvs. med 266 356 undervisningstimmar.

Vi föreslår emellertid samtidigt att schablontillägget för grundvux höjs från 15 % till 25 % för att tillgodose det stora behovet av stödundervisning, syo, kurativa insatser m. m. Den beräknade kostnadsminskningen reduceras därmed med ett belopp motsvarande 101 787 undervisningstimmar. Den sammanlagda minskningen av resurserna för grundvux skulle därför bli 164 569 undervisningstimmar med oförändrat antal deltagare.

Det finns emellertid ett stort behov att öka grundvux i många kommuner. Eftersom det totala antalet undervisningstimmar för grundvux inte får öka, har vi som skäl för vårt förslag om ändringar i statsbidragssystemet för grundvux också haft behovet att bereda ytterligare sökande utbildning inom grundvux. Med vårt förslag till ändring av statsbidragssystemet för grundvux kan ytterligare ca 1 500–2 000 vuxna beredas utbildning i grundvux inom en oförändrad kostnadsram.

Det förhållandet att varken grundvux, grundskolkurser eller gymnasieskolkurser inom komvux får öka liksom våra tilläggsdirektiv att inte föreslå åtgärder som medför ökade kostnader leder till svåra avvägningsproblem och prioriteringar. Vi har pekat på angelägna behov på många områden, t. ex. utbildning av invandrare, yrkesinriktad fortbildning och vidareutbildning för att motverka arbetslöshet, ökade syo-insatser. Både grundvux, grundskolkurser och arbetsmarknadsinriktad utbildning skall prioriteras. Komvux måste också kunna ge behörighetskomplettering för högre studier för att inte vuxna skall missgynnas i förhållande till ungdomar. Vi anser det därför nödvändigt att resurserna för komvux får öka, även om vi med hänsyn till våra direktiv inte har kunnat föreslå det. Om komvux skall kunna nå de målgrupper och uppfylla de mål som riksdag och regering fastställt, är det nödvändigt att utbildningsvolymen får öka igen och att kvaliteten kan förbättras på flera områden.

Vi har i detta betänkande redovisat att andelen korttidsutbildade i det svenska samhället fortfarande är stor. Dessutom har tillkommit ett stort antal invandrare. Ett viktigt mål för komvux är att medverka till att utjämna utbildningsklyftor i samhället. Komvux skall dessutom med samma höga prioritet anordna arbetsmarknadsinriktad utbildning för att underlätta omstruktureringen av det svenska näringslivet och motverka arbetslöshet. Antalet undervisningstimmar för både grundskolkurser och gymnasieskolkurser måste därför få öka igen.

Även grundvux måste kunna öka sin volym. De vuxna som har otillräckliga kunskaper och färdigheter i att läsa, skriva och räkna är utestängda både från fortsatt utbildning och från yrkesverksamhet. Det är en skyldighet för

kommunerna att informera om möjligheterna att erhålla grundvux och att anordna grundvux för samtliga som behöver det. Det ligger en motsättning i att det finns en skyldighet att anordna grundvux för alla som behöver det och att den totala volymen inte får öka, om det inte sker på bekostnad av andra angelägna uppgifter. Flera kommuner har redan nu kö till grundvux och andra har ännu inte byggt ut sin verksamhet och informerat om möjligheterna i tillräcklig utsträckning. Grundvux måste därför få byggas ut och anpassas till behovet utan att det inkräktar på andra uppgifter.

Det är enligt vår uppfattning också nödvändigt med kvalitativa förbättringar på flera områden om komvux skall kunna uppfylla sitt mål att möjliggöra för prioriterade målgrupper att fullfölja utbildningen i komvux. Vi har redovisat relativt höga avbrottssiffror och pekat på behovet av ökade stödinsatser i form av förbättrad syo, stödundervisning och kuratorshjälp. Det är mycket angeläget att resurserna för information och syo förbättras så att komvux i större utsträckning kan informera den vuxna allmänheten i kommunen om utbildningsmöjligheter. Vi har också framhållit behovet av yrkesinriktad utbildning och nödvändigheten av att komvux kan få tillgång till lokaler och utrustning för sådan utbildning, t. ex. genom att utnyttja AMU-center eller anordna inbyggd utbildning. Även för detta krävs särskilda resurser för planering och administration. Därför behövs en ökad skolledarresurs för sådan yrkesinriktad utbildning som är arbetsmarknadsinriktad.

Vi har föreslagit att i komvux utses ämnesföreträdare med uppgift att svara för den pedagogiska lednings- och samordningsfunktionen och förestå ämnesinstitution. Det är nödvändigt med tanke på att komvux får egen läroplan och i många kommuner också har egna ämnesinstitutioner. Inom komvux har hittills inte funnits särskilda resurser för huvudlärare och institutionsföreståndare motsvarande vad som finns i grundskolan och gymnasieskolan. Vårt förslag att kostnaderna för ämnesföreträdare skall rymmas inom givna kostnadsramar kan endast i begränsad utsträckning täcka det behov som finns. Även för dessa uppgifter borde alltså resurserna utökas för att den pedagogiska kvaliteten skall kunna upprätthållas och vuxenanpassningen av undervisningen skall kunna genomföras.

Med hänsyn till att en ny läroplan för komvux införs behöver också resurserna för information och fortbildning öka. Även behovet av forsknings- och utvecklingsarbete är stort inom komvux. Vi har pekat på angelägna problemområden men har inte kunnat föreslå ökade resurser.

Vårt utredningsuppdrag har inte omfattat utbildning av lärare, skolledare och syo-funktionärer för komvux och grundvux. Vi har framhållit behovet av åtgärder på dessa områden.

Även studiestödsfrågorna har legat utanför vårt utredningsuppdrag. Det är enligt vår uppfattning nödvändigt att studiestödet förbättras för att komvux i större utsträckning skall kunna rekrytera prioriterade målgrupper. Det gäller både antalet studiestöd och nivån på dessa. Även timersättningen för grundvux behöver förbättras.

Vi anser att något ökade utbildningskostnader för komvux och grundvux kan motiveras med hänsyn till att kostnaderna därigenom kan minska på andra områden, t. ex. kostnaderna för arbetslöshetsersättning och sociala utgifter.

Vi har också framhållit att komvux är en jämförelsevis billig utbildningsform på grund av att

- antalet lärarledda timmar är i genomsnitt endast hälften av antalet timmar i ungdomsskolan,
- redan gjorda investeringar i form av lokaler och utrustning utnyttjas på tider då de annars står oanvända,
- produktionsbortfallet minskar genom att en stor del av undervisningen sker på deltagarnas fritid.

Om vuxna sökande inte kan beredas utbildning i komvux tvingas de gå i andra skolformer, vilket blir dyrare både för den enskilde och för samhället. Vissa kostnadsökningar för komvux kan därigenom försvaras med att de leder till betydligt större kostnadsminskningar för andra skolformer.

Vi anser att kostnaderna för komvux inte bör betraktas isolerat utan ställas i relation till kostnaderna för andra skolformer, och de totala utbildningskostnaderna bör betraktas i ett större samhällsperspektiv.

Särskilt yttrande

Av ledamoten *Ove Nordstrandh*

Rörande betygsystemet Godkänd – Icke godkänd i grundskolkurser inom komvux m. m.

Enligt min mening saknas anledning att för grundskolkurser i komvux förorda ett annat betygsystem (tvågradigt) än den femgradiga betygskala som f. n. gäller för såväl grundskola som komvux. Det bör vara *samma* betygsystem i de båda i stort jämförbara skolformerna.

Argumenteringen mot den femgradiga betygskala, som nu tillämpas i grundskolkurser i komvux, utgår från att differentierade betyg icke är relevanta eller till gagn för vuxna. Jag kan inte dela den uppfattningen. Att förorda näst intill betygsfrihet är ungefär som att likt strutsen stoppa huvudet i sanden, blundande för verkligheten, något icke ovanligt i svensk skolpolitik och pedagogisk teori.

Som om något skulle bli bättre genom att dölja för svaga studerande att de är svaga och måste anstränga sig mera! Tvärtom krävs snarare – paradoxalt nog – betyg för att stödja svaga, kanske framför allt vuxna, på *rätt* sätt genom att i tid ge *differentierad* information.

Att krav på kunskapsredovisning och betygsättning kan skapa – som påstås – stress i studiesituationen och därmed öka riskerna för studieavbrott, är givetvis i undantagsfall möjligt. Men sådana krav bygger å andra sidan, generellt sett, successivt upp en seriös studerandes självförtroende och tilltro till den egna förmågan – en icke oväsentlig förutsättning för fortsatt framgångsrikt studiearbete. Majoriteten av dem som studerar inom komvux finner sig i huvudsak väl tillrätta med de undervisnings- och redovisningsformer som f. n. tillämpas inom skolformen.

Att sökande till gymnasieskolan med slutbetyg från komvux, om systemet Godkänd – Icke godkänd införs, i fortsättningen inte kan konkurrera i samma kvotgrupper med elever från grundskolan utan i stället måste bedömas i en särskild kvotgrupp eller inom ramen för den s. k. fria kvoten, förefaller mera komplicera än förenkla intagningen i gymnasieskolan, hur mycket SÖ än, som förutsätts, följer utvecklingen. Det är så dags, då de troligen negativa effekterna, en följd av det nya betygsystemet, föreligger.

Vidare kommer med stor sannolikhet ett ersättande av den femgradiga betygskalan med systemet Godkänd – Icke godkänd att medföra att färre vuxna skaffar sig fullständig grundskolkompetens. Allt talar för att det inte blir särskilt angeläget för vuxna att – av dem kortsiktigt bedömt – sträva efter

ett slutbetyg från komvux, då ett sådant inte kommer att ha meritvärde vid urval till platser i gymnasieskolan och vid intagningen till denna inte berättigar till konkurrens i samma kvotgrupper som ungdomar med slutbetyg från grundskolan. En icke fullständig grundskolkompetens är, då grundskolan förutsätts ha stort värde, en tung börda att bära på inför fortsatta studier och grundligare bildningstillägnelse.

Vilken efterfrågan kommer det f. ö. att i framtiden bli på grundskolkurser särskilt i orienteringsämnena? Det kan inte bara tänkas utan snarare *förutses,* att förslaget att för grundskolkurser införa systemet Godkänd – Icke godkänd leder till att huvuddelen av de studerande på grundskolnivå inom komvux skaffar sig kompetens endast i ämnena svenska, engelska och matematik som förberedelse för fortsatta studier – en alltför *smal* bas. Att även i detta fall förutsätta att SÖ i underbemanning skall orka hejda en negativ utveckling, när den väl tagit fart, är orealistiskt. Det är – än en gång – så dags då.

Bilaga 1 Direktiv (Dir 1978:31)

Utredning om kommunal vuxenutbildning

Dir 1978:31
Beslut vid regeringssammanträde 1978-03-16

Departementschefen, statsrådet Wikström anför.

I prop. 1977/78:36 om kommunal vuxenutbildning (prop. s. 48, UbU 1977/78:10, rskr 1977/78:60) anmälde jag att jag avsåg att föreslå regeringen att tillkalla en särskild kommitté för översyn av den kommunala vuxenutbildningens uppgifter i förhållande till de mål som har fastställts för denna av riksdagen.

Denna kommitté bör nu tillkallas. Inledningsvis gör jag en sammanfattning av viktigare beslut om den kommunala vuxenutbildningen sedan dess tillkomst. Därefter kommer jag att närmare gå in på de uppgifter som kommittén bör ha.

Den kommunala vuxenutbildningens utveckling

Den kommunala vuxenutbildningen har sin upprinnelse i initiativ som tagits av staten, studieförbund och vissa kommuner. Vid mitten av 1960-talet bedrevs verksamhet, som närmast motsvarar nuvarande kommunal och statlig vuxenutbildning, dels vid statens gymnasier för vuxna, dels vid kvällsgymnasier och dels i form av deltidskurser vid yrkesskolor.

På grundval av bl. a. betänkanden från 1960 års gymnasieutredning (Vuxenutbildning i gymnasium och fackskola, SOU 1965:60) och yrkesutbildningsberedningen (Yrkesutbildningen, SOU 1966:3) framlades i prop. 1967:85 angående vissa åtgärder inom vuxenutbildningens område m. m. förslag som ledde till att kvällsgymnasier och deltidskurser vid yrkesskolor organiserades som kommunal vuxenutbildning med kommunerna som huvudmän. Reformen trädde i kraft den 1 juli 1968.

Som ett komplement till den kommunala vuxenutbildningen finns statens skolor för vuxna i Norrköping och Härnösand. Dåvarande läroverket för vuxna i Norrköping startade år 1956 och skolan i Härnösand inrättades år 1962.

Inom den kommunala vuxenutbildningen fick undervisningen anordnas som motsvarade läroplanerna för grundskolans högstadium, fackskolan och gymnasiet (ämneskurser) och yrkesskolan (yrkesskolkurser). Den kommu-

nala vuxenutbildningen fick dessutom omfatta särskilda yrkesskolkurser och yrkesskolkurser i form av studiecirklar. Timplanerna var starkt reducerade i förhållande till ungdomsskolans timplaner.

Utbildningen anordnades huvudsakligen som deltidsundervisning. Eleverna kunde läsa enstaka ämnen eller bedriva studier för fullständig kompetens i den aktuella skolformen. Heltidsundervisning förekom i begränsad omfattning. Undervisningen organiserades som koncentrationsläsning. Kurs fick starta om antalet elever beräknades varaktigt uppgå till lägst tolv och fick omfatta högst 35 elever.

Ungdomsskolans lokaler, material och personal skulle som regel utnyttjas. Ämneskurser förlades till skolenheter i ungdomsskolan med motsvarande utbildning. Yrkesskolkurser ingick i yrkesskolan i kommunen. Särskild skolenhet för ämneskurser fick inrättas vid en viss varaktig omfattning av verksamheten. Fr. o. m. den 1 juli 1978 är kommunerna i vissa fall skyldiga att inrätta särskilda skolenheter. Om en sådan finns måste all kommunal vuxenutbildning hänföras dit.

En gränsdragning skedde mellan yrkesskolans deltidskurser och studieförbundens kurser (Kungl. Maj:ts beslut den 15 mars 1968, ändrat den 19 april 1968). Deltidskurser inom industri och hantverk anordnades enligt reglerna om statsbidrag till kommunal vuxenskola i praktiken enbart av kommunal vuxenskola, medan detta t. ex. ej fick ske beträffande vissa språkkurser. Inom det hemtekniska området kunde vissa kurser anordnas med nyssnämnda statsbidrag av kommun, andra inte. Skolöverstyrelsen (SÖ) konstaterade efter något år att denna gränsdragning inte inneburit några större problem även om vissa justeringar ansetts önskvärda. En av anledningarna till detta var att samarbetet mellan olika anordnare av vuxenutbildning fungerade tillfredsställande i så gott som alla län.

Kommunerna fick statsbidrag med 100 % av kostnaderna för löner till skolledare och lärare. För att möjliggöra individuell studiehandledning och gruppvis anordnad studieorientering ställdes – utöver antalet lektioner i kurser – ett schablontillägg till vuxenutbildningens förfogande. Det uppgick till 10 % av timantalet för fackskole- och gymnasieutbildning (inkl. grundskolans högstadium).

Huvuduppgiften för kommunal vuxenutbildning var i inledningsskedet att ge vuxna möjlighet att skaffa sig behörighet för högre studier. Tyngdpunkten låg därför på gymnasieutbildning.

På grundval bl. a. av erfarenheterna av 1967 års reform aktualiserades ytterligare insatser på vuxenutbildningsområdet i prop. 1970:35 angående ökat stöd till vuxenutbildningen. Mot bakgrund av den bristande jämlikheten i utbildningsnivå mellan den yngre och den äldre generationen konstaterades att en av de viktigaste frågorna vid den fortsatta reformeringen av vuxenutbildningen är frågan hur man skall nå dem som har en kort och bristfällig utbildning.

Den kommunala vuxenutbildningen expanderade snabbt de första åren. Enligt föredragandens uppfattning i prop. 1970:35 borde emellertid åtgärder vidtas för att ytterligare öka elevantalet i grundskolekurserna och därigenom också andelen elever i kommunal vuxenutbildning med kort och ofullständig grundutbildning. För den kommunala vuxenutbildningens del innebar besluten på grundval av prop. 1970:35 att schablontillägget höjdes till 25 % i

fråga om ämneskurser på grundskolenivå.

I prop. 1971:37 angående vuxenutbildning konstaterades att avsevärda brister kvarstod. Formellt var den kommunala vuxenutbildningen öppen för alla men i realiteten nåddes inte i önskad utsträckning de som hade det största behovet av utbildningen. Mot den bakgrunden framstod en starkare styrning av den fortsatta utbyggnaden av den kommunala vuxenutbildningen som önskvärd. Grundskolestadiet prioriterades genom att kurserna där fick öka fritt, medan ett tak infördes för ökningen av kurserna på gymnasienivå. De fick fr. o. m. budgetåret 1971/72 öka med högst 10 % per budgetår. Denna begränsning i ökningen av antalet undervisningstimmar på gymnasieskolenivå har sedan kvarstått t. o. m. innevarande budgetår och för budgetåret 1978/79 har regeringen föreslagit att ingen ökning får ske. Man började vidare att inom gymnasieskolestadiet prioritera yrkesinriktade kurser. Nya regler för intagning infördes. De innebär att de personer som är i störst behov av utbildning i första hand skall tas in.

Ökad uppmärksamhet ägnades också åt handikappades möjligheter att delta i den kommunala vuxenutbildningen, eftersom många just på grund av sitt handikapp fått en bristfällig utbildning. Självfallet bör handikappade elever i största möjliga utsträckning integreras i vanliga kurser. Föreskrifter som ger möjlighet till specialundervisning infördes dock. Dessutom infördes bestämmelser om tekniska stödåtgärder för handikappade elever även i kommunal vuxenutbildning.

Rätten att besluta vilka kurser som skall anordnas decentraliserades från länsskolnämnderna till skolstyrelserna resp. utbildningsnämnderna. Kommunerna och landstingen fick också rätt att själva besluta om intagningen. Att främja lågutbildades behov av utbildning är inte enbart en fråga om att ställa platser till förfogande, utan det kräver också att man aktiverar dem som bäst behöver utbildning.

Inom ungdomsskolan ersatte gymnasieskolan fr. o. m. den 1 juli 1971 de tre skolformerna fackskola, gymnasium och yrkesskola. Motsvarande utbildning i ämneskurser och yrkesskolkurser inom kommunal vuxenutbildning ersattes med gymnasieskolekurser. För ämneskurserna motsvarande grundskolans högstadium infördes begreppet grundskolekurser.

Genom beslut av Kungl. Maj:t den 3 april 1970 får nybörjarundervisning i engelska anordnas vid kommunal vuxenutbildning inom ramen för det schablonmässigt beräknade statsbidraget till studiehandledning m. m. Denna nybörjarundervisning är inte att betrakta som kurs utan formellt som studiehandledning.

Redan år 1969 ansåg många kommuner och länsskolnämnder att villkoret om varaktigt lägst tolv elever för kursstart förhindrade en ökad verksamhet framför allt i landsbygdskommuner. Kungl. Maj:t hade också sedan den kommunala vuxenutbildningens start medgett ett stort antal dispenser från dessa villkor. Bestämmelserna ändrades år 1971 så att elevantalet i kurs får vara lägst åtta i orter utanför s. k. g-ort i det allmänna stödområdet. Detta innebar emellertid inte att problemen hade undanröjts. SÖ granskade de regionala skillnaderna närmare och ansåg att omfattande kompensatoriska åtgärder skulle krävas för att motverka dem. Våren 1974 framlade SÖ förslag om ett nytt system för statsbidrag till kommunal vuxenutbildning.

Kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX) har också framfört förslag

beträffande statsbidrag till kommunal vuxenutbildning.

Med hänsyn till det ekonomiska läget och till behovet av en mer samlad översyn av den kommunala vuxenutbildningen togs i prop. 1977/78:36 om kommunal vuxenutbilning endast ställning till en begränsad del av de förslag till förändringar av resurstilldelningen till kommunal vuxenutbildning som hade framlagts av SVUX och SÖ.

I budgetpropositionen 1976 (prop. 1975/76:100 bil. 10) redovisade min företrädare att SÖ tagit initiativ till ett utvecklingsarbete för att anpassa den mer utpräglat yrkesinriktade delen av den kommunala vuxenutbildningen till gymnasieskolans linjer och linjeanknutna specialkurser. I arbetet eftersträvades en flexibel utformning av kursplanerna så att utbildningen kan ske i etapper och anpassas till vuxnas fortbildningsbehov. Försöksverksamhet med den nya utformningen hade på grundval av regeringens beslut den 16 januari 1975 startat läsåret 1975/76.

Genom beslut den 26 maj 1976 meddelade regeringen riktlinjer som gjorde det möjligt för SÖ att fortsätta detta utvecklingsarbete. De nya riktlinjerna betonade starkare än tidigare att utformningen av läroplaner m. m. bör ske i samråd med arbetsmarknadens parter.

I budgetpropositionen 1977 (prop. 1976/77:100 bil. 12) framhöll jag att jag delar denna uppfattning och att det är särskilt angeläget att de fackliga organisationerna får möjlighet att se till att utbildningen motsvarar medlemmarnas behov av utbildning och fortbildning samtidigt som den inte får bli snävt företagsanpassad. Den kommunala vuxenutbildningen bör bidra till att stärka den enskilde individens ställning på arbetsmarknaden. Avsikten är inte att kurser inom den kommunala vuxenutbildningen skall ersätta den interna utbildning som det är företagens uppgift att anordna för sina anställda.

SÖ har redovisat mycket positiva erfarenheter från försöksperioden. Jag har på förslag av SÖ i budgetpropositionen 1978 (prop. 1977/78:100 bil. 12) förordat att denna verksamhet skall permanentas fr. o. m. den 1 juli 1978 och att det skall ske i stort sett med den utformning som försöksverksamheten har haft sedan den 1 juli 1976.

Under budgetåret 1974/75 startade försöksverksamhet med samläsningsmodeller i matematik inom kommunal vuxenutbildning. Försöket innebar att man genom en annorlunda uppläggning av undervisningen gjorde det möjligt att i en och samma kurs ta in elever som skulle studera för betyg på olika linjer och grenar.

SÖ fick år 1975 regeringens uppdrag att utarbeta ett förslag som förbättrar möjligheterna till behörighetskomplettering inom den kommunala vuxenutbildningens ram. SVUX framförde vissa tangegångar om ett system med kurser som utformas som på varandra byggande eller alternativa enheter.

Dessa tankegångar har bearbetats och vidareutvecklats av SÖ till ett förslag om ny linje- och ämneskonstruktion, där ämnena indelats i etapper. Förslaget beskrivs närmare i prop. 1977/78:36.

Läsåret 1967/68 fanns kommunla kvällsgymnasier i ca 30 kommuner. 1967 års reform medförde en kraftig expansion. Redan fyra år efter reformen anordnades kommunal vuxenutbildning i 329 av landets dåvarande 464 kommuner. Alla landets kommuner utom två har nu ansökt om och fått medgivande att anordna kommunal vuxenutbildning. Tolv av landstings-

kommunerna anordnade kommunal vuxenutbildning under budgetåret 1976/77.

Utvecklingen av elevantalet framgår av följande tabell[a]:

Den ökning av antalet elever i kommunal vuxenutbildning som ägde rum under utbyggnadsskedet åren 1968–1970 förklaras av att det fanns ett uppdämt behov av kompetensinriktad utbildning för vuxna. Den utvecklingen förbyttes efter några år i en stagnation som sedan övergick till en minskning av elevantalet. Hösten 1975 började elevantalet åter öka.

Den kommunala vuxenutbildningen har sedan starten 1968 gradvis stabiliserats och institutionaliserats. Allt fler kommuner har inrättat särskilda skolenheter för kommunal vuxenutbildning. I juni 1977 fanns särskilda skolenheter inrättade i 41 kommuner. I dessa fanns sammanlagt 51 sådana enheter.

Sedan år 1969 har statsbidrag också utgått till undervisning på grundskolenivå av vuxna, som fått ofullständig eller ingen undervisning. För denna verksamhet gällde i tillämpliga delar de bestämmelser som meddelats angående särskild undervisning. Statsbidrag utgick t. o. m. budgetåret 1976/77 från anslaget Bidrag till driften av grundskolor m. m.

Hösten 1975 lade SÖ fram förslag om grundläggande undervisning för vuxna. På grundval av förslag i budgetpropositionen 1977 (prop. 1976/77:100 bil. 12, UbU 1976/77:19, rskr 1976/77:176) beslöt riksdagen att grundutbildning för vuxna sedan den 1 juli 1977 skall anordnas för vuxna som saknar grundläggande kunskaper i läsning, skrivning och matematik. Varje kommun skall sörja för att grundutbildning anordnas i kommunen för den som behöver den. Statsbidrag utgår med 100 % av utgifterna för löner till lärare. Kostnaderna bestrids från anslaget Bidrag till kommunal vuxenutbildning m. m.

År	Grundskolekurser	Gymnasieskolekurser	
		Exkl. yrkesinriktad utbildning	Yrkesinriktad utbildning[b]
Ht 1968	11 400	26 000	69 900
Ht 1969	23 200	38 600	80 200
Ht 1970	37 400	49 500	79 000
Hr 1971	37 100	51 900	65 100
Ht 1972	33 000	51 200	64 700
Ht 1973	31 700	50 800	61 800
Ht 1974	30 300	50 300	59 300
Ht 1975	34 500	55 800	60 600
Ht 1976	38 500	56 600	58 700

[a] Källa: Statistiska Meddelanden U 1977:21. Siffrorna avrundade till närmaste hundratal.

[b] Yrkesskolans deltidskurser åren 1960–1970, särskild yrkesinriktad utbildning åren 1971–1974.

Kommitténs uppgifter

Det beslut om vuxenutbildningen, som riksdagen fattade år 1967 (prop. 1967:85, SU 1967:117, rskr 1967:227), kan betraktas som startpunkten för reformarbetet på detta område. Till en början var det i stor utsträckning de förhållandevis unga och välutbildade i samhället som utnyttjade de nya möjligheterna till vuxenutbilding, Genom riksdagsbeslut åren 1970 och 1971 (prop. 1970:35, SU 1970:107, rskr 1970:273 resp. prop. 1971:37, UbU 1971:13, rskr 1971:170) betonades även för den kommunala vuxenutbildningen uppgiften att i större utsträckning rekrytera personer med kort och bristfällig utbildning och därmed medverka till att överbrygga utbildningsklyftan. För att tillfredsställa de olika utbildningsbehov som finns bland vuxna krävs ett mångsidigt utbud av vuxenutbildning. De olika formerna av samhällsstödd vuxenutbildning måste samverka, stödja och komplettera varandra. Vidtagna åtgärder måste ständigt underkastas en kritisk granskning för att man skall kunna bedöma om reformerna har haft den avsedda effekten. Flera utredningar har under 1970-talet sett över olika delområden av vuxenutbildningen och arbetat fram reformförslag. Någon samlad översyn har dock inte gjorts av den kompetensinriktade och arbetsmarknadsinriktade utbildningen, som bedrivs genom kommunal vuxenutbildning.

Kommittén bör kartlägga, analysera och utvärdera hur de mål för den kommunala vuxenutbildningen, som har fastställts av riksdagen och som jag tidigare har redogjort för, har omsatts i praktisk verksamhet och vilka erfarenheter som har vunnits i fråga om den kommunala vuxenutbildningens uppgifter och roll i utbildningssystemet. De nuvarande målen för kommunal vuxenutbildning bör fortfarande i allt väsentligt gälla. Kommittén bör överväga om preciseringar och förtydliganden behövs. Kommittén bör också lämna förslag till sådana förändringar av den kommunala vuxenutbildningens organisation och inriktning som aktualiseras av utvärderingen. Även grundutbildningen för vuxna bör beaktas. En strävan bör därvid vara att i möjligaste mån ytterligare förenkla bestämmelserna för verksamheten och decentralisera beslut. I dessa delar skall kommittén samråda med decentraliseringsutredningen (Kn 1975:01).

Under de senaste decennierna har stora resurser satsats på utbildnings- och kulturområdet. Ungdomsskolan har byggts ut så att en mycket stor del av ungdomarna nu har möjlighet att få en 11–12-årig skolutbildning. För att minska skillnaderna i utbildningsnivå mellan generationerna har även vuxenutbildningen byggts ut. Det har emellertid visat sig att åtskilliga ungdomar inte vill fortsätta med utbildning på gymnasial nivå direkt efter avslutad grundskola. Gymnasieutredningen (U 1976:10) har därför fått i uppdrag att göra en översyn av det gymnasiala utbildningsutbudet och dess framtida organisation och innehåll. Gymnasieutredningen skall också överväga i vad mån fördelar finns med en närmare samverkan mellan gymnasieskola, kommunal vuxenutbildning och de delar av arbetsmarknadsutbildningen som har ett gemensamt innehåll. Kommittén bör i sitt arbete med dessa frågor samråda med gymnasieutredningen.

Gränsdragningen mellan kommunal vuxenutbildning och andra utbildningsformer inkl. det fria och frivilliga folkbildningsarbetet och högskolan bör studeras med utgångspunkt från de uppgifter som den kommunala

vuxenutbildningen har erhållit och som jag tidigare har redovisat.

Frågan om gränsdragning och samverkan mellan kommunal vuxenutbildning och studiecirkelverksamhet behandlas av folkbildningsutredningen (U 1975:19). I direktiven för folkbildningsutredningen sägs att "det finns behov av att dels få en klarare gräns mellan framför allt studieförbundens verksamhet och kommunal vuxenutbildning, dels finna former för samverkan på villkor som båda parter kan godta".

Kommittén bör analysera vilka slag av utbildningar som, mot bakgrunden av de mål för vuxenutbildningen som fastställts av riksdagen, det i första hand bör ankomma på den kommunala vuxenutbildningen att ta ansvar för. Utifrån dessa överväganden bör kommittén senast under hösten 1979 framlägga förslag rörande gränsdragningen i förhållande till den verksamhet som bedrivs av studieförbunden. Vid behandlingen av de nämnda gränsdragningsfrågorna bör de båda kommittéerna samråda med varandra. En viss tidsmässig samordning bör också ske.

Jag har i min redogörelse för den kommunala vuxenutbildningens utveckling bl. a. nämnt den försöksverksamhet som pågått under de senaste åren med anpassning av den mera utpräglat yrkesinriktade delen av den kommunala vuxenutbildningen till gymnasieskolans linjer och linjeanknutna specialkurser. I anslutning till sitt arbete på detta område har SÖ upphävt ett stort antal läroplaner för särskild yrkesinriktad utbildning i syfte att bl. a. undanröja problem i fråga om gränsdragning mellan kommunal vuxenutbildning och folkbildning. Kommittén bör kartlägga om och i så fall i vilka avseenden gränsdragningsproblem kvarstår. Även de problem som har samband med den nybörjarundervisning i engelska som bedrivs med stöd av Kungl. Maj:ts beslut den 3 april 1970 bör kartläggas. Gränsdragningen mot högskolan bör också preciseras när det gäller yrkesinriktad fortbildning och vidareutbildning.

Även gränsdragningen mellan den kommunala vuxenutbildningen och de delar av arbetsmarknadsutbildningen som har ett gemensamt innehåll bör analyseras av kommittén. Sedan den 1 juli 1977 får läroplaner för allmänna ämnen och preparandkurs inom arbetsmarknadsutbildningen, efter samråd med länsarbetsnämnden, tillämpas försöksvis inom kommunal vuxenutbildning i Botkyrka, Gävle, Haninge och Sandvikens kommuner. SÖ har efter samråd med gymnasieutredningen utfärdat närmare anvisningar för försöksverksamheten och skall följa och utvärdera den. Kommittén bör göra sig underrättad om försöksverksamheten och om SÖ:s utvärdering av den.

Ytterligare ett problem som bör uppmärksammas av kommittén är gränsdragningen mot sådan utbildning som bör bedrivas av företag. Kommittén bör kartlägga i vilken utsträckning det inom den kommunala vuxenutbildningens ram förekommer utbildning som vanligtvis bedrivs av resp. företag. Kommittén bör föreslå en gränsdragning mellan arbetsmarknadsinriktad kommunal vuxenutbildning och företagsintern utbildning samt ange i vilka avseenden ett samarbete bör förekomma.

Kommittén bör vidare uppmärksamma frågor rörande rekryteringen av deltagare till kommunal vuxenutbildning. Av särskilt intresse är att studera i vilken utsträckning utbildningsmässigt eftersatta och därför prioriterade målgrupper som t. ex. kortutbildade, handikappade och invandrare har rekryterats och vilka reella möjligheter de har att delta i och slutföra den

önskade utbildningen. Kommittén bör särskilt analysera om existerande särbestämmelser om t. ex. kursstart har avsedd effekt samt de speciella problem som möter dessa grupper i undervisningen.

Kommittén bör också kartlägga schablontilläggets användning för att bl. a. undersöka om det har varit möjligt att i erforderlig utsträckning anordna stödundervisning för dem som har behov därav. Upplysningar bör inhämtas t. ex. om stödundervisning på hemspråk förekommer i erforderlig omfattning för invandrare, om det är möjligt för studerande med stort behov av stödundervisning att studera på deltid vid sidan av yrkesarbete eller att bedriva heltidsstudier. Kommittén bör analysera vilka åtgärder som är nödvändiga för att de prioriterade målgrupperna skall kunna bedriva kompetensinriktade studier. Även behovet av studie- och yrkesorientering och elevvård bör analyseras.

Ett delproblem i detta sammanhang är att den kommunala vuxenutbildningen tillämpar i förhållande till ungdomsskolan kraftigt reducerade timplaner som är avpassade efter behoven hos relativt unga, välutbildade och studiemotiverade personer. Kortutbildade och studieovana, handikappade m. fl. har ett större behov av lärarhandledning. Kommittén bör analysera detta problem och ge synpunkter på fördelningen av undervisningstid mellan för alla i kursen gemensam lärarhandledd undervisning och gruppvis eller enskild stödundervisning.

Kommittén bör kartlägga vilken effekt den uppsökande verksamheten haft på tillströmningen av deltagare till den kommunala vuxenutbildningen. En vidgad samverkan, både lokalt och regionalt, mellan olika utbildningsanordnare är en viktig förutsättning för att man skall kunna överblicka behovet av och tillgången till vuxenutbildning och för att de utbildningssökande skall kunna få en korrekt och allsidig information om existerande utbildningsmöjligheter. Kommittén bör i samband med diskussionen om gränsdragningsfrågorna överväga om några förändringar erfordras för att den kommunala vuxenutbildningen skall kunna ta sin del av ansvaret i dessa avseenden. Informationen om utbudet av kurser i kommunal vuxenutbildning bör särskilt studeras.

Beslut om vilka kurser som skall erbjudas inom den kommunala vuxenutbildningen fattas av skolstyrelsen i kommunen resp. av utbildningsnämnden. Någon förändring på den punkten är inte aktuell. Intagningen till kommunal vuxenutbildning sköts av en lokal intagningsnämnd som tillsätts av skolstyrelsen/utbildningsnämnden. I intagningssituationen blir det ofta fråga om att inom utbudet prioritera vilka kurser som skall startas. Kommittén bör kartlägga hur intagningen till kommunal vuxenutbidlning fungerar samt om någon förändring av t. ex. intagningsnämndens sammansättning eller rätt att delegera beslutanderätt behöver göras.

Målet för kommitténs översyn bör bl. a. vara att kompetensinriktade studier skall bli lättare tillgängliga än f. n. exempelvis genom en jämnare geografisk spridning av den kommunala vuxenutbildningens utbud och möjligheter att genomföra kurser. Kommittén bör kartlägga och analysera det planerade och det genomförda kursutbudet i landets kommuner. Jag vill i detta sammanhang erinra om att min företrädare i budgetpropositionen 1976 (prop. 1975/76:100 bil. 10 s. 464) betonat att det är särskilt angeläget att möjligheterna att skaffa den särskilda behörigheten för naturvetenskapliga

och tekniska högskolestudier förbättras. Kommittén bör samla in och värdera erfarenheterna av hittills vidtagna åtgärder för att komma till rätta med den regionala obalansen och svårigheterna att ordna kurser, främst i befolkningssvaga områden. Kommittén bör därvid bl. a. följa och utvärdera effekterna av regeringens bestämmelser om att kurser i vissa fall får starta med lägre deltagarantal än normalt. Jag kommer senare att föreslå regeringen att dessa bestämmelser permanentas fr. o. m. den 1 juli 1978.

Kommittén bör även analysera hur statens skolor för vuxna bör användas som komplement till den kommunala vuxenutbildningen för att tillgodose utbildningsbehov som inte kan klaras på lokal nivå.

Kommittén bör vidare ägna uppmärksamhet åt den kommunala vuxenutbildningens innehåll. Det är inte självklart att vuxna, som studerar för fullständig kompetens enligt grundskolan eller enligt någon linje eller specialkurs inom gymnasieskolan, skall behöva läsa alla de ämnen som ingår i motsvarande slutbetyg resp. avgångsbetyg från ungdomsskolan. Det är inte heller självklart att vuxna behöver studera alla delar av ett ämne enligt de läroplaner, som är uppbyggda med utgångspunkt från ungdomars behov och intressen. De vuxnas erfarenheter bör tas till vara och endast kompletteras i en sådan omfattning att de vuxna får en utbildning av samma kvalitet som ungdomsutbildningen. Däremot behöver utbildningens innehåll inte vara identiskt. Kommittén bör studera den kommunala vuxenutbildningens anpassning till de vuxenstuderandes behov och intressen samt om dess innehåll och arbetssätt i alltför hög grad utgått från vad som gäller för ungdomsskolan. Kommittén bör vidare söka bedöma om t. ex. studieavbrott bland vuxenstuderande kan förklaras med hänvisning till sådana förhållanden.

Det av SÖ föreslagna nya systemet för linje- och ämneskonstruktion inom kommunal vuxenutbildning, som bygger på etappindelning, kan öppna ökade möjligheter för återkommande utbildning. Antalet utbildningsmässiga återvändsgränder bör också minska. Jag kommer inom kort att föreslå regeringen att ge SÖ i uppdrag att genomföra den av riksdagen (prop. 1977/78:36, UbU 1977/78:10, rskr 1977/78:60) godkända försöksverksamheten med det nya systemet inom kommunal vuxenutbildning i högst 15 kommuner under tre läsår. Kommittén bör nära följa denna försöksverksamhet och söka bedöma värdet av systemet med etappindelning för de studerandes del.

Den försöksverksamhet som nu håller på att planeras kommer enbart att gälla etappindelning av teoretiska ämnen. Kommittén bör analysera även den yrkesinriktade utbildningens roll och organisation i ett system med återkommande utbildning. Vuxna personer, som har en grundläggande yrkesutbildning från ungdomsskolan, kommer sannolikt i ökande omfattning att ställa krav på återkommande utbildning för att kunna hålla sina yrkeskunskaper aktuella, för att t. ex. inhämta sådana avsnitt som tillkommit i yrkesutbildningen sedan de lämnade skolan och följa med i den tekniska utvecklingen inom sitt yrkesområde. Kommittén bör framlägga förslag om den framtida inriktningen av yrkesinriktad vuxenutbildning. Både den särskilda yrkesinriktade vuxenutbildningen och den yrkesinriktade vuxenutbildningen som har sin motsvarighet inom ungdomsskolan bör behandlas. I samråd med gymnasieutredningen bör kommittén också överväga vilken roll

den kommunala vuxenutbildningen bör spela beträffande kortare specialkurser. Kommittén bör vidare framlägga förslag till former för att kartlägga behov av utbildning inom ramen för särskild yrkesinriktad utbildning och former för att utarbeta läroplaner som täcker dessa behov.

Ett antal vuxenutbildningsreformer som har genomförts på senare år kan komma att påverka utvecklingen av den kommunala vuxenutbildningen i framtiden. Det gäller det förbättrade studiestödet för vuxna, lagen om rätt till ledighet för studier och de nya regler om behörighet för högskolestudier som har införts. Dessa reformer bidrar till att öka intresset för och därmed behovet av vuxenutbildning. De kan också i viss utsträckning väntas förändra inriktningen av studierna. En ökad efterfrågan av vuxenutbildning på dagtid och på deltid eller fritid i kombination med kortare perioder av heltidsstudier kan bli resultatet. Kommittén bör undersöka vilka problem som är förknippade med en sådan utveckling.

Den kommunala vuxenutbildningen skall i stor utsträckning följa ungdomsskolans läroplaner och övriga för ungdomsskolan gällande föreskrifter. Den kommunala vuxenutbildningen påverkas därför även av reformer inom ungdomsskolans område. Reformarbetet på senare år inom grundskolan och gymnasieskolan har inte innefattat några mer principiella överväganden om den kommunala vuxenutbildningen. I betygsutredningens arbete, i arbetet med SIA-reformen, med hemspråksreformen, med förslaget om skolnämnder och med den nya läroplanen för grundskolan har dessa reformers betydelse för den kommunala vuxenutbildningen inte närmare berörts.

Det bör därför åligga kommittén att överväga de nämnda reformernas inverkan på den kommunala vuxenutbildningen i framtiden.

Vid utformningen av sina förslag bör kommittén prioritera dels åtgärder som främjar utbildning som ger kompetens för fortsatta studier eller för yrkesverksamhet, dels åtgärder för att komma tillrätta med den ämnesmässiga och regionala obalansen inom den kommunala vuxenutbildningen.

Förslagen bör åtföljas av noggranna kostnadsberäkningar. De bör också omfatta utkast till bestämmelser för verksamheten.

Utredningsarbetet bör bedrivas skyndsamt. Förslag i gränsdragningsfrågorna bör avlämnas hösten 1979 och slutbetänkande under år 1980.

Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen bemyndigar chefen för utbildningsdepartementet

att tillkalla en kommitté med högst 7 ledamöter med uppdrag att göra en översyn av den kommunala vuxenutbildningen,

att utse en av ledamöterna att vara ordförande,

att besluta om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt kommittén.

Vidare hemställer jag att regeringen föreskriver

att kostnaderna för kommittén skall belasta nionde huvudtitelns kommitteanslag.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hans hemställan.

(Utbildningsdepartementet)

Bilaga 2 Tilläggsdirektiv till utredningen om kommunal vuxenutbildning (Dir 1979:41)

Dir 1979:41

Beslut vid regeringssammanträde 1979-04-05

Chefen för utbildningsdepartementet, statsrådet Wikström anför.

Genom beslut den 16 mars 1978 bemyndigade regeringen mig att tillkalla en kommitté med uppdrag att göra en översyn av den statliga och kommunala vuxenutbildningen. Kommittén har antagit namnet komvux-utredningen.

I direktiven (1978:31) till kommittén (U 1978:04) anförde jag: Kommittén bör även analysera hur statens skolor för vuxna bör användas som komplement till den kommunala vuxenutbildningen för att tillgodose utbildningsbehov som inte klaras på lokal nivå.

Frågan om behovet av och möjligheterna till samverkan mellan statens skolor för vuxna, kommunal vuxenutbildning och Hermods brevskola har på utbildningsdepartementets uppdrag utretts av en särskild sakkunnig. Denne har avgett promemorian "Samverkan mellan statens skolor för vuxna, kommunal vuxenutbildning och Hermods" (Ds U 1977:22). Promemorian har remissbehandlats. I utredningen föreslås att ställningen för de statliga skolorna för vuxna (SSV) i Norrköping och Härnösand borde bli föremål för översyn med anledning av den kommunala vuxenutbildningens ökade möjligheter att överta den varvade undervisningen vid skolorna. Vidare föreslås att brevundervisningen vid skolan i Norrköping skall upphöra och att Hermods skall svara för all kompetensinriktad brevundervisning i grundskolans och gymnasieskolans ämnen. I ett andra steg föreslås att frågan om eventuell kommunalisering av statens skolor för vuxna borde prövas av komvux-utredningen. En stor del av remissinstanserna ansåg att de framlagda förslagen borde utredas ytterligare.

Promemorian och inkomna remissyttranden har därför den 14 november 1978 överlämnats till komvux-utredningen att beaktas i det fortsatta utredningsarbetet.

Kommittén bör vid översynen av statens skolor för vuxna överväga lämpligheten av att verksamheten koncentreras till skolan i Härnösand. Förslag från kommittén i denna fråga bör behandla kostnadskonsekvenser och övrigt underlag för ett eventuellt sammanförande av den berörda verksamheten till en statlig skola. Kommittén bör hålla nära kontakt med de två berörda kommunerna.

Regeringen har den 7 december 1978 bemyndigat statsrådet Rodhe att tillkalla en kommitté (U 1978:17) för översyn av den statliga skoladministrationen. I direktiven (1978:99) anges att denna kommitté mot bakgrund av

en kartläggning och analys av den nuvarande organisationen i en första etapp bör redovisa principer för en förändring av den statliga skoladministrationen. Arbetet bör utmynna i ett underlag för regeringens beslut om tilläggsdirektiv till kommittén med preciserade riktlinjer för hur den statliga skoladministrationen bör förändras.

Kommittén för översyn av den statliga skoladministrationen skall redovisa detta underlag före den 15 augusti 1979.

Den nu inledda översynen av den statliga skoladministrationen påverkas bl. a. av det arbete som bedrivs av komvux-utredningen. Det är angeläget att översynen av den statliga skoladministrationen så långt det är praktiskt möjligt kan grundas på en samtidig och samlad bedömning av alla de faktorer som kan påverka den statliga skoladministrationens arbetsuppgifter och organisation. Med hänsyn härtill finner jag, efter samråd med statsrådet Rodhe, att det bör uppdras åt komvux-utredningen att till regeringen redovisa hur och i vilken omfattning kommitténs förslag kan komma att påverka den statliga skoladministrationens arbetsuppgifter och organisation på olika myndighetsnivåer (central, regional och lokal nivå).

Kommitténs arbete bör bedrivas så att kommittén kan redovisa sina förslag i fråga om konsekvenser av kommitténs förslag på den statliga skoladministrationen senast den 15 augusti 1979 samt i fråga om översynen av statens skolor för vuxna senast den 15 oktober 1979.

Jag hemställer att regeringen utvidgar komvux-utredningens uppdrag i enlighet med vad jag nu har anfört.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hans hemställan.

(Utbildningsdepartementet)

Bilaga 3 Komittédirektiv 1980:20

Direktiv till samtliga kommittéer och särskilda utredare angående finansiering av reformer

Dir 1980:20

Beslut vid regeringssammanträde 1980-03-13.

Departementschefen, statsrådet Mundebo, anför.

Enligt tilläggsdirektiv (Dir 1978:40) som utfärdades den 28 april 1978 ålades samtliga kommittéer och särskilda utredare att noga överväga hur eventuella kostnadskrävande förslag skulle kunna finansieras genom omprövning av pågående verksamhet och omfördelning av befintliga resurser inom det område kommitténs förslag avser. Kommittéerna skulle också göra en prioritering mellan angelägna önskemål inom utredningsområdet och så omsorgsfullt som möjligt belysa de indirekta effekterna i form av exempelvis ökad administration och byråkrati för myndigheter och enskilda som förslagen kunde medföra.

I budgetförslaget för budgetåret 1980/81 (prop. 1979/80:100 bil. 2) anförde jag följande: "En väsentlig faktor bakom statsutgifternas stegringstakt är de utredningar med förslag till reformer på olika områden som tas fram i kommittéform eller på annat sätt. I ett kärvt statsfinansiellt läge kan det finnas skäl att noga pröva på vilka områden och med vilken inriktning utredningsresurserna bör sättas in. Detta gäller såväl inom regeringskansliet som inom myndigheter och nu pågående utredningar. Det kommer enligt min mening att bli nödvändigt att i ökad utsträckning använda dessa resurser i effektivitetsfrämjande och omprövande syfte".

I budgetförslaget framhålls också att det under de närmaste åren inte kommer att finnas något utrymme för en politik präglad av kostnadskrävande reformer eller löften. Det är i nuvarande ekonomiska läge angeläget att gällande statliga utgiftsåtaganden ges en förutsättningslös prövning. Intresset bör sålunda inte i första hand koncentreras på förslag till i och för sig befogade ökningar av existerande anslag och nya insatser utan överväganden bör i stället avse möjligheterna till begränsningar och omprioriteringar inom ramen för gjorda åtaganden.

Enligt anvisningarna för myndigheternas anslagsframställningar avseende budgetåret 1981/82 skall myndigheterna för varje förslag som innebär en höjd ambitionsnivå redovisa besparingsförslag som normalt motsvarar minst kostnaden för ambitionsnivåhöjningen.

Mot bakgrund av vad jag nu har redovisat finner jag att de kommittéer som

arbetar f. n., på samma sätt som under 1978, bör få ytterligare riktlinjer för sitt arbete för att detta skall kunna bli meningsfullt i rådande statsfinansiella läge. Därigenom kan undvikas att ett antal förslag till åtgärder presenteras för regeringen för vilkas genomförande saknas resurser. Kommittéernas arbete bör i stället utnyttjas i effektivitetshöjande och omprövande syfte. Även de kommittéer som tillkallas i fortsättningen måste givetvis arbeta under realistiska ekonomiska förutsättningar. Deras direktiv får utformas med hänsyn härtill.

Utgångspunkten skall vara att alla förslag som kommittéerna lägger fram skall kunna genomföras inom ramen för oförändrade resurser inom det område som förslagen avser. Det innebär att om kostnadskrävande förslag läggs fram måste samtidigt visas hur förslagen kan finansieras genom besparingar i form av rationaliseringar och omprövning av pågående verksamhet inom utredningsområdet. Kostnadsberäkningarna skall vara väl genomarbetade och ta hänsyn till alla kostnader som kan uppstå oavsett om de drabbar staten, kommuner eller enskilda. Kommittéerna bör så omsorgsfullt som möjligt belysa de indirekta effekter i form av exempelvis ökad administration och ökat krångel, som förslagen kan medföra för myndigheter och enskilda.

I budgetförslaget för budgetåret 1980/81 framhålls att regeringen för sin del är inriktad på att i större utsträckning än tidigare vara restriktiv med krav på kommunala insatser. Riksdagen har i samband därmed uttalat (FiU 1979/80:15 s. 61) att en självklar utgångspunkt för riksdagens ställningstaganden bör vara att kommuner och landstingskommuner inte annat än undantagsvis åsamkas nya utgifter till följd av statliga beslut. I regeringsförklaringen i oktober 1979 betonades också att regeringen avser att noga granska de ekonomiska verkningarna för den kommunala sektorn av statliga beslut. Det är därför nödvändigt att olika reformers effekter på den kommunala verksamhetens volymutveckling och på den kommunala ekonomin klarläggs. Mot denna bakgrund måste kommittéerna noga beakta de kommunalekonomiska konsekvenserna av lämnade förslag och redovisa ett genomarbetat underlag som medger bedömningar i dessa avseenden.

De förutsättningar för utredningsarbetet som jag nu dragit upp bör gälla för samtliga kommittéer och särskilda utredare oavsett vad som har sagts i enskilda kommittédirektiv. De kommittéer som på grund av särskilda skäl inte anser sig kunna uppfylla kravet på att alla förslag skall hållas inom ramen för oförändrade resurser skall så snart som möjligt anmäla detta till det statsråd till vars ansvarsområde de hör. Det ankommer på regeringen att besluta om undantag i något särskilt fall kan medges.

Jag hemställer att regeringen beslutar att kommittéerna och de särskilda utredarna genom departementens försorg ges till känna vad jag anfört i detta ärende.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hemställan.

(Budgetdepartementet)

Bilaga 4 Kommittédirektiv 1981:42

Begränsning av statlig normgivning till kommuner och landstingskommuner

Dir 1981:42

Beslut vid regeringssammanträde 1981-06-25.

Chefen för kommundepartementet, statsrådet Boo, anför.

De samhällsekonomiska problemen är i dag betydande. En dämpning av den kommunala sektorns utgiftsexpansion är mot den bakgrunden nödvändig. Samtidigt vill jag erinra om att kostnadsutvecklingen i kommunerna och landstingskommunerna i hög grad beror på statliga beslut och åtgärder. En begränsning av ökningstakten i utgifterna för den kommunala verksamheten förutsätter därför en omprövning av statliga ålägganden gentemot kommuner och landstingskommuner.

Ett flertal åtgärder har under senare tid vidtagits för att begränsa sådan statlig normgivning som driver upp kostnaderna för kommuner och landstingskommuner. Jag vill i detta sammanhang erinra om att direktiv utfärdades den 13 mars 1980 till samtliga kommittéer och särskilda utredare angående finansiering av reformer (Dir 1980:20). Enligt dessa direktiv skall kommittéerna ha som utgångspunkt att alla förslag som de lägger fram skall kunna genomföras inom ramen för oförändrade resurser inom det område som förslagen avser. Vidare skall de kommunalekonomiska konsekvenserna klarläggas. Med anledning av prop. 1980/81:80 om ökad kommunal självstyrelse och minskad byråkrati beslutade riksdagen våren 1981 om minskad underställning av kommunala beslut hos statliga myndigheter (KU 1980/81:13, rskr 1980/81:149). En arbetsgrupp – stat-kommungruppen (Kn 1980:03) – har tillsatts för att göra en översyn av den statliga tillsynen och kontrollen av kommunal och landstingskommunal verksamhet. Vidare har de statliga myndigheterna genom en särskild förordning (1981:305) ålagts att se över sina föreskrifter, anvisningar och råd i syfte att minska den statliga tillsynen och detaljkontrollen. Regler som inte längre behövs skall upphävas. För att få till stånd en ökad terminologisk klarhet skall myndigheternas översyn också syfta till att mönstra ut begreppet anvisningar. En ändring har dessutom gjorts i allmänna verksstadgan (1965:600). Ändringen (1981:306) innebär att myndigheterna skall eftersträva en minskad statlig detaljkontroll av kommuner och landstingskommuner.

Det statliga utredningsväsendet har en betydelsefull roll när det gäller att åstadkomma förändringar av den statliga styrningen av kommunal och

landstingskommunal verksamhet. I enlighet med nämnda proposition (1980/81:80) har nyligen gjorts en ändring i kommittéförordningen (1976:119). Ändringen (1981:307) innebär att kommittéförslagens effekter för den kommunala självstyrelsen skall belysas i betänkandena. I propositionen (s. 42) anges att tilläggsdirektiv om minskad statlig tillsyn och kontroll av kommuner och landstingskommuner också skall utfärdas till kommittéer och särskilda utredare, vars uppdrag berör kommunal och landstingskommunal verksamhet. Jag hemställer om att nu få ta upp denna fråga.

Det är enligt min mening väsentligt att frågan om utformningen av den statliga normgivningen gentemot kommuner och landstingskommuner behandlas i samband med att olika sakområden utreds. Utredningsarbetet bör inriktas på åtgärder som leder till ökad kommunal självstyrelse och kostnadsbesparingar i den kommunala verksamheten. Det är av stor vikt att kommittéer och särskilda utredare – med angivet syfte – överväger olika möjligheter till besparingar, förenklingar och samordning.

En viktig utgångspunkt för det nu aktuella utredningsarbetet bör vara att kommunerna och lanstingskommunerna själva så långt möjligt skall få göra nödvändiga avvägningar mellan olika verksamhetsområden. Av hänsyn till den kommunala självstyrelsen och samhällsekonomin bör tvingande statliga föreskrifter i största möjliga utsträckning undvikas. Sådan reglering bör i princip endast förekomma när särskilt starka skäl kan åberopas.

De förutsättningar för utredningsarbetet som jag nu har angett bör gälla för alla de kommittéer och särskilda utredare vars utredningsuppdrag berör kommunal eller landstingskommunal verksamhet. En redovisning av kommittéernas och utredarnas överväganden med anledning av dessa tilläggsdirektiv bör lämnas till regeringen senast den 1 januari 1982. Om det är möjligt med hänsyn till utredningsarbetet i övrigt bör även de förslag om författningsändringar m. m. som dessa överväganden föranleder läggas fram till den angivna tidpunkten. Vid fullgörande av uppdraget bör samråd ske med stat-kommungruppen (Kn 1980:03).

Jag hemställer att regeringen beslutar att kommittéerna och de särskilda utredarna genom departementens försorg ges till känna vad jag har anfört i detta ärende.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hans hemställan.

(Kommundepartementet)

Bilaga 5 Förteckning över ledamöter, sakkunniga, sekretariat och experter

Ledamöter

Alemyr, Stig, riksdagsman (s), ordförande, Vimmerby
Davidsson, Inga, folkskollärare (c), Sköllersta (fr. o. m. 1981-05-01)
Häll, Karl-Erik, riksdagsman (s), Malmberget
Hällgren, Martin, länsbildningskonsulent (c), Umeå
Karlsson, Gösta, f. d. riksdagsman, folkhögskolerektor (c), Mariefred (t. o. m. 1981-04-30)
Nordstrandh, Ove f. d. riksdagsman, lektor (m), Göteborg
Nordström, Marie, fil. lic. (fp), Lund
Oscarsson, Berit, studiesekreterare (s), Arboga

Sakkunniga

Andersson, Tore, ombudsman, Landsorganisationen (LO)
Holmberg, Gösta, direktör, Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF)
Hultqvist, Tore, ombudsman, Tjänstemännens Centralorganisation (TCO)
Landström, Sten-Sture, direktör, Svenska Kommunförbundet
Larsson, Leif, studerande, SOSVUX
Olsson, Artur, skolråd, Skolöverstyrelsen (SÖ)
Wallmark, Nils, adjunkt, Centralorganisationen SACO/SR

Sekretariat

Sekreterare

Salin, Sven, fil. lic., huvudsekreterare (fr. o. m. 1978-06-01)
Wickberg, Barbro, departementssekreterare, biträdande sekreterare (fr. o. m. 1978-09-01 t. o. m. 1982-02-28)
Berger, Anita, sekreterare, biträdande sekreterare (fr. o. m. 1978-12-01 t. o. m. 1979-10-31)
Eklund, Lars, utbildningskonsulent, biträdande sekreterare (fr. o. m. 1980-01-21 t. o. m. 1981-12-31)

Kanslipersonal

Hultman, Ulla (fr. o. m. 1978-07-01 t. o. m. 1981-12-31)
Jägbeck, Ann-Cathrine (fr. o. m. 1978-10-24 t. o. m. 1980-12-31)
Wannås, Ingrid (fr. o. m. 1980-02-01)

Experter

Backman, Bernt, studierektor
Berntsen, Leif, rektor
Borgström, Lena, forskningsassistent
Brandt, Ann, adjunkt
Eklund, Harald, docent
Fernkvist, Hans, bitr. skoldirektör
Fransson, Anders, forskningsassistent
Ghazal, Badran, hemspråkslärare
Hedenskog, Raoul, adjunkt
Hummel, Barbro, studierektor
Inghult, Göran, fil. dr.
Inglessi, Wanna, studerande
Jacobson, Bengt, undervisningsråd
Johansson, Hans, budgetsekreterare
Kettner, Bengt, studierektor
Klein, Alexander, lektor
Kuyumcu, Eija, fil.kand.
Levin, Thorbjörn, adjunkt
Lind, Börje, adjunkt
Lindholm, Evert, rektor
Malmgren, Gun, adjunkt
Mejer, Nils, studierektor
Nilsson, Görel, adjunkt
Nilsson, Lennart, fil.lic.
Näslund, Arne, adjunkt
Pettersson, Ingvar, intendent
Stenborg, Per-Olof, studierektor
Svensson, Torbjörn, ämneslärare
Swartling, Ingela, adjunkt
Söderström, Nils, studierektor
Wångdahl, Agneta, fil.kand.
Vällfors, Gudrun, studierektor

Bilaga 6 Skrivelser till komvux-utredningen

Från skolöverstyrelsen 1978-09-20 ang. kombination av elitidrott och studier inom kommunal vuxenutbildning

Från utbildningsdepartementet 1978-11-15 med remissvar över Samverkan mellan statens skolor för vuxna, kommunal vuxenutbildning och Hermods (DsU 1977:22)

Från utbildningsdepartementet 1979-01-23 med SÖ:s skrivelse ang. riktlinjer för fastställande av högsta antal lektioner inom kommunal vuxenutbildning

Från utbildningsdepartementet 1979-01-25 ang. gränsdragning mellan högskola och gymnasieskola m. m.

Från utbildningsdepartementet 1979-02-23 ang. statsbidragsbestämmelserna för studie- och yrkesorientering inom den kommunala vuxenutbildningen

Från utbildningsdepartementet 1980-05-29 med SÖ:s skrivelse om utvecklingen inom kommunal vuxenutbildning

Från Arvidsjaurs kommun 1980-02-14 ang. deltagande i försöksverksamhet med ett friare statsbidragssystem inom komvux

Från länsskolnämnden i Malmöhus län 1980-05-14 ang. försöksverksamhet inom regionala samordningsgruppen för AMU, komvux, gymnasieskolan och folkhögskolan inom Malmöhus län (RSG)

Från utbildningsdepartementet 1980-05-29 ang. framställningar med önskemål om förändringar av kommunal vuxenutbildning m. m. från Ruth Hörlén och Evy Ekström

Från utbildningsdepartementet 1980-08-07 ang. skrivelse från statens invandrarverk om tilläggsdirektiv till komvux-utredningen

Från lärarna vid västra vuxengymnasiet i Göteborg 1980-10-06 ang. synpunkter betr. undervisningen i samhällsorienterande ämnen inom komvux grundskoldel

Från Borlänge kommun 1980-12-09 ang. försöksverksamhet med inbyggd utbildning vid kommunala vuxenutbildningen i Borlänge

Från handikappförbundens centralkommitté (HCK) 1980-12-18 ang. undantag från nolldirektiven

Från utbildningsdepartementet 1981-04-02 ang. skrivelse från vuxenutbildningsnämnden i Östergötlands län om regionalt samordningsorgan inom vuxenutbildningen

Från utbildningsdepartementet 1981-05-07 med SÖ:s förslag rörande ny organisation av studie- och yrkesorientering (syo) vad avser komvux

Från utbildningsdepartementet 1981-05-07 ang. försöksverksamhet med samverkan mellan gymnasieskola och kommunal vuxenutbildning i Årjäng

Bilaga 7 Remissyttranden

Den 17 november 1978 över SÖ:s förslag till förändring av grundskolans läroplan

Den 17 augusti 1979 ang. den statliga skoladministrationen enligt direktiv 1979:41

Den 12 december 1979 över sjukvårdens inre organisation SOU 1979:26

Den 12 december 1979 över betänkandet Lärare för skola i utveckling SOU 1978:86

Den 12 december 1979 över SÖ:s utredning Studie- och yrkesorientering. Sammanfattande erfarenheter av 5 års försöksverksamhet samt Bedömningar och förslag

Den 23 januari 1980 över SÖ:s skrivelse ang. kombination av studier och idrott

Den 27 februari 1980 över trafiksäkerhetsutredningens betänkande Trafikant- och förarutbildning DsK 1979:11

Den 7 maj 1980 över skoladministrativa kommitténs promemoria nr 29

Den 13 juni 1980 över skoladministrativa kommitténs betänkande Förenklad skoladministration – principer för ny organisation SOU 1980:5

Den 24 juni 1980 över skolforskningskommitténs slutbetänkande Skolforskning och skolutveckling SOU 1980:02

Den 28 augusti 1980 över elevvårdskommitténs förslag om behovet av länspsykologtjänsterna och av centralt planerings- och utvecklingsarbete inom elevvården promemoria 16

Den 9 februari 1981 över Centrala studiestödsnämndens rapport nr 3 Studieintyget i studiemedelssystemet

Den 30 september 1981 över skolförfattningsutredningens delbetänkande Skollagen DsU 1981:4

Bilaga 8 Förslag till tillägg och ändringar i skollagen

Skolförfattningsutredningens förslag

Komvux-utredningens förslag

1 kap. Allmänna föreskrifter

Inledande föreskrifter

1 §

Denna lag innehåller föreskrifter om utbildningen i skolformerna grundskola, specialskola och gymnasieskola.

Lagen innehåller även föreskrifter om enskilda skolor och privatutbildning samt om skolhälsovård.

Denna lag innehåller föreskrifter om utbildningen i skolformerna grundskola, specialskola och gymnasieskola samt i vuxenutbildningsformerna grundutbildning för vuxna och kommunal vuxenutbildning.

Lagen innehåller även föreskrifter om enskilda skolor och privatutbildning samt om skolhälsovård.

Utbildningens mål

3 §

Samhällets utbildning av barn och ungdom skall

ge eleverna kunskaper,

utveckla deras färdigheter, och

i samarbete med hemmen främja deras utveckling till harmoniska människor och till dugliga och ansvarskännande samhällsmedlemmar.

Samhällets utbildning av barn och ungdom skall

ge eleverna kunskaper,

utveckla deras färdigheter, och

i samarbete med hemmen främja deras utveckling till harmoniska människor och till dugliga och ansvarskännande samhällsmedlemmar.

Grundutbildning för vuxna skall ge grundläggande färdigheter i läsning, skrivning och matematik samt viss samhälls- och naturorientering samt för invandrare undervisning i svenska som ett främmande språk.

Kommunal vuxenutbildning skall ge kompetensinriktad utbildning.

Skolförfattningsutredningens förslag	*Komvux-utredningens förslag*
Huvudmannaskap m. m.	
4 §	
Varje kommun skall anordna grundskola samt främja ungdomars utbildning i gymnasieskolan.	Varje kommun skall anordna grundskola för barn och ungdom samt grundutbildning för de vuxna som behöver det. Varje kommun skall också främja ungdomars utbildning i gymnasieskolan och vuxnas utbildning i kommunal vuxenutbildning.
6 §	
Varje landstingskommun skall främja ungdomars utbildning i gymnasieskolan.	Varje landstingskommun skall främja ungdomars utbildning i gymnasieskolan och vuxnas utbildning i kommunal vuxenutbildning.
Kostnadsansvar	
7 §	
Utbildningen i grundskolan, specialskolan och gymnasieskolan skall vara kostnadsfri för eleverna.	Utbildningen i grundskolan, specialskolan, gymnasieskolan, grundutbildningen för vuxna och kommunala vuxenutbildningen skall vara kostnadsfri för eleverna.
En kommun eller landstingskommun, som bedriver gymnasieskola, får besluta att eleverna i denna skolform helt eller delvis själva skall bekosta sådana nödvändiga läroböcker, skrivmateriel och andra utbildningshjälpmedel som används för eget bruk.	En kommun eller landstingskommun, som bedriver gymnasieskola eller kommunal vuxenutbildning, får besluta att eleverna i denna skolform resp. vuxenutbildningsform helt eller delvis själva skall bekosta sådana nödvändiga läroböcker, skrivmateriel och andra utbildningshjälpmedel som används för eget bruk.

2 kap. Kommunernas och landstingskommunernas skolledning

Styrelse	
1 §	
I varje kommun skall det finnas en skolstyrelse. Skolstyrelsen skall vara styrelse för kommunens grundskola och gymnasieskola.	I varje kommun skall det finnas en skolstyrelse. Skolstyrelsen skall vara styrelse för kommunens grundskola, gymnasieskola, grundutbildning för vuxna och kommunala vuxenutbildning.

Skolförfattningsutredningens förslag	*Komvux-utredningens förslag*
2 §	
I varje landstingskommun, som har anordnat gymnasieskola, skall det finnas en utbildningsnämnd. Utbildningsnämnden skall vara styrelse för landstingskommunens gymnasieskola.	I varje landstingskommun, som har anordnat gymnasieskola eller kommunal vuxenutbildning, skall det finnas en utbildningsnämnd. Utbildningsnämnden skall vara styrelse för landstingskommunens gymnasieskola och kommunala vuxenutbildning.
Landstinget skall antingen tillsätta en särskild utbildningsnämnd eller ge en annan nämnd i uppdrag att vara utbildningsnämnd.	Landstinget skall antingen tillsätta en särskild utbildningsnämnd eller ge en annan nämnd i uppdrag att vara utbildningsnämnd.
3 §	
Till skolstyrelsens uppgifter hör att	Till skolstyrelsens uppgifter hör att
beakta den allmänna utvecklingen på skolväsendets område, och	beakta den allmänna utvecklingen på skolväsendets och vuxenutbildningens område,
tillse att barn och ungdomar i kommunen bereds tillfredsställande utbildning.	tillse att barn och ungdomar i kommunen bereds tillfredsställande utbildning,
	tillse att kommunens vuxenutbildningsformer anordnas på ett tillfredsställande sätt och
	ta initiativ till ett regelbundet samråd med företrädare för studieförbund och andra, som i kommunen anordnar vuxenutbildning av annat slag än som avses i denna lag.
Skolstyrelsen skall vidare ha inseende över allt som gäller skolväsendet i kommunen och ha hand om förvaltning och verkställighet inom sitt verksamhetsområde. Detta gäller dock inte i den mån någon annan skall svara för uppgifterna enligt lag, annan föreskrift eller beslut som avses i 3 kap. 14 § kommunallagen (1977:179).	Skolstyrelsen skall vidare ha inseende över allt som gäller skolväsendet, grundutbildningen för vuxna och den kommunala vuxenutbildningen i kommunen samt ha hand om förvaltning och verkställighet inom sitt verksamhetsområde. Detta gäller dock inte i den mån någon annan skall svara för uppgifterna enligt lag, annan föreskrift eller beslut som avses i 3 kap. 14 § kommunallagen (1977:179).
Detsamma gäller utbildningsnämnden i fråga om landstingskommunens gymnasieskola.	Detsamma gäller utbildningsnämnden i fråga om landstingskommunens gymnasieskola och kommunala vuxenutbildning.

Skolförfattningsutredningens förslag

Om en kommun har anordnat gymnasieskola skall skolstyrelsen utse ett eller flera yrkesråd.

Yrkesråd skall biträda styrelsen i frågor som gäller utbildningens yrkesinriktning.

Varje yrkesråd skall ha minst tre ledamöter. I yrkesrådet skall det finnas företrädare för arbetsgivare och arbetstagare.

Motsvarande föreskrifter gäller för en landstingskommun som har anordnat gymnasieskola.

Komvux-utredningens förslag

Yrkesråd

7 §

Om en kommun har anordnat gymnasieskola eller kommunal vuxenutbildning skall skolstyrelsen utse ett eller flera yrkesråd.

Yrkesråd skall biträda styrelsen i frågor som gäller utbildningens yrkesinriktning.

Varje yrkesråd skall ha minst tre ledamöter. I yrkesrådet skall det finnas företrädare för arbetsgivare och arbetstagare.

Motsvarande föreskrifter gäller för en landstingskommun som har anordnat gymnasieskola eller kommunal vuxenutbildning.

3 kap. Centrala och regionala myndigheter

1 §

Skolöverstyrelsen skall vara central förvaltningsmyndighet för grundskolan, specialskolan och gymnasieskolan.

Skolöverstyrelsen skall vara central förvaltningsmyndighet för grundskolan, specialskolan, gymnasieskolan, grundutbildningen för vuxna och den kommunala vuxenutbildningen.

2 §

I varje län skall det finnas en länsskolnämnd.

Länsskolnämnden skall inom länet ha inseende över grundskola, specialskola och gymnasieskola samt även i övrigt över utbildningen av skolpliktiga barn.

I varje län skall det finnas en länsskolnämnd.

Länsskolnämnden skall inom länet ha inseende över grundskola, specialskola, gymnasieskola, grundutbildning för vuxna och kommunal vuxenutbildning samt även i övrigt över utbildningen av skolpliktiga barn.

(Nytt A) kap. Grundutbildning för vuxna

1 § Vuxna, som är kyrkobokförda eller på annat sätt kan styrka att de är stadigvarande bosatta i riket och som uppfyller föreskrivna behörig-

Skolförfattningsutredningens förslag

Komvux-utredningens förslag

hetsvillkor, har rätt att få utbildning inom grundutbildning för vuxna.

I en kommuns grundutbildning skall tas emot vuxna som är kyrkobokförda i kommunen samt vuxna för vilka kommunens grundutbildning är lämpligast med hänsyn till den vuxnes personliga förhållanden eller av andra särskilda skäl.

2 § Varje kommun skall

1. informera om grundutbildningen i kommunen,

2. samverka med andra utbildningsanordnare, med statliga myndigheter och med arbetsmarknadens parter i syfte att nå dem som behöver grundutbildning och motivera dem att deltaga i utbildningen och

3. samverka med andra utbildningsanordnare för att de studerande om möjligt inte skall behöva byta utbildningsmiljö.

3 § Behörig sökande skall få påbörja grundutbildningen snarast efter ansökan.

Grundutbildning skall anses vara avslutad, när den studerande bedöms ha förutsättningar att följa annan vuxenutbildning på grundskolnivå. Den skall också anses vara avslutad, om den studerande inte på ett tillfredsställande sätt tillgodogör sig ytterligare utbildning.

4 § Skolstyrelsen avgör frågor om intagning i grundutbildning för vuxna och om avslutande av sådan utbildning.

De studerande skall om möjligt erbjudas fortsatt utbildning efter grundutbildningen.

5 § Om en kommun i sin grundutbildning för vuxna har tagit emot en elev som inte är kyrkobokförd i

Skolförfattningsutredningens förslag *Komvux-utredningens förslag*

kommunen, har kommunen rätt till ersättning av elevens kyrkobokföringskommun eller, i fråga om sådan elev som inte är kyrkobokförd i riket, elevens vistelsekommun.

(Nytt B) kap. Kommunal vuxenutbildning

1 § Vuxna som är kyrkobokförda i riket och uppfyller föreskrivna behörighetsvillkor har rätt att i mån av tillgång på plats få utbildning i kommunal vuxenutbildning.

I en kommuns eller landstingskommuns kommunala vuxenutbildning skall företrädesvis tas emot behöriga inträdessökande, för vilka denna vuxenutbildning är lämpligast med hänsyn till sökandens personliga förhållanden eller av andra skäl.

Föreskrifter om behörighetsvillkor och om urval bland inträdessökande meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

2 § För frågor om intagning i kommunal vuxenutbildning skall finnas intagningsnämnder.

En intagningsnämnd skall ha minst sex ledamöter. I intagningsnämnden skall det finnas företrädare för skolstyrelsen, för den kommunala vuxenutbildningen och till minst halva antalet ledamöter för allmänna intressen.

Närmare föreskrifter om intagningsnämnderna meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

3 § Om en kommun i sin kommunala vuxenutbildning har tagit emot en elev som inte är kyrkobokförd i kommunen, har kommunen rätt till ersättning av elevens kyrkobokfö-

Skolförfattningsutredningens förslag

Komvux-utredningens förslag

ringskommun. En landstingskommun, som har anordnat kommunal vuxenutbildning, är i motsvarande fall berättigad till ersättning från annan landstingskommun eller kommun som inte tillhör någon landstingskommun.

10 kap. Övriga föreskrifter

Bemyndiganden m. m.

6 §

Regeringen bemyndigas att i fråga om grundskolan och specialskolan meddela föreskrifter som avses i 8 kap. 3 § regeringsformen och som gäller arbetets anordnande, ledighet för elev eller åtgärd för elevs tillrättaförande.

Regeringen bemyndigas vidare att meddela föreskrifter om kommuns befattning med grundskola och gymnasieskola samt om landstingskommuns befattning med gymnasieskola.

Försöksverksamhet får anordnas i skola enligt föreskrifter som regeringen meddelar.

Regeringen bemyndigas att i fråga om grundskolan och specialskolan meddela föreskrifter som avses i 8 kap. 3 § regeringsformen och som gäller arbetets anordnande, ledighet för elev eller åtgärd för elevs tillrättaförande.

Regeringen bemyndigas vidare att meddela föreskrifter om kommuns befattning med grundskola, gymnasieskola, grundutbildning för vuxna och kommunal vuxenutbildning samt om landstingskommuns befattning med gymnasieskola och kommunal vuxenutbildning.

Försöksverksamhet får anordnas i skola och vuxenutbildning enligt föreskrifter som regeringen meddelar.

Bilaga 9 Litteraturförteckning

Regeringspropositioner

1962:107	ang. vidgad vuxenutbildning .
1963:97	ang. statsbidrag till kvällsgymnasier.
1967:85	ang. vissa åtgärder inom vuxenutbildningens område m. m..
1970:35	ang. ökat stöd till vuxenutbildningen.
1971:37	ang. vuxenutbildning.
1972:26	ang. vuxenutbildning.
1973:54	ang. vuxenutbildning.
1974:1 bil. 10	statsverksprop. utbildningsdepartementet.
1974:47	ang. riktlinjer för kursverksamheten vid statens industriverk m. m..
1974:148	ang. förslag till lag om arbetstagares rätt till ledighet för utbildning.
1975:1 bil. 10	statsverksprop. utbildningsdepartementet.
1975:9	om reformering av högskoleutbildningen m. m..
1975:23	om vidgad vuxenutbildning samt studiestöd till vuxna m. m..
1975:45	om riktlinjer för arbetsmarknadsutbildningen.
1975/76:100 bil. 12	budgetprop. utbildningsdepartementet.
1975/76:39	om skolans inre arbete.
1976/77:100 bil. 12	budgetprop. utbildningsdepartementet.
1976:77:55	om folkhögskolan.
1976/77:150 bil. 5	kompletteringsprop. utbildningsdepartementet.
1977/78:100 bil. 11	budgetprop. budgetdepartementet.
1977/78:100 bil. 12	budgetprop. utbildningsdepartementet.
1977/78:36	om kommunal vuxenutbildning.
1978/79:100 bil. 12	budgetprop. utbildningsdepartementet.
1978/79:16	om vissa anställningsfrågor beträffande vårdlärare i gymnasieskolan och kommunal högskoleutbildning m. m..
1978/79:180	om läroplan för grundskolan m. m..
1979/80:100 bil. 12	budgetprop. utbildningsdepartementet.
1979/80:7	om gymnasial utbildning för försvaret.
1979/80:158	om ändringar i reglerna för tillträde till högskoleutbildning.

1979/80:182	om elevers och föräldrars medinflytande i skolan.
1980/81:100 bil. 12	budgetprop. utbildningsdepartementet.
1980/81:97	om skolforskning och personalutveckling.
1980/81:107	om den statliga skoladministrationen m. m..
1980/81:126	om arbetsmarknadspolitikens framtida inriktning.
1980/81:127	om folkbildning m. m..
1980/81:203	om läroplan för den kommunala vuxenutbildningen.
1981/82:100 bil. 12	budgetprop. utbildningsdepartementet.
1981/82:5	om vissa läromedelsfrågor.
1981/82:14	om förändringar av gymnasieskolans utformning m. m..
1981/82:15	om studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola m. m..

Statliga utredningar

SOU 1962:5	Vidgad vuxenutbildning på gymnasiestadiet. Studiesociala utredningen .
SOU 1965:60	Vuxenutbildning i gymnasium och fackskola. 1960 års gymnasieutredning .
SOU 1966:3	Yrkesutbildningen. Yrkesutbildningsberedningen .
SOU 1971:24	Vuxenpedagogisk forskning och utbildning. Pedagogikutredningen .
SOU 1971:80	Vuxna. Utbildning. Studiefinansiering. Kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX) .
SOU 1973:2	Högskolan. 1968 års utbildningsutredning (U 68) .
SOU 1974:54	Vidgad vuxenutbildning. Kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX) .
SOU 1974:62	Studiestöd åt vuxna. Kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX) .
SOU 1974:71	Om behörighet och antagning till högskolan. Kompetenskommittén (KK) .
SOU 1974:79	Utbildning för arbete. Kommittén för översyn av arbetsmarknadsutbildningen (KAMU) .
SOU 1975:9	Individen och skolan. Utredningen om skolan, staten och kommunerna (SSK) .
SOU 1975:28	Program för ljud och bild i utbildningen. Utredningen angående den fortsatta verksamheten med radio och television inom utbildningsväsendet (TRU-kommittén) .
SOU 1975:59	Utbildning för vuxna (SVUX) .
SOU 1975:90	Arbete åt alla. Sysselsättningsutredningen .
Ds U 1975:18	Utbildning m. m. för 16–19-åringar .
SOU 1976:16	Folkhögskolan. 1973 års folkhögskoleutredning .
SOU 1976:61	Statlig personalutbildning. Ett principförslag. Utredningen om den statliga personalutbildningens framtida inriktning och organisation .

SOU 1977:38 Folkbildningen i framtiden. En debattskrift från folkbildningsutredningen.

SOU 1977:92 Utbildning i företag, kommuner och landsting. Utredningen om företagsutbildning (UFU).

Ds U 1977:8 Förslag till nytt statsbidragssystem för det allmänna skolväsendet. Förslag med anledning av riksdagens beslut om skolans inre arbete m. m..

Ds U 1977:22 Samverkan mellan statens skolor för vuxna, kommunal vuxenutbildning och Hermods.

SOU 1978:41 Statlig personalutbildning. Utbildning för administration och ledning. Utredningen om den statliga personalutbildningens framtida inriktning och organisation.

SOU 1978:86 Lärare för skola i utveckling. 1974 års lärarutbildningsutredning (LUT 74).

SOU 1978:65 Skolan, en ändrad ansvarsfördelning. Utredningen om skolan, staten och kommunerna (SSK).

Ds U 1978:14 Samhällets kostnader för inköp av läromedel samt lek- och arbetsmaterial. Utredningen om läromedelsmarknaden.

SOU 1979:24 Sysselsättningspolitik för arbete åt alla Sysselsättningsutredningen.

SOU 1979:85 Folkbildning för 80-talet. Folkbildningsutredningen.

SOU 1979:92 Komvux och studieförbund. Arbetsfördelning och samverkan. Komvux-utredningen.

Ds U 1979:12 Statens skolor för vuxna. Varvad undervisning och brevundervisning i grundskolans och gymnasieskolans ämnen. Komvux-utredningen.

SOU 1980:2 Skolforskning och skolutveckling. Skolforskningskommittén.

SOU 1980:5 Förenklad skoladministration. Skoladministrativa kommittén.

SOU 1980:52 Långtidsutredningen 1980. Huvudrapport.

Ds U 1980:4 Läromedlens funktion i undervisningen. Utredningen om läromedelsmarknaden.

SOU 1981:10 Datateknik i verkstadsindustrin. Data- och elektronikkommittén (DEK).

SOU 1981:11 Datateknik i processindustrin. Data- och elektronikkommittén (DEK).

SOU 1981:17 Industrins datorisering. – effekter på sysselsättning och arbetsmiljö. Dataeffektutredningen.

SOU 1981:45 Nya medier. Text-TV. Teledata. Informationsteknologiutredningen.

SOU 1981:55 Video. Videogramutredningen.

SOU 1981:86 Svenskundervisning för vuxna invandrare. Del 1 Överväganden och förslag. SFI-kommittén.

SOU 1981:87 Svenskundervisning för vuxna invandrare. Del 2 Kartläggning av nuläget. SFI-kommittén.

SOU 1981:96 En reformerad gymnasieskola. Principbetänkande av gymnasieutredningen.

SOU 1981:97 Undersökningar kring gymnasieskolan. Gymnasieutredningen.

SOU 1981:98 Studieorganisation och elevströmmar. Gymnasieutredningen.

Ds U 1981:4 Skollagen. Delbetänkande av skolförfattningsutredningen.

Ds U 1981:8 Utländsk studerande i Sverige. Gäststuderandekommittén.

Ds A 1981:3 Budget för AMU-center. Budgetering och uppföljning för arbetsmarknadsutbildning anordnad av skolöverstyrelsen (KAFU).

SOU 1982:14 Tillväxt eller stagnation? Avstämning av 1980 års långtidsutredning.

SIND 1979:6 Elektronikindustrin i Sverige.
Del 1. Komponenter och utbildning. Huvudrapport. Statens industriverk.

SIND 1980:20 Elektronikindustrin i Sverige.
Del 2. Elektronikanvändningen i svensk verkstadsindustris produkter. Statens industriverk.

SIND 1981:1 Elektronikindustrin i Sverige.
Del 3. Den mindre elektronikindustrin. Statens industriverk.

Övrig litteratur

I denna förteckning redovisas inte litteratur och rapporter som finns förtecknade i Eklund, Kommunal vuxenutbildning. Översikt över forsknings- och utvecklingsarbete och litteratur som endast indirekt åberopas i betänkandet.

Alfabetiseringsundervisning i Sverige. Grundläggande utbildning för vuxna som fått ofullständig eller ingen undervisning. Förslag utarbetat av en arbetsgrupp inom SÖ, ALFAVUX. Stockholm 1975

Alvarsson B., Samordnad vuxenutbildning. Ett fältförsök i Haninge. Rapport för verksamhetsåren 1977–1980. Skolöverstyrelsen. Stockholm 1980

Borgström L. & Skog-Östlin K., Vuxnas utbildningsbehov i teori och praktik. Högskolan för lärarutbildning. Institutionen för pedagogik, rapport nr 12/1980.

Byström J.-E., Åter ut i arbetslivet. Uppsala universitet. Pedagogiska institutionen. Uppsala 1980

CERI, Recurrent Education. A Strategy for Lifelong Learning. A Claryfying Report. Paris CERI/OECD 1973

CERI, Recurrent Education: Trends and Issues. Paris CERI/OECD 1975

CERI, Developments in Recurrent Education. Secretariat Synthesis. Paris CERI/OECD 1977

Dahlén A.-B. & Erasmie T., Vuxenutbildning i utveckling. Problem och trender. Rapport från symposiet Språkfärdighet och språkkompetens hos kortutbildade vuxna. Universitetet i Linköping. Pedagogiska institutionen. Linköping 1981

Dave R. H., Lifelong Education and School Curriculum. Unesco Institute of Education. Hamburg 1973

Effekter av vuxenutbildning. Beskrivning av vuxenutbildningsverksamheten i Sundsvall. Uppsala universitet. Sociologiska institutionen. Uppsala 1977

Eklund H., Kommunal vuxenutbildning. Övesikt över forsknings- och utvecklingsarbete. Skolöverstyrelsen-komvux-utredningen. Linköping 1979

Eklund L. & Hult H., Syo för vuxna: Behov, möjligheter, genomförande. Slutrapport inom Syovux-projektet. Universitetet i Linköping. Pedagogiska institutionen. Linköping 1979

Engvall T., Förutsättningar och hinder för småföretagarutbildning. Akademisk avhandling. Linköping Studies in Education. Dissertations No 10. Linköping 1980

Europarådet, Permanent Education, Strasbourg 1978

Fredriksson L., Kommunal vuxenutbildning och livslångt lärande. Lärarhögskolan i Malmö. Pedagogisk-psykologiska institutionen. Malmö 1976

Fredriksson L. & Gestrelius K., Livslångt lärande i svensk skola. Skolöverstyrelsen. FoU-rapport 31. Stockholm 1978

Förteckning över läroplaner 1980/81 inom kommunal vuxenutbildning. Skolöverstyrelsen. Stockholm 1979

Grundutbildning för vuxna. Uppföljning av verksamheten 1978, 1979, 1980 och 1981 (4 rapporter) Skolöverstyrelsen. Stockholm

Hult H., Vuxenstuderandes studiesituation. En undersökning utförd inom kommunal vuxenutbildning. Akademisk avhandling. Linköping Studies in Education. Dissertations No 12. Linköping 1980

Höghielm R., Ämnesmetodiska processanalyser i matematik inom komvux. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm. Institutionen för pedagogik. Rapport nr 8/1979. Stockholm 1979

Höghielm R. och Rubenson K., Adult Education for Social Change. Research on the Swedish Allocation Policy. Stockholm Institute of Education. Department of Educational Research. Stockholm 1980

Höghielm R. & Rubenson K., Undervisningen i komvux. En studie av lärares och skolledares uppfattning. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm. Institutionen för pedagogik. Rapport nr 6/1981. Stockholm 1981

Höghielm R. & Rubenson K., Undervisningsprocessen och studieavbrott i vuxenutbildning. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm. Institutionen för pedagogik. Rapport nr 3/1978. Stockholm 1978

Informationssystem för kommunal vuxenutbildning. Kommunförbundet. Stockholm 1978

Invandrare i kommunal vuxenutbildning. Skolöverstyrelsen. Stockholm 1978

Jacobson B., Kommunal vuxenutbildning – Framväxt och utveckling. Rapport 1979-04-20. Skolöverstyrelsen. Stockholm 1979

Jacobson B., Läroplanen i praktiken. Uppföljning av verksamheten inom kommunal vuxenutbildning. Rapport 1978-06-06. Skolöverstyrelsen, Stockholm 1978

Kilborn W. & Löfgren J., Försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning. Utvärderingsrapport nr 1. Göteborgs universtitet. Pedagogiska institutionen. Göteborg 1976

Kim L., Två års erfarenheter av de nya tillträdesreglerna till högskoleutbildning. UHÄ-rapport 1979:13.

Kronobergsprojektet. Regionalt informations- och rekryteringsprojekt för vuxenutbildningen. Länsskolnämnden i Kronobergs län 1977

Lantbrukarnas Riksförbund. Utbildningspolitiskt handlingsprogram. Stockholm 1981

Lepik A. & Petersson B., Läromedelsanalys inom vuxenutbildningen. KLÄV-projektet. Skolöverstyrelsen. Stockholm 1976

Lidhagen M., Uppföljning av verksamheten inom yrkesinriktad kommunal vuxenutbildning. Skolöverstyrelsen. Stockholm 1977

Läs- och skrivförmågans utveckling genom skolåren (LÄSK-projektet) FoU-rapport nr 20. Skolöverstyrelsen. Stockholm 1975

Läs- och skrivfärdigheter hos vuxna (VUXENLÄSK-projektet). FoU-rapport nr 29. Skolöverstyrelsen. Stockholm 1977

Mejer N., Uppföljning av verksamheten inom kommunal vuxenutbildning. Skolöverstyrelsen. Stockholm 1976

Olsson K., Uppföljning av komvux-elever. Pedagogiskt Centrum. Stockholms skolförvaltning. Stockholm 1981

Olsson L., Svenskt industriarbete i en internationell ekonomi – en framtid mer byggd på kunskap och mindre på råvaror. Sekretariatet för framtidsstudier. Stockholm 1976

Palm R., Deltagare i grundskolkurser inom kommunal vuxenutbildning 1975. Skolöverstyrelsen. Stockholm 1976

Rolf M., Läroplansanpassning och läromedelsutveckling inom vuxenutbildningen. Slutrapport från LIV-projektet. Skolöverstyrelsen. Stockholm 1976

Rolf M. & Andersson T., Synpunkter på ett fältförsök i Haninge (SVUFF) med samordnad vuxenutbildning mellan komvux – AMU. Stockholm 1980

Rubenson K., Högskolans anpassning till återkommande utbildning – förutsättningar inom och utom systemet. UHÄ-rapport 1979:1. Stockholm 1979

Rubenson K., Bergsten U. & Bromsjö B., Korttidsutbildades inställning till vuxenutbildning. FoU-rapport 26. Skolöverstyrelsen. Stockholm 1977

Samsyo i Hallsberg 1975–1978. Rapport utarbetad av Ulf Köhlmark.

SCB, Det är vi som läser yrkeskurser i komvux. Preliminär rapport februari 1982

SCB, Levnadsförhållanden. Rapport 14. Utbildning, vuxenstudier och förvärvsarbete 1975. Stockholm 1978

SCB, Utbildningsstatistisk årsbok 1979 och 1980

SCB, Statistiska meddelanden U 1979:20 och U 1981:24

Skolöverstyrelsen, Petita för budgetåret 1979/80, 1980/81, 1981/82 och 1982/83.

Sköld M. & Stockfelt T., Vardagsinlärning. Grunden för vuxenutbildning. Brevskolan. Stockholm 1980

Stockfelt T. & Öberg S., Vem blev uppsökt och vad hände sedan? En analys av uppsökande verksamhet på arbetsplatser. CSN rapport 5/1979. Sundsvall 1980

Studie- och yrkesorientering. Sammanfattande erfarenheter av 5 års försöksverksamhet. Bedömningar och förslag. Skolöverstyrelsen 1979

Söderström M., Personalutveckling i arbetslivet och återkommande utbildning. Några problem och utvecklingsmöjligheter. Akademisk avhandling. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala Studies in Education 17. Uppsala 1981

Söderström M., Återkommande utbildning som planeringsproblem – svårigheter och möjligheter (Undersökningar kring gymnasieskolan SOU 1981:97)

Söderström N., Kurser inom kommunal vuxenutbildning enligt förordning 1976-07-08. Skolöverstyrelsen. Stockholm 1978

TV för rekrytering till vuxenstudier. Den stora hemligheten. Utbildningsradion rapport 3/81. Stockholm 1981

Undervisning på finska inom kommunal vuxenutbildning. Skolöverstyrelsen, Stockholm 1980

Utvärdering av försöksverksamhet med undervisning på finska inom kommunal vuxenutbildning läsåret 1980/81. Skolöverstyrelsen. Stocholm 1981

Wretman A. Försöksverksamhet med studieförberedande kurser. Beskrivning och utvärdering av verksamheten. Pedagogiska utvecklingsblocket för vuxenutbldning i Gävle-Sandviken. Gävle 1981

Yngre elever i kommunal vuxenutbildning 1978 (Projektet Yngre elever i vuxenutbildning – äldre elever i gymnasieskolan). Skolöverstyrelsen, specialinformation 1980-11-27.

Yrkesinriktad kommunal vuxenutbildning. Rapport över planering och genomförande av kurser i kommunerna 1979/80. Skolöverstyrelsen, Stockholm 1980

Zackari G., Rapport över utvärdering av försöksverksamheten med etappindelade kurser inom kommunal vuxenutbildning budgetåren 1978/79–1980/81. Skolöverstyrelsen. Stockholm 1981

Statens offentliga utredningar 1982

Kronologisk förteckning

1. Real beskattning. B.
2. Real beskattning. Bilaga 1–3. B.
3. Real beskattning. Bilaga 4–6. B.
4. Tandvården under 80-talet. S.
5. De förtroendevalda i kommuner och landstingskommuner. Kn.
6. Sockernäringen. Jo.
7. Talböcker-utgivning och spridning. U.
8. Videoreklamfrågan. Ju.
9. Ny plan- och bygglag. Remissammanställning. Bo.
10. Sanering efter industrinedläggningar. Bo.
11. Den långsiktiga tillgången och efterfrågan på läkararbetskraft. S.
12. Statlig fondförvaltning m. m. E.
13. Kommunalföretaget. Kn.
14. Tillväxt eller stagnation. E.
15. Internationella företag i svensk industri. I.
16. Skatt på energi. B.
17. Skatt på energi. Bilagor. B.
18. Förvärvsarbete och föräldraskap. A.
19. Handikappade elever i det allmänna skolväsendet. U.
20. Kommunerna och näringslivet. Kn.
21. Ett effektivare vite. Ju.
22. Svensk amatörboxning och skadeverkningarna. Jo.
23. Fritidsboende. Bo.
24. Vidgad länsdemokrati. Kn.
25. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del A. Lagtext och sammanfattning. Ju.
26. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del B. Motiv m. m. Ju.
27. Svensk industri i utlandet. I
28. Löntagarna och kapitaltillväxten 9. E.
29. KOMVUX-kommunal utbildning för vuxna. U.

Statens offentliga utredningar 1982

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Videoreklamfrågan. [8]
Ett effektivare vite. [21]
Rättegångsutredningen. 1. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del A. Lagtext och sammanfattning. [25]
2. Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt. Del B. Motiv m. m. [26]

Socialdepartementet

Tandvården under 80-talet. [4]
Den långsiktiga tillgången och efterfrågan på läkararbetskraft. [11]

Ekonomidepartementet

Statlig fondförvaltning m. m. [12]
Tillväxt eller stagnation. [14]
Löntagarna och kapitaltillväxten 9. [28]

Budgetdepartementet

Realbeskattningsutredningen. 1. Real beskattning. [1] 2. Real beskattning. Bilaga 1–3. [2] 3. Real beskattning. Bilaga 4–6. [3]
Energiskattekommittén. 1. Skatt på energi. [16]2. Skatt på energi. Bilagor. [17]

Utbildningsdepartementet

Talböcker-utgivning och spridning. [7]
Handikappade elever i det allmänna skolväsendet. [19]
KOMVUX-kommunal utbildning för vuxna. [29]

Jordbruksdepartementet

Sockernäringen. [6]
Svensk amatörboxning och skadeverkningarna. [22]

Arbetsmarknadsdepartementet

Förvärvsarbete och föräldraskap. [18]

Bostadsdepartementet

Ny plan- och bygglag. Remissammanställning. [9]
Sanering efter industrinedläggningar. [10]
Fritidsboende. (23)

Industridepartementet

Direktinvesteringskommittén. 1. Internationella företag i svensk industri. [15] 2. Svensk industri i utlandet. [27]

Kommundepartementet

De förtroendevalda i kommuner och landstingskommuner. [5]
Kommunalföretaget. [13]
Kommunerna och näringslivet. [20]
Vidgad länsdemokrati. [24]

Anm. Siffrorna inom klammer betecknar utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.

KUNGL. BIBL.
1982-06-29
STOCKHOLM

Liber
Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-06761-7
ISSN 0375-250X